

LIBRARY OF CONGRESS

00006136412

OPUSCULA ACADEMICA

SEORSIM OLIM EDITA

NUNC RECOGNITA

IN UNUM VOLUMEN COLLEGIT

AUCTOR

IOHANNES SCHWEIGHAEUSER

IN ACAD. ARGENT. PROF.

INSTITUTO NAT. FRANC. ADSCRIPTUS.

PARS PRIOR.

COMMENTATIONES PHILOSOPHICAE.

ARGENTORATI

EX TYPOGRAPHIA SOCIETATIS RIPONTINAE

MDCCCVI

OPUSCULA ACADEMICA

3702
5306
806

IN UNIV. VOLUMEN COLLECT.

PA 21
54

IOHANNES SCHWIGHAUSEN

IN ACAD. ARGENT. PARS
INSTITUTO NAT. FRASC. ADSCRIBITUS

PARS PRIOR.

COMMENTATIONES PHILOSOPHICAE

ARGENTORATI

EX TYPOGRAPHIA SOCIETATIS BIRNSTADT
MDCCCL

VIRO OPTIMO INTEGERRIMO
IOS. M. DEGERANDO SUO
CUM IN ADMINISTRANDA RE PUBLICA
TUM IN EXPLICANDA ENODANDAQUE
UNIVERSAE PHILOSOPHIAE RATIONE
TAM MULTIPLICIBUS QUAM EXIMIIS
MERITIS CONSPICUO
STUDIUM SUUM ET OBSERVANTIAM
PUBLICE TESTIFICATURUS
COMMENTATIONUM HARUM PHILOSOPHICARUM
INSTAURATAM EDITIONEM
D. D. D.
IOHANNES SCHWEIGHAEUSER.

VINO OPTIMO INTERESSIMO

IOSEPH DEGERANDINO

GEN IN ANNO 1784 DA 22 FEBBRAIO

TEM 17 FEBBRAIO 1784

UNIVERSITA' INGLESE DI SCIENZE E LETTERE

TAM MURDOCH GEM 1784

1784 1784

STUDIIUM 1784 1784

1784 1784

COMMENTATIONEM 1784 1784

1784 1784

1784 1784

IOHANNES SCHWINGENS

P R A E F A T I O.

QUAS olim diversis temporibus Commentationes Philosophicas in Academia patria edideram, eas, quoniam subinde a me singula illarum exempla postulantur, quorum nulla mihi copia superest, unum in volumen collectas, iterum in publicum emittere decrevi. Quod ex quo primum consilium cepi, constitutum mecum habebam, singulis Commentationibus & Adnotationes quasdam, &, sicubi commodum videretur, uberiores ἐπιμίσξεις & epimetra adiacere. Nunc, re iterum pensitatâ, aliis praesertim occupationibus districtus, satius iudicavi, studiose quidem recognitas, caeterum qualis fere olim earum quaeque primum prodiisset, paucis admodum mutatis, nonnullis quae maxime in promptu nobis erant adiectis, aliis quibusdam (in primâ maxime Commentatione) resectis, exhibere, iudiciumque integrum lectoris permittere.

Illud quidem non erubesco profiteri, postquam scripta ista denuo attente perlegi, multa quidem in eis me reperisse, quae rectius dici, commodiusque aut subtilius explicari potuissent; sed vel sic mihi visum esse, post miros praesertim illos in Germania motus, qui, ex quo haec primum scripta fuere, universam Philosophiae faciem rationemque immutaturi videbantur, repertum iri Viros philosophos, qui haec nostra, qualiacumque

sunt, etiam nunc cum fructu quodam legi posse iudicent. Quin etiam confido fore nonnullos, qui, quum in eo genere & contemplativam & practicam philosophiam tractandi, quod ante hos triginta & quod excurrit annos in Germania maxime viguerat, fuissent haud pauca quae aliter utique institui praecipique debuerant, quumque in nova hac philosophia, quae quatuor vel quinque abhinc lustris, a summi viro ingenii profecta, continente quodam contagio per totam Germaniam propagata est, multa insint & verissime praecepta & opportunissime monita, eorum haud infimam partem a nobis provisam occupatamque fuisse intelligant; & quidem ita provisam, ut & errorum scopulos, ad quos maximi nominis viri adliferunt, & horrida illa spinarum dumeta, quibus nudam lucidamque veritatem circumcirca sepientiam putarunt, conatu haud infelici vitaremus.

Atque id quidem non ita dico, ut novi quidpiam olim a me inventum esse intelligi velim. Quin potius in ea Philosophiae parte, quae ad pernoscendam animi humani naturam conditionemque & ad mores regendos pertinet, ut quodque inventum novum maxime fuerit, & inauditum, & a communi hominum sensu remotum, (eorum hominum dico, qui se ipsi aliquatenus pertentarunt, & notiones intimo cuiusque sensui insitas aliquantisper explicare didicerunt) ita maxime suspecta inventi illius & veritas & utilitas merito debet haberi. Nam qui in transcendendo (ut ipsi praedicare amant) communi hominum captu,

& in nescio quas superiores regiones evolando, rationem maxime philosophandi ponunt, illisque ex regionibus veritatem omnem & interiorum rerum naturam a priori, quod aiunt, intueri perspicereque sibi gratulantur; mirari etiam atque etiam subit, non videre acutissimos viros, quidquid tanto conatu effici, aut ex eo fastigio, quo se ingenii volatu extulisse sibi videntur, reportari possit, nihil esse aliud nisi aut vanae phantasiae somnia ac nebulas, aut meros vocabulorum sonos artificiose contextorum, & horrido strepitu aures quidem ferientium, nec vero notionem ullam certam perspicuamque animo informantium; aut denique, ubi optime nobiscum agitur, esse id ipsum quod communis sensus quemlibet hominem paulisper in se conversum attentumque condocere poterat: quod ipsum quidem, apertis & perspicuis verbis expressum, cum intellectu facile, tum scitu utile erat futurum; nunc autem eis verborum involucris ab illis comprehendendi implicarique solet, quae audientibus intelligereque cupientibus laboris quidem molestiaeque adferunt plurimum, caeterum ad lucidam cognitionis perspicuitatem aut ad faciliorem in vita usum nihil quidquam conferunt.

Unum habeo, de quo hîc monitos Lectores velim, ad illam partem secundae nostrae Commentationis (cui titulus, *Clarior-ne pleniorque homini data sit Rerum corporearum, quam propriae Mentis, cognitio?*) pertinens; ubi de *Substantiâ corporeâ* quaerebatur, sive de *Subiecto* illo extra

nos constituto, quod dicunt intelligereque sibi videntur homines, quum corpora in sensus nostros cadentia dicunt *non* esse meras *sensuum* nostrorum *perceptiones*, neque rursus meras *qualitates* rerum extra nos constitutarum; sed *res* illas *ipsas*, quarum ab actione, quas illae in sensus nostros exserunt, sensationes istae in nobis cieantur; *res*, inquam, *ipsas*, quae eas habere qualitates existimantur, quas corporibus tribuere consuevimus. Ibi igitur, (*sect. XXXVI. pag. 68.*) ubi orationis filum subito abrumpere, quaestionemque in aliud tempus differre olim placuerat, haud aegre quidem studiosus quilibet lector, quid in animo habuerim, intelligere potuit; nec vero ab hoc loco fuerit alienum, quid de illa quaestione statuendum videatur, paucis exponere.

Scilicet; quemadmodum homo, non modo ubi de corpore suo loquitur, *se ipsum* a corpore suo distinguit, verum etiam ubi de animi suis actionibus aut adfectionibus vel cogitat vel verba facit, *se ipsum* a suis & actionibus & conatibus & adfectionibus distinguit, *sese* esse dicens, *qui nunc talia*, & *aliàs rursus alia* agat aut moliatur, *alia percipiat aut patiatur*: quemadmodum item, ubi de *aliis hominibus* loquimur aut cogitamus, „hunc „hominem, verbi causa, dicimus hoc agere aut „egisse, hoc moliri, tali quodam modo esse adfectionem;“ adeoque distinguimus inter *hominem ipsum* & *eius actiones*, *molitiones adfectionesque*: eodem modo, quum de *rebus quibuscumque corporeis*, de *rebus*, inquam, *quibuscumque in sensus nostros*

cadentibus loquimur aut cogitamus, similiter dicimus, verbi causa „hoc corpus (sive de naturali quodam corpore agatur, sive de eo quod arte factum sit) „tales habere *qualitates*, *esse nunc tali* „*in statu*, *aliâs alio in statu*, hoc *agere & efficere*, „hoc rursus *eidem accidere*; talem *vim*, talem *nisum* illud habere.“ Adeoque in qualibet re corporea, haud secus atque ubi de homine agitur, cum verbis tum & ipsa cogitatione distinguere consuevimus inter *rem ipsam*, *rem subiectam*, *substantiam* quam dicunt philosophi, & *qualitates* quibus illa praedita est, sive varium atque varium *statum*, in quo illa vel nunc constituta est, vel alio tempore constituta erat. Immo eisdem prorsus nominibus utimur, ubi de rebus corporeis agitur, quibus utimur cum de nobis ipsis loquimur. Nam quum dicimus, verbi causa, corpus illud aut rem illam corpoream, de qua agitur, talem habere *vim*, talem *conatum*, tale quid *agere & efficere*, tale quid ab alio corpore *pati*, aut tali modo ab illo *adfici*; perspicuum est, & verba ista & notiones verbis subiectas ex eo ductas esse, quod quisque & in *se se ipse* interno animi sensu observavit, & in *aliis hominibus* (quatenus illos intelligit esse naturas *sui similes*, & corpora illorum intelligit similiter atque corpus ipsius a mente quadam habitari gubernarique) observasse sibi visus est.

Iam, quod ad nostri similes spectat, quum hominem coram praesentem intuemur, quem tale quid agere, aut tali quodam modo adfectum dicimus; quum loquentem eundem audimus, at-

que etiam ipsi cum eo colloquimur, certum est utique, *colores* quidem quosdam & *figuram* quamdam & artium conformationem motumque in oculos nostros incurrere, ac *sonos* quosdam aures ferire nostras; sed *ipsum hominem*, qui eo est colore, eâ figurâ, qui isto modo artus suos commovet, qui istos sonos edit, nec in corporis nostri sensum incurrere, nec interno illo sensu a nobis percipi, quo *se ipsum* quisque cognoscit. At nimirum ita a natura constituti sumus, ut non possimus non persuasum habere, corpus istud nostri corporis simile a mente quadam simili nostrae habitari, hos artus nostrorum similes intrinsecus vi atque intelligentia voluntateque hominis, nostri similis, regi gubernarique: &, si quando accidit, ut vana specie nos illusos deprehenderimus, nunc, ubi sonos ex isto ore prodeuntes non modo auribus nostris percipimus, verum etiam vim atque sensum eorum intelligimus, & vicissim videmus alterum ea quae illi significare voluimus intelligere, & dictis nostris respondere; tum vero prorsus certi sumus, fieri plane non posse ut a phantasia nostra fallamur. Ita fit, ut *ipsâ naturâ* duce, *sympathetico* quodam *sensu*, alios homines tamquam *nostri similes* non modo cogitando fingamus, sed plane atque liquido, sine ulla dubitationis umbra, cognoscamus.

Quod vero ad reliquam omnem *rerum corporearum* universitatem adtinet, quidquid sensu corporeo percipimus, id quidem ad *rem quamdam externam*, & ad illius *actionem*, qua sensatio ista

nobis adferatur, referre consuevimus. Cum lapis in caput nostrum incidit, *a lapide laesos nos dicimus: pluviam madefacere, cultrum secare, ignem urere* dicimus: similiterque de una re corporea respectu alterius; verbi causa, *magnetem vi suâ attrahere ferrum, ferrum attrahi a magnete, & quae sunt id genus alia.* At quod si *ipsas res* illas, quas talia agere, talia pati, talibus viribus aut nîsibus instructas esse dicimus, cognoscere cupimus, eas profectio nec sensu percipere, ac ne mente quidem intelligere nobis datum est: nam nil nisi sensus perceptiones nostras deprehendimus; &, ubi subtilius quaerimus, unde haec talis nobis adferatur sensatio, ab *una sensatione* (id vero est, *adfectione nostra*) *ad aliam* remittimur: *res ipsa*, extra nos constituta, quae illam sensationem nobis adferat, nusquam comparet, &, verum si velimus fateri, notis *rei ipsius*, sive *subiecti extra nos constituti*, cui tribuimus qualitates in sensum nostrum cadentes, nonnisi *fictione* quadam a nobis adiicitur. Ita fit, ut *substantiae* notio, quatenus eam ad res corporeas referimus, nihil sit aliud, nisi notio *nostrum ipsorum*, (quem quisque *se ipsum* adpellat) per *phantasiae* quemdam *lulum* extra nos *translata*, & *ex adverso nostri locata*; ut, quoniam satis intelligimus persuasumque habemus, sensus perceptiones non esse actiones nostras, vaga quadam parumque certa notione fingamus esse extra nos aliquid tale, quale fere est mens nostra, cuius ab externae rei actione adferantur nobis illae perceptiones.

Neque vero inde efficitur, ut satis caussae habeamus, cur cum nonnullis infruite subtilibus hominibus, qui ridiculis maxime paradoxis delectari videntur, autumemus contendamusque nihil prorsus atque nullas esse extra mentem nostram res corporeas. Nam fieri plane non potest, ut de sensuum perceptionibus nostris cogitemus, quin simul intelligamus, ut modo dixi, persuasumque habeamus, non nostrâ vi atque actione effici illas perceptiones: atque adeo prorsus non possumus quin illarum causam ad aliquid a nobis diversum & extra nos constitutum referamus. Nec profecto, quod nos res corporeas nonnisi quatenus ad sensum nostrum referuntur cognoscere valemus, inde consequitur, nihil eas atque nullas extra nos esse.

Sed illud consequitur, primum: misere turpiterque falli minutos istos philosophos, quamvis altos sibi spiritus fumentes, qui nihil in omni rerum universitate esse contendunt, nisi quod corporeum sit, ac materiale, ut aiunt: neque minus falli hos, qui *notitiam* eam, quam de *mente humana* capere nobis datum est, multo obscuriorem incertioremque esse queruntur illâ notitiâ quam *de rebus corporeis* capere possumus.

Alterum: ut agnoscamus tandem quam vana & otiosa, immo (ut dicam quod res est) quam absurda & secum ipsa pugnans quaestio sit, quae in eo versatur, ut scire velimus, quid sint *per se* & *absolute* (ut aiunt) res eae, quas nobis non aliter nosse datum est nisi pro ea ratione qua sensus

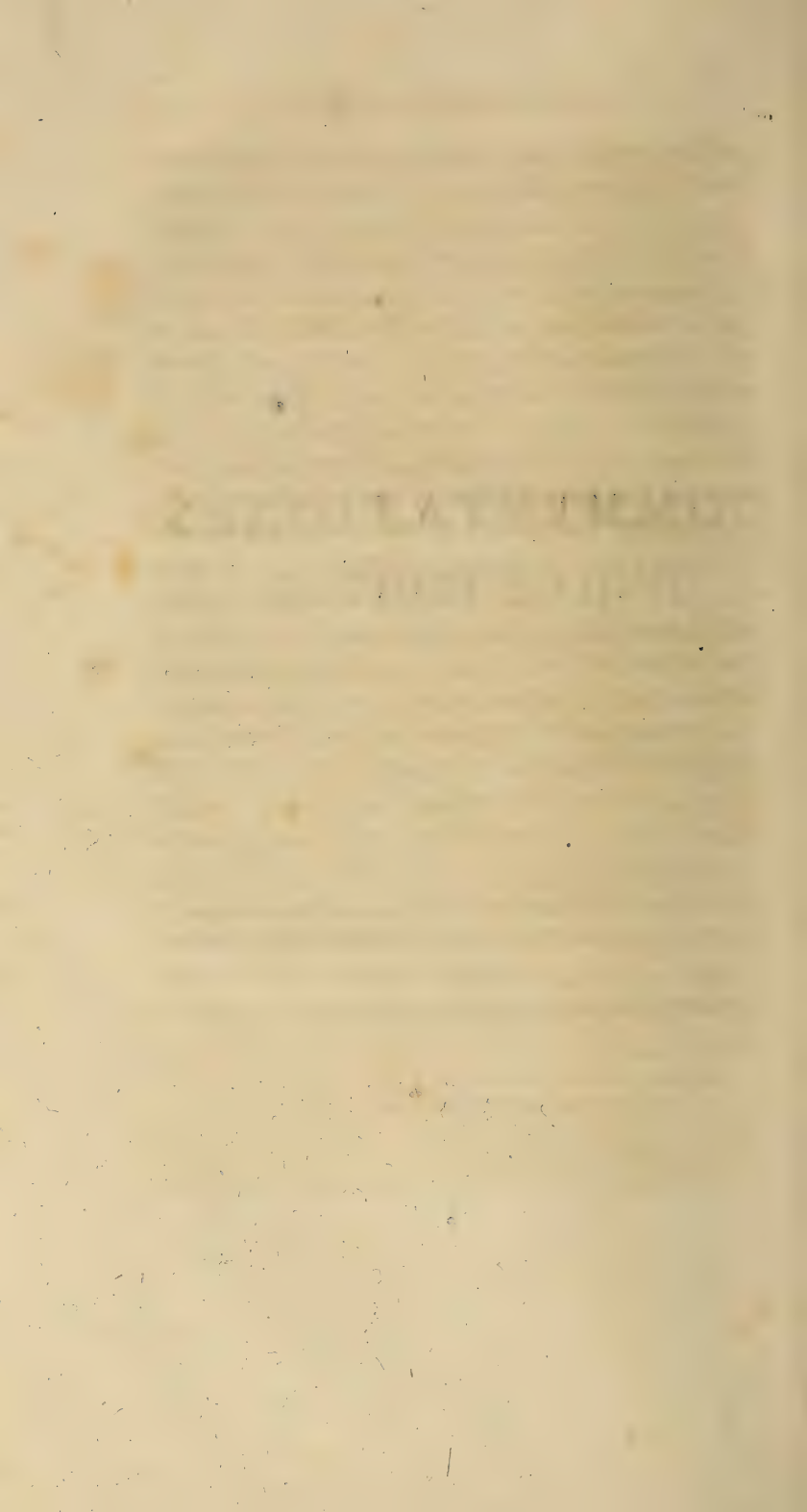
feriunt nostros. Quam quaestionem qui omnium subtilissime est persecutus, summo vir ingenio Leibnitius, eo tandem delapsus est, ut eandem fere vulgarem de rebus corporeis notionem, quam per phantasiae fictionem quamdam in nobis generari diximus, tamquam ex ipsa rei veritate haustam proponeret defenderetque; res corporeas statuens esse phaenomena, ex vi atque actione *monadum* quarundam, quae veluti *animulae* quaedam, *substantiarum* rationem haberent, sensibus nostris oblata.

Denique vero, quoniam impetrare a nobis nullo pacto possumus, quin persuasum certumque habeamus, esse res extra nos constitutas, quae sint viribus eis instructae, quarum effectum & nos ipsi & nostri similes sensibus nostris percipimus: si vires illae & quasi actiones, quas in rerum corporearum genere observamus, atque ipsae illae res corporeae, quae in sensus nostros incidunt, essent eiusmodi, ut earum rerum quaeque per se, nullo cum aliis consensu, nulla communi conspiratione continenteque ordine agere viderentur; tum vero rationem aliquam habitura esset prisca illa hominum rudioris ingenii opinio, quae singulis quibusque rebus corporeis, quae naturâ existunt aut gignuntur, & eis praesertim quae maiorem prae caeteris vim quamdam in vitam hominum exferere videntur, aliquam veluti mentem aut genium vel inesse vel praeesse statuit, cuius vi atque voluntate efficiantur ea, quae in sensus nostros incurrunt. At quum, quo magis at-

tente omnia circumspicimus, quo diligentius singulas mundi corporei partes consideramus, & universum naturae cursum exploramus, tanto planius atque certius uberiusque cognoscamus, nihil esse in hoc mundo solitarium, nihil ita abruptum aut ab aliis rebus divulsum, quin & in hac terra & in coelestibus corporibus, quatenus ea cognoscere nobis datum est, omnia admirabili quodam concentu continenteque ordine contineantur; intelligi par est, esse profecto, praeter nos & nostri similes, *unam* quamdam *Mentem*, humanâ mente infinitis modis partibusque superiorem, *cuius & vis & efficacia & intelligentia* in hisce omnibus, quae naturâ fieri efficique vulgo dicuntur, *cernatur, & mentis nostrae acie*, haud fere secus ac praesenti sensu, *percipiatur*: universum autem genus rerum corporearum, quatenus eae quidem ad nos spectant pertinentque, intelligamus tandem nonnisi eo valere, ut & materiam nobis praebeant, & sint veluti instrumentorum loco, quorum ope eas vires, quibus mentem nostram Suprema Mens instruxit, excolamus exerceamusque, & omnia vitae officia exsequentes, ad eum finem, cuius causâ sumus in hoc mundo locati, sensim sensimque perducamur.

Scripsi Argentorati, mense Martio. MDCCCVI.

COMMENTATIONES
PHILOSOPHICAE.

I.

SYSTEMA MORALE

HUIUS UNIVERSI.*

§. I.

INGENUO homini nihil sive ad purissimam voluptatem suavius, sive praestantius esse ad honestum vitae usum, aut ad exaltandum animum adcommodatius potest, quam, rerum maximarum cognitione instructum, vincula illa perspecta habere, quibus causae aliae ex aliis nexae, veritates veritatibus aptae; resque omnes huius Universi admirabili quadam vi & constantia, ordine atque consilio, inter se iunctae continentur. Variis autem modis res illae, quibus, tamquam partibus, hoc constat *Universum*, considerari queunt. Maxime in promptu videtur illud genus, quod rem quamque, in amplissimo huius mundi adparatu occurrentem, quae qualisque sit? in quo cum caeteris

[* Primum in hoc genere tentamen iuvenile auctoris, speciminis Philosophico-Theologici loco olim conscriptum, & in Academia Argentoratensi d. VI. Maii MDCCLXVII. praeside Frid. Iac. Reuchlino, Theol. D. & Prof. publice defensum. Titulo isti, *Systema Morale huius Universi*, adiectus alius erat huiusmodi: *Sive, De Extremo Rerum omnium Fine*. Quem titulum nunc quidem nil necesse visum est in fronte commentationis adponere; sed tamen de eo monere hic debui, quoniam ad eundem in ipsa argumenti tractatione subinde respicitur. Caeterum quod isto titulo significatum lectori olim volueram, id paulo commodius planiusque tali quodam modo exprimi potuerat: *De Supremo Fine, quo collineant collineareve debent quaeque in hac Rerum Universitate insunt vel geruntur.*]

conveniat? quid differat? perquirat. Quod qui viâ quadam ac ratione instituunt, ut iustas in classes ordinesque singula rerum genera distribuunt, instruere *Naturae Systema*, et vel potius, ab ipso Auctore naturae instructum, explicare dicuntur & oculis hominum subiicere.

Paulo magis recondita ratio est, origines rerum ortusque & causas, e quibus illae existunt, considerandi; quam partem *contemplativa*, quae dicitur, *Philosophia* sibi propriam sumsit. Quo in genere, latissime quidem patente, quae sunt inventa, ea vero, in convenientem digesta ordinem, *Systematis Causarum efficientium* nomine possunt comprehendere. Magno quidem CUDWORTHO, opus illud suum, quo inprimis praecipuum supremumque huius systematis locum, de Causa efficiente omnium rerum Prima, copiosa eruditione tractavit, *Systema Intellectuale huius Universi* inscribere, verbis e Platonis schola desumptis, placuit.

1 Nomine isto plerumque quidem sola corporum, in nostro terrae globo reperiendorum, in suas classes secundum naturam cuiusque distributio solet comprehendere. Neque satis laudari potest cum diligentia, tum perspicacia maximorum virorum, qui hac in parte strenue laborarunt, indefessique laborare pergunt: dummodo hoc caveat quisque, in quo tot miseri nostra praesertim aetate foedissime labuntur, ne, rebus creatis nimium intenti, Eum e cuius Nutu haec pendent omnia, qui Unus potenti verbo cuncta sustentat, obliviscantur. Sed nihil impedit, quo minus, sicut eorum generum, quae tellus nostra alit, locus suus singulis assignatur in praeclara illa & pulcherrima *Naturae scala* & quasi catena, quae est ab ingeniosissimis auctoribus descripta, sic universae terrae iungantur, iusto ordine, caeteri globi coelestes, ac ne mentes quidem spiritusque, qui praecipuam naturae creatae partem constituunt, quoad eorum ordines proprietatesque nobis innotuerunt, praetereantur; ut universam rerum creatarum catenam *magnum Naturae Systema* comprehendat. Quale quid ingeniose plane, nec infelici successu, tentavit non ita pridem subtilissimus ac modestus naturae indagator explicatorque BONNETUS, in egregio illo, qui *Contemplation de la Nature* inscribitur, libro, cuius praecipue Partem III. & IV. Tomi I. de hoc argumento consuluisse iuvabit.

Supereſt tertium genus, *de rerum Finibus*, ſatis quidem apertum illud & facile,² ſed longe omnium graviffimum, maximique momenti; ad quod niſi caetera referantur omnia, vaniſſimi mortalium cenſendi ſunt miſerrimique, qui in illis perſcrutandis vel tantillum laborant. Enimvero qui hanc rerum univerſitatem, non caeca quadam vi aut bruto impetu a Prima illa, unde cuncta pendent, Cauſſa profulam, ſed conſilio, ratione, ſapientia inſtitutam, procreatam, diſpoſitam eſſe intelligit, nec minori conſilio ab Eo, qui opus ſuum negligere numquam poteſt, in perpetuum iri adminiſtratum; nae is valde levis fuerit inconſtansque, niſi hominis cuiusvis ſtudio in primis digniſſimum iudicet, *Conſilium illud rationemque*, quibus & conſtat & regitur hoc Totum, cuius ipſum genus noſtrum par-

- ² Dicetur equidem ſuo loco, quantum ſit, quod hoc in genere humana ratio vel plane ignoret, vel caecutientibus ſaltem oculis non niſi aegre, ieiune, & quaſi per tranſennam, cognoſcat; ſed illud etiam exponetur, quam feliciter omnes iſtas nebulas caliginesque Lux illa exoptata diſpellat, quam Deus, palpan-tes in tenebris ad veritatis cognitionem propius adducturus, clariſſimam nobis accendit. Viderint tandem *lucifugi* iſti, qui, rerum divinarum humanarumque ſcientiam profeſſi, perennem illum & limpidiſſimum fontem, e quo ſingularis Dei favor coeleſtem veritatem dulciſſimamque pleniffimis hauſtibus trahendam pandit, praeſeſſe contemnunt; viderint ipſi, caeciſſimi bipedum, an impudeatiſſimi, rectius pronuncientur. Nos interim, quos verum non pudet e veritatis fonte haurire, *Gloriam benificentiffimo Patri tribuamus, coeli terrarumque Domino, qui haec, ab opinatis ſapientibus intelligentibusque recondens, parvulis infantibusque detexerit. Nos Deum obteſtari numquam intermittemus:*

Da, Luce reperta,

in Te conſpicuos animi deſigere viſus!

Deiſce terrenae nebulas & pondera molis,

atque Tuo ſplendore mica! Tu namque ſerenum,

Tu requies tranquilla piis: Te cernere, finis,

principium, vector, dux, ſemita, terminus idem.

Ut habet dulciſſimus BOETHIUS *de Conſol. Philoſ. Lib. III. Metr. IX.*

rem haud infimam constituit, pernoscere. Cui rei cum sit consentaneum & consequens illud, quod etiam infra moneretur, ut summus Universi Arbiter velit, a mentibus creatis, quas in hoc mundo locavit, eandem rationem, idem consilium, quod sequitur Ipse, teneri; in hoc omnes animi nervos intendi; ad hoc, tamquam ad unum caput, unamque summam, omnes vitae actus referri: quae tandem cura prior, quod studium antiquius sanctiusque esse debebit, quam hoc, quo fines rerum scrutemur, omni-que enitatur operâ, ut illum praesertim extremum Finem ultimumque, in quo cuncta collineent, quo ab ipsa Mente suprema universi huius & procreatio & administratio referatur, quo pariter nostrum omne consilium, & universae vitae ratio actioque sit referenda, compertum habeamus?

Haec igitur & similia saepenumero mecum reputanti, cum iamdiu a me publicum aliquod, sive ingenii sive studiorum qualiumcumque, specimen posceretur; dignum in primis visum est hoc argumentum, in quo, quid valeant humeri, experirer. Sed in latissimo dicendi campo modus est aliquis terminusque quaerendus, & summa tantum capita rerum, pro instituti ratione, poterunt perstringi. Quocirca quae sive ad Dei consilium, quo hunc mundum administrat, spectant, sive ad finem eum, quo hominis consilium omne est referendum, ea iam brevi quasi tabula complecti, adeoque *Morale Systema huius Universi*,¹ cum ex naturae rectaeque rationis institutione, tum vero ex divinarum vocum praescripto, quae sunt duces ad veritatis cognitionem certiores, Deo adiuvante, delineare adgredior.

§. II. Sed de *Fontibus*, unde haec, quae disputabimus, sint depromenda, aliquid uberius praecipere, haud erit ab

¹ Igitur *Systema morale huius Universi* (τοῦ παντός) nobis dicitur, summa omnium finium particularium, quos huius universi conditor gubernatorque Deus vel sequitur Ipse vel Mentibus creatis persequendos praescripsit.

hoc loco alienum. Ad universam igitur *Rem moralem* cognoscendam *duo subsidia a naturâ* subministrata habemus, quorum alterum altero iuvare oportet. Qui quidem in ea mentis humanae vi, quae *Ratio* nominatur, omne principium instrumentumque cognoscendae rei moralis, a natura datum, ponunt, ii vel *rationis* vocabulum latissimo quodam, & parum usitato inter Philosophos, sensu accipere, vel minus adcurate in notionum nostrarum originem inquisivisse videntur. Soli *rationis* operationi, quae nimis lente processura erat, res maximi momenti non est commissa. Est *anticipatio quaedam naturae*, qua non prima fundamenta solum scientiae mentibus nostris adferuntur, sine quibus nihil agere intellectus hominis valet; sed plurimum etiam ex iis veritatibus, ad morum informationem facientibus, quarum ad notitiam recta ratio non potest nisi per satis longam argumentorum seriem demum perungere, praeviae quaedam & necessariae intelligentiae enudantur.

Omnibus hoc a natura tributum est mortalibus, ut, cum ad eum pervenimus rationis usum, quo discrimen interesse intelligamus inter illas actiones, quae *libero hominum consilio* suscipiuntur, atque brutorum actus, aut mutationes eventusque eos qui non sunt in hominis potestate siti, tum vero proprius quidam in mentibus nostris *sensus* generetur *honesti, recti, iusti, virtutis, aut horum contrarii*, quod in actionibus eorum, quibuscum vivimus, vel quorum ad nos fama pertingit, inesse videatur. Peculiari modo movemur, cum cogitamus, hoc, quod agitur, ab eo esse peractum, qui *meditato* sic agere maluerit *consilio*, quam alia quacumque ratione, cum sive actionem istam non suscipere, sive longe secus agere, in plena eius positum fuerit potestate. Motus autem istius sive *sensus*, qui *moralis* rite nominatur, vis ea est, ut aliud agendi genus (etiam priusquam vel de Dei praecepto, vel de fructu quodam ex eiusmodi facto ad nos redundante, cogitemus) placeat nobis commendeturque ob id ipsum, quod *voluerit*

sic potius, quam secus agere, auctor; ut probemus hunc atque laude dignum censeamus, & ipsi eundem studio quodam, quin & admiratione quoque interdum, hanc ipsam ob causam, prosequamur. Alia ratio agendi, huic opposita, contrariam etiam vim habet; ut displiceat nobis actio eo ipso, quod, cum potuerit aliter agere is qui eam suscepit, sic tamen *maluerit*, utque eandem ob causam improbemus hominem & vituperio dignum censeamus. ¹

- ¹ Nihil opus est, aut argumentis hoc facere longius aut exemplis, quod suus quemque sensus, nisi cui praestantissima mentis vis nimio neglectu plane obtorpuerit, condocere potest. Sed iuvat tamen de hoc genere rerum eos potissimum e Philosophis monentes audire, quos in hominis natura perquirenda, virtutisque & officii ratione atque initiis indagandis, una natura duce usos esse constat. Ecce ergo eum, cuius tam multa exstant praeclare ac paene divinae ad mores informandos monita, M. TULLIUM ita habentem: *Ut pulcritudo corporis apta compositione membrorum movet oculos & delectat hoc ipso, quod inter se omnes partes cum quodam lepore consentiunt; sic hoc decorum, quod elucet in vita, movet adprobationem eorum, quibuscum vivitur, ordine & constantia & moderatione dictorum omnium atque factorum, De Offic. I. 28.* Natura sic generata est vis hominis, ait idem, (*de Finib. V. 15.*) *ut ad omnem virtutem percipiendam facta videatur; ob eamque causam parvi virtutum simulacris, quarum in se habent semina, sine doctrina moventur.* Audacter ad eandem naturae vim provocat apud eundem CICERONEM Cato, *de Finib. III. 11.* *Honestas*, inquit SENECA, (*de Benefic. IV. 17.*) *placent suapte naturâ: adeoque gratiosa virtus est, ut insitum sit etiam malis, probare meliora. — Maximum hoc habemus naturae meritum, quod virtus in omnium animos lumen suum permittit; etiam, qui non sequuntur illam, vident.*

His antiquioribus unum addo e patrum nostrorum memoria, IOH. LOCKIUM, qui mihi in primis humane, hoc est, ad hominum captum utque decet hominem, philosophatus esse videtur; qui facultatis cognoscendi, quae inest menti humanae, historiam compositurus, diligentissimae observationi naturae humanae totum operis sui aedificium superstruendum duxit. Unde recte de hoc celebris quidam Gallus iudicasse videtur: *Rejettant toutes les Hypotheses, qu'une Imagination un peu vive peut suggérer, il n'avance rien qui ne soit fondé sur l'expérience*

Sicut autem ad iudicandum de *aliorum* actionibus ipsâ naturâ ducimur; sic mox animadvertere licet, illos similiter de his, quae a nobis aguntur, iudicare. Qua re commoti, cum hoc pariter omnibus eâdem naturâ insit, ut minime aequo animo quodvis, quod de nobis feratur, iudicium patiamur; incipimus ad nos ipsos etiam, eaque quae nos gerimus, simili modo attendere, ut iam propriorum quoque morum, & agendi rationis nostrae, spectatores quasi iudicesque sedeamus. Quo quidem in foro, ubi vivendi consilium ratioque, quam sequimur, talis nobis esse videtur, qualem in aliis probaremus, tum vero nos etiam ipsi

de tous les Hommes; & qui ne soit tel, en un mot, que ses Lecteurs se trouvent obliger de dire, cela est vrai, car je le sens. (DES MAIZEAUX in Praefatione ad Recueil de diverses Pieces par Mrs. Leibniz, Clarke, Newton &c. Tom. I. p. m. XCIII.) Is igitur de origine & naturâ notionum moralium disputans, quas mente conceptas habemus, *Lib. II. de Intellectu humano*, Cap. XXVIII. plura adfert, quae egregie hunc locum, in quo versamur, illustrent, §. 10. 11. 12. Vol. I. p. 326. sqq. Edit. Angl. Londin. 1735. Licet, cum totam rem non sit complexus persecutusque, a multis male intellecta fuerit haec eius disputatio, & graviter reprehensa.

Ceterum fatendum est, eas saepe hominum actiones nobis non posse non probari, quas revera molestiam quamdam incommodumque *iisdem nobis* importare videmus; alias iudicio illo nostro, de quo hic agitur, improbari condemnarique, e quibus haud exiguum commodum fructusque nobis adfertur. Neque illud praetereundum, quod agendi ratio eiusmodi, qualis per se nobis probatur laudabilisque habetur, tanto maiori laude excipienda omnibus videatur plausuque, quo plures, qui ita egerit, eam ob causam ex voluptatibus illis, quae sunt in primis naturae adpetitionibus, spreverit omiseritque, quo plura superaverit impedimenta, inmo molestias etiam, labores, aerumnas forti animo pertulerit. Quod si autem hoc in aliquo homine miramur, quod *potuerit* id, quod egit, praestare; non tam ad mores, quam ad ingenium artemque hominis iudicium nostrum refertur: nisi forte cogitemus, ideo eum hoc *potuisse*, quoniam studio suo datâque operâ solertiam tantam & ingenii animive magnitudinem *voluerit* sibi comparare.

probamus, &, domestico freti teste, iniqua aliorum de nobis iudicia aspernanda censemus. Sin vituperandos a nobis esse in aliis hominibus mores nostros, condemnandosque, sensus intimus docet; tum vero cum pudore doloreque agnoscere cogimur, recte eos, qui nos improbarint, iudicasse. 1

§. III. Duabus autem maxime rebus cernitur id, quod *moralis ille sensus* ad ea, de quibus hac disputatione agitur, cognoscenda adfert.

Primo quidem hac ipsa naturae constitutione nostrae, & quasi anticipatione, instruimur, ut magnum illud intelligamus discrimen, quod inter varii generis actiones hominum liberas intercedit; ut harum alias, quae nimirum sensu hoc probantur, honestas, rectas, iustas, virtutis rationi consentaneas, iudicemus; alias in vitiis, turpibus, pravis habeamus: quamquam plures etiam occurrunt, de quibus neutram in partem sensus moralis pronunciat; quae

1. *De sensu morali* e recentioribus Philosophis ex professo egisse patrem quasi illum reductae ad vera principia, & nobili suae simplicitati restituae, morum Philosophiae, FRANCISCUM HUTCHESONUM, neminem, qui haec studia colit, latere potest. Neque vero poenitebit, de eodem argumento FORDYCI *Elementa Philosophiae Moralis* consuluisse, exiguum quidem illum, sed vere aureolum, si quid aestimare valeo, libellum; cuius Gallica versione LONCOURTII utor, quae *Hagae Comitum* 1756. prodiit. Quorum post eximias operas, nihilo minori cum voluptate fructuque legentur, quae de eodem argumento a praeclari viro ingenii MERIANO disputata, in *Actis Academiae regiae Berolinensis Anni MDCCLVIII.* anno demum 1765. editis, lucem viderunt.

Alienis autem factis sensum hunc virtutis prius commoveri, quam de nostris propriis iudicare incipiamus, non obscure post CICERONEM, passim id ipsum significantem, observat SENECA, *Epist. CXX.* qua omnis illa quaestio, *quo modo prima ad nos boni honestique notitia pervenerit?* egregie prorsus illustrata legitur. Sed in primis iuvabit de hoc loco differentem audire mirum illum, meo quidem iudicio, in perscrutandis collustrandisque reductissimis humani animi latebris, aperiendisque secretis, quibus mens hominis commovetur, causis & quasi pon-

quidem *indifferentes* dici vulgo solent, sed, ubi nihil est omnino, cur eas improbemus, in *rectis* rite numerantur. In omni autem sensus moralis iudicio de hoc, quod vel praeclare actum sit, vel secus, non tam ipsa per se spectatur actio, quam quoad *consilium* atque *finem*, quem secutus sit, quove tenderit is, de cuius agendi modo quaeritur: ut, in actione quavis ad finem istum relatâ, sive honestatis virtutisque ratio, sive huius contrarium, inesse iudicetur.

Neque vero, sine ista naturae anticipatione, ulla *virtutis*, *officii*, *obligationis moralis*, quae dicitur, & quae sunt huius generis alia, informari notio mentibus hominum posset. Educatio certe, magistrorum institutio, consuetudo, imitatio, variae idearum consociationes, omniaque quae ad deprimendam sensus moralis auctoritatem a quibusdam colliguntur; possunt haec quidem ita flectere notionum nostrarum cursum, ut certa quaedam agendi ratio, tamquam ad finem aliquem tendens eiusmodi, ob ocu-

deribus, artificem ADAMUM SMITHIUM, apud Glasguenses moralis Philosophiae nuper Professore; e cuius eximio opere, quod est Anglica sermone *The Theory of moral sentiments* inscriptum, eorum in gratiam, qui has literas amant, nonnulla huc spectantia transcribere liceat. *Was it possible* (sic ille, *Parte III. Cap. 2. p. 198. sqq. Edit. secundae Londin. MDCCLXI.*) *that a human creature could grow up to manhood in some solitary place, without any communication with his own species; he could no more think of his own character, of the propriety or demerit of his own sentiments and conduct, of the beauty or deformity of his own mind, than of the beauty or deformity of his own face. All these are objects, which he cannot easily see, which he naturally does not look at, and with regard to which he is provided with no mirror, which can present them to his view. Bring him into society, and he is immediately provided with the mirror, which he wanted before. - Without this the objects of his Passions would occupy his whole attention. The Passions themselves, the desires or aversions, the joys or sorrows, which these objects excited, tho' of all things the most immediately present to him, could scarce ever be the objects of his thoughts. - Our first Ideas of personal beauty and deformity are drawn from the shape and appearance of others, not of our own. - Our first moral*

los nostros ponatur, qualis menti nostrae naturâ probatur commendaturque: unde cunctos actus, qui eodem nobis spectare videntur, similiter probabimus, in honestisque ponemus, aut vice versâ. Ipsius *honestatis* aut *sceleris* informari notio nullo pacto posset; *comprobare* aut *vituperare* nihil quidquam, tamquam *honestum* aut *turpe*, *iustum* aut *iniustum*, valeremus; nisi vis illa & facultas, qua insignem inter actiones, libero mentis consilio subiectas, differentiam percipimus, initio esset naturae humanae ingenerata, altissimeque pectori cuiusvis infixâ.

Iam vero 2do habet hoc, praeter alia, *moralis sensus* cum caeteris sensibus (sive *corporeo*, qui *externus* etiam dicitur; sive *interno* illo, quem *reflexionem* LOCKIUS vocat, 1 *adperceptionem* LEIBNITIUS, 2 alii, CARTESIUM maxime secuti, *conscientiam internam* nominarunt; 3 sive tandem cum *pulcritudinis sensu*, de quo praeclare HUTCHESONUS 4 singulari commentatione tractavit) habet igitur cum his *moralis sensus* hoc commune, ut per eum non *generales* statim regulae legesque mentibus nostris adferantur, secundum quas de iis, quae sunt sensus huius iudicio subiecta, sit iudicandum; sed ut quavis occasione de re quaque occurrente *sigillatim* moneamur. Atque adeo late quidem patet sensus *moralis* dominium, ut illius operâ non de humanis solum actionibus feramus iudicium, sed *divinorum* etiam

criticisms are exercised upon the character and conduct of other people, and we are all very forward to observe, how each of these affects us. But we soon learn, that others are equally frank with regard to our own. - We begin upon this account to examine our own passions and conduct, and to consider, how these must appear to them, by considering, how they would appear to us, if in their situation. We suppose ourselves the spectators of our own behaviour, and endeavour to imagine, what effect it would, in this light, produce upon us. This is the only looking-glass, by which we can, in some measure with the eyes of others, scrutinize the propriety of our own conduct.

1 LOCKIUS de *Intell. Human.* Lib. II. Cap. I. §. 4.

2 LEIBNITIUS, ut alibi, sic in *Principiis Philosophiae*, quae, eruditâ Praefatione ornata, recudi curavit A. 1761. praestantissi-

consiliorum actionumque, quoad eae quidem nobis innotescunt, aequitatem, iustitiam, sanctitatem aestimemus.

Hic igitur sensus, naturae nostrae penitissime insidens, potest ille quidem diuturno neglectu obtorpere, & quasi obtundi, ut de acie sua multum amittat, immo variis etiam modis depravari, in sinistramque partem flecti; extrahi plane e naturae nostrae constitutione evellique nullo modo potest. Unde, quantacumque sit vitiatae hominis naturae corruptela, tanta tamen huic sensui superest vis & efficacia, ut ad eum provocare non dedignetur Gentilium Doctor, divinitus ipse edoctus; dum, quaecumque sunt *σεμνὰ, δίκαια, καλὰ*, quae sunt proprio huius sensus iudicio subiecta, nobis meditanda curandaque commendat. Immo ipse Deus, cum propius sese hominibus cognoscendum praeberet, legesque populo suo & iura, verbis expressa, daret, ad sensum illum iusti & aequi, menti humanae insitum, quo de legum institutorumque divinorum praestantia iudicent, provocat: *Quae est gens magna, inquit, (Deuteron. IV. 8.) cui tam iusta sint instituta & iura, quam est haec omnis lex, quam hodie vobis Ego propono? Et apud ESAIAM V. 4. Nunc, habitatores Hierosolymorum, virique Iudae singuli! iudicate quaeso inter me & vineam meam! Quid faciendum amplius in vinea mea, quod non fecerim in ea?*

mus MATTHIAS HEÜSSIIUS noster, cuius in primis ad liberalem Philosophiam natum ingenium norunt omnes, quibus illo Praeceptore licuit uti; ego vero insignia de studiis meis merita grato pioque animo, quavis occasione, lubentissimus praedico.

3 Sic, praeter alios, IOH. CLERICUS in *Pneumatologia* Sect. I. Cap. I. §. 2.

4 Vide libellum, cui titulus: *An Inquiry into the Original of our Ideas concerning Beauty, Order, Harmony and Design*, sive, minorum scriptorum moralium HUTCHESONI *Tractatum primum*, praefixum secundo illi, *de Bono & Malo morali*, quorum utor editione quinta, *London. MDCCLIII.*

5 Vide *Epist. ad Philip.* IV. 8. *Eph.* VI. 1. 1. *Tim.* II. 3. Idem sensus haud obscure, & ex professo, laudatur in *Epist. ad Ro-*

§. IV. Iam igitur de singulis eorum, quae honesta, quae in moribus hominum bona laudabiliaque iudicantur, aut contra, quod si idem semper omnium mortalium & consentiens iudicium cerneretur; nemo fortasse umquam de principiis iis, e quibus ista iudicantur, enodandis, aut de summâ eorum, quae sensu morali vel probantur vel improbantur, colligendâ, deque universâ morum doctrinâ

man. II. 15. Et divinus Servator homines illos, qui hunc iudicem intra pectus sedentem audire recusant, aut eius monita, audiant licet, dissimulant tamen, graviter reprehendit, apud LUCAM, XII. 56. §7. Ὑποκριταί, τὸ πρόσωπον τῆς γῆς καὶ τοῦ οὐρανοῦ οἰδατε δοκιμάζειν. . . τί δὲ καὶ ἀφ' ἐαυτῶν (*proprio Marte, proprio sensu*) οὐ κρίνετε τὸ δίκαιον; Atque, quod de eodem sensu breviter & scite ait HUTCHESONUS, quae sensu morali comprobantur, recta dicuntur & pulcra, & virtutum nomine appellantur; quae damnantur, foeda dicuntur, aut turpia, aut vitiosa: (in *Philosophiae Moralis Institutione compendiarie*, nitidissimo sermone latino conscripta, cuius utor editione altera Glasg. MDCCXLV. Lib. I. Cap. I. p. 18. sq.) cum quo consentit illa virtutis universae definitio, quae est apud CICERONEM, quartâ Tusculanâ, Cap. 15. ubi, *Virtus*, inquit, *est affectio animi constans conveniensque, laudabiles efficiens eos, in quibus est, & ipsa, per se, suâ sponte, separatâ etiam utilitate, laudabilis*: id ipsum vero ne sacrorum quidem scriptorum auctoritate destituitur. Divus certe PAULUS, ad Philip. IV. 8. cum haec tria, ὅσα εὐφημία, εἰ τις ἀρετὴ, καὶ εἰ τις ἔπαινος, coniungit, virtutisque nomen inter ea quae bonam famam conciliant, & ipsam laudem, ponit medium, ut haec verba mutuo se ipsa explanent, praeclare id, quod de nativa virtutis & honestatis notione, e sensu morali repetendâ, diximus, confirmare videtur. -- Quo referendus est etiam usus nominis Hebraei *tehilâh* aut *tehilôth*, laudes proprie significantis, quod non Alexandrini tantum per ἀρετὰς interpretantur, Esai. XLII. 12. LXIII. 7. XLIII. 21. sed ipse etiam θεόπνευστος PETRUS, primâ Epist. Cap. II. 9. Quo loco GROTIUS quidem potentiam tantum Dei vult significari; sed, & ipsa rei ratio docet, & quae ibi sequuntur verba (v. 10. 11. 12.) declarant, virtutes proprie nominatas, id est, perfectiones morales potissimum hîc denotari; quas quidem virtutes electus Dei populus non tam verbis praedicare, quam ipsa re imitari, & in se vitaeque propriae actione exprimere, eaque ratione spectandas hominibus prae-

in *obscura* quoddam & adcurate exstructam disciplinam, redigendâ cogitasset. Sed tristis experientia, fatendum est enim, docet, mire non modo ab aliis alios, verum & ipsos nos subinde a nobis in isto maximi momenti iudicio dissentire: ut iam laudetur haud raro ab his, quod culpatur ab illis; & eadem saepe agendi ratio ab iis ipsis, qui paulo ante damnaverant, mox comprobetur, aut vice versa. 1

bere iubetur, ut videant calumniatores, & gloriam Deo tribuere discant.

1 Cum hoc consilio sit *sensus moralis* a sapientissimo Creatore naturae hominum infixus, ut, quod est in omni vita gravissimum, quid quaque occasione a nobis fieri, qua ratione viribus agendi, quibus instructi sumus, oporteat uti? huius opera doceremur; consentaneum certe erat, ut similis eademque huius sensus vis in omnium mentibus hominum cerneretur; non ut ea ipsa agendi ratio aliis naturâ commendata esset, quam alii, eadem duce natura, improbare condemnareque instituerentur. Neque revera aliter se res habet: eadem voce, si modo audire velimus, omnibus natura adclamat; &, quae in animis imprimuntur inchoatae intelligentiae, similiter in omnibus imprimuntur, ut est apud M. TULLIUM *de Legib.* l. 10. -- Quid ergo? Unde tandem mira illa & infausta, de rebus maximis hoc ex genere, inter homines dissensio, idem laudantibus aliis, aliis vituperantibus? Duabus nempe potissimum rebus cernitur error hominum, naturae vocem non exaudientium. Tum quod id, de quo, honestumne factu sit, an turpe, quaeritur, non adtente satis considerant semper, quid sit? quo tendat? quae sit eius vis, qui finis, qui effectus? ex quo fit, ut plane aliter saepe adficiantur, atque si rectius rem considerassent: qui error, saepius repetitus, habitum inducit quemdam perverse iudicandi. Alterum est vitium hoc, quod interdum, sentiamus licet germanam sensus moralis vim, de actionis propositae honestate turpitudineve admonentem, opponimus tamen huic iudicio aliud contrarium, e prioris generis errore oriundum, cui ob malum contractum habitum pertinacius adhaeremus, maioremque fidem habemus.

Vitiorum autem horum triplicem fere causam & originem reperio: quarum prima esse videtur, *negligentia* quaedam, cunctis paene mortalibus propria, qua, prima quaque specie rerum contenti, sicut semel aliquid visum est, ita semper iudicare solemus; cui rei accedit obstinatus quidam *fastus* & *pravus*

Ex quo misera rerum maximarum confusio & perturbatio vitae humanae existit. Qua in constitutione rerum, qui certi aliquid cupit tenere, qui firmam quamdam normam stabilesque leges, ex quibus quodque aestimari debeat agendi consilium, anquirat; is iam *rectae Rationis* adhibeat vim; qua ornavit Deus hominis mentem, ut *consequentia cernat, causas rerum videat, earumque progressus & quasi antecessiones non ignoret, similitudines comparet, & rebus praesentibus adiungat adnectatque futuras*. Huius enim operâ similiter hoc loco uri licebit, sicut in aliis scientiis, ubi e primis tamquam elementis initiisque iis, quae sensibus & experientiâ sunt percipienda, accurate fundatam volumus, & iusto ordine compositam, exstruere disciplinam. Ex observationibus quippe propositionibusque particularibus, quae sint

pudor, quo, inveteratos agnoscere errores, & praeiudicatarum opinionum vitia deponere, impedimur. Eoque gravius fit illud malum, latiusque manat, quod 2do. sinistra educatione parvulis, priusquam propriis rem intueri oculis propriumque consulere sensum queant, falsis sub speciebus res complures depinguntur; unde aliter, atque naturae sinceræ vi efficeretur, rebus iis miseri commoventur, & ad perversum de illis ferendum iudicium a teneris adfuefiunt. Denique, 3tio. gravissimorum hoc in genere errorum fons quasi perennis in eo cernitur, quod cum de nostris, aut de aliorum actionibus iudicamus iis, in quibus nostra quodammodo res agi videatur, partium studio impediti & pravo nostri amore illusi, iudicium feramus plerumque diversum & plane contrarium saepe ei, quod aequus quisque spectator & iudex, quales nos esse natura iubet, pronuntiaturus erat. Quo fit, ut eandem iudicandi rationem, renitente licet iudice intra pectus sedente, ad illas etiam occasiones paulatim transferamus, ubi nostra res nulla agitur; ne scilicet in aliis laudandis vituperandisve nos ipsos condemnare videamur. -- Haec fere spectans TULLIUS, cum, iustos naturâ nos esse factos, dixisset: (de Leg. I. 12.) Atque hoc, inquit, in omni hac disputatione sic intelligi volo, quod dicam, naturam esse; tantam autem esse corruptelam malae consuetudinis, ut ab ea tamquam igniculi exstinguantur a natura dati, exorianturque & confirmantur vitia contraria. Quod si consideretur, adparebit etiam ratio, qua eorum utrumque, quorum aliâs alterum alteri repugnare possit videri, verissime dictum sit a

perspicuae maxime & indubitatae, utpote communi optimorum quorumque, ut quisque minime a naturae simplicitate recefferit, sensu atque consensu comprobatae, adscendimus ad regulas veritatesque generaliores, quibus id, in quo illae conveniunt, contineatur. Quibus constitutis & extra dubium positis, rursus ad specialia quasi descendimus, singula genera superioribus subiecta circumspicimus exquirimusque, & ex his quae clara sunt, ea quae minus aperta, diiudicamus; ut aptum quoddam omnibusque partibus cohaerens & consentiens *σύντημα* prodeat officiorum hominis omnium, & praeceptorum de Fine, quo sit quidque in hominum vita referendum. ¹ Quam in partem commode CICERO, de Finib. V. 21. *Homini, ait, natura dedit talem mentem, quae omnem virtutem iam accipere posset, ingenuit-*

duobus illustribus poetis; cum OVIDIANUM illud, *Metamorph. Lib. VII. Fab. 1.*

-- -- *Aliudque cupido,
mens aliud suadet.* -- --

tum vero, quod est apud acutum IUVENALEM, *Sat. XIV. 321.*
Numquam aliud Natura, aliud sapientia dicit.

Quo pacto autem vitia sensus moralis, vel potius falsa hominum iudicia ex neglectu illius sensus aut sinistro usu oriunda, (hoc enim in omnibus mentis humanae facultatibus considerandis observari sedulo velim, ne *usum* virium cum ipsis *viribus* confundamus: quod si cavetur, innumeri evitabuntur errores, innumerae lites contentionesque de gravissimis quaestionibus amice componentur; cuius rei memorabile argumentum in loco *de mentis humanae libertate* mihi videor invenisse) vitia igitur illa quemadmodum studio & ratione corrigi possint, paucis quidem, sed bene monet HUTCHESONUS meus, in *Illustrations upon the Moral sense*, qui est minorum scriptorum moralium *Traëtatus quartus*, Sect. IV. Cuius libri, praefixo *Traëtatu de Passionibus*, quarta, qua utor, editio prodiiit Londini 1756.

¹ Sit ergo mihi is, qui praeceptorum virtutis officiique aptum componere *σύντημα* volet, sedulus mentis humanae, & eorum quibus illa commoveri solet, observator; qui non ad ea tantum, quae primos naturae stimulos excitant, quos *nifus naturales* nominare consuevimus, sed ea etiam in primis, quae *sensu morali* aut probantur aut improbantur, quae magis, quae

que sine doctrinâ novitias parvas rerum maximarum, & quasi instituit docere, & induxit in ea quae inerant tamquam elementa virtutis: sed virtutem ipsam inchoavit, nihil amplius. Itaque nostrum est (quod nostrum dico, artis est) ad ea principia, quae accepimus, consequentia exquirere, quoad sit id, quod volumus, effectum.

§. V. Sed aliae sunt praeterea partes, quas ad perno-
scendum Systema Morale huius Universi *recta Ratio* con-
fert. Hac enim viâ, quam adhuc indicavimus, nihil efficitur
aliud, nisi ut singula ea, quae sensu morali hominibus sunt
commendata, aut horum contraria, unam in summam col-
ligantur. Qua quidem ratione, & satis apta officiorum ho-
minis virtutisque praeceptorum descriptio confici, & obli-
gationis vis etiam ea, quae ex ipso sensu morali existit,

minus, studiose attendat. Det operam, ut eos, quos ipsa na-
tura nobis iniecit, igniculos a malae consuetudinis deprava-
tionibus dignoscere discat. Pertentet alios; noscat se ipsum.
Notet fontem erroris eorum, qui, quod minus curate ea, de
quibus iudicare praesumunt, considerarunt, quod praeiudiciis
obnubilati sunt, animique perturbationibus agitati, secus ad-
ficiuntur & iudicant, quam alii, vel hi ipsi tum, cum, depo-
sitis falsis opinionibus, aut nondum inductis, animo perturba-
tione vacuo, ea de quibus quaeritur adspiciebant. Animadver-
tat praecipue, quid de *aliorum* agendi rationibus iudicemus?
quo modo adficiamur, ubi nostra res nulla agitur? quia pro-
priae utilitatis studium falsam rebus speciem saepissime indu-
cere, aciemque sensus morales praestringere solet. Motus par-
vorum, *in quibus velut in speculis*, ut ait nonnemo, *natura cer-
nitur*, diligenter observet. Videat, *quamobrem* quaeque actio
aut mentis consilium comprobetur aut vituperetur? id est,
quam partem illius consilii respiciat potissimum is, qui illud
aut comprobat aut condemnat. Neque vero hoc ignoret, saepe
aliter ore pronunciare homines de rebus, aliter intus mo-
veri sentireque. Percurrat praeteritorum temporum & omnium
gentium historiam; non tam eo consilio, ut, quid *egerint* ho-
mines, sed ut, quid *iudicarent* senserintque de diversis agendi
rationibus, & quid praecipue intuentes sic iudicarent, ediscat.
Haec & similia curans observansque, inveniet magnum nume-
rum eorum agendi consiliorum, quae omnibus mortalibus na-

intelligi potest. Quippe cum officio hominis, aut omnino discrimini illi, quod inter honestum & turpe, iustum & iniustum, rectum pravumque ponimus, ratio constare sua nullo pacto queat, nisi ad horum alterum sequendum, fugiendum alterum, *obligatos* esse homines cogitemus; in primis operae pretium est, ut, quae sit vis istius *obligationis*? quid sit, quod cursus vitae ad definitum quemdam finem dirigendi *officium* mortalibus *imponat*? quove *fundamento* omnis nostra ad virtutis studium usumque *nitatur obligatio*? consideretur. Igitur prima quidem origo, unde & ipsa notio obligationis moralis ad mentem nostram defertur, & vis eius, quae sit, intelligitur, ex ipso illo, de quo satis iam multa diximus, morali sensu est reperenda. Sicut enim *veri criterium & nota* omnis recte a CARTESIO, & iam ante

turâ, ut iusta, pia, honesta commendari; alia, quorum vim esse contrariam, certo & confidenter pronunciare possit.

Nunc videat, quid habeant ea, quae communi hominum sensu comprobantur, inter se commune, in quo conveniant? quo tendant? sicque *regulas generales* conficiat, quibus id, quod naturâ hominibus commendatum sit, contineatur. Has denuo inter se comparet, & in quo hae ipsae conveniant? quo collineent? exquirat. Quo pacto invenietur tandem summa illa, ad quam ea singula, quae sunt hominibus commendata, tamquam ad supremum *caput extremumque finem* referantur. Quo facto tandem ad hanc summam & unicam regulam omne nostrum de quocumque agendi consilio rationeve iudicium erit referendum, constituendaeque leges magis speciales, generali illi subiectae, quae, quid in quaque rerum conditione proxime ad illam summam accedat, & proinde officio hominis atque virtutis rationi maxime sit consentaneum, quid contra, edoceant. Quas ad leges dein, medias inter dissensiones hominum infinitas, tamquam ad aequos arbitros iudicesque, exceptione omni maiores, provocare licebit. -- De regularum harum generalium origine, quibus virtutis officiique praecepta contineantur, praeclare, ut solet, praecipientem vide eum, quem supra laudavimus, SMITHIUM, *Theory of Moral Sentim.* Part. III. Cap. 2.

I Cuius quidem loci, in gravissima licet summorum virorum contentione versati, videndum est, ne nimis exaggerata sit ob-

ac post hunc ab acutissimis quibusque Philosophis, in *Evidentiâ* ipsâ est collocata, ¹ quae in propositionibus theoreticis cernatur, *sensumque* illum *veri*, quo est instructa mens hominum, feriat atque pellat: sic, ubi de practicis rebus sive moralibus quaeritur, in *motu* isto & quasi *pulsu*, quo ad sequenda haec, quae morali sensu commendantur, fugienda quae improbantur, impellimur, vis ratioque prima, cur aliud in vitae actione a nobis fieri, aliud relinquere, oportere decereve putemus, id est, *fundamenta* proxima *obligationis moralis*, quaerenda sunt.

Sed in his initiis non consistit is, qui omnem Rei moralis rationem pernoscere cupit. Longius progredietur, & quaeret, unde fiat, ut istiusmodi motus pulsusque, ad alia agendi genera nos invitantes, ab aliis revocantes, in mente humana excitentur? Quumque ex *rectae Rationis* conclusionibus intellexerit, omnem istam naturae constitutionem nostrae ideo sic se habere, quoniam DEUS, rerum omnium Auctor & humanae naturae Procreator, hanc isto modo factam voluerit; ² tum vero ulterius iuvabit anquirere, quo consilio ita comparatam voluerit Deus hominum naturam? quomodo conveniat hoc consilium, quod in constituenda hominis natura secutus sit Deus, cum eo proposito, quod in toto hoc Universo spectaverit procreando? quo pacto denique *Mundum moralem* administret supremus

scuritas a summi viro ingenii, b. MOSHEMIO; cum, *quancumque hic amplectaris sententiam*, quancumque in partem te vertas, tantas occurrere difficultates, ait, quibus enodandis humanum non sufficere videatur ingenium. Vide eius Praefationem ad CUDWORTHII Commentationem de Aeterna & immutabili Rei moralis natura, quam ille, in latinum sermonem translatam, versioni magni operis, quod *Systema Intellectuale* inscribitur, subiunxit.

- ¹ CARTESIUS in *Dissert. de Methodo recte regendae Rationis*, Amst. 1685. p. 21. Cui iungere lubet id, quod eandem fere in sententiam praeclare apud CICERONEM a Lucullo disputatur, Stoicorum partes tuente. *Ut enim necesse est*, inquit, *lancem in libra, ponderibus impositis, deprimi; sic animum perspicuis cedere. Nam quomodo non potest animal non adpetere id, quod*

rerum Arbiter? qua severitate ufurus fit in eos, qui leges ab Ipso latas contemnant? quo favore complectatur hos, qui omnes animi nervos ad illas servandas custodiendasque intendant? caeteraque generis eiusdem, de quibus iudicare *sana Ratio* quocumque modo valet.

§. VI. Ad haec autem subsidia a natura data, id est, ipsi mentis humanae constitutioni ab optimo rerum omnium effectore iniecta, accedit aliud, singulari Dei gratiâ caecutientibus mortalibus, quorum propriâ culpâ priorum illorum vis paene exoleverat, missum: *Vox illa de Coelo veritatem docens*, (ut ait LACTANTIUS, *Instit.* III. 30.) & nobis sole ipso clarius lumen ostendens; qua haec, quae sive obscura tantum & adumbrata, sive incerta atque infirma, sive manca denique & truncata tradere valet naturae lumen rationisque humanae coniectura, ad verum demum redacta divinitusque patefacta docentur. Quod si qui benignum praeclarumque recusant *Dei magisterium*, cum his iam nobis non vacat multa disputare. Si praefracste quidem illud respuunt, habeant sibi quod bonum ipsis fuerit visum; spiritus, quantoscumque libuerit, fumant; propriae scientiae sapientiaeque opinione, quousque velint, *insistentur*. — Ventura aetas aut misere tandem *corrugatos*, aut cum fragore terroreque *disruptos* videbit. 3 Sin ingenui veritatis studii speciem prae se quamdam ferunt; fateantur, quamvis sint multa praeclaraque, quae naturae viribus hodie

adcommodatum ad naturam adpareat. . . sic non potest obiectam rem perspicuam non adprobare. Academica quarta, quae DAVISIO secunda dicitur, Cap. 12. p. 100. Edit. Davis.

2 Unde rectissime GROTIUS: *Naturale ius*, inquit, *quamquam ex principiis homini internis profluit, Deo tamen adscribi merito potest, quia, ut talia principia in nobis existerent, ipse voluit. Prolegom. in Libros de Iure Belli & Pacis, §. XII. Cum quibus conferantur ea, quae prolixius de eodem argumento disputat PUFENDORFIUS, de Iure Nat. & Gent. Lib. II. Cap. 3. §. 20.*

3 Quo valebit id, quod est apud ipsorum horum hominum prophetam:

*Quo magis in dubiis hominem spectare periculis
convenit, adversisque in rebus noscere, qui sit.*

cognosci intelligique videantur, numquam tamen ad maximarum rerum firmam cohaerentemque cognitionem perventuros fuisse mortales, nisi divinae traditionis Lumine collustrati deducique fuissent. Atque, ut brevi praecidam, definant tandem fugere Lucem; sepositis opinionibus praeiudicatis, in rem ipsam, liberâ mente, inquirant; adeant veterum Philosophorum monumenta, & iam se ipsi doceant, quam deplorabili inconstantia summis viri ingeniis, qui unâ naturâ duce uterentur, de iis ipsis rebus loquantur, quae maxime intelligi potuisse naturalibus subsidiis videantur.

Agnoscant, vires istas, quas diximus, esse quidem homini ad inveniendum verum a naturâ tributas; sed hunc esse communem mortalium errorem, ut in earum usu, nisi clarius aliquod lumen accedat, vacillent atque labantur. Cogitent, quantum sit, quod de huius Universi ratione, quoad in ea ipsâ humanae etiam conditionis ratio & sortis a Deo nobis assignatae continetur, aut de consilio, quo res Mentium creaturarum administrat sanctissimus sapientissimusque mundi Gubernator, plane ignoremus, nisi Deus ipse edoceat. Iam perquirant sacramentum illud verae Religionis, volumina haec, quibus veritatem revelatam nobis divinitus esse profiteamur. Videant, argumentis iis, quibus Christianae doctrinae origo divina auctoritasque demonstratur, quidquam - ne ponderis aut firmitatis desit, quod desiderari in illis ullo iure queat? nisi plane *oborto collo* ad veritatis cognitionem receptionemque rapiendos homines velint; quod Deus quidem numquam voluerit. Experiantur, quidquam - ne eorum, quae perspicue sana ratio docet, in-

*Nam verae voces tum demum pectore ab imo
eiciuntur, & eripitur persona, manet Res,*

LUCRET. Lib. III. 55 - 58.

¶ Quam in sententiam scite illustris auctor *Anti-Lucretii* ait;
*Naturae vox conciderat, Lex victa fluebat
Naturae, humanis nisi vox divina sonaret
auribus, & sanctam, cui nos submittere velles,
amoto Deus ipse daret velamine, Legem;*

veniat, cui hi libri, quos divinos profiteamur, repugnent, nisi iniquis interpretationibus lacerentur? an potius, quae abstrusis meditationibus vix attingit mens hominis sibi commissa, facili ratione his libris aperiantur? quae suspicatur magis, quam probat, humana ratio, divinâ interpositâ auctoritate sanctissime confirmetur? quae fugiunt planè mentis aciem, admirabili cum perspicuitate tum gravitate ob oculos ponantur; ut de quibus, priusquam Deo docente nota fierent, nemo cogitaverat, eorum iam lumen suavissimo splendore mentibus hominum illucescat? Denique, si illud urgere velint, quod de *Philosophorum* utique *ratione* recte dicitur, longe maximae hominum parti eam esse inutilem, quoniam vim argumentorum, quibus eorum nititur disciplina, sentire percipereque illiteratum vulgus nequeat; discant tantem incredibilem Dei Bonitatem venerari, qui, sicut omnibus, sincero studio verum anquirentibus, illius, quantum ad salutem opus est, cognoscendi potestatem copiamque facit, ² sic *divinam illam vim efficaciamque* cum verbo suo coniungit, quae in omnium mentes adtente audientium penetret, *divinamque* huius doctrinae *Auctoritatem*, quae est argumenti satis, testetur; quae iis, qui veritatem accipere detrectant, omnem excusationis speciem eripiat; quae his denique singulis, qui submisso cupidoque animo sese Divino Spiritui erudiendos & ad coelestem sapientiam convertendos praebent, quantum cuique satis est, instruendis, convincendis, confirmandis sufficiat. Vide *Iohan. VII. 17. 1 Cor. I. 18 seqq. Rom. I. 16. Psalm. XIX. 8 - 12. 3*

*ut fax Naturae, meliori lumine fulgens,
iam dubiae noctis male fidus vinceret umbras.*

Lib. IX. v. 1124 sqq.

² Vide *Psalm. XXV. 12.* &, praeter alia loca, ² *Thessal. II. 10.* ubi memorabilis & genuina causâ, quae tot hominum saluti obstat, haec allegatur: ἀνθ' ὧν τὴν ἀγάπην τῆς ἀληθείας οὐκ ἐδέξαντο, quoniam veritatis amorem non admisissent.

³ Locos longe lateque patentes, quos nobis velut in transcurso tantum perstringere licuit & quasi delibare, de impotentia naturalium subsidiorum & insufficientia, ut sic dicam, ad coelestem

§. VII. Fontibus apertis, unde nostra haurienda putamus, qui, quod eorum notitia in primis ad intelligendum morale huius Universi Systema conducit, adcurate erant describendi; nunc ita nobis procedat oratio, ut, quae de suscepto argumento, his coniunctis subsidiis consociatisque, comperta habemus, ea iam ipsa iusto ordine depromantur. In quo brevitati ut studeam, & temporis spatiique, & totius omnino instituti, ratio admonere videtur: si tamen idoneo loco excurrere paullum contigerit inopinanti, veniam spero. Atque unde potius initium differendi ducam, quam ab Ipso eo, cuius virtute haec omnia, de quibus dicendum est, effecta, constituta, disposita constant; a quo fines rerum omnium panguntur, cuius uno consilio regitur moralis Mundus gubernaturque; qui est etiam Ipse *Primus & Extremus, Principium Finisque*. Ex iis enim vero, quae de Mentis Aeternae perfectissimâ naturâ proprietatibusque perspecta habemus, dari quaedam videtur, de consilio atque proposito eo, quod Illa in agendis rebus administrandisque, in earumque finibus figendis, sequatur, iudicandi potestas; quae, sicubi deficiet, divinarum operâ scripturarum commodissime supplebitur.

Igitur *Dei* statim notionem hanc pro certâ atque concessâ sumamus, quam unam & probatissimi quique Philosophorum veram iustamque iudicarunt, & Sacrae etiam Literae auctoritate sua magnifice confirmant: esse scilicet

vetitatem cognoscendam, deque divinae revelationis, qua utimur, praestantia, plerique eorum, qui *pro veritate Religionis Christianae* scripserunt, ex professo sunt persecuti. Inter quos mihi, si selectam rerum copiam, stringentem argumentorum vim atque robur, instructissimam denique & exquisitam eruditionem cum admirabili perspicuitate coniunctam brevitateque cupias, praecipue commendandus videtur SAMUEL CLARKIUS, in *Evidences of natural and revealed Religion*, sive altera Parte libri eius, qui inscribitur, *A discourse concerning the Being and Attributes of God, the Obligations of natural Religion, and the truth and certainty of the Christian Revelation*: qui liber, Anglico quidem sermone saepius recusatus, Latine etiam & Germanice & Gallice conversus prostat.

Deum, Mentem aeternam, propriâ constantem virtute, summi perfectique boni non modo plenissimam, sed ipsam Perfectionem summam absolutissimamque; cuius simplicissimâ & individuâ unitate *Essentiae* (liceat enim subinde nomine uti in scholis frequentato) infinitis modis maius aliquid & amplius contineatur, quam omnes particulares perfectiones, quae separatim existere in rerum natura queunt, in unum collectae efficiant. ¹ Atque in hac ipsa perfectionis Divinae individua plenitudine, vera causa necessariae aeternaeque & immutabilis existentiae Dei quaerenda est: quam existendi aeternam necessitatem, cum nulli rei, praeter unum Deum, inesse causa eiusmodi possit, uni etiam Deotribuendam esse, recte colligitur. Quocirca ab Eodem etiam rerum omnium origo ducenda est, praeter quem, prius quam aliquid extra se procreare constituisset, nihil quidquam aut existitit aut existere potuit.

Quae ergo Mentem purissimam beatissimamque, cui propria Perfectio, sine rerum creatarum adparatu, satis superque suffecerat, causa commovit invitavitque, ut ex solitudine quasi sua egrederetur? quid egit, quid spectavit Deus? quod consilium propositumve secutus est in procreandâ hac rerum innumerabilium universitate atque disponendâ? Recte quidem PLATO: 'Αγαθὸς ἦν' inquit: ἀγαθῷ δὲ οὐδεὶς περὶ οὐδενὸς οὐδέποτε ἐγγίγνεται φθόνος. Τούτου δὲ ἐκτὸς ὄν, πάντα ὅτι μάλιστα ἐβουλήθη γενέσθαι παραπλήσια αὐτῷ. Qui locus ab optimis e veteribus Philosophis est laudatus. ² Sed hi fere omnes, cum sive, ma-

¹ Sic fere, & percommode quidem, ut mihi videtur, notionem Dei evolutam, praeter alios, passim tradit POIRETUS, in *Cogitationibus de Deo, Anima & Malo*, &, qui hunc in plurimis sequitur, RAMSAY in *Principles of natural and revealed Religion* Pert. I. p. 138. & alibi: quorum non me fugiunt sive deliria sive somnia amborum virorum; sed plumbeus sim, si ingeniorum acumen, medios etiam inter errores perlucens, non admirer; ingratusque, si merita, quae in toto, qui hic agitur, illustrando loco praeclara exstant, non pariter agnoscam magnique habeam.

² PLATONEM vide in *Timaeo* p. 29. Tom. III. opp. edit. Serrani

teriam coevam Deo statuentes aeternitatisque sociam, Deum inducerent universi huius non Creatorem, sed quasi artificem quemdam, quantum materia praeiacens permisisset, molientem; sive fatali cuidam necessitati agendi gignendique Mentem aeternam implicarent; penitus adsequi verum non potuerunt. Nos autem, quibus, Deum nullâ naturae necessitate coactum, liberrimo consilio, de rebus extra se procreandis (quae ante illud consilium initum nullae fuerant omnino) cogitasse, cum probabilibus argumentis perspectum, tum vero divinis testimoniis comprobatum est; totam illam quaestionem, quae *de ipso Consilio*, quod in rebus cunctis creandis secutus sit Deus, habetur, hac fere conclusione rationis confici posse puramus: Nihil agit Mens soluta atque liberrima, nihilque aut procreat aut efficit, nisi in quo conquiescere possit. Sed conquiescere Deus, nisi in eo, quod congruenter naturae Ipsius perfectissimae convenienterque sit factum, nequit; haec autem una ratio Illi, ad adquiessendum in operibus suis,

curante *Henr. Steph. A. 1578.* cuius sententiam laudavit latine, que expressit *CICERO de Universo* Cap. 3. & *SENECA Epist. LXV.* p. 190. edit. Lips.

- 1 In tota hac quaestione, quae *de causâ rationeque* habetur, cur hunc mundum creaverit Deus, etiam atque etiam videndum est, ne vel activam Dei vim genitricemque in rebus tantum *extra divinam Essentiam* gerendis efficiendisque quaeramus, vel causam, quae invitaverit Deum ad aliquid extra Se agendum, ita comparatam putemus, ut, si eam non secutus esset Deus, minus sapienter, minus benefice, minus convenienter Naturae suae perfectissimae egisset. Quorum utrumque, a summis licet philosophis susceptum atque defensum, erroris est plenum, nec potest non difficultatibus homines implicare inextricabilibus. Neque ab hoc loco alienum est, memorabile exemplum paullo enodatius exponere, quo doceamur, quam in contraria & repugnantia plane incidere humana ratio possit; e quibus, nisi mysteriorum divinitus revelatorum lucem accipiat, expedire sese nullo pacto queat.

Cogita enim, quaeso, altera ex parte argumenta ea, quae *contra mundi aeternitatem* adferuntur, & vide, res mutabiles, in quibus perpetua successione ab altero alterum excipitur,

& requiritur, & plenissime sufficit. Igitur, in omni virtutis suae activae & creatricis usu actuque, hoc spectat, hoc sequitur Deus, hoc propositum tener, in hoc omne consilium Eius vertitur, ut ad Perfectionis legem, cuius in se Ipse summum exemplar habet, quidquid agit geritve referatur. Ex quo intelligi par est, nihil aliud Deum, sive ad procreandum hunc Mundum, sive ad illius administrationem, qua omnia gubernat, fuscipiendam invitare potuisse, nisi liberrimum *perfectionis extra se propagandae studium*; quo, de inexhausto Boni perfectionisque fonte, qui in Essentiae divinae sinu quasi reclusus continebatur, ut rivuli emanarent aliqui, utque Perfectionis absolutissimae, quae est ipsi propria, monumenta saltem quaedam & tamquam signa, quam fieri posset, praeclarissima, etiam extra Dei essentiam constarent, & operibus divinis factisque expressa cernerentur, voluit.

Atque huic quidem sententiae, de qua nonnulla insuper in adnotatione subiecta i monemus, divina testimonia egre-

quarum conditio quovis momento modo determinato differat ab ea, quae ante fuerit, possint-ne illa ita cogitari, ut nulla earum conditionum prima ponatur, ut perpetuarum vicissitudinum nullum plane initium, nullum primordium, statuatur? aut, fieri-ne possit, ut Deus (nam contra eorum hic non disputo stultitiam, qui sine Mentis aeternae efficientiâ mundum aeternum somniant) Mens infinita, solutissima, liberrima, ab omni aeternitate, naturae necessitate quadam, ad res finitas, a perfectissima Ipsius essentia diversas, in quibus absoluta perfectio inesse nulla queat, generandas adstringatur?

Iam vide ex adverso, illis argumentis, quae *pro aeternitate mundi* pugnant, quam modo explosam vidimus, quid responderi contra possit? *Deus*, inquiunt, *non solum vim habet & potentiam agendi aliquid & efficiendi; sed, cum vis Eius impedimentum inveniat nullum, cumque maioris sit virtutis perfectionisque, agere aliquid & efficere, quam otio torpere; semper actuosum esse Deum, semper agere aliquid & efficere, necesse est. -- De natura Boni est, se ipsum cum aliis communicare, suamque bonitatem aliis rebus, quantum fieri potest, impertiri, & id maxime convenit summo Bono, qui est Deus. At si mundus non sit ab aeterno, per aeternum (ut ita dicam) tempus nihil egit Deus, & bonitatem*

gie suffragantur; cum *Invisibilia Dei*, & *aeterna Eius vis divinitasque*, ex quo mundus sit procreatus, nunc ex operibus

suam non communicavit . . Ergo ab aeterno mundum Deus *condidit*. Quorum prius argumentum apud acutissimum legitur ARISTOTELEM Lib. XII. *Metaph.* Cap. 6. Alterum est PROCLI, quod refert IOHANNES PHILOPONUS in libro *de aeternitate Mundi contra Proclum*, Argum. II. Haec autem argumenta, quibus maximam veri speciem inesse fatendum est, cum magno numero eorum, quibus longe facilius responderi potest, collegit BENED. PERERIVS Libro XV. *de communibus Principiis*; e quo eadem descripta reperi in politissimi nostra memoria Philosophi, ANTONII GENUENSIS, *Theosophia Naturali s. Element. Metaph.* Tom. III. p. 37 sqq.

In utroque igitur horum argumentorum, maior, quae ponitur, propositio negari nequit. Nam Deum quidem semper esse actuosum & efficere aliquid, quod sit dignum in quo occupetur, & facile patet, & a WOLFIO in *Theol. Nat.* P. I. §. 105. atque RAMSAEO in *Princ. of Relig.* Prop. IX. est demonstratum. Alterum autem illud, de studio Dei bonum perfectionemque communicandi, convenit cum eo quod est a nobis ipsis supra ostensum, nec dubitari potest. Iam cum in adsumptione id, quod de usu potestatis efficiendi aliquid & generandi, de bonoque cum aliis communicando, generatim erat dictum, ad mundi generationem applicatur; nihil sane humana ratio, quod contra dicat, invenire potest. Nihil quippe, praeter res a Deo diversas, quas vocamus *mundum*, excogitare valemus, quod ab aeterno generari a Deo, aut cum quo bonum & Perfectio, quae sunt in Deo, communicari queant. Quo minus est mirandum, cum, gravissimam difficultatem his argumentis contineri, acutissimi viri, & in his perspicax S. AUGUSTINUS, *de Civit. Dei* Lib. XII. Cap. 15. 16. 17. fatentur.

Cuius nodi solutio non nisi e cautionibus illis, quas hoc loco adhibendas esse initio monui, & quae plurimum ad iustam *Rationis huius Universi* cognitionem conferunt, petenda videtur. Igitur haec duo firmiter teneamus: *Ium.* Deus semper quidem est actuosus; hoc infinitae eius essentiae est proprium, ut continuo aliquid agat atque efficiat, vi sua atque perfectione absolutissima dignum. Sed ne praesumamus, Dei agendi rationem ex iis, quae nostri sensus adsequitur imbecillitas, metiri. Ne Mentem infinitam, ex propriae essentiae quadam necessitate, ad res extra Se gerendas, ad efficiendas res, quae ab infinita Dei Perfectione non possunt non remotissimae

intelligi, & oculis quasi conspici, dicuntur ad Roman. I. 20; cum, ex rerum creaturarum contemplatione Deum agno-

esse, adstrictam putemus. Nulla in re ex essentiae suae necessitate adquietit Deus, nisi in eo, quod sit, sicut Ipse, absolute perfectissimum. Igitur, per eandem necessitatem, ab aeterno vi sua activa genitriceque, qua pollet, non aliter usus est, nisi ut Sui simillimum, in quo planè adquietceret, generaret, cum quo non aliquam Boni Perfectionisque particulam, sed ipsam summam Perfectionem infinitamque, id est, ipsam Essentiam divinam indivisam communicaret, & actu non intermisso in aeternum communicet. Hoc quo pacto fiat, si non capit hominum ratio; agnoscant tandem, se *homines* esse: rem ipsam, quod eius modum non capiunt, non abiciant. Fateantur, istiusmodi aliquem actum aeternum Deo esse tribuendum, nisi in absurdissimas repugnantias incidere velimus. Et discant tandem, Mysterium divinitus revelatum colere, quo uno inextricabilis nodus solvitur; quo nimirum satis adparet, neque iners aut otiosum aevum traduxisse Deum, priusquam hunc mundum conderet, neque Perfectionem suam non communicatam continuisse: cum, ab aeterno Λόγον illum ὑποστατικόν a Deo esse generatum, & ab horum utroque Spiritum coaeternum procedere, divinae voces doceant; quarum mutui actus trium ὑποστάσεων, intra divinam Essentiam manentes, soli sunt eiusmodi, quales Deo essentiales, i. e. ex essentiae divinae necessitate fluentes dicere convenit. Vide Psalm II. 7. ad Ebr. I. 3. Michae V. 1. Iohan. XVII. 5. XV. 26. 1 Ioh. V. 7.

II. Ad rerum autem extra divinam Essentiam procreandarum quod adinet rationem, minime illam equidem, cum LEIBNITIO huiusque alumnis, tam praegnantem & determinantem, (ut Leibnitiano etiam vocabulo utar) statuere velim, ut sapientia bonitasque Dei *requisiverit*, ut & mundus omnino, & hic quidem potius, quam sive nullus, sive alius, sicut his loqui placet, conderetur. Quod si ponatur, in cunctas illas, quas diximus, difficultates erroresque recidimus. Si enim sapientia bonitasque Dei postulavit, ut hunc mundum conderet Deus, semper hoc idem *requirebatur*, ex quo nempe & sapientia & bonitas Deo inesse putandae sunt, id est, ab aeterno; ut iam mundus iterum aeternus prodeat, ut iterum Mens infinita ex quadam essentiae suae necessitate rebus finitis adstringatur. Quod plane contra est.

Fateamur igitur tandem, quod res est, omnia praeter Deum, ante quam Is liberrimo actu de iis procreandis cogitaret, adeo

scere, infinitasque Eius perfectiones suspicere iubemur, ESAIAE XL. 26 sqq. cum Deus ipse exposito consilio Suo de rebus in hac terra gerendis, atque ita, *magnum Me*, inquit, *sanctumque praestabo*, & in multarum gentium oculis cognoscar, scieturque, *me esse Iehovam*, EZECH. XXXVIII. 23. & apud MALACHIAM I. 11. *Ab ortu solis ad occasum, magnum erit nomen Meum apud gentes* — inquit armipotens Iehova; cum denique rerum omnium creaturarum universitas laudes Dei & gloriam enarrare dicitur, Psalm. XIX. 2. CXLVIII. & quae sunt huius generis alia.

§. VIII. Parum commode *finis*, quem in hoc mundo concedendo sibi proposuerit Deus, in *primarium* atque *secundarium*, quod a multis factum reperio, dividi videtur; quorum ille quidem in *gloriâ Dei*, hic in *felicitate Mentium creaturarum* poni solet. Si tamen, ut fit fere ab his, qui hac distinctione utuntur, secundarius ille finis eodem dicatur sensu, quo alii *intermedium* aut *subordinatum* vocant; non tam in re ipsa vitium, quam in verbis *zuxpía* inesse censenda est. Quod enim *secundarium* dicere consuevimus, id in primario non continetur, sed tantum, ubi sine huius detrimento fieri potest, cum hoc ipso coniungitur: sicut in

fuisse nulla, nulliusque momenti, ut nihil admodum differret, utrum illa umquam ex nihilo ad existentiam, nec ne, vocarentur. Cum primum autem proprio motu solutissimaque optione consilium procreandi mundi cepit Deus, tum vero aliam rerum faciem oriri erat necesse: tum demum sequebatur id, quod a nobis supra est positum, ut, si creare aliquid & efficere extra se vellet Deus, in opere faciendo non posset conquirere, nisi naturae suae perfectissimae convenienter esset effectum; tum non poterat non ad Perfectionis legem, cuius in se Ipse summum exemplar habebat, omnia dirigere. Igitur perfectionem, quanta esse posset, usquequaque propagare, & quandoquidem absoluta perfectio extra Deum esse nequit, monumenta saltem quaedam & quasi simulacra atque signa summae perfectionis in omni suo opere, tam quoad primam constitutionem, quam perpetuam gubernationem administrationemque, exprimere decrevit. In quo verus, summus, & extremus, omni exceptione aut restrictione carens, *Finis Dei respectu huius universi* cernitur.

construendo aedificio nihil ad necessitatem commoditatemque, quas prae caeteris sequimur, pulcritudo confert, sed, ubi sine harum insigni iacturâ fieri potest, ibi demum adhibetur. Deum autem ita res suas disponere consentaneum est, ut ad *unum eundemque finem*, tamquam communem summam, omnia referantur diriganturque. Quo summo rerum fine invento, (§. praec.) non sunt alii, tamquam *accessorii*, quaerendi; sed hoc potius agamus necesse est, ut, quid illo summo fine contineatur? quibus quasi partibus ille constet? quibus *rationibus viisque* usus sit Deus, utaturque, & semper sit usurus, exquiratur, ad eam, quam Ipsi propositam esse constat, Perfectionem huius universi, quanta rerum finitarum ratio ferat, obtinendam? Igitur supremus ille, quem diximus, Finis Dei duabus statim rebus rationibusque, tamquam partibus, constare videtur; quarum altera in *rebus ipsis initio constituendis ac deinceps conservandis* cernatur, altera in rerum creatarum conservatarumque *administratione atque gubernatione* versetur.

§. IX. Et in *creandis* quidem rebus, quas deinceps *tuetur* Deus, ita ad perfectionis legem, quam sibi Ipse sanxit, direxit omnia dirigitque; ut, cum infinita Ipsius essentia & individua per unam substantiam finitam minus commode exprimi effingique possit, innumerabiles voluerit velitque substantias existere, quarum diversissimae naturae, perfectionibus particularibus, infinitis paene modis, cum quoad qualitatem tum quantitatem, differentibus instructae, unum aliquod Totum efficerent, quo, quantum fieri posset, individua Essentiae divinae & immensa Perfectio exprimeretur. Rerum autem cunctarum, quae in hac universitate continentur, *duo summa genera* deprehenduntur. Harum quippe alia *obiective* tantum, ut aiunt, & quasi *indirecte*, invisibiles Dei perfectiones referunt atque adumbrant; in aliis *subiective*, magisque *directe*, imagines & quasi simulacra ipsius Dei expressa atque efficta cernuntur.

Iam *illae* igitur, de quibus primo dicendum est, solâ structurâ suâ & praeclaro artificio atque ordine; quo &

partes singulae cuiusque corporis (totum enim hoc genus e rebus compositis constat atque *corporeis*) inter se nexae ad communemque finem adaptatae sunt, & universa genera rerum atque classes admirabili quodam tam diversorum corporum tamque multorum nexu, & consentiente, conspirante, continuatâ cognitione atque serie inter se copulatae; infinitam Dei potentiam sapientiamque, & inexhaustum, qui est in Illo, perfectionis fontem, clarissimâ voce praedicant; cumque tandem, ad usus atque commoda Mentium creaturarum, ista omnia instituta & mirifice accommodata esse adpareat, immensam etiam bonitatem supremi rerum omnium Constitutoris Conservatorisque proclamant. Quem locum satis persecuti sunt omni laude cumulatissimi viri, qui de cognitione Dei e naturae operibus percipiendâ conscripserunt. Quo si spectet Naturae studium, tum demum mente hominis inprimis dignissimum, vereque divinum, dici meretur. Sed absque difficili studio etiam in promptu sunt ea, quae ex rerum creaturarum contemplatione intelligi debent, neque reconditâ quadam ratione cernuntur: in omnium animos illabuntur, suo cuiusque sensu comprehenduntur; neque nisi *stupidus brutusque illa nescit, aut insanus non intelligit*, ut est praeclare apud divinum Vatem, *Psal. XCII. 7.* Unde tam graves eorum reprehensiones, qui ad haec non adtendunt, qui haec non curant. *HIOB XII. 7* sqq. *ESAIAE XL. 21* seqq. *ad Roman. I. 21.* alibique.

§. X. Alterum est genus rerum creaturarum, in quarum constitutione & quasi fabricâ non solum, tamquam in speculo, ut fit in priori genere, vis atque Perfectio summi Creatoris cernitur; sed cui tanta cum ipso Deo similitudo est data, ut omnis ea perfectio, quae in individuâ Dei essentiâ inest, *simili* quadam perfectione, in naturis itidem simplicibus & individuis, expressa contineatur; unde, qui ad hoc genus referuntur, *Spiritus* nimirum, quos rectius latine *Mentes* vocamus, *directae, vivae & perfectissimae Dei imagines* (quatenus quidem in rebus a Dei essentiâ diver-

sis, licet similitudinem eius referant quamdam, nominari perfectio potest) rite dicuntur. Harum igitur causâ caetera omnia, quae, sine aut sui aut creatoris sensu, signa tantum virtutis divinae gerunt, sunt constituta; ut his ipsis Deum praedicent, & ex se, tamquam operibus divinis, cognoscendum praebeant. Sicut autem corporearum rerum mira est & paene infinita varietas, perpetuâ quadam serie inter se, & mirifico ordine, connexa: sic vivarum Dei imaginum (siquidem earum nulli tanta tribui perfectio poterat, quanta omni multitudini perfectionum per plures res distributarum esset aequalis, cui ipsi divinam perfectionem infinite superiorem esse supra ¹ diximus) pari modo infinitam paene multitudinem varietatemque esse voluit sapientissimus rerum omnium Conditor; ut hoc ipso mire *vario modo*, quo in earum quaque eiusdem perfectionis divinae imago exprimeretur, hacque ipsa *multitudine*, cuius singula membra ad communem finem praeclarissimum essent adaptata, quod in illarum naturarum quaque per se spectatâ deficeret, illud nunc, si cunctae tamquam una *universitas* & quasi respublica spectentur, aliquo modo suppleretur.

Huiusmodi autem fere esse mundi incorporei constitutionem & reipublicae formam mentium creaturarum, coniecturâ quadam ii etiam, qui clariori caruerunt lumine, sunt adsecuti; sed apertius paulo, & longe certius, divinae Scripturae docent. Quarum oracula, quae ad declarandam *puriorum* spirituum sive naturam sive ordines sive munera spectant, quoad harum quidem rerum notitiam nobis patefacere hac in vitâ Deo placuit, in compendiis systematibusque doctrinae divinae, eâ parte, quae de *Angelis* quaerit, collecta reperiuntur. Nos, hac generali descriptione contenti, ad eum Mentium creaturarum ordinem properamus considerandum, qui nos propius spectat, quo nos ipsi continemur: *Hominum genus* dico, ² quod in hoc terrae

¹ Vide supra §. VII. p. 24 sq.

² Sicut enim sapiens Poëta dixit:

The proper study of Mankind is Man;

„Est, homo quod studeat, proprie quod discat, Homo ipse.“

globo eum *Magnae illius Scalae*, cuius supra mentionem fecimus, 1 gradum tenet, in cuius simili fortasse, vel analogo quodam, aliorum orbium incolae sunt constituti; per quem videlicet a puriorum spirituum ordinibus, quibus five nulla, five multo subtilioris naturae corpora sunt foeciata, ad mundum mere corporeum transitus patet.

§. XI. Ut igitur, qua ratione finem suum, Perfectionem propagandi, in *hominum genere constituendo*, persecutus sit Deus, intelligatur; age iam praeclaram illam, quae homini cum Deo similitudo intercedit, propius consideremus. Quo loco ea statim, quae de omnium rerum creaturarum universitate, in duo prima genera distributâ, diximus, ad nostrae terrae globum, quaeque eo continentur, sunt applicanda. Nostrâ igitur in terra quaecumque praeter hominem reperiuntur, cuicuiusmodi illa sint, non nisi monumenta sunt, e quibus summi Dei, qui haec & creavit, & disposuit, atque tueretur, vis & potentia, sapientia ac bonitas intelligantur; istiusmodi perfectiones ipsae, aut harum similes, illis rebus inesse nullo modo putari possunt. Homini autem haec est praecellens conditio, ut aut perfectiones qualitatesque similes earum, quibus essentia divina constat, ipsi humanae menti sint ingenerateae, aut vis data sit, atque potestas, eas proprio studio, propriâ operâ, comparandi fuscipiendique. Sicut autem perfectionibus proprietatibusque divinis ratio constare sua nullo modo posset sine *independentiâ* illâ, quae dicitur, qua per se propriâ vi atque virtute is est atque talis, qualis est, in agendoque non nisi proprio motu utitur ac liberrimo consilio; qua in re quasi fons omnium perfectionum divinarum quaerendus est: sic similitudinis illius, quae est homini cum Deo, summa omnis in eo maxime cernitur, quatenus independentiae illius similitudo aliqua, quanta in creatâ mente,

POPE *Essay on Man*. Epist. II. v. 2. cum versione Latina Celeb.

AM-ENDE. Atque, ut habet idem, *Epist. I. v. 21* sq.

Thro' Worlds unnumber'd tho' the God be known,

'tis ours to trace Him only in our own.

x Vide *Annotat. primam* ad §. I.

quae cum corporeo mundo tam arcte sociaretur, esse poterat, ab optimo Creatore homini est tributa. Igitur cum creata mens *existere* propriâ virtute non possit, (sic enim res concurrerent contrariae) ita saltem hominis naturam constituit Deus, ut in *modo*, quo is *existere* pergeret, id est, in usu virium sibi tributarum, in variisque qualitatibus perfectionibusque conciliandis, praeclaram quamdam Independentiae divinae imaginem referret. Quod quo planius intelligatur, paulo etiam enodatus est explicandum: & comparatio quaedam eorum, quae Deo sunt propria, cum hominis proprietatibus, quibus illa adsimilantur & quasi effinguntur, instituenda. Itaque,

1°. DEUS *propriâ vi existit*, eâdemque vi, cum se Ipse numquam deferat, semper existit. *Homo* propriâ quidem vi *existere* nequit, neque semper in hac terrenâ vitâ perdurat: sed sunt ei tamen subsidia quaedam suppeditata, quibus si vult uti, hanc vitam suâ operâ propagare aliquatenus sustentareque valet; si non utitur, aut vim sibi sua sponte infert, terrenam finire vitam potest, & de statione sua discedere.

Ido. DEUS habet *vim*, *cognoscendi* quaecumque velit, notitiamque suam non extrinsecus adlatam, sed in se Ipse propriam habet. *Hominis* quidem natura non capit scientiam, nisi quae veniat extrinsecus; atque in rebus ipsis cognoscendis, aut rerum relationibus, adeo passive se habet mens hominis, ut si qua res in sensum incurrat, aut aliqua rerum relatio evidentiam suam menti probet, non possint haec omnia aliter ab homine percipi atque illi obiecta fuerint. Verum tamen in hominis plenâ situm est potestate, captare eas occasiones, aut fugere, quibus certas res sensibus suis obiectum iri suspicari possit; intendere sensuum mentisque aciem ad res obiectas planius considerandas, aut eâdem ab his avocâ aliis rebus inhaerere; defigere animum in ea, quae perspicua sunt, ut quantâ luce circumfusa sint agnoscat, aut visum quaecumque adipere, in eoque sine curatiori inspectione adquiescere;

denique, quid ex his quae perspicua sunt consequatur, quid his consentaneum sit, aut repugnet, datâ operâ exquirere, aut rursus relinquere eiusmodi laborem & negligere. Qua ipsâ liberâ solutâque potestate, *πάθημα* illud, cui mens hominis in cognoscendis rebus non poterat non esse subiecta, egregie compensatum videmus; ut iam ea, quae cognoscimus, *per nos ipsi* etiam quodammodo & tamquam propriâ vi cognoscamus. Quod cum suus quemque sensus doceat, non opus est, argumentis e sacris literis colligendis, quibus id quod dictum est confirmetur, hoc facere longius; quo in primis ea sunt loca referenda, quibus exprobratur hominibus, quod id, quod nosse debeant, non agnoscant, aut veritati, quam percipere poterant, pertinaciter resistent.

III°. DEUS habet *vim agendi*, & extra se efficiendi quaecumque vult: illius potestati atque imperio omnia sunt subiecta. *Homo* creare quidem & efficere nihil, nisi cuius principia atque elementa a summo Creatore sint initio constituta, valet. At latissime tamen imperium hominis, visque & agendi potestas, patet. Potest enim 1.) mentem suam ad Deum convertere, cum Eoque, qui corda scrutatur, precibus atque votis agere. 2.) Singularis & admirabilis plane similitudo potentiae divinae cernitur in ea potestate, quae menti hominis, ad commovenda corporis membra sibi sociati, data est; quâ, sicut Dei nutum omnes partes huius Universi sequuntur, similiter in isto quasi microcosmo, quaecumque partes sunt ad res agendas adcommodatae, animi dictata promptissime exsequuntur. 3.) Rerum inanimatarum pariter ac animantium naturam scrutari, omniaque, quae nos ambiunt, infinitis modis in nostrum usum & nostri similium convertere, ipsasque res, a natura editas, nostro studio, labore, artificio, ad maiorem perfectionis gradum perducere, adeoque vim creatricem Dei quodammodo imitari valemus. Quo loco meminisse fas est magnificae illius orationis, qua universi Conditor humanum genus ad huius terrae im-

perium inaugurasse refertur in sacris literis, *Genes. I. 28* sqq. ¹

IVto. DEUS non modo *vim* habet, cognoscendi quae vult, sed hac *utitur* etiam vi, ita quidem, ut neque umquam non cognitam perspectamque habeat suam infinitam Essentiam, utpote cognitione Suâ absolute dignissimam, &, quae praeter Se cogitat, non nisi eo modo cogiter, qui sit naturae Suae convenientissimus, id est, tamquam res, quibus infinita perfectio divinae essentiae, quantum in rebus a Deo ipso diversis fieri possit, designetur, exprimatur, propageturque. *Homo* non per ipsam quidem naturam suam atque constitutionem, quam a Creatore accepit, Deum resque creatas ita, ut conveniens est, semper cognoscit; sic enim, quum naturam suam non a se ipse habeat, ne cognitionem quidem ullo modo a se habere possit. Sed data sunt homini tum *instrumenta* atque subsidia, quibus & Deum, tamquam cognitione mentis cuiusvis dignissimum ac primam rerum omnium Causam, & res creatas, tamquam signa, monumenta, aut imagines, perfectionem divinam suo quasque modo referentes, quantum sufficiat cognoscere possit; tum vero etiam *invitantia*, quibus ad istiusmodi *usum* virium illarum subsidiiorumque excitetur, quo ad talem cognitionem perveniat.

Vto. Idem fere de *agendis* rebus dicendum est. DEUS non modo *vim* habet potestatemque agendi, sed hac ipsâ vi etiam iugiter *utitur* ea ratione, ut & perpetuo quodam actu (cuius quidem modus atque intima ratio humanum omnem longe superat caprum) absolutissima perfectio Essentiae divinae inter tres SS. Trinitatis *ὑποστάσεις* comunicetur, &, quae extra Se agit Deus, omnia ad perfectionem quam praeclarissime latissimeque dirigat propa-

¹ Neque vero praetereundum hoc loco memorabile illud effatum, quo, sicut Deus universi imperium teneat, sic homini terrae dominium commissum dicitur, *Psal. CXV. 16. Coeli, Coeli, inquam, sunt Iehovae; terram autem hominibus dedit: ut iam homo quasi quidam Deus in hac universi particulâ constitutus esse videatur.*

gandam. *Homini* quidem iterum non per naturam suam hoc est proprium, ut simili quodam modo perpetuo agat; at rursus hoc ei concessum est, ut modo quodam huic consentaneo agere possit, ut cum Deo societatem quamdam inire, qua illa SS. Trinitatis intima communio quasi adumbretur, (*Iohan. XVII. 11. 21-23. 2 Cor. XIII. 13.*) & de inexhausto perfectionis fonte, quantum hac in vita satis est, haurire, atque acceptam perfectionem iterum libero motu Deo quasi dono offerre, & ex amore Dei, Illiusque imitandi studio, eandem quaquaversum protendere & ad alios sui similes propagare queat; tum vero *invitamenta* etiam hominis naturae iniecta sunt, quae eum, ut hoc studeat, hoc agat, in hoc totus incumbat, enixe invitent, †

† *Invitamenta*, hominis naturae iniecta, quibus ad agenda ea, quae sunt consilio Dei consentanea, excitamur, haec sunt fere, quae sequuntur: 1. Nisus ille, quo ad se quisque conservandum tuendumque excitatur; qui mutis etiam animantibus inest. *Nec est mirum*, ut perspicte SENECA habet, *Epist. CXXI.* sub fin. *cum eo nasci illa* (cuncta animalia) *sine quo frustra nascerentur . . . Nec hoc per se profuturum erat, sed sine hoc nulla res profuisset.*

2. Novitatis studium, & cognitionis atque scientiae cupiditas, de qua multa praeclare adnotata passim apud M. TULLIUM legas.

3. *Caeteri nifus naturales*, ad suum quisque obiectum tendentes, hominemque ad agendum impellentes, ad quos moderandos gubernandosque sensus moralis est constitutus. Qui nifus omnes antiquis philosophis, Stoicis praesertim, *initia naturae, primi naturae appetitus, & primae declinationes* dicebantur; recentioribus *instinctus* s. *pulsus naturales* audiunt.

4. *Pulsus ille cum sensu morali coniunctus*, quo ad eam agendi vivendique rationem, quae sensu morali comprobatur, ineundam, fugiendam contrariam invitatur.

5. *Sensus honoris & pudoris*, qui moralem excipit sensum, eiusque dictatis novam vim, novum robur, addit. Cuius sensus vim praeclare explicavit demonstravitque HUTCHESONUS in *Systemate moralis Philosophiae*, vernaculâ suâ conscripto, & post fata demum auctoris *Glasg. & Londini 1755.* edito, Lib. I. Cap. v. Cui cognatus ille *sensus* est, quem *meriti atque culpae*

VIto. Denique DEUS, cum per eam perfectionem, quam propriâ vi tenet, tum per liberum virtutis suae usum, igitur per se Ipse, *beatus* est. Scilicet in possessione cognitioneque propriæ essentiae perfectissimæ, eiusdemque communicatione, quæ inter tres SS. Trinitatis Personas obtinet, *beatitudo Dei essentialis*, qua ab æterno fruitur, ponenda est: (vide *Epist. I. ad Timoth. VI. 15. 16. Iohan. XVII. 5.*) in communicatione autem perfectionis cum mentibus creatis, atque in monumentis perfectionis Suae illis, quæ cum in creatis rebus cunctis, tum in gubernatione huius universi cernuntur, *liberâ* quadam *complacentiâ* adquiescit; conf. *Psal. CIV. 31. & Epist. ad Ephes. I. 5.* Igitur *hominem* ita constituit Deus, ut & *ipse per se beatus* esse posset: non quidem ut per primam constitutionem suam, quippe quam aliunde acceperit, omnem beatitudinem, quam capiat ipsius natura, possideret; sed ut iam per usum virium naturæ suæ insitarum, qui usus in liberâ hominis situs est potestate, beatitudinem sibi ipse quodammodo queat conciliare. Haec est enim hominis conditio, ut, si viribus suis eâ ratione utatur, ad quam eum Deus per naturæ ipsius constitutionem invitat, beatus sit: scilicet, ut *inchoatam* quamdam *voluptatem* capiat e caeterarum rerum cognitione, usu & fruitione; *completam* autem inveniatur *beatitudinem* in Dei cognitione, communione-

sensum haud incommode SMITHIUS nominavit: (in *Theory of Moral Sentim. P. II. Sect. 1.*) qui hac re differre videtur ab illo pudoris sensu, quod ille eam potissimum sensus moralis fulciat vim, quæ *convenientiam* & id quod *debet* in actionibus commendat, hic autem eum roborat adiuvetque sensus moralis pulsus, qui ad *officium servandum*, & ad id quod *iure debetur* videatur, homines excitat. Quo nimirum pertinet illa omnium purissima & maxime sincera homineque ingenuo digna voluptas, quæ ex *recte factorum* & omnino ex *vitæ ad officii præscriptum & ad virtutis legem actæ conscientia* percipitur; tum caeci illi morsus anxiique timores, *male factorum conscientiam* consequentes. Ad eundem sensum pertinent illi *μεταξὺ ἀλλήλων λογισμοὶ κατηγοροῦντες ἢ ἀπολογούμενοι*, quos Paulus Apostolus dixit, in *Epist. ad Roman. II. 15.*

que cum Eodem (quatenus ad illam hac in vita aditus est concessus) ineundâ; qua ex Deo perfectionem omneque Bonum hauriat, omnia Deo accepta referat, & libero quodam motu vicissim Eidem cuncta & semet ipse offert & quasi reddat, denique omne reliquum vitae universae studium in imitando Deo, Eodemque in se ipso per omnes vitae actus, qui in sua siti sint potestate, quasi effingendo ponat. ¹

§. XII. Quibus ita expositis, sequitur, ut tria haec arte accurateque teneamus. Imum. Dei consilium, in homine constituendo, hoc fuit, ut eum ad Sui similitudinem procrearet; ut tantam illi perfectionem, tamque praeclaras vires, quantas caperet creatae mentis terreno sociatae corpori natura, impertiret. IIdum. In ipso hoc consilio continebatur alterum illud, sine quo similitudo homini cum Deo, aut perfectio virtusque recte nominata, inesse nulla poterat; ut finis quidem certus, quo tenderet, homini praescriberetur, sed ipsa huius finis persecutio, id est, ratio vivendi agendique & omnino viribus suis utendi, propriae, liberae, solutaeque eiusdem potestati permitteretur. ² IIIum. Liberae huic potestati nequaquam ra-

¹ Hominem ita esse constitutum, ut, per rectum virium suarum usum, ipse sibi vitam beatam conciliet, ut, si miser evadat, non Dei sit, sed propria hominis culpa, illud quidem & res ipsa loquitur, & experientia testatur, & ubivis sacrae paginae confirmant. Quam in sententiam LACTANTIUS, eam praesertim beatitudinem spectans, quam in altera vita pii consequuntur, scite, *Illam primam vitam*, inquit, *nescientes accepimus; hanc secundam scientes. Virtuti enim, non naturae datur; quia voluit nos Deus vitam nobis in vita comparare.* Instit. Divin. VII. 5.

² Hoc igitur loco non praetereunda est observatio, quae ex adhuc dictis satis intelligitur: *hominem, ad Dei imaginem similitudinemque creatum*, dupliciter dici. Uno modo, cum perfectio, potestas, viresque illae, quae sunt *constitutioni naturaeque hominis a Deo insitae*, intelliguntur similes aliquatenus esse illis, quae in ipsa Mente suprema cernuntur; altero, quo significetur, hominem ita esse a Deo constitutum, ut *per liberum virium*

tio sua alio ullo modo poterat constare, nisi, invitamenta licet haberet homo, quae eum ad persequendam viam a Deo praescriptam excitarent, tamen *aeque liberum* esset eidem, sequi istas naturae invitationes, aut easdem detrectare: sive, ut eandem sententiam mutatis verbis exprimamus, menti creatae non alia vis libertatis inesse poterat, (quae tamen inesse debebat) nisi cum qua peccandi facultas esset coniuncta. Sed de caeteris cum satis copiose sit dictum, superest, ut de *sine homini praescripto*, cuius adhuc uno solum aut altero verbo mentionem iniecimus, enucleatius paulo pressiusque dicamus.

§. XIII. Atque locum quidem adgredimur latissimum, *universum virtutis & officiorum hominis omnium rationem descriptionemque* complectentem: quem si praetervolare liceret, magno me & difficili labore liberatum iri sentio; si pro dignitate tractare oporteat persequique, nae non spatium Academico conveniens specimini, sed vastum complere volumen cogar. Quocirca cum, in medio vix dum propositi argumenti haerens, iam de fine huic omni disputationi imponendo monear cogitare, neque tamen neces-

suarum usum, si quidem eum velit ad finem a Deo praescriptum dirigere, *suâ quadam operâ Deum imitari*, &, quantum creatae eiusmodi mentis natura capit, *in se ipse quasi effingere possit*. Unde in Sacris literis, *imago vel similitudo Dei* in homine expressa aut exprimenda, mox utroque sensu coniuncto dici videtur, ut *Genes. I. 26. 27. IACOBI III. 9.* mox alterutro modo figillatim; & priori quidem potissimum *Genes. IX. 6. 1 ad Corinth. XI. 7.* altero modo, *ad Coloss. III. 10. Ephes. IV. 24. 2 PETRI I. 4.*

His denique duobus modis, quibus diximus *imaginem Dei in hominibus* cerni, accedit tertius quidam, quo ii, qui hac in vita illam posteriori sensu dictam similitudinem Dei admiserint suscepserintque, aeternum a Deo decorabuntur; de quo deinceps erit proprius differendi locus. Vide interim de hac tertia, ut sic dicam, Dei imagine illustria loca, *Psal. XVII. 15. 1 Cor. XV. 49. 1 Iohan. III. 2.* Secunda autem illa, quam ante diximus, cum hac tertia coniunctim significari videtur *ad Roman. VIII. 29.*

fariam inprimis eius partem omnino relinquere fas sit; modus hic erit fere retinendus, quem in superioribus partibus studui tenere, ut praetermissis pluribus, quae quovis loco adnotari mereantur, in rerum summis explicandis consistamus. In quo requirit instituti nostri ratio, ut ab iis iterum ducamus exordium, quae de hoc, quod quaeritur, *naturalibus subsidiis* cognosci posse intelligique videantur.

Quod si quis igitur, secundum leges illas, quas supra posuimus, i in hominis officia, finemque a Deo nobis, simul cum naturae constitutione nostrae, praescriptum, diligenter voluerit inquirere; adparebit principio, quaecumque a naturâ hominibus commendata sint, illa in eo convenire cuncta, ut ad huius *Universi* pertineant *Perfectionem*; & omnium nisuum naturalium hanc esse communem vim atque rationem, ut ad omnia, in quibus *boni* quidpiam, aut aliqua *perfectionis praestantiae*ve nota, inesse videatur, per se amanda moveamur, ad eiusmodique aliquem virium nostrarum usum quavis occasione invitetur, quo ad perfectionem quamdam, sive nostrum ipsorum, sive aliorum hominum, sive omnino illius partis huius universi, quae nobis proxime circumfusa est, vel tuendam, vel promovendam amplificandamque, aliquid conferatur. Sed cum nisui naturali cuique suum sit proprium, quo tendat, obiectum, nisusque alius saepe alii repugnet, quo fit ut utrumque simul sequi nequeamus; accedit sublimius illud sensus moralis iudicium, quod e pluribus *animi dispositionibus atque habitibus*, quos quisque suscipere potest, eum maxime comprobat, qui, non tam caeco impetu, quam tranquillo deliberatoque mentis consilio, ad *perfectionem quam maximam, quamque latissime patentem, maxime amandam, meditandam, omnique studio & operâ curandam*, nullo non tempore dirigatur. Similiterque e *pluribus agendi rationibus*, illam semper probat commendatque sensus moralis, quae huic ipsi, quod diximus, mentis consilio maxime consentanea videatur.

i Vide §. IV. & V. huius disputationis.

Iam sicut est in primis naturae adpetitionibus studium quoddam rerum cognoscendarum; sic, qui ad sensus moralis dictata adverterit animum, hoc prae caeteris sibi commendari, ad hoc se serio invitari intelliget, ut *quid sit illud*, potissimum anquirat & firmiter magis magisque completi animo studeat, *quo communis omnium salus, universale Bonum, & Perfectio illa latissime patens contineatur?* quam omnes summis in deliciis habere, & spectare semper sequeque monemur. Quum autem mortalium nemo *omni ex parte* curare praestareque communem salutem ac perfectionem possit; tum vero hoc in primis commendatum nobis sentimus, ut, qua ratione *illius* perfectionem *partis* Universi, quae in nostram notitiam & quasi activitatis sphaeram, quae dicitur, cadit, pro nostra conditione & pro viribus nostris maxime promovere possimus, exquiramus; quo invento, huc mentis studia & consilia cuncta referamus, ad hoc vires naturae nostrae iniectas exerceamus acuamusque, huc denique omnem virium nostrarum usum, omnes vitae motus actusque dirigamus. ¹ Quibus rebus

- I Hac igitur ipsa ratione, sicut aliae, sic hae fere in primis virtutis & officii partes cernuntur continenturque; ut omne genus nostri similium sincero favore & benevolentia complectamur; ut, quascunque sive animi habilitates sive corporis nobis conciliaverimus, aut quae fortuna nobis dona tribuerit, non ad privatum modo nostrum, sed aliorum pariter commodum usumque, quantum fieri possit, convertamus; ut in iis, quibuscum vivimus, aequae ac in nobis ipsis, bona quaevis studia, & universae perfectionis communisque omnium salutis amorem, quovis modo accendere, subsidia iisdem & adiumenta ad res bene agendas suppeditare, conatusque omnes ad commune Bonum tendentes cum salutaribus consiliis nostris, tum ipso opere (quantum vel res ipsa poscere, vel nostra conditio pati videatur) adjuvare promovereque studeamus; ut, quandoquidem omnibus figillatim prodesse non sit humanarum virium, eorum praecipuam habeamus rationem, qui naturae quodam aut communis iuris societatisque vinculo nobis sint coniuncti, & tanto impensiori studio quemque prosequamur, eoque magis commoda cuiusque curemus, quo magis illum ad publicam salutem consilia omnia convertere dirigereque cognorimus; de-

ubi notitia supremi Numinis iusta accedit, ad quam nobis comparandam undique nos excitari evocarique fatendum est; suâ profecto sponte mentem humanam iudicium illud subibit, quod praeclare expressum apud illustrem Poëtam legitur:

nique ut, spretis humilioribus quibusvis voluptatibus, indignis eo homine, qui ad maiora capeffenda natum se norit, ea tantum, quae vere Magna & studio liberalis animi digna sint, sectemur: & quae sunt huius generis alia, quae copiosius tractantur ab iis, qui ex professo omnium hominis officiorum descriptionem persequuntur.

Hominem autem ad *gratuitam* benevolentiam bonitatemque a natura invitari, dubitare nemo potest, nisi qui vel numquam animi sui excusserit sensum, vel naturam plane deferens, hominem ex homine exuerit. Neque iam in re demonstranda morabor, quae & suo cuiusque sensu comprehendi potest, & satis adcurate a multis, in iisque praesertim FRANC. HUTCHESONO est tractata, in *Inquiry concerning moral Good and Evil*, Sect. II. Illud hic potius adnotemus, ita constitutam esse hominis naturam, ut, neque privata *utilitas*, vere nominata, esse omnino ulla possit, nisi quae cum publico Bono & perfectione Universi sit indissolubili vinculo connexa; tum ut in ipso gratuito perpetuoque Perfectionis universalis studio propria cuiusque perfectio, & una veri nominis Beata vita, maxime cernatur. Quam admirabilem humanae naturae constitutionem, sapientiae divinae bonitatisque memorabile argumentum, praeclare praeter alios explicavit politissimus & ingeniosus auctor earum commentationum, quae generali nomine, *Philosophische Schriften*, Berolini 1761. prodierunt (quem quidem MOSEN MENDELSONUM esse constat, ex illa gente, quam minime omnium ad liberale philosophandi genus natam putares) T. II. p. 28. sqq. ea parte, quae *Zusätze zu den Briefen über die Empfindungen* inscribitur. In eademque fere sententiam scite, ut solet, SENECA in aureolo illo de *Vita Beata* libello, Cap. 20. *Ego sic vivam*, inquit, *quasi sciam, aliis me natum: & naturae rerum hoc nomine gratias agam. Quo enim melius genere negotium meum agere potuit? unum me donavit omnibus, uni mihi omnes. Quid multa? quod si recte nominata Bona, si Perfectio ea, ad quam vocati sumus, esset eiusmodi, ut, quantum de ea unus hominum possideat, tantum eo ipso alteri deesse oporteret; tum vero tandem quaeri saltem posset, an eorum, quibuscum vivi-*

*Si Deus est, si tota Deum Natura parentem
concelebrat, nonne hunc & gens humana fateri,
& colere, & Numen debet redamare paternum?
Et quid amabilius perfetto? quidve placebit
menti hominum, si non placet infinita venustas?* 1

mus, aequae nobis sit ratio, quam nostrum, habenda? Sed iam verissimum est, quod idem ait acutissimus scriptor: *Magna & vera bona non sic dividuntur, ut exiguum in singulos cadat: ad unumquemque tota perveniunt, Epist. LXXIII.* Ita fit, ut etiam in rationum mutuarum collisione, quo quis maiora & ampliora ex minutis illis commodis, quae privata dicuntur, communis salutis studio universaeque perfectionis rationi posthabere adsueverit, eo certiore planioreque ad nobiliorum quorumque Bonorum & ad verae Perfectionis communionem fruitionemque, viam inveniat.

1 Vide Eminent. Card. POLIGNACI *Anti-Lucretium*, Lib. IX. v. 1073 sqq. Cuncta autem hominis erga Deum officia, ex sensus moralis dictatis, percommode hac summâ HUTCHESONUS complexus est: *Quum ipse Deus, inquit, omnis boni & honesti sit fons inexhaustus, & exemplar absolutum, cui & innumeris beneficiis, omnino gratuitis, acceptis devinciuntur homines; nulla animi affectio magis (sensu isto honesti) comprobabitur, quam summa in Deum veneratio, ardentissimo cum amore & studio illi obsequendi, cui gratiam referre nequimus, coniuncta; una cum fidentis submissione animi, se suaeque omnia ipsi permittentis, stabilique ipsius virtutes imitandi studio, quousque patitur naturae nostrae imbecillitas. - - - Neque quicquam affert vel ad pietatis laudem & necessitatem minuendam, aut impietatis turpitudinem, quod Deo neque prodesse possit hominum pietas, neque obesse impietas. Etenim animi affectiones spectat praecipue, & comprobatur aut damnat, hic recti & honesti sensus, non earum in rebus externis efficaciam.* Sic ille in *Philosophiae Moralis Institutionibus*, latino sermone conscriptis, Lib. I. Cap. I. p. 24 sq.

De omnium vero studiorum nisuumque, humanae menti infusorum, collineante cursu ad *Dei amorem* nobis commendandum, pectoribusque omnium, qui vel tantillum sapere & altiora quaedam, quam terrena, spirare audent, accendendum, aurea perfecto & paene divina verba fundit mellifluus PLATO in *Phaedro*; cuius sententiae si summam percipere lubet, eandem DACIERIUS in *vita Platonis*, Gallice conscripta, & ex eo celebris Pufendorfii Interpres BARBEYRACIUS, in *Praefatione* ad Gallicam Librorum de *Iure Nat. & Gent.* versionem, §. XXI.

Haftenus igitur omnium fumma officiorum eo redit, ut *sensus moralis*, *rectâ ratione adiuti*, *dictata sequamur*; quæ in hoc cuncta collineant conveniuntque, ut *perfectionis quam maximæ quam latiffimeque patentis studium nobis commendent*; ut, quidquid fit quod ad univerfum rerum ordinem, ad vitæ humanæ decus atque commoda, ad communem eorum quibuscum vivimus atque etiam posteritatis salutem, noſtrâ qualicumque operâ conferre poſſimus, ad id ſtudioſe meditandum & quovis tempore pro viribus curandum efficiendumque invitetur. Haec, inquam, adhuc vidimus morali ſenſu hominibus commendata, ut, propter hanc ipſam cauſſam, in eiſmodi & mentis ſtudio & vitæ univerſæ conſilio actioneque *officii virtutisque ratio inſit*, quoniam haec *ſenſu iſto virtutis & officii* (ſic enim eundem ſenſum moralem dicere fas eſt) comprobentur commendenturque, & ad haec ſequenda invitetur.

Sed cum ulterius progredimur, cogitamusque, omnem illum ſenſum non niſi ab ipſo Deo, eum in finem, naturæ noſtræ eſſe infixum, ut hoc tamquam instrumento invitaremur ad eum libertatis noſtræ uſum, qui Deo probetur; quumque ex ipſius Optimaæ perfectiſſimæque Mentis contemplatione intellexerimus, finem illum, quem, a Deo hominibus eſſe conſtitutum, rectæ rationi conſentaneum videatur, eundem eſſe, qui nobis iſtâ naturæ an-

p. 58. his verbis comprehendit : *Il n'y a rien de plus naturel aux Hommes, que l'Amour. Ils aiment naturellement tout ce qui eſt beau, par ce que leur Ame deſcend de la ſource même de la Beauté. Mais tout ce qui reſſemble en quelque choſe à cette Beauté primitive, les émeut plus ou moins, ſelon que leur Ame eſt plus ou moins attachée au Corps. Ceux dont l'Ame eſt plus dégagée, adorent dans la Beauté cette Beauté Souveraine, dont ils ont l'idée remplie, & pour la quelle ils ſont nés; & cette adoration produit en eux la Tempérance, la Force, la Sageſſe, & toutes les autres Vertus. Mais ceux qui ſont enfoncés & embourbez dans la Mazière, ne conſervant plus aucune idée de la Souveraine Beauté, courent avec fureur après les Beautés imparfaites & paſſagères, & ſe plongent ſans aucun reſpect dans toutes ſortes d'ordures & d'impuretés.*

icipatione commendetur: tum vero aliam paulo faciem induat virtutis ratio oportet. Iam nimirum ipse intestinus virtutis officique sensus monebit, ut non solum propter eundem hunc sensum, id est, non eam modo ob causam, his officiis studeamus, quoniam *nobis* eiusmodi consilium probatur, quoniam *nos* hoc iustum, rectum, conveniens, iudicamus; sed hac maxime de causâ, quoniam *Deo ipsi* illud probatur, *quoniam naturae nostrae & universae Auctor* (cuius unius vi, tam commendationibus illis, & sensui nostro qui eas percipit, quam ipsis rebus, quae commendantur, rationes constant suae) *hoc voluit, hoc iussit, ad hoc nos vocavit invitavitque.*

Cui rei est consentaneum, ut iam nos totos, cum omnibus facultatibus nostris viribusque, quibus sumus instructi, *Ei* tradamus, in *Eo* penitus & unice adquiescamus, ex *Eo* uno pendere, solutissimâ mentis optione electioneque, velimus; a *quo* & sumus, quod sumus, & omnia nostra tenemus; *qui* instrumentis cognoscendi nos ideo ornavit, ut & Ipsum & quid *Ei* placeat intelligeremus, *qui* invitamenta illa nobis dedit, suavi sensu animum demulcentia, non ut in his consisteremus haereremusque, sed ut iisdem tamquam ducibus, aut quasi vehiculis uteremur, quibus ad *Ipsum*, tamquam ad Finem atque extremum illud, quo referuntur concurruntque tandem omnes naturae commendationes, tenderemus; *qui* denique liberum instrumentorum viriumque nostrarum usum non aliam ob causam nobis concessit, nisi, ut ea omnia, quae nos *Ipsius causâ* faceremus, simili quodam, quo Ipse nostrum rationem habet, nimirum *libero, soluto, puroque animi consilio* praestare possemus. Atque in istiusmodi demum mentis dispositione, & consentiente vitae ratione actioneque, *Summa* contineri *completa* videtur eorum omnium, quae ad finem a Deo hominibus principio constitutum, universaeque vitae viam iisdem praescriptam, pertineant.

§. XIV. Iam hic locus erat, e Sacrarum Literarum oraculis huc spectantibus ostendendi, quam mirifice ea, quae

de officiorum hominis ratione superiori sectione, e principiis menti humanae insitis, demonstravimus, hîc Deo docente sive confirmentur, sive planius illustrentur, sive denique pressius determinentur definianturque. Sed iam me, crebrâ experienciâ cognovi, si locum quemdam inceperim, temperare mihi non posse, quin longius multo, quam initio institueram, evagetur oratio. Igitur, cum & modus libelli flagitet finem, & aliorum ratio laborum alias nunc in partes studia nostra exercitationesque trahat; iam medium praecidere sermonem abscindereque cogor.

§. XV. Itaque *alteram* quod adtinet *Partem*, suscepto argumento comprehensam, illius quidem tractationem in praesentia plane relinquo; neque nisi brevissime, quantum potero, eorum, quae hoc loco dicenda erant, summam complectar. Quaerebatur igitur, qua ratione finem suum & Extremum illud, quo refert omnia Deus (quod quale sit, supra est ostensum, §. VII.) in *Administratione gubernationeque* huius Universi, & speciatim *Rei Humanae*, cuius nobis propria consideratio est, prosequatur. Quae quidem Ratio his potissimum rebus cernitur, ut Imo. Quaecumque vel sapientia divina suppeditat consilia, vel omnipotentia subsidia porrigit, ea coniungat Deus cum subsidiis invitamentisque illis, quae naturae humanae iam sunt insita, & eo cuncta convertat, quo homines ad Se cognoscendum, & universa illa, de quibus supra diximus, officia servanda, ita invirentur commoveanturque, ut eorumdem libertati vis nulla inferatur. Quo loco, cum priora ab hominibus respuerentur invitamenta, continetur in primis stupendum illud divinae gratiae Bonitatisque pariter, ac sapientiae iustitiaeque, monumentum, quo universa Dei Perfectio, quae, sine hoc, magnam partem abscondita & intra divinam essentiam quasi reclusa mansisset, quam poterat praeclarissime patefacta expressaque cernitur. ¹ Carissimum illud dico, nec umquam satis pro

¹ Vide memorabilia dicta, ¹ PETRI I. 12. ad *Ephes.* III. 8. 9. 10. I. 7 sqq. *Coloss.* I. 26. 27.

dignitate aestimandum Remedium, quod perditis propriâ culpâ & contumaciâ mortalibus, ad recuperandam pristinam gloriam resque afflictas restituendas, clementissimus Pater Coelestis per aeternum filium suum, Dominum Salvatoremque nostrum, CHRISTUM IESUM, procuravit, cum omnibus Gratiae subsidiis efficacissimis, variisque sapientissimis dispensationibus & tamquam manu ductionibus, quibus Sanctus Dei Spiritus homines ad illud unicum instaurandae inter mortales Imaginis divinae remedium accipiendum, & accepto rite utendum, invitat adiuvatque.

II^{do}. Ut, qui ista non respuerint invitamenta, sed salutis viam a Deo praescriptam fuerint ingressi, & officia Deo debita sincero animo seduloque studio observarint, adeoque propriâ quodammodo operâ Perfectionis illa femina, sive per naturae ipsorum constitutionem, seu per gratiam Dei renovatricem, ipsis iniecta, adolescere curarint & quasi efflorescere, maioremque in dies cum Deo similitudinem induerint; eosdem peculiari favore Deus completatur, eorum vires & dona adaugeat, societatem communionemque arctiorem cum iisdem contrahat; denique, cum huius vitae cursum praeclare absolverint, in alteram illam vitam eos transferat aeternum beatissimam, qua omnem eis Perfectionem, summamque Beatitudinem, quam capere, ex praeclarissima cum Deo similitudine & intimâ societate, possit mentis creatae natura, cumulatiflime imperiat. ¹

III^{tio}. Ut, qui pertinaciter omnia invitamenta, quibus eos Deus ad sincerum Sui amorem traditionemque, & ad verae Perfectionis studium, commovere tentaverit, respuere atque repellere pergant; hos tandem, quippe cum quibus nihil amplius Menti Perfectissimae negotii esse possit, penitus relinquat, iustae ipsorum forti permittat, a Suaque beatissima communione excludat; quo & sentiant ipsi, patefiatque omnibus, quam insana sit stultitia teterrimumque

¹ Confer, praeter alia, illustria loca, 2 ad Corinth. XIII. 10. Coss. III. 4. 1 IOHANN. III. 2. Apocal. VII. 17. XXI. 3. 7.

consilium mentis creatae, in se ipsâ confidentis, omnisque Boni fontem non deferentis modo, sed cuncta etiam saluberrima consilia, cuncta remedia, pretiosissima, efficacissima, ad refarciendum irreparabile damnum a Deo Opt. Max. oblata, omnique operâ commendata, insolenter detrectantis. Vide *Psal.* LXXVI. 11. 2 *Thessal.* I. 6 - 10. MALACH. III. 18.

Atque hae sunt fere partes, quarum ad unam aut alteram quodvis eorum, quae ad administrationem gubernationemque rei humanae pertinent, a Deo referri *divinae Voces* docent; quarum testimonio auctoritatique hominis cuiusque sensus, ingenuâ sincerâque mente ista perpendentis, neque ad veritatis lucem oculos claudentis, ex intimo pectore succlamat. In eo autem, ut iam unâ comprehensione omnia complectamur, partes istae singulae, & quae in earum quaque continentur, conveniunt atque conspiciant, ut, quaecumque agat Deus, ea ad Summae Perfectionis legem, cuius in se Ipse absolutum exemplar habet, dirigantur; ut, & in eorum quovis, quae a Deo geruntur, & in eisdem universis in unam summam collectis, praeclarissimum quoddam monumentum absolutissimae constantissimaeque Perfectionis divinae cernatur.

CONTENTORUM SUMMA.

I. Instituti Ratio. §. I.

II. Subsidia, s. fontes unde ea, de quibus quaeritur, hauriuntur.

1. *Natura* duas nobis vias pandit ad res morales cognoscendas: quarum

1) prima est *Sensus moralis*. §. II. III.

2) Altera est *recta Ratio*: cuius duplex munus exponitur,

(1) ex monitis singularibus sensus moralis, regulas generales conficiendi. §. IV.

(2) Fundamentum omnis obligationis moralis exquirendi. §. V.

2. Depravatum sensum moralem, caecutientemque Rationem, iuvat *divinitus missa veritatis Revelatio*. §. VI.

III. Tractatio ipsa.

1. Finis rerum omnium extremus, s. *Consilium Dei*, in hoc mundo & procreando & gubernando, *generatim* exponitur. §. VII. VIII.

2. *Speciatim* ostenditur *Consilium Dei*

1) *In rebus initio constituendis*: quo pertinent

(1) *Res corporeae*. §. IX.

(2) *Mentes creatae*. §. X. Et *speciatim hominum* genus; qui considerantur,

a. *ratione naturae & constitutionis*, viriumque quibus sunt a Deo instructi. §. XI. XII.

b. *ratione finis*, a Deo *ipsis praescripti*: de quo differitur

a) ex principiis menti humanae insitis. §. XIII.

b) ex *Sacrarum Litterarum* traditione. §. XIV.

2. *In rerum administratione gubernationeque*: quae tota ad *res Mentium* creaturarum refertur. §. XV.

II.

AN CLARIOR PLENIORQUE HOMINI
DATA SIT RERUM CORPOREARUM,
QUAM PROPRIAE MENTIS
COGNITIO?*

I.

QUIDQUID in sensus nostros incurrit, unum, puta, aut plures simul ex iis, qui quinque vulgo perhibentur, ut per hos a nobis percipiatur; id, quaecumque caeteroquin per se fit, & quantumvis aliud ab alio diversum, ad unam rerum classē, quas *corporeas* & *materiales* vocamus, referri notum est. Quo quidem e genere rerum primam notionum nostrarum originem duci, lubens fateor: an intra huius unius cognitionem ita conclusum ac circumscriptum sit hominis ingenium, ut, qui ultra sapere audeat, nil nisi umbras & vana venari somnia censendus sit, aut obscuris saltem quibusdam & mutilis notionibus cogatur esse contentus, quae neque claritate neque certitudine cum ea, quae de ipsis corporeis rebus datur, cognitione conferri mereantur? hoc vero etiam atque etiam considerandum puto.

[* Plenior olim scriptionis Titulus hic fuerat: *Prolusionem Quaestionis Philosophicae, An clarior pleniorque homini data sit Rerum Corporearum, quam propriae Mentis, cognitio?* Praeside Iohanne Schweighaeuser, A. L. M. in Ord. Philos. Log. & Metaph. Adiuncto, die XV. Nov. MDCCCLXX. in Universitate Argentinenſi, solenni Eruditorum censurae subicit Ioh. Daniel a Zabern, Argentinenſis.]

II. Qui vel de ipsa existentia rerum non-corporearum dubitant, vel de tenebris conqueruntur, quibus omnis nostra de isto genere cognitio sit involuta; hi eam notitiam quam de *rebus corporeis* attingere nobis licet, hoc ipso potissimum nomine, ni fallor, alii omni contemplationi praeferendam aut etiam unice aestimandam censent, quod res corporeae sensibus usurpentur; quidquid a materiae concretionem liberum perhibetur nec ad aliquid materiale referri potest, id sensus omnis perceptionem, &, quae ab hac pendet, imaginandi vim effugiat, eoque ipso operam omnem nostram quam dare possumus, ut illud, quid aut quale sit? intelligamus, eludat. Cuius sententiae quae vis sit, quaeve infirmitas, non luculentius adparebit, quam ubi primum his, qui ita sentiunt, placuerit complicatas notiones, quas de ipsis rebus corporeis harumque qualitatibus animo conceptas habent, evolvere, earumque origines atque progressus enotare.

III. Qui si ad ea voluerint adtendere, quae sensu corporeo percipiuntur; deprehendent quidem, hac viâ nobis adferri notitias colorum, sonorum, saporum, odorum, frigoris, caloris, duritiei, mollitiei, gravitatis, levitatis, motus, quietis, extensionis, figurarum &c. quae omnia ad rerum corporearum genus pertinent. Sed excutiat quisque & explicet intelligentiam suam, ut videat, quid cogitet cum *corpus* dicit aut *rem corpoream*; iam se ipse doceat, *ipsius corporis* nomine nihil istorum omnium designari. Neque enim corpus dicimus ipsum colorem, saporem, gravitatem, figuram, extensionem, aut ullum ex iis motibus quibus sensus noster afficitur, aut ullam ex istis notionibus sensu perceptis; sed *corporis* nomine intelligunt omnes aliquid ab ipsa perceptione nostra diversum, seorsim per se subsistens, (ex quo *substantia* vocata est) cui inesse aut a quo proficisci putantur color ille, sonus, gravitas, figura, extensio, & huius generis alia sensibus percipienda.

IV. Ita fit, ut generatim, *corpora* cum dicimus aut *res*

corporeas, eas dicamus res, ea subiecta, eas substantias, in quibus inesse putantur & quasi inhaerere haec quae sensibus percipiuntur; aut, quae vim habeant sensum nostrum quocumque modo movendi, eaque ratione varii generis ideas sive notiones nobis adferendi. Haec autem ipsa quae sensui proxime subiiciuntur, colores, sapores, gravitatem, levitatem, motum, figuram, extensionem &c. non ipsa corpora, sed corporum s. substantiarum corporearum *modos, qualitates, attributa, proprietates, relationes, vires*, aut simile quid, dicere solemus.

V. Iam illud statim mirum videri possit, cum omnem nostram de *rebus corporeis* cognitionem e *sensu corporeo* derivatam esse sit consentaneum, cumque in re corporea quavis nihil omnino, praeter ea quae in *modis* sive *qualitatibus* corporum numerantur, sensuum operâ percipiamus; quî fiat tamen, ut impetrare a nobis nullo pacto possumus, *ipsum corpus* ut cogitemus, nisi ponamus *rem* quamdam *subiectam*, extra sensum nostrum constitutam, in qua istae qualitates insint: *rem*, inquam, *subiectam*, quam *ipsam*, si verum velimus fateri, neque oculis, neque tactu, neque quocumque tandem sensu corporeo usurpare cuiquam contigit. Sed haec quidem quaestio ad opportunior locum differatur.

VI. Hoc ipsum interim tenuisse nobis sufficiat, in *corporum notione*, prout eam omnes conceptam habemus, *duo* contineri: primum quidem *qualitates* vel *modos* varios atque varios; hoc enim iam communi qualitatum nomine vel modorum promiscue cuncta ea, quae de rebus corporeis ex sensuum perceptione cognita haberi solent, liceat complecti: tum ipsam *substantiam*, sive *subiectum*, cui istae qualitates tribuuntur. Quorum utrumque, ut, *qualis sit omnino nostra de rebus corporeis notitia?* planius adpareat, separarim considerari debet.

VII. Igitur cum per *qualitates* suas primum nobis corpora innotescant, de his statim, & ita quidem, agere nitamur, ut, *quaenam earum notitia homini data sit, & quid*

valeat harum qualitatū notitia ad ipsorum corporum cognitionem, intelligatur. Quod ut viā quadam ac ratione fiat, nihil opus est singulas corporum qualitates s. modos sigillatim persequi. Ampla satis dabitur de hoc, quod quaerimus, iudicandi materia, ubi duas summas classes posuerimus; quibus, quaecumque de rebus corporeis ex sensus perceptione cognita haberi solent, ita contineantur, ut ad harum unam aut alteram quodvis eorum referri commodè possit.

VIII. *Primam* eorum modorum s. earum qualitatū constituiamus *classē*, quae ad corpora singula, *sigillatim* spectata (quoad corpus quodvis, quamvis variis partibus constans, tamquam *unum* consideratur) referuntur. Quo pertinent extensio, figura, motus aut quies cuiusvis corporis per se spectati, colores, sapes, omnesque qualitates quae *sensibiles* vulgo nominantur. *Altera classis* eos complectatur modos corporum, qui *relativi* (& *relationes* magis proprie) dicuntur; qui aperte non corporibus singulis, sigillatim spectatis, tribuuntur, sed quibus exprimitur ipsa ratio seu habitudo quam servat unum corpus ad aliud quoddam quod tamquam a priori diversum concipitur. Ad quarum relationum differentiam priores illae qualitates, corporibus singulis tributae, *absolutae* vocari possunt.

IX. Sed huius *alterius classis* cum minus difficultatis habere videatur consideratio, ab hac statim examini nostro subiicienda incipiamus. In qua *duo* rursus *genera relationum* videntur distinguenda. Aut enim mere *externa* quaedam instituitur inter duo corpora comparatio, ut, quid inter utrumque interiectum sit? quaeratur. Aut *intimior* aliqua inter duo corpora relatio deprehendi putatur, quae sit huiusmodi, ut, si unum ex iis existat, aut tali quodam modo existat, fieri non possit, quin etiam existat alterum, aut certo modo se habeat; & vicissim, ut, ni fuerit illud primum aut aliquid ei simile, ne alterum quidem foret. Cuius generis relatio his duobus nominibus relativis de-

signari solet, ut unum esse *caussa* alterius, hoc ab illo *effectum* dicatur.

X. Prius illud relationum genus, quae *externae* rite vocari poterunt, duobus potissimum modis cernitur. Uno modo, cum quaeritur, quid inter duo corpora, quatenus *simul* existunt, sit interiectum? Altero, cum, quid inter ea quoad existentiam *successivam* interfit? quaeritur. Harum prior relatio *distantia situs*, altera *temporis distantia* dicitur; e quarum varia combinatione aliarum magis complicatarum relationum notio existit. Sed illis addi debet *numeri* relatio, quae in hoc ineft, ut res quascumque, quae ut plures five diversae una ab altera considerantur, abstractione ab omni alio discrimine facta, hoc uno distinguamus, quod inter duas quasque *unitas*, *absoluta* quae dicitur, per omnia constans & eadem, interfit. A cuius *numeri relationis* primâ notitiâ initium capit caeterarum relationum notio, & cuius vario usui & adplicationi earumdem caeterarum externarum relationum cognitio perfectionem suam potissimum debet.

XI. Harum igitur relationum scientiam, negari nequit, esse partem in primis notabilem cognitionis humanae; ex qua stupentes, dicere fas est, cognovere mortales, atque in dies adhuc comperiunt, quid valeat hominis ingenium, ubi vires suas in iis rebus exercere, quarum notitia intra fines cadat mortalibus descriptos, velit; non in neftendis verborum nodis, aut scrutandis naturae penetrabilibus, ad quae nullus aditus patet, inanem operam consumere. Eademque scientia non modo, vires humani ingenii quid possint, ipsi hominum generi patefecit; sed etiam, obviis quibusque quoad proprias corporum qualitates observationibus suam operam adhibens, sua inventa adiungens, res ad omnem vitae usum praeclarissimas ita abunde progenuit, ut iam nulla paene pars sit vitae humanae, quin eidem scientiae maxima sua commoda accepta ferat.

XII. Sed earumdem relationum cognitio, si, *per se quid valeat ad ipsorum corporum notitiam?* quaeratur; fatendum

est, per eam, neque *quid*, neque *quale* sit ullum ex iis corporibus quae sic inter se comparantur, aperiri. Quum enim omnis huiusmodi externa relatio in eo uno cernatur, quod inter duo corpora, quae inter se comparantur, quasi medium interiectum est; hinc fit, ut ipsius relationis claram atque distinctam notionem etiam tum habere possimus, ubi de corporibus illis, inter quas relatio talis intercedit, nihil aliud nisi vagum & indefinitum, *aliquid*, cogitamus, ac de eorum propriis sive absolutis qualitatibus nihil omnino compertum habemus.

XIII. Sic in *numeri* relatione, nisi *unitas relativa* (ex cuius reperita ad unitatem absolutam adplicatione ipse numerus sive collectio unitatum existit) *quae & qualis* sit, fuerit ante definitum ac determinatum; per ipsam numeri rationem inveniri quidem poterit, *quoties* in quavis unitatum collectione simplex unitas relativa ad absolutam unitatem fuerit adplicata, aut, *quid intersit* inter quamlibet unitatum collectionem atque simplicem unitatem; de summae sive congregati illius *qualitate* nihil constabit. Ex quo fit, ut abstractorum, qui dicuntur, numerorum aequae ac concretorum ratio constans atque cerra inveniri possit. Ubi vero cognita est unitas relativa, qualis sit, tum quidem per ipsam rationem quam servat quaevis unitatum collectio ad illam simplicem unitatem, aut ad unitatem absolutam, etiam ipsam collectionem penitus pernoscere licet: siquidem in numeri rationibus subducendis hoc postulatur semper ac pro concessio sumitur, ut unitates omnes relativae, de quarum summa quaeritur, sint *homogeneae*, id est, eiusdem naturae & qualitatis. Ex quo iam velut in transcurso colligamus, quod eo casu, ubi non licet unitates quales volumus poscere, sed ubi easdem tales quales natura suppeditat sumere oportet; ibi certe, ad pernoscentiam quamvis unitatum congregationem, non sufficiat unitatum numerum nosse, sed oporteat simul alia via cognitum & exploratum habere, num in ipsa rerum natura, sicut in calculi hypothese, sint omnes istae unitates revera homogeneae.

XIV. Distantiarum temporis atque situs adcurata cognitio, supponit illa quidem definitam aliquam spatii sive temporis inter duas res, de quibus quaeritur, interiecti *mensuram*, cuique ex propria sensus perceptione notam, ex qua per adhibitam numeri rationem de tota distantia iudicetur. Sed earumdem relationum notitia, quantumvis adcurata, de rebus ipsis, quae hoc intuitu inter se comparantur, aut de earum qualitatibus, per se nihil prorsus patefacere potest. Ita plane, ut, nisi res illas, quales sint, per aliam viam cognitae habeamus, per huiusmodi relationum notitiam ne notionem quidem ullam claram ac definitam ipsarum rerum, de quibus quaeritur, informare valeamus. Quod mathematicae scientiae satis demonstrant: in quibus pro immensis Solis nostri atque planetarum globis de quorum distantia atque tempore quaeritur, aequè ac pro quavis arbore aut domuncula, quarum distantias metimur, nudum merum punctulum sufficit poni; cuius non alia notio nisi haec, quod sit *aliquid*, relinquitur.

XV. Superest e *relationum* classe s. qualitatum relativarum, quas de rebus corporeis nobis compertas esse gloriamur mortales, *alterum genus* considerandum, quod in *causae & effectus relatione* cernitur. De quo *primum* hoc quaeramus: quid sit, quod his nominibus, causae & effectus, significetur? quae sit notio, quam habent omnes animo conceptam, cum unum esse causam alterius, hoc illius effectum, dicunt. Tum vero videamus, quidnam in ipsis rebus corporeis inveniatur, quod istis notionibus respondeat, unde vere profiteri possimus, causas ullas aut effectiones rerum corporearum nobis esse cognitae atque perspectas?

XVI. Quare, *quid hac causae & effectus relatione intelligatur*, ex iis quae breviter supra diximus (n. IX.) hic repeti debet; nisi potius hoc quisque se ipse docere velit, complicatam animi sui notionem, quam istis verbis designare solet, excutiendo. Nimirum, cum aliquam substantiam *A* causam esse dicimus alterius substantiae *B*, & hanc

illius effectum; aut cum modum quemdam m , substantiae A proprium, dicimus esse causam, cur B habeat modum n ; tum vero his verbis hanc fere sententiam subiicimus omnes, »ut, si existat A , aut si A sit m , fieri non »possit, quin etiam existat B , aut quin hoc B habeat modum n ; & vicissim, ut nisi existat A aut alia quaedam »substantia cui sit modus m , fieri non possit, ut existat B , »aut ut hoc B habeat modum n .«

XVII. Ex quo statim adparet, hanc notionem causae & effectus esse longe diversam ab eo quod in mera externa relatione, quoad existentiam simultaneam aut successivam, intelligitur; & esse hanc magis *internam* relationem, ut supra diximus, id est, quae ad res ipsas, inter quas eiusmodi relatio intercedit, propius pertineat. Ipsa quippe causae & effectus notio iam supponit, ut cogitemus, in ipsa substantia A aliquid inesse, quod efficere possit & revera efficiat, ut existat B , aut ut modus ille n substantiae B insit: ita quidem, ut si illud, quidquid sit, non inesset substantiae A , ne B quidem aut n foret. Atque hoc ipsum, quidquid sit, quod illi priori substantiae (cui in hac relatione tribuuntur *causae* partes) iam ante hanc relationem per se inesse putatur, *vis* vel *potentia activa* vocari solet.

XVIII. Iam adplicet, quicumque voluerit, has notiones, quas cuncti qui se ipsi norunt animo conceptas habent, adplicet eas ad rerum corporearum qua late patet genus; ut videat, quid sit quod revera sensibus suis percipere soleat tum, cum & nobis & sibi persuasum cupit, se in *rebus corporeis causarum & effectuum relationem* quamdam atque *vim activam*, unde ista relatio pendeat, observasse. Edisserat nobis, si placet, an hoc, quod in relatione causae & effectus praecipuum cesentur, sensu ullo umquam perceperit, *quod* cum unum quoddam exstiterit, aut tali quodam modo exstiterit, *fieri ob hoc ipsum non potuerit*, quin & alterum esset aut tale esset, quale cognitum est? Videat, *sensus* omnis *perceptio* quidquam – ne aliud ipsum

docuerit, praeter hoc : » quod, ubi prius illud corpus oculis aut alii sensui erat obiectum, simul alterum adfuerit, » aut mox sit consecutum; vel, ubi *modum* quemdam in » priori corpore animadvertisset, iam simul vel paullo » post in altero corpore alterum modum animadverterit. « Atque quod de sensus perceptione quaero, id non solum de levi quadam ac superficiali, quae in quemvis e vulgo cadat, animadversione dictum velim: sed de observationibus quam maxime adcuratis, de experimentis diligenter institutis saepiusque repetitis, denique de ipsa summa, quam e multis variisque observatis colligere licet, idem prorsus & pari modo habendum esse, facile intelligitur.

XIX. Ita quidem omne id, quod *de rerum corporearum causis & effectibus* exploratum habere nobis persuademus, si ad verum redigatur, huc tandem redire fatendum est: » ut inter quaedam corpora, vel quasdam variorum corporum partes aut qualitates, aliquam, *constantem* quidem, » sed mere *externam* relationem, quoad existentiam simultaneam aut successivam adnotaverimus. « Quod ipsum & inscii saepe & inviti fatemur. Nam cum de *vi* quaeritur, unde causae relatio in dato quodam casu pendeat, & sine qua haec causae & effectus cognatio intelligi nequit, tum vero saepenumero fateri cogimur, nos ipsam vim ignorare; non obscure hoc ipso significantes, ne causae quidem & effectus relationem in ea quaestione satis certo nobis cognitam fuisse, sed temere a nobis pro comperta habitam. Aut vero provocare solemus ad illam *partem* vel *qualitatem* corporis, ex qua effectus potissimum pendere putatur: ubi si denuo premimur; puta, si quaeratur, quo pacto tandem *vim* huius partis aut qualitatis intelligamus; iam nihil restat, nisi ut ad id redeamus, quod evitare volebamus, fateamurque » nos aliud nihil de hac re » compertum habere, nisi quod, ubi eiusmodi qualitas in » uno corpore percipiebatur, constanti quadam observatione cognoverimus, simul alterum, quod effectum dicimus, adfuisse, aut mox esse consecutum. «

XX. Quae si ita se habent, nullo modo hinc efficitur, ut notiones illae nostrae *causae* & *effectus* & *vis activa*, quas supra vidimus omnium mentibus conceptas, vanae sint atque nullae. Sed hoc intelligi fas est, istas notitias non esse ex rerum corporearum observatione ad intelligentiam nostram delatas; verum, aliunde arreptas atque ante conceptas, a nobis ipsis in rerum corporearum contemplationem inferri. Quod quo iure fiat, aut qua cautione faciendum sit, longum est hoc loco disquirere.

XXI. Quare cum per *relativos modos*, de quibus adhuc egimus, nihil in hanc partem de rebus corporeis constet, ut, *quid* aut *quale* sit ullum corpus, intelligatur; progrediamur ad illam *Absolutarum qualitatum* classem, quam primo loco supra nominavimus (n. VIII.) considerandam: ut videamus, haec classis quidnam contineat, quo suppleatur id quod illi alteri per se deesse vidimus ad rerum corporearum cognitionem; aut in quo id, quod ibi tamquam cognitum supponitur, reperiatur. Quaeritur igitur hoc loco de qualitatibus iis, quae corporibus singulis, quatenus extra relationem cum aliis spectantur, tribui solent. (v. supr. n. VIII.)

XXII. Quo ioco, si licet divisionem sequi LOCKIO usurpatam, (de *Intell. hum.* L. II. c. VIII.) quam eandem plerisque probatam video; eae statim erunt corporum *qualitates* expendendae, quas *primarias* ille vocat, quas easdem *reales* & *originales* proprie ac vere nominari iudicat: » quippe quae in ipsis corporibus insint, sive percipiantur a » nobis, sive non percipiantur; ita ut ab illarum varia modificatione sola caeterae qualitates, quae *secundariae* aut » *qualitates sensibiles* vocantur, pendeant. « Ad quod primariarum qualitatum genus hae fere referri solent: *extensio*, *figura*, *numerus* & *situs partium*, denique *motus* & *quies*.

XXIII. Sed huius generis qualitates quod si propius adspiciamus, vereor, ne ad *relationum* potius illarum *externarum* genus, de quibus initio egimus, videantur relegandae, quam inter qualitates corporum absolutas recensenden-

dae. Nam *motus* quidem, ut ab hoc incipiam, licet corpori alicui per se spectato proprius dicatur; aperte tamen est eiusmodi, ut, ubi ab huius corporis cum aliis corporibus comparatione quoad situm & tempus discefferis, nulla omnino eius notio relinquatur. *Quietis* autem notio omnis, quam habemus, non nisi in hoc inest, ut motus notio animo concepta supponatur, sed negetur in ea re, de qua quaeritur, motum ullum cerni.

XXIV. Caetera autem quae ad hoc genus primariarum qualitatum referuntur, *extensio*, *figura*, *numerus* & *situs partium*, item *motus partium* intestinus, tribuuntur illae quidem quodam modo corporibus singulis & figillatim spectatis; nempe hoc modo, ut quodvis *totum*, quodvis *congregatum*, quod tamquam *unum* considerare placuit, iam spectetur extra relationem cum aliis congregatis, quae ab illo diversa sunt. Sed nulla tamen harum qualitatum concipi aut intelligi potest, nisi in ipso hoc *uno*, de cuius qualitate quaeritur, iam iterum *plura*, tamquam a se invicem diversa, alia extra alia constituta, distinguantur. Atque in horum ipsorum *plurium* (quas *partes* illius corporis, quod tamquam *unum* considerare placuit, vocamus; quas partes esse etiam ipsas *vera corpora* in physicis docetur) in illarum, inquam, *plurium partium*, in illorum *plurium corpusculorum*, *mutuâ relatione externâ* qualitates istae cernuntur.

XXV. Quare ab illis relationibus externis, de quibus supra verba fecimus, hae qualitates nihil differunt, nisi quod hae sint relationes inter minora corpora intercedentes, illae inter maiora. Unde utrarumque eadem ratio est; ut fatendum sit, 1) de ipsarum *partium natura*, e quibus maiores moles sunt compositae, per istas qualitates, quae meram externam harum partium relationem exprimunt, nihil esse compertum. 2) Illis ipsis qualitativis cognitis, iam corporum congregatorum internam naturam ac qualitatem non magis esse perspectam, quam mihi diffidorum illorum versus septemtriones corporum coelestium natu-

ra ac constitutio perspecta est eo, quod *figuram* cognitam habeo quae e septem stellarum mutuo situ formatur; aut quam Astronomis Iovis stellae cum satellitibus intima natura explorata est, cum & numerum eorum & mutuas distantias atque motus intellexerunt.

XXVI. Restat itaque, ut *absolutas* rerum corporearum *qualitates*, si qua earum notitia in hominem cadit, in illarum genere quaeramus, quas *secundarias* LOCKIUS vocat; quae *qualitatum sensibilibus* nomine rite insigniuntur, siquidem ex mera sensus corporei perceptione omnis earum notitia ad nos deferitur. Quo referuntur colores, sapes, soni, odores, gustus, omnesque qualitates tactu corporeo, five externo s. interno, percipiendae, velut molli- ties, durities, gravitas, asperitas, laevis, humidum, sic- cum, calor, frigus &c. denique omnis voluptatis aut do- loris sensus, quo corpus nostrum ex quacumque re adfi- citur. Quarum qualitatum notitia quaenam, aut qualis? nobis data sit; &, quonam modo, his qualitatibus cognitis, iam rerum corporearum aliquam notitiam satis claram a no- bis conceptam esse, possimus profiteri? paucis exquiramus.

XXVII. Iam vero nescio, quo fato contingat, ut, cum tandem ad qualitates corporum *absolutas* perventum esse sperarimus, id est, quae ad res eas quibus tribuuntur ita pertineant, ut hae qualitates tamquam *ipsis illis rebus in- haerentes*, intelligi possint; nunc iterum fatendum sit, de *qualitatibus sensibilibus*, de quibus hic quaerimus, dici hoc non posse. Nam sunt hae quidem eo modo absolutae, ut per easdem non solum cognoscendum sit quodvis eorum corporum, (five maiorum, five minorum) inter quae re- lationes illae quoad distantiam, motum aut numerum, quas hactenus vidimus, intercedunt; sed etiam, ut ex hoc ge- nere nobis adferri debeat notitia *mensurae* illius, qua uti- mur ad distantias five extensionem corporum quorumvis, adhibita numeri ratione, determinandas; cuiusmodi men- sura non nisi ex propria sensus perceptione cuique co- gnoscenda est.

XXVIII. Sed illud incommodi habent hae qualitates corporum sensibiles, ut non nisi secundum *variâ corporum externorum ad corpus nostrum relationem* a nobis cognoscantur. Quum enim sensu cuiusque hae qualitates sint percipiendae; iam non aliter cognosci possunt, nisi quatenus cuiusvis singuli hominis organa s. instrumenta sensoria id ferunt atque patiuntur, pro determinata sua quovis tempore constitutione, & pro vario situ quem respectu rei obiectae servant. Ex quo non solum hoc fit, ut res eadem, atque eadem corporis eiusdem partes, licet per se non mutatae fuerint, tamen pro diversis temporibus, & pro diverso statu & situ corporis nostri & eius partium, aliter atque aliter nos adficient, i. e. aliis atque aliis qualitatibus instructae videantur. Verum etiam, licet, ut aiunt, unius sensus vel perceptionis errores per alium sensum aut aliam eiusdem sensus perceptionem corrigantur; licet variarum pro variis circumstantiis perceptionum summa subducatur, atque ex hac summa quoddam quasi medium proportionale eruatur, quo tamquam communi mensurâ & aequabili utamur in aestimandis qualitatibus sensibilibus: facile tamen intelligitur, illam omnem operam (quae quidem, si adcurate instituatur, tam ad usum cuiusque privatum, quam ad nostras perceptiones cum aliis sermonis ope communicandas, utilissima est & plane necessaria) efficere tamen non posse, quo minus omnis nostra de illis qualitatibus sensibilibus cognitio semper maneat mere *hypothetica*. Nam, ut hoc taceam, quod saepe monent Philosophi, valde incertum esse, an duo inveniantur in omni hominum genere, qui easdem res obiectas eodem plane modo sensibus suis percipiant; hoc quisque intelligit, quod, siquidem instrumenta sensuum nostrorum essent aliâ ratione fabrefacta, aut parumper immutata, iam omnia alia essemus percepturi, & longe alias qualitates in his ipsis rebus, nunc nobis obiectis, observaturi.

XXIX. Ex quibus cum sponte fluat, de omni *qualitatum sensibilibus* genere nihil posse corporibus *absolute* tribui;

ira plane, ut absurdum fit, in hoc ipso genere (quod non nisi in relationibus corporum externorum ad nostrum corpus cernitur) aliquid *absolute veri* quaerere: iam ridiculi videntur, qui id, quod negare nemo potest, ingenue dici, aegre ferunt. Nec vero minus ridiculi hi, qui, ubi illud concedatur, iam de omni veritate aut certe de omni veri aut falsi notâ conclamatum fore, sibi persuadent.

XXX. Sed quum illud commune habeant omnes qualitates hoc genere *sensibilium* comprehensae, ut non nisi per *sensus perceptionem* notitia earum ad nostram intelligentiam deferatur; iam aliud etiam, illudque gravius, dubium nasci videtur. Etenim quaevis *sensus perceptio* seu *sensatio*, sive mera *adprehensione* variarum *notionum* s. *idearum* illa terminetur, sive gratum aliquem aut molestum *motum* habeat comitem, quaevis, inquam, sensatio intra nostrum corpus fit, penes nos, non extra nos. Ita fit, ut ex quavis sensatione, per se spectata, non cognoscamus qualitatem aliquam quae ad *rem extra nos* constitutam pertineat; sed cognoscamus *nos ipsos* notione quadam ditatos aut motu quodam adfectos. Puta, si *sonum* campanae auribus percipimus; per hanc ipsam soni perceptionem nihil de aëre commoto aut de campana malleo percussa cognoscimus. Atque si quis uno *auditus* organo sensorio foret instructus, caeteris orbatus; hic, quando sonum perciperet, ne cogitaturus quidem umquam esset de *corpore quodam extra se constituto*, unde illa sensatio ad ipsum adferatur; nihil cogitare poterit, nisi *se tali modo adfectum*. Quod eodem modo de caeteris sensibus dici deber.

XXXI. Qui floris odorem odoratur, is, si florem nullum umquam, aut aliam rem odorem exspirantem, oculis aut tactu usurpare ipsi licuisset, ex odoris illius perceptione numquam de qualitate alicuius rei extra se constitutae cogitaret, sed odorem illum non nisi tamquam adfectionem ad se pertinentem cognosceret. De *visu* ipso (licet diuturna consuetudine decepti aegre nobis persuadeamus) certum est, nos omnia intra oculos nostros cernere: ut,

si cui a pueris caeco prima vice lucem adspicere contingat, iam omnia, quae simul videt, intra se non extra se constituta putet; ut nesciat, has esse easdem res quas olim manu tetigerat; ut de varia rerum a suo corpore distantia per simplicem intuitum ne notionem quidem ullam informare possit, sed longissime remota aequae ac proxima ad se pertinere putet; in summa, ut *se* quidem variis notionibus auctum sentiat, de qualitatibus autem corporum extra se constitutorum iis, quas per merum intuitum in ipsis corporibus extra nos cerni nobis vulgo persuademus, nihil cogitare possit, nisi posteaquam paulatim oculorum perceptiones cum tactus perceptionibus comparaverit, & diuturno usu opticas leges (quibus corporum pro varia a nobis distantia figurae & magnitudines mutantur) fuerit edoctus. Quae observatio non meris philosophorum speculationibus debetur, sed ipso etiam experimento satis est comprobata. (Videbis VOLTAIRE *Philosophie de Newton* p. 155 sqq.) De *tactus* sensu haud aliter se res habet. Aëris intemperiem diu ante in nobis sensimus parvuli, quam de frigore ad aërem nos ambientem referendo cogitatio subiret. Atque si adtendere ad nostras sensationes volumus, facilis est observatio, quod per quemvis simplicem contactum cuiuslibet corporis externi non tam sentiamus aliquam qualitatem illius corporis extra nos constituti, quam manum nostram certo modo adfectam, vel nos ipsos potius per manus instrumentum eo modo adfectos.

XXXII. Quare, ubi qualitates sensu perceptas corporibus extra nos constitutis tribuimus; si quidem id, quod vere sentimus atque sensu cognoscimus, fateri velimus; nihil aliud possumus profiteri, nisi quod, dum uno sensu talem perceptionem experimur, per *aliud* sensus organum *eodem tempore* alia perceptio, aut per *idem* sensus organum *successive* diversae sensationes, in satis constanti ratione, nobis soleant adferri. Atque per huiusmodi demum comparisonem & combinationem variarum varii generis perceptionum s. sensationum, de corporibus *extra nos* constitu-

tis iudicamus : sed cuiusvis qualitatis sensibilis per se spectata perceptio non sufficit ad corpus ullum externum a nostro corpore distinguendum ; si quidem perceptionem quamlibet singularem non extra nostrum corpus, sed intra illud & penes nos ipsos experimur.

XXXIII. Ita fit, ut, ubi qualitates sensibiles considero tamquam varias *perceptiones* atque sensuum commotiones *ad me pertinentes*, atque per varia sensus instrumenta, sive simul, sive successive, *michi oblatas* ; tum omnia satis plana sint atque perspicua. Siquidem quilibet ipso sensu cognoscit id, quod sentit. Ad quam considerationem quum accedat, quod non solum (ut supra vidimus, n. XIX.) inter eorum complura quae sensibus experimur relationem aliquam satis constantem, quoad coniunctionem illorum aut consecutionem, adnotare liceat ; verum etiam vim quamdam sentiat quisque sibi tributam & potestatem, corporis sui situm s. locum varie pro lubitu mutandi, atque variis corporis sui membris, tamquam totidem instrumentis, vario atque vario modo utendi ; qua potestate efficitur, ut a nobis quodam modo pendeat, quid iam iamque vel quid deinceps finis experturi, atque ut leges istae a natura stabilitae ad nostra sive commoda sive incommoda a nobis converti possint : haec, inquam, cum ad priorem illam considerationem accedant ; iam profecto, tam ad ipsam cognitionem praeclarissima, quam ad huius vitae usum atque cultum tuendum maxime necessaria videri debet diligentia hominum perspicacium, qui assidui sunt in illis legibus a natura stabilitis, quoad coniunctionem atque consecutionem eorum quae hominum sensus movere solent, adcurate indagandis, & qui hoc etiam potissimum adnotare student, quid in quovis proposito casu agendum sit, qualis virium nostrarum requiratur usus & applicatio, ut eam experiamur perceptionum nostrarum atque sensuum commotionum seriem, quae sit consiliis atque votis nostris maxime consentanea.

XXXIV. Contra ubi quaeritur, *quid ergo sint hae quali-*

tates sensibiles, quatenus ad ipsas res extra nos constitutas pertineant? tum omne illud lumen evanuit. Neque enim ullo sensu corporeo percipio substantias illas s. subiecta illa, extra me constituta, ad quae qualitates istae pertinere dicuntur, (quoniam sensu nil nisi qualitates percipio:) neque omnino mihi datum videtur, ut, cum aliquid meo sensu apud me perceperim, iam dicam aut sciam, *quid vel quale quid sit* hoc ipsum, quatenus illud pertinet ad subiectum aliquod a me diversum, cuius notionem nullam habeo?

XXXV. Atque cum confidero, quò pacto hunc nodum solvere tentent Philosophi, ubi monent, probe distinguendum esse inter id, quod nos sensu percipimus, & id quod in ipsis corporibus externis inest, unde illae perceptiones nobis adferuntur; (cf. LOCKIUM, Lib. II. cap. VIII.) tum fateor, mihi per ea, quae ab his ad levandam difficultatem adferuntur, quaestionem quodam modo in gyrum actam, & implicatam magis quam expeditam videri. Unde subit interdum mirari, *an ulla satis clara rerum corporearum notitia mortalibus data sit?*

XXXVI. Una restat de rerum corporearum cognitione quaestio: de ipsa illa *substantia corporea*, i. e. de *subiecto* illo, stabili atque constanti, cui qualitates variae atque variae, de quibus haecenus vidimus, tribuuntur, & quod proinde ab ipsis qualitatibus distinguitur. Hoc in rebus corporeis *sensu* non percipi, iam satis monitum est: sed annon ratiocinando saltem atque cogitationis nervos intendendo, subiectum illud, illa substantia inveniri, atque notio eius informari poterit? Quaestionem subtilem sane, & consideratu forte haud indignam, eamque summo ingenio virorum, ex quo philosophari coeptum est, in contraria omnia discedentium, controversiis obscuratam simul & nobilitatam, --- transvolare hoc loco liceat, & in aliud tempus differre. ¹ De *Corporum cognitione*, haec prolusa sunt. De *Mente hominis* verbulum subiiciamus.

[* Conf. infra, sect. XLII. & vide *Praefationem* universo huic volumini praemissam.]

XXXVII. Quilibet, cum de *se* loquitur aut cogitat; tum per illum *ego*, quem cogitat, neque aliquam corporis sui partem, neque ipsum corpus suum, intelligit. Nam & quamlibet corporis sui partem, & universum corpus, a *se* ipse distinguit, atque illa pertinere quidem ad *se* sentit; sed hoc ipso simul intelligit atque fatetur, eadem non esse *ipsum se*.

XXXVIII. Quilibet cum *se* dicit, tum per illum *ego* non intelligit aliquam perceptionem per sensum corporeum ad *se* delatam; neque aliquam *cogitationem* ex propria ingenii sui vi a *se* conceptam, neque aliquod a *se* captum *consilium*, neque haec omnia simul sumta. Sentit quidem, haec omnia ad *se* pertinere, ita quidem, ut alia (velut, sensus perceptiones) extrinsecus ad *se* adveniant, alia per insitam *sibi* vim a *se* quasi progenita; sed dum haec omnia ad *se* pertinere intelligit, fatetur ea non esse *ipsum se*. Atque simul intelligit, *se* sibi esse notum, & maxime ac intime notum; quoniam, absque hoc foret, non posset illa, quae ipsum proxime tangunt, ipse a *se* distinguere.

XXXIX. Quilibet sentit *vim* sibi tributam corporis sui membra quaedam pro lubitu movendi; ita ut, si vim illam adhibeat, membra moveantur; si non adhibeat, quiescant. (Licet interdum eadem invito *se* moveantur: unde vim illam suam limitatam esse intelligit.) Sentit etiam, sibi esse vires, quarum usus magis internus, neque tamen eo minus luculentus est; vim varias perceptiones sibi oblatas inter se vario modo comparandi atque combinandi, mentis suae aciem in aliquam perceptionem vel cogitationem pro lubitu intendendi & ab eadem rursus avocandi, quamlibet cogitationem suam secum saepius pro lubitu repetendi, consilia varia capiendi &c. Has vires cum *sibi* tributas esse intelligit; simul intelligit, *se* non esse ipsas has vires. Sed nisi *se* nosset, nisi ipse sibi esset notus, numquam posset vires istas, ad se pertinentes, a se ipse distinguere.

XL. Quilibet cum praeteritorum temporum memoriam

secum repetit, ut recognoscat, quid *sibi* per totam vitam acciderit; is per totum hoc negotium sentit, intelligit, atque cognoscit, *se*, qui hodie haec recolat, esse *eundem*, cui ante hos triginta forte annos tale quid acciderit & infinita alia interea temporis acciderint; *se* esse *eundem*, qui olim parvulus erat, dein sensim adoleverit, nunc virili aetate floreat. Intelligit, *se* esse *eundem*, qui intra tot annorum spatium innumeras vicissitudines rerum sit expertus; *eundem*, cuius corpus ante hos triginta vel quadraginta annos forte vix ullum ex his iisdem elementis corporeis continebat, quibus hodie constet; *eundem*, qui hodie vires *sibi* tributas sentit & usu atque exercitatione excultas, quarum virium olim ne notionem quidem ullam habuerat; denique, *se*, qui hodie forte etiam quoad omnia vitae consilia quasi renovatus & alius homo est, tamen esse *eundem*, qui fuerit ex omni illo tempore praeterito, cuius memoriam secum recolere possit.

· XLII. Ille *ego*, quem intelligit quisque cum de *se* loquitur, quem sentit quisque esse per tot ac tantas rerum, *se* proxime tangentium, vicissitudines semper *eundem*; ille *ego*, cuius sunt istae perceptiones, istae cogitationes, ista consilia, istae vires; ille *ego*, quem nisi quisque prae omnibus rebus cognitum haberet, numquam intelligeret, istas perceptiones, cogitationes, consilia, vires, esse *suas* & ad *se* pertinere, partim etiam & quodam modo a *se* proficisci; illud *subiectum* omnium harum adfectionum atque actionum, *subiectum* semper *unum* & *indivisum*, ex quo semel sibi innotescere coepit; adeoque, hoc saltem intuitu, simplicissimum, per omnes vicissitudines stabile atque constans; *subiectum* illud est id ipsum, quod *MENS hominis* vocatur.

· XLII. Si quidem *substantiae* nomine Philosophi dicunt *subiectum* aliquod stabile atque permanens, *unum* & *idem*, ad quod *unum* varia ea, quae *accidentia* s. *modi* s. *qualitates* vocantur, pertineant; ita ut haec *accidentia* non intelligentur quo pacto *existere* possint, nisi ad ipsam substan-

tiam referantur: tum ego quidem fateor, mihi *me* ipsum cognitum esse tamquam *substantiam*; atque perceptiones, cogitationes, consilia mea, vires meas, actiones & affectiones meas mihi notas esse tamquam *accidentia*, ad *me*, ad substantiam hanc quam dico, pertinentia; sive, quod eodem redit, *mihi Mentis meae substantiam & accidentia nota esse*. Atque graves me causae movent, ut putem, quemque mei similem idem eodem modo de *se* confirmare posse.

III.

BONI MALIQUE MORALIS

DISTINCTIONEM

SENSU MORALI

ESSE IUDICANDAM. *

I.

QUUM de sensu quodam corporeo sermo instituitur, velut de interiori illo tactu voluptatis aut doloris, multa quidem quaeri disceptarique possunt de varia earum rerum qualitate, quarum adpulsu sensus iste, vario atque vario modo, varioque intensiōis gradu, sive in tota corporis compage, sive in quibusdam eius partibus, cieri soleat; multa item de iis, quae in ipso corpore nostro geruntur, de mutationibus illis quae internae corporis nostri aut alicuius eius partis constitutioni adferuntur tum, quum voluptatem aliquam aut dolorem percipimus; de hoc nemo dubitat, quin ipsius voluptatis dolorisque *gratus aut molestus motus* non nisi ipso *sensu* percipiatur, atque *notio* omnis, quam voluptatis dolorisve corporei nomine designamus, tum in nobis informetur, quum, acie mentis in nosmet ipsos conversâ, ad varios modos, quibus idemtidem corpus nostrum adfectum est, animum adtendimus; atque alium modum, v. c. praesentem aliquem, cum alio, quonuper nos adfectos meminimus, comparamus.

[* Reliquus olim scriptionis huius titulus erat: *Praefide Iohanne Schweighauser, Phil. M. Log. & Metaph. Adiuncti, die XXIII. Aug. MDCCCLXXIII. publica disputatione defendet Ioh. Mich. Fries, Argentinenfis.*]

II. Eodem fere modo, quum de sublimiori illo *animi sensu* quaestio habetur, quo iudicetur (id est, simul dignoscatur, simul vel commendetur vel improbetur) id, quod in actionibus hominum, in animi adfectionibus agendique consiliis, honestum, turpe, iustum, iniustum, virtutis excellentiae magis minusve consentaneum, dicitur; rum vero video, latum amplumque esse disceptandi campum, ubi singulas virtutis & officii partes persequi, &, pro variis conditionibus temporibusque quae incidere possunt, disquirere velis, *quales* sint actiones, qualiaque agendi consilia, aut quae animi adfectiones, quae hanc vim habeant, ut istum sensum nostrum, sive honestatis comprobatione, sive turpitudinis offensione, vario modo, ac vario intensiois gradu, moveant atque percellant. Iterum illud video, si quis sedulus humanae naturae observator, si SMITHIUS aliquis, operam suam studiumque in eo ponat, ut observet adnotetque, quam varias in formas quasi flectatur animus hominis in variis sensus istius moralis commotionibus, distinguatque varia earum rerum, quae in ipsa mente nostra geruntur, momenta, quibus concurrentibus & inter se iunctis existat quaevis sensus illius perceptio atque iudicium; video, inquam, posse hunc multa aperire, quae vel fugerint illos philosophos qui contemplationum suarum cursum istam in partem nunquam direxerint, vel quae pro dubiis aut parum accurate positae habeantur ab his, qui, sive aliâ quadam viâ ad examen istud ingressi, sive eâdem viâ, sed minori aut maiori forte acumine & diligentia, incedentes, aliud quid sibi invenisse videantur. Sed ipsa illa *distinctio recti & pravi, honesti, turpis, iuris, iniuriae, moralis boni atque mali*, eius quod officio, quod verae propriaeque hominis dignitati, quod ei, qua naturâ obstricti sumus, obligationi consentaneum ducitur, & eius quod his contrarium habetur; sive qua sunt alia verba, quibus vel vetus Latium vel recentior latini sermonis usus designare id, quod volo, soleat; tota ista distinctio, inquam, talis videtur, ut nemini, qui vel se

ipsum sensumque suum inspexerit, vel semel saltem fuerit admonitus, dubium esse debeat, illam omnem *peculiari quodam sensu*, qui *Moralis sensus* rite nominatur, cognosci iudicarique: ita plane, ut, ab hoc sensu si recefferis, non dico, notionum earum, quae nominibus commemoratis efferri solent, origo inveniri nulla possit, sed ne ulla quidem vis atque notio verbis istis subiecta relinquatur.

III. Quamvis autem plana & in tuto collocata nobis videatur haec ratio, distinctionum omnium moralium originem ad sensus cuiusdam perceptionem iudiciumque referendi; ¹ non potuit ea tamen multas multorum, eorumque doctissimorum virorum, dubitationes reprehensionesque effugere: ita quidem, ut etiam totam hanc quaestionem, tamquam minime confectam & de qua in utramque partem disputari adhuc probabiliter queat, in hunc ipsum annum pro materia, in qua se exerceant philosophorum ingenia, publice ² his ipsis verbis propositam videamus: *Sit - ne homini innatus aliquis sensus, quo dirigatur ad dignoscendum & impellatur ad faciendum Bonum Morale.* Quare neque incommodum nobis visum est hoc idem argumentum, in quo iuvenis philosophus, qui, quid profecerit in defendendo adferendoque eo, quod de proposita quadam quaestione verissimum sibi aut veritati proximum videatur, publica disputatione experturus sit, virium suarum faciat periculum.

IV. Igitur ut brevissime, quoad fieri potest, sententiam quam defendendam suscipimus exponamus, liceat aliqua pro concessis sumere. Et *primum* quidem, omnem istam *boni & mali moralis* distinctionem cadere in liberas homi-

¹ Praesertim postquam a principe, inter recentioris aevi philosophos, sensus huius moralis vindice HUTCHESONO, quidquid hic locus ambigui aut obscuri habere poterat, ita explanatum est, ut, iudice acutissimo harum rerum aestimatore SMITHIO (in *Theoria sensus moralis* P. VI. Sect. 3. c. 2.) nihil quod vel regeri queat relictum videatur.

² Ab illustri Administratum *Legati Stolpiani*, apud Lugdunenses in Batavis, Collegio.

num actiones agendique consilia, quin & in ipsas animi adfectiones propensionesque, quatenus & hae quodammodo liberae mentis voluntati subiectae sint. 2^{dum}. *Boni & mali moralis* communi adpellatione comprehendi, quidquid intelligitur, cum dicimus rectum, pravum, iustum, iniustum, honestum, turpe, laudabile, vituperandum, & quae sunt alia nomina his similia; neque ipsam vim, verbis istis subiectam, differre ab eo, quod volumus, quum aliquid officio hominum & virtutis rationi consentaneum vocamus, aut contrarium; cum ad aliquid sequendum aut fugiendum ex naturae lege (sive perfecte, sive imperfecte, ut aiunt) obligatos esse homines, pronunciamus; aut quum aliquid eo pertinere dicimus, ex quo vera & propria hominis dignitas atque meritum, sive indignitas aut culpa censetur. 3. Denique hoc nobis concedatur, ipsam illam actionum humanarum agendique consiliorum distinctionem, qua fit, ut alia in *rectis, honestis, bonis*, numerentur, alia *mala, prava, turpia* habeantur, esse a natura constitutam, non merum ingenii humani inventum, ad hominis arbitrium confectum.

V. Iam quaecumque enunciatione generali completaris eam actionum humanarum agendique consiliorum *qualitatem*, aut illud requisitum, in quo ipsius Boni moralis, quatenus a malo distinguitur, vis atque ratio insit; necesse esse nobis videtur, si in defendenda sententia tua constare tibi velis, neque iis de quibus iam inter nos convenerit, repugnare, devolveris ad *sensum* aliquem; ad quem, tamquam ad *ultimam rationem atque regulam normamque*, omnem *moralis boni malique* distinctionem referas. Sive enim, in actionum omnium cursu ad veram sinceramque, vel cuiusque per se, vel communem humani generis, felicitatem aut perfectionem stabiliendam, Boni moralis vim ac rationem omnem posueris; sive ex convenientia cum Divina voluntate, & cum consilio eo, quo sumus a supremo rerum Arbitro hac in vita locati, bonum omne rectumque & officium hominis metiendum esse dixeris; si-

ve tandem in aeternis, nescio quibus, rerum essentiis, atque inde existentibus necessariis quibusdam cognationibus relationibusque, normam eam ponas, qua morale Bonum a pravo dividatur: nolo iam disputare, quam commode quamve accurate horum quodvis dicatur, aut omnino quam felici consilio suscepta sit tota haec opera, omnes virtutis & officii partes, quatenus in ipsis actionibus cernuntur, una quadam communi simplicique enunciatione complectendi: illud quaero, quo pacto te expedias, si quis a te rationem desideret expromi, qua commotus tu in harum rerum aliqua peculiare istud distinctionis genus, quod *morale* vocas, ponas? si quaerat, quo indicio utens, quid respiciens, quid secutus, tu in istorum principiorum aliquo *iuris & officii rationem* inesse statuas, cuius haec vis sit, ut illud servare tuerique hominem *deceat* atque *oporteat*? denique, quid sit hoc omnino, quod ad hoc sequendum, contrarium fugiendum, *obligatos* esse homines dicas?

VI. Nimirum in eorum, quae hominem aut aliquid, cuius cuiusmodi sit, sive sermone tuendum sive in vita agendum, commoveant, ratione causâque reddendâ aut quaerendâ, in infinitum certe progredi non licet, quoniam sic omnis ratio vana & inanis esset futura. Atqui quaestio finem non est habitura: urgere, instare, & quocumque te verteris persequi licebit, donec extremum atque ultimum, in quo consistas, sit eiusmodi, ut immediatâ sensus cuiusdam perceptione, id est, vel ipsâ impulsione aut specie sensui a rebus obiectis adlatâ, vel eorum quae in ipsa mente geruntur informatione & conscientiâ, comprehendatur iudiceturque. Igitur constituamus v. c. philosophum, qui in actionum omnium consiliorumque cursu ad Perfectionem generis humani, quanta maxima cogitari possit, praestandam tuendamque, summam boni moralis atque ultimam officii omnis rationem posuerit. Ab hoc ubi quis, sive in re ipsa haesitans, sive discendi causâ addubitans, quaesierit de quacumque aliqua officii parte, cur eam in officio, in iis ad quae naturae lege ho-

mo obligatus sit, numeret? iam poterit huic ille proximam quamque, atque iterum alias forte atque alias, causas reddere, quibus vis ea, quam habet actio illud efficiendi, in quo is officii finem collocat, declaretur: ubi ad ultimam illam atque extremam rationem pervenerit, iamque denuo instet alter, unde sit, quod ad hoc ipsum simus obligati? tum vero philosophus noster aut ipsam illam ultimam suam rationem cogetur deferere; aut eamdem temere, fortuito, sine ullo iudicio atque delectu, a se arreptam fateri; aut denique ad hoc provocare, rationem eam talem videri, quae suo cuiusque intimo *sensu* comprehendatur, ut non homo sed monstrum aliquod hominis habendus sit is, qui, varia agendi consilia hominum animo lustrans, ubi simul ipsius verae Perfectionis vim perspexerit, simul cuiuspiam vitae institutionis cursum ad illam praestandam tuendamque viderit, non ita *moveatur*, ut *sentiatur*, istud extremum agendi consilium esse homini *per se commendatum*, in hoc *dignitatem & verum pretium atque excellentiam hominis* poni; qui contraria consilia alat atque sequatur, eum *contemptu* omnium, immo vel iusto etiam odio, haecenus quidem, dignissimum esse.

VII. Quod igitur in uno quodam ex istis principiis, supra (§. V.) adlatis, vidimus, defendi illud non posse, nisi ad *intimi sensus iudicium* tamquam ultimam normam referas; idem plane simillimâ ratione de caeteris valere, vel nobis non monentibus, perspicuum est. Adeoque, quacumque in re *Boni moralis* rationem collocaveris, iam non in aliqua solum parte quaestionis eius, quae de virtute & officio hominis habetur, vis *sensus moralis* erit concedenda, sed & in eo ipso, quo caput causae & summa totius quaestionis continetur.

VIII. Sed ne etiam ultra id, quod volebamus, ducere nos videatur haec, qua utimur, argumentandi via, neve plus nobis detur, quam vel ipsi requirimus; age iam varia illa principia (fines, dicere maluerim, sive extrema) quorum in aliquo summa Boni moralis collocari solet,

propius paulo consideremus. Atque ut ab eorum ratione incipiamus, qui in hominis cuiusque per se, aut communi omnium, sive verâ & stabili felicitate, sive perfectione, praestandâ, augendâ, tuendâ, constituunt morale bonum: quis non videt, eam rem, quam verae & stabilis *Felicitatis*, quam *Perfectionis* nomine intelligimus, numquam in ipsum hominis sensum ullum incidisse; sed esse ex earum genere rerum, ad quarum notionem aliquam quamcumque nobis informandam non nisi variis observationibus singularibus in unam summam collectis, adhiberâ collatione & distinctione rationis, atque analogicâ iudicandi viâ, ascendere liceat? — Num ergo rem, quae nulli humano sensui occurrere potest, & cuius notionem, eamque admodum quidem debilem & vagam ac vix adumbratam, non nisi rationis collatione & analogico iudicio capere mens hominis valet, hanc-ne ita sensui cuidam subiectam facere audebimus, ut non modo ipsius rei notionem, sed & simul actionum humanarum cursum ad eam rem efficiendam complendamque, sive minuendam aut evertendam, ipsi immediato sensui patere dicamus? — Nimirum hoc nos quidem neque contendimus aut poscimus, neque, si ultro detur, nos accepturos profitemur. Sed in illud ipsum incommodum ne incidat is, qui iam concefferit, Boni & mali moralis distinctionem nulla ratione defendi posse, nisi ad sensus moralis iudicium referatur; iterum tandem & hoc agnoscat, enunciationes has, quae in hominum Felicitate aut Perfectione praestanda Bonum omne morale inesse pronunciant, non nisi ita pro veris esse habendas, quatenus monstrari possit, esse illas ex singulis notationibus atque observationibus singularum sensus moralis commotionum, & singularum actionum, quae sensum hunc movere soleant, ductas, ex iisque vel per completam, ut aiunt, inductionem, vel per iustam analogiam collectas.

IX. Scilicet qui se sensumque suum nosse, & quatenus se quidque adtingat & ad se pertineat circumspicere coe-

perit; is, siquidem semel comprobatione ea actionum humanarum vel offensione, in qua vis sensus moralis inest, fuerit commotus, poterit deinceps, ubi id agere voluerit, quoties denuo sensus iste excitatur, haec duo distinguere atque cogitando separare: primum, ipsum *sensum*, (*sensationem* quam dicere solent) id est, *comprobationis aut offensionis motum* menti adlatum: tum vero *actionem* eam, unde motus adferebatur; quae proinde obiectum sensus illius, seu res sensui morali subiecta, recte vocabitur. Et in *actione* quidem iterum duo praecipue spectare poterit, primum, ut videat, quid ipsa illa actione contineatur, quibus quasi partibus & numeris constet, & quae sit ea potissimum pars, in quam proprie cadit comprobatio aut offensio, sive, quod eodem redit, e qua exsistebat motus ille menti oblatus? alterum, ut circumspiciat, quaenam sint cuiusque *actionis*, quae per se & sua sponte sensui morali commendabatur aut eundem offendeat, *adiuncta*, quae *consequentia*? quemnam *effectum* sive in ipso eo, de cuius actione quaeritur, sive in aliis, secundum communem rerum cursum, actio quaevis sit habitura? Similes vero etiam observationes de aliorum hominum sensu morali instituere licet, & de actionibus iis quae illum vel comprobatione vel offensione moveant: ex quo *communis hominum moralis sensus* notitiam, quatenus analogia patitur, capimus. Ex his ergo & huiusmodi observationibus ductae esse debent generales illae, de quibus quaeritur, enunciationes; ut earum vis aut nulla sit, aut haec, quod quam plurimae istiusmodi observationes singulares sint institutae, & ex his illae, quae neque quoad actionum considerationem, neque quoad sensus iudicium, obscuri aliquid aut incerti habebant, in unam summam sint collatae. Ita fit, ut, licet deinceps ex analogiae lege utamur istâ summâ ad iudicandum de iis actionibus, quarum consideratio singularis, antequam summam istam subduxerimus, diligentiam nostram effugerit, aut de quibus sensus iudicium obscurum atque anceps erat; tamen ipsa enuncia-

tio generalis per se nihil neque amplius neque minus valeat, quam ipsa summa ex observationibus singularibus subducta.

X. Ergo (ut hoc utar) enunciati illius, quod in vera stabilique Felicitate efficienda summam virtutis & officii rationem collocat, non alia nisi haec erit sententia: Omnium & singularum actionum, quae sensu morali comprobantur, naturalem esse cursum ad efficiendum aliquem hominis eius qui agit, aut eorum quibuscum vivit, aut communem omnium, statum, quem statum *felicitatis* nomine designare placuit, & quidem *verae ac stabilis*, quo distingueretur ipse ille status ab alio quodam, qui illius speciem aliquantisper mentitur. Similiter, illius principii, quod in Perfectionis studio summam Boni moralis ponit, vis haec est: Omnium actionum humanarum, quae ad probationem sensus moralis moveant, cursum naturalem esse ad statum aliquem praestandum, quem *perfectionem* placuit nominari. Ex quo simul intelligi par est, ipsius rei illius five status, qui *perfectionis* aut *verae felicitatis* nomine intelligitur, notionem, nisi praeunte & considerationum nostrarum cursum regente sensu morali, informari non posse.

XI. Quare illud quidem apertum est, ad observationes eius generis, quas diximus, faciendas, (in quibus quidem pari diligentia, qualis a Naturae observatore requiritur, est incedendum) atque ad conficiendas notiones regulasque generales, quibus universa virtus atque officium aut notabilis aliqua officii pars contineatur, adhibendam esse eam mentis vim, a sensu diversam, quam *Rationem* appellamus; qua rerum similitudines conferamus, dissimilitudines separemus, nexum rerum pervestigemus, & plures singulares observationes, communi compellatione completentes, in unam summam colligamus. Sed simul perspectum sit; si ex eo, quod regulae notionesque generales rationis operâ conficiantur, negare velimus, sensum moralem esse summum eundemque unum, vere nominatum,

Boni malique moralis iudicem homini a natura datum; similiter nos facturos atque eum, qui, quod in musicae artis theoriâ soni sonorumque concentus ad numeros quosdam & numerorum proportiones referuntur, iam contendat, ipsos sonos sonorumque suaves concentus, aut molestos dissensus aurem offendentes, non aure & audiendi sensu, sed arithmeticâ ratione atque scientiâ, ab homine percipi atque distingui.

XII. Eorum rationem non moramur, qui, in *actionum convenientia cum aeternis* quibusdam rerum relationibus, Boni moralis summam collocant. Sicut enim ex ante dictis patet, non posse illam rationem magis, quam aliam quamvis, defendi, nisi ad *intimum* aliquem sensum & quasi *taetum*, tamquam *sumum boni malique moralis iudicem*, res referatur: sic ne hoc quidem valde obscurum esse potest, aeternas illas relationes & necessarias distinctiones ex rerum essentiis fluentes, in quibus illi boni moralis normam ponunt, nihil esse, nisi aut singula sensus nostri moralis iudicia, aut ipsas generales illas, quas diximus, notiones regulasque, e singularibus sensus moralis iudiciis confectas.

XIII. Denique quum ne illa quidem ratio, quae ex *Divinae voluntatis praescripto* omnia hominum officia metienda esse praecipit, defendi queat, nisi iterum moralis sensus iudicium testeris; (§. VI. VII.) iam facile etiam, quo & tota haec ratio pertineat, quid valeat, perspicitur. Quippe cognoscendorum voluntatis divinae placitorum, quae ad nos pertinent, non aliam viam homini naturâ patefactam videmus, nisi per singula ipsius sensus moralis, de quoque agendi genere atque consilio, iudicia; e quibus inter se collatis, summa eiusmodi aliqua, quales supra vidimus, aut variae saltem regulae generales confici possunt. Ipsa autem illa sive iudicia singularia sensus moralis, sive generalia praecepta per rationis collationem inde collecta, esse Placita voluntatis Divinae; immo, esse Deum aliquem *Legislatores* atque *Dominum & Iudicem* naturalem humani generis, cuius voluntati atque imperio

ut pareamus *simus obligati*: harum quidem enunciationum non aliâ ratione veritas constat, immo non alia earum vis est atque sententia, nisi, quod — quum videamus, neque nos, neque nostri similes, quibuscum vivimus, esse auctores sensus illius moralis, id est, tribunalis illius in pectore hominum constituti, e quo simul de sua cuiusque, simul de aliorum hominum, agendi ratione iudicium fertur, — hanc ipsam humanæ naturæ constitutionem referre cogamur ad alium quemdam Auctorem, ad Eum cuius vi atque benigno numine & sapientiâ omnis hæc rerum universitas constituta esse atque regi gubernarique videatur, quem DEUM compellamus. Cuius simulatque notionem hanc cepimus, hoc ipso Eum nomine colendum, adorandum, atque iussis Eius parendum putamus, quod Ille sit, non solum ad quem, ut primam causam atque fontem & summum Exemplar, quidquid nobis a natura commendatum est, sit referendum; sed etiam, a quo, simul cum caeteris sensibus viribusque, quibus sumus a natura instructi, ipse sensus ille officii & obligationis sit naturæ nostræ infixus, quo meritum dignitasque, aut culpa & indignitas, in actionibus hominum agendique consiliis diiudicatur.

IV.

SENTENTIARUM PHILOSOPHICARUM

VARII ARGUMENTI

FASCICULUS PRIMUS. *

I.

HOMINUM naturae Scientiam non esse ingenitam, ita verum est, ut non modo rerum extra nos constitutarum notionem nullam capere informareque possimus, cuius noti partes omnes ac singulae sensus quadam perceptione, pro- ut occasio tulerit, ad intelligentiam nostram fuerint dela- tae; sed ut ne nos ipsos quidem, eaque quae penes nos geruntur, cognoscamus, nisi quatenus, datâ quadam ope- râ, duplicem quasi personam suscipiamus: alteram eam, quam nosse lubet; alteram hanc, quae, acie mentis in priorem istam intentâ & tamquam reflexâ, eamdem inspi- ciat atque observer. Quae duplicatae vices quum non facile possint eodem temporis puncto in eundem hominem cadere, ne fieri quidem potest, ut, quae intra nos gerun- tur, eo ipso momento, quo illa praesentia esse dicun- tur, a nobis percipiantur: sed omnis animi conscientia, & reflexa sui inspectio, ad id, quod sive proxime praeces- serit, sive olim nobis praesens fuerit, referatur necesse est. 1

II. Ita fit, ut omnium rerum notitia, cuicuiusmodi sint,

[* Reliquus huius scriptionis titulus hic erat: *Quas praeside Io- hanne Schweighaeuser, Phil. Doct. Log. & Metaph. Ad- iunct. in Academia Argentoratensi d. XX. Decembris MDCCCLXXIV. solenni Philosophorum examini offert Ioh. Wilh. Grauel, Argen- toratensis.*]

1 Cf. MERIANI Dissertatio de *propriae nostrae Existentiae Perce- ptione*, in *Selectu Actorum Academiae Regiae Berolin.* (*Choix des Mémoires de l'Académie de Berlin.* Paris 1767.) T. II. p. 51 sq.

retorsum quasi & a posteriori, ut aiunt, ad mentem nostram deferatur. Nam, nec vires quidem agendi, nobis a natura tributae, quid valeant? quidve sit, aut quantum, quod ipsi per nos moliri efficereque possimus? id alia via rationeque compertum habere possumus, nisi ex ipso usu, & observatione eorum, quae adhuc sint vel a nobis, vel a nostri similibus, effecta.

III. Neque vero illorum quidquam, quae non ipsis nobis propriâ experientiâ cognoscere licuit, quale sit, aut quale futurum sit? perceptum nobis esse potest; nisi quatenus aut ex collatione eorum, quae adhuc nobis observata sunt, adhibita persuasione de certa quadam & aequali naturae rerum constantia, notionem aliquam qualemcumque rerum harum, quas nondum ipsi observavimus, informare, coniecturamque de iis quamdam capere licet; aut quatenus ab Eo, a cuius vi nutuque pendent quae sunt, quae facta, quae futura sunt, consilium Ipsius de his rebus, quas aliâ viâ non licuit percipere, fuerit patefactum. Cuius quidem divini consilii, coelitus cum hominibus communicati, vis atque sententia in intelligentiam hominis intrare nequaquam, nisi ex ea parte, potest, qua aut res ipsae, de quibus agitur, tamquam praesentes sensibus fuerint obiectae; aut qua comparantur assimilanturque res nobis patefaciendae cum his, quas experientiâ praeteritâ cognitae iam perceptasque habemus.

IV. *Notionum illarum humanae menti Innatarum*, quae sunt a LOCKIO, Libro primo de Intellectu humano, explosae, CARTESIUS potissimum, superiori seculo, patronus existisse & auctor vulgo perhibetur. Quod quam debili fundamento, immo quam nullo, si quidem a mero nomine, quo usus est CARTESIUS, discesseris, dicatur; cum haud obscurum esse debebat eis, qui huius scripta cum illius opere diligenter satis contulissent; tum praeclare non ita pridem peculiari dissertatione, monuit CASTILLONUS: 1

1 In *Novis Actis Academiae Regiae Berolinensis*, Anni MDCCCLXX. P. 277 sqq.

e qua, adhibitis quae ipsi in perlegendo CARTESIO adnotavimus, nonnulla excerpere liceat. Scilicet, quum de eiusmodi quaerat notitiis LOCKIUS, quae in animis hominum simul cum eorum ortu essent impressae & quasi signatae; 2 non modo nihil huiuscemodi somnii, quod in Platonis quidem ratione aliquam veri speciem habere poterat, apud CARTESIUM deprehendere licet; sed etiam, quae de notionum origine, paucis quidem, eaque aliorum causa praeparans, praecepit CARTESIUS, tantum abest ut haec cum LOCKII ratione pugnent, ut solummodo, quod ab illo rectius paulo & complicatius monitum legimus, id planius atque latius, & ex professo, ab hoc patefactum censendum sit.

V. Namque CARTESIUS, de vero aut falso quaerens, quod in cogitationibus nostris insit, cum notiones cunctas s. ideas quas vocat, quas capiat mens hominis, vellet in certa quaedam genera distribuere; 3 recte vidit statim, plane ut LOCKIUS, earum alias ita comparatas esse, ut in iis informandis mens nostra patientis magis vices, & accipientis ea quae ipsi obiecta sint, quam efficientis, sustineat: alias, ex harum compositione, divisione &c. ortas, esse eiusmodi, ut propria earum vis & ratio (sive forma, ut ipse dicere amat, 4 quae nimirum in sola partium compositione consistit) a nobis & a nostra cogitatione dependeat, ut pro lubitu ab illis detrahere aliquid vel superaddere aut mutare possimus. 5 Quare has quidem, quae eodem fere loco habendae sunt cum eis quas complexas LOCKIUS vocat, 6 a nobis factas & effectas dici rite posse putavit CARTESIUS, 7

2 De Intellectu humano L. I. c. 1. §. 1.

3 CARTESIUS *Meditatione tertia*, p. m. 18. 19. Amstel. 1644.

4 Vide Responsum CARTESII ad Dubitationem secundam GASSENDI in *Meditationem Tertiam*: in GASSENDI *Disquisitionibus Metaphysicis*, Amstelod. 1644. p. 105.

5 CARTES. *Medit. III.* p. 27. & *Medit. V.* p. 36 sq.

6 LOCKIUS de *Intell. hum.* L. II. cap. XII. & cap. II. §. 2.

7 CARTES. *Medit. III.* p. 19. & 27.

easque, utpote quae pro instituti ipsius ratione nihil dubitationis habere viderentur, brevibus dimisit.

VI. Illarum autem notionum, quas primo loco nominavi, in quibus & harum factitiarum, & omnis cognitionis humanae, materia continetur, duo rursus genera constituit. Alterum earum, quae a rebus quibusdam extra nos positis procedere iudicantur; rerum sensibilium ideae, quae sensibus (corporis) hauriuntur, & interdum non expectantibus nobis adveniunt, cum istae res externis sensuum organis occurrunt aut occurrere videntur, (Medit. III. p. 19. & 27.) Qua quidem via ad nos transmissas notiones, *Adventitias*, & Gallico sermone *Etrangères*,¹ vocavit: quo referri debent omnes illae ideae, quas e Sensationis fonte ad nos derivatas LOCKIUS dicit. (L. II. c. 1. §. 3.)

VII. Alterum posuit genus CARTESIUS earum notionum, quas, cum neque ab externis rebus nobis advenire videantur, neque vero a voluntatis nostrae determinatione efficiantur, (vid. Epist. XCIX. l. c.) *non aliunde habemus*, inquit, *quam ab ipsa nostra natura*, (Med. III. pag. 19.) id est, ab ea facultate, quae est nobis a natura tributa, (Epist. XCIX.) *aciem mentis in nos ipsos convertendi*, (Med. III. p. 27.) eaque ratione ideas illas, rerum non corporearum, *ex ipso mentis nostrae thesauro depromendi*, (Med. V. p. 36.) Ex hoc fonte duci ait, verbi causa, ideas rei, (id est *Substantiae*, ut patet ex Princ. Philos. L. I. §. XI.) *veritatis, cogitationis*, (Med. III. p. 19.) *cuiusque sui ipsius*, (ibid. pag. 27.) scilicet tamquam rei cogitantis, id est, (ut ab initio statim huius tertiae Meditationis p. 17. ipse declarat,) *dubitantis, affirmantis, negantis, pauca intelligentis, multa ignorantis, volentis, nolentis, imaginantis, sentientis*. Atque cum Dei notionem in hoc genere collocet Philosophus noster, in quo sane non ita inepte fecit ut permultis videtur, id quidem hanc in sententiam interpretatur: » mentem hominis esse quodam modo ad imagi-

¹ Vide Epistolam XCIX. in *Lettres de M. Descartes*, T. I. p. m. 450. Edit. Paris. 1667.

»nem & similitudinem Dei factam, illamque similitudinem, in qua Dei idea continetur, a nobis percipi per eamdem facultatem, per quam se quisque ipse percipit, »hoc est, dum in nos ipsos mentis aciem convertimus.« (Med. III. p. 27.)

VIII. Quamvis igitur hoc genus idearum *Innatas* (Med. III. p. 19. 27.) & *ingenitas* (Med. V. 36.) adpellet CARTESIUS; numquam tamen, ut diserte ipse declarat in illa iam saepius commemorata Epistola, aut iudicavit, aut docuit, notiones eas, quae hoc genere continentur, simul cum nostro ortu in mentibus nostris ita esse expressas, ut nobis imprudentibus & nihil agentibus sponte occurrant, aut ut *necessario* & repente in eas incidamus. (cf. Med. V. 36. III. 27.) Sed, facultas illa homini naturalis, notiones huius generis e proprio fonte hauriendi, ut vim suam feliciter exferere possit, id quidem a nostro studio pendere, & contentionem aliquam animi atque usum & exercitationem requirere, haud obscure docuit Noster, eo, quod non tantum ad percipiendam illam Dei ideam, quam in mente humana quodammodo contineri putat, *attentâ consideratione sibi opus fuisse* profitetur; (Med. V. p. 37.) sed & initio statim Meditationis III. p. 17. se ipsum excitet, »ut conetur, se alloquendo & penitus inspiciendo, se ipsum paulatim sibi magis notum & familiarem reddere.«

IX. Quare quum suorum quisque verborum interpres ipse recte habeatur, cum *Innatas* ideas hoc genus nominavit CARTESIUS, isto nomine nil aliud secutus esse censendus est, nisi ut has notiones distingueret ab eis, quarum origo a rebus *extrinsecus* in sensus corporei instrumenta *incurrentibus* derivanda videtur, & quae ob eam causam ad easdem res *externas*, tamquam earum *obiecta*, ut aiunt, referuntur; quum harum, de quibus nunc quaerimus, *obiecta in ipsis nobis*, id est, in mente nostra insint. Quo intuitu certe huiusmodi notiones, prae caeteris, *penitus intra ipsos nos, vel in nobis, natae* (licet non *simul cum nobis*, quemadmodum perperam magno numero CAR-

TESII & amici & obrectatores interpretati sunt) satis com-
mode dici potuerunt; quippe ad quas accipiendas non nisi
animi quaedam intentio, & solus usus facultatis aciem men-
tis in nos ipsos convertendi requiritur.

X. Quae qui consideraverit, ipsumque orationis CARTE-
SII contextum voluerit consulere, is iudicet, an vim verbis
ipsius intulerimus, aut ineptorum-ne conciliatorum vice
fungamur, quum amice CARTESII de Innatis, quas vo-
cat, Ideis sententiam conspirare cum iis contendimus,
quae de eodem argumento LOCKIUS habet Lib. II. c. I.
§. 4. ubi » Altero fonte, e quo rerum Notiones ad nos
» deriventur, contineri dicit ea, quae intra ipsam Mentem
» nostram geruntur; quippe quae, ubi a nobis adtente
» spectantur, aliud genus idearum nobis suppeditant, quae
» a rebus externis oriri non poterant; cuius generis sunt
» perceptio, cogitatio, dubitatio, persuasio, ratiocinatio,
» cognitio, volitio, & his similia. *Hunc idearum fontem unus-*
» *quisque*, inquit, *intra se habet.* Quemadmodum autem al-
» terum, Sensationem, ita hunc Reflexionem voco; quia
» notiones inde derivatas accipit mens, dum aciem suam
» in se ipsam, & ea quae intra se geruntur, quasi refle-
» ctit. «

XI. QUUM omnem cogitandi operam, omneque mu-
nus quo fungitur mens hominis, rebus cognitione com-
prehendendis intenta, tribus absolvi partibus vulgo mo-
neatur; singulis notionibus rerum animo concipiendis; iu-
diciis sententiisque circa res ferendis, quo & ipsae dubita-
tiones quaestionesque referendae sunt, a quibus profici-
scentes viam ad res iudicandas circumspicimus; denique
ipsis sententiis aptâ serie inter se connectendis, ex earum-
que collatione rationibus novarum sententiarum, de qui-
bus antea dubitabatur, concludendis: satis perspicuum
esse debet ei, qui & se ipsum & vim vocabulorum nosse
mediocriter curarit, quam *Notionem*, *perceptionem*, *mentis*
conceptum, *simplicem apprehensionem*, *Ideam*, vocant Philo-
sophi, esse eum cogitandi modum, quo ex omni turba re-

rum five extrinsecus nobis obiectarum, five ad ipsos nos & statum habitumve mentis nostrae pertinentium, partem aliquam quamcumque seponimus, eamque sic a caeteris distinctam cogitamus. Ubi enim una quaedam sensio totum animum implet penitusque percellit, aut ubi promiscua multitudo & turba rerum ita menti hominis obversatur, ut nihil unum ab altero distinguat ac separatim cognoscat, & ne sensationem quidem illam, quae mentem percellit, aut universam scenam rerum sibi obiectarum, a se ipso & a sensationibus praeteritis, reflexâ mentis acie, discernat; (quae videtur esse infantum & hominum attonitorum & stupefcentium conditio:) ibi neque cogitare quidquam, neque ullam notionem mente concipere dici rite homo potest. ¹ Simul atque vero ex variis atque variis rebus, five extrinsecus nobis five intus oblatis, unam alteramve sic arripit, ut eam prae caeteris feligat & a reliqua caterva, qua stipata est, segreget; aut ubi plura quaedam hinc inde decerpta in unum cogit, ex iisque totum aliquod cogitando conficit; tum huius rei, sic a caeteris discretæ, aut isto modo comprehensæ, *notionem accipere vel informare* dicitur. Quare quum a partiendo discernendoque om-

- ¹ Quum enim confusas alias dicere solemus, alias distinctas notiones, id non ita est interpretandum, ut earum, quas *confusas* nominamus, obiecta non distinguat is, qui sit illis notionibus instructus, ab aliis rebus; sed ut ea, quae in istarum notionum obiectis quasi involuta sunt, quae adhibita diligenti observatione & mentis quadam contentione ab invicem discerni possent, non habeat ille in promptu explicare atque evolvere; ut non possit partium quamque, quarum compositione ipsa res, de qua quaeritur, continetur, separatim cogitare, verbisque, ubi opus fuerit, demonstrare. Nam ad complicata solum obiecta, & in plures partes (five Physicas, five Logicas) dividua, pertinet illa notionum, in distinctas atque confusas, distributio. Quae autem *obscurae* a Philosophis induci notiones perceptionesque, & clavis opponi solent, eas partim claras, partim nullas esse, perspecte monuit CONDILLACUS in *Traité de l'origine des Connoissances humaines* T. I. Sect. I. cap. II. §. 13 sq. p. 18-21.

ne negotium five accipiendarum five conficiendarum notionum incipiat; consentaneum est, ut licet in unius rei notione animo complectendâ nonnumquam unice occupati videamur, tamen semper unius, ad minimum, rei ab hac diversae notio paene simul cum altera illa gignatur, semperque in proximo haereat; notio nimirum eius rei, aut earum rerum, a quibus illam distinximus & cogitando separavimus.

XII. Sed ista quidem universa mentis five operatio five passio facilius a quoque in se ipso sentiri & animadverti, quam alteri verbis explicari potest. Illud fortasse haud fuerit alienum monere, Res notionibus nostris proprie, proxime, ac directe subiectas, (cf. n. XIV.) contineri trium generum aliquo: sunt enim *aut* 1) res corporeae, id est, ea quae in sensum corporeum cadunt, quatenus considerantur tamquam res a nobis diversae; *aut* 2) nostrae actiones, effectiones, adfectiones, motus, status; quo pacto quaevis perceptio, tamquam aliqua nobis accidens mutatio, quaevis intellectus nostri operatio, quodvis iudicium &c. potest esse obiectum notionis; *denique* 3) se ipse nosse, sui que ipsius sibi conscius esse quisque potest, tamquam Subiecti, quod medias inter mutationes propter se transeuntes, aut etiam ipsum proxime tangentes, unum semper idemque permaneat; quae conscientia nostri elicitur illa, immo vero sua fere sponte simul enascitur, cum sensationem nostram quamcumque, aut actionem mentis nostrae, five praesentem five praeteritam, conferimus cum alia quavis, five simili five dissimili, ab eaque discernimus.

XIII. Atque *me* quidem cum intueor, semper *ut praesentem* eo tempore, quo me inspicio, cognosco. Rerum autem sensui corporeo subiectarum, & variarum mentis meae conditionum, non modo praesentium, sed etiam *praeteritarum* notio informari ita potest, ut eas iam, *quatenus praeteritas*, cogitem atque cognoscam, cum earumdem *memoria* (quam quidem a *praesenti* sensatione certo indicio discer-

nere licet) vel sine studio meo & consilio in animo recurrit, vel a me datâ operâ revocatur. In quo tamen iterum *mei ipsius* notio s. cogitatio, tamquam eius, qui non modo nunc *sim*, cum illarum rerum recorder, sed etiam qui iam eo ipso tempore *fuero*, quo ista sensu percepi, aut illud egi, aut tali modo eram affectus; haec, inquam, *mei* notio notionem quamcumque rei memoriâ repetitae comitari solet.

XIV. Et haec quidem sunt propria notionum obiecta; ex quo ipsae *notiones propriae* appellari solent. Sunt autem aliae, quarum iam supra §. 3. mentio iniecta est, notiones eiusmodi, ut res eae, qualescumque sint, de quibus cogitamus, non tam ipsae per se, immediate & proxime ac directe notioni nostrae subiiciantur, quemadmodum solent ea genera obiectorum, quae modo nominavimus; sed ut harum obiecta, quae dicuntur, numquam proprio sensu a nobis percepta, cogitemus effingamusque, mutatis mutandis, ad similitudinem quamdam vel nostri, vel nostrarum mentis operationum animive adfectionum, vel denique earum rerum, quas nobis ipsis proprio sensu corporeo percipere licuit. Quod genus notionum *Analogicarum* nomen obtinuit.

XV. QUID differat a mera notione *Iudicium* mentis atque sententia, id quidem facilis quaedam & cuivis obvia docet observatio. Scilicet ubi obiecto quocumque notionis cuiusdam nostrae, id est, re quacumque quam separatim statim cogitavimus, sic utimur, ut illam iam mentis quadam contentione denuo cum alia quadam re conferamus contendamusque, aut ut videamus, quas partes intra ipsam liceat discernere, quidve sit quod ad eam pertineat; tum vero de ea re, tamquam *Subiecto*, *quaerere* dicimur: ad quam quaestionem si, quod respondeamus, habere nobis videtur, id de ea re *praedicamus*. Atque ipsum hoc, respondere ad quaestionem, quam ipsi nobis de re quapiam iniecimus; ipsum hoc, praedicare quidpiam de re quadam subiecta, *iudicare* dicitur. Responsum, quatenus

mente concipitur, *iudicium* vel *sententia*; ¹ quatenus verbis exprimitur, *effatum*, *pronunciatum*, *propositio*, atque venterum Stoicorum sermone *Axioma* vocari solet.

XVI. Omne autem notionum genus quod adtinet, perquam incommode factum videtur, ut promiscue notionibus quibusvis, quae in intelligentiam hominis cadant, *Idearum nomen* a Philosophis fuerit impositum. Nolo equidem hoc iam urgere, quum *Idea*, id vero est species quaedam & imago, non nisi de rebus in videndi sensum cadentibus dici proprie queat, ridicule statim inducta videri posse sonorum, saporum, odorum, qualitatuum tactu percipiendarum, oculis spectanda simulacra. Cui quidem reprehensioni ita occurri potest, ut moneatur, per tropum satis in omni sermone receptum, quod ad universum quoddam genus pertineat, id ab eo, quod sit uni formae sub isto genere subiectae & prae caeteris insigni proprium, saepenumero denominari: quare, cum illius vocabuli potestas proprie ponatur in re oculis subiectâ, quae ad alterius similitudinem descripta sit & conformata, iam eodem abuti se posse putarunt ad significandam quarumvis rerum similitudinem, aliis etiam sensibus subiectarum. ²

¹ Scite istam mentis operationem in eundem paene modum explicat apud PLATONEM Socrates, cum *διανοιῖσθαι* (id est, cogitare, mente versare, dispicere, quae operatio ipsum iudicium proxime praecedit) se ait vocare *sermonem*, quem secum ipsa mens nostra instituat de iis rebus, quae sunt considerationi ipsius subiectae. Rem tibi, pergit, ut imperitus declaro: sed ita mihi quidem videtur; mentem, cum cogitat, nihil aliud agere, quam secum ipsam differere, interrogando, respondendo, affirmando, negando. Ubi vero iam definit (sive tardius, sive citius id egerit) neque amplius ambigit, sed in aliquo consistit, hoc IUDICIUM dicimus s. SENTENTIAM (*ῥέξαι*.) Quare IUDICARE loqui appello; IUDICIUMQUE sermonem, non illum quidem cum alio, neque voce habitum, sed tacite & secum ipso. In THEAETETO p. m. 134. edit. Ficini; T. I. p. 189. edit. H. Steph.

² Sic, ut alios praeteream, HOLLMANNUS, quem honoris causâ nomino, postquam *Ideam* definivit, id quo res aliqua quomodoque in mente nostra exprimitur, exemplar, imaginem & quasi pi-

XVII. Illud fortasse maius habendum fuerit incommodum, quod, cum cuiusvis generis notiones mentibus nostris conceptae, usitato inter ipsos philosophos sermone, iam eo nomine adpellarentur, cuius vis atque sententia ad eiusmodi saltem res unice pertinere videatur, quae in corporeum incidant sensum; hoc ipso confirmatus & quasi sancitus fuerit error eorum, qui notitiam omnem, quam capere hominum intelligentia valeat, intra rerum corporearum terminos concludunt. Sed & hoc loco invenient idearum patroni, quo a se in hos, qui verborum vim ac latitudinem, quibus penuria linguae abuti cogit philosophos, non curant recte percipere, istius culpam erroris transferant: contententes, plurimas notiones qualitatum atque virium ad naturas non-corporeas pertinentium iis designari solere nominibus, quae, cum in rebus corporeis initio ponerentur, iam, ob aliquam qualemcumque similitudinem, a rebus corporeis ad designanda ea quae sint e diverso genere traducantur. Quod & ipsum audiri qui-

cluram rei in Cogitante; » Imaginis vero, inquit, vocabulo hic » nihil indicamus aliud, quam quamcumque rei, quam nobis » repraesentamus, in intellectu nostro similitudinem; unde il- » lam quoque, pro sensuum diversitate, diversissimam esse de- » bere, per se facile patet. « (Hollmanni Logica §. 23.) Eo- demque fere modo olim usum vocabuli τύπος, quod pari ratione, a figura sigilli in cera impressa vel expressa, ad denotandas rerum sensibilibus quarumvis notitias animo conceptas, transferri consueverat, excusavit celebris Aristotelicae doctrinae interpres, ALEXANDER Aphrodisiensis, cuius verba ex Libro de Anima repraesentat Menagius ad LAËRTII Lib. VII. §. 45. Atque melius etiam, ante hunc, princeps Stoicorum CHRYSIPPUS, quo evitaret absurdum quod sequeretur Cleanthis sententiam, qui nimis presse ad literam τύπων ἐν ψυχῇ, qua rerum notiones definierat Zeno, intellexisset figuram impressam aut expressam, qualem a signo cera reciperet, monere consueverat, Zenonis illam τύπων nil aliud dicere, nisi omnino Mutationem quampiam (ἐτέρωσιν, ἀλλοίωσιν) menti adlatam; ut refert SEXTUS EMPIRICUS adv. Logicos L. I. (adv. Mathematicos, VII.) §. 228-230. & DIOGENES LAËRTIUS L. VII. §. 50.

dem potest; licet, qui ita causam istam defendunt, non satis videantur meminisse, esse hoc haud infimam partem muneris philosopho impositi; curare, ut confusio, si qua sive vulgi incuriâ, sive etiam vitio superiorum philosophorum, in sermonem irrepperit, tollatur, ambiguitatesque, quae in errorem homines inducere aut in eo confirmare facile possint, sollicitè distinguantur.

XVIII. Sed nomini quidem, quamvis improprio, veniam concedi facile patiar; dum modo de re significata de ipsaque sententia conveniat, quam fundamentum satis idoneum nominis istius e propria sua sede in alienam hanc transferendi iudicarunt. Nam quod si, *Idearum* nomen notionibus intelligentiâ mentis nostrae conceptis imponentes, hoc potissimum sequuntur, ut *Ideam* (speciem, exemplar, imaginem) generatim dicant *quidquid ad aliud, sibi simile, refertur*; quum hoc ipsum duobus modis dici queat, uno modo, ut, quod refertur ad aliud eiusque idea dicitur, sit quaedam huius imitatio, secundum hoc & ad eius similitudinem factum; altero, ut idea intelligatur esse naturâ prior ea re, cuius dicatur idea, sitque illud quasi Archetypum, ad cuius similitudinem factum sit alterum aut efficiendum: tum vero video, alterutro horum modorum, aut etiam utrovis, compluribus nostrarum notionum *Ideae* nomen satis apte posse imponi.

XIX. Etenim cum notionum nostrarum aliae ita existant, ut ea, quae praesenti sensui (s. externo, s. interno) subiecta sunt, hoc ipso tempore cognoscamus; aliarum ea sit ratio, ut conscii simus nobis, haec, de quibus cogitamus, iam non ipso praesenti sensu a nobis percipi; poterunt *priori modo*, quem posui, (§. praec.) omnes *Notiones rerum absentium atque praeteritarum*, memoriae operâ menti nostrae repraesentatarum, aut imaginandi vi effectarum, *Ideae* vocari, earum scilicet *Notionum*, quas initio ex ipsius sensus fonte hausimus. Nimirum quarum rerum memoriam firma atque certa recordatione nobiscum recolimus, earum notiones sunt quam *simillimae* eis, quas ac-

cepimus, cum ipsae res, de quibus iam cogitamus, praesentes sensui obiicerentur: neque est fere quod differat, nisi quod, cum rerum a sensu remotarum *memoria* sit nobis tamquam e longinquo (plus, minus) repetenda, aliis interim coram & e proximo *sensum* ipsum percellentibus, istarum rerum postliminio instauratae quasi imagines haud ita valide vivideque hominem bene sanum ac vigilantem adficere soleant. Earum autem rerum, quae tales, quales animo effinguntur, in sensum nostrum numquam inciderunt; harum, inquam, complicatae notiones quum sint eiusmodi, ut in earum compositionem nulla intrare pars possit, quae non sit eadem *simillima* notioni cuiuspiam ex praesenti sensatione aliquando acceptae; etiam univeree omnis Notio simplex, quae quidem iam non ex praesenti sensu existit, isto modo dici poterit, *Idea*, imago, phantasma, repraesentatio, ectypon exemplar, alterius cuiusdam Notionis, quae initio ex aliqua sensus perceptione ad nos fuerit delata.¹

XX. *Altero modo*, cuius supra (§. XVIII.) mentio est facta, *primum*, eae *Notiones*, quae ex praesenti quavis sensus perceptione existunt, erunt *Idae*, id est, Exemplaria prototypa s. archetypa earum notionum *similium*, quae in nobis memoriae & imaginationis vi renovantur, cum iam earum obiecta in sensum praesentem non incurrunt. Quemadmodum enim in his notionibus, quae a fida memoria in animo restaurantur, aut quas in hoc intenta fingendi vis, separando, miscendo, augendo, minuendo, varieque tractando notiones sensu acceptas, ipsa effingit; in his, igitur, quemadmodum *similitudines* & *imagines*, ut hoc utar, rerum sensu percipiendarum cernuntur; sic in iis, quae praesenti sensu cognoscuntur, ipsa rerum *existentia* atque *veritas*, quoad ea quidem in hominis cadit intelligentiam, inesse censenda est. Certe cum de *notionum* nostrarum, quatenus

¹ Isto fere modo sunt, qui *Ideam* definiant, *omnem actionem Memoriae*; quos inter eminet RUDIGERUS L. I. de *Sensu veri & falsi* Cap. II. §. 8. & Cap. IV. §. 2.

ad res ipsas referuntur, veritate quaeritur, id est, de earumdem convenientia cum ipsarum rerum ratione; tum vero notionum sententiarumve quaeque ita vera rectaque iudicatur, si res, quae iam ipso sensu non percipitur, sed cuius notio merâ mentis cogitatione effingitur, talis cogitatur concipiturque, qualis ea aut olim sensu cognita fuit; aut qualis, si eo tempore, quod ponitur in quaestione, rem ipso sensu adtingere liceret aut licuisset, ea res cognosceretur vel cognita fuisset. ¹

XXI. Tum vero, 2do, *Notiones* etiam quaevis *singulares a nobis effectae*, quae quidem non temere plane & velut aegri somnia vanae finguntur species, possunt & hae quodammodo tamquam *Ideae*, Exemplaria, Prototypa considerari; quatenus nimirum earum (1º.) *Aliae* eo sunt consilio effectae, ut ad earum instar & quasi praescriptum efficiantur, hominum arte atque operâ, res (sive ad corporeum mundum, sive ad rationalem moralemque, quem vocamus, pertinentes) quae, ubi effectae iam ipsi sensui subiiciuntur, sint eiusmodi, ut earum notio, ex ipso sensu nobis oblata, sit similis ei notioni, quam mente antea eramus complexi. (2º.) *Aliae* sunt rerum a natura aut arte hominum iam ante nostram cogitationem effectarum, aut certe sine nostro consilio atque opera efficiendarum, quas quidem res nobis nondum licuit propriis sensibus usurpare. Harum quippe rerum notiones, ubi nostra interesse putamus, ex comparatione collationeque earum rerum, quarum notitiam experientia nostra adhuc nobis adtulit, ita mente effingimus, ut nobis persuadeamus, si iam fiet, ut illae res sensibus nostris aliquando subiiciantur, aut si fieri posset, ut rebus praeteritis nos praesentes adessemus, notiones eas, quas tunc sensu acciperemus aut accepturi era-

¹ Quare reprehensionem non statim meruerat Epicurus, & quisquis vel ante vel post eum, in *Sensu hominis*, veritatis criterium posuit; si modo corporeo sensui internum illum reflexumque & subtiliorem animi sensum, quo nos nostraque cognoscimus, semper adiunxissent,

mus, similes fore eis, quas nunc mente conceptas habemus. *Aliarum* denique (30.) ex notionibus illis a nobis effectis ea est ratio, ut, quamvis forte non putemus, cuiquam mortalium, nedum nobis, umquam tale quid sensu ipso praesenti percipere licuisse aut perceptum iri; tamen cogitemus, esse in potestate sive hominis sive potentioris cuiusdam naturae, efficere tales res, quales, si sensibus nostris praesentes subiicerentur, adferrent nobis notiones simillimas eis, quas iam solâ mentis contentione cogitationeque concepimus.

XXII. His rerum singularium notionibus accedunt tandem 3^{tio} *Generales*, quae vocantur, *universalesque Notiones*, (haud sane multum diversae ab iis singularibus notionibus, quas §. praeced. n. 2. recensui) quae & ipsae *Idae* & *Exemplaria Prototypa* haud inconcinne dici posse videantur: quandoquidem eo consilio istae notiones generales ex consideratione qualitaturn, quae sunt pluribus rebus singularibus communes, effinguntur, ac separatim, sevocatâ cogitatione ab aliis qualitatibus, quae variae atque variae illas comitari solent, cogitantur, certisque nominibus signantur; ut iisdem utamur tamquam *paradigmatum* atque *speciminum loco*, quorum ad praescriptum atque normam deinceps aliae res quaevis singulares, ubicumque occurrentes, exigantur, ut ad propria genera, hisque subiectas formas (quae eadem ex hoc ipso *Idearum*, εἰδῶν, & *Specierum*, nomen invenerunt) referantur, atque sua quaeque nomina obtineant.

XXIII. At vero quum ita inductas *Ideas* video, ut in rerum corporearum notionibus, quatenus hae ipso sensu praesenti iam ad nos deferuntur, ut in ipsis, inquam, sensuum perceptionibus, id quod proprie, proxime & immediate, ut aiunt, percipit mens nostra atque cognoscit, non velint esse puras putas adfectiones nostrorum sentiendi instrumentorum, nec rursus ipsa corpora extra nos constituta, neque qualitates ipsas ad illa corpora pertinentes; sed horum quaedam quasi vestigia atque signa, in communi sensuum sede impressa atque consignata; quae a similitudine,

quam eis inesse putabant veteres cum rebus ipsis externis, species impressae, *ideae materiales* atque *imagines* (φαντασίαι & φαντάσματα) nominatae sunt; e quibus denique, ubi a mente observentur percipiunturque, effici in intellectu Notiones vere nominatae, *Idae formales*, (νοήματα) dicuntur: antiquissimum quidem reperio istud esse commentum, & plerorumque omnium aetatum philosophorum, qui quidem de notionum nostrarum origine quaesiverunt, sive inter Dogmaticos sive inter Scepticos referantur, variis licet sub formis, commune. Sed dici vix potest, quam multiplici vitio ista sententia, quocumque modo defendatur, laboret, quamque miras latissimeque manantes turbas in omni philosophia excitarit.

V.

SENTENTIARUM PHILOSOPHICARUM
 VARII ARGUMENTI
 FASCICULUS SECUNDUS. *

I.

RECTISSIME Antiochus Ascalonita, is quem *Porticum in Academiam transtulisse* ait SEXTUS, ¹ iudicasse mihi videtur, cum, referente apud CICERONEM ² Lucullo, *duo esse haec, inquit, maxima in Philosophiâ, iudicium veri, & finem bonorum; nec Sapiensem posse esse, qui aut cognoscendi initium ignoret, aut extremum expetendi.* Quum enim vitae actio hominum, quatenus ea quidem mutarum stupori animantium praestat, omnis in hoc insit, ut viribus animi corporisque, quibus est natura nostra instructa, ita semper utamur, quo ad Finem quempiam animo nobis propositum contendamus: levis adeo quemque animadversio sui monere potest, non quaelibet esse fas optare, ac non tam referre, quam multa agamus moliamurve, aut etiam quam congruenter ad finem quemque singularem, quem vel fors nobis obiecerit, vel ratio quaedam temeraria suaserit; sed quam recte: hoc est, quam adcommodate ad id, quod naturae nostrae conditio atque dignitas & excellentia, Consiliumque illud Supremum, quo locati sumus hac in parte

[* Reliquus scriptionis titulus huiusmodi erat: *Quas praeside Iohanne Schweighaeuser, Phil. Doct. Log. & Metaph. Adiunct. in Academia Argentoratensi, d. XVII. Iulii, MDCLXXV. solenni Philosophorum examini offert Ioh. David Roederer, Argentinenfis.*

¹ Pyrrhon. *Hypotyp.* I. c. 33. p. 235.

² *Acad. Disput.* II. 9.

universitatis rerum, sive patitur, sive requirit. Iam quoad iudicium sententiamque, quam tenemus de rebus ad finem nobis praescriptum pertinentibus, aut de via ac ratione qua istum persequendum putamus, modica similiter observatio docet, non modo varias esse ac dissentientes variorum iisdem de rebus sententias; sed & ipsos nos saepenumero ita de rebus propositis iudicasse, ut aliquo tempore interiecto poenituerit nos latae nuper sententiae, neque solum dolendi errorem nostrum causam habere nobis visi sumus, sed & suspicandi agnoscendique, nos iam tum, cum priorem sententiam amplectebamur, melius ea de re rectiusque iudicare potuisse debuissetque. Quare si Sapientem intelligimus eum, qui ad summum, quem capit humana conditio, constantiae perfectionisque gradum proxime accesserit; homine sane sapientiae studioso, id vero est Philosopho, erit eo quidem dignissimum, ut quam plurima cognoscere & mente complecti, quae ad usum cultumque vitae pertineant, velit; ut praeclaras quasque dotes, quarum seminibus est a natura instructus, excolere, & in optimis quibusvis artibus excellere contendat: sed duo haec prae caeteris commendata sibi habere debet; primum, ut summam Naturae Legem, ut Finem illum principalem, qui finibus quibusvis votisque singularibus modum fingere, omniumque consiliorum nostrorum terminos regere debet, ita studeat exploratum & in promptu habere, ut ad illius praescriptionem rerum quarumvis sive expetendarum agendarumque, sive fugiendarum, consilium omne dirigat referatque. A quo alterum illud seiungi nec potest, nec debet, ut certam firmamque anquirat regulam atque normam, qua in quaque quaestione, considerationi suae subiectâ, id quod cognitum est ab incognito, quod cadit intra limites ingenii humani, ab eo quod omnem intelligentiae nostrae captum effugit, a falso verum, ab incerto certum, denique ab eo, quod ad verum certumque proxime accedere videatur, ea quae sunt minus probabilia, & vicissim, discernere diiudicareque valeat.

II. Suis quidem limitibus circumscriptum esse ingenium humanum, (iis, quos requirebat conditio, qua est homo hanc in lucem editus,) ridiculus sit qui negaverit. Sed levissime pariter ac iniquissime fecisse putandi sunt, qui, sive ostentandi ipsius illius ingenii causâ, cuius imbecillitatem deplorare videri volebant, sive serio ita sentientes, omnem paene veritatem ita esse in profundo abstrusam conquesti sunt, ut novercam accusarent naturam, quae viam nullam ad illam eruendam aperuisset; aut ita esse verum cum falso permixtum, ut nullâ humanâ vi ab hoc divelli, nullâ certâ notâ discerni possit. Cuiusmodi querelas iactanti, tam scite, quam breviter, SENECAE¹ verbis responderi potest: *Non multum tibi nocebit, transisse, quae nec licet scire, nec prodest. Involuta (inquis) veritas in alto latet. (Sit ita.) Nec (tamen) de malignitate naturae queri possumus; quia nullius rei difficilis inventio est, nisi cuius hic unus inventae fructus est, invenisse. Quidquid nos meliores beatosque facturum est, aut in aperto, aut in proximo, posuit. Immo vero qui sine partium studio ea, quae super hac quaestione, de limitibus intra quos hominum notitiae concluduntur, sunt in utramque partem disputata, expendere voluerit; quique subsidia ea & adiumenta considerarit, quae nobis ad rerum utilissimarum cognitionem provida benignaque Dei cura obtulit: is, adeo praeclare, hoc quidem in genere, cum mortalibus actum esse, sibi persuaaserit, ut non magnopere sit dubitaturus, pauca quaedam, quae de hoc loco adferemus enunciata, nobis concedere. Sunt autem huiusmodi:*

I. Quarum rerum veritatumque ea vis est, ut earumdem cognitio vel ad huius vitae usum cultumque, vel ad illius praeparationem, ad quam sumus in sempiternum aevum vocati, & omnino ut ad promovendam veram humani generis perfectionem salutemque aliquod adferre momentum possit; adeas, sive certâ scientiâ sive probabili, prout ipse usus requirit, cognoscendas aditus mortalibus est con-

¹ De Beneficiis L. VII. c. 2.

cessus: & is quidem eo facilior & expeditior, quo propius id, de quo quaeritur, adtingit ea, absque quorum notitiâ universae vitae hominum, & conditioni qua sunt in hoc rerum creatarum ordine constituti, ratio sua constare non poterat. Quod si sunt complura, quorum ad cognitionem intelligentiamque non sine acri studio & pertinaci labore perveniri potest; videndum est, sint-ne partim ea ipsa, quae minimum utilitatis fuerint habitura: aut, si vel maxime adferunt insigne aliquod ad augenda vitae commoda adiumentum, cogitemus, in hoc potissimum cerni humanae naturae praestantiam excellentiamque, quod, cum Deus nobis rerum maximarum & utilissimarum vel ipse enudaverit inchoatas & maxime necessarias intelligentias, vel facilem ad eas aditum aperuerit, iam nostrâ operâ, nostro studio, istis initiis consequentia exquirere, ea-que quae natura, nobis interim nihil agentibus, inchoavit, deinceps arte nostrâ perficere possimus. Neque igitur ferendae ignavorum quorundam aut certe morosorum hominum querelae, quos dolere interdum videtur, quod non omnia utilitatis aliquid habitura adhuc iam sint inventa; quippe, dum homines erunt, dum hoc aevum durabit, esse debent, qui praeclaro humanae conditionis iure gaudeant, quo, si voluerint, aliquid de suo, suâ operâ erutam symbolam quamdam, in beneficium aequalium suorum ac posterorum possint conferre. Quum autem variae sint viae, quibus ad ea, de quibus quaeri cum ratione potest, cognoscenda pervenire licet: ut eorum, quae quaeruntur, alia singulis observationibus, & iis quidem propriis cuiusque, confici possint, in aliis aliorum hominum experientia ac testimonium in auxilium sint vocanda, alia ex collatis inter se multiplicibus observationibus constent, alia denique analogicâ ratiocinandi viâ cognoscantur; quumque praeter haec subsidia a naturâ data novum aliquem eumque perennem cognoscendarum rerum gravissimarum fontem aperuerit Divina benignitas, ipsius scilicet Dei testimonium, per Legatos probatissimae fidei nobis exhibi-

tum, aeternisque monumentis consignatum; necesse est, in iudicanda quaestione de his quae sint hominum notitiae subiecta, ut omnium istorum fontium subsidiorumque communis ratio habeatur, neque eorum ullum meritâ suâ laude defrauderur.

2. Quae ad nos non pertinent, quae cognita nullum erant usum habitura, sive ad regenda huius vitae consilia, sive ad animum erigendum praeparandumque, ut laeta spe fretus in futurum aevum prospicere possit; ea ne sciri quidem hæctenus a nobis ullo pacto possunt. Quae enim naturali quadam ratione cognoscere nobis licet, ea non nisi per relationem quamdam cognationemque, quam nobiscum habent, cognoscuntur; quapropter quae nullo sensibili vinculo nos adtingunt, in iis investigandis irritam operam consumat hominis ingenium necesse est. Neque vero Deus, quem nihil frustra facturum putandum est, ea nobis, quae nulli plane usui essent futura, praeter ratum naturae cursum coelitus manifestaverit.

3. Quidquid vel certâ quadam vel probabili ratione cognosci potest, illud usum aliquem esse habiturum, censendum est. Hoc enim ipsum, quod quid notitiae nostrae sit subiectum, ostendit, esse illud vinculo quodam nobiscum iunctum, & aliqua saltem ex parte ad nos pertinere; eoque magis, quo plus argumenti habemus nobis persuadendi, nihil esse in omni rerum natura solivagum atque abruptum, sed omnia inter se perpetuo quodam & multis modis in se ipsum retorto vinculo atque nexu conficta. Quare qui certâ quadam viâ hominibus ad res cognoscendas apertâ incedit, qui cavet, ne vel meras voces nectere labore, vel phantasiae somniis elatus nubes & inania capter; is, sive Dei mirabilia, partim in naturae phaenomenis horumque connexionem atque consecutionem, partim in hominis naturam atque fatem, consuetetur; sive ipsorum hominum consilia factaque atque opera & inventa adnotet: quamvis exiguum, quamvis exile unumquodque per se, in quo versatur, esse videatur; semper aliquid eruet,

quod, ad reliquam massam humanarum notitiarum collatum, in usum aliquem humani generis converti poterit.

4. Quae cognosci percipique ab homine hac in vita non possunt, ea sunt eiusmodi, ut illorum cognitio nullum plane usum ad eum finem, quo sumus hac in vita locati, fuerit habitura. Quae supra nos, nihil ad nos.

III. Caeterum quum ex recto virium subsidiorumque nobis tributorum usu, non ex obstinata eorum quae negata sunt adfectione, meritum omne hominis dignitasque ea aestimetur, quam unice in omni vita spectandam confectandamque sensus intimus docet; non video, quo iure, si quid etiam vel maxime obscurum remaneat in rebus, quae ad conditionem nostram statumque sive praesentem sive futurum pertinere quodam modo videantur, is, qui ducem naturam Deumque sequi voluerit, magnopere conqueratur aut vicem doleat suam. Igitur magnum quidem dubitorem inscientiaeque professorem, Socratem, numquam legimus conquestum, quod vel de natura Dei vel de animorum aeternitate non clariorem certioreque cognitionem habuerit; sed curasse, eum vitae cursum tenere, quo, si esset Deus talis, qualem is cognitum habuit, ei sese probaret, atque, si futurus esset animus immortalis, bene ipse de ista immortalitate posset sperare. Neque vero ullum sive divinum ius sive humanum id nobis iugi imponere potest, ut ea firmo adsensu credenda praecipiat, quorum fidem nobis facere ratio nulla possit; aut ut adstringat nos obligetque ad ea animi vitaeque consilia capienda, quae iis sententiis sint consequentia, quarum de veritate non eam, quae sufficiat, certitudinem habere possimus.

IV. At nimirum ita fit; nitimur homines in vetitum; tametsi numquam impune liceat sapienti benignoque naturae, id est Dei, consilio refragari. Est enim sic quidem naturam comparatus hominis animus, ut, ubi aliquantulum se commoverit ingeniumque excusserit suum, maximam ei praebeat & suavissimam voluptatem rerum quam plu-

rimarum cognitio, incredibilisque in eo exardescat discendi amor cupiditasque. Cuius rei mirā initia iam in parvulis cernere licet. Isto scilicet stimulo incitare nos voluit natura, ut quaecumque vitae humanae usui alicui essent futura, ea, prout occasio tulerit, anquireremus; neque eorum quidquam, quae ad nos genusve nostrum aliquo modo pertinere videantur, (nisi forsan gravioribus rebus magisque necessariis, eo ipso tempore, quo ista occurrerent, foremus distenti,) penitus neglectum aut non animadversum praetermitteremus. Sed quum facile sit videre, quumque eadem natura satis perspicuo nutu nos moneat, ut quodque proxime hominem tangit, aut maxime ad humani generis salutem & perfectionem, ex eā parte, in qua nos elaborare cum quadam successus spe possimus, pertinet, ita maiori studio esse illud prae caeteris prosequendum; istud naturae consilium qui praeterit, nutum istum qui recusat, sola contemplationis voluptate ductus, solo quaerendi studio abreptus, iam mirum non est, hunc facile eo pervenire, ut spretis cunctis limitibus, intra quos concluduntur subsidia homini ad rerum cognitionem data, nec modum amplius ullum nec finem quaerendi faciat. Quo saepe factum est, ut, posthabitis iis quae maxime homini necessaria erant, non solum quaesiverint acutissimi homines ingeniaque sua torserint circa res eiusmodi, quarum ad cognitionem, quoniam neque ad huius vitae usum, neque ad futuri aevi meditationem, ullo pacto pertinent, vestigium nullum nos ducere potest; sed & ita nonnumquam quaesiverint, ut in ipsa quaestione pugnantia inter se copularentur, aut incerta vel oppido falsa pro veris certisque ponerentur, denique, ut, quid omnino esset quod quaerent, ipsi qui quaerebant nescirent. Ex quo illud nascebatur, ut, dum alii, quaestionum suarum exitum non inveniētes, propriisque laqueis irretiti, humanam sortem desperabundi deplorarent, alii interim mera luxuriantis phantasiae somnia, modesto hypothesium nomine forsan statim introducta, mox pro compertis indubi-

tatisque veritatibus haberent; & iterum alii, verborum mente cassorum flumen magno strepitu fundentes, maxima mysteria iam obscuris vocum sonis aperta sibi congratularentur; aut artificiosâ quadam vocabulorum structurâ & scite tornatis (si Deo placet) rationum conclusivaculis non solum confectas eiusmodi quaestiones putarent, de quibus, nisi Deus aliquis docuerit, nihil invenire possunt mortales quod ullam in partem pronuncient; sed etiam perspectas & ad liquidum perductas res eiusmodi sibi persuaderent, quarum vix notionem ullam ingenium hominis, his sensibus instructi, hoc corpore cincti, vel ipso Deo docente, capere informareque possit.

V. Nec vero solum nihil umquam profecerunt, qui, quaerendi libidine abducti, ultra fines ingenio mortalium circumscriptos evagari contemplationibus suis disquisitionibusque conati sunt: sed, quod haud raro usu venire hominibus immoderate cupidis solet, idem fere his saepe numero accidisse videmus; ut, dum eis, quae homini negavit natura, inhiabant, illa etiam, quae iam possederant, aut quae erant in promptu, e manibus vel sponte demitterent, vel sibi eripi paterentur. Alii quippe speciosorum somniorum lenociniis capti, aut argutâ demonstrationum specie decepti; cum ea, quae his continebantur, oppido repugnarent rebus ante cognitis atque perceptis, & iis ipsis interdum, quas proprius quemque sensus docere poterat; supremæ illi veri omnis mensurae atque normae, quae in sensu inest, fidem denegare maluerunt, quam rationes semel temere susceptas deferere. Alii, his hactenus saltem paululum constantiores, cum hypothesebus istis atque demonstrationibus non auderent plus tribuere, quam his, quae sensus proprius atque communis docebat; nec tamen vitiosos, quibus laborabant istae argumentationes, nodos extricare valerent; in illud Pyrrhonis absurdum inciderunt, ut omnia perinde incerta haberent, atque ita paria esse putarent utrimque in sententiis contrariis rationum momenta, ut, qua parte flet veritas, nullâ certâ

notâ, nullo indicio, humanum ingenium discernere possit.

VI. In omni rerum corporearum natura pernoscenda, non ultra id, quod tum ipsis phaenomenis, tum horum coniunctione atque consecutione & analogiâ continetur, ascendere posse hominis ingenium, unanimi fere consensu probatissimi quique philosophi hodie fatentur. Sunt autem phaenomena partim eiusmodi, ut citra ullam hominum operam tota quanta contingant, neque quidquam ad illa sive efficienda, sive impedienda, sive vario atque vario modo immutanda aut inflectenda conferre hominis industria possit; nihil nobis relinquatur, nisi ut interdum penes nos sit, vel neglecta ea praeterire, vel animum sensusque in eadem convertere acriusve intendere, minutatimque singula considerare.

Cuius generis phaenomenorum adnotatio, diligensque observatio, multiplicem tamen usum ad regendam vitam humanam adferre potest.

1. Quum enim ex istis phaenomenis multa, etiamsi per se forte plane indifferentia videri possent, sint consequentibus effectibus, sive laetis atque utilibus, sive molestis noxiisque, notabilia; alia vim quamdam insignem falso putentur in alterutram partem habere; docebit nos adcurata eorum observatio falsas reiicere opiniones, indeque vanas spes, atque exultationes mox in lamentationes abituras, refecare; vanos terrores & moestitias abiicere. Ubi autem eorum phaenomenorum, quae vel in laetam vel in sinistram partem vim quamdam insignem habent, rationes cursusque ita cognovimus, ut certis etiam quibusdam indiciis, quo tempore, quo loco, quo gradu illa sint evenitura, praevidere quodammodo valeamus; tum vero, tamen si forte nihil sane adferre possumus vel ad efficiendos aut accelerandos laetos quosdam eventus, vel ad retardandos aut avertendos funestos; possumus tamen animum saltem praeparare atque multis modis munire ad ea, quae fiunt quaeve futura sunt, ita ut decet excipienda; multa colligere possumus observata, quibus in secundis rebus

laetitiā moderemur, in adversis animum firmemus; denique multa consilia capere, multa agere atque moliri & ante praeparare possumus, ut quam maximum fructum, quamque minimum detrimenti atque mali ex iis, quae non erant nostra in potestate, capiamus.

2. Quum in iis, quae sunt potestati nostrae subiecta, quae agimus atque molimur, multum semper interfit, quo tempore, quo loco, quibus adiunctis; magnaue ex parte consiliorum nostrorum successus quum pendeant saepe a variis rerum momentis, quae sumere oportet, prouti dantur, non isōi ponere pro lubitu possumus; plurimum profecto saepenumero iuvabit, earum etiam rerum, quae nullo modo in nostra sunt sitae potestate, quam accuratissimam subtilissimamque notitiā habere; quo nimirum, si res ipsas atque tempora rebus nostris atque consiliis adaptare non datum est, res saltem nostras atque consilia rebus temporibusque discamus adcommodare.

3. Tum vero ipsa metiendi temporis atque spatii, definiendaeque locorum positionis atque distantiae, scientia, omniumque rationum, quibus illa continetur, exquisita notitiā, quum sit ea maximi in omnibus paene negotiis humanis momenti; facile intelligitur, plurima phaenomena, quae neque nostra sunt in potestate, & per se caeteroquin forte satis indifferentia nobis essent futura, hoc ipso ex capite esse notatu dignissima, quod, quo maiorem diligentiam solertio remque subtilitatem ad illa cum omnibus adiunctis observanda adferimus, hoc amplius proficiamus ad capiendam omnibus numeris absolutam notitiā cunctarum rationum, quarum, ad iustam temporis spatiique dimensionem locorumque definitionem, usus esse potest.

4. Denique minime praetereundus est insignis aliquis usus, quem praestat plurimarum naturae partium diligens adnotatio atque studium; qui usus in hoc cernitur, quod, tamen si res contemplationi nostrae subiectae non sint omnes eiusmodi, ut in iis magnopere ipsis elaborare, aut eas

directe, ut sic dicam, usibus suis consiliisque adcommo-
dare homines possint; tamen in omni rerum corporearum
universitate, quae sunt notitiae nostrae subiectae, conti-
neatur infinita varietas atque copia Exemplarium; in quae
si animum defigere intendereque voluerimus, horum si-
militudinem magno cum fructu ad ea, quae sunt nostrâ in
potestate posita, transferre; atque, cum in rebus variis
atque variis efficiendis, formisque rebus induendis, tum
in modo atque ordine, quem in capiendis consiliis nostris
rebusque agendis ponimus, consectari atque exprimere
possimus.

VII. Alia sunt in mundo corporeo phaenomena eiusmodi,
ut magna ex parte in nostra sint potestate; ut, variis
atque variis modis ea, quae sensibus nostris subiecta sunt,
tractando; multa moliri atque agere, & quasi quidam
inferiores Dii creatoresque, multa efficere possimus, usi-
bus vitae humanae inservitura, quae, per merum natu-
rae cursum, aut numquam exstitura erant, aut certe non
eo tempore locoque, vel eo modo atque gradu, iisdem-
que adiunctis, quibus nos volebamus. In hoc igitur ge-
nere, quo curatori analyti, ad minutissima quaeque quan-
tum fieri potest perducta, examinamus cuncta; quo dili-
gentius & variorum phaenomenorum similitudines, & eos
nexus adnotamus, qui, vel inter diversa quaedam phae-
nomena, vel inter unius cuiusque phaenomeni partes at-
que adiuncta, & antecedentia, & consequentia, interce-
dunt; quo magis ipsas vires nostras, atque sociatas plu-
rium hominum vires, quibus concreta dirimere aut dissol-
vere, dispersa in unum componere, varias partes varie
disponere, variasque formas, variis usibus aptas, rebus
inducere possumus; has, inquam, vires quo magis tenta-
mus, exercemus, excolimus: eo latior nobis campus ape-
riatur necesse est, in quo exploratum compertumque ha-
beamus, quo pacto iis, quibus sunt homines ad produ-
cendas varias in rerum corporearum genere commutatio-
nes instructi, viribus utendum sit, quae subsidia paranda,

quae rationes ineundae, quo facillime certissimeque, quidquid vel ad securitatem vel ad salutem omnigenaque commoda, sive nostra, sive eorum quibuscum vivimus, aut ipsius futurae etiam aetatis, effectum cupimus, adhibita ad eas res, quas natura suppeditabat, hominum operâ atque industriâ, efficiatur.

VIII. Utroque autem istorum generum, quae commemorata sunt, amplissimus continetur locus, quo, ultra ea quae corporeus sensus docet prospicientes, non equidem in ipsarum rerum corporearum intimam essentiam, quam dicunt, substantiamque penetremus; sed quo, rerum tot tantarumque, quas exhibet huius mundi spectaculum, incredibilisque ordinis atque constantiae, quibus cuncta continentur, admiratione ducti, Auctorem istarum rerum, ipsumque omnia haec animantem, moderantem, regentemque Deum paeneprehendere, & huius immensam vim atque potentiam, infinitam sapientiam bonitatemque venerari licet. Cui rei consentaneum est, ut erigamur, altiores fieri videamur, atque non solum intra huius vitae limites optima quaeque ab optimo, sapientissimo, potentissimo Parente huius universi semper speremus; sed etiam futurum aevum eatenus meditemur, ut horum intuitu, quae in hoc vitae vere nominatae vestibulo spectanda nobis fruendaque concessit divina benignitas, laeti cogitemus, quam ampla, quam magnifica, quam infinitis modis omnem ingenii nostri captum adhuc superantia, futura sint illa, ad quae sumus in sempiternum aevum vocati; denique ut, quum videamus, quantum sit, quod homines, etiam hac in mortali conditione, in circumscripto hoc rerum agendarum orbe, proficere possint, si modo naturae dotibus diligenti studio excultis rite voluerint uti; cogitemus, quam laetae, quamque mirificae futurae sint progressiones ad summum, qui in hominis naturam cadere potest, perfectionis, virium, dignitatisque gradum, ubi cunctis huius vitae officiis rite pieque expletis, terrenis his vinculis soluti, in altum evolaverimus.

IX. Quod si *Demonstrationis* nomine, cum WOLFIO (in *Logica* §. 498.) plurimisque philosophis, intelligamus eiusmodi probationem, in cuius syllogismis inter se concatenatis non utamur praemissis, nisi definitionibus, experiētiis indubitatis, axiomatis, & propositionibus iam ante demonstratis; ut adeo demonstrationes tandem nitantur definitionibus, experiētiis indubitatis, & axiomatis: consentaneum videri potest, ut fateamur, nullam veritatem, quae quidem per se aliquid ad vitae usum commodi adferat, posse demonstrari. *Definitiones* enim, quae hoc loco inducuntur, nominales sunt; cum reales probatione ipsae indigeant. Definitione autem nominali, utpote arbitraria, illud quidem efficitur, ut norio quaedam animo concepta certo vocabulo, tamquam signo, notetur: sed cum in huiusmodi definitione nulla alia veritas, praeter hanc ipsam, » me talem notionem tali verbo » designare, « contineatur; non potest illa alii cuiquam veritati sive patefaciendae sive confirmandae inservire, nisi quatenus, notatione verborum adcurate observata, notionum confusio evitatur. *Axiomata* sunt propositiones, ex meris definitionibus nominalibus collectae: (WOLF. *Log.* §. 267. coll. §§. 261 sq.) ita quidem, ut, nisi peculiaribus rationibus fuerit evictum, existere res tales, quales sint definitae, non plus veritatis, vel adiuventi ad inveniendum aut confirmandum verum, in axiomatis, quam in ipsis illis definitionibus, insit. *Experientia* denique, quum doceat illa quidem id, quod fiat factumve sit, non quod futurum est; cognitio autem omnis quum ita solum ad vitae usum possit traduci, si nobis id, quod futurum est, pandit; consequi videtur, ne experiētiis quidem hoc, quod quaerebatur, confici posse.

X. Sed licet experientia omnis sit rerum praesentium aut praeteritarum; ut id, quod, vel iam iamque, vel deinceps, futurum sit, non possit ex mera experientia colligi: videtur tamen unum esse quoddam experientiae genus, cuius ea vis sit, ut non ad aliquod solum tempus, sive praesens sive praeteritum, adstringatur; sed ut una com-

prehensione omne aevum, quod umquam ad nos sive pertinuerit sive deinceps pertinebit, complectatur: ita quidem, ut, qua firmâ certitudine praesentia percipimus, aut praeteritorum meminimus, eâdem de omni futura vita possimus esse persuasi. Scilicet, si vitae consilia cum ratione quadam capere velimus, necesse est, habeamus aliquid, quod sequamur, ex quo earum rerum, quae futurae sint, cognitionem aut coniecturam quam maxime probabilem, capere liceat. Quod sequamur autem, datum nihil est, nisi vel Analogia earum rerum, quas adhuc evenisse experientia cognovimus, vel clare testata voluntas Eius, a quo pendeat id quod futurum sit. Quare hoc quidem omnium pectoribus infixus sensus docet, idemque pro omni futuro tempore spondet: » quoad in capiendis animae » vitaeque consiliis secuturi simus id, quo nos ducit analogia eorum, quae hactenus experientia docuit, vel quod » continetur declarata voluntate eius, a quo res futura » pender, & cuius de fide cur dubitemus rationem nullam licet invenire; etiamsi forte aliter interdum res ceciderit, quam fuerimus arbitrati; numquam tamen causam nos habituros, cur consiliorum ea ratione captorum » nos poeniteat.« Nescio autem, quo melius genere res nostras agere Deus potuerit, aut quidnam amplius mortales, vel ad summam, quae in hanc vitam cadere potest, felicitatem, vel ad laetissimum futuri aevi prospectum, requirere possimus; cum omnia nobis subsidia adiumentaque data sint, ita universae vitae nostrae cursum dirigendi, ut, si modo istis bona fide uti voluerimus, certi esse possimus, numquam nos in aeternum consiliorum ita captorum poenitentiam esse subituram.

VI.

SENTENTIARUM PHILOSOPHICARUM
 VARII ARGUMENTI
 FASCICULUS TERTIUS.*

I.

VERITAS, eique qui opponitur, *Error*, ex vulgato sermonis usu & communi omnium notione, intelliguntur cogitationum nostrarum sententiarumque, de rebus quibuscumque susceptarum, habitudines vel qualitates quaedam; quarum contraria ratio in *diverso* quodam modo inesse intelligitur, *quo sint ipsae sententiae ad res eas, de quibus agitur, adfectae*. Scilicet quum haud rara nobis offeratur occasio, iudicia nostra atque sententias, quas de varii generis rebus sive per nos ipsi suscepimus, sive ab aliis acceptas teneamus, cum rebus ipsis, ad quas illae referuntur, conferendi; fieri non potuit, quin mature, & nullo paene negotio, inciderint homines in hanc distinctionem, ut, sententiarum alias *convenire*, animadverterent, cum iis rebus, de quibus quaereretur; alias ita comparatas viderent, ut *non responderet* res opinioni de eadem conceptae. In qua quidem distinctione rite constituenda, eademque in quam plurimis, quae in vita hominum incidere solent, quaestionibus, quoad fieri posset, acutissime diiudicanda, maximum inesse

[* Reliquus huius scripti Titulus hic erat: *Quas Praefide Iohanne Schweighaeuser, Phil. Doct. Log. & Metaph. Adiuncti, in Academia Argentoratensi die xxiii. Iunii, MDCLXXVII, solenni Philosophorum examini offert Ioh. Sam. Geyler, Argentoratensis.*]

ad omnem paene vitam regendam momentum, ira facile patebat, ut mox, iis etiam propositis quaestionibus, in quibus nulla dabatur facultas rem eam, de qua quaerebatur, coram intuendi, ex eiusdemque inspectione, quid de ea censendum esset, aut, conveniret, nec ne, inter ipsam rem atque sententiam quamdam de ea propositam, iudicandi, operae pretium saepenumero duceretur, vias omnes atque rationes undique conquirere ac circumspicere, quibus ea, quae quaerebatur, rerum notitia capi, aut de sententiarum propositarum convenientia vel repugnantia cum ipsis rebus, ad quas illae referebantur, posse iudicium fieri videretur. Quo magis & factu proclive, & naturae rationique consentaneum erat, ut oppositae illae *Relationes*, quae e distinctione ista, cuius tanta vis esset, tamque late patens usus, exsistebant; relationes, dico, *convenientiae* vel *repugnantiae*, quae inter quamque mentis sententiam, atque rem huic subiectam, intercederet, suo utraque peculiari nomine quodam signaretur. Igitur latinum *Veritatis* nomen, sive quod aliud in alia quavis lingua huic respondet, positum videmus in ipsa consensione sententiarum atque rerum; *Erroris* & *falsitatis*, in discrepantia. Atque adeo, *veram* omnes & dicunt & perhibent eam sententiam, *verum* illud animi iudicium, quo *id*, de quo quaeritur, *tale*, *quale est*, *aut fuit*, *aut futurum est*, (prout fert quaestionis conditio) *mente comprehensum* & *cogitatione tamquam depictum* putant. Contra, quae sententia dissentire intelligitur ab ea re, de qua agitur; ut aut ponat aliquid, tamquam quod sit, vel ad aliquam rem pertineat, cum tamen vel non sit omnino, vel ad eam rem non pertineat, cui tribuitur; aut neget aliquid atque excludat, cum & sit in rerum natura, & ad rem, de qua quaeritur, pertineat: ea *falsa* dicitur sententia, & *a vero aliena*. *Enunciationem* autem quamlibet, ita vel *veram*, vel *falsam*, & habet quisque, & nominat, si verborum contextui vel vera sententia, vel falsa, subiecta sit.

II. Vix ullam obscuritatem aut ambiguitatem sermoni adferre potest usitata illa verbi e nativa & principali sede

in vicinam translatio; qua, quod est proprie qualitatis aliquius nomen, ei nonnumquam rei, cuius est illa qualitas, imponitur: quae *abstracti pro concreto Metonymia* dici solet. Sic enim, cum veritas proprie intelligatur qualitas aliqua, in assertiones hominum sententiasque cadens; facile, quid dicatur, intelligitur, ubi iam *vera quaevis*, de qua agitur, *sententia aut enunciatio*, ipsius *Veritatis* nomine (magis illud tamen ex hodiernarum Europae linguarum, quam ex antiqui Latini sermonis usu) decoratur; iam vero etiam *omnium verarum notitiarum*, quas siue percepisse sibi videntur homines, siue in desideratis habent, *continuuus quidam complexus atque summa*, eminenti quadam verbi notione, *Veritas* adpellatur. Quem quidem nominis usum, posteriori loco a nobis memoratum, Stoicis olim placuisse legimus: qui *veritatem* a *Vero* ita distinguebant, ut, cum *veri* nomen ad singulas sententias singulasque enunciationes vellent pertinere, *veritatem* contra, *σύστημα τῆς τῶν ἀληθῶν γνώσεως*, definiverint; quam cum superare communem mortalium captum intelligerent, in solum sapientem cadere, dicebant. ¹

- ¹ Referente SEXTO EMPIRICO *adv. Mathem. L. VII. §. 38 - 42. & Pyrrh. Hypotyp. L. II. §. 81 sqq.* Quae quidem Stoicorum distinctio non eam meruisse videtur censuram, qua eandem notavit Vir doctus, a quo *Systema Philosophiae Stoicae* nuperrime editum habemus, vernaculo sermone descriptum. (*Tiedemann, System der stoischen Philosophie, T. I. p. 114 - 117.*) Eodem enim paene modo, quo Stoici utebantur, saepenumero probatissimi quique nostrorum philosophorum *Veritatem*, tamquam vastam aliquam regionem aut immensam quamdam possessionem, inducere solent, communi quidem omnium hominum occupationi & participationi patentem atque expositam; cuius etiam cum plures particulae, maiores, minores, iam sint hinc inde occupatae, tum vero longe maiores etiam portiones, & imperii istius tamquam provinciae, posthac demum, iunctis hominum studiis atque viribus, in horum potestatem sint perventurae: licet spes nulla data sit mortalibus, universam possessionem, quaqua late continuatis neque usquam intermittentibus tractibus patet, umquam obtinendi.

III. Neque vero difficultatis quidquam habet illa nominis ambiguitas, de qua vulgo praecipitur » aliâ quadam notione verbi & diversâ ab ea, a qua sumus profecti, *Veritatem* dici, cum ea in sermone aliisve signis quaeritur, quibus solent mentis cogitata his, quibuscum agimus, significari; & iterum aliâ, ubi neque in sententiis hominum; neque in signis quibus eas exprimunt, sed in rebus ipsis, de quibus cogitant homines aut quaerunt, *veritas* inesse perhibetur. « Ex quo haec, de qua nos disputare adgressi sumus, *Logica Veritas*, vel *Veritas Iudicii*, distinguendi causa, adpellatur; cum illa, quae in sermonis usu cernitur, *Ethica*; quae autem in rebus ipsis ponitur, *Veritas physica*, vel *metaphysica*, a quibusdam etiam *existentiae veritas*, nominetur. Cuius distinctionis quâenam vis sit, exponamus paucis; videbimusque, tenuibus satis finibus tria ista veritatis genera esse disiuncta. Nam *Ethicam* quidem quod adinet *Veritatem*, cui quod oppositum est falsum, *mendacium* vocatur; non minus in illa, quam in hac cuius viam rationemque Logica disciplina tradit, consensus quaeritur sententiae cum ea re de qua agitur. Agitur autem in quavis quaestione, quae ad illud genus refertur, hoc, ut sciatur, quid sit, quod compertum habeat aliquis, vel compertum perceptumque habere putet, & iam cogitet secum atque sentiat de ea re, cuius causa omnis illa quaestio est instituta. Iam cum hac sententia, quam animo conceptam tenet is, cuius de enunciatione quaeritur, non sane confertur merus verborum sonus, quibus ille usus est, sed iterum sententia quaedam atque vis verbis subiecta; ea scilicet sententia, quae ex usitata verborum significatione verbis istis subiicitur, quamve ille audientibus legentibusve adlatam cupiebat. Quare a Logica veritate non differt haec Moralis, nisi eo quod haec ad peculiare illud quaestionum genus sit adstricta, in quo id quod secum cogitat sentitque is, qui loquitur, teneat locum rei ipsius, ad quam sententia verbis declarata refertur. Cui illud praeterea accedit, ut in hac veritate iudicanda, non sententia solum, sed & voluntas atque consilium eius.

de cuius enunciatione quaeritur, spectetur; e quo ipso, a *Moribus* illa nomen invenit.

IV. In *Rebus ipsis* cum ponitur *Veritas*, duobus illud modis fieri videmus. Uno modo, *absolute*, ut aiunt; ut, nulla habita ratione notionum nostrarum sententiarumque, aut iudiciorum quae de rebus faciant homines, rei cuiusvis, sicut *per se*, vel nemine de ea cogitante, & *aliquid* sit, & *tale quiddam*, sic sua *veritas* constare vel inesse dicatur. Quod breviter, ut solet, ARISTOTELES his verbis enunciat: »unumquodque, ut *est*, ita & *verum est*.«¹ Hoc igitur modo, *rei veritas*, nihil fere aliud sonat, quam, *res ipsa*, vel, *rei eius de qua agitur natura*. Sic etiam vulgo, *re verâ* dicimus, pro *re ipsâ*; & *rei veritas hoc desiderat*, pro eo quod dicitur, *hoc rei natura requirit*. Neque decantato illi Scholasticorum praecepto, *omne ens esse verum*, alia vis & sententia subiecta est, nisi haec: cuique rei suam esse naturam, suam existentiam essentiamque; & quamlibet rem, hoc ipso, quod sit res quaedam, id est, quod sit & aliquid & tale quiddam, non esse vel aliud quid, vel merum nihil. Ex quo quidem verbi usu, boni isti viri, qui in exornanda amplificandaque ea scientia elaborarunt, qua communem atque summam omnium rerum vim rationemque patefactam cupiebant, peculiarem aliquam & memorabilem (ut quidem ipsis videbatur) proprietatem exsculperunt, quae rebus omnibus communis esset, quam *metaphysicam veritatem* adpellabant. Cuius tamen vim rationemque, cum, quoquo modo explicaretur, non differre viderent prudentiores a notione *rerum ipsarum*, earumque *naturae*, & *existentiae*, & *essentiae*; quae iam essent trita nomina & usu scholarum consecrata; tum vero suboluit his, in *veritatis* nomine, ubicumque illud adhiberetur, semper involutam esse hanc notionem, ut vel sententia quaedam aut notio referatur ad rem aliquam, quae in quaestione versetur, vel ut res, de qua agitur, *ad intelligentiam mentis alicuius*, notionemque de eadem conceptam, referatur. Quare, cum

¹ *Metaphysicorum* Lib. II. cap. 1 extremo.

metaphysica veritas cunctis rebus communis perhiberetur, iam hoc illi viderunt, ad *hominum* quidem intelligentiam, in quam quippe falsa multa caderent, dici non posse, omnia esse vera; sed ad eam intelligentiam dici posse, quae rem quamque, ita ut est, cognitam perspectamque haberet. Quod quum in Divinam conveniret intelligentiam, iam istam, quam induxerant, *metaphysicam veritatem, conformitatem cum intelligentia divina*, definiverunt. †

V. Sed nimirum facile intelligitur, quod iam modo in transitu monuimus, vix aliter *Rebus ipsis Veritatem* tribui, nisi *altero modo* hoc, ut res eae, de quibus agitur, referantur ad *notiones sententiasque*, quas de eisdem homines conceperint, quasve nominibus iis declarent, quibus eas res adpellant. Quo modo *vera* dicitur quaeque res (ut, *verum aurum, verus amicus, verum vitae bonum*) haecenus, *si sit illud ipsum, quod eam esse iudicavimus*, habeatque eam naturam & eas proprietates, quarum complexum nomine eo, quo illam adpellamus, ex usu sermonis significatum volumus. Eodemque modo, ut quaeque res intelligitur *diversa ab ea, quae primum nobis videbatur*; aut, ut intelligitur esse dissimilis naturae ab illa, quam ei inesse iudicant homines, quamve nomen illud declarat, quod ei per errorem imponitur; ita ea res, intuitu huius notionis vel nominis, *falsa, adparens, opinata* vocatur. Istam igitur *veritatem*, quod ad rerum, de quibus agitur, *naturam* pertineat, si *physicam* adpellare velis; aut si *obiectivam*, quoniam rebus obiectis

- † Horum causam agit eruditissimus acutissimusque ARISTOTELIS interpres PETRUS FONSECA in *Commentariis ad Metaphysicorum* Lib. IV. Cap. 2. Quaest. VI. Alias quasdam Scholasticorum, qui dicuntur, definitiones adfert & sub examen revocat CHRIST. WOLFIUS in *Ontologia*, §. 502. De ipsius autem WOLFII commento nihil adinet dicere; cui *Veritatem metaphysicam vel Transcendentem*, (quod illum nomen delectat) definire placuit, *Ordinem in varietate eorum, quae simul sunt ac se invicem consequuntur*: (*Ontolog.* §. 495.) cuius rationem, neque loquendi usui convenire, nec probae definitionis legibus, recte monuit HOLLMANNUS in *Prima philosophia*, §. 98.

tribuitur, 2 haud incommode forte feceris: modo illud teneas, quod & leviter excutiens propriam intelligentiam percipit quisque, & idem a probatissimis philosophis monitum legimus, hanc *rerum veritatem*, non tam vi ac sententiâ nomini subiectâ, qualecumque ei imposueris, quam ipso nomine & solâ loquendi formâ, a Logicâ veritate differre. Cum enim Logica veritas in sententiarum, ut dixi, cum rebus consensione insit; facile intelligitur, perinde esse, sententias rebus congruentes, dicas, an res sententiis. Quare cum dicis, » *verum* istud est aurum, « idem est, tamquam diceres, » *vere iudicat*, qui istud aurum esse censet; « & , qui divitias, atque gloriam malis artibus partas, *negat* esse *vera* vitae bona, hoc dicit, *falso* eas in bonis *haberi*. Nimirum in his, & harum similibus phrasibus, *veri* nomen adiectum nonnisi eo valet, ut meminisse nos significemus, falli saepe hominum iudicia, & eâ ipsâ in re, de qua agitur, facile fieri, ut quis, ambiguus quibusdam indiciis deceptus, iudicium ferat a rei ipsius ratione dissentiens; cum nobis contra iam persuasum certumque sit, nostrum iudicium cum rei naturâ consentire. 3 Huc accedit, ut, sicut per fictionem quamdam atque metaphoram satis in omni sermone frequentatam, rebus etiam sensu carentibus actum quemdam & animos dare solemus, sic & saepenumero res quasque, considerationi nostrae subiectas, tamquam vivas quasquam inducamus personas, quae quasi coram ita agant nobiscum, ut, quemadmodum homines oratione vel aliis signis, quid intus sedeant, declarant; sic hae res per

2 Quorum tamen nominum rarior apud Philosophos usus, hoc quidem sensu, occurrit; cum alii ad *metaphysicam*, quae dicitur, referant hanc *rerum, veritatem*, ut LOCKIUS fecit; alii ab illa quidem sollicite hanc distinguendam moneant, sed nomen ei peculiare non imponant; inter quos WOLFIUM nominasse sufficiat.

3 Paucis hoc monuit LOCKIUS *de Intellectu humano* Lib. IV. cap. V. extrem. & Lib. II. cap. XXXII. §. 2. Copiosius autem in hanc sententiam WOLFIUS disputat in *observatione* ad §. 496. *Ontologiae*.

eas sui partes, easque qualitates, quae prae caeteris in sensum cadunt, tamquam per signa quaedam, & conversâ quasi ad nos oratione, naturam suam interiorem & qualitates a sensu praesente remotas nobis significare atque declarare videantur. Quod si igitur, vel ipso experimento, vel aliâ quadam ratione edocti, iam intelligimus, vim eam atque virtutem, quarum e signis externis spem opinionemque conceperamus, rebus illis non adesse; tum vero has, tamquam naturas quasdam *mendaces*, falsâ specie nobis illuluisse conquerimur, atque adeo *fallaces* eas adpellamus: pro quo quidem nomine, notum est, in hodiernis linguis idem vocabulum adhiberi, quod Latinorum *falso* respondet. In quibus contra rebus iam deprehenduntur eae qualitates, quas exterioribus quibusdam indiciis significatas putabamus; has *veras* in eo genere, ad quod illas statim retulimus, & *sinceras* adpellamus, ut quae non faciant fucum, neque vanâ specie aut signis fallacibus spectatori imponant.

VI. Ex his quae adhuc de vario usu huius verbi, *Veritatis*, & vi ei subiectâ, dicta sunt, facile patet; quo valeat id, quod de *Idearum Notionumque* veritate aut falsitate subinde disputatum a philosophis legimus. Scilicet ideis, vel notionibus hominum, tribui Veritas dupliciter solet. Primum enim notiones nostras ita vel *veras* esse, vel *falsas*, volunt; si vel *dentur in rerum natura*, vel *non dentur*, res & obiecta, quae vocant, quae ideis mente conceptis respondeant: aut, si convenient, vel non convenient, notiones cum iis rebus, ad quas illae, ex mente eius qui easdem concipit, referuntur. Quo pacto, quia de convenientia vel discrepantia agitur notionum nostrarum, atque rerum quas illae spectant; omnis ista, de *Logica veritate* vel *falsitate*, quaestio est. Quam quidem quaestionem, qui monent, ad sola iudicia mentis atque sententias, non item ad notiones & ideas, posse pertinere; ii, cum verbis dissentire videantur ab his, qui de *notionum* etiam veritate quaerunt, re ipsa consentiunt. Nam neque hi, in notionibus *per se spectatis* veritatem quaerunt, sed in his *ad res eas relatis*, quae illis respondere

putantur; & illi ultro etiam largiuntur, notiones nostras, quatenus ad res obiectas referuntur, iam non meras esse notiones, sed ad illam alteram mentis functionem pertinere, quae *iudicium* a Logicis adpellatur. ¹

VII. Altero modo *Ideis* vel *notionibus* hominum, quemadmodum cuilibet *rei* considerationi nostrae *obiectae*, *Veritas* quaedam tribui poterit; non solum illa, quae rerum omnium communis perhibetur, *metaphysica*; sed & ea potissimum, quam *physicam veritatem* diximus: qua, sicut res quaeque in eo genere, ad quod illam referimus & a quo nomen ei imponimus, *vera* dicitur, & *vere nominata* habetur, si eam habeat naturam easque proprietates, quae in eo genere requiruntur, quaeve nomine eo, quo istud genus adpellamus, indicantur; sic *vera* fuerit *idea*, *vera notio*, quidquid eam vim rationemque habeat, quam his verbis designatam volumus. ² Quare quum ad *ideae* vel *notionis* rationem nil nisi hoc requiratur, ut aliquid, qualecumque fuerit, ita cogitetur vel mente percipiatur, ut iam illud a reliqua turba rerum menti oblatarum discernamus; tot habebimus *veras ideas* vel *notiones*, quot res cogitatione discernimus: atque verbo cuiquam sive termino vere nominatam subiiciemus *ideam*, si rem quampiam cogitatione conceptam voce ista designamus. Quoniam vero etiam tum verbo subiicere *notionem* censetur, ubi eam quidem non iam praesentem animo sistimus, sed conscii tamen sumus, posse nos eam, simulac voluerimus, cogitatione repraesentare; eo fit, ut nonnumquam nobis persuadeamus, nos in promptu illud habere, quod tamen, ubi res poscit, praestare non valemus. Quo quidem casu *falso nominata* erit, quam putabamus habere *notionem*; quam scite *deceptricem* WOLFIIUS vocavit. ³ Haud absimili ratione, sensu tamen paulo strictiori, LEIBNITIUS ⁴ *falsam ideam* nominat, vel *chimae-*

¹ Vide LOCKIUM Lib. II. c. 32. §. 1. 3. 4.

² Qua de vi verbi agit idem LOCKIUS L. II. c. 32. §. 2. qui locus conferendus est cum L. IV. c. 5. §. ult.

³ In *Logica*, §. 38.

⁴ In *Meditationibus de Cognitione* &c. T. II. Operum p. 16 sq. &

ricam, cuius obiectum sit impossibile, id est, quae subiici putetur termino, cum nulla esse possit, quoniam ex significatione verborum res iungantur contrariae, quae nullâ vi, nullo pacto, neque cogitatione, neque ipsâ re, possint copulari. Cui oppositam *veram notionem* definit eam, cuius obiectum sit possibile, id est, quae talis sit, ut vel iam detur in rerum natura exemplar ei respondens, vel, si non datur, possit tamen effici, ubi scilicet ad vim convenientem consilium id agendi accedat. Atque quum hoc modo ideis notionibusque hoc tribuit vir celeberrimus, ut eas vel veras vel falsas adpeller, quam quidem denominationem proprie non nisi in sententias nostras & enuntiationes cadere, ipse monuerat; hoc quidem ita interpretatur, ut, quod de *idearum veritate* vel *falsitate* dixerit, illud de *veritate propositionum* intellectum velit, quibus adfirmetur, obiectum *ideae* esse possibile. ¹

VIII. Ex illo mentis statu, qui non primae solum infantiae proprius videtur, sed factis etiam hominibus nonnumquam obrepere solet; ² in quo multa quidem atque varia vel sensibus obiecta materia est, vel phantasiae lufibus repraesentatur, in qua adulti hominis cogitatio versari possit, at nimirum id iam non agit animus, neque forte etiamnum agere valet, ut istam materiam aut aliquam eius partem prae caeteris arripiat, quam contemplationi suae subiiciendo quasi tractet: ex illo igitur inertii & languido

Reflexions sur l'Essai de l'Entendement humain de M. Locke, in Collectione opusculorum, curante Des Maizeaux editorum T. II. p. 202 sq. Operum LEIBNITII T. II. p. 219.

¹ *Nouveaux Essais sur l'Entendement humain*, in *Oeuvres Philosophiques de feu M. de LEIBNITZ* p. 363. Ubi cum monuisset: *Contentons nous de chercher la Vérité dans la correspondance des propositions, qui sont dans l'esprit, avec les choses, dont il s'agit*; sic pergit: *Il est vrai, que j'ai attribué aussi la vérité aux idées, en disant, que les idées sont vraies ou fausses; mais alors je l'entends en effet de la Vérité des Propositions, qui affirment la possibilité de l'objet de l'idée.*

² De quo diximus *Fasciculo I.* harum *Sententiarum*, n. XI.

mentis statu sicubi emerfit homo, seque collegit, ut iam vel rerum obiectarum universam scenam a se ipso discernerat, eamque cum sui conscientia contempleretur, vel in varias partes, maiores, minores, eandem distinguat, e quibus unam aut alteram seligat, quam prae caeteris iam contempleretur, id est, cuius notionem vel ideam capiat; tum vero fieri vix potest, ut unâ quadam continenti & indivisâ cogitatione eandem rem per aliquod tempus consideret, quin vel alternis vicibus alias etiam res, sensui simul obiectas, aut imaginatione depictas, cogitet, a quibus illam distinxit; vel quin in ipsa illa re, de qua agitur, varia atque varia ab invicem discernat, & mox ad unam rei partem attentior sit quam ad alias, & vicissim; mox iterum ea, quae distinxit, in unum colligat, adeoque a partium consideratione ad complexum totius, & vice versâ, alternatim transeat. Iam cum duas res quascumque, cogitatione discretas, vel eodem temporis puncto contemplamur, vel alternis vicibus ab unius consideratione ad alterius cogitationem discurremus; raro admodum accidit, ut in harum rerum utriusque per se ideis informandis consistat animus; sed praeter has, aliam plerumque & peculiarem quamdam notionem in nobis generari experimur, ab idea cuiusque rei per se spectatae diversam, neque vero etiam ex utriusque compositione concretam, sed tamen ex harum collatione elicitam, & quasi ex earum medio ad nos delatam: quam quidem *modi*, vel *rationis* notionem vocare consuevimus, *qua se habet illarum rerum cogitationi subiectarum una ad alteram*, itemque *Relationis*, quae inter easdem intercedere intelligitur. Ex quo oritur illud cogitationum genus, a singulis singularum rerum notionibus diversum, in quod ipsum vel veritatis vel erroris rationem cadere dictum est, quod *iudicium* vel *mentis sententia* vocatur, definiri que potest *ea mentis functio, qua de rebus quibuscumque, considerationi nostrae subiectis, ita cogitamus, ut, quas res cogitando a se invicem separavimus atque distinximus, eas iam iterum inter se comparemus conferamusque, ex eaque collatione*

intelligamus, aut intellexisse nobis videamur, quaenam relatio inter duas quasque intercedat, aut quonam modo complures quaedam, pro ea ratione, quam inter se servant, sint ad aliquam aliam adfectae. Et distingui quidem forte poterit inter *Iudicium* atque *sententiam*, hoc fere modo, ut *iudicii* nomine, cogitationis huiusmodi, qualem dixi, *actus ipse* significetur; cum *status* contra ille, qui actum hunc consequitur, vel *habitus mentis*, quo de re quadam tale quoddam iudicium ferre, quoties incidit, ut id agamus, solemus, *sententia* potius adpelletur. Sed utroque etiam nomine, citra ambiguitatis aut obscuritatis periculum, licebit plerumque promiscue uti. Verbis autem expressa atque declarata mentis iudicia, *Enunciationes* vocari, vel *Propositiones*, qui quidem *Dialectica* vel a limine salutaverit, nemo ignorat.

IX. Cum Iudiciorum vim rationemque inesse dicimus in relationibus intelligendis, quae inter *res* eas, quas cogitando distinximus, intercedere videantur; iam latissimo sensu illud *rerum* nomen est accipiendum, pro quibuslibet, quae dicuntur, cogitationum notionumve nostrarum *obiectis*. Dicimus autem *Obiectum notionis*, id ipsum, quod intelligit quisque & dicit, quum inter *id de quo iam cogitat, quaecumque sit*, & ipsam hanc praesentem mentis functionem, quae in illo considerando versatur, distinguit. Quo pertinet, quidquid vel ad corporis aliquem sensum, quem externum vocant, refertur; vel interno reflexoque animi sensui subiectum intelligitur: sive illud iam nunc praesenti sensu percipiatur; sive, memoriâ repositum, phantasiae ope, vel totum, vel ex parte quadam, menti repraesentetur; sive etiam per eam, qua est mens hominum instructa, facultatem varie atque varie res sensu hinc inde perceptas cogitatione componendi, dividendi, transponendi, amplificandi, minuendi, sit a nobis ipsis, vel ab aliis effectum. Nam & huc spectant non solum quae res ad substantiarum classem referuntur a Philosophis; verum etiam, vel maxime, quidquid *Accidentium*, quae dicuntur, genere continetur; velut actiones quaecumque, sive immanentes, quae

dicuntur, five transitivae, & perpeffiones, & vires, & status quilibet, & habitus, & qualitates quaelibet. Sicut enim substantia ad substantiam vario atque vario intuitu refertur, ut, quonam modo fit alia ad aliam adfecta, intelligatur; fic etiam, & potiffimum quidem, haec substantiis Accidentia (five ea ad ipsam substantiarum, ad quae referuntur, naturam effentiamque pertinere, five iam alia quacumque de cauffa in illas cadere videantur) posteaquam sunt cogitatione & ab aliis accidentibus, & ab iis rebus, quibus, tamquam subiectis, quasi inhaerere vel adhaerere putantur, distincta atque secreta, iam iterum comparari conferrique solent, tum alia cum aliis, ut quonam modo se habeant inter se invicem, intelligatur; tum vero etiam cum singulis substantiis, aut aliquo substantiarum genere, ut quaeratur, cadat, nec-ne, tale aliquid in eam, de qua agitur, substantiam; &, si cadat, quam conditione, quibus rebus adiunctis, quo gradu &c. fit illi tribuendum.

X. *Relationum* earum, quas inter res cogitatione distinctas intelligimus intercedere, sunt aliae simplices & principales; e quarum varia cum variis rebus inter se collatis complicatione, aliae magis compositae relationes existunt. Simpliciorum autem illarum & principalium, in quas unumquodque mentis iudicium resolvitur, haec fere sunt genera: *identitatis, similitudinis, coniunctionis, consecutionis*. Nam in quovis iudicio, horum aliquid continetur; ut, quas res cogitando distinximus, id est, tamquam duas, quarum altera non fit altera, consideravimus, eas iam forte intelligamus non esse ipsa re distinctas, atque diversas, sed prorsus *unam rem eandemque*; quoad eam saltem partem, quam nunc potiffimum spectamus; aut vero, si sint diversae, ut intelligamus, unam alteri, vel ex toto, vel ex parte, *similem*. E quarum notionum, unitatis, diversitatis, & similitudinis, complicatione quadam, cunctae fere illae notiones existunt, quae ad commune *quantitatis* genus referuntur, velut, *numerorum, graduum, totius, partium*, & quae sunt alia generis eiusdem. Iam, five similia habeantur ea de

quibus iudicamus, five minus; intelligemus forte, alterum alteri esse *coniunctum*, ut ambo *simul sint*, & unum alteri *adfit*, ad illudve quocumque modo pertineat. Quod quidem relationis genus latissime patet. Intelliguntur enim alia aliis iuncta, primum, ea copulatione, quae ad spatium refertur & in corporeis substantiis obtinet, estque aut proxima, & immediata, ut aiunt, quam vel *contiguitatem* vel *continuitatem* vocamus, aut vero *interiecto* tertio quodam *intermedio* efficitur. Alia *tempore* saltem iuncta; hac vi, ut, cum unum sensu praesenti percipitur, percipiatur etiam alterum, vel perciperetur certe, si eo quidem intendere sensuum aciem vellemus, aut si tanta esset virium nostrarum perceptricium & subtilitas & capacitas, ut omnium rerum *simul existentium* universitatem liceret uno intuitu complecti. Alia, & in hoc quidem genere frequentissima versantur hominum iudicia, alia igitur rursus ita inter se iuncta copulataque intelliguntur, sicut actio quaedam, vel perfectio, vel habitus quilibet, aut agendi facultas, vel quaevis denique proprietas, aut qualitas quaelibet, & omnino, *sicut quodvis Accidens pertinere dicitur ad subiectum* agens, pateriens, aut eo habitu, ea facultate, proprietate qualitateve instructum. Quod si autem varia substantiis Accidentia inter se conferuntur, ea saepenumero hac ratione inter se iuncta intelliguntur, ut eorum duo vel plura *in idem cadant subiectum*, & in eo quasi copulentur. Denique est illa ratio non minus frequens, qua duarum rerum inter se collatarum alteram *tempore antecedere*, *consequi* alteram, intelligimus; & id ipsum quidem five proxime, five aliis interiectis. Quo in genere (quemadmodum & in eo, quo rerum diversarum in spatio coniunctio, vel existentia simultanea, continetur) si sint res *plures*, quae inter se conferantur, etiam hoc spectatur, quo *ordine* hae sese invicem excipiant. Ex eiusdemque generis cum caeteris complicatione, existit mira relationum compositarum, in quibus considerandis iudicia nostra versantur, varietas. Velut, cum ea, quae sibi mutuo succedunt, conferuntur cum aliquo tertio,

quod, interea dum haec transeunt & mutantur, dum hac ex parte tot *res diversas*, quarum aliae alias *consequuntur*, observare licet, illinc interim *unum idemque* & sibi quodammodo *simile* manet; aut cum duae rerum sibi invicem succedentium series in hac relatione ad se mutuo constitutae intelliguntur, ut partes vel membra quaedam unius seriei *simul existant* cum certis partibus seriei alterius; in quo etiam subtilius quaeritur, quonam cum membro eius seriei, quae nobis notior est, quodvis membrum alterius seriei *simul existat*: e quibus fere complicationibus omnes *Temporum rationes* existunt. Iam alia, eaque sane haud infimi momenti, complicatio relationum est, cum id, quod in una rerum succedentium serie observamus, confertur cum eo, quod in aliis *similibus* quodam modo *casibus* licuit observare, intelligiturque, initiis similibus, etiam consequentia ubique fuisse similia, & vicissim. Tum vero, cum consequens aliquod cum eo conferimus, quod est antegressum; id saepe spectatur, quatenam res cum illa antecedente *simul iunctae* fuerint, sine quibus hoc consequens non fuerat locum habiturum? quatenam aliae cum hoc consequenti sint coniunctae, quae ne ipsae quidem adessent, nisi idem illud superius praecessisset? item, qualesnam mutationes, qualesque res interiectae, ad eandem seriem pertinentes, discerni potuerint inter eum, quem initio spectavimus, rerum antecedentium statum, atque hunc, de quo agitur, statum consequentem? Quo fere toto genere, *Causarum physicarum*, quae dicuntur, e quibus naturae phaenomena explicari solent, ratio continetur. *Causae efficientis*, vere nominatae, notionem habebimus, si rei cuiuscumque ortum & initium referimus ad substantiam quamdam vi agendi praeditam, quae substantia ante adfuerit, quam res illa oriretur, & ita quidem, ut haec non fuerit secutura, nisi antegressa esset *actio* quaedam, quae ab illa substantia, tamquam a *subiecto agente*, fuerit profecta. Denique, sive rerum consecutio, sive etiam coniunctio, conferatur cum vi atque potestate Naturae cuiusdam acti-

vae, cum intelligitur, nulla vi atque actione illius Naturae impediri potuisse, quo minus eae res, de quibus agitur, vel se mutuo consequerentur, vel inter se iungerentur, oritur notio *Necessitatis*, quam tali consecutioni coniunctionive tribuimus.

XI. Sed longum est, ac paene infinitum, complicatarum omnium relationum, quas inter res, infinitis modis varias atque varias, quas saepe inter se conferimus, deprehendere licet, exempla adferre, earundemque originem usque ad simpliciores quasque relationes, e quibus illae compositae sint, persequi. Quarum quidem generaliores, & quarum usus in iudiciis nostris ferendis frequentissimus occurrit, in ea Philosophiae generalis parte, non minus iucunda illa quidem & fructuosa, quam subtili atque difficili, pertractantur, quae felicibus auspiciis, ex quo signa praetulit LOCKIUS, in Scholasticae *Ontologiae*, quae dicebatur, locum a sapientioribus Philosophis est suffecta. * Quae quidem disciplina, in Notionum communissimarum maximeque generalium origine explicanda occupata, quamquam a plerisque adhuc ei Philosophiae parti, quae *Metaphysica* vocatur, adscribi consueverit, atque separatim a Logicis institutionibus, & quidem post has, tractari; vere tamen ad ipsam Logicam disciplinam fuerat referenda. Quod praeclare iam dudum acutissimus LOCKIUS viderat; cuius consilium nuperrime demum FEDERUS Vir Clariss. perspecte secutus in hoc est, quod non modo a praeceptis psychologicis, de viribus ad intelligendum homini datis, & de notionum nostrarum origine, Logicarum Institutionum initium fecerit; quod & ipse in libris ante editis, & alii ante eum fecerunt; † sed quod etiam ipsum hunc *de Relationi-*

[* Quam *Ideologiam* recentioris memoriae philosophi, haud inepto sane nomine, adpellarunt.] (*Nupera adnotatio auctoris.*)

† Inter quos eminet Vir humanioris omnis divinaeque doctrinae laude cumulatifsimus, IO. AUG. ERNESTI, qui, cum in *Initiis Doctrinae Solidioris* primus hoc ausus esse sibi videretur, ut Psychologiam cum Ontologia Logicae praemitteret, id propterea

bus locum ei capiti Institutionum Logicarum, quo de *Iudiciis* agitur, inferuerit. ² Cum enim ex iis, quae dicta sunt, intelligatur, duabus quasi partibus omne constare iudicium; unâ, tamquam *Materia*, quam tractet mens, cum fert iudicium, quae materia continetur *rebus iis*, quae *inter se conferuntur*; alterâ parte, tamquam ipsâ *Formâ* iudicii, quae nimirum in his *relationibus* percipiendis inest: ³ consequitur, perceptis iis, quae de rerum singularum notionibus, ea-

factum a se esse in *Praefatione* monuit, quod illis scientiis principia inessent omnis Dialecticae disciplinae.

² FEDERUS in *Institutionibus Logicis*, ipso hoc anno Latino sermone editis. Multa etiam ad hunc locum spectantia, haud infelici successu, Institutionibus suis Logicis immiscere tentaverat CHR. AUG. CRUSIUS, vir praeclare sane, & longe quidem melius, quam a plerisque vulgo, qui non ex professo scholae optimi Viri, dum viveret, adhaerent, existimari solet, de compluribus Philosophiae partibus promeritus: cuius quidem, quas modo nominavi, *Logicae Institutiones*, Germanice hac inscriptione editae, *Weg zur Gewisheit und Zuverlässigkeit der menschlichen Erkenntniss*, multa praeclare monita atque praecepta continent, quae frustra alibi quaeras.

³ Cum autem fiat plerumque, ut earum rerum, quarum relationem mutuum vel quaerimus vel iam percepisse nobis videmur, alterutram prae caeteris in animo habeamus, de qua potissimum iam hoc scire iuvat, quanam relationes *huic* rei cum aliis intercedant, aut quanam aliae res in certa quadam relatione proposita cum *hac* re sint constitutae; hoc spectantes Dialectici, aliam quamdam partium Iudicii vel Enunciationis cuiusvis distributionem constituerunt. Primam enim partem fecerunt eam ipsam rem, aut eam orationis partem, qua significaretur ea res, de qua potissimum quaereretur; quam partem, *Subiectum* Iudicii vel Propositionis vocaverunt. Alteram, quam constituunt, partem, *Praedicatum* vel *Attributum* nominant, definiuntque *id, quod de subiecto vel affirmatur vel negatur*; ut hac quidem parte simul altera res cogitationi nostrae obiecta, quae cum subiecto propositionis confertur, simul ipsa relatio, quae inter has res intercedere intelligitur, contineri videatur. Ita fit, ut non facile intelligi possit, tertiae, quam adiicere solent, parti, quam *Copulam* vocant, de qua etiam ieiune admodum & inconstanter praecipiant plerique, quinam sit locus relictus.

rumque origine e sensus five corporei, five interni, perceptionibus repetendâ, prænoscendâ sunt, hunc locum de rerum Relationibus, in quibus percipiendis propria vis Iudiciorum inest, bene perpurgatum esse expeditumque debere ei, qui de sententiarum Veritate iudicanda generalia quaedam, eaque non minus firma, quam dilucida, praecepta cognoscere voluerit.

XII. Iam sicut quaerere de re nulla possumus, nisi cuius notionem aliquam mente anteceptam habeamus, notionem autem nullam, ne fingendo quidem, informare valemus, nisi quae vel talis omnino, qualem eam concipimus, sit sensu quodam ad nos delata, vel ex iis notionibus, quas per sensum accepimus, sit componendo, dividendo, transponendo, amplificando, aut harum similibus mentis operationibus, effecta; quod quidem ipsum negotium fuscipere non possemus, nisi ipsius compositionis, divisionis, transpositionis &c. exempla atque specimina ex aliis rebus, quas antehac observare licuit, cepissemus: sic numquam in animum nostrum haec intrare potuisset cogitatio, ut quaereremus, *qua ratione rerum earum, quarum notiones habemus, se habeant aliae ad alias*, aut *quonam modo sint aliae ad alias adfectae*; neque vero, vel fingendo, relationem ullam inter duas res quascumque, quas separatim cogitamus, intercedentem possemus intelligere; nisi quarumvis relationum, quas mente concipimus, aut de quibus quaerere subit, primae quaedam notiones & inchoatae intelligentiae aliquo quasi sensu fuissent menti nostrae oblatae. Siquidem *sensum*, quatenus hoc nomine subsidium aliquod ad rerum cognitionem a natura nobis datum significatur, notum est omnem dici facultatem, qua instructus est homo ad percipiendas, e rerum obiectarum occurfu, eiusmodi ideas notionesque, quas ipse per se, propria virtute, nullo modo fingere potuerat animus, quasve numquam informare potuisset, nisi fuerint ad eum, cum patientis magis atque accipientis vicem, quam agentis aut efficientis aliquid sustineret, delatae. Quare, quemadmodum complexarum quarumvis, quas di-

cunt, notionum vis atque origo haecenus explicari posse censetur, si & simpliciores, e quibus hae concretae sint, notentur ideae, atque modus indicetur, quo sint illae in unam iunctae; ipsarum autem simpliciorum idearum, quae sunt quasi elementa compositarum, neque vis neque origo aliter explicari potest, nisi ut ad proprium cuiusvis sensum provocemus: sic *complicationum relationum* notiones poterunt eae quidem, si id studiose agamus, in simpliciorum notiones relationum resolvi, & ipsius etiam complicationis ratio exponi; sed *simplicioris* cuiusque relationis (cuius generis sunt eae, quas supra nominavimus) vim atque notionem suam quemque sensus docere debet, verbis quidem apertiore clarioremve reddere nemo potest. 1

XIII. Nimirum quum non tam in rerum singularum ideis capiendis, quam in ipsis his, quas diximus, relationibus, quae inter res quasvis, quas separatim cognovimus,prehenduntur, pernoscentis, maximum & paene omne momentum insit, quod habent notitiae nostrae ad omnes

- 1 Faciat, cui lubet, periculum; videat, ut hoc utar, relationis eius, quam *similitudinem* adpellamus, unde habeamus notionem? &, quaenam eius vis sit atque ratio, explicare conetur. Iam videbit hoc, primum, quod supra (§. VIII.) monuimus, duabus rebus *similibus* propositis (sive eae sint ex earum genere, quae corporeo sensui subiectae sunt; sive ex earum, quae interno sensu mentis in se ipsam reflexae percipiuntur) neutram harum per se spectatam *similitudinis rationem* contineri; neque vero etiam ex utriusque rei, aut partium quarundam qualitatumve, quas in iis discernimus, notionibus inter se iunctis compositam esse hanc, quam satis clare animo perceptam habemus, *similitudinis* notionem; licet ex illarum rerum inspectione collationeque notio haec menti nostrae fuerit oblata. Tum vero, quacumque definitione tentaverit hanc *similitudinis* notionem evolvere aut declarare; videbit, nullam inveniri, in qua non ipsum illud, quod declarandum suscipitur, tamquam cognitum & sua cuiusque observatione perceptum, supponatur. Quod argumenti satis est, non posse istam notionem in alias simpliciores resolvi, neque eam posse in animo cuiusquam hominis informari, nisi qui eandem proprio sensu perceperit.

universae vitae usus; sapientissimo benignissimoque consilio prospectum est ab Opt. Max. naturae nostrae & universae Auctore, ut ad percipiendas rerum *Similitudines*, *Coniunctiones*, *Consecutiones*, & si quae sunt aliae Relationes, quarum cognitio nobis usui esset futura, naturalem quamdam vim sensumque haberemus, atque ad primas harum relationum notitias intelligentiasque capiendas ab ipsa natura instrueremur & quasi manu duceremur. Quae ubi facultas primum explicare sese coepit, atque usu, qui iam paene sponte sequitur, paulisper confirmari; tum vero validi etiam accedunt stimuli atque invitamenta: hinc, ipsa voluptas, quae comitatur relationum illarum, simpliciorum primo, tum etiam magis atque magis complicatarum, cognitionem; illinc, utilitatis spes, ex ista cognitione in vitae usus redundaturae: quibus incitamus impellimurque, ut, quod ad nos erudiendos ipsa instituit inchoavitque natura, id iam nostrâ operâ atque studio perficiamus. Quare in hoc iam incumbere parvulos videmus, in quibus vix primae scintillulae divinae illius facultatis exarserunt, ut rerum quarumvis solitariis atque abruptis non sint contenti notionibus; sed quidquid videant aut percipiant, id quam habeat cum aliis rebus *similitudinem*, aut quaenam res aliae sint huic *coniunctae*, quid *praecefferit*, quid *sequatur*, nolint ignorare: a quibus simplicioribus crassioribusque, ut sic dicam, relationibus paulatim ad subtiliores atque complicatiores exquirendas pernoscentasque non progrediuntur solum, sed etiam acerrimo saepe studio ardoreque abripiuntur. Hac igitur ratione instituti, quum variarum, quas hinc inde in rebus obiectis deprehendimus, relationum notiones cepimus, easque memoriâ tenemus; non iam id solum nobis curae est, ut, quas relationes deinceps deprehendimus percipimusque vel in iisdem rebus, vel in aliis considerationi nostrae subiectis, eas similiter notemus atque teneamus: sed etiam, si quam nos quaesivimus relationem inter duas res propositas, aut ex analogiae ratione expectavimus, aut si quam alii deprehen-

disse sibi videntur aut videri volunt; eam igitur relationem si nos, rebus ipsis inspectis & adtente consideratis, *non*prehendimus, id ipsum ita memorabile nobis saepe-numero videtur, ut ex professio illud adnotemus, atque ipsam etiam hanc *absentiam* eius relationis, quam quaesivimus, pro quodam relationis genere habeamus. Ita fit, ut, cum *Adfirmantia* essent prima nostra Iudicia, iam non solum *Negantia* non minus frequenter existant; sed etiam ut multa saepe iudicia, quae proprie sunt ex negantium genere, iis deinceps verbis efferantur, ut affirmantes esse enunciationes videantur. *

[* Istis ita praemissis, proximâ occasione de *Criterio Veri*, & de recto usu virium mentis humanae subsidiorumque ad cognoscendum iudicandumque & firmiter tenendum in quoque genere *Verum* nobis concessorum, disputaturus erat harum Commentationum auctor; quum, per novi muneris rationem de improvviso sibi demandati, ad aliud studiorum genus tractandum colendumque subito avocaretur.]

VII.
THEOLOGIA SOCRATIS
EX XENOPHONTIS MEMORABILIBUS
EXCERPTA.*

Θαυμάζω, ὅπως ποτὲ ἐπείσθισαν Ἀθηναῖοι, Σωκράτην περὶ τοὺς θεοὺς μὴ σωφρονεῖν, τὸν ἀσεβὲς μὲν οὐδὲν ποτε περὶ τοὺς θεοὺς οὔτ' εἰπόντα, οὔτε πράξαντα, τοιαῦτα δὲ καὶ λέγοντα καὶ πράττοντα περὶ θεῶν, οἷά τις ἂν καὶ λέγων καὶ πράττων εἴη τε καὶ νομίζοιτο εὐσεβέστατος.

XENOPHON, Mem. I. 1, 20.

P R O O E M I U M.

INTER pretiosissima scriptorum veterum monumenta, quae mordacem omnia rodentis temporis dentem effugerunt, optimo iure referri merentur XENOPHONTIS *Memorabilia Socratis*; tum ob id ipsum, quod ex Atticae illius apud stylo prodierunt; tum vero maxime, quod ex iis unis, ceu puro fonte, vitae philosophandique rationem

[* Nostro quidem consilio ductuque & moderamine, sed adhibito proprio studio atque ingenio, conscripserat hanc Commentationem idem praestantissimus Iuvenis, qui eam nostro sub praesidio publice olim defendit. Itaque integer scriptionis titulus hic erat: *Theologia Socratis, ex Xenophontis Memorabilibus excerpta. Tentamen Historico-philosophicum, quod praefide Iohanne Schweighaeuser, Graec. & Orient. Liter. Prof. P. O. ad diem XVI. Septembris MDCCCLXXXV. in Universitate Argentinensi, solenni eruditorum iudicio subiecit auctor Iohannes Fridericus Aufschlager.*]

principis inter antiquos Sapientes haurire nobis licet. Quaecumque enim Xenophon hoc in libro de magistri sui moribus atque doctrina memoriae prodidit, omnibus notis gaudent veritatis, penitusque existimationi ei dignitati-que respondent, quae Socrati cunctis ab aetatibus tributa est. Ubivis elucet maxima ista indagandae cum aliisque communicandae veritatis cupido; summum istud studium omnes scientias ad utilitatem in vita hominum referendi, alios ab errore avertendi, & ad pietatem, ad morum integritatem, ad veram sapientiam, cum doctrinâ praeceptisque, tum exemplo, perducendi; eminentissima tandem illa methodus, & cunctorum captui in differendo adaptata simplicitas; quibus potissimum rebus sese per omnem antiquitatem commendavit philosophia Socratica: ut, quin Xenophonti fides adhibenda sit, nullum dubium relinquantur. At in consulendo Platone, altero philosophiae Socraticae fonte, cautissime versandum est. Plerumque enim Socrati suas partes tribuit; saepius Xenophonti, de cuius fide nobis constat, repugnat; saepius Socratem inducit disputantem de subtilibus & spinosis quaestionibus, a quibus eum abstinuisse novimus; saepius ingenio poëtico nimis indulget, simplicitatemque praeceptorum propriam relinquit. Igitur cum sine suspitione erroris Platone uti nequaquam liceat, nos autem *doctrinam Socratis de Deo* expositu-ros rationes nostrae vetent in dissensione auctorum criticis disquisitionibus nos implicare; unum Xenophontem ducem sequemur, atque ea, quae hic magistri sui defensor diversis in locis narrat, congeremus, certoque ordine dispescemus: &, ubi Xenophon brevitate usus videtur, rem succincto ratiocinio in clariori luce ponere conabimur. Verum, ut melius adpareat, quantum Socrates in cognitione Divini Numinis profecerit, prius imago quaedam status Theologiae apud Graecos ante Socratem primis saltem lineis adumbranda videtur.

SECTIO PRIOR.

*Imago status Theologiae apud Graecos
ante Socratem.*

§. I. *Antiqui Poëtae & Sacerdotes.*

AETATE Socratis vigeat adhuc in Graecia religio ea, quam antiquissimi *Sacerdotes* atque *Poëtae* docuerant. Constat vero inter omnes, quam ex ineptis & Divina maiestate prorsus indignis fabellis horum conflata fuerit doctrina. Cuncta enim traducunt ad imbecillitatis humanae similitudinem, Diis bella, seditiones, adulteria, aliaque crimina adfingentes, omnesque humanos errores exemplo divino confirmantes; nonnumquam etiam phycas quasdam rationes impiis includentes fabulis, cosmogoniasque tam prodigiosas quam ingeniosas condentes, ipsa carminum suavitate religionem deturparunt: & licet ad expoliendos emolliendosque efferatos immanitate animos permultum contribuissent, vitam tamen hominum superstitione referunt. ¹ Quid autem magis Dei contemptum parere & ad omnia vitia incendere potest, quam ipsum Deum pravarum cupiditatum auctorem habere? quo certe omni libidini, omnibus flagitiis, datur excusata licentia. Neque vero intra templorum fines aut intra privatam hominum vitam continebatur sacerdotum auctoritas; verum etiam ad publica negotia administrandamque rem publicam sese ex-

¹ CICERO *de natura Deor.* I. 16. II. 24 seqq. III. 24 seq. Gravius quidem & acerbius in poëtas invehuntur ii, quos Cicero in his locis disputantes facit: verum isti non plane a reprehensione alieni sunt: nam etiam si non consilium habuerant hominum animos superstitione imbuendi, magisque delectare, quam docere voluerant; rudibus tamen hominibus, qui vera a falsis & fictis non satis discernere poterant, errorem & perversam opinionem de Deo instillarunt.

tendebat, & saepe fallacibus oraculis, mysteriis, aliisque ritibus phantasmam superstitiosorum hominum concitantibus plus efficiebat, quam principes civitatis sapientissimis consiliis.

§. II. *Antiquissimi Graeci philosophi.*

Neque vero clariorem lucem Theologiae adfuderunt *veteres Graeciae philosophi*, Ionici, Pythagorei, ² Eleatici, Empedocles, Heraclitus, Leucippus, &c. Hi enim, in investiganda rerum omnium natura multum operae collocantes, plurima quidem disputare solebant cum de principiis, ex quibus omnia orirentur, & in quae omnia resolverentur; tum etiam de causis effectricibus, quas alii alias finxerunt, in abstrusis fere notionibus sitas, aut etiam in meris verbis quibus vix ulla suberat sententia, amicitiam & inimicitiam, numeros, casum, necessitatem &c. a quibus deinde quomodo omnia generata essent, ex inanibus hypothesebus, nulli observationi innixis, subtili disputatione frustra explicare & demonstrare voluerunt. Veram rerum omnium causam effectricem, Deum mundi conditorem moderatoremque, vel ignorarunt, vel eius notitiam a philosophicis suis disquisitionibus prorsus seiunxerunt. ³

§. III. *Anaxagoras.*

Iam *Anaxagoras*, qui paulo ante Socratem Graeciae decus exstiterat, densas tenebras, quibus adhuc circumfusa & sepulta iacuerat cognitio Numinis Divini, aliquantulum dispellere coepit, & primus rerum omnium descriptionem & modum Mentis infinitae vi ac ratione designari

² Qui praeclaram unius veri Dei cognitionem Pythagoreis tribuunt, eorum errorem multis atque gravibus argumentis redarguit MEINERS Vir clar. in Commentario *de vero Deo* pag. 296 sqq.

³ Varias opiniones & systemata horum Philosophorum de rerum omnium causa copiose & in primis accurate exposuit idem MEINERSIUS in libro modo citato, p. 248 seqq.

& confici censuit. ¹ Sed eius doctrina nimis adhuc implicata fuit Physicorum istius aevi somniis & fructu carentibus quaestionibus, neque ad ordinandam vitam humanam pietate & veri rerum omnium auctoris & moderato-
ris cultu spectavit, neque ad populum, cuius ingenio minus erat adcommodata, permanavit. ²

§. IV. *Sophistae.*

Nunc ad ipsa tempora Socratis propius accedimus, quibus vixit doctorum genus, multis in rebus utile, in gravissimis perniciosissimum, qui *Sophistae* adpellabantur. ³ Hi vestigia praecedentium philosophorum prementes, scientiis naturalibus operam dabant. Primi erant, post introductam in Graeciae civitates opulentiam, variarum artium ac disciplinarum doctores. In eloquentia inprimis exponenda & promovenda non sine maximo emolumento studium suum collocabant. Publicis etiam interdum muneribus a civitatibus ornabantur. Illorum curae committebantur iuvenes, ut eos & ad publicam vitam & ad privatam multiplici rerum cognitione imbuerent. Apud populum, qui eorum doctrinam summa ostentatione venditam maximis pecuniis redimebat, cum eloquentiâ, tum auctoritate plurimum pollebant. Verum pessime hac fiducia & admiratione Graeciae abutebantur. Flagrabant incredibili gloriae & quaestus cupidine. ⁴ Solos se sapientiae doctores & duces

¹ CICERO *de Natur. Deor.* I. II. PLATO in *Phaedone*. Tom. I. p. 221 seqq. ed. Bipont.

² PLATO loco citato.

³ Loca, quae ad historiam Sophistarum, ex PLATONE maxime petendam, pertinent, congeffit idem, quem modo laudavimus, Vir doctissimus MEINERSIUS, in *Geschichte der Wissenschaften* &c. Vol. II. ubi diligenter & fuse exponit horum hominum philosophiam, artes, vivendi rationem; quae omnia nobis tantum adtingere licet, ni longius ab instituto aberrare velimus.

⁴ Propter duo haec vitia maxime odiosum paulatim factum est nomen Sophistarum. PLATO in *Protag.* Tom. III. pag. 93. ed. Bip. in *Sophista* Tom. II. p. 213 seqq. In eandem sententiam

ad felicitatem, ad virtutes, ad honores esse, ipsi impudentissima & quasi ferrea fronte persuadere omnibus conabantur. Docebant in media hominum celebritate, stipati agmine florentissimorum Graeciae iuvenum. Ponebant quaestiones, & de qua re cumque quis audire vellet, ex templo se disputaturos profitebantur, quo totius circumstantis multitudinis adplausum auferrent. 5 Gesticabant aurum in loculos demittere, ut sumtus delicari cultus & luxuriosi tolerare, omnium voluptatum fruitionem comparare, omni lubrici indulgere possent. Ideo plane popularem auram spirabant, praeiudicatas populi opiniones confirmabant, dulces auribus eius sonos fundere solebant; quibus artibus caeco impetu ruentem vulgum ad nutum suum dirigebant.

Facilis exinde nobis coniectura est, viros tam prava animi indole praeditos, adeo malam vitae normam sequentes, non potuisse non doctrinâ suâ, in gravissimis rebus atque sanctissimis aequè perversâ, perniciosissimam pestem per Graecorum adolescentium animos diffundere. Alii indignam Divino Numine opinionem de Deo fovebant. Alii omnino negabant esse Deos. Omnia, quae sint vel fiant, docebant, aut naturâ, aut casu, aut arte fieri: solem, terram, lunam, stellas, casu & naturâ, non mentis cuiusdam vi, ita consistere; atque haec omnia in mundo ex calido & frigido, ex ficco & humido, ex molli & duro, & aliis contrariis, casu fortuito convenientibus, necessario ita esse concreta: alia vero, quae in usu atque vita hominum inessent, ut musicam, picturam, medicinam, agricultu-

CICERO, *Acad. Quaest.* IV. 23. *Sophistae*, ait, *adpellabantur ii, qui ostentationis aut quaestus causa philosophantur.*

- 5 Exemplum ostentationis Sophistarum praebet nobis Eleus HIPPIAS, qui cum Olympiam venisset, in magna illa quinquenniali ludorum celebritate gloriatus est, cuncta paene audiente Graecia, nihil esse ulla in arte, quod ipse nesciret. CICERO *de Orat.* III. 32. Eademque ratione XENOPHON *Sophistas τοὺς πάντ' ὀδομένους εἰδέναι* adpellat, *Mem.* L. I. 4, 1.

ram, rerum civilium peritiam, aut solam artem aut eam cum natura coniunctam genuisse dicebant. Deos autem nullo modo naturâ esse aiebant, sed sola arte atque lege civitatum, quarum aliae alios pro lubitu sibi sanxissent ad coërcendos hominum animos.¹ Religione sublatâ iustitiam etiam tollebant, quam ob perpetuas hominum de ea disceptationes non firmiore talo ac istam insistere contendebant; earumque modo rerum iustam esse possessionem, quae partae essent vi & victoriâ.² Quid multa? Patrocinebantur avaritiae, gloriae cupidini, pravis voluptatibus, flagitiis omnibus: ludibrio habebant virtutem. Praeterea noverant adversarium mirâ arte subtilissimis captiosissimisque quæstionibus, tamquam laqueis, irretire; denique flagitiosâ quadam arte pollebant, rerum omnium, quibus & publicae & privatae vitae salus continetur, notiones pervertendi, &, quae ex communi omnium hominum sensu prava, turpia, iniusta habentur, ea dicendo (id est, tortuosis spinosisque ratiociniis intrinsecando omnia) bona, honesta, iusta, & vicissim, efficiendi. De unaquaque re in utramque partem disputari posse, notissimum est Sophistarum assertum.

¹ PLATO de *Legg.* X. mox ab initio. Eodem loco queritur PLATO de tribus erroribus per Graecorum animos veluti contagio grassantibus, quos Sophistae aut docuisse, aut si popularis opinio eos iam foverat, confirmasse videntur. Alii omnino Deos esse negabant. Alii, etsi Deos admiserant, illos tamen nimis supra res humanas elatos esse putabant, ut eas curarent & regerent. (cf. XENOPHON *Mem.* I. 4, 10.) Alii, qui & Deos & providentiam statuebant, facili opera placari Deos & corrumpi posse arbitrabantur, hominumque imbecillitatem iis adfingebant. (*Mem.* I. 1, 19. I. 3, 3.)

² PLATO, ibidem.

S E C T I O A L T E R A.

Socrates eiusque Theologia.

C A P U T I.

De Socratis moribus atque doctrina, praemittenda quaedam.§. V. *Socratis animi indoles.*

Tam exitiali veneno, quod Sophistarum instillaverat doctrina, infecti erant animi Graecorum, quibus opulentia iam, ut fieri solet, ad omnes libidines aditum patefecerat; cum SOCRATES Graeciae, tam gravi morbo laboranti, tamquam medicus, salubriori doctrina subvenit. Minime vero res suas prospere gessisset, neque in studio emendandi homines hilum profecisset, nisi tanta tamque divina vis ingenii, tanta pietas, tanta temperantia, tanta constantia, tanta denique persuasio, se a Deo ipso ad philosophiam vocatum esse, 3 viam illi ad victoriam stravissent. Excutiendi erant ei errores, quibus ipse a prima aetate fuerat imbutus; debellanda & vincenda superstitio, Deorum neglectus, praeiudicatae civium inveterataeque opiniones; nova & sanior doctrina invenienda; ab auctoritate sua imprimis depellendi Sophistae. Plane itaque aliam viam, ac hi sapientiae foeneratores, calcavit. Sophistae ambitiosâ loquacitate iactabundas orationes declamabant: Socrates populari sermone, familiaribus colloquiis, de rebus ad vitam utilibus diserebat. 4 Sophistae veritatem & virtutem exfulare iuebant: Socrates, sophismata eorum & insidias interpositis quaestionibus destruens, propulsam veritatem honestatemque in patriam reducebat. Sophistae discipulis magnum auri pondus imperabant: Socrates, illiberalem quaestum aspernatus, nullam umquam doctrinae suae mer-

3 PLATO in *Apolog.* p. 67. ed. Bip.4 XENOPH. *Mem.* I. 1, 16. I. 2, 18. IV. 7. & alibi.

cedem accipiebat. ¹ Sophistae cultu magnifici, molles, luxuriosi, iniusti, Deorum contemtores erant: Socrates, paucis contentus, cultu corporis minime delicatus, nec tamen sordidus, caloris frigorisque patiens, frugalis, iustus, pius. ² Tanta intercessit & disciplinae & morum diversitas inter philosophum nostrum eiusque adversarios! Ad quas virtutes quum accederet summa morum suavitas, & nativa quaedam ingenii iucunditas sermonisque lepor, haud aegre Socrates optimorum quorumque & honestissimorum adolescentium amicitiam sibi conciliavit, quorum ingenia rerum utilium cognitione imbuat, animosque ad virtutis & honestatis studium formavit.

§. VI. *Socraticae doctrinae indoles.*

Ad doctrinae disciplinaeque rationem quod adinet, qua usus est Socrates, gravibus rationibus impulsus, ³ omisit istas ab humano intellectu longe remotas hominesque a vita hominum distrahentes quaestiones, de primis rerum omnium elementis, de universi natura & ortu &c. quibus explicandis reliqui philosophi frustra operam dabant: & *primus*, ut ait CICERO, ⁴ *philosophiam devocavit e coelo, & in urbibus collocavit, & in domos etiam introduxit, & coëgit de vita & moribus rebusque bonis & malis quaerere.* Videns enim, quantopere fundamenta salutis humanae societatis, virtus atque religio, a Sophistarum fallacibus ratiociniis labefactarentur; quam parum solidâ rerum cognitione imbuti adole-

¹ *Mem.* I. 2, 5. & 60. I. 6, 5. & alibi.

² *Mem.* I. 6. I. 1. §§. 11, 18. & 20. I. 2, 1 seqq. I. 3, 14. IV. 4. &c. Non singulari quadam & a cultu humano abhorrente vitae ratione vanam sibi, veluti Cynicus Diogenes, gloriam comparare Socrates studuit; sed tantum graecam mollietiem effugit, secutusque illud praeceptum est, quod postea SENECA Epist. V. his verbis expressit: *Id agamus, ut meliorem vitam sequamur, quam vulgus, non ut contrariam: alioqui, quos emendari volumus, fugamus & a nobis avertimus.*

³ Rationes ipsas vide in *Memorab.* I. 1, 11 sqq. & IV. 7, 6.

⁴ *Tusc. Quaest.* V. 4.

scientes ad capeffendam rempublicam accederent, quam parum recte in plurimis rebus ob veri momenti, quod in re quaque ineffet, ignorationem vulgo iudicaret homines, definire solebat Socrates, quid *pium* effet, quid *impium*; quid *honestum*, quid *turpe*; quid *iustum*, quid *iniustum*; quid *prudētia*, quid *stultitia*; quid *fortitudo*, quid *ignavia*; quid *civitas*, quid *civitatis rector*; quid *imperium*, quid *imperans*, & alia, quae virum bonum atque honestum ignorare non decet. Omnium igitur maxime meruit Socrates de republica, cui bonos, iustos, doctos cives finxit; de morum disciplina, cuius notionum fines constituit: de Theologia praecipue, quia huius universi auctorem & moderatorem minime spernendo successu, quatenus datum est homini solis naturae viribus connitenti, exploravit. Primus enim saniorē & ad similitudinem veritatis propensiorē notionem de natura divina animo informavit; & eo quidem usque statim pervenit, ut non modo superioris aevi philosophos, in ignoratione veritatis versantes, longo intervallo post se relinqueret, sed & summis & acutissimis viris, quibus facem praetulit, nihil fere reliqui fecerit. Nullus enim eorum, qui Socratem secuti sunt philosophi, quamvis esse Deum maiori forte argumentorum numero, quam Socrates, demonstraverint, aut argumenta a Socrate prolata latius diduxerint, magistrum clariore & firmiore Dei cognitione, pietate, & adplicatione Theologiae ad morum formationem umquam superavit. Quin, cum probe perspectos habuisset Socrates (ut ex omni eius philosophandi ratione nobis colligere licet) intellectus humani terminos, & in earum rerum inquisitione, quae hos limites non exce-

- 5 *Memorab. I. 1, 16.* Haec omnia Socrates adpellat *humana*: ad quae cuncta referre videtur, quae ad vitam humanam eiusque felicitatem promovendam faciunt, ut nec ipsam Numinis divini cognitionem ex hoc genere *rerum humanarum* excludat. Humanis opponit *divina* & *coelestia*: quibus completitur, quae ad Physicam, quam Theoreticam vocamus, prout ea aetate docebatur, & praecipue ad Cosmologiam generalem, spectant.

derent, pedem semper fixisset; multos errores posteriorum philosophorum, in quaestionibus sese iactantium captum ingenii humani superantibus & nihil ad vitam hominum pertinentibus, sapienter effugit. ¹

Methodo quoque, qua usus est in docendo Socrates, plurimum eius philosophia commendatur. Rationem illius exponit XENOPHON Lib. IV. cap. 6. Verum melius perspicitur ex ipsis dialogis Socraticis, ab eodem scriptore conservatis. Percipua ars Socratis in eo sita erat, ut a certis quibusdam, eisque usu omnium tritis, notitiis profectus, per varias simplicissimas quaestiones, ad quas non potuit non recte respondere is, quicum sermonem habebat, veluti per varios meatus, eo tandem perduceret alterum, ut intelligeret, cum his, quae tamquam perspicua & indubitata ipse ultro effet largitus, necessario coniunctum & connexum esse id quod eum Socrates docere vel admonere instituerat. Qua ratione efficiebatur, ut doctrinam Philosophi nostri tanto facilius subinde in animos admitterent homines, quod eas res, de quibus agebatur, non tam a magistro didicisse, quam ipsi se docuisse, sibi viderentur.

Sed, age, ad institutum nostrum propius accedamus, atque ipsam *Socratis doctrinam de Deo* adcuratius evolvamus. Quae disputatio in duas partes commode scindetur, quarum prior *placita Socratis de ipso Numine Divino eiusque naturâ* contineat, quae ex *Memorabilium* Lib. I. cap. 1. & 4. & Lib. IV. cap. 3. maxime haurienda sunt. Altera pars *placita Socratis*

- ¹ BALBUS apud CICERONEM *de Natura Deor.* lib. II. Stoicarum partium defensor, ad demonstrandam Dei existentiam fere ubi-vis argumentis Socraticis, latius modo diductis, utitur; & quamdiu quidem Socratis vestigia premit, proxime abest a veritate; simul vero limites a Socrate praescriptos migrat, erroribus involvitur. Omnino etiam atque etiam optandum erat, ut maior eorum numerus, qui e Socratis disciplina prodierunt, in eius instituto perseverassent, nec, ducti innovandi studio, a nobili admirabilique simplicitate magistri nimis aberrassent; qui, ut aliquid sui viderentur adferre, multa recta mutarunt.

de Cultu divino, quae Lib. I. cap. 3. & Lib. IV. cap. 3. & 6, continentur, exponet.

C A P U T II.

*Theologiae Socratis pars prior: de Deo
eiusque natura.*

§. VII. *Via, qua Socrates ad cognitionem veri Dei pervenit.*

Cum intellexisset Socrates, quam parum ad invenientiam cognoscendamque veram huius mundi causam prodesset studium naturae more consueto philosophorum aetatis suae institutum; missam fecit hanc inutilem causarum investigationem, missas fecit istas subtiles & inanes circa intimam rerum naturam & elementa quaestiones; 2 atque ex consideratione rerum naturalium & contemplatione mirae sapientiae constantisque ordinis in immensa hac rerum universitate conspicui, coniuncta cum accuratissima animorum humanorum observatione, Auctorem huius mundi eiusque naturam & virtutes cognoscere studuit, felicissimoque successu hanc viam, quae imbecillum hominis ingenium facillime & certissime perducit ad veritatem, persecutus est. Quomodo vero hanc viam calcaverit, quidve investigando meditandoque consecutus sit, sequentibus articulis evolvere conabimur.

§. VIII. *Deus est natura intelligens.*

Ac primum quidem, esse Deum naturam intelligentem, consilio ac ratione utentem, Mentem praestantissimam, mundi praesidem generisque humani parentem, firmiter persuasum habuit disertaeque docuit Socrates. Quam quidem persuasionem doctrinamque tali fere ratiocinio fuisse ab eo superstructam comperimus: Sentio, inquit, mihi inesse naturam intelligentem, quam Mentem & Animum vocamus. Sentio, quotiescumque aliquid perficio certum ad finem spe-

2 PLATO in *Phaedone*, p. 220 seqq. T. I. ed. Bip. XENOPH. *Mem.* l. 1, 11 seq.

stans, me neque necessitate quadam, neque casu illud agere, sed intimâ quadam vi animi mei; qui hunc finem cogitatione praeceperit, & actiones, quibus eum consequi conor, moderetur & dirigat. ¹ Hinc, cum caeteros homines mihi & structurâ & agendi & vivendi ratione similes videam, etiam eorum facta ad finem quemdam tendentia pariter ab intelligenti naturâ, quae eorum corpora habitet regatque, profecta esse intelligo. Quando igitur v. c. aut carmen egregium aut picturam aut statuam affabre factam aut aliud quodcumque artificium conspicio, non casu ea dico conflata esse, sed non possum quin mihi persuadeam, ab artifice quodam haec esse effecta, cuius miror intelligentiam, quae in ipso opere veluti expressa cernitur. Et quo maioris quidem artis vestigia opus quoddam prodit, quo aptiore consensu partes omnes ad praeclarum aliquem finem conspirant, eo maiori intelligentiâ artificem praeditum habeo. Quod si ergo in contemplatione mundi eiusque partium adeo mira infinitarum rerum, diversissimi generis, ad praeclarissimos effectus obtinendos conspiratio collineatioque reperitur, ut, si sagacissimus quisque mortalium ea omnia explorare aut enumerare vellet, infinitorum seculorum series neque investigationis modum neque orationis exitum adlatura esset; an non recta ratio confiteri nos iubet, etiam hunc mundum Mentis alicuius, & quidem eminentissimae praestantissimaeque Mentis, vi ac voluntate & consilio ortum esse, ² atque haec immensa corpora per totum universum disposita sub auspiciis prudentissimi rectoris moveri huncque ordinem servare? ³ Esse vero in mundo fines, omniaque ad eos obtinendos optime esse adcommodata, vel sola consideratio humanae naturae potest declarare. In nonnullis saltem partibus nostra subsistat observatio. Quam admirabilis est structura & dispositio instrumentorum, quibus ad rerum nos ambien-

¹ *Memorab.* I. 4, 8 seq.

² I. 4, 2 seqq.

³ I. 4, 8.

tium cognitionem hauriendam sumus instructi ! Quam mire omnes partes cuiusque instrumenti, ad efficiendum hoc, quod ab illis effectum videmus, conspirant ! Ita fit, ut oculus sit aptissimus ad videndum, auris ad audiendum, lingua ad diiudicandum rerum per os immissarum saporem. Quis non ab intelligentia factum esse confiteatur, ut oculi, ob infirmitatem, palpebris tamquam foribus muniti sint, quae, ubi visu opus fuerit, aperiantur, in somno autem claudantur ? Porro, cum videmus, cilia esse nata, ne venti nocerent, supercilia supra oculos posita, ne sudor a capite defluens detrimenti quidpiam adferat : cum consideramus fabricam aurium, quae omnibus sonis patent, numquam vero replentur ; structuram dentium, quorum alii ad secandos cibos, alii ad diminuendos sunt accommodati ; collocationem oris, per quod cibi ingeruntur, in narium vicinitate & oculorum ; canalium, per quos saeva ex alvo eiiciuntur, a sensibus quam longissimam remotionem ; cum intuemur innatam procreandi cupidinem, insitum parentibus amorem liberorum, summum natorum vitae desiderium, maximamque interitus fugam & averfationem ; an dubitare possumus, quin aliquis intelligentia consilioque praeditus animalia effecerit ? 4 Ratio vetat, & rerum ipsa natura omnem hanc rerum universitatem intelligentiae vi consistere nos confiteri iubet.

Aliâ quoque viâ consideratio nostrorum ipsorum eo nos ducere potest, ut intelligamus, praeter animum nostrum, aliam esse multo supra homines elatam Mentem intelligentem, quae humanorum animorum quasi fons haberi debeat. Quemadmodum enim particulae istae, terreae, igneae, aquaeae, e quibus corpus nostrum concinatum est, decerptae sunt ex magna illa materiae mole, quae extra nos in rerum natura est ; sic non debemus existimare, animum solum, nescio unde, quove casu, ita in corpus nostrum incidisse, ut nulla usquam praeter huma-

4 I. 4, 4. Adde, quae paulo inferius de sapientia ac providentia Dei dicuntur.

nos animos Mens existat; quin potius simili quadam ratione intelligi fas est, esse pariter extra nos infinitam quamdam Mentem, e qua, veluti fonte, animi hi, qui corpora nostra habitant, ducti sint & quasi delibati. ¹

§. IX. *Deus est omnipotens.*

Quod si ex opere vim & efficaciam opificis cognoscere licet, huius mundi contemplatio clarissime nobis ostendit, Deo non modo potentiam, sed summam & infinitam potentiam tribui oportere. Quanta enim & quam innumeralia corpora per immensum universi spatium disseminata sunt, quae miro ordine, inoffensâ quadam & cogitationem nostram superante velocitate procedunt, quae perpetuos usus praestant, numquam vero detrimenti quidquam capiunt, morbi corruptionisque expertia, numquam effoeta sunt: omnia bona, omnia praeclara! ²

§. X. *Deus est bonus, sapiens, providens.*

Ex tota porro mundi eiusque partium fabrica & distributione adparet, Deum, cum mundum procrearet, animantium & in primis hominum intellectu gaudentium salutem, commodum & delectationem spectasse, atque hunc finem optimâ commodissimâque ratione esse consecutum. Deum igitur & bonum & sapientem dicamus necesse est. Neque vero opus suum, initio constitutum, deinde deseruit, ac veluti proiectum omisit; sed constantem naturae cursum perenni vi conservat, & opus sapientissime benignissimeque institutum providâ suâ curâ complecti numquam intermittit. Inprimis vero praeclaram continuamque curam gerit naturarum vitâ ac sensu praeditarum, praesertimque hominum, quorum in usum maxime omnia comparat, ut & ad necessitatem & ad delectationem nihil eos deficiat. Praebet nobis lucem, sine qua, licet oculis gaudemus, caeci foremus. Quiete indigentibus noctem no-

¹ I. 4, 8.

² IV. 3, 13.

bis tribuit, ut quam commodissime requiescamus. Sol luce suâ rerum omnium adspectum aperit, & continuato cursu distinguit temporis diurni partes. Nox, cum propter obscuritatem incertior sit, lumine astrorum, quantum fatis est, perfunditur. Porro, cum sine cibo sustentari vita hominis non possit, multae & multiplices fruges diversis temporibus e terra nascuntur, neque eae solum, quibus ad conservandam vitam opus habemus, sed & quibus delectatio accedit. An non providae sapientiae testes sunt, aquarum multitudo, usus ignis, aër universae terrae circumfusus, siderum conversiones, & inprimis solis, qui, quando cursum suum brumâ inflectit, iterum accedit, ut alia ad maturitatem perveniant, alia, quorûm tempus praeteriit, igne solis admoto exarescant: haecque ad hunc diem constanter ita fiunt, ut beneficum illud astrum numquam neque adpropinquet nimis, ne nos adpulsu suo exurat; neque nimis recedat, ne longiore eius abscessu frigore congelascamus. Quae cum ita sint, mutuis reversionibus maxima commoda in terricolae effunduntur. Deinde hoc quoque sapienter institutum, quod neque gelu neque aestu nobis subito superveniat, sed ita paulatim succrescat, ut unumquodque extremum nonnisi minutâ progressionem nobis obrepat. 3

§. XI. *Bonitas Dei erga universum genus humanum.*

Haec, quae haecenus recensita fuerunt, commoda, homini fere cum caeteris animalibus sunt communia. Verum etiam plurimis in rebus homo brutis antecellit. Ipse enim bestias cicurat & domat, lacte illorum & carnibus vescitur, multo validiores suo subiicit imperio, ut quocumque modo commoditati ipsius inserviant. Porro cum caeteras animantes abiecerit Deus ad pastum, soli homini erectum incessum tribuit, quo plurimum rerum adspectus illi pateret, superne posita conspiceret, offensionibus minus esset obnoxius. Caeteris porro animantibus, quas Deus pronas

finxit, pedes modo contigerunt, qui incessui tantum inserviunt: homini manus quoque adaptatae sunt, plurimarum rerum ad eius salutem spectantium agiles celerisque ministrae. ¹ Quamquam lingua cuncta animalia gaudent, sola tamen humana ita efformata est, ut, si mota variis modis os adtingit, articulatos sonos effingere possit, quibus sensa animi nobis invicem aperiamus, & quae bona comperta habemus, invicem communicemus; quibus item leges feramus, & civitates administremus. Vis enim orationis conciliatrix est maxima civitatum. ²

Verum enimvero, pergir Socrates, Deus non modo corporis curam habuit, sed etiam (quod maximum est) *mentem* praestantissimam, naturae divinae similem & participem, nobis indidit. ³ Quae enim anima alius cuiusquam animalis sensum habet Deorum, pulcherrima haec & maxima concinnantium? Quodnam aliud animantium genus Deos colit? Quae alia anima magis, quam humana, idonea est ad praecavendam famem, sitim, ad depellendum frigus, calorem, ad medendum morbis, ad exercendum robur, ad comparandam doctrinam, ad retinenda memoriâ visa, audita, percepta? Cui non pater, homines inter bestias veluti Deos vivere, eas naturâ, corpore, animo longe antecedentes? Nacti enim sumus figuram corporis habilem & ingenio nostro aptam. Quid enim humana ratio, tauri corpore inclusa effectura esset? aut quis manuum foret usus sine ratione? —

Quantam igitur dignitatem tribuerit Socrates animis humanis, quos Dei societate quadam teneri dixit, ex iis, quae supra memoravimus, satis perspicuum est. Hinc quoque amicos suos tam ardenti studio exhortabatur, ut sui ipsorum, & virtutum, & vitiorum suorum cognitionem, admoniti Delphici templi titulo, sibi compararent; ⁴ ut

¹ IV. 3, 10. I. 4, 11.

² IV. 3, 11 seq. I. 4, 14.

³ I. 4, 8. IV. 3, 14.

⁴ III. 7, 9. IV. 2, 24.

vires animi exercerent, excolerent, perficerent; 5 ut virtuti studerent, pravitatem & libidines, quae animum maculant & devastant, fugerent. 6

Iam cum philosophus noster tam praeclare & de Deo & de animis humanis & virtutibus senserit differueritque, quis dubitabit, quin hanc vitam crediderit immortalitatem consecuturam? Xenophon in Memorabilibus quidem hac de re non diserte agit; 7 verum in Cyropaedia, 8 in qua imaginem boni principis iuxta magistri sui praecepta exprimere voluisse videtur, moribundum Cyrum plane Socratico more de animi immortalitate differentem facit, ut summa sit verisimilitudo, totam fere illam orationem e doctrina Socratis perfluxisse. Deinde apud Platonem, qui quidem permulta de suo admiscet, notae sunt illa disputationes, quibus a Socrate fusa & egregie haec quaestio tractatur. 9

§. XII. *Peculiaris Dei singulorum hominum cura: simul de Divinatione, & de genio (quem vocant) Socratis.*

Non modo persuasus fuit Socrates, Deum generis humani in universum curam habere, sed etiam unicuique homini peculiari modo prospicere. Quamvis enim homo intellectu suo permultarum rerum cognitionem complectatur, sibi quae multis in rebus ipse consulere possit; saepius tamen accidit, ut, quodnam consilium sequatur, quamve

5 III. 6, 16 seqq. III. 9, 1 seq. IV. 1, 2 seqq.

6 I. 3, 6 seqq. I. 5. II. 1 & alibi.

7 XENOPHONTI haec quaestio forsitan ad defendendum Socratem tanti momenti visa non erat, ut eam fusius exponeret, cum doctrina de immortalitate animorum pervulgata esset inter Graecos. Interea cum in ipsis etiam Memorabilibus, cap. 8. Lib. IV. legimus, quantâ fiduciâ, quam bono animo Socrates de morte instante locutus sit, quantamque constantiam ostenderit, non possumus non nobis persuadere, eum mentem post obitum vitam continuaturam credidisse.

8 Lib. VIII. c. 7.

9 Cf. V. Cl. MEINERS *Geschichte der Wissenschaften*. Vol. II. pag. 408 seqq.

agendi rationem teneat, per se constituere nequeat, quoniam id, quod in quacumque re gravissimum est, nempe exitum rei, praevidere non valet. ¹ Huiusmodi dubiis in rebus Deus homini, quae agenda sint, & quae ratio, ut optime omnia fiant, ineunda, per varia signa, quorum scientia *divinatio* adpellatur, ² portendere dignatur. Praesertim vero curae habet proborum hominum salutem; qui si in rebus, in quibus sibi ipsi consulere nequeunt, ad Deum confugiunt eiusque favorem sibi precibus ardenti-que cultu conciliant, numquam consilii inopes discedunt; sed ab eo, qui unus rerum omnium eventus explorator habet, omnia bona bono animo sperare possunt. ³ Duplici vero ratione homines consilii divini participes fieri existimasse videtur Socrates, cum per *signa interna*, tum per *externa*. Ad *interna* retulisse videtur illud consilium, quod credidit ipsum Deum, nullis rebus extrinsecus intervenientibus, dare homini pio, & ei quasi in animum inspirare, si dubiis in rebus fidenti animo divinum consilium sibi expeteret. ⁴ Hinc, *Deum ipsum sibi consultorem & admonitorem adesse*, dicebat Socrates. Quod quidem non ita, ut a plerisque factum video, accipiendum esse arbitror, quasi peculiarem quemdam Deum, sive Genium, comitem ac socium sibi uni prae caeteris hominibus tributum statuisset. Ex Xenophontis saltem libris nemo hoc facile eruere poterit. Si enim legimus locum Libro I. cap. 1. §. 2 seqq. in quo potissimum hac de re sermonem facit Xenophon, ⁵ ac cum eo alia loca de divinatione compara-

¹ *Xen. Mem. I. 1, 7 seq.*

² *IV. 7, 10.*

³ *I. 1, 9. I. 4, 18. IV. 3, 12. cf. IV. 8. & infra, Sect. XVIII. de Cultu interno.*

⁴ *II. cc.* Eo minus vero est mirandum, Socratem hoc persuasum habuisse, quum eas etiam ipsas animi dotes, quibus a naturâ instructus homo est, tamquam eximia beneficia, quae divini Numinis singulari benignitati accepta essent referenda, praedicare consuevisset. *Mem. I. 1, 9. cf. I. 4, 13.*

⁵ » Socratem, inquit XENOPHON, divinatione usum esse sciunt

mus, nihil aliud nobis inde colligere licebit, nisi, Socratem adfirmasse, Deum eundem, quem huius mundi gubernatorem & humani generis parentem venerabatur, & sibi, & omnibus qui studiose Eum colunt, in rebus obscuris, quid agendum sit, portendere. 6 Simul vero ex iisdem locis intelligimus, iam tum male interpretatos fuisse eius sententiam adversarios, invidiâ nempe correptos. Ad *signa vero externa*, vulgaria divinationis genera, ut auguria, sacrificia, prodigia, oracula referenda esse censeo; quae non omnino sprevisse videtur Socrates; 7 forsan quod istas res quasi sortium quarundam vim habere putarit,

omnes. Celebre enim eius est assertum, Deum sibi portendere. Ex quo potissimum capite mihi reus actus fuisse videtur, tamquam qui novos Deos introduxisset. Eo vero nihil novi ille induxit. Quicumque enim divinationem esse credunt, ii utuntur avibus, oraculis, prodigiis & sacrificiis. Hi vero etiam ipsi *existimant* quidem, non *ipsas aves*, aut *eos homines*, qui fortuito se nobis dant obvii, scire, quae Deos consulentibus conducerent, sed *Deos* per ista signa nos admonere; at plerique vulgo dicere solent, se *ab his avibus hisque prodigiis* impelli aut averti. Socrates vero, cum verba sua semper animi sententiae adcommodare consuevisset, constanter dicebat *Deum ipsum* sibi portendere seque admonere.

6 Loca Xenophontea & argumenta, quae ad firmandam opinionem pertinent, Socratem non *peculiari* cuidam *genio* suam *μαντικὴν* tribuisse, sed ipsi Supremo Numini, haec sunt fere: primum ipsa illa disputatio lib. I. c. 1. §. 2 sqq. ubi XENOPHON, ex professo agens de Socratis *μαντικῇ*, promiscue utitur nominibus *θεός*, *θεοί*, τὸ *δαίμονιον*, quae alibi eodem modo ad Summum Numen referuntur. Deinde I. 1, 19. ubi de omnipraesentia Dei sermonem facit Socrates, manifeste τοῖς *θεοῖς* tribuitur τὸ *σημαίνειν περὶ ἀνθρώπων πάντων*, & sic Lib. I. 4, 18. τῷ *θεῷ*. Porro I. 1, 9. & IV. 3, 12 seq. (coll. I. 4, 18.) aperte ait idem, Deum non modo sibi uni portendere, sed cuilibet homini qui sincerâ pietate favorem illius sibi conciliare studuerit. Denique lib. I. 3, 4. disertis verbis haec inveniuntur: εἰ δέ τι *δόξειεν αὐτῷ σημαίνεισθαι παρὰ τῶν θεῶν* &c. E quibus abunde patere puto, Socratem minime sibi a *peculiari* quodam *genio* indicia fieri adfirmasse. Cf. IV. 3, 12. IV. 8, 5 seq. 11.

7 *Mem.* I. 1, 6. I. 4, 15.

quarum ope Deus hominibus in rebus dubiis, quid facto opus esset, aut quis futurus esset rerum incertarum eventus, indicaret. ¹ Quamvis autem Deus in rebus dubiis consulere nobis velit, nequaquam tamen beneficio divinationis abutendum est. Insanire, aiebat Socrates, & nefas committere hos, qui, neglecto ex ignavia aut superstitione rationis usu, per divinationem explorare vellent ea, quae Deus mortalibus per virium earum usum, quibus sumus a natura instructi, accedente humanâ arte atque industriâ, cognoscenda dedisset & intelligenda. Contra etiam mente captos adfirmabat hos, qui nulla in re ad divinum consilium confugiendum esse, suamque rationem sibi ubivis satis praesidii praestare, existimarent. Iam hos, qui utrumque vitium, & superstitionem, & despicientiam divini consilii, effugere vellent, hortabatur, ut eas ingenii dotes, quibus divino beneficio a natura instructi sunt homines, sedulo excolerent, atque subsidiis omnibus, quae ad perdiscendas humanas artes ipsis suppetere, gnaviter uterentur, ne, ubi opus fuerit, consilio egerent; tum vero, ut in iis demum rebus, ubi humanae artes atque subsidia eos deficerent, & nec ipsi sibi faperent, nec aliorum hominum consiliis satis confidere possent, ad exquirendum per divinationem Dei consilium confugerent. ²

¹ An *Oracula* etiam Graeciae tanti fecerit Socrates, quemadmodum doctis nonnullis Viris persuasum video, id mihi quidem dubitari posse videtur. Eius enim rei idonea documenta requiro; neque vero penitus latere Socratem potuerant sacerdotum fraudes atque artificia. Quod vero Xenophonti, ad Cyrum in Asiam se conferre meditati, suavit Socrates, ut de fuscipiendo itinere Delphicum Apollinem consuleret, id quo pertinuerit, ipse XENOPHON, de Exped. Cyri, init. libri III. ubi de ea re agit, satis declarat. Scilicet per se probaverat consilium illud Xenophontis Socrates, sed verebatur ne ea res Xenophonti invidiam civium suorum conflaret; ad quam declinandam invidiam commodum fore arbitrabatur prudentissimus praeceptor, si oraculi responso iter suum comprobante niti posset Xenophon.

² *Mem. I. 1, 6* seqq.

§. XIII. *Deus ubivis adest, omnia scit.*

Cum Socrates Deum omnia curare, omnibus prospicere, hominibus semper consulere existimaverit; consentaneum erat, ut eundem quoque *ubivis adesse, omnia videre & scire* statueret. Intimo sensu novimus, inquit, 3 animum nostrum toti corpori adesse, illudque ex voluntate sua gubernare: oportet igitur nos existimare, Prudentiam etiam eam, quae omni rerum universitati praesidet, toti mundo interesse & cuncta ad voluntatem suam disponere. Non putandum, nostra quidem lumina in multorum stadiorum spatium prospicere posse, oculum vero Dei non posse omnia cernere: non putandum, nostram quidem mentem & quae in proximo, & quae in Sicilia, & quae in Aegypto gerantur, curare posse; intelligentiam vero Divinam non posse simul omnibus esse intentam. Quod si vero, quemadmodum homines colendo cognoscimus hos, qui nos vicissim colere cupiant, & gratificando, qui gratias nobis referre velint, & consulendo, qui prudentia gaudeant, sic etiam Deum venerando voluerimus experiri an dubiis in rebus consulere nobis velit; tunc sane perspicemus, naturam Divinam talem tantamque esse, ut & omnia simul videat, & omnia audiat, & ubivis adsit, & ipsas intimas animi nostri cogitationes atque consilia perspiciat, & rerum omnium curam habeat. 4

§. XIV. *Deus sub oculos non cadit.*

At, dicet aliquis, non videmus, ut operum humanorum opifices, sic mundi conditorem dominumque. Non exspectandum est, regerit Socrates, dum formam Dei conspiciamus: sed operum illius consideratio impellat nos ad eius cultum & venerationem. Etenim ne animum quidem nostrum oculis cernimus, qui cum divinâ naturâ proxime coniunctus est; sed ex effectis eum moderatorem & dominum totius

3 I. 4. 17 seq.

4 Loc. cit. & I. 1, 19.

corporis esse sentimus. ¹ Nec solem ipsum, cuius maximis beneficiis fruimur, temere intueri licet; nec venti, alique Deorum ministri, quorum effecta sentimus, oculis cernuntur. Ita quoque vis & potestas Divini Numinis, etsi ipsum oculos fugit, ex maximis operibus, quae ab eo quotidie perfici videmus, cognoscenda est. ²

§. XV. *Deus est unus.*

In legendo Xenophonte animadvertimus, Socratem mox *Deum*, singulari numero, mox *Deos*, plurali numero, dicere; ut in summa inconstantia & ambiguitate versari videatur. ³ Sive vero plura inferioris ordinis numina esse autumavit, ⁴ sive τὸ δαιμόνιον respectu variorum adtributorum τοὺς θεοὺς in plurali numero vocari posse putavit, ut unus idemque Deus v. c. sub nomine Iovis, tamquam pater & conservator humani generis adoraretur, sub nomine Neptuni, tamquam rector aquarum &c.; sive denique ita locutus est, ut, ad communem civium suorum opinionem & rationem loquendi subinde sese adtemperans, paratior ad audiendum redderet auditorum animos, & ad veritatem ab eorum sensibus notionibusque remotiorem facilius accipiendam; hoc certe tam ex totius cuiusque disputationis, qua de Deo ex professo agit Socrates, nexu & ratione, quam ex variis sive nominibus sive circumlocutionibus, quibus Supremum Numen designat Philosophus noster, ⁵

¹ I. 4, 9. IV. 3, 14.

² IV. 3, 13 seq.

³ VELLEIUS quoque apud CICERONEM de *Natur. Deor.* I. 12. reprehendit Socratem hanc ob causam. *Atque etiam Xenophon, inquit, paucioribus verbis eadem (quae Plato) fere peccat. Facit enim in iis, quae a Socrate dicta retulit, Socratem disputantem, formam Dei quaeri non oportere; eundemque & solem & animum Deum dicere, & modo unum, tum autem plures Deos.*

⁴ Sic IV. 3, 13. οἱ ἄλλοι θεοὶ uni supremo Deo opponi videntur: sed quosnam ibi ἄλλους θεοὺς dicat, haud satis nobis quidem in plano est.

⁵ Nomina haec sunt fere: ὁ θεός, I. 4, 13 & 17 &c. τὸ θεῖον, I.

fatis adparet, eum *unum* modo *Deum*, mundi conditorem, conservatorem, gubernatorem, credidisse; Deum eminentiori quadam notione, potentem, bonum, sapientem, hominum amantem, omnia scientem, omnibus prospicientem, ubivis praesentem.

C A P U T III.

Theologiae Socratis pars altera: de Cultu Divino.§. XVI. *Cultus Divini necessitas & utilitas.*

Varias causas adtulit Socrates, quamobrem Divinum Numen ab hominibus coli debeat. Et primum quidem, quod, etiamsi adeo supra nos elatum sit, ut cultu nostro egere non videatur, nos tamen dignos censet, quorum commodis prospiciat. ⁶ Deinde, quod ex eius cultu bonitatem, amorem, providentiam, benevolentiam illius erga nos optime cognoscimus. ⁷ Porro, quod ipsis animis nostris quaedam innata est veneratio Deorum. Unde enim conscientiae atrocissimi stimuli, qui dies noctesque pungunt atque excruciant eos qui male fecerunt? unde vero summa ista tranquillitas animi bonarum actionum sibi consci; nisi insita nobis esset opinio, Deum esse, qui bene aut male nobiscum agere possit, cuius legibus parere, quem adorare fas sit? Neque vero temere & ex nescio qua fraude concepta illa opinio videri debet, quae & publice apud gentes omnes constanter obtinuit, & privatim optimorum quorumcumque hominum & prudentissimorum animis maxime infidet. ⁸ Nempe divina haec lex est, animis hominum ab

4, 18. τὸ δαιμόνιον, I. 1, 2 seqq. IV. 3, 14 seq. &c. ὁ ἐξ ἀρχῆς ποιοῦν ἀνθρώπους, I. 4, 5. σοφὸς δημιουργὸς, I. 4, 7. ἡ ἐν παντὶ φρόνησις, I. 4, 17. ὁ τὸν ὅλον κόσμον συντάττων, καὶ συνέχων, καὶ αἰὶ χρωμένοις ἀτρίβῃ τε καὶ ὑγιᾷ καὶ ἀγήρατον παρέχων, τὰ μέγιστα πράττων καὶ οἰκονομῶν, IV. 3, 13.

⁶ I. 4, 10.

⁷ I. 4, 18.

⁸ I. 4, 16. IV. 3, 16.

ipso Deo inscripta: *Cole Deum*; quam qui spernit, eum ex ipsa rei natura inevitabilis poena comes sequitur. Divinas leges nemo impune laedit, quia ex eo ipso, in quo illae spernuntur, naturali consecutione poena oritur. ¹ Adeoque e legibus divinis in humanas translata lex est de Cultu Deorum: non mala arte; sed quia manifestum erat, civitatem, quae reverentiâ Numinis Divini non contineretur, perpetuis bellis, seditionibus, fraudibus, iniuriis, immanitate, & aliis societati hominum inimicissimis malis, ceu gravissimis poenis, cum ipsa legis contemtionem coniunctis, exagitari vexarique. ²

§. XVII. *Cultus Dei externus.*

Quod ad modum colendi Dei adinet, ratione *externi cultus* legem civitatis & dictis & factis secutus est Socrates; & alios quoque, idem ut facerent, hortatus est. ³ Sacrificabat more maiorum in publicis & privatis altaribus, atque cultum exhibuit Diis in templis civitatis. (cf. §. XV.) Alienis enim rebus se immiscere eos iudicabat, & inanem laborem suscipere, ⁴ qui ritus auctoritate civitatis receptos privatâ auctoritate vellent mutare. Igitur Socrates, ante omnia, meliorem notionem de Deo pervulgare studuit; ratus, hanc caeteros abusus, caerimoniis tantum inhaerentes, facile profligaturam esse. In sacris autem faciendis, illud praesertim Hesiodi praeceptum, καὶ δύναμιν (*pro viribus, pro facultatibus*) ἐρδεῖν ἱερ' ἀθανάτοισι δεῖσι, commendabat. Deus enim non veluti mortales splendidis donis cultusque magnificentia ducitur, sed piorum maxime honoribus delectatur. Hinc credidit Socrates, Deo aequale

¹ IV. 4, 19 seqq. quo loco egregia continetur disputatio de *Legibus naturalibus*, a Deo animis nostris inscriptis.

² Cf. CICERO de Legg. II. 7.

³ XENOPH. Mem. I. 3, 1. Conf. CICERO de Legg. II. 7.

⁴ Hanc vim subiectam esse puto vocabulis *περίεργους καὶ ματαίους*, quibus utitur XENOPHON loco modo citato; nec video, cur *περίεργους* vulgo *superstitiosos* h. l. exponant.

cere exigua pauperum dona, atque splendida & magnifica divirum sacrificia. Quod ni ita esset, saepius improborum dona acceptiora illi forent, quam proborum. Vita autem homini non esset optanda, si Deus magis gauderet sacrificio pravi hominis, quod splendidum esset, quam boni probique, quod tenue & exiguum. 5

§. XVIII. *Cultus Dei internus.*

Ex his, quae modo memoravimus, iam satis adpareret existimasse Socratem, verum Dei cultum non externis splendidis actionibus, sed ex animi adfectu eius qui Deo honorem exhibet, & ex sincero virtutis studio, esse iudicandum. Qui divino Numini, inquit, acceptus fieri cupit, hunc ante omnia grati animi sensum illi declarare oportet. Tamen si vero divina beneficia nemo mortalium dignâ gratiâ adaequare potest; Dei tamen benevolentiam nobis possumus conciliare, si constanti conatu & numquam intermissâ virium contentione (nam & huc praesertim etiam valet illud καὶ δύναμιν) omnem vitae actionem ad eius voluntatem adtemperare, semper eius iudicio nosmet adprobare, ac toto de pectore sinceroque animo illi placere eique parere studemus. 6 Quale si vitae institutum tenemus, Deoque

5 *Mem. I. 3, 3.*

6 IV. 3, 15 seqq. III. 9, 15. IV. 6, 2 seqq. Neque vero haec praeceptis tantum docuit Socrates, sed etiam exemplo suo comprobavit. Sic, quum senator quondam fuisset, & universus populus novem praetores iniustâ sententiâ ad capitis supplicium damnare voluisset, Socrates, qui concioni per id tempus praesidebat, noluit populo suffragiorum ferendorum potestatem dare, vel maxime indignante omni plebe & comminantibus potentioribus: maluit nempe sacramento, quo fidem suam obstrinxerat ex legibus iustitiae sese acturum, satisfacere, quam praeter id quod iustum atque aequum ipsi videretur gratificari populo, sibi ab ira comminantium cavere. *Mem. I. 1, 18.* Sic etiam hoc eximium pietatis Socraticae specimen est, quod, ubi aliquid a Deo sibi significatum putavit, non magis sibi persuaderi passus est, ut contra Dei iudicium ageret, quam si quis ei persuassisset, ut viae ducem caecum & locorum ignarum, loco luminibus praediti

nos tali cultu & obsequio probamus, summam quoque fiduciam in eo reponere, & ab eodem optima quaeque non solum precibus expetere, verum etiam firmâ persuasione exspectare possumus debemusque. In *precibus* autem ad Deum fundendis illud praecipue spectandum esse monebat, ne, quae bona atque optanda nobis sint, ea ex fallaci nostro iudicio unice aestimemus, & Deo id, quod ab eo impetrare cupimus, quasi nominatim praescribamus; sed ut simpliciter ac generatim ea, quae vere bona ac salutaria sint, a Deo precemur, firmiterque nobis persuasum sit, Deum ipsum, quid sit quod maxime nobis conducatur, optime perspectum habere, ac pro sua sapientia & benignitate omnia longe meliore ratione, quam pro imbecilli nostri ingenii captu, dispensaturum. 1

CONCLUSIO.

Haec sunt fere, quae nobis Xenophon circa doctrinam Socratis de Deo eiusque cultu memoriae prodidit. De quibus diversi homines diversâ ratione statuerunt. Alii Socratem sanctissimo religionis nostrae statore Christo eiusque Apostolis aequiparare aut etiam anteferre ausi sunt: quorum mireris inanes conatus. Quamvis enim multa iste praeclara,

viamque cognitam habentis, adsumeret. Atque aliorum dementiam vituperabat, qui contra testatam Deorum voluntatem agere praesumerent, caventes scilicet, ne in hominum incurrerent reprehensionem. At ille omnia ita longe posthabebat Dei consilio, ut, postquam Deum ita de se decrevisse iudicavit, vel ipsam mortem forti constantique animo subiret; existimans, Deum ea etiam, quae mala nobis videantur, in commodum nostrum convertere. *Mem.* I. 3, 4. IV. cap. 8. toto.

- 1 IV. 3, 17. I. 3, 2. Plane Socratico ingenio adcommodata & cum XENOPHONTE conspirans est illa etiam disputatio Socratis de cultu divino ac de precibus ad Deum fundendis apud PLATONEM in *Alcibiade* II. quae conferri meretur. Ac specie profecto non caret id, quod (teste Athenaeo lib. XI. p. 506. c.) iam olim a nonnullis creditum defensumque est, ipsum illum Dialogum, qui *Alcibiades secundus* inscribitur, non a Platone, sed a Xenophonte esse conscriptum.

egregia, veritatieque adcommodata docuerit; tamen non modo eadem omnia in Sacris Literis iterum iterumque inveniuntur, verum etiam ea clariore in luce posita, multisque aliis veritatibus, ad veram hominis felicitatem adprime facientibus, aucta, quarum apud Socratem vestigia nulla comparent. Alii contra meritam Philosophi nostri laudem imminuere, deprimere, conterere voluerunt; partim insitiâ; partim concitati audaciâ eorum, qui divinitus revelatam doctrinam prae Socratis doctrina contemnere ausi sunt; partim nullam temporis rationem habentes, Socratem, velut Christianum philosophum, iudicantes, pluraque a viro revelationis luce destituto, quam postulare par erat, exigentes. Hinc multa acriter urgere, & criminari, & vituperare in eo solent, quae aut omnino cum nulla ne specie quidem veri dicuntur, aut sat firmis testimoniis non fulciuntur, aut consultis temporibus quibus vixit Socrates, consideratis aevi istius moribus, pensato aliarum rerum circumstantium concursu, non tantam acrimoniam desiderant; licet ad nostra tempora, ad nostros mores, ad nostram omnium praestantissimam Christianam doctrinam relata, reprehensionem mereantur. Verum enimvero minime pro eo homine habendus est Socrates, qui humanam naturam erroribus obnoxiam plane exuerit, neque pro tali doctore, qui morum disciplinam doctrinamque divinam ab omni labe purgare, hominesque ad eum & cognitionis & salutis gradum, ad quem postea Deus ipse nobis viam per Christum patefecit, perducere debuerit: verum pro viro, qui sanâ ratione duce, quantum admisit conditio humana, temporum ratio, invidia civium, ad cognitionem veri Dei & virtutis, atque ira ad vitam beatam pervenire studuerit, & alios quoque, si modo praeceptis aures animosque dociles prae buissent, ad eandem perducere tentaverit. ² Neque vero

² Socrati ante omnia curae fuit, ut familiaribus suis veram notionem Dei & coniunctionis, quam Deus cum hominibus habet, instillaret; quo eos, non modo cum in luce & coetu hominum versarentur, verum etiam in solitudine, perniciosorum saepe

inutiles fuisse praestantissimi viri conatus, vitam eius doctrinamque perpenderit facile licet intelligere: ut, rationibus bene subductis, non possimus non eum omnis antiquitatis Philosophorum principem adpellare, & in optimorum hominum numero, quorum grata atque cara omnibus manere debeat memoria, reponere.

confiliorum matre & nutrice vitiorum, a malitiâ, a turpitudine, ab iniustitiâ, ab impietate avocaret. *Mem.* I. 4, 19. IV. 3, 2. Multo magis vero doctrinâ suâ prodesse potuisset Socrates, nisi partim communis superstitio; quae non impune impugnatur, & carcerem & mortem minatur, partim auctoritas Sophistarum, qui fluctuantis multitudinis opiniones adsensu suo fovebant, (cf. §. IV.) resistissent. Quis enim non didicisse mavult, quam discere? (cf. *PLAT. de Repub.* Lib. VI. Tom. VII. pag. 87 seq.) Ad Socratem bene adcommodantur verba eiusdem scriptoris in *Timaeo*: τὸν μὲν ποιητὴν καὶ πατέρα τοῦδε τοῦ παντὸς εὐρεῖν τε ἔργον, καὶ εὐρόντα εἰς πάντας ἀδύνατον λέγειν.

ARGUMENTI SUMMA.

Prooemium.

Sectio I. Imago status Theologiae apud Graecos ante Socratem :

1. Antiqui Poëtae & Sacerdotes. §. I.
2. Antiquissimi Philosophi. §. II.
3. Anaxagoras. §. III.
4. Sophistae. §. IV.

Sectio II. Socrates eiusque Theologia.

Caput I. De Socratis moribus & doctrina praemittenda quaedam :

1. Socratis animi indoles. §. V.
2. Indoles doctrinae Socratis. §. VI.

Caput II. Theologiae Socratis pars prior: de Deo eiusque natura.

1. Via, qua Socrates ad cognitionem Dei pervenit. §. VII.
2. Cognitio ipsa, quam habuit de Deo.
 - 1) Deus est mens. §. VIII.
 - 2) Deus est omnipotens. §. IX.
 - 3) Deus est bonus, sapiens, providens.
 - a. in genere, §. X.
 - b. in specie; ubi agitur
 - a) de bonitate Dei erga universum genus humanum. §. XI.
 - b) de peculiari singulorum hominum cura; de divinatione & genio Socratis. §. XII.
 - 4) Deus ubivis adest, omniscius est. §. XIII.
 - 5) Deus oculis non cernitur. §. XIV.
 - 6) Deus est unus. §. XV.

Caput III. Theologiae Socratis pars altera: de Cultu divino.

1. Eius necessitas & utilitas. §. XVI.
2. Cultus externus Dei. §. XVII.
3. Cultus Dei internus. §. XVIII.

Conclusio.

VIII.
MORES SOCRATIS,
EX XENOPHONTIS MEMORABILIBUS
DELINEATI. *

P R A E F A T I O.

PRAECIPUO quodam amore illorum XENOPHONTIS Commentariorum captus, quibus *Memorabilia Socratis* continentur; ex his ipsis commodè feligi posse argumentum taminis philosophici, quod mihi hoc tempore conscribendum erat, putavi. Quorum commentariorum pars ea, quae ad dogmata Socratis de divino Numine maxime spectat, quum esset ab amico, qui simillimum consilium ceperat, occupata; ego, ad Morum habitum memorabilis huius viri ex eiusdem Xenophonte libelli praescripto adumbrandum rationes meas conferens, aequè amplam messem ex eodem agro laturus mihi videbar. Et grave quidem, quod mihi imposui, onus esse, quodque a iuvenili maxi-

[* Ut superior Commentatio, *De Theologiâ Socratis*, sic & haec, de eiusdem *Socratis Moribus*, nostro quidem ductu & modamine, sed adhibito proprio quodam studio, ab eo Iuvene (praematurâ morte interim vivis crepto) conscripta est, qui eam olim nostro sub praesidio in publico Eruditorum confessu defendit; quare etiam *ipsius nomine* edita illa erat, hoc titulo: *Mores Socratis ex Xenophontis Memorabilibus delineati: Commentatio Historico-Philosophica*, quam praeside Iohanne Schweighauser, Graec. & Orient. Liter. Prof. P. O. ad diem VII. Decembris MDCCCLXXXV. in Universitate Argentoratensi, solenni Eruditorum examini subiicit auctor, Iohannes Andreas Kamm, Argentoratensis.]

me abhorreat imperitiâ, mox sentire coepi; sed cogitans, absolutum omnibus numeris opus ab hac aetate nec requiri magnopere nec expectari, fretus hac fiduciâ, vires saltem meas in hoc genere tentare, & quae inprimis in charactere Socratis emerent quasi lineae, eas, quoad possem, explicare & in luce quadam ponere mecum constitui. Et primum quidem *Socratis in Deum pietas* memoratu digna mihi visa est; tum singulare, quod in eo fuit, *felicitatem hominum promovendi studium*, cum generoso privatae utilitatis neglectu coniunctum, exposui; denique de *animi eius fortitudine atque constantiâ* verba facienda existimavi.

CAPUT I.

De Socratis in Deum pietate.§. I. *Demonstratur pietas Socratis.*

SOCRATIS in Deum pietatem qui rite diiudicare velit, id agere debet, ut ad aetatis, qua ille vixit, hominumque, inter quos vitam egit, religionem moresque & opiniones studiose seduloque mentem convertat; ne, dum iudicium de Atheniensis civis pietate ferre conatur, suos sensus, suam religionem in illa tempora imprudens transferat. Hanc mihi legem scribens, proxime ita arbitrabar ad iudicii aliquam aequitatem me accedere posse. Cum vero Graecorum animis, sicut aliorum antiquorum populorum, inveterata esset plurium Deorum opinio, rituumque ad religionem eorum spectantium ea fuerit ratio, ut religionem ipsam in iis servandis contineri vulgo omnes temere persuasum haberent; haudquaquam tamen Socrates eodem hoc, quo caeteri, morbo aegrotasse existimari debet. Quamvis enim ipse cum populo patrios sequeretur ritus, legibus civitatis pie se submittens; ¹ animum tamen a vulgi persuasionem longe alienum habuisse, si omnino eius sentiendi vivendique rationem consideremus, admodum fit probabile. Sicuti vero in universo populo notionum earum habitus, quas de supremo Numine menti informavit, magnam vim in cultum externum exserit, ita ut ab ipsarum notionum ratione cultus divinus non possit non colorem aliquem ducere; sic etiam in singulis hominibus Dei colendi modus ab ipsa notionum, quas unusquisque sibi fingit, ratione pendet. Nunc, si Socratem audimus divinum Numen ita sibi cogitasse, ut ante eum nemo alius philosophorum; scilicet, esse *mentem a materiae concretione*

¹ XEN. *Mem. Socr.* I, 3, I. IV, 3, 16, (cf. CIC. *de Leg.* II. 16.)

seiuñtam; *universi procreatricem, omnipotentem, bonam, sapientem, providam, ubivis praesentem, omnisciam, invisibilem, unam denique sui generis atque singularem*; ² cum tali Numinis notione non constare posse videtur cultus Dei in iis rebus unice positus, quae sensuum tantum adfectione continentur. Immo vero, firmiter persuasum fuisse Socrati, Deum in quolibet eius devenerandi modo non ad res externas, sed ad internum mentis habitum respicere, satis atque abunde, si rationem spectamus quam in precando sacrificandoque secutus est, ³ adparet. In quibus autem rebus praestantissimum summi Numinis cultum posuerit, cum ex his ipsis, quae iam dixi, colligi potest, tum vero potissimum ex universo vitae eius instituto. Non enim illis solum ritibus, ad quos servandos humanae leges civem quemque adstringunt, erga Deum contineri officia iudicavit; sed, omne vitae spatium supremi Numinis venerationem & cultum debere spirare, in animum firmiter induxerat. ⁴ Itaque cuncta animi nostri consilia, omnem vitae actum ad Dei nutum voluntatemque & exemplar esse referendum; prava fugienda, utpote a divinâ naturâ abhorrentia; pulcra, bona, honesta quae sunt, quoniam divinae naturae respondeant, sectanda esse censuit; omninoque homines, qui ad perficiendam naturam suam sensim sensimque procedere, si modo id agere velint, queant, in cunctis actionibus suis Deum imitari debere, qui in omni rerum creaturarum universitate vestigia consilii ad communem omnium naturarum sentientium utilitatem directi operibus suis impressisse cernatur, neque quidquam frustra omnique usu carens in hoc mundi quasi theatro existere voluerit. ⁵ Simili communis omnium utilitatis studio du-

² Vide Dissertationem, quae inscribitur, *Theologia Socratis ex Xenoph. Mem. excerpta*, ab amico meo AUFSCHLAGERO nuper publico examini subiectam; ubi Xenophonteis testimoniis sufful-
tam doctrinam Socratis de Deo invenies.

³ *Mem. Socr. I. 3, 2. 3.*

⁴ *Mem. Socr. I. 1, 18. 19. 20. I. 3, 4.*

⁵ *Mem. Socr. IV. 3, 17.*

Eius Socrates pietatem suam ita exprimere studuit, ut non eo contentus, ut vitam ab omni vitiositate alienam coram Deo ipse viveret, ad altiora progressus sit, atque in civium suorum salutem quantumcumque posset emolumentum effundere secum constituerit. ¹ Neque vero medias inter invidiae & calumniarum insidias a vitae, quod tenebat, instituto abductum esse videmus; sed fiduciae plenus in Eum, cuius causam constanter tuebatur, ad mortem se protrahi potius, quam ab his vivendi rationibus in transversum abripi passus est. Hoc vero illud est, quod maxime spectatam Socratis in Deum pietatem testatur, quodque summam voluntatis eius propensionem ad id quod Deo gratum acceptumque videretur, indicat. Ipse enim, cum morti iam esset vicinus, Deo placitum esse, ut ex hac vita iam discederet, ² hilari fronte adfirmabat. Atque hanc Socratis in summum Numen submissionem, praecipuam esse in eius charactere lineam, & quae caeteris colorem ac robur, & ut ita dicam, directionem praebuerit, his argumentis propositis, nemo facile infitias ibit.

§. II. *Respondetur iis, qui ob cultum rituum patriorum Socratem vituperant.*

Sunt tamen, qui Socratem vel superstitionis vel pravae simulationis reum hoc nomine agant vituperentque, quod avitum Deorum cultum in omnibus rebus secutus, modo Neptuni, modo Iovis, modo Vulcani altaribus thura obtulerit, auspiciis quoque usus sit caeterisque ritibus ad divinationem pertinentibus, atque amicis etiam, idem ut facerent, fuerit auctor. ³ At hi primum hoc considerent velim, philosophum nostrum, si illis ritibus superfedere, civesque suos, quibus mos iste a teneris veluti insitus erat, subito ab iisdem avocare esset ausus, brevi commu-

¹ *Mem. Socr.* I. 6, 14. IV. 3, 1. Adde quae mox Cap. II. a nobis afferuntur.

² *Mem. Socr.* IV. 8, 5.

³ *Mem. Socr.* I. 1, 2 & 9.

ne omnium odium in se cumulaturum, quin & in atheismi haud dubiam suspensionem incursum fuisse: quo bonae inter populares suos existimationis naufragio facto, etiam si capitis supplicium vel exilii poenam per aliquod tempus effugisset, tamen doctrinae eius salubritas omnis fructusque erat periturus. Caeterum non video, cur reprehensione magnopere dignus videri debeat is, qui, ut probi obtemperantisque civis absolvat nomen, patrios ritus atque instituta in quacumque re sequitur, modo illa ne obscena sint decoroque repugnantia, neve morum corruptelam proxime post se trahant. Itaque, cum Socratem ritus istos ad patriam religionem pertinentes non intempestive ac praepropere abieciisse videmus, tantum abesse mihi videtur, ut ob id vituperari debeat, ut probanda potius sit aequitas animi eius atque moderatio; quae ductus, probi civis instar, patriae institutis & ipse se subiecit, & alios, ut eadem servarent, exhortatus est. Neque vero minus laudanda hinc venit, quae ex eodem instituto elucet, haud vulgaris eiusdem prudentia; quippe qua, non tam exteriorum rituum ratione primum habitâ, quam aptioribus ante omnia de divino Numine notionibus divulgatis, civium suorum ingenia institui, animosque emendari debere, atque ita demum paulatim abusuum religionum ineptias optime ab illis cognosci posse, praeclare perspexit. Quamobrem ad servanda quidem cultus exterioris instituta interim suo etiam exemplo invitans alios excitavit; meliorem vero saniolemque Dei cognitionem, qua, quid in vulgari Deorum cultu supersticiosum ineptumque inesset, per se ipsi sensim sensimque intelligerent, cum civibus suis communicare, id potissimum operam navavit. 4

- 4 Sunt vero, qui ex hac maxime ratione Socratem superstitioni deditum fuisse asserant; quoniam, ut PLATO sub finem *Phaedonis* narrat, in extremo etiam vitae spiritu *Aesculapio gallum se debere* dixisse fertur. Quod quidem serio pronuntiasse Socratem non existimabit is, qui ironicam eius loquendi rationem cognitam

C A P U T II.

De miro Socratis felicitatem hominum promovendi studio.

§. III. *Hinc fortis eius cum hominibus conversandi propensio, simulque disciplinae moralis tradendae methodus, qua usus est Socrates, explicatur.*

Quod delibavimus tantum in praecedenti capite, Socratis flagrans utilitatis disseminandae studium, iam paulo adcuratius evolvamus; quamque vim & efficaciam in hominum vitam exseruerit, nunc pandamus. Illud vero tantum in hoc viro fuisse accepimus, ut, posthabitis omnibus privatae commoditatis rationibus, id unice secutus sit, eo nervos omnes animi ingenique intenderit, totiusque vitae institutum & actionem ad hoc retulerit, ut cives suos in eis rebus, quae maximi momenti essent hominibus, sapientiores, meliores, beatioresque redderet, atque adeo verae hominum salutis, firmissimaeque & honestissimae felicitatis semina tam in eorum quibuscum vixit, quam in futurarum aetatum usum fructumque, spargeret. Qui quidem generosus animi impetus eo mihi videtur venerabilior, quo magis confidero, hunc potissimum praeclararum, quas gessit, rerum, actuosaeque, quam vivebat, vitae tamquam fontem exstitisse. Hinc enim frequens & perpetua fere eius cum hominibus consue-

habet; quin potius cum multis veterum ac recentiorum ita accipiendum esse istum sermonem consentiet, ut Socrates, qui saepius animum nostrum, quamdiu in corpore moretur, aegrotare dixerat, sub Aesculapio valetudinem intellexerit, adeoque ex diuturno se convaluisset morbo hac ratione significaverit.

I *Mem. Socr. I. 2, 60. 61. I. 3, 1. I. 6, 14. 15. III. 10. IV. 1, 1.* Et quavis occasione monet Xenophon, in omnibus rebus quoquo modo utilem se civibus suis familiaribusque praestitisse, & verae eorum saluti consuluisse, ita ut Socratis consuetudine nihil utilius, nihil fructuosius esse posset; quippe qui iocando non minus, quam serio loquendo, constanter prodesse studuerit eis qui cum eo versabantur.

do; qua tantopere gavifus est, ut numquam non in pro-
patulo versaretur. Mane ambulationes publicas, [*] gy-
mnasia, forum frequentare consueverat; pariterque reli-
quo diei spatio in ea loca se conferebat, ubi plurimi con-
venturi erant.² Itaque non in scholae umbris delitescere
necessarium publico doctori duxit; qualem umbratilem vi-
tam, qui eum secuti sunt, moralium disciplinarum magi-
stri egerunt: sed in maxima celebritate & in media reip.
luce ei inprimis vivendum existimavit, qui in hominum
moribus formandis castigandisque studium omne curam-
que collocare vellet. Quamobrem non tam domum suam
invitare discipulos, vel publicam scholam certo loco de-
finitisque horis aperire Socrates voluit; quam ipse ob-
viam ire hominibus, civium officinas ingredi, publicis in-
teresse conventibus, in media hominum vita versari. Quo
ex instituto, cum multa alia, tum haec praesertim enata
sunt commoda: primum quidem, ut ad ipsius, qui melio-
res vitae rationes docere solebat, exemplum omnium in
luce positum sequendum stimulaentur ii qui se disciplinae
eius tradidissent: tum vero, ut non systematis formâ in-
dutam hanc disciplinam ediscere homines cogerentur; sed
ut in ipso vitae actu, quacumque de re ageretur, ad re-
ctum ferendum iudicium instituerentur; si quid errassent,
meliora docerentur; si quid deliquissent, admonerentur;
si quid facto esset opus, ad honestissima & fortissima quae-
que hortatorem haberent; si consilii esset inopia, pruden-
tiâ regerentur, non superciliosi magistri, sed intelligentis
amici, ad captum cuiusvis & ad id quod rationes cuius-
que poscerent, comiter sese adcommodantis. Nempe hanc
doctrinae moralis tradendae viam & rationem, quae me-

[* Nisi fortasse, quos περιπάτους Xenophon l. c. dicit, *scholae*
publicae potius, & studioforum hominum coetus, quam *ambu-*
lationes, intelligi debent: qua de notione vocabulo huic sub-
iectâ cum in Notis ad Cebētis Tabulam, cap. 13. pag. 307 sq.
(Lipsiae 1798.) dixi, tum in Animadv. ad Athenaei lib. III.
p. 103. d.]

² *Mém. Socr.* I. 1, 10.

diae hominum vitae rebusque agendis sese insinuaret, optimam esse & efficacissimam, Parens ille huius philosophiae, quae *Vitae Philosophia* recte nominatur, praeclare intellexerat. Denique idem illud, quod dico, institutum Socratis hoc habebat commodum minime praetereundum, ut, licet omnibus aequè, quoad fieri posset, prodesse studeret, tamen ea ratione opportunitatem nancisceretur, ex omni numero iuvenum eos cognoscendi, & in eorum prae caeteris familiaritatem sese insinuandi, quorum ex ingeniis ad virtutem, ad prudentiam, ad moderationem formandis plurimum fructuum perceptura respublica videretur.

§. IV. *Hinc omnium scientiarum difficilium magis quam utilium contentus.*

Eidem generoso studio illud tribuo, quod operam istam, quam in tractandis excutiendisque quaestionibus de Universi origine, de causis quibus res quaeque continerentur, & quae sunt huius generis alia, philosophi istius aetatis magna cum contentione consumere consueverant, & contemserit ipse, & alios a difficilibus istis nugis avocaverit.¹ Scilicet noster veri nominis Philosophus, qui divino hoc semper flagrabat ardore, ea tantum, quae vitae hominum aliquam conferrent utilitatem, sectandi, posthabitis iis quorum nullus ad vitae cultum redire fructus potest; cum statim, quam parum commodi hominibus praestare posset quaestionum illarum iactatio, qualis nimirum tum temporis maxime vigeat, quamque inane & conditioni naturae humanae minime adcommodatum esset illud studium, intellexisset; ² omnes cogitationes & consilia ab his rebus avertit, omnibusque auctor fuit, ut aetatem suam in scientia extra humani ingenii captum posita, & nihil ad vitam hominum pertinente, ne contererent. Quae quidem re effici non potest, ut scientiarum ad naturae co-

¹ *Mem. Socr. I. 1, II. 12. 15.*

² IV. 7, 6. 7. cf. *DIOG. LAERT. in Vita Socr. Lib. II. segm. 21.*

gnitionem pertinentium, quarum utique non erat rudis, ³ contemtor omnino fuerit Socrates, quemadmodum falso nonnulli sibi persuaferunt. Illud unum prudens voluit philosophus, ut non in vanas sterilesque & usu cassas indagationes & subtilitates sese implicarent; sed, quantum in quaque earum scientiarum, quae per ea tempora a Sophistis iactabantur, inefferet, unde in hominum vitam emolumentum aliquid derivari posset, tantum ex quaque feligere addiscereque, prouti res ferret, conniterentur. Neque vero haec generatim solum atque summatim ita praecipere suis consueverat; verum saepe multumque & sedulo id egit, ut per singula scientiarum genera, quis esset cuiusvis finis atque modus, quis usus ad vitam sive domesticam sive civilem rectius instituendam, quaenam contra quaestiones ita ab usu vitae remotae essent, vel per se inanes, ut otio abuti censendi sint qui his iactandis tractandisque tempus terant, doceret suos, & ad iustum rerum selectum faciendum eos exercitaret. ⁴ Quarum vero rerum ipse minus erat peritus, quas tamen usum aliquem conferre vitae hominum censuit, ad has perdiscendas amicos suos illis magistris, qui eas probe callerent, tradebat; ⁵ secus nimirum atque illi falsi nominis philosophi, qui suo magis quaestui & vanae gloriae, quam discipulorum utilitati servientes, omnia se scire profitebantur.

§. V. *Hinc perpetua humanarum rerum commendatio.*

Cum itaque caeteras omnes scientias artesque per se non tantum valere Socrates perspiceret, ut ad vitam hominum meliorem beatioremque reddendam satis suppeditare praesidii possent; ad hanc potissimum doctrinam, qua omnis ratio honesti, & officiorum, totiusque vitae humanae institutio, adeoque hominum perfectio & felicitas continetur, studium omne suum contulit. Hinc, proprium

³ *Mem. Socr. IV. 7, 5.*

⁴ *IV. 7. toto.*

⁵ *Ibid. n. 1.*

humano generi gravissimumque studium earum rerum esse, quae in usu & vitâ hominum versarentur, arbitratus est; hinc perpetuae illae disputationes de eo quod rectum, quod pravum; quod iustum, quod iniustum; quod honestum, quod turpe; quod sapientiae prudentiaeque consentaneum esset, vel his contrarium; quarum rerum finitiones aestimationesque semper in ore habebat.¹ Itaque pro commentario huius loci haberi possunt CICERONIS illa verba, ubi *Socrates* dicitur *primus philosophiam devocasse e coelo* (id est, a rerum coelestium studio, ad quas cognoscendas nulla certa via hominibus pateret, avocasse) & *in urbibus collocasse, & in domos etiam introduxisse, & coëgisse de vita & moribus rebusque bonis & malis quaerere*. Haec communis utilitatis ratio quam late pateat, ita manifestum *Socrates* fecit, ut non tantum in singularum virtutum, veluti temperantiae, frugalitatis, benevolentiae ac caeterarum colendarum officiis commendandis substituerit, sed cunctas etiam vitae civilis atque domesticae partes, prouti res ferebat, atque universam quoque rempublicam doctrinâ suâ complecteretur; ita quidem, ut, quamvis ipse ad remp. per se capeffendam manus civium suorum non prensaverit,² tamen alios, quos idoneos rebus agendis iudicabat, sedulo & ad accedendum ad remp. hortaretur, & saluberrimis eos praeceptis atque consiliis ad res bene administrandas vel praepararet vel in ipso rerum agenda- rum articulo iuvaret; denique ut unicuique officia, quae cuique pro eo loco, quo esset in republ. constitutus, incumbere, perspectâ atque lucidâ ratione designaret.³

§. VI. *Privati commodi generosus contentus.*

Cum miro isto, quod communem hominum salutem complectitur, studio coniunxit *Socrates* ita generosum pro-

¹ *Mem. Socr.* I. 1, 16. IV. 2, 22. 23. IV. 4, 6. IV. 6, 1. cf. *Cic. Tusc. Quaest.* V. 4. *Acad. Quaest.* I. 4.

² *Mem. Socr.* I. 6, 15. Confer tamen I. 1, 18.

³ III. 1, 3. 5. 6. & alibi.

priae utilitatis despiciat, ut fructus cunctos quaestusque, qui ex ipsius disciplina in rem suam familiarem redire potuissent, constanter declinaverit detrectaritque. 4 Iam, posse quidem aliquem veritatis esse sincere studiosum, & tamen suae doctrinae, si cum aliis eam communicet, mercedem quamdam fructumque capere, ita ut aequorum omnium hominum iudicio recte agere censeatur, nemo non confessum ibit. Quid enim veritati obest, si in eos, qui illam doceant, grati animi pignora inde deriventur? At vero Socrates quum videret, sophistas, quibus tunc abundabant Athenae, honesto quodam disciplinae honorario minime contentos, immodico quaestui unice inhierere, ac mercenariâ prorsus servilique ratione vendere ac veluti venalem mulierem turpissimo mercatu prostituere iactatam suam sapientiam; 5 ingenuâ iustissimâque indignatione accensus, contrariam plane viam sibi ingrediendam putavit, ne nobilissimum ipsius institutum cum pulcris horum nugis vulgo confunderetur, & plurima pars fructuum ex ipsius disciplina ad formandos hominum animos sperandorum periret. Itaque mirum sibi videri aiens, si is, qui Virtutis disciplinam profiteretur, mercedem operae exigeret, 6 hanc sibi legem scripsit, ut, nullâ inter homines spectatâ conditione, nullâ exceptione, quicumque desiderio virtutis noscendae colendaeque teneretur, sive civis esset, sive peregrinus, sive opibus abundaret, sive egestate fuisset pressus, cum eo fine ulla remuneratione, quidquid salutaris doctrinae consiliique haberet, communicaret; 7 satis praemii pro praestita opera tulisse ratus, si eos, qui ipsius disciplinae sese tradidissent, & meliores sapientioresque & sibi ipsi bonisque omnibus amicos reddidisset. 8

4 *Mem. Socr.* I. 6, 5. cf. *DIOG. LAERT.* II. 24. 27.

5 I. 2, 6. & 6, 5. & 13.

6 I. 2, 7.

7 I. 2, 60.

8 I. 6, 9. & 14. I. 2, 8. & 61.

CAPUT III.

De Socratis animi fortitudine & constantia.§. VII. *Socratis animi fortitudo Imo ex mollitiei despiciatū declaratur.*

Quae in perpetuis vitae huius terrenae vicissitudinibus magnum virum absolvit Animi Fortitudo & Constantia, haec in charactere Socratis quantum eluceat, neminem, qui vitae eius instituta cognovit, fugere potest. Et primo quidem loco vehemens mollitiei fastidium, quod omnibus in rebus constanter in eo adparuit, ¹ magnum nobis fortis eius animi argumentum suppeditare debet. Athenas tamquam pestilenti fidere hic morbus adflaverat; omnium vires & corporis & animi fractae debilitataeque erant; cupiditatum imperium vigeat. Socrates, qui animi imperio, corporis servitio uti consueverat, hac contagione non erat infectus; sed perniciem exinde orituram praefagiens, summis animi viribus grassanti inter cives malo occurrere, suaeque in origine herbam quasi venenatam suffocare studuit. Quis autem fieri potest, ut vir, qui humanitatis sensum habet, ac ingenuae libertatis summo amore ducitur, sub libidinum iugum cervicem suam submittat? Num is, qui ob libertatis conservationem pecuniarum illecebras aspernatur, libertatem abiiciet, ut voluptatum blanditiis serviat? Mollities vero quid aliud sibi propositum habet, nisi vitae commoditates & delicias, quibus corporis voluptatibus consulitur, animorum omnis vis enervatur? Libertas igitur hominis vox inanis, ubi cupiditatum libidinumque regnum obtinet. Socrates, de rei turpitudine & dedecore persuasus, ita sollicitè cauteque omnes, quibus corporis robur confringi solet, scopulos effugit, ut non suo tantum aevo, sed universo humano generi tamquam exemplar quoddam proponi posse

¹ *Mem. Socr. I. 2, 1 - 3. cf. Sympos. Xenoph. ex ed. Leuncl. pag. 691.*

videatur. Et quidem frugalitatem in victu quod adtinet, & cibi potusque continentiam, quam veluti basin aliquam atque fundamentum reliquarum virtutum esse philosophus noster pronuntiavit; ² constat, Socrate neminem profecto magis eam coluisse exercuisseque. Ita enim frugalis erat, ait Xenophon, ut nesciam an quisquam sit qui non facili negotio tantum sibi comparare possit, quantum ipsi sufficit. Nam sive domi, sive ab amico ad coenam vocatus accepisset conditionem, hanc rationem constantissime tenere consueverat, quam & aliis ut sequerentur commendare solebat, ut numquam, nisi esuriens, cibum, nec, nisi sitiens, caperet potum. ³ Quod ipsum optimum etiam remedium esse fastidii aiebat, ut edendi modum naturali appetitu finiremus. ⁴ Neque vero minus in reliquis rebus, quibus succumbere hominum mollities solet, temperantiae studuisse Socratem, ⁵ ex iisdem rationibus colligi potest, e quibus frugalitati caeterisque virtutibus adhaesisse eum constat. Pati enim, ut sive venere, sive somno, sive laboris impatientiâ, aut quae sunt huius generis alia, vincamur, debilis infirmique animi significationem haber. Temperantia vero hanc rationem sequitur, ut, necessariis vitae conservandae praesidiis commoditatibusque torpori subministratis, animus sui semper compos, lubricum desiderii rerum superfluitatem denegeret. Hinc, *in temperantiae deditos*, Socrates aiebat, ⁶ *in servitute esse miserissima, a studio sapientiae arceri, persaepe eo redigi, ut malum pro bono amplecti cogantur, expertes esse voluptatis verae, quae percipi possit e cibo, potione, venere, somno, ex scientia boni malive, & studio rerum ad vitam recte honesteque transigen-*

² ἀρετῆς χρησιμὰ. *Mem. Socr. I. 5, 4.*

³ *Mem. Socr. I. 3, 5. 6. cf. Diog. II. 25. Xen. Cyr. I. 3, 10. ubi Cyrum de patre differentem facit; διψῶν παύεται.*

⁴ *Mem. Socr. III. 13, 2.*

⁵ *Mem. Socr. II. cc. & Diog. II. 25. cf. Gell. N. A. II. 1. Aelian. Var. Hist. XIII. 27.*

⁶ *Mem. Socr. IV. 5, 2 - 12.*

dam necessariorum, alienos esse ab omni virtute, & ritu bestiarum rudissimarum vivere. Contra temperantes, cum sectentur bonum, abstineant a malo, in dies meliores fieri beatioresque, & rebus praeclare agendis magis magisque idoneos. Quae quam vera & salutaris praeceptio sit, cum ipse omnium esset continentissimus, ¹ suo exemplo nullo non tempore declaravit.

§. VIII. *Nec nimiam corporis curam gessit Socrates, neque vero cultum corporis negligendum putavit. Mentis vero praecipuam habuit rationem.*

Dicat autem aliquis, quid hoc magnopere praeclarum atque eximium in se habet, a Venere, a Baccho, caeterisque lubricum turbis abstinere? an non hoc prudenti cuivis, qui vel valetudinis suae rationem habet, curae est, ut omnia, quae noxam inferre possint, vitet fugiatque, atque id modo sequatur, quod proficiat corpusque in salvo statu retineat? Negari quidem non potest, tantam laudem non mereri continentiam quae a praecipuo corporis amore curaque unice proficiatur; quaeve id solum spectet, ut vitae socordia aut mollis quaedam securitas promoveatur, adeoque privatae utilitatis rationes provideantur. At nimirum eiusmodi ratio tantum abest, ut Socrati tribui queat, ut nimis severus potius morosusque in corporis cultu, atque in eo negligendo paene nimius fuisse nonnullis videri potuerit. At vero corporis curam cultumque nec ipsum neglexisse Socratem, nec alios, qui id agerent, probasse, cum disertis Xenophontis testimonio, ² tum aliis documentis compertum habemus. Certe in illo cum adolescente Epigene colloquio, ³ sedulo commendantem videmus honestam corporis curam; eam nempe, qua firmum atque validum praestetur hoc animi sive habitaculum sive instrumentum, & ad officia quaevis menti prae-

¹ *Mem. Soar. I. 2, 1.*

² *I. 2, 4.*

³ *III. 12.*

standa habile reddatur: quae si adhibeatur cura, plurima inde commoda nascantur; si negligatur, malorum atque aerumnarum existat colluvio. Eodem pertinet, quod saltandi etiam artem amasse Socratem tenuisseque, & aliis, ut eandem ad corpus firmandum discerent, suasse legimus. ⁴ Caeterum audire iuvat, quae Antiphonti Sophistae, tenuem Socratis victum vestitumque calumnianti, ab ipso Philosopho nostro scite falseque reposita legimus. ⁵ Verum enimvero mentis excolendae praecipuam utrique rationem homini habendam censuit; cum corporis voluptates praesentem quidem sensum iucunditate aliqua perfundere possint, animi vero perficiendi ingenua sedulaque cura non solum delicias longe sublimiores nobilioresque & honestissimam voluptatem comitem habeat, verum etiam sempiternam & numquam interituram adferat utilitatem. ⁶

⁴ DIOG. LAERT. II. 32. XENOPH. in *Symp.* p. 693. LUCIAN. de *Saltatione*, cap. 25.

⁵ *Mem. Socr.* I. 6, 5 - 7. » An vilem, inquit, victum meum esse putas, » quasi qui minus salubribus cibis, quam tu, vescar, & minus roboris suppeditantibus? An quod ea, quibus ego vescor, com- » paratu difficiliora putas, quam quibus tu vesceris? An vero, » quae tibi adponuntur, ea magis ad tuum palatum esse putas, » quam ad meum, quae mihi? An nescis, quemque, ut maximo » cum adpetitu comedit, ita minime requirere obsoniorum deli- » cias; & ut maximo cum adpetitu bibit, ita minime potum » desiderare comparatu difficilem? Jam vestes qui commutare » solent, frigoris eas aestusque causâ mutant, & calceis utuntur, » ne ob ea, quae pedes laedunt, iter facere prohibeantur. Me- » ne igitur umquam vidisti vel ob frigus manere domi, vel ob » aestum certare cum quoquam de umbra, vel ob pedum algo- » rem non quocumque lubeat abire? An nescis, eos, qui naturâ » corpus habent infirmissimum, exercitatione eo pervenire, ut » in eis rebus, ad quas sese exercuerint, robustissimos quosque » qui se non exercuerunt, vincant, & facilius eas res ferant? » An non autem putas, me consuetudine & usu omnia ferre faci- » lius te, non exercitato? «

⁶ *Mem. Socr.* I. 6, 8. 9. III. 9, 1 sqq.

§. IX. *Respondetur iis, qui Socratem obscœnis indulgisse voluptatibus accusant.*

Quamobrem mihi in animum Socratis intuenti nihil magis dolendum occurrit, quam illud, quod virum, qui ut martyr virtutis mortem oppetiisse existimari debet, cum pessimae notae mulieribus consuevisse, quin etiam foedae paederaſtiae flagitio deditum fuisse, multos calumniari videam. Quod priorem illam accusationem adtinet, video, ab iis, qui huius vitii Socratem reum agunt, vulgo ad colloquium, quod in Xenophontis Memorabilibus legitur, cum meretrice Theodota habitum, ¹ provocari solere. Ego vero nescio, qua re moti illud eruere hinc conentur: quin potius persuasum habeo, si quis ad legendum hunc dialogum, priusquam ipse aliquid statuerit, accedat, eumque studiose perlegat, fieri non posse, quin ex ipsa dialogi structura rationeque cognoscat, haudquaquam artes meretricias mulieri isti serio tradere Socratem in animo habuisse, verum ironiae sale conditum esse omnem eius sermonis habitum: quod inprimis in exitu colloquii fit manifestum, ubi, abiectis mulieris precibus, excepturum se eam apud se, nisi cariores sibi adfuerint amici, discedens illi pollicetur. Si qui vero sunt, qui id ipsum, quod cum familiaribus suis scorti domum adierit, vitio vertere Socrati velint; cogitent, in ea urbe & eis temporibus vixisse Philosophum nostrum, quibus mos hic obtinuit, ut iuvenes, si peregrina Athenas advenisset mulier, ad eam spectandam vulgo confluerent. Quare laudari potius provida Socratis cura debet, qui non solos per se adire foeminam, cuius & forma & artes mire iactabantur, iuvenes suos amicos passus sit; sed lubricum in locum, a quo non abstenturos noverat, comitari ipse maluerit; quo suis sermonibus rubore illam perfundere, hos vero ab obscœno meretricum usu deterrere, denique omnes quotquot aessent ad meliorem viam revocare adniteretur.

¹ *Mem. Socr. III. 11.*

Alterum illud, quod Socrati temere impingitur, paederaftiae crimen, quam inane fictumque fit, facile is, qui falsam eius cum meretricibus consuetudinis accusationem esse intellexerit, nobis largietur. At, qui istam infamiae notam viro innocentissimo inustam volunt, eos ipsum Xenophontem nostrum, veluti disertum eius rei auctorem, testari videmus! Quid vero? illum Xenophontem, qui conceptis verbis *Veneris continentissimum omnium hominum Socratem* nobis prodidit? ² Qui, *facilius eum a pulcherrimis & formosissimis, quam alii a deformissimis, abstinuisse, tradit?* ³ Qui quavis occasione & acerrime reprehendentem Socratem eos, qui isto flagitio essent dediti, & sollicito animi adfetu hortantem familiares, ut non ipsum modo flagitii actum, sed quidquid etiam incendendae libidini materiam suppeditare posset, studiosissime vitarent, inducit? ⁴ Scilicet ex alio XENOPHONTIS libello, qui *Convivium* inscribitur, tragoediae istae citantur: quo in Convivio, inter alia multa, quae facete & per iocum, nec tamen citra seriam & gravem sententiam, dicta memorantur, Charmides inducitur per iocum adfirmans, *se Socratem, apud quemdam ludì literarii magistrum, quum eundem cum iuvene Critobulo librum evolveret & in eo nescio quid percurreret, vidisse caput capiti, humerumque nudum nudo Critobuli humero adplicantem.* ⁵ Quod quoniam eo loco memoratur, ubi in obscenum illum morem, qui nimis utique tunc pervulgatus erat Athenis, sermo inciderat; ita dictum nonnullis visum est, tamquam gravius aliquid, quam verba sonant, significaretur, & tamquam ex ipsius etiam Socratis responso, quod ibi Charmidi dedisse fertur, confessum nunc foedi flagitii reum Philosophum nostrum haberemus. Sed hi, si, priusquam ita statuere praesumissent, integrum libellum, e quo verba ista decerpta sunt, perlegere voluissent, totius illius disputa-

² *Mem. Socr. I. 2, 1.*

³ *I. 3, 14.*

⁴ *I. 2, 29. I. 3, 8 sqq.*

⁵ *XENOPH. Conviv. pag. 698. Edit. Leucl.*

tionis, quam ibi Xenophon exposuit, rationem finemque ab ipforum sensu prorsus discrepantem & quam maxime abhorrentem cognovissent. Quin, si vel ipsum Socratis ad illa Charmidis verba responsum, vel paucula verba, quae hunc locum, ad quem provocant, proxime praecedunt, considerare voluissent; iam satis haec esse potuerant ad intelligendum, quam longe a vero absit sinistra illa, quam huic loco temere supponunt, interpretatio. ¹ Certe, si umquam aliàs, in primis sane totâ illâ disputatione, quae hoc libello continetur, Socratem de industria & ex professo studiosèque id agentem inducit Xenophon, ut indignitatem foedidaremque illius, de quo agitur, flagitii suis ob oculos ponens, & vel a primo libidinis fomite eos deterrens, ad nobiliores quasque & homine digniores voluptates, ex ipsa quoque hominum & iuvenum etiam consuetudine capiendas, invitaret; nempe ex casta animorum coniunctione, & ex amicitiae deliciis, quibus nihil esse possit ingenuo homini iucundius; tum ex iuvenibus, qui felicibus essent a natura dotibus instructi, ad honesta & praecleara quaeque formandis, erigendis, incitandis, quo & ipsos in perpetuum ad quaevis grati animi officia essemus

- ¹ En ipsum locum, ex Xenophonte ad verbum translatum! Socrates, quum docuisset, primos quosque fomites etiam libidinis sollicitate esse cavendos, his verbis orationem claudit: *Quamobrem equidem abstinendum esse aio formosorum ab osculis ei, qui pudice vivere posse cupit. Ad haec Charmides: Tu vero, mi Socrates, inquit, quamobrem nos amicos tuos adeo, quibusdam quasi puerorum terculamentis, a formosis depellis? quum ego te ipsum, ita me Apollo amet, quo tempore apud ludî literarii magistrum eundem cum iuvene Critobulo evolvebas librum, caput capiti, humerumque nudum nudo Critobuli humero viderim admovisse? Et Socrates: Eheu! inquit, ob id ipsum, quum velut a bestiola quadam (conf. Mem. Soc. l. 3, 12.) morsus essem, amplius quam quinque dies pruritu urebatur mihi humerus, & in corde quasi pruriginem quadam habere videbar. Verum nunc tibi, Critobule, coram tot testibus denuntio, ne prius me adtingas, quam mentum tibi perinde atque caput caesarie fuerit vestitum. Quibus verbis haec subiungit Xenophon: Atque in hunc quidem modum illi seria iocosque miscebant.*

devincturi, & ab omnibus bonis & ab universa republ. gratiam inituri. At vero aurea ista praecepta atque monita non torvâ utique fronte aut stomachosâ quadam tristitiae morositate, qua nec aliâs usus est Socrates, & quae ab eo loco atque tempore, quibus ista disputasse fertur, alienissima erat futura, in auditorum aures inclamavit vir prudentiâ non minus & morum comitate, quam integritate castitateque, conspicuus; perspecte nempe intelligens, tali ratione offendi quidem homines & fastidio quodam horroreque alienari a virtutis via posse, retrahi a vitiis ad virtutisque amorem flecti non solere. Itaque, quemadmodum & aliâs *dulcem & facetum, festivique sermonis*, atque in omni oratione *simulatorem*, quem εἰρωνα Graeci nominaverunt, Socratem, ut CICERO ait, ² *accepimus*; sic praesertim convivalem illum sermonem, quo facilius in aures animosque admitteretur a convivis, honestâ quadam hilaritate & exquisito ironiae sale conditum videmus. 3

§. X. *Socratis animi Fortitudo Illo ex mira constantia declaratur, qua superatis gravissimis quibusque obstaculis, suum vivendi docendique institutum perpetuo studio persecutus est.*

Mollitiei fuga, quanta in Socrate fuit, magnam omnino animi vim significare videtur, de qua dubitari non amplius poterit. Sed egregia haec animi vis atque robur in constanti, quam per universae vitae spatium tenuit, docendi, vivendique ratione magis etiam cernere licet. Sumus enim fere omnes ita comparati, ut ad bona praeclaraque consilia capienda proni, ad perficienda eadem, si quid difficultatis vel impedimentorum nobis obiciatur, tardi segnesque reperiamur. Nihil enim facilius nobis videtur, quam captorum consiliorum, inprimis ubi splendida sunt, perfectio;

² De Offic. I. 30.

³ Quo cum alia in eodem sermone passim occurrentia, tum illud (p. 695.) est referendum, quod lenocinii arte se maxime confidere Socrates gloriatur; quam artem si exercere vellet, magnam se, ait, pecuniae vim esse corrogaturum.

quippe fallimur praeclarâ eorum specie; fictâ gloriæ opinionone nominisque amplificari, quod sequi ea ubi absoluta fuerint oportet, illudimur: praestringuntur itaque oculi nostri eorum splendore; cernere iam eadem absoluta, audire iam hominum laudes celebrationesque nobis videmur: deinde cum propius ad perficienda accedimus consilia, atque impedimentorum obruimur cumulis, animus angitur, voluntas vacillat, & iam in eo sumus, ut quae tam laetâ hilarique mente conceperamus consilia, mittamus, eorumque absolutioni valedicamus. Haec voluntatis inconstantia & fluctuatio, quae magnum hominum numerum occupat, quam aliena ab iis, qui gloriosis funguntur actionibus, esse debeat, rei ipsius natura declarat. Quid enim? si qua res sine magna opera data, sine multa virium intentione, cum adueto hominum torpore geri potest, num gloriosam quis eam adpelleret? Illa vero gloriæ plena adpellanda est, quae magnis difficultatibus superatis, magna molestiarum vi repulsâ, magnarum utilitatum specie & eximiorum bonorum fructu, qui offerebatur, spreto, feliciter bonoque cum successu fuerit perfecta. Ut autem adeo bene geratur perficiaturque res, quanta animi constantia & robur desideretur, facile perspicitur. Atque illud ipsum, quod veram Socratis fortis animi dignitatem & pretium constituit, est constantia, perpetuitas, stabilitas, perseverantia. Ab ipso scilicet temporis puncto, quo virtutis cognitionem & cultum maximam hominibus adferre utilitatem posse Socrates sibi persuaserat, non interrupto & indefesso labore contentioneque, ut virtutem & felicitatem inter cives suos diffemineret, magno huic scopo obviam ivit. Atque, ut cuius eximia Socratis animi constantia in oculos incurrat, quot & quanta illi obstacula per temporum, in quae incidit, rationem fuerint opposita, iam paucis recensere iuvabit.

Doctrina, quam Socrates Athenarum incolis nuntiabat, nova omniumque auribus peregrina erat. Ne Philosophi quidem ante Socratem id agebant, ut, licet de omni rerum supra hominum captum positarum universitate multum

inter se digladiari consuevissent, ad hominis humanaeque naturae conditionem investigationes suas converterent; adeoque hac patefactâ, quid homini sequendum, quid fugiendum sit, quo stabilis felicitatis particeps fiat, rudes hominum animos instituerent. Socrates igitur primus erat, qui divinam hanc Philosophiam, quae morum emendationem, adeoque internam mentis perfectionem, propositam sibi habet, in hominum conventibus congressibusque aperuerit. Superstitio vero a teneris omnium animis veluti insita, Sophistarum malis artibus firmata & corroborata, maiorum auctoritate augustam quamdam sanctamque maiestatem nacta, ita altas apud vulgum radices egerat, ut, qui perspectum habet, quanta tenacitate opiniones, quas cum lacte nutricio quasi suximus, ubi provectiori aetate altae & sustentatae sint, defendantur, is facile intelligat, quam difficulter inaudita antea Socratis doctrina apud Athenarum cives hospitium invenire debuerit. Evellenda & extirpanda ex eorum animis erat opinionum de rebus ad religionem spectantibus mira perversitas; quo semen, quod in eorum animos ipse spargeret, melius feliciusque efflorescere, & aliquam tandem fructuum messem ferre posset. Sed, quam aegre haec sublimis hominum animos emendatrix philosophia per atras superstitionis penetret nubes, omnium seculorum experientia evincit.

Aliud impediementi genus in summa illorum temporum levitate morumque corruptela erat positum. In tanta nimirum vitae licentia, quanta hoc viguit aevo, si morum magister bonâ mentis indole ingeniique sagacitate ductus, ut ad meliorem homines revocet viam, inter illos surgere audeat, qua spe nifus aliquantulum emolumenti suis praeceptionibus in homines se derivaturum sibi persuadebit? Quem vero magis fugiunt quasque exhorrescunt perdit, luxuriosi, omnique lubricum generi dediti, quam eum, qui lubricinibus frena iniicere, & ad sanio rem vitae rationem meliusque institutum reverti illos iubet, hortaturque, ut, temeritate hac abiecta, rationem in consilium adhibeant?

Socrates igitur ab eiusmodi hominibus, qui belluarum ritu ad quaslibet voluptates propensiores erant, quam ad vitae recte instituendae praecepta sequenda, haud sane facile exspectare poterat, ut severiori huic disciplinae aures suas essent adcomodaturi. Quin potius consentaneum erat, ut hi quidvis etiam agerent & molirentur, quo & alios quosque, qui patientem disciplinae adcommodare aurem visi essent, a recto quo coepissent tramite avocarent, & in transversum abriperent. Morari vero & inhibere tantam torrentis vim, non exigui obstaculi propulsio putanda est.

Sophistarum denique pravae artes, quibus populum, & iuvenes praesertim, laqueis suis implicare studuerunt, Socratem vero quovis calumniarum genere proscindere, & suspicionem, contemptum, odiumque civium suorum, in eum concitare non destiterunt, minime praetereundae sunt in recensendis difficultatibus, saluberrimo nobilissimi Philosophi instituto obiectis. Quae nimirum, quamvis cumulatae atque gravissimae, non tantam tamen vim habuerunt, ut Socratem a consilio, quod semel ceperat, avertere potuerint.

§. XI. *Socratis animi fortitudo IIItio ex generosa mortis iniustae perpeffione clarissime elucet.*

Haec voluntatis mira stabilitas in vitae eius exitu summa etiam luce splenduit. Quam iniuste Socrates ad necem obeundam coactus fuerit, Atheniensium multi coevi, at potissimum posteritas perspexit. Nemo autem firmitus ipso Socrate de mortis, quae ipsi instabat, iniustitia persuasus erat. ¹ Tamen, licet forsan vel precum vi aut flebili defensione gratiam iudicum sibi conciliare, vel amicorum operâ e vinculis elabi fugâque salutem sibi parare potuisset, ² hac viâ contemptâ, quidquid magistratus decrevisset, lubenter ferre, eiusque voluntati, quaecumque tandem illa esset, ultro nullaue iudicii reluctatione sese subiicere antetulit.

¹ *Mem. Socr. IV. 8, 9.*

² *Mem. Socr. IV. 4, 4. cf. Diog. II. 24. Cic. Tusc. Qu. I. 29.*

Atque ita laetus iniustum perpeffus est supplicium, eoque ipfo constantis & fortis animi luculentiffimum civibus fuis omnique pofteritati documentum praeflitit.

Quo magis vero constantes vitae Philofophi noſtri rationes cum vitae eius exitu coniunctas contemplor, eo maiore admiratione praeflantiae atque eminentiae huius Viri teneri me ſentio. Neque adeo aptiorem meisque rationibus adcommodatiorem, in exitu harum pagellarum conſtitutus, coronidem ſcriptiunculae huic imponere me poſſe arbitror, quam ſi eadem, quibus XENOPHON *Memorabilia Socratis* concludit, mea hoc loco faciam verba: *Mihi quidem, cum talis eſſet Socrates, qualem commemoravi, nimirum adeo religioſus, ut ſine Deum conſilio nihil ageret; adeo iuſtus, ut nemini ne exigua quidem in re noceret, plurimum vero prodeſſet iis qui ipſo uterentur; adeo continens, ut numquam id quod iucundius eſſet, meliori anteponeret; adeo prudens, ut in melioribus ac peioribus diiudicandis non erraret, neque alterius ad hoc opera egeret, ſed ipſe ſibi ad cognitionem horum ſufficeret; denique qui & arte polleteret praeclare cogitata commode & ſubtiliter diſſerendi, tum aliorum ſententias explorandi, errantes redarguendi, ad virtutem ac honeſtatem homines excitandi; eiſmodi vir eſſe mihi viſus eſt, qualis qui ſit, is optimus & beatiffimus iudicandus ſit. Quodſi cui ſecus videtur, is, velim, aliorum cum huius conſerat moribus, atque deinde iudicium faciat.*

ARGUMENTI SUMMA.

CAP. I. De Socratis in Deum pietate. §. 1. 2.

CAP. II. De miro Socratis felicitatem hominum promovendi ſtudio. §. 3-6.

CAP. III. De Socratis animi forritudine & constantia. §. 7-11.

APPENDIX

CONTINENS PARTICULAM DOCTRINAE DE MENTE HUMANA

EX GERMANICO SERMONE IN LATINUM CONVERSAM.*

(*Inducitur bonae indolis Adolescentulus, se ipsum pertentans,
& secum ipse tali quodam modo differens.*)

IN rerum infinitis modis variarum atque variarum, quae mihi in hoc mundi theatro circumspicienti occurrunt, aut quae vel corpus meum vel animum quocumque modo adficiunt, longe maxima pars ita comparata est, ut voluptatis cuiusdam sensum magis, quam doloris aut aegri-

* Excerpta est haec Commentatio, & nunc primum in Latinum sermonem conversa, ex libello quem Germanico olim idiomate in usum Gymnasii Argentoratensis auctor superiorum Commentationum conscripserat; cui titulus, *Teutsches Lesebuch für die Jugend, zum Gebrauch des Strasburgischen Gymnasiums*: qui libellus primum anno MDCCCLXXX. in publicum editus est, bis quidem interim recusus. Est autem pars haec posterior eius *Capitis*, quo de *Mente humanâ* in praedicto libello agitur: quo capite eandem fere de Mente humana doctrinam, quae in superiorum Commentationum nonnullis continetur, ea ratione exponere studuerat auctor, quae & vulgi captui & Adolescentulorum maxime ingenjo adcommodata videretur. Iam quum in ipsa calce Commentationum philosophicarum, quas typis denuo descriptas in lucem emittimus, vacua nonnulla folia superesse monuerit me typotheta; nec alienum ab hoc loco visum iri existimavi, nec ingratum fore Lectoribus, si hoc quidquid est scriptiunculae hic subiicerem: quamquam vereor, ne ista sic in alium sermonem aliumque locum translata, omnem paene nativum suum colorem vimque amiserint.

tudinis, suâ naturâ mihi adferant. Sed ipsa illa voluptas, ipse ille gratus iucundusque sensus, prouti ex alio atque alio rerum genere nascitur, (perinde atque dolor aut ingratus sensus, qui ex aliis rebus subinde mihi adfertur) non solum *gradu*, atque *duratione*, verum etiam *toto genere* plurimum differt. Quod quidem discrimen, quamvis a multis hominibus parum animadversum minimeque expensum videam, tamen & maximi est momenti, & haud ita difficili negotio intelligi potest. Quodsi (ut hoc utar) titillationem illam cogito, qua lingua mea & palatum ex delicato quodam cibo aut exquisito aliquo potu adficitur; quid illa tandem commune habeat cum ea voluptate, qua me moveri sentio, ubi mihi licet rarius quoddam & illustre naturae spectaculum, aut hominum opus aliquod elegans & artificiose confectum, quod praesertim novum & adhuc mihi incognitum fuerit, oculis meis lustrare, aut sonorum vocis humanae variorumque musicorum instrumentorum suavem concentum auribus percipere? Stupidam illam voluptatem, quam ex inerti somno aut socordi quiete, cui non ex peractô labore condimentum accesserit, percipere nonnulli videntur, quis quaeso praefereendam aut solummodo conferendam existimet ei gaudio, quo fruor cum corporis mei vires variis atque variis modis tentare exercereque mihi licet? - - -

Multae sunt voluptates cum mutis animantibus homini quodammodo communes: aliae contra ex subtiliore quodam sublimioreque genere sunt, & hominis magis propriae. Omninoque dissimulare mihi non possum, ingens interesse discrimen inter crassiores illas voluptates, quae nonnisi in *corporis mei* iucundo quodam sensu motuque insunt, & inter has quae *me ipsum*, qui hoc corpore tamquam instrumento utor, propius adtingunt, quae nobilioribus mentis animique facultatibus percipiuntur: porro inter eas voluptates, quibus *ego solus privatim mecum*, & inter has quibus *in aliorum societate & communione* fruor; quibus scilicet ex hoc ipso, quod alii eas mecum partici-

pent, insigne accedere momentum video: rursus inter voluptatem eiusmodi, ad quam percipiendam *ego meâ operâ*, meâ industriâ, meâ arte, *nihil* magnopere contuli; atque eam, qua perfundor quum mihi sum conscius, *meâ operâ*, *meâ industriâ* pulcri quiddam & boni & utilis me didicisse, aut etiam effecisse me aliquid, quod eis quibuscum vivo, ac fortasse etiam posteris, gratum atque commodum sit futurum: denique inter eam voluptatem, qua intellexissem frui me non posse, quin ii *homines*, quorum alioqui multum apud me valet iudicium atque auctoritas, eam ipsam ob causam quod huic voluptatum generi prae caeteris indulgeam, *me aspernentur improbentque*; & inter illum iucundissimum animi sensum, quo moveor quum eis *hominibus*, quorum cognita mihi & prudentia & honestas est, *probari meos mores*, laudarique ab eis consilia mea & vitae institutum intelligo.

Quum *adpetitio* quaedam aut *aversatio* alicuius rei, ex boni aut mali specie quae in ea inesse videtur, in me oritur; eo ipso excitor, ut viam rationemque exquiram, qua consequi id quod expeto, evitare id quod fugio, queam. Quumque me viam rationemque & cognovisse & in potestate mea habere mihi videor, tum vero *nifus* aliquis ac veluti *impetus* in me existit ad eam viam ingrediendam, illamque adhibendam rationem. Et quidem *naturalis* omnino ille *nifus* atque illa velut impulsio est: verum tamen fatis ipse sentio, atque profecto sum conscius mihi, *non* idcirco *cogi* me, ut necessario sequar illam impulsione & *nifui* illi morem geram. Frequens me observatio docuit, dum unum genus voluptatis secutus sum, subinde aliâ interim ex parte maiorem aliquem dolorem aut aegritudinem mihi ingruisse, ac nonnumquam etiam eodem fere ipso in genere, in quo voluptatem eram sectatus, graviores dolorem esse consecutum; ita quidem, ut minoris alicuius aut brevioris aut ignobilioris voluptatis causâ maius subinde & stabilius nobilisque bonum neglexerim, & eius adipiscendi occasionem e manibus emiserim. Pul-

cre etiam novi, saepe quidpiam primâ specie iucundum admodum aut iniucundum mihi visum esse, quod ipsum deinde, re penitus cognitâ, longe secus se habere deprehensum est. Quod si igitur operam dederò, meque adfuefecero, ut, quoties in me nîsus aliquis & impetus oritur, hoc ipsum quod modo dicebam cogitem atque recorder; *in mea semper erit potestate*, ut, priusquam adpetitioni averfationive indulgeam, nîsuique illi obtemperem, paulisper *me inhibeam*, *mecumque considerem* atque deliberem, utrum hoc tempore, hoc rerum statu, prudenter sim facturus, si huic indulgeam adpetitioni aut averfationi, atque id exsequar quo me illa impellit; an fortasse, hanc partem si continuo ero secutus, multo melius quidpiam atque gravius sim neglecturus, multaue mihi incommoda contrahaturus. Atque ita *penes me* erit, ut *libero mentis consilio* atque *deliberatâ animi voluntate* id agam, quod prae caeteris optimum iudicavero.

Norabilis haec illa dos est, quam *Libertatem voluntatis & actionum humanarum* vocamus. Ac nonnisi eam ipsam ob causam, quod hac dote instructi sumus, quod libera hominis voluntas est, liberumque agendi consilium; non nisi hanc ipsam, inquam, ob causam, actiones nostrae, pro uti vel utimur libertate nostra, vel abutimur, ita *vel laude vel vituperatione* dignae censerî possunt. Nihil profecto vel tamquam *meritum* meum, vel tamquam *culpa*, *imputari* mihi potest, nisi quatenus in mea fuerat potestate, sive hanc agendi rationem sequi, qua usus sum, sive aliam. Quum hominis mentem dicimus esse *ratione praeditam*, tum hoc vocabulo *Ratio*, praeter reliquas facultates quae ad intelligentiam rerum nobis datae sunt, simul hanc animi humani *Libertatem* comprehendere solemus.

Isto libertatis dono, a benigno naturae nostrae Auctore nobis concessò, si non utitur homo; si adpetitiones quasque aut averfationes, sicut in ipso oriuntur, continuo nullâ institutâ deliberatione sequitur, & cuique impulsui protinus morem gerit; tum vero veluti brutum animans

vitam degit, & in *servitute* se ipse tradit suis cupiditatibus libidinibusque. Habet autem hoc, quemadmodum aliae mentis humanae facultates, sic vel maxime haec *Libertatis* dos, si quis eâ rarius utitur, si non dat operam ut se ipse emancipet ac sibi vindicet, si nimis frequenter, quidquid sit quod praesens quaelibet libido suadeat, in eam partem se passus fuerit caeco impetu abripi, ut in eo homine nobilissima mentis vis diuturno neglectu ita obtorpeat, ut ad extremum e cupiditatum vinculis, quibus se ipsum constringi suâ culpâ passus est, prorsus non amplius possit sese expedire. — — —

Quod si serio hoc ago, ut illa nobilissima mentis vi recte utar, ut omni tempore ex variis agendi rationibus propositis eam seligam, quae hominis naturâ & eâ excellentiâ, qua mutis animantibus praestamus, dignissima sit; facilis atque obvia observatio me condocet, non hoc agi ut eam partem sequar quae mihi, pro meo sensu, iucundissima sit futura; aut ut dicam mecum: » hoc genere voluptatis, quamvis aliis humile fortasse ac vile esse videatur, » equidem sum contentus; neque eas curo quae ab aliis » nobiliores & sublimiores homineque digniores voluptates » nominantur. « — Exaudio quippe vocem ex imo pectore meo tale quidpiam mihi adclamantem: » Quamvis istud tuae libidini gratum sit futurum, *debes* tu tamen, *DEBES* inquam, hoc aliud potius agendi consilium capere; idque *hanc ipsam ob causam*, quod hoc *honestius, aequius, convenientius, hominis naturâ & excellentiâ dignius* est; quum contra istud, tali certe in rerum statu, hoc tempore, his positis, *humile, indecorum, turpe, iniquum, homine denique ratione praedito indignum* sit! « — Ista vox interna, iste intimus animi sensus, nihil est aliud nisi quam vulgo *Conscientiam* vocamus: quae conscientia, quoties de graviore quodam agendi consilio agitur, si eam, priusquam ad agendum accedam, consulere & dictata eius audire voluero, significat mihi, quid *rectum*, quid *honestum*, quid *probum*, & in morum genere *bonum* sit, aut contra: ea-

demque deinde, re peractâ, prout vel secutus fuero ipsius dictata, vel aspernatus ero, sic aut *vituperat* me, & prave factum *exprobrat*, & diris *moribus*, si quid gravius peccatum est, me *cruciat*; aut e contrario *comprobatione suâ*, cum honestissimae voluptatis sensu coniunctâ, *remuneratur*. Atque ex eodem, quem dico, intimo animi sensu, neque ullâ aliâ viâ rationeve ipsas notiones illas ad me delatas esse reperio, quas hisce vocabulis, *rectum*, *iustum*, *honestum*, *probum*, (*morale*) *bonum*, & quae sunt *his opposita*, significantur: quae vocabula, horumque similia, hominum omnium sermone ita trita video, ut satis adpareat, vim eorum (in universum certe, & generatim) perceptam eos habere; cum quidem, nisi talis aliquis pectoribus hominum sensus esset infixus, *nulla* prorsus *notio* istis vocabulis foret subiecta, omninoque de distinctione recti & & pravi, honesti ac turpis, iusti & iniqui, moralis boni & mali, nemo ne *cogitare* quidem umquam potuisset.

Quum porro ita sim naturâ comparatus, ut ad id, *quod de me iudicant alii homines*, minime indifferens esse possim; si sunt quibus consilia recte a me inita parum probari video, tanto magis gaudeo comprobatione horum qui rectius aequiusque ferre iudicium mihi videntur. Sin plane absunt actionum mearum & agendi consiliorum testes iudicesque, recte factorum conscientiam coniunctam esse sentio cum testimonio eo, quod eadem mihi conscientia exhibet, ita me egisse, ut bonorum omnium *meruerim comprobationem*; utque certus esse possim, aequos omnes homines qui res recte aestimare norint, si quando ad eorum notitiam mea agendi ratio pervenerit, eam esse collaudaturos. Eadem rursus conscientia si prave, si turpiter, si inique a me factum esse mihi infusurrat, simul me cogit ut fatear, recte facere hos, qui me ob talem agendi rationem *aspernantur*, *improbant*, atque *condemnant*: contra, si quos video qui laudibus prosequuntur ea, quae pravo consilio a me suscepta fuisse non ignoro, *pudore* me intus adfectum sentio ad *laudem neutiquam promeritam*. At ubi recte

factorum rectorumque agendi consiliorum, in rebus praesertim gravioris alicuius momenti, mihi sum conscius, doleo sane quidem cum video aliis hominibus, & eis praesertim qui alioqui recte iudicare mihi visi erant, rationem meam improbari, meque ab his ob eandem vituperari condemnarique: sed, ubi ab his impetrare nequeo ut mutant sententiam & aequius de me ferant iudicium, tum vero agnosco, prudentium alioquin de me iudiciis eam quidem vim a me tribui debere, ut his exciter ad animum meum in actiones meas curarius intendendum, ut cuncta vitae meae consilia ad praescriptum rectae rationis & ad conscientiae dictata diligenter exigam; simul vero intelligo, *non* datum hoc esse aliis hominibus, ut mearum actionum ac praesertim agendi consiliorum sint iudices omni exceptione maiores: quin potius, si talis aliquis incidit casus, tum vero non possum quin *supra mortalium*, mei similibus, *vel laudes vel vituperia elatum me* sentiam, & generoso quodam impetu capto, ab iniquis ac fallacibus hominum iudiciis ad *superioris alicuius & aequioris Iudicis tribunal*, cuius falli non possit sententia, provocem.

Hisce ex omnibus perspicue planeque intelligo, eâ conditione me esse in hac vita locatum, ut, quamvis in omnibus vitae consiliis, sive agere quidpiam, sive quiescere & ab agendo me retinere constituam, *liberam animi optionem sequi possim*, tamen hanc ipsam mentis meae libertatem libens atque ultro *subiicere debeam voluntati Superioris alicuius Naturae*; scilicet Eiusdem, cuius ad supremum tribunal ut in tali qualem dixi casu provocem inductum me sentio: cui Eidem rationem reddere teneor omnium meorum agendi consiliorum, totiusque rationis vitae instituentiae. Is autem haud dubie non est alius, nisi idem ille naturae meae & universae Auctor, generis humani Parens atque Dominus, cuius infinitam & potentiam & sapientiam & benignitatem universa huius mundi fabrica, & totum hoc praeclarissimum theatrum, in quo mihi & locus adsignatus & partes meae adtributae sunt, abunde declarat; de-

nique idem ipse, qui hunc recti honestique, & eorum quae his contraria sunt, sensum naturae meae ingeneravit, eoque ipso Suum consilium, Suam voluntatem mihi patefecit, cuius ad praescriptum omnia agendi consilia capere & universum vitae meae cursum dirigere debeam.

Quod dico, *me debere hoc facere*, me ad talem aliquam agendi rationem *teneri*; id idem est quod alio nomine *officium* hominis vocamus, quodque, vocabulo ex recentioris aevi philosophorum sermone desumpto, *obligationem* solemus nominare. Ita fit, ut quodque dictatum conscientiae, vel sensus illius, quo rectum & pravum, honestum & turpe, iustum iniustumque discernitur, *officium* aliquod nos doceat, & *obligationem* aliquam nobis iniungat *legemque* praescribat.

Ac fit quidem subinde, ut in singulis quibusdam rebus & agendi consiliis, de quibus quaestio incidit, fallat nos huius sensus iudicium; quemadmodum & in aliis rerum generibus, de quibus iudicare solemus, saepe non modo ratio nos fallit, sed & ipse sensus, ut aiunt, in errorem inducit. Scilicet haud raro nobis usu venit, ut tempus necessarium non sumentes ad rem eam, de qua quaeritur, considerandam, longe diversam eius rationem esse existimemus atque iudicaturi essemus, si omnes rei partes, omnia rei momenta & adiuncta & consequentia expendissemus. Saepe momenta nonnulla, quae ad rem quam maxime pertinebant, observationem nostram effugerunt: subinde etiam nonnulla imaginando fingimus, quae inesse vel adesse ei rei, de qua quaeritur, temere nobis persuademus; quo fit ut longe aliter de ea iudicemus atque res ferebat. Aliàs negligentia nostra, aliàs praecipitantia, aliàs alia atque alia animi perturbatio, iudicium nostrum pervertit, & in errorem nos inducit. Sed nimirum ipsa conscientia, ipse ille sensus, qui recti honestique & eorum quae his contraria sunt iudex nobis datus est, hoc vel maxime nobis commendat atque praecipit: primum, ut facultates mentis nostrae, quoad fieri possit, excolamus exerceamus—

que, quo ad rectum de rebus propositis & de quibuscumque agendi consiliis iudicium ferendum simus idonei; tum vero, ut & generatim in universo vitae instituendae consilio, & sigillatim in quolibet proposito casu, nihil temere, nihil praecipitanter suscipiamus, neque pro sensus moralis dictato id accipiamus, quod praesens fortasse libido, aut cupido, aut ira, aut vero ignavia, (aut si quid est aliud tale, quod nos perturbare, & pervertere iudicium nostrum solet) nunc maxime nobis suaserit: sed id, quod rebus omnibus pensitatis intimus ille sensus nos doceat esse tale, quale & boni omnes homines probaturi sint, & nos ipsi probaturi simus ubi animo perturbationibus vacuo aestimare rem nobis licuerit; denique tale, ut certum habeamus, Deum ipsum, qui sensum istum recti honestique nobis ingeneravit, si praesens vivâ voce nobiscum agere veller, declaraturum nobis fore, esse istud Suae sanctissimae voluntati consentaneum.

Iam si animadvertere voluero, quatenus sint ea genera actionum humanarum & agendi consiliorum, quae iudicio sensus moralis prae caeteris vel probentur vel improbantur; tum vero reperiam, intimum illum sensum conscientiamque eam, quam dixi, illas maxime agendi rationes, ea consilia, eos conatus, nobis commendare, certissimamque & plenissimam adprobationem suam comitari ac veluti remunerari, quorum haec vis est, ut ad efficiendam promovendamque eorum quibuscum vivimus, atque etiam eorum (si ita res fert) qui post victuri sunt, & quantum fieri potest, ad communem omnium salutem, qua ipsa & nostra salus & una honestissima certissimaque voluptas continetur, maxime tendant valeantque: alia, quo magis fuerint his contraria, tanto magis improbari deprehendero. Denique & iam nunc satis plane intelligere mihi videor, & persuasum habeo, quo magis posthac usu, & experientia, & meditatione, perfecta ac firmata in me fuerit cognitio rerum & iudicandi facultas, tanto uberiore certioreque ratione me intellecturum, ea conditione in hoc mundo

locatum esse hominum genus, ut ad communem omnium salutem quisque pro sua parte, quantumcumque possit, conferat; atque ita comparatam esse a Deo Opt. Max. nostram naturam, ut quisque, quo magis solícite dictata conscientiae suae observaverit, quo magis non tam privatam suam utilitatem voluptatemve, quam communem omnium spectaverit salutem, &, verbo ut dicam, quo magis probitati, honestati, virtutique (quae in constanti conatu inest omnibus officii partibus satisfaciendi) in omni vitae cursu unice studuerit, tanto certiore ratione & uberiore mensurâ idem ipse purissimam voluptatem, hominis praestantiâ unice dignam, sit inventurus, & vitâ vere beatâ fruiturus; quam frustra quaerunt hi, qui nil nisi se & sua cômmoda suasve voluptates cogitant atque sectantur.

COMMENTATIONUM CONSPECTUS.

	Pag.
I. Systema Morale huius Universi.	1.
II. An clarior pleniorque homini data sit Rerum Corporearum, quam propriae Mentis, Cognitio?	52.
III. Boni Malique moralis distinctionem Sensu Morali esse iudicandam.	72.
IV. Sententiarum Philosophicarum varii argumenti Fasciculus primus.	83.
V. — — — — Fasciculus secundus.	93.
VI. — — — — Fasciculus tertius.	113.
VII. Theologia Socratis, ex Xenophontis Memorabilibus excerpta.	134.
VIII. Mores Socratis, ex Xenophontis Memorabilibus delineati.	164.
Appendix.	188.

OPUSCULA ACADEMICA

SEORSIM OLIM EDITA

NUNC RECOGNITA

IN UNUM VOLUMEN COLLEGIT

AUCTOR

IOHANNES SCHWEIGHAEUSER

IN ACAD. ARGENT. PROF.

INSTITUTO NAT. FRANC. ADSRIPTUS;

PARS POSTERIOR.

COMMENTATIONES PHILOLOGICAE.

ARGENTORATI

EX TYPOGRAPHIA SOCIETATIS BIPONTINAE

MDCCCVI

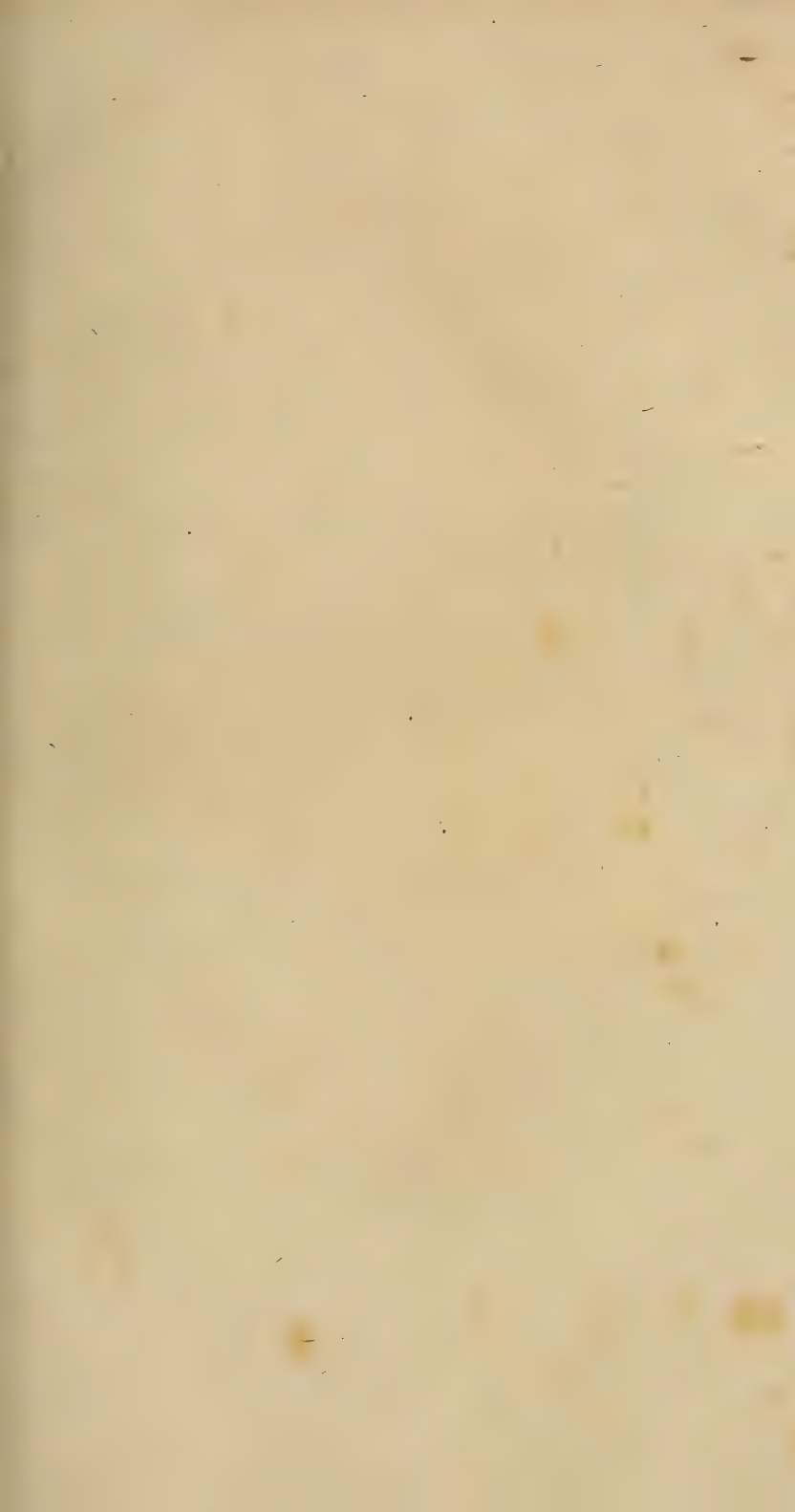
VIRO ILLUSTR
CHRIST. GOTTL. HEYNIŌ SUO
GOETTINGENSIS ACADEMIAE LUMINI
GERMANIAE PRAECEPTORI
DE OMNI LITERARUM GENERE
AD HUMANITATEM SPECTANTIUM
DE CUNCTISQUE STUDIA HAEC COLENTIBUS
IMMORTALITER MERITO
PIETATEM ET OBSERVANTIAM OBSTRICITUMQUE ANIMUM
PUBLICO TESTIMONIO DECLARATURUS
LIBELLUM HUNC
D. D. D.
IOHANNES SCHWEIGHAEUSER.

P R A E F A T I O.

PHILOSOPHICIS COMMENTATIONIBUS, quae superiori Parte huius Voluminis continentur, ut *Philologicas* adiungerem, quas in parato haberem, rogavit me Exterus, Vir doctus, qui typographiae Societatis Bipontinae, quae Argentorati hodie suas sedes habet, praeest. Cuius voluntati eo facilius morem gessi, quod ne harum quidem suppetebant exempla, quibus desiderio eorum, qui subinde a me ea requirebant, fatisfacerem. Emendationibus & Observationibus in Suidam novum adieci Fasciculum: quem quidem *novum* non ita dico, ut, quae hoc fasciculo continentur, eadem a nemine ante me observata fuisse autumem, sed eo quod in aliorum scriptis commemorata legere non memini.

Scripsi Argentorati d. x. Iulii, MDCCCVL

COMMENTATIONES
PHILOLOGICAE.

Pars II.

1

3

I.
EXERCITATIONES
IN
APPIANI ALEXANDRINI
ROMANAS HISTORIAS.*

LECTURIS
IOHANNES SCHWEIGHAEUSER
S. P. D.

VIR humaniori omni doctrina politissimus SAMUEL MUSGRAVIUS, Medicinae Doctor Londinensis, qui, quidquid severioribus professionis suae negotiis decerpere onii poterat, id Graecis illustrandis Literis consueverat tribuere, editis immortalibus in EURIPIDEM laboribus, APPIANI ALEXANDRINI *Romanam historiam* nova editione decreverat perpolire, eamque adeo studiis Eruditorum, a quibus immerito eandem paene neglectam videbat, commendare. Illud consilium MUSGRAVIUS agitando, BRUNCKIO nostro, Viro Celeb. qui erat ei coniunctissimus, per literas significaverat, sibi ad novam cum fructu adornandam APPIANI

[* Reliquus huius Commentationis titulus olim hic fuerat : *Praefide Iohanne Schweighaeuser, Graecar. & Orient. Literar. Prof. Publ. Ord. solemni Eruditorum examini subiicient, d. XIX. Martii, Sectiones tres priores, ac rationem totius Commentationis, Ioh. Georgius Dahler; d. XXI. Martii, Sectionem IV. & V. Godofredus Heisch; d. XXIII. Martii, Sectionem VI. Ioh. Iacobus Küss, Argentineses: in Univerſitate Argentoratensi, A. MDCCCLXXXI.*

editionem videri maximum fore momentum adlaturum, si *Codiciſ Augustani* eius, e quo olim DAV. HOESCHELIUS *Romano - Illyricam APPIANI historiam* ediderat, collationem cum impresso aliquo APPIANI exemplo nancisci posset. De quo MUSGRAVII desiderio quum mecum conferret BRUNCKIUS, lubens equidem meam qualemcumque operam ad illud conficiendum negotium doctissimo Britanno spondi; atque haud ita multo post, per benevolam virorum mihi amicissimorum operam, HOERNERI, V. D. M. ac MERTENSII, *Lycei Augustani Rectoris, ac Bibliothecarii*, ab illustrium Praefectorum Bibliothecae Augustanae liberalitate praestantissimum illum APPIANI codicem nactus, mox eundem cum exemplo meo editionis HENR. STEPHANI coepi conferre.

Ea occasione studiose APPIANUM perlegens, duabus rebus certatim me haud vulgariter sensu commotum: hinc, singulari quadam ipsius lectionis dulcedine, ac nobili illa lucidaque simplicitate, quae mira cum gravitate in Scriptoris huius narratione felicissime coniuncta est; illinc, miserrimâ conditione Editionum praeclarissimi operis, quas ad hunc diem habemus, quas nimirum omnes innumeris vitiis atque indignissimis fordibus usquequaque scatere videbam. Cui rei quum accederet, ut plurimorum depravatorum locorum, ac in his maxime etiam desperatorum, paratam medicinam optimo illo *Augustano Codice* contineri viderem, atque ut praeterea ex eo, quod mihi imparato inter legendum usu veniebat, facili coniectura intelligerem, plurimis aliis locis felicem certissimamque medelam a viro in his rebus paulo exercitatori posse adferri; laetus mox MUSGRAVIO rescribens, adiectis compluribus speciminibus, demonstravi, quanto iure multum sibi & APPIANO suo ab illo Codice sperarit. Simul eidem, inter alia quae de APPIANO differebam, significavi, quantam Scriptorem illum, in tam emendato praesertim Codice, perlegens caperem voluptatem, ut mihi paene ipsi, ni a longe feliciori exercitatorique ingenio occupatum hoc

opus gauderem, aliqua edendi APPIANI cupido esset coortura.

Ad haec MUSGRAVIUS perhumaniter mihi respondens, gratias primum agere amicas pro opera a me sui causâ suscepta; tum vero significare, se, quum ad eum diem, quo de APPIANO ad BRUNCKIUM scripserat, nonnisi velut e longinquo de edendo illo Scriptore cogitasset, neque ad eo multum adhuc studii aut operae in ea re posuisset, proximis mensibus ea corporis infirmitate fuisse correptum, quae ipsum vitae summae brevis nimis etiam efficaciter admoneret, atque spes omnes vetaret inchoare longas. Quare se totum illud APPIANI edendi consilium deponere esse coactum; sed eo magis gaudere, quod sibi ex literis meis intellexisse videretur, me deserti Auctoris patrocinium haud gravate suscepturum. Hinc hortari me Vir optimus coepit, atque etiam urgere, ut serio id agerem; denique ultro offerre, se ea, quae quidem pauca admodum essent, quae ipse ad APPIANUM in schedis suis per occasionem adnotasset, ad me, si ita vellem, transmissurum.

Brevi interpositâ morâ MUSGRAVIO rescribo, me, quamquam vehementer dolerem, APPIANUM tali patrono, qualis ipse futurus fuisset, ac tali praesertim de causâ, debere carere, conditionem propositam, quoniam ita res ferret, libenter accipere, magnasque ipsi gratias habiturum, si, quae ad APPIANUM adnotata in schedis suis haberet, mecum communicasset: alia praeterea nonnulla de tota APPIANI edendi ratione adiungo, ipsius potissimum MUSGRAVII, ut qui primus illud consilium cepisset, sententiam iis de rebus requirens. Responsionis loco haud ita multo post tristis adfertur mihi nuncius de obitu longe nobilissimi Viri; quem mecum omnes politiorum literarum studiosi merito deplorant. Atque adeo ad APPIANUM quoque nostrum, etiam postquam consilium eius edendi deposuerat MUSGRAVIUS, pars illius luctus haud exigua hactenus pertinet, quod non solum illis sive adiumentis

sive ornamentis nunc carere necesse sit nostram APPIANI editionem, quae a summi Viri consiliis monitisque labori nostro fuerant accessura; sed quod etiam nulla amplius spes supersit, chartas illas ad APPIANUM pertinentes, de quibus mihi scripserat MUSGRAVIUS, umquam videndi. Monuit enim me per literas amicus defuncti, TYRWHITTUS V. Cl. quem ea de re compellavi, omnes MUSGRAVII schedas, praeter paucissimas quasdam, per testamentum expressis verbis designatas, inter quas nihil erat ad APPIANUM pertinens, ex voluntate Auctoris paulo post eius obitum flammis esse traditas. [*]

Restat, ut eam iacturam nos, tanto maiori studio in nostram Scriptoris huius editionem conferendo, aliisque eruditis Viris in consiliorum partem tam studiose quam officiose invitandis, farcire quoad optime fieri poterit enitamur. Atque equidem ex eo tempore, quo mihi velut ultimam suam de APPIANO voluntatem significans MUSGRAVIUS rem totam nostrae potissimum curae commendaverat, serio iam coepi editionem Scriptoris huius meditari; cum aliisque etiam Viris, quorum auctoritatem in huiusmodi rebus in primis magni faciendam arbitrabar, consilia conferre; denique quaecumque ad adornandam novam deserti iam pridem atque orbi Scriptoris editionem, & commentariis quoad opus fuerit eundem illustrandum,

* [Praeter spem opinionemque deinde, exacto fore biennio a Musgravii obitu, adlatum est ad me exemplum Appiani ex editione Caroli Stephani, illud ipsum quod olim *Musgravii* fuerat; cuius libri oris passim inscriptae erant ipsius Musgravii manu *Emendationes* ex doctissimi viri ingenio depromptae: quumque in illa editione non exhibeantur tres libri, Historiam Hispanensem, Annibalicam & Illyricam continentes, adiectae erant schedae nonnullae, quibus similes Musgravii *Emendationes*, ad praedictos Appiani libros spectantes, erant inscriptae. Denique erat brevis Epistola, ab eodem Musgravio tremulâ manu paucis ante obitum diebus (d. XXVI. Iulii, MDCCCLXXX.) ad me perscripta; qua significaverat Vir optimus, illud mihi munus a se esse destinatum. Quod munus quum equidem non dubita-

pertinere videbantur, comparare. Et quum tres illae, quas ad hunc diem habemus APPIANI editiones, (*Parisiensis* CAR. STEPHANI, MDLI. fol. *Genevensis* HENR. STEPHANI, MDXCII. fol. *Amstelodamensis* ALEX. TOLLII, MDCLXX. 8.) nonnisi ex uno eodemque vitiosissimo Codice [**] sint expressae; prima mihi ac praecipua cura comparandis aliorum *Manuscriptorum codicum* collationibus tribuenda videbatur. Quare, absolutâ *Augustani* collatione, non solum iam in eo sum, ut *Regios* duos *Parisienses* conferam Codices; sed ne *Italicorum* quidem manuscriptorum exemplarium subsidiis, (in eis certe APPIANI libris, qui in aliis mssis vel raro admodum, vel plane non inveniuntur, *Ibericum* dico librum, *Annibalicum*, & *Illyricum*) carituram esse nostram APPIANI editionem, spero. *Vaticani* autem illius *codicis* vice, quo olim usus est PETRUS CANDIDUS DECEMBER, ipsa antiqui huius ac minime quidem disertis Interpretis *Latina Versio*, plurimis in locis, fatis tuto nobis atque commode poterit inservire. Denique ex *Syriaca* Auctoris nostri *Historia* amplam admodum *Epitomen*, a GEMISTO PLETHONE confectam, cuius duo exempla in *Caesarea Vindobonensi* Bibliotheca exstant, in usum nostrae editionis cum impresso APPIANI libro sese collaturum, ultro nobis receperat, de consilio nostro APPIANI edendi vix certior factus, illustris Graecarum Musarum

rem curante eodem Tyrwhitto, quem supra laudavi, in manus meas tandem pervenisse, quumque eo nomine deinde gratum meum animum Viro, quoad vixit, mihi amicissimo in Praefatione ad Appianum nostrum (p. xx.) publice essem professus, familiariter ille mihi rescribens negavit a se illud beneficium esse profectum. Quare aequum censui, ut hac denique oblata occasione gratias debitas, quas possem, agerem persolveremque nobili illi Viro, mihi incognito, qui istum Musgravii librum, cum eis quae inerant schedis, (quem librum ille haud dubie ex viri defuncti bibliothecâ, auctionis lege divenditâ, suo aere redemptum possidebat) cognitâ prioris possessoris voluntate, adeo non modo fideliter, verum etiam benevole liberaliterque ad me transmittendum curavit.]

[** Cf. vero deinde Comment. de Appiani Codd. c. II. §. 3. not. s.]

patronus idem atque amicus, ALOYSIUS EMERICUS *Liber Baro A LOCELLA, S. Caesareae ac Regiae Maieſtati a Conſiliis Aulicis*; eamdemque ſpem, liberaliſſime nobis oblatam, his ipſis diebus Vir generoſiſſimus incredibili humanitate, neque minus rara ſagacitate, quam ſingulari diligentia, expletam nobis effectamque dedit.

Ac haec quidem praefari, cum *Exercitationes* haſce *Appianeas* edere adgredior, non alienum videbatur: quo ſcriptionis genere, quaſi quadam futurae noſtrae APPIANI editionis proluſione, & conſilium illud noſtrum cum orbe literato communicare, & Virorum doctorum de toto hoc inſtituto ſententiam explorare liceat; ſimulque Eorum, qui de APPIANO noſtro quoquo modo bene mereri haud gravate voluerint, cum conſilia, tum operam, officioſe ſagitare. De his ipſis autem noſtris Commentationibus denique monendus eſt lector, ubicumque loca vel adferuntur vel citantur APPIANI, ſemper indicari HENR. STEPHANI editionem: quod eo factum eſt, cum quod illam ipſo uſu commodiſſimam expertus ſum, tum quod ea ratione ſimul illis qui hac eadem editione, ſimul his qui *Amſtelodamenſi* utuntur, conſultum fuerit; quoniam ad editionis *Amſtelodamenſis* margines paginae editionis H. STEPHANI continua ſerie adnotatae ſunt. [*] *Scripti Idib. Ianuar. MDCCLXXXI.*

[* Priuſquam in noſtra Appiani editione, quae quadriennio fere poſt iſta perſcripta produiit, ſinguli Libri, per quos digeſtae ſunt Scriptoris huius Histoſiae, fuiſſent in certum numerum *Capitulum* vel ſegmentorum diviſi; quicumque viri docti, ſuis in ſcriptis auctoritatem Appiani invocantes, accurate indicare vellent ſedem, qua quodque teſtimonium in Appiani libris reperiretur, ii *paginam* indicare debuerunt eius editionis qua quiſque utebatur. Quare, quo facilius hi, qui noſtra uſerentur editione, reperirent Scriptoris huius loca, ad quae in hſtoricis ſcriptis, quae ſuperioribus ſeculis prodierunt, haud infrequenter provocatur, commode utique factum fuiſſet, ſi & Stephanianae editionis & Tollianae Amſtelodamenſis (quarum alterutra plerumque a viris

SECTIO PRIMA.

Appiani persona & aetas.

DE persona atque vita APPIANI, Romanae historiae scriptoris, nihil aliud compertum habemus, praeter pauca ea, quae in fine *Prooemii*, operi suo praemissi, ipse *a*) de se his verbis scripsit: Τίς δὲ ὢν ταῦτα σενέγραψα, πολλοὶ μὲν ἴσασι, καὶ αὐτὸς προέφηνα. σαφέστερον δ' εἰπεῖν, Ἀππιανὸς *b*) Ἀλεξανδρεὺς, ἐς τὰ πρῶτα ἦκων ἐν τῇ πατρίδι, καὶ δίκαις ἐν Ῥώμῃ συναγορεύσας ἐπὶ τῶν βασιλέων, *c*)

doctis citata est) paginae potuissent in oris nostrae editionis notari. Quod quum propter chronologicas rationes in oris eiusdem editionis nostrae notatas fieri non potuerit, studiosorum hominum commoditati in eo genere, quod modo dicebam, hactenus a nobis consultum est, ut cuique volumini Appiani nostri *Tabulam* subiiceremus, qua paginae superiorum trium editionum cum paginis & capitibus nostrae editionis conferuntur. Eandem igitur *Tabulam* quisquis inspicere voluerit, is ea etiam loca, quae in hisce nostris *Commentationibus* ex Henrici Stephani editione citantur, in nostra editione citra difficultatem reperiet; eoque etiam facilius, si noverit memineritque, literis *a. b. c. d. e.* quae literae numeris paginarum editionis Stephanicae adiectae sunt, denotari quinque partes fere aequales, in quas quaelibet pagina eiusdem editionis distincta censeretur debet.]

a) Quae enim PHOTIUS de APPIANI persona habet, Codice 57. pag. 24. edit. HOESCHELII, ea ex hoc ipso, quem adfero, loco desumpta sunt.

b) Ex optimo *Manuscripto Augustano*, atque ex antiqua PETR. CANDIDI *versione*, hoc nomen Ἀππιανὸς, quod in impressis Graecis exemplaribus desideratur, in contextum recipiendum videbatur. Per simplex autem π scribi a quibusdam nomen istud, monuit SUIDAS; quam scripturam equidem nullibi fere nisi apud EVAGRIUM reperi, loco infra Sect. IV. nota *b.* adferendo. Eadem autem in duobus *Codicibus Caesareis* occurrit, quibus PLETHONIS Excerptum ex APPIANI *Syriacis* continetur; de quibus vid. Sect. IV. not. *z.*

c) Ἐπὶ τῶν βασιλέων, non sub Caesaribus hoc loco vertendum

μέχρι με σφῶν ἐπιτροπεύειν ἡξίωσαν. Quinam vero sim, qui has conscripsi Historias, & multi norunt, & ego ipse in fronte libri indicavi. Planius autem etiam dicam. APPIANUS sum ALEXANDRINUS, ad primariam in patria mea dignitatem promotus, postquam Romae in causis coram Caesaribus agendis eram versatus, donec illi me Procuratorem suum constituere dignarentur. d)

II. Vixisse autem APPIANUM imperante Traiano ac Hadriano, ex ipsa eiusdem historia satis adparet. e) Sed produxisse etiam vitam usque in Antonini Pii imperium, qui Hadriano successit, atque hoc demum imperante edidisse Historiam suam; id quidem non solum, cum Gerardo Ioanne VOSSIO atque Io. Alb. FABRICIO, ex Praefatione Auctoris nostri per facilem rationum collationem colligi potest, sed

erat, ut fecit indifertus vetus Interpres; nam, imperantibus Romae Caesaribus se vixisse, non poterat APPIANO in mentem venire ut expressis verbis moneret. Melius verba illa latine reddidit alter interpres SIGISM. GELENIUS, apud Caesarum tribu-
nalia; ut significare illis verbis videatur Auctor, se non vulgarem fuisse causarum patronum in iudiciis ordinariis, sed in Caesarum praesertim cognitionibus.

- d) De Procuratoribus Caesarum, qui reditus aut res privatas Principis in provinciis administrabant, videndi Viri docti ad Lib. I. Digestis tit. XIX. de Officio Procuratoris Caesaris vel Rationalis; BYNKERSHOEK Lib. II. Observationum Iuris Romani cap. 20. & qui ad eosdem provocavit auctores, REIMARUS ad DIONEM CASSIUM Lib. LIII. cap. 15. pag. 708. De Aegypti Procuratore, qui Alexandriae residebat, ibique cum Iuridico, qui dicebatur, proximam post Augustalem Aegypti Praefectum tenebat dignitatem, pauca quaedam adnotavit RITTERUS ad HEINECCIUM Historiam Iuris Civilis Tom. I. pag. 266. Eum Procuratorem STRABO (Lib. XVII. pag. 797. b. edit. Paris.) ἰδιον λόγον vocavit; quod idem fere sonat, quod latinum nomen Rationalis, quo sequiori aevo adpellati sunt hi, qui prius Procuratores dicti erant. Sed sicut commune Graecum nomen Procuratorum Caesarum, Ἐπιτροπος, erat; sic etiam Aegypti Procurator, ἐπιτροπεύων ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ, memoratur DIONI lib. LXXVII. cap. 21. pag. 1306.

- e) De Traiano vide Nostrum de Bellis Civilibus Lib. II. pag. 484. c.

etiam ex disertis Auctoris verbis, quae alibi in ipso operis cursu leguntur, sua sponte patet, f)

SECTIO SECUNDA.

Quam Rationem secutus sit in conscribenda Romana Historia APPIANUS.

I. Ille igitur *Alexandrinus APPIANUS*, amplo fatis opere, *Romanam Historiam* ab urbis gentisque incunabulis ad sua fere tempora, Graeco sermone consignatam, qui patrius ipsi atque vernaculus erat, a) posteritati reliquit. In qua conscribenda historia quodnam consilium, quamve rationem sit secutus, ipsis fere verbis Auctoris explicare

edit, *Henr. Stephani*. De Hadriano, *Civil.* II. p. 481. d. & *Syriac.* p. 119. c. De utroque etiam *PHOTIUS* monuit.

f) *VOSSIUS de Historicis Graecis* Lib. II. cap. 13. & *FABRICIUS Bibl. Graeca* Lib. IV. cap. 12. §. 1. id ex eo probant, quod in *Praefatione* *APPIANUS* dicat, eo ipso tempore, quo historiam suam conscripserit, nondum quidem per ducentos annos Romam tenuisse Imperatores, at urbem per nongentos annos stetisse. Libro autem I. *Civil.* pag. 374. a. de instituto Hadriani, regiones Italiae proconsulibus regendas distribuendi, loquens idem Scriptor noster, non multum post mortem eiusdem Hadriani durasse illud institutum, refert. Idemque in *Hispanicarum rerum Historia* (pag. 275. extr. & pag. 276. ineunte) de Hadriano non secus ac de Traiano tamquam fato iam tum functis, cum illa scriberet, satis diserte loquitur,

Scđ. II. a) Neque tamen Latinae linguae imperitiam, qua *PLUTARCHUM* in Romanorum vitis interdum in errorem inductum fuisse monuerunt Eruditi, *APPIANO* quispiam facile obiecerit. Praeterquam enim quod Noster Latinis historiae Romanae fontibus, quos raro quidem, sed passim tamen, citavit, diligenter usus sit, de quo *Sectione VI.* fusius dicitur; ex eo sane, quod, Romae cum ageret, non in scholae alicuius umbra aut in philosophico, quod dicebatur, otio tempus transmiserit, sed quod in foro, in civilibus negotiis, in causis agendis fuerit versatus, satis tuto colligi potest, non mediocri Latini sermonis usu eundem fuisse imbutum.

iuvabit. *Res igitur populi Romani, inquit, b) multi & Graeci & Latini scriptores memoriae prodiderunt. . . . Quos ego legens, quum cuperem per singulas Romani Imperii provincias continenti quadam ratione perspicere, quibus rebus in earum qualibet inclaruerit Romana virtus; iam me saepenumero ab harum rerum scriptoribus ex Africa in Hispaniam, ex Hispania in Siciliam, & hinc rursus in Macedoniam, aut ad aliam quamdam gentem, ad quam legatio suscepta aut cum qua societas inita esset, abreptum vidi; tum iterum, velut errabundum, Carthaginem aut in Siciliam reductum; atque inde subito, nec dum perfectis ibidem rebus, alio rursus translatum. Itaque dispersas historiae partes, quae ad Siciliam, quae ad Carthaginem reliquasque Africae nationes, quae ad unamquamque denique gentem atque provinciam Romano Imperio subiectam pertinerent, in unum collegi; ut, quid in earum quaque gesserint Romani, & quaenam fuerit illarum gentium sive infirmitas sive fortitudo, quaenam rursus victoris populi sive virtus sive fortuna, & quidquid denique aliud maxime memorabile in qualibet provincia incidisset, planius cognoscerem intelligeremque. Nunc autem cogitans, fore etiam alios, c) qui simili ratione res Romanorum cognoscere cupiant, eadem hac ratione Romanam Historiam, per singulas gentes atque provincias distributam, perscribere adgredior.*

II. Atque haec quidem ratio res Romanorum pertractandi non nimis forte commoda videri possit ad informandam lectoribus continentem atque lucidam universae historiae Romanae notitiam: siquidem ea ratione non adeo facile perspicere posse videantur incrementorum rei Romanae successio atque progressus, causaeque e pluribus atque variis plerumque momentis aptae atque connexae, quibus quaeque insignior, vel domi, vel foris, effecta rerum huius populi sive in melius sive in peius conversio est; tum vero quoniam, status reipublicae ac universi imperii quinam

b) In Praefatione universo operi praemissa, p. VII sq.

c) In Graecis, ubi impressi libri habent: νομίμας δ' αὐτίκα καὶ ἄλλον οὕτως ἐθελήσαι μαθεῖν τὰ Ῥωμαίων, pro αὐτίκα, ex Codice Au-

quolibet tempore fuerit, eadem illa ratione non satis perspicue intelligi posse videatur; quippe de quo e rebus in una aut altera provincia sigillatim gestis commodum ferri iudicium non possit, nisi rerum omnium memorabilium per singulas imperii partes eodem tempore gestarum descriptio simul unum sub conspectum lectoribus subiiciatur. Neque vero culpandum idcirco, aut etiam spernendum, APPIANI nostri consilium rationemque ullo pacto duxerim. Primum enim negari non potest, annales atque historias eas, in quibus res omnes per quascunque partes tam vasti imperii, quale Romanorum fuit, eodem fere tempore gestae, promiscue atque inter se confusae secundum temporum successionem exponuntur, illud ipsum habere incommodum, quod APPIANUS expertum se esse professus est; ut huius historiae studiosus lector, ubi rei cuiuspiam in una quadam parte imperii Romani gestae atque insignis fortasse rerum conversionis exordium viderit expositum, iamque huius catastrophes momenta suo ordine persequi cupiat, donec ad finem perducta res sit, nunc eius narrationis filum subito, atque iterum quidem iterumque, abruptum videat atque abscissum; ut non modo suspensum sese teneri, sed etiam veluti vagum atque errabundum per universum terrarum orbem hinc inde traductum, denique, ad pristinum locum vix tandem reducem, denuo inde ad alia omnia saepenumero abreptum, haud exiguo suo taedio, sentiat. Quare quum APPIANI aetate satis magna copia Annalium atque Historiarum eiusmodi exstaret, laudandum potius huius scriptoris institutum est, quod altera illa ratione maluerit uti, quae unumquodque rerum genus, (velut Mithridatica bella, velut civiles Romanorum turbas) itemque uniuscuiusque gentis atque provinciae historiam, a primis suis primordiis usque ad finem, perpetuo narrationis filo persequitur: quo tractationis genere, citra omnem controversiam, unumquodque rerum gestarum genus, atque unius-

gustano omnino reponendum est *ἀντίτυπον*, quod etiam citra dubium vetus *Interpres* in suo exemplari legerat.

cuiusque provinciae historia, clariori in luce poni potest, atque mirum in modum adiuvatur lector, quo facilius uno obtutu rem omnem animo possit complecti.

III. Huc accedit, quod in quinque priorum quidem ab Urbe condita seculorum historia, ubi non nimis dum dilatae atque amplae fuerunt res Romanorum, ad id de quo nunc quaerimus non fere differat APPIANI institutum a reliquorum eiusdem historiae Scriptorum ratione; sequentibus autem seculis historia omnis Romana sponte quasi sua in duas summas dirimatur partes, alteram rerum domesticarum, alteram externarum. Domi civiles turbae, ac fratrum in fratres armatae manus: foris legationes, societates, bella, varia quidem interdum fortuna, sed splendida plerumque, gesta atque confecta; denique mirae finium imperii prolata-tiones ac infinita paene potentiae incrementa, aliis gentibus in fidem tutelamque receptis, aliis plane subiugatis atque in descriptam aliquam provinciae formam redactis. Atqui quemadmodum commodissimum erat, Civiles omnes turbas, a primis inde Gracchorum seditionibus, ad illa usque tempora quibus adversariorum omnium victor Octavianus Caesar excessit, continua quadam narratione persequi, id quod ab APPIANO nostro factum videmus; sic historiae rerum externarum distributio, per varias gentes atque provincias Romano imperio subiectas, iterum sua quadam sponte sese offerebat. d)

d) Neque vero in hac per provincias distributa historia respectum omnem ad universam totius imperii Romani historiam, aut ad ordinem eum, quo secundum continuos universi imperii annales res quaeque in qualibet provincia vel eodem tempore gestae essent, vel sese invicem exceperant, penitus neglexisse putandus est APPIANUS. Primum enim, quod ad locum adtinet quem in operis sui editione cuique singulari historiae assignavit, hunc ordinem a se observatum esse ipse declarat, ut quisque liber ita ante alterum collocaretur, ut prius cum ea gente atque in ea provincia, cuius historiam ille liber complectebatur, bella atque res habere coepissent Romani. (Vide Praefat. Auctoris pag. ix. a.) Tum vero in ipso historiae cuiusque cursu, si quid

SECTIO TERTIA.

Recensetur series XXII. Librorum, per quos distributae erant APPIANI Romanae Historiae.

Illud igitur suum institutum viginti & aliquot libris persecutus est APPIANUS, quorum communis *Inscriptio* haec erat: Ἀππιανῶ Ῥωμαϊκὴ Ἱστορία, vel Ῥωμαϊκαὶ Ἱστορίαι, aut brevius etiam Ῥωμαϊκά: a) quae generalis *inscriptio* in fronte cuiusque singularis libri ita repeti solebat, ut diceretur, verbi causa, Ῥωμαϊκῶν Βασιλική, scilicet βίβλος vel συγγραφὴ, b) Ῥωμαϊκῶν Κελτικὴ, Ῥωμαϊκῶν Λιβυκὴ, & sic deinceps. De numero autem librorum, itemque de

erat ex alio libro repetendum, quod vel prae caeteris memorabile eodem fere tempore gestum esset, vel quod causas aliquas aut necessariam quamdam illustrationem earum rerum contineret, de quibus nunc agebatur; eius rei mentionem commodo loco iniicere, aut etiam narrationem breviter, quantum opus videbatur, (ὅσον εἰς ἀνάμνησιν, quae formula ei in huiusmodi occasionibus solennis est) repetere consuevit Scriptor noster.

Secl. III. a) PHOTIUS, loco ad Secl. I. not. a. citato, itemque SUIDAS, voce Ῥουτίλιος, & ZONARAS, loco quem sub finem huius Sectionis not. ff. adferemus, generalem huius operis *in*scriptionem hanc habent, Ῥωμαϊκὴ Ἱστορία; quas voces *Codex Augustanus* interdum in plurali numero effert. Sed veriore & ab ipso APPIANO profectam *in*scriptionem brevem illam esse, Ῥωμαϊκά, ex eiusdem *Praefatione* pag. viii. c. d. e. colligi posse videtur. Unius autem vel alterius singularis libri *in*scriptione decepti librarii quidam, totius operis hunc titulum fecerunt, ut illud Βασιλικὴν, vel Ἱταλικὴν Ἱστορίαν *in*scripserint. Prior error in *Codice* illo obtinuit, ex quo *Excerpta ex Appiano* edidit VALESIUS, (Parisiis, anno 1634.) ubi vide p. 546. p. 566. & p. 6. num. 17. eundemque errorem SUIDAS erravit, voce Ἀππιανός. Alterum errorem habet *Codex Florentinus*, in BANDINII *Catalogo* T. II. col. 659. ubi vide *in*scriptionem totius *Codicis*, ac rursus *in*scriptionem Prooemii.

b) Sic e. gr. APPIANUS *Syr.* p. 120. d. Ἀλλὰ τάδε μὲν ἐντελὲς ἐν τῇ Παρθικῇ συγγραφῇ λέξω. τῆς δὲ βίβλου τῆσδε οὐσης Συριακῆς, κ. τ. λ.

ordine, quo illi in universi operis serie collocati fuerint, hodie non certo constat; quum neque integra librorum omnium collectio ad aetatem pervenerit nostram, & inter eos auctores, qui libros APPIANI recensent, neque de numero neque de ordine satis conveniat. Duo sunt Auctores, quorum diligentia *Catalogus Librorum*, quibus constabat universa APPIANI *Romana historia*, nobis conservatus est: alter PHOTIUS; *Anonymus* alter, cuius monitum de numero atque serie Librorum Appianeorum in manu exaratis Codicibus passim reperitur. Et quoniam in PHOTII Catalogo, qui & ex ipsa eius *Bibliotheca* facile peti potest, & a FABRICIO etiam *Bibliothecae Graecae* insertus est, c) occurrunt nonnulla, quae sine dubio erronea sunt, atque ab ipsius APPIANI distributione aliena, †) nos ex illius, quem diximus, *Anonymi* praescripto recensionem hanc instituemus; d) interspersis vel subiectis quibusdam, ubi opus

c) FABRICIUS in *Bibl. Graeca* Lib. IV. cap. XII. Tom. III. pag. 393 seq. ex PHOTII *Bibliotheca*, Codice LVII. p. 22. PHOTIUS autem XXIV APPIANI libros, *Anonymus* noster nonnisi XXII numerat.

†) Vide infra, not. p. & †.

d) Hunc *Anonymi* illius *Catalogum librorum APPIANI* talem exhibeo, qualem in fronte *Codicis Augustani* scriptum reperi. Convenit autem fere, si eam discrepantiam excipias, quam ad librum VIII. notabo, cum eo Elencho, quem ex *Codice Florentino* iam ante hos duodecim annos publici iuris fecit diligentissimus BANDINIUS in *Catalogo Codicum Graecorum Bibliothecae Laurentianae*, Tomo II. col. 659 sq. Neque dubito, esse eundem, quem in *Codice Regio Parisino* num. 1681. exhiberi monetur in *Catalogo Codicum mssorum Biblioth. Reg. Paris.* Tom. II. pag. 387. Quemadmodum autem BANDINIUS monuit, illum elenchum non ab eodem librario, qui ipsum Codicem descripserat, sed recentiori manu esse perscriptum; sic & in *Augustano Codice* idem elenchus, (simul cum illa alterius *Anonymi* admonitione, quae in impressis exemplaribus etiam exhibetur, de qua vide *Seft. IV.* not. 1.) ab recentiori manu in fronte libri adscriptus est. Mirum est autem, quorsum evaserit Codex is, e quo hic *Catalogus* transcriptus fuit: atque eo magis quidem in hoc ipsum inquirere operae pretium fuerit, Iquod ex iis verbis, in

fuert, de uno aut altero libro observationibus. Sic igitur ille :

Ἡ τοῦ Ἀππιανοῦ Ῥωμαϊκὴ ἱστορία ἐν λόγοις εὔρηται περι-
κλειομένη κβ'. *APPIANI Romana Historia viginti duobus libris
comprehensa reperitur :*

(I.) Καὶ ὁ μὲν πρῶτος λόγος περιέχει τῶν ἀπὸ Ῥωμύλου
μέχρι Ταρκυνίου βασιλέων ἑπτὰ (τὰς commodè addit *Cod.
Flor.*) πράξεις· ἐπιγράφεται δὲ Ῥωμαϊκῶν Βασιλικὴ ἱστο-
ρία. *Et primus quidem liber continet septem Regum, a Romulo
usque ad Tarquinium, res gestas, inscribiturque Rerum Roma-
narum Historia Regia.*

(II.) Ὁ δὲ β'. Ῥωμαϊκῶν Ἰταλική. *Secundus liber, His-
toria Romano-Italica.*

(III.) Ὁ δὲ γ'. Ῥωμαϊκῶν Σαυνιτικὴ ὅς καὶ π'. ἐτῶν πε-
ριέχει πολέμους. *Tertius : Historia Romano-Samnitica ; quo
libro & octoginta annorum bellum (Samniticum nimirum ac Ta-
rentinum) continetur. c)*

quae definit idem Catalogus, fatis tuto colligi potest, eum prae-
fixum fuisse Tomo primo operum APPIANI, qui IX. priores libros,
quorum plerique hodie desiderantur, continebat. Cf. *Secl. IV.*
not. x.

- c) Horum trium priorum librorum argumenta ipse Auctor in *Prooe-
mio* pag. viii. c. d. his verbis declarat: Τριῶν δὲ βίβλων οὐσῶν,
αἱ τὰ ἐς τὴν Ἰταλίαν, ὄντα αὐτοῖς πολλὰ, πεπραγμένα συνάγουσι·
τὰς μὲν τρεῖς ἡγνέτον εἶναι Ῥωμαϊκῶν Ἰταλικὰς· διὰ δὲ πλῆθος
ἔργων διήρηνται. καὶ δηλοῦσιν, ἡ μὲν πρώτη τὰ τῶν βασιλέων ἑπτὰ
γενομένων (sic ex *Ms. Aug.* legendum pro γεγόμενα, quod habent
impressi libri) ἔργα, ἐφεξῆς ἅπαντα ἐφ' ἑαυτῶν, ὡς ἐγένετο· καὶ
αὐτὴν ἐπιγράφω Ῥωμαϊκῶν Βασιλικήν. ἡ δ' ἐξῆς τὰ ἐς τὴν ἄλλην
Ἰταλίαν, χωρὶς γε τῆς παρὰ τὸν κέλπον τὸν Ἰόνιον· (sic recte, pro
vitioso Ἰόνιον, dat idem *Cod. Aug.*) ἐς δὲ σύγκρισιν τῆς προτέρας ἡδε
λέγεται ἡ ἐξῆς, Ῥωμαϊκῶν Ἰταλική. τελευταίῳ δὲ ἔθνει Σαυνίταις,
(sic numquam non *Cod. Aug.* illud nomen scribit, quod in impressis
perperam semper Σαννιτ. pro Σαυνιτ. scribitur) οἱ παρὰ τὸν Ἰόνιον
ῥήκνεται, μεγάλῳ τε καὶ χαλεπῷ, ὀγδοήκοντα ἔτεσι συνεπλάκησαν,
μέχρι καὶ τούτου, καὶ ὅσα σφίσιν ἐγγὺς ἔθνη συνεμάχει, καὶ Ἕλληνας
ὅσοι ὑπὸ τὴν Ἰταλίαν εἰσὶν, ὑπηγάγοντο· καὶ ἔστιν ἡδε, τῶν προ-
τέρων εἰς σύγκρισιν, Ῥωμαϊκῶν Σαυνιτικὴ. *Quum autem tres sint*

(IV.) 'Ο δὲ δ'. Ῥωμαϊκῶν Κελτικῇ. *Quartus liber: Historia Romano-Gallica.* Quo libro primum ea, quae in Italia Galli contra Romanos, tum quae Romani in Gallia gesserunt, exposita erant. His accedebat earum rerum commemoratio, quae trans Rhenum in Germania, nec non quae in Britannia, a C. Caesare gesta sunt. f)

(V.) 'Ο δὲ ε'. Ῥωμαϊκῶν Σικελικῇ. *Romano-Sicula historia.* Hanc citat APPIANUS in libro *Iberico*, p. 256. d. & in *Punico* p. 2. b. & p. 3. c. Idem vero liber PHOTIO Σικελικὴ καὶ Νησιωτικὴ adpellatur; quo significatur, *Siculae historiae reliquarum etiam insigniorum Insularum historiam, Sardiniae, puta, Corsicae, Cretae, Cypri, quo nimirum iuxta libri mensura compleretur, fuisse subiectam.* g)

libri, qui res populi Romani intra Italiam gestas, quae sane multae sunt, complectuntur; universos quidem communi inscriptione ITALICAE HISTORIAE comprehendere potuisse, intelligitur: sed eos tres libros, ob nimiam rerum copiam, distinximus. Illorum igitur primus ea quae sub Regibus gesta sunt, quos septem habuit Roma, suo ordine singula separatim exponit; eumque inscribo, Rerum Romanarum Librum REGIUM s. DE REGIBUS. Sequuntur quae (extra Latium) per reliquam Italiam, excepta ea parte, quae Superum mare attingit, gesta sunt: hunc alterum librum, ad prioris discrimen, Romanarum Rerum Librum ITALICUM adpello. Postremo cum Samnitibus, qui Superum mare adcolunt, magno ac feroci populo, per octoginta annos conflictati sunt; donec & hos, & quotquot finitimae gentes eos adiuverant, & Graecos quotquot inferiorem incolunt Italiam, imperio suo subiicerent. Hic mihi liber, ad duorum superiorum differentiam, Romanarum Rerum Liber SAMNITICUS inscribitur.

f) Vide *Epitomen* huius libri, quae hodieque in exemplaribus APPIANI exstat, atque EXCERPTA ab URSINO ac VALESIO edita; quibus adde SUIDAM voce Ἀππιανός, & ipsum APPIANUM de *Civil. Bellis* Lib. II. pag. 437. a. SUIDAE verba paulo inferius, *Sec. IV. num. IV. not. f.* exhibemus.

g) Quare VALESIUS in Adnotatione ad Fragmentum illud de Clodio, quod Excerptis ex *Historia Sicula* pag. 558. adiectum est, monuit, ea occasione isto in libro mentionem Clodii factam fuisse videri, quod eius viri iniqua rogatione *Cyprus* insula,

(VI.) 'Ο δὲ ε'. 'Ρωμαϊκῶν Ἱσπανική. *Sextus liber, de rebus Romanorum in Hispania gestis.*

(VII.) 'Ο δὲ ζ'. 'Ρωμαϊκῶν Ἀννιβαϊκή. *h) De Romanorum bello cum Annibale.*

(VIII.) 'Ο δὲ η'. 'Ρωμαϊκῶν Λιβυκὴ καὶ Καρχηδονική. *Historia Libyca ac Punica, sive de rebus Romanorum in Africa, cum Carthaginienſibus praesertim, gestis. Quem librum PHOTIUS non solum Λιβυκὴν καὶ Καρχηδονικὴν, sed etiam Νομαδικὴν, id est, Numidicum adpellat; siquidem Punicae historiae historia Numidica subiecta erat. i) Male autem a Libyco dirimitur Punicus liber in eo Catalogi nostri exemplari, quod in Florentino exstat Codice. k)*

(IX.) 'Ο δὲ θ'. 'Ρωμαϊκῶν Μακεδονική. *De rebus Macedoni-*

cuius nimirum historia eodem libro comprehensa fuisse censenda est, in populi Romani ditionem pervenerit. (Vide *Adnotationes VALESII* pag. 79. Ac confer *APPIANUM*, de *Bellis Civilibus*, Lib. II. pag. 441. a. Ad cuius loci sententiam constituendam, ex *Msti Augustani* & ipsius historiae praescripto, pro Κάτων reponendum Κάτωγα est, & maior distinctio, quae illam vocem praecedat, cum minori commutanda.) Similiter Fragmentum illud XXXmum de *Creta Insula*, quod exstat in *Excerptis* ab *URSINO* editis p. 371. non ex *Macedonico* libro, ut suspicatus *URSINUS* erat, (in *Notis* p. 126.) sed ex eodem hoc libro V. qui *Siculam* atque *Insularem* historiam continebat, decerptum esse videtur.

h) In Praefatione *APPIANI* pag. ix. a. itemque in *Punica* historia pag. 2. b. *Codex August.* legit Ἀννιβαϊκή, quae mollior nominis forma, ac nescio an verior, videtur; quam eandem formam *ISAACUS CASAUBONUS* ad *Polybii* Lib. I. cap. 3. in Codicibus suis *Polybians* sese reperisse testatur. [* Vide quae ad *Polyb.* I. 3, 2. adnotavimus.]

i) Quod patet etiam ex *Excerptis Valesianis* pag 561. ad quae vide *Adnotationes VALESII* pag. 79. Idem testantur Fragmenta duo apud *URSINUM* num. xxviii. & xxix. pag. 370.

k) Ibi scilicet ita legitur : ὁ δὲ η' 'Ρωμαϊκῶν Λιβυκή. - Καὶ Καρχηδονική ὁ θ'. - 'Ρωμαϊκῶν Μακεδονική δὲ ὁ δέκατος. - ὁ ια' 'Ρωμαϊκῶν Ἑλληνική καὶ Ἰωνική. Vide *BANDINII Catal. Biblioth. Laurent.* Tom. II. col. 659.

cis. — Hos novem priores libros eodem ordine ipse APPIANUS in *Praefatione* nominavit. *l*)

(X. & XI.) 'Ο ι'. καὶ ια'. 'Ρωμαϊκῶν Ἑλληνικὴ καὶ Ἰωνικὴ. *Liber decimus atque undecimus: Historia Romano-Graeca vel Achaïca; atque Ionica, sive Asiatica.* Ἑλληνικὴν γραφὴν citat ipse APPIANUS in *historia Syriaca* p. 87. a. Ἰωνικὴν, hoc nomine, ab APPIANO in libris, qui supersunt, non memini commemoratam legere; sed Ἀσιανὴ συγγραφὴν, ad quam provocat *Civil. II.* p. 485. c. videtur esse haec eadem quae ab *Anonymo* nostro Ἰωνικὴ adpellatur. *m*)

(XII.) 'Ο ιβ'. 'Ρωμαϊκῶν Συριακὴ. *Historia Romano-Syriaca:* quo libro etiam universa Principum Macedonicorum historia, qui Syriam ab obitu Alexandri M. usque ad Romanorum tempora tenuerunt, breviter pertractatur.

(XIII.) 'Ο ιγ'. 'Ρωμαϊκῶν Παρθικὴ. *Historia Romano-Parthica.* Parthicae suae historiae in reliquis libris plus semel mentionem fecit APPIANUS. Atque hunc quidem locum, inter *Syriacam* atque *Mithridaticam*, *Parthicae* historiae, cum *Anonymo* nostro, non solum PHOTIUS quoque tri-

l) Nimirum post verba illa, quae sunt a nobis supra (not. c.) adlata, ita pergit APPIANUS, pag. viii. extr. & pag. ix. Τὰ δὲ λοιπὰ, τούτων ἕκαστη κατὰ λόγον (in impr. male λόγους) ἐπιγράφονται. 'Ρωμαϊκῶν Κελτικὴ τε, καὶ Σικελικὴ, καὶ Ἰβηρικὴ, καὶ Ἀννιβιακὴ, καὶ Καρχηδονικὴ [καὶ Μακεδονικὴ] καὶ ἐφεξῆς ὁμοίως. Reliquas vero (Romanorum) res gestas quod adinet, quilibet liber pari ratione cum istis (tribus prioribus) inscribitur; scilicet, *Rerum Romanarum Liber Celticus, Siculus . . . & sic deinceps.* Quo loco in impressis libris Καρχηδονικὴ scribitur, & Μακεδονικὴ, pro Καρχηδονικὴ & Μακεδονικὴ. In Codice autem Augustano desunt verba, καὶ Μακεδονικὴ; ut nomen hoc libri IX. a librario quodam additum putari possit, qui, quum illud deesse videret ad complendum numerum eorum novem librorum, qui primo volumine *Historiae* APPIANI continebantur, illud nomen *Macedonici* Libri adiciendum hoc loco duxerit.

m) Ἑλληνικὴν & Ἰωνικὴν, pro uno libro, scilicet *decimo*, numerat PHOTIUS; qui quidem in novem priorum librorum recensione ab *Anonymo* nostro non dissenserat.

buit; sed etiam manuscripti Codices, qui quidem nostra aetate exstant, scriptionem eam, quam pro *Parthico* APPIANI libro venditant, eodem hoc loco proxime ante *Mithridaticum* ponunt. Sed, id quidem invito sane auctore, & plane contra eius rationem factum esse, facile patet, cum ex eo, quod cum Parthis nonnisi devicto Mithridate, atque etiam post prima civilia bella, res habere coeperunt Romani; n) tum vero ex satis etiam disertis ipsius Auctoris testimonio, qui in libris *de Bellis Civilibus Parthicam Historiam* tamquam deinceps secuturam commemorat. o) Quo magis etiam PHOTIUS errasse censendus est, quum *Parthicam* historiam cum *Syriaca* in unum eundemque librum, quem is *Undecimum* numerat, coniectam ab APPIANO fuisse refert. p)

(XIV.) Ὁ 14^{ος}. Ῥωμαϊκῶν Μιθριδάτειος. *Mithridatica Romanorum Historia*. Hic liber etiam *Pontica Historia* inscriptus fuisse videtur. Certe quum alter ille *Anonymus*, cuius Admonitio exstat *de selectis APPIANI Libris in duo volumina digestis*, q) τὰ Ποντικὰ quoque a se inter selectos AP-

n) Quare iuxta eam rationem, quam in collocandis libris suis se secuturum professus est APPIANUS, (in *Praef.* pag. ix. conf. supra Sect. II. not. d.) post libros *de Civilibus Bellis* reponenda erat *Parthica* Romanorum historia.

o) Vide *de Bell. Civil.* Lib. II. p. 438. b. ubi pro Παρθιακῇ, quod impressi habent, in Codice *Augustano* legitur Παρθυακῇ: adde *de Bell. Civil.* Lib. V. pag. 709. e. ubi in scriptura Παρθυακῇ cum impressis consentit idem *Augustanus* liber.

p) Cui rei, praeter ea quae iam modo a nobis observata sunt, aliud etiam disertum APPIANI testimonium repugnat, cum in *Syriaco* libro pag. 120. c. d. ita scribit: Ἀλλὰ τὰδε μὲν (scilicet de Parthorum post Crassi cladem irruptione in Syriam atque Asiam) ἐντελὲς ἐκ τῇ Παρθικῇ (sic etiam h. l. Ms. Aug. legit) συγγραφῇ λέξω. τῆς δὲ βίβλου τῆσδε οὕσης Συριακῆς &c.

Facile autem intelligitur, a librariis interdum varios APPIANI libros alio ordine, quam quem secutus erat Auctor, collocari potuisse; atque eiusmodi Codicis auctoritate deceptus ista scripsisse videtur doctissimus Constantinopolitanus Praeful.

q) Conf. supra not. d.

PIANI libros relata esse ait, nullum alium nisi ipsum hunc *Mithridaticum* librum dixisse putandus est; quippe quo bella exponuntur adversus Pontii Regem gesta, quibus iisdem bellis *Bithynia, Cappadocia & quaecumque his finitimae ad Pontum Euxinum adcolebant gentes, Romano imperio subiectae sunt.* r)

(XV.) 'Ο ιε'. Ῥωμαϊκῶν Ἰλλυρικῇ. *De rebus Romanorum Illyricis.* Hunc librum plane ignorat PHOTIUS, cuius tamen libri non solum in aliis APPIANI libris s) mentio fit, sed qui etiam ipse sine dubio genuinus & integer ad nostram aetatem pervenit. Sed falso, & contra Auctoris consilium, in hunc locum post *Mithridaticum* librum, & ante histo-

r) Vide ea, quae in libris impressis atque in Manuscriptis exemplaribus hodie *initia Libri Mithridatici* leguntur, pag. 170. -- Quibus quidem verbis, usque ad mediam paginam sequentem, quod in transitu hoc loco monere liceat, non tam *Exordium* illius libri, quam Epilogum contineri (quamquam illud nemini adhuc observatum video) facile sibi persuadebit, quisquis vel ipsum quem dico locum per se paulo adtentius considerarit, vel cum aliorum etiam APPIANI librorum Exordiis atque Epilogis conferre voluerit. Certe solenne est APPIANO, cuiusque singularis libri initium a gentis eius, cuius historia eo libro traditur, origine atque sedibus capere; quod in Libyca, in Hispanica, in Illyrica historia videre licet. Atque, secundum eandem rationem, omnino ab iis, quae p. 171. *mediâ* leguntur, exordium libri huius *Mithridatici* s. *Pontici* fecisse putandus est idem scriptor. Vix autem rursus ovum ovo similis est, quam ei, quem dico, praepostere in frontem libri reiecto Epilogo est *Punici* libri conclusio p. 85. c. aut Epilogus historiae Romanorum *Syriacae* pag. 119. b. Quare in antiquo aliquo exemplo, e quo hodierni fluxere codices, folium illud quod ultimum erat huius libri, luxatum primo, tum loco suo plane motum, atque temere in fronte eius libri, cuius epilogum illud continebat, reiectum fuisse putandum est.

s) Vide de *Bell. Civil.* Lib. V. *extrem.* Eundem *Illyricum* librum etiam STEPHANUS BYZANTINUS ob oculos habuerat, quum ad vocem Δάλμιον scripsit: Ἀππιανὸς δὲ τὴν πάλιν Δελμίνιον καλεῖ. Locus APPIANI est *Illyr.* p. 761. col. b. lit. c, in HOESCHELI autem *Graeca* editione pag. 6, *mediâ*,

riam *de Bellis Civilibus* hic *Illyricus* liber ab *Anonymo* nostro refertur. Etenim post *Mithridaticam* historiam proxime ab APPIANO collocatos fuisse Libros *de Bellis Civilibus*, ipse auctor diserte docet. *t)* Atque idem alibi monet, *se res Illyricas*, iustam separati libri mensuram non complementes, ac non nimis etiam sibi compertas, finitimae *Macedonicae historiae* adiunxisse. *u)* Neque nos turbare debet

t) *Civil. Lib. I.* pag. 383. b.

u) *Civil. Lib. V. extrem.* Quem locum, paulo mihi quidem adhuc obscuriorem, eo consilio hic adscribere liceat, ut a sagacioribus ingeniis sive explicationem eius, sive emendationem, eadem occasione anquiram. *Editi libri ita habent: Καί μοι ἔδοξε τὰ Ἰλλυρικὰ, οὔτε ἀκριβῆς γινόμενά μοι γινώριμα, οὔτε συντελοῦντα μῆκος ἰδίας συγγραφῆς, οὔτε χάραν ἔχοντα ἐτέρωθι λεχθῆναι τοῦ χρόνου καθ' ὃν ἐλήφθησαν. ἔδοξε δὲ συνάγοντος αὐτὰ ἐς τέλος προαναγράψαι, καὶ ὑποθεῖναι αὐτὰ τῇ ὁμόρῳ Μακεδονικῇ.* Adcuratus alias interpres GELENIUS posteriora verba ita exponit: *Visum est mihi eas in id tempus conferre, quo Romanis sunt subditae, & in summam redactas Macedonicis finitimis subiungere.* Vetus interpres barbare, ut fere solet: *Visum est Illyriorum res eius temporis, quo gestae sunt, in fine prius iungendo scribere, easque Macedoniae illis finitimae subiicere.* Codex *Augustanus*, inde a verbis οὔτε χάραν, sic legit ac distinguit: οὔτε χάραν ἔχοντα ἐτέρωθι λεχθῆναι, τοῦ χρόνου καθ' ὃν ἐλήφθησαν συνάγοντος αὐτὰ ἐς τέλος, προαναγράψαι, καὶ ὑποθεῖναι αὐτὰ, τῇ ὁμόρῳ Μακεδονικῇ. Ut, omisissis post ἐλήφθησαν verbis ἔδοξε δὲ, illa verba τοῦ χρόνου non pendeant ab ἐτέρωθι, sed cum sequentibus usque ad ἐς τέλος tamquam in parenthesi posita sint; tum vero ut pro προαναγράψαι, quod a prima manu scriptum erat, ex emendatione exhibeatur προαναγράψαι, quod verbum, sicut sequens ὑποθεῖναι, referatur ad τῇ Μακεδονικῇ. Quoquo modo legatur, illud dicere videtur APPIANUS, » sibi *res Illyricas* (pro ea scilicet ratione, de qua *Secl. II.* diximus, quam in collocandis suis libris tenuit,) » non alio loco collocandas visas esse, » quam eo, quem postulasset temporis ratio, quo *eae res Illyricae primum a Romanis fuerint susceptae*; ex quo tempore deinde » omnia quae ad *Illyricam* pertinerent historiam, usque ad finem, coniunctim & continuata serie cum prioribus fuerint » exponenda. « Quamquam autem ἐθνη εἰλημμένα apud ipsum etiam Nostrium, (v. c. in libro *Mithridat.* pag. 251. b.) designet

quod alibi significare videtur Auctor noster, *Illyricum* hunc librum postremum omnium demum esse perscriptum. w)

(XVI.) 'Ο 15'. Ἀραβίος. *Historia Romano - Arabica*. Hunc librum, quem nusquam ab APPIANO memoratum reperi, PHOTIUS extremum omnium ponit, & *viceſimum quartum* numerat. Ac, si modo separatim editus ab APPIANO liber est hac inscriptione insignitus, rectius in finem reiecerit eum PHOTIUS, quam hunc ei locum ante *Civilem* historiam adsignavit *Anonymus* noster; quoniam non nisi Monarchiae tempore, & primum quidem Augusti iussu nutuque, sed potissimum deinde Traiano impe-

gentes vel provincias subiectas; tamen in hoc nostro loco τὰ Ἰλ-
λυρικά ἐλήφθησαν nihil aliud dicere videtur, nisi res *Illyricae* a
Romanis susceptae sunt, Romani cum *Illyriis* res atque bella habere
coeperunt. In quo tamen illud iterum quodammodo importunum
est, quod, siquidem ex eius temporis ratione collocandus fue-
rat hic liber, quo primum cum *Illyriis* congressi sunt Romani,
regnum administrante Teuta, Agronis vidua, (quo bello iam pars
aliqua *Illyrici* potestati eorum subiecta est) ante ipsum etiam
Ibericum librum hic *Illyricus* fuerit reponendus: quippe eo ipso
anno, quo in Hispania Amilcari successit Asdrubal, antequam
pedem cum exercitu in Hispaniam posuissent Romani, hoc pri-
mum bellum *Illyricum*, a quo etiam historiam hanc inchoavit
APPIANUS, susceptum est. Sed nimirum, quia ob nimis exi-
guam libelli molem historia haec *Illyrica* alii libro adnectenda
erat; commodissime subiungi illa potuit *Macedonicis* rebus, ut-
pote & in vicinia gestis, & cum quibus iisdem mox etiam sub
Gentio, *Illyriae* rege, Persei socio, commixtae res *Illyricae*
fuerunt. [* Cf. Adnotationes nostras ad Appian. pag. 885 sq.]

w) In fine scilicet ipsius libri *Illyrici* ita de rebus sub Imperatoribus
gestis, quae *viceſimo secundo Libro* comprehensae erant, loqui-
tur APPIANUS, tamquam iam tum, cum *Illyricam* ederet histo-
riam, perscriptus ille liber fuisset qui res sub Imperatoribus
gestas complectebatur: ἀ δὲ μετ' Αἰγυπτον αὐτοκράτορες οἵδε
ἐκρατύναντο ἢ προσέλαβον, ὡς ἴδια αὐτῶν ἔργα, μετὰ τὰ κοινὰ
εἴρηται. At nimirum in *Iberico* etiam libro, (p. 262. b.) qui ex
ipsius Auctoris testimonio ante *Punicum* collocatus erat, (vide
Praef. pag. ix. a.) tamen *Punicus* liber simili ratione citatur,
ἐν τῇ Καρχηδονικῇ βίβλῳ συγγέγραπται; sive quod re ipsa liber

rante, expeditiones contra Arabes susceptae sunt. x) Sed historia haec *Romano - Arabica* non videtur integrum ac separatum librum potuisse complere, tantummodo pars fuisse eius libri, quo res sub Imperatoribus ab Augusto usque ad Traianum gestae continebantur, de quo deinceps num. XXII. dicitur.

(XVII-XXI.) Ἐπὶ δὲ τούτοις εἰσὶν οἱ ἐπιγραφόμενοι Ῥωμαϊκῶν Ἑμφυλίων πέντε. Hos sequuntur quinque Libri, qui de Romanorum Bellis Civilibus inscribuntur. Hos libros in totius operis compage proxime post *Mithridaticam* historiam fuisse ab Auctore collocatos supra diximus; y) quo eodem loco & PHOTIUS eos posuit. Sed nescio, quo casu, quoque consilio, novem Civilium Bellorum libros idem

unus aut alter, qui post alium collocandus esset, tamen ante eundem ab auctore perscriptus fuerit; five quod huius generis citationes confecto toto opere demum sint ab auctore adiectae; ut de libro, qui quidem ordine posterior erat, non incommode tamen tamquam de libro iam conscripto mentio fieri potuerit: five denique, quod, antequam de edendo opere suo cogitavit APPIANUS, & priusquam illud aliorum in usum secundis curis retexeret, atque ultimam ei manum imponeret, iam singuli libri, e quibus totum opus constabat, in privatum auctoris usum compositi fuerint atque conscripti; quod & ipse in *Praefatione* (p. VII. d.) testari videtur. Sed, ut dicam quod sentio, huius quidem loci, de quo nunc quaero, alia videtur ratio esse; atque facile mihi persuaferim, syllabam e Graeco verbo excidisse, ut pro εἰρηται legendum sit εἰρήσεται, in futuro tempore; sicut ibidem proxime aliud futurum sequitur, ἐνθα καὶ περὶ Μυσῶν ἐρῶ πλέονα. Conf. infra, num. XXII.

x) Quam enim Pompeius in eandem Nabathæam vel Petraeam Arabiam, quae a Traiano subiugata est, iam olim suscepit expeditionem, quam APPIANUS etiam tangit, (*Mithridat.* pag. 244. b. & PLUTARCHUS in *Pompeio* pag. 640. d.) ea non nisi ad terrorem nominis Romani Arabibus incutiendum suscepta erat. Atque si de ea in hoc *Arabico Libro* copiosius fuisset dicturus APPIANUS, sine dubio ad illum librum eo loco lectores suos ablegasset.

y) Vide num. xv.

numeret literatissimus Scriptor. ζ) Neque enim plures umquam, quam quinque huius argumenti libros ab APPIANO editos esse censendum est. Certe qui hodie, cum in manuscriptis Codicibus, tum in impressis exemplaribus, *quartus* numeratur, eum ab ipso etiam Auctore (in ipso libri exordio) *quartum* nominatum videmus. Qui autem *quintus* habetur, is idem est ille, qui tam a PHOTIO, quam ab ipso APPIANO postremus ponitur. Nam sicut ultimum librum *de Bellis Civilibus* eum numerat PHOTIUS, qui & mutuum Augusti atque Antonii bellum exposuerit, & qui in succinctam devictae per Augustum Aegypti historiam desierit; sic initio *quinti* libri quo illud ipsum Octaviani atque Antonii bellum exponitur, declarat Auctor, eodem libro etiam *de Aegypto* agi; aa) eundem autem esse *ultimum* *de Civilibus Bellis* librum, in *Prooemio* (p. IX. b.) itidem diserte docuerat. Ex his autem iam modo dictis simul illud colligitur, *Aegyptiacam historiam*, ad quam aliis etiam

ζ) Libros APPIANI *de Bellis Civilibus* numquam ipse vidisse videtur PHOTIUS. Cum autem tribus voluminibus comprehensum fuisse totum APPIANI opus cognovisset, primoque volumine novem libros contineri vidisset, putavit fortasse, *Civilium* Bellorum libros, qui aliud volumen eiusdem fere molis completerent, non pauciores esse numero posse. Neque enim suspicari licet, illum numerum ex aliquo exemplari retulisse PHOTIUM, in quo omnis APPIANI *de Civilibus Bellis* historia re ipsa in IX. libros fuisset distributa. Nam quum liber ille, qui bellum Octaviani cum Antonio exponit, qui hodie *quintus* idemque *ultimus* numeratur, ex ipsius etiam PHOTII ratione postremus fuerit, atque etiam in *quarto* libro numerando ipse Auctor cum distributione vulgo recepta consentiat; nulla omnino partium fuerat proportio, si antecedentes tres libri in septem fuissent discissi.

aa) Locus ille initio Libri V. *Civil.* pag. 671. a. paulo corruptior sic legitur in impressis: ὁ δὲ ἔρως ὅδε αὐτοῖς τε ἐκείνοις ἐς ἔσχατον ἔλκευ κακοῦ, καὶ ἐς ὅλην Αἴγυπτον ἐπ' ἐκείνοις. ὅθεν ἂν τι καὶ Αἴγυπτος εἴη τῆσδε τῆς βίβλου μέρος. Pro Αἴγυπτος ex Codice *Augustano* reponendum est Αἰγύπτιον. In eodem Codice praepositio ἐς ante ἔσχατον omissa est, male: sed

in locis provocat Auctor noster, ††) non peculiari libro fuisse comprehensam, neque aliam intelligendam esse, quam eam, quae *Librum quintum de Civilibus Bellis* claudebat.

(XXII.) 'Ο δὲ ἐφεξῆς κβ'. ἐπιγράφεται Ἑκατονταετία. ἑμοῦ λόγοι κβ'. Qui sequitur *viceſimus secundus Liber*, inscribitur *Centum annorum spatium*, vel *Centum annorum historia*. Omnes simul viginti duo Libri. Eandem libri inscriptionem PHOTIUS refert, qui etiam cum *Anonymo* nostro proxime post libros *de Civilibus bellis* Ἑκατονταετίαν hancce collocat. bb) Et quamquam novem libros *de Civilibus bellis* idem numeraverit PHOTIUS; tamen apud eundem *Secularis* haec *Historia* similiter *viceſimus secundus* liber numeratur; nimirum quoniam is omisso *Illyrico*, & in finem operis reiecto *Arabico*, *Achaicum* cum *Ionico*, itemque *Parthicum* cum *Syriaco*, in unum coniunxerat. De argumento autem huius, de quo nunc quaerimus, Libri, quod quidem ex ipsa inscriptione haud facile intelligitur, nihil plane referunt neque PHOTIUS, neque *Anonymus* noster. Apud ipsum APPIANUM, in eis libris, qui hodie exstant, eandem libri inscriptionem nullibi memini commemoratam. Argumentum autem *ultimi* universae historiae suae libri his verbis declaravit Auctor: cc) *Postremus autem liber* (qui res continet post devictam ab Augusto Aegyptum gestas) *copias quoque quantas alant Romani, & quos reditus ex quaque provincia capiant, quidve in custodias navales quarundam provinciarum amplius quam eis ex iisdem provinciis redit*, dd) im-

nimirum alterum illud ἐς ante ὅλην Αἴγυπτον omitti debuerat; ac pro ὅλην Αἴγυπτον scribendum fuerat ὅλη Αἰγύπτῳ. Hic vero amor & illis ipsis, scilicet Antonio ac Cleopatrae, & toti praeterea Aegypto perniciem adtulit. Quare etiam Aegyptiaca nonnulla idem hic liber continebit.

††) Vide Mithridat. pag. 251. a. & de *Bellis Civil.* Lib. II. pag. 484. c.

bb) Interponendam autem hoc loco fuisse *Parthicam* historiam, supra declaratum est, num. XIII.

cc) *Praefat.* pag. IX. c.

dd) *Conf. Praef.* pag. IV. d.

pendant, & eiusdem generis alia, declarabit. De eodem libro intelligenda videntur ea, quae sub finem *Illyrici* libri in hanc sententiam dicit Auctor: *Quaecumque (in Illyrico) ante subactam Aegyptum sub libera Republica gesta sunt, ea separatim exposita sunt. Quas autem (huius tractus) gentes post illud tempus Caesares aut in obsequio confirmarunt, aut primum subegerunt, de his tamquam propriis ipsorum factis post communes res dicetur, ee)* ubi etiam de *Moesis* plura dicam. Quare mihi quidem omnia, quae sub Imperatoribus inde ab Augusto ad suam fere aetatem gesta sunt, simul cum descriptione formae, status, virium atque redituum Imperii Romani, uno eodemque postremo Libro complexus esse videtur APPIANUS. Nam, quod hoc loco promittit, se de Imperatorum factis relaturum esse, id fere non nisi postremo libro fieri poterat: atque librum eum, qui de rebus ab Imperatoribus gestis agebat, *viceſimum secundum* fuisse numeratum, ex ZONARAE etiam *Annalibus* constat. ff) Ac quum, quae liberâ Republicâ in *Illyria* & in *Moesia* gesta sunt, ea *ſeparatim*, ἐφ' ἑαυτῶν, (ſcil. ſingulari illa ſcriptione de rebus *Illyricis*) a ſe narrata eſſe dicat APPIANUS; tum vero hoc ipſo ſimul declarare videtur, ſe ea, quae Monarchiae tempore geſta ſunt, alia quadam ratione eſſe tractaturum; nimirum, ut res omnes ſub Imperatoribus per univerſum imperium geſtas uno eodemque libro coniunctas complecteretur.

Ex hoc autem libro a nonnullis librariis dein partes aliquae ſingulares decerptae eſſe videntur, ut eiusdem libri pars aliqua fuiſſe videatur *Arabica* illa hiſtoria, quae in

ee) Vide ſupra not. w. ad num. xv.

ff) Nam in Flavii Veſpaſiani Hiſtoria ad hunc *viceſimum ſecundum Appiani librum* provocat ZONARAS *Annal.* Lib. XI. pag. 575. edit. Pariſ. ubi, cum de Iosephi calliditate dixiſſet, oraculum divinarum Scripturarum ad Veſpaſianum referentis, eique imperium vaticinantis, ita pergit ZONARAS: Τούτου δὲ χρημοῦ μέμνηται καὶ Ἀππιανὸς ἐν τῷ εἰκοστῷ δευτέρῳ λόγῳ τῆς Ἱστορίας αὐτοῦ Ῥωμαϊκῆς.

quibusdam exemplaribus seorsim excerpta exhibebatur, gg) itidem *Dacica* historia, quam PHOTIUS tamquam peculiarem librum, numero *vicesimum tertium*, refert; quam eandem *Anonymus* ille, cuius monitum de *selectis APPIANI libris* in impressis etiam exemplaribus exstat, his verbis commemorat: τὰ Δακικὰ, οἷς ὁ Τραϊανὸς ἐλαμπύνατο. Denique & τὰ Ἰουδαϊκὰ, quae idem ille *Anonymus* ex APPIANI operibus a se excerpta fuisse proficitur, eodem *postremo* universae *historiae Romanae libro* comprehensa fuisse videntur.

De Inscriptione autem huius Libri, quam ex *Anonymo* nostro atque PHOTIO retulimus, (quam FABRICIUS hh) non male his verbis interpretatur, *de Primis centum annis sub Caesarum imperio exactis*,) dubitari potest, an ipsum APPIANUM habeat auctorem; siquidem historia postremo illo libro comprehensa, a subacta per Octavianum Aegypto usque ad mortem Traiani, aut etiam Adriani, non centum solum, sed ad minimum *quinquaginta ultra centum*, annorum spatium complecti debebat. Nisi forte sic statuere malimus: APPIANUM primo omnem suam historiam non ultra Vespasianorum fere aut Domitiani tempora perductam edidisse, eaque de causa postremum operis eius librum, qui post devictam ab Augusto Caesare Aegyptum centum incirca annorum complectebatur historiam, *Ἐκατονταετίαν* inscripisse; tum vero operi ad finem perducto separatos libellos de *Dacicis*, itemque de *Arabicis* rebus, ab Adriano gestis, adiecisse.

SECTIO QUARTA.

Testimonia de APPIANO, atque ex eius opere Excerpta apud alios Scriptores.

Quamquam non nimis frequenter citatam APPIANI Romanam historiam ab aliis, vel antiquioribus, vel medii quod

gg) Conf. supra, num. XVI.

hh) FABRICIUS *Bibl. Graec.* Tom. III. pag. 394.

vocamus aevi, scriptoribus reperio; minime tamen in obscuro eandem omnino latuisse, varia quae de hoc Scriptore apud alios auctores *Testimonia* occurrunt, aut quae ex operibus eiusdem *Excerpta* supersunt, demonstrant. Quorum quidem plura iam in superioribus, aliud agentes, commemoravimus; sed ea nunc coniunctim oculis lectorum subiicere non erit ab hoc loco alienum.

I. Primus igitur, quoad quidem adhuc nobis comper- tum est, qui APPIANI mentionem fecerit, STEPHANUS BYZANTINUS est, qui exeunte seculo Vto post C. N. scripsisse putatur. In cuius auctoris *Lexico Geographico* plura forte ex APPIANO excerpta legeremus, si opus illud integrum ad nostram pervenisset aetatem. Nunc apud *Epitomatorem Stephani* ter citatum Scriptorem nostrum, ac brevissimis id quidem verbis, reperi. a)

II. Alter ex Scriptoribus paulo antiquioribus, qui APPIANUM nostrum laudet, EVAGRIUS est, cui *Scholastici* cognomen fuit, historiae Ecclesiasticae sexto post Christum natum seculo scriptor; qui brevem exhibens Scriptorum Historiae Romanae notitiam secundum seriem temporum, quorum historiam illi perscripserunt: APPIANUS, inquit, *res Romanas in certas velut classes apta ac dilucida ratione distinxit, & unumquodque historiarum genus, temporibus licet disiunctum, unum in librum collegit.* b)

Sect. IV. a) Ad vocem Κάσταξ dicit: τὸ ἑθνικὸν Κασταχάϊος - - - ὁ Ἀππιανὸς φησι. Locus APPIANI est *Iberic.* pag. 272. c. & e. Tum voce Δάλμιον. - - - Ἀππιανὸς δὲ τὴν πόλιν Δελμίνιον καλεῖ. (*Illyr.* pag. 761. col. b. lit. c. & edit. Hoeschelii p. 6. med.) Denique ad vocem Ἀσταπαῖοι numerum etiam libri adponit: Ἀσταπαῖοι, Λιβύης ἔθνος, Ἀππιανὸς ἔκτῳ. Est *Ibericus* liber, (quem etiam *Sect.* praeced. sextum numeravimus) p. 273. Sed per incogitantiam Astapaeos istos in Libya posuit Geographus, vel eius Epitomator, quos Carthaginiensium quidem ditioni subiectos, sed Hispaniam incolentes, fecerat APPIANUS.

b) Integrum EVAGRII locum adponere, non erit a nostro instituto alienum. Is igitur *Histor. Eccles. Lib. V. cap. ult.* (*Scriptorum Histor. Eccles. edit. Reading. Tom. III. pag. 450.*) ita scripsit:

III. Sequitur nono seculo, quem passim iam allegavimus, PHOTIUS, qui in instructissima sua illa *Bibliotheca*, Codice LVII. postquam Catalogum librorum, quibus continebatur universum APPIANI opus, recensuit, brevem primi libri Epitomen exhibet, tum vero de ipso Auctore eiusque opere tale iudicium adnectit: c) *In dictione simplex est (APPIANUS) atque pressus, & ab omni fastu affe-*

Αἱ δὲ κατὰ Ῥωμαίους πράξεις, πᾶσαν κοσμικὴν ἱστορίαν ἐν αὐτοῖς περιλαμβάνουσai, ἢ εἰ τι καὶ ἄλλο γέγονεν, εἴτ' ἐς ἑαυτοῦς διαιρουμένων, εἴτε καὶ καθ' ἑτέρων πραττόντων, πεπόνηται ΔΙΟΝΥΣΙΩι μὲν τῷ ἈΔΙΚΑΡΝΑΣΣΕΙ, ἀπὸ τῶν λεγομένων Ἀβοριγίνων τὴν ἱστορίαν ἐλχύσαντι μέχρι τοῦ Ἡπειρώτου Πύρρου. ἐξ ἑκείνου δὲ ΠΟΛΥΒΙΩι τῷ Μεγαλοπολίτῃ, καταγαγόντι ἕως τῆς Καρχηδόνος ἀλώσεως. Ἄπερ ἈΠΙΑΝΟΣ (sic h. l. simplici litera Π scriptum nomen legitur, conf. *Secl. I. not. b.*) εὐκρινῶς διέτεμεν, ἐκάστην πρᾶξιν ἐς ἓν ἀγείρας, εἰ καὶ κατὰ διαφόρους γέγονε χρόνους. Καὶ τὰ μετ' ἑκείνου ὡσαύτως εἰργασμένα ΔΙΟΔΩΡΩι τε τῷ ΣΙΚΕΛΙΩΤῃ, πεποιήται, (lege πεπόνηται, ut supra, elaborata, perscripta sunt) τὰ μέχρις Ἰουλίου Καίσαρος, καὶ ΔΙΩΝΙ τῷ ΚΑΣΣΙΩι, γράφαντι μέχρις Ἀντωνίνου τοῦ ἐξ Ἑμέσης. (Id est, usque ad Heliogabalum.) Ἐχθεμένου δὲ τὰ τοιαῦτα καὶ ἩΡΩΔΙΑΝΟΥ, τὰ μέχρι τῆς Μαξίμου τελευτῆς δηλοῦται. κ. τ. λ. Ex quo adparet, falli FABRICIUM, cum *Punicum* APPIANI librum ab EVAGRIO, *Hist. Eccles.* Lib. V. cap. ult. laudari monet; (*Bibl. Graec.* Tom. III. p. 394.) quippe de quo APPIANI Libro ne ulla quidem mentio hoc loco iniicitur. Sed illud ex eodem loco conicere licet, quod de aliis itidem nonnullis Scriptoribus mox videbimus, non nisi novem priores APPIANI libros EVAGRIO fuisse cognitos; siquidem, a *Diodoro Siculo*, ait, historiam Romanam *ultra ea tempora*, quae *Dionysius*, quae *Polybius* atque etiam APPIANUS persecuti sunt, usque ad *Iulium Caesarem* fuisse deductam; cum satis quidem constet, res Romanas non solum usque ad eundem Caesarem, sed etiam ultra, ab APPIANO fuisse pertractatas.

- c) PHOTIUS *Biblioth.* pag. 24. edit. Dav. Hoeschelii: ἔστι δὲ τὴν φράσιν ἀπέρिटτος καὶ ἰσχνός· τὴν δὲ ἱστορίαν, ὡς οἰόντ' ἐστὶ, φιλαλήθης· καὶ στρατηγικῶν διὰ τῆς ἱστορίας μεθόδων, εἰ τις ἄλλος, ὑποφῆτης. ἐπᾶραι δὲ λόγοις τεταπεινωμένον φρόνημα στρατοῦ, καὶ διαπραῦνα· φλεγμαῖνον καὶ πάθος δηλοῦσαι, καὶ εἰτι ἄλλο λόγοις ἐκμιμήσασθαι, ἄριστος.

orationeque alienus, d) in ipsa rerum historia, quantum fieri poterat, e) veritatis studiosissimus; in explicandis bellicis artibus; de quibus in historiae cursu dicendum erat, si quis alius, adcuratus; fractos militum animos oratione erigendi, ardentioresque mitigandi, adfectus denique omnes, & quidquid aliud oratione imitari effingereque licet, exprimendi, inprimis peritus: Quas quidem cum stili, tum vero & fidei historicae, caeterasque laudes verissime esse Scriptori nostro a Photio tributas, (quidquid contra dicant multi, qui sive vix a limine salutasse APPIANI scripta videntur, sive qui vel apertissima librariorum sphalmata, aut Editorum negligentias, ipsi Auctori vitio vertere non erubuerunt;) nemo facile negaverit, qui sine praeiudicata opinione, sine ira, ut recte praecipi solet, ac studio, denique qui cum aliquo iudicio, atque usu quodam discernendi quid ab ipso Auctore profectum sit, quid librariorum debeat vel socordiae vel temeritati, ad legendum APPIANUM accesserit.

IV. Errore non carent quae apud SUIDAM, voce ἈΠΠΙΑΝΟΣ leguntur; f) neque tamen ea ita ieiuna aut tur-

d) Εἰα videtur vis esse verborum, τὴν φράσιν ἀπείριστος καὶ ἰσχνός. HESYCHIUS: περιττοί· περίεργοι. & vicissim: περίεργον· περιττὸν ἢ στρεβλόν. Idem, similiterque SUIDAS: Ἰσχυρομυθοῦντες· λεπτολογοῦντες, ἀκριβολογοῦντες.

e) Verba illa, ὥς οἶόν τ' ἔστι, quoad fieri potest, eo videntur valere, ut, quum non nisi priores APPIANI libros legisset PHOTIUS, (cf. Sect. praec. not. ζ.) in antiquiore parte historiae Romanae, in traditionum Annaliumque repugnanti saepenumero, aut omnino fabulosa, incompleta, turbata denique ratione, fieri plane non posse dicat, ut illius Historiae scriptor indubitatam per omnia atque illibatam veritatem tradiderit.

f) Ἀππιανός· ὄνομα κύριον. οὗτος ὁ Αππιανὸς ἔγραψε Ῥωμαϊκὴν ἱστορίαν, τὴν καλουμένην Βασιλικήν. καὶ αἱ μὲν τρεῖς βίβλοι Ἀππιανοῦ αἱ πρῶται περιλαμβάνουσιν ὅσα Ῥωμαίοις ἀγωνιζομένοις ἐς Ἰταλιώτας ἔτι περὶ ἀρχῆς καὶ ἡγεμονίας ἐπράχθη. ὅσα δ' ἀμφὶ τὴν Ἰταλίαν ἄλλα Κελτοὶ τε καὶ Λίβυες εὐδρασάν τε καὶ ἔπαθον, καὶ εἰ τί που καὶ τῆς Ἰταλίας μέρος ἀνάγκαις, ἢ ἐνέδραις, ἢ πλάναις ἐς αὐτοὺς μετέθετο, ἐκ τῶς περὶ Κελτῶν καὶ Λιβύων συγγέγραπται δ' ἐφ' ἑαυτῶν ὅσα καὶ ἐς τὰς ἐμφυλίους Ῥωμαίων στάσεις ἡ Ἰταλία

bata sunt, sicut prima specie esse videntur. Eorum autem haec maxime est sententia: *APPIANUS*, nomen proprium. *APPIANUS* hic Romanam conscripsit historiam, quae Regia g) vocatur. Ac tres quidem primi *APPIANI* libri continent quaecumque Romani, Italicis nationibus bella facientes ac de imperio adhuc & principatu contendentes, gesserunt. Reliqua vero bella in Italia gesta, cum Gallis, puta, & Afris; horumque sive victorias, sive clades, & si qua forte Italiae pars vel necessitate coacta, vel insidiis circumventa, vel inconstantia ducta, his sese adiunxit; ea in Celtica atque in Poenorum historia h) exponuntur. Quaecumque vero in eadem Italia, cum civilibus Romanorum bellis ea discinderetur, gesta sunt, eorum iidem separatim descripta historia est. i) Quarto autem libro

διηρεῖτο. ἔτι τοὺς πρὸς Κελτοὺς, τοῦτέστι Γερμανοὺς, οἱ ἀμφὶ τὸν Ῥήνον ποταμὸν εἰσιν, καὶ τοὺς Γαλάτας, τοῦτέστι Γάλλους, πολέμους, καὶ τὰς αἰτίας αὐτῶν, ὅσαι τε συνθῆκαι, καὶ συνθηκῶν παραβάσεις, ἢ ἐπαναστάσεις ἐγένοντο Κελτῶν, ἕως ἐπὶ τοῦ Γαίου, ἡ τετάρτη βίβλος περιέχει συλλαβοῦσα. εἰ δὲ τί που Κελτοὶ μὴ κατὰ πρόφασιν οἰκείαν, ἀλλὰ συμμαχοῦντες Ἰταλῶν τισιν ἢ μισθοφοροῦντες, ἐπραξαν, ἐν τοῖς περὶ ἐκείνων συγγέγραπται, καὶ ὅσον εἰς γνῶρισμα μόνον αὐτῶν μέμνηται Ἀππιανός. ἔγραψε δὲ Ῥωμαίους λόγους ἐννέα. οἱ δὲ διὰ τοῦ ἐνὸς πῖ γραφοῦσιν Ἀππιανός.

g) De hoc errore, quo *Libri primi* inscriptio universo tribuitur *APPIANI* operi, aut novem saltem prioribus libris, qui nimirum primo volumine operum *APPIANI* continebantur, vide *Secl. III.* not. a.

h) *Annibalica* intelligenda historia, qui est ex iis libris, quos περὶ Λιβύων scripsit *APPIANUS*.

i) Huius loci sententiam pessime pervertit *KÜSTERUS*, cuius latinam *SUIDAE* versionem non uno hoc loco peiorem quam *AEMILII PORTI*, quam ille alibi feliciter emendavit, inveni. Ad verba illa: συγγέγραπται δ' ἐφ' αὐτῶν - - ἡ Ἰταλία διηρεῖτο: Locum hunc, inquit *KÜSTERUS*, nec integram, nec emendatum satis puto, quem proinde sic legendum existimem: Συγγέγραπται δ' ἐπ' αὐτοῖς ὅσα [συνέβη, ὅταν] ταῖς ἐμφυλίαις Ῥωμαίων στάσεσιν ἡ Ἰταλία διηρεῖτο. Ubi primum pessimo consilio illud ἐφ' αὐτῶν, quod notat *seorsim, separatim*, in ἐπ' αὐτοῖς, quod sonat, post illa, mutandum censuit sagacior aliàs *Commentator*. Satis enim perspicue hoc dicit *SUIDAS*: "Sicut ea quae Galli, quae Afri, in Italia

(qui nimirum *Celticus* est, & Gallorum bella in Italia gesta exponit,) etiam ea bella, quae cum *Celtis Rhēni* accolis, id est *Germanis*, k) & cum *Galatis*, id est *Gallis* (proprie dictis) gesta sunt, caussaeque eorum bellorum, foederaque sancta, aut violata, defectiones denique, usque ad *Caicum Caesarem*, enarrantur. Si quid autem *Galli* non suo nomine, sed vel tamquam socii populorum quorundam *Italicorum*, vel mercede conducti, adversus Romanos gesserunt; illud in horum eorundem populorum historia expositum legitur; ita ut ibi Gal-

„gessere, non tribus illis libris, quibus priorum seculorum „*Italica* historia continebatur, sed separatis libris, descripta „erant; sic ne ea quidem, quae *Civilibus* Romanorum *Bellis* „in eadem Italia gesta sunt, *Italicis* illis libris continentur; sed „simili ratione etiam haec seorsim, scilicet separatis libris de „*Bellis Civilibus*, exposita sunt.“ Quod autem ad reliquam KÜSTERI emendationem adinet, quam Graecis verbis adferre tentavit, eā non admodum opus esse, equidem existimaverim. Nam satis bene Graece, ac non sine elegantia quadam, ὅσα καὶ ἐς τὰς ἐμφυλίους Ῥωμαίων στάσεις ἢ Ἰταλία διηρέετο, dici videtur, pro ὅσα - - ἢ Ἰταλία διηρημένη εἰρασιεὶς τε καὶ ἰπασθε, quae postrema verba ex proxime praecedentibus facile hoc loco intelliguntur. Ac nescio an cum hac locutione conferri quodammodo possit illa, qua in eodem argumento usus est APPIANUS, ubi in Praefatione, pag. ix. scribit: "ΟΣΑ δ' αὐτοὶ Ῥωμαῖοι πρὸς ἀλλήλους ἜΣΤΑΣΙΑΣΑΝ. Quod si vel maxime urgeatur, neque satis sanum neque integrum esse istum Suidae locum; videndum erit, an aliā potius, quam quae est a KÜSTERO tentata, medicinā ille egeat, atque ex ipso hoc, quem modo dixi, APPIANI loco (ὅσα δ' αὐτοὶ Ῥωμαῖοι πρὸς ἀλλήλους ἔστασιασαν τε καὶ ἐπολέμησαν ἐμφύλια, - - - ἐς τοὺς σιατηγεὺς τῶν στάσεων διήρηται) ductus ille locus depravatusque putandus sit. Sed sicut ego nihil hic temere mutandum puto, sic vix mihi dubio carere videtur, alia parte mancum esse hunc eundem, de quo quaerimus, SUIDAE locum; scilicet ut ante συγγέγραπται δ', exciderit verbum, quod praecedentem periodum claudebat. Neque ullus dubito, quin bis ab Auctore positum fuerit verbum συγγέγραπται; hoc modo: - - - ἐν ταῖς περὶ Κελτῶν καὶ Λιβύων συγγέγραπται. συγγέγραπται δ' ἐφ' ἑαυτῶν κ. τ. λ.

k) Hoc loco per errorem transposita videri possunt graeca SUIDAE

lorum non, nisi quatenus ad eius rei notitiam opus est, mentionem faciat APPIANUS. Scripsit autem *Rerum Romanarum libros novem*. l) Nonnulli APIANUS, per simplex tantum P, scribunt.

Apud eundem SUIDAM alia praeterea exstant Testimonia, eaque & copiosa satis & luculenta, e quibus adparet, studiose eius aetate perlectam fuisse APPIANI *Romanam Historiam*. Scilicet amplius septuaginta ex hoc APPIANI opere decerpta *Fragmenta*, commodis locis, eidem SUIDAE *Lexico* inserta leguntur. m) Ac eorum haud pauca quidem ἀδέσποτα ibi sunt, nonnulla etiam alieni auctoris nomen adscriptum habent; sed eorum pleraque LUD. KÜSTERI diligentia APPIANO auctori adserta sunt, qui & librum atque sedem, ubi eorum quodque in ipso Aucto-

verba, ut legendum putes: πρὸς Κέλτοὺς, οἱ ἀμφὶ τὸν Ῥῆνον ποταμὸν εἶσιν, τοῦτέστι Γερμανοῦς. Nihil tamen mutarim. Conf. eundem Suidam *Art. Κέλτοι*, & Dionem Cassium, Lib. XXXIX. 49. & LIII. 12.

- l) Non nisi novem priores APPIANI libros inspectos atque perlectos fuisse SUIDAE, ex *Excerptis* eius, de quibus iam iamque dicitur, colligitur; atque illos ipsos novem priores libros hoc loco dici, dubium esse vix potest. Putem tamen, ab alia manu hanc laciniam auctori esse adsutam. Cum enim novem libros ipse SUIDAS perlegerit, atque praeterea historiae *Civilium Bellorum*, ab eodem Auctore conscriptae, iam modo mentionem fecerit; vix intelligi potest, quo pacto iam dicere potuerit, non nisi novem historiae Romanae libros ab APPIANO editos esse: nisi forte illam *Civilium Bellorum* historiam pro peculiari plane opere, non solum separatis libris perscripto, sed & seorsim a reliqua historia Romana edito, habuerit SUIDAS; in quo tamen disertum Appiani testimonium, in *Praefatione* totius operis exhibitum, sibi adversum habebat. Confer vero quae infra not. q. dicta sunt.

- m) Eorum *Fragmentorum* Catalogum, qui quidem, si quis ex professo eam rem agat, variis adhuc accessionibus poterit augeri, exhibet LUD. KÜSTERUS ad SUIDAM ab ipso editum, *Tomo III. Indice II.* qui est: *Auctorum a SUIDA laudatorum*; & *Indice III.* qui est: *Locorum investigatorum*, quae absque nomine auctoris in *SUIDAE Lexico* citantur.

ris opere legitur, indicavit; pars etiam vindicem adhuc suum requirit. n) Longe vero plurima pars illorum fragmentorum Auctoris quidem nomen, non autem librum, unde unumquodque decerptum est, adscriptum habent: quorum fragmentorum sedes in APPIANI historia, si modo sunt e libris ad nostram aetatem conservatis desumpta, ad eorum pleraque idem adnotavit diligentissimus SUIDAE Editor; ita tamen, ut nec in his aliorum industriae nihil supplendum reliquerit. o) Quae vero in libris, quos hodie in manibus habemus, non inveniuntur, ea quosnam sint ad libros referenda, in bene multis haud obscure in-

*) Sic de Fragmento illo, quod ad vocem Δημοκρατία sine auctoris nomine adfertur: Ὑπάτους αἰροῦνται, ἐκ δόξης πολεμικῆς, Λεύκιον· ἐκ δὲ Δημοκρατίας, Τερέντιον· quod idem Fragmentum ad voc. Δοξοκρατία, in fine eius articuli, repetitum est; de eo igitur nihil adnotavit KÜSTERUS: est autem locus ex Annibalica APPIANI Historia, pag. 323. c. decerptus. Ad vocem Λιθάζω adlatum Fragmentum, ARRIANI nomen praefert, neque quidquam ibi adnotatum a KÜSTERO video; esse tamen idem non ex Arriano sed ex APPIANO decerptum, alio loco, ad voc. Ἐς τε, ipse Lexicographus monuerat. Atque curatius in haec inquirenti patebit fortasse, alia nonnulla apud SUIDAM fragmenta, quae Arriani aut etiam Aeliani nomen hodie adscriptum habent, APPIANO nostro esse vindicanda; quemadmodum & illud, quod voc. Ὡσαυτο AELIANO in prioribus SUIDAE editionibus tribuebatur, nostro Scriptori ex Manuscriptis Paris. iam vindicavit KÜSTERUS.

o) Sic quod voce Δοξοκρατία prius adfertur fragmentum: (ὁ δὲ Φλαμίνιος τὴν ἀρχὴν ἀπὸ Δοξοκρατίας ἡρμήνευς, ἠπεύγετο Ἀννίβα συμπλακῆναι.) APPIANI nomen praefixum habet; sed locus, ubi illud in Scriptoris nostri historia legitur, praeteriit KÜSTERUM. Est autem ex Annibal. p. 319. a. decerptum; qui quidem APPIANI locus, quem ex suo exemplari corruptum edididit HENRICUS STEPHANUS ex eodem hoc fragmento a SUIDA conservato (quamquam nec apud ipsum SUIDAM mendo caret, cum ibi ante τὴν ἀρχὴν praepositio ἐς exciderit) corrigi poterat atque debebat. Non solum enim accusativus ἀρχὴν, ad sensum necessarius, e SUIDA in contextum APPIANI recipiendus erat, quod STEPHANUS in Adnotationibus iam monuit; sed etiam pro δοξοκρατίας, quod

telligitur. p) Quorumcumque autem ex hisce SUIDAE *Lexico* insertis fragmentis certae, quas apud primum Auctorem suum occupant, sedes adhuc inventae sunt, ea cuncta ex novem priorum APPIANI librorum aliquo desumpta sunt: ex quo fatiis probabili ratione colligitur, reliqua etiam, quae quidem pauca sunt, ex horum eorundem numero librorum esse depromta.

V. Inter *Testimonia* de APPIANO utique etiam numerari merentur *Excerpta* illa, vel *Collectanea*, quae decimo post C. N. seculo, Imperatoris CONSTANTINI PORPHYROGENNETI iussu, sicut ex aliis praeclarissimis Romanae Historiae scriptoribus, ex *Polybio*, ex *Nicolao Damasceno*, ex *Dionysio Halicarnassensi*, *Dione Cassio*, aliisque, sic et-

& caeteroquin sublestae fidei nomen est, & nullibi aliàs apud Scriptorem nostrum occurrit, omnino *δοξολογίας* (quo probato vocabulo etiam alibi uti solet Auctor noster) ex eodem SUIDA in APPIANI exemplaribus erat reponendum. Aliud Fragmentum APPIANI quod *voc. Σύφαξ* apud SUIDAM legitur, cuius fedem itidem non adnotavit KÜSTERUS, est ex *Libyca Historia* p. 9. d. e. Quod *voc. Συνήδεμα* citatur, id ex *Macedonico APPIANI libro* est, atque exstat in copiosioribus illis ex Appiani Historia *Excerptis*, a FULVIO URSINO editis, num. xxvii. pag. 369.

p) Sic, ut hoc utar, Fragmentum illud, quod *voce Λιβάζω* falso ARRIANO tribui supra notavimus, (not. n.) esse ex APPIANI *Libro I. de Regibus*, & agere de historia illa, quam LIVIUS Lib. I. cap. xi. refert, facile patet. Istud, *voc. Βλασφημῶ. Οἱ δὲ ἐβλασφήμουν αὐτὸν, ὡς κακῶς ἐπὶ τρισὶν ἀνδράσι τὰ πάντα θέμενον*; vix dubitari potest, quin ex eodem *Regio Libro* depromtum, & ad Horatiorum cum Curiatiis tergeminum certamen sit referendum: de quo LIVIUS I. 25. *Confederant utrimque*, inquit, *pro castris duo exercitus, periculi magis praesentis, quam curae, expertes: quippe imperium agebatur in tam paucorum virtute ac fortuna positum &c.* Quae *voc. Πίμπραται*, itemque *voc. Ἀλλαξάμενος* de Marcio (Coriolano) ad Volscos transeunte inferuntur, ex *secundo APPIANI libro* s. *Italico* esse, perspicuum est. Fragmentum ad *voc. Λιφαίμει* (de cuius argumento vide LIVIUM VII. 26.) ex *Celtico* esse libro, per se patet; eodemque pertinere illud, quod est de Britannis *voc. Παρορχῆσαι*, ex iis intelligitur, quae de *Celtico libro* Sect. III. num. iv. dicta sunt. --

iam ex APPIANI nostri *Romana Historia* congeſta ſunt. †) Quorum *Excerptorum* ea, quae Περὶ Πρεσβειῶν, de *Legationibus*, ex ipſius argumenti ratione, in quo verſantur, inſcripta ſunt, & a IOHANNE quodam *Conſtantinopolitano* collecta, cum *Polybii* aliorumque fragmentis publici iuris fecit atque Notis illuſtravit FULVIUS URSINUS, *Antwerpiae*, MDLXXXII. Quae ſub titulo de *Virtutibus ac Vitiis* in ampla illa literatiſſimi Imperatoris collectione continebantur, ea ex Codice *Peireſciano*, cum *Polybii* aliorumque *Excerptis*, graece edidit, latine vertit, Notisque illuſtravit HENR. VALESIUS, *Parifiis* MDCXXXIV. Utroque autem horum locorum, quemadmodum & apud SUIDAM, non niſi ex novem prioribus APPIANI libris, quos nimirum ſolos inſtruſtiſſima Imperatoris Bibliotheca poſſidebat, *Excerpta* exhibentur: & in his quidem illud commodius, quam apud SUIDAM, factum eſt, quod in margine utriusque codicis, e quibus haec edita *Excerpta* ſunt, tituli librorum ubique adſcripti fuerint, unde illa deſumpta erant. Atque haec quidem *Conſtantini Porphyrogeneti Excerpta*, ex temporum ratione fortaſſe ante illa ſive teſtimonia ſive fragmenta nominanda fuerant, quae apud SUIDAM legi paulo ante monuimus: ſiquidem non ſolum ipſius illius Imperatoris aetate, aut etiam poſtea, vixiſſe vulgo ab eruditis creditur SUIDAS, ſed etiam APPIANI illa fragmenta, lexico ſuo inſerta, ex ipſis his *Conſtantini Collectaneis* deſcripſiſſe a nonnullis perhibetur. q)

Sed iam mitto reliqua; ad idem argumentum alio forte tempore rediturus.

†) De totius illius Collectionis ratione vide Ὑπόθεσιν τοῦ περὶ Ἀρετῆς καὶ Κακίας βιβλίου πρώτου, apud VALESIUM pag. 2. & 5, Conf. FABRICIUM in *Biblioth. Graec.* Lib. V, cap. v. Tom. VI, pag. 490 ſqq. & p. 230.

q) Sic certe VALESIUS, in Praefatione, editioni ſuae *Excerptorum de Virtutibus ac Vitiis* praemiſſa, non dubitavit pronunciare, ex *Conſtantini Excerptis* SUIDAM fragmenta *Polybii*, APPIANI, aliorumque in Lexicon ſuum conieciffe. Idemque KÜSTERUS, in *Notis ad SUIDAM*, nonnumquam, ubi fragmentum aliquod Ap-

VI. ZONARAE de Scriptore nostro testimonium, quod quidem non nisi in transcurso *Liber viceſimus ſecundus* Hi-

PIANI a SUIDA prolatum, in *Excerptis* illis *Constantini* legi monet, (verbi cauſſa, ad *vocem* Ἐπικύδης, ad *vocem* Μάρκος Μάλλιος) ſimul expreſſis verbis addit: *ex iisdem Excerptis eum locum a Suida eſſe deſcriptum*. Cui quidem ſententiae illud non poteſt opponi, quod pleraque fragmenta a SUIDA adlata in illis *Collectaneis* hodie fruſtra quaerantur. Notum eſt enim, ex *quinquaginta* tribus *Titulis*, vel *Locis communibus*, per quos univerſa illa *Constantini Collectanea* diſtributa erant, nonniſi *duos* illos *Titulos*, quorum alter ab *Urfino*, alter a *Valeſio* eſt editus, ad hunc diem eſſe repertos. At vero SUIDAM quod adinet, in *Praefatione* ad eius *Lexicon* oſtendit KÜSTERUS, lubrico quodammodo fundamento niti illam rationem, ex qua vel *Constantini Porphyrogenneti* aetate, vel poſt eam, vixiſſe creditur SUIDAS. Tum vero qui tot *Graecos Auctores*, cum poëticos, tum proſaicos, ſtudioſe perlegit excerpiſitque *Grammaticus & Lexicographus*, neſcio, cur in nobiliſſimis *Romanae hiftoriae ſcriptoribus Collectaneorum* quorundam rivum potius, quam ipſos fontes, ſecutus eſſe, niſi id firmis rationibus demonſtratum fuerit, putandus ſit. Quamquam, ſi modo quae SUIDAS *voce* Ἀππιανός habet, omnia ab eius manu ſunt, in quibus non ſolum erronea quaedam, ſed etiam pugnantia inter ſe, poſita eſſe ſupra (not. l. ad h. Sect.) monuimus, minime equidem diffiteor, facilius id quo pacto evenerit intelligi poſſe, ſi *APPIANI Rom. Hiftoriam* nonniſi ex *Excerptis* his cognitam *Lexicographo* noſtro fuiſſe ſtatuamus. Denique curatius mihi hanc totam quaefitionem conſideranti, duo illa SUIDAE peccata, quod cum univerſam *APPIANI Hiftoriam Βασιλικὴν* adpellatam fuiſſe ſcribit, tum vero nonniſi *novem* *Romanae huius Hiftoriae libros* numerat, videntur revera eius hominis eſſe, qui nec *Praefationem* *APPIANI*, univerſo eiusdem operi praefixam, umquam viderit, & qui totam huius *Scriptoris hiftoriam* nonniſi ex his ipſis *CONSTANTINI Excerptis* cognitam habuerit. Cf. ſupra *Sect. III. not. a.* Sed ubi nobis vacaverit curatius aliquod *Fragmentorum* omnium *APPIANI*, quae apud SUIDAM reperiuntur, examen inſtituere; tum demum fortaffe certius quiddam de hac quaefitione pronunciare nobis licebit. Interim, ſi fragmentum illud de *Traiano*, quod *voc.* Ναῦς *ARRIANO* tribuitur apud SUIDAM, *APPIANO* potius noſtro vindicandum ſit; (quod non ſine quadam veri ſpecie contendit ipſe KÜSTERUS, probante *TOURIO Emend. ad*

floriae Romanae APPIANI laudatur, supra iam a nobis relatum est. r)

VII. Sequuntur duo illi incertae aetatis ANONYMI, quorum testimonia de Scriptoris nostri *Historia Romana* in *Manuscriptis APPIANI Codicibus* exstare monuimus. s) Ac eorum alter quidem, qui selectos Auctoris nostri libros duobus voluminibus olim complexus est, profitetur, » se, » neglectis eis APPIANI libris, qui res Romanorum antiquiores, itemque qui res sub Imperatoribus gestas exponerant, (quarum quippe illae uberius a DIONYSIO » HALICARNASSENSI, hae a CASSIO DIONE perscriptae essent) ex APPIANI *Historia* eos potissimum libros, qui » res Romanorum externas ac variarum Provinciarum historiam » persequerentur, selegisse, iisque Prooemium Auctoris praemisisse. « t)

Alterius Anonymi auctoris testimonium, quo librorum omnium quibus constabat APPIANI *Historia Romana*, In-

Suidam Parte II. p. 165.) iam rursus inde hoc colligitur, non ex solis CONSTANTINI *Excerptis APPIANEA* sua *Fragmenta* hausisse SUIDAM. - - [* Haec tum ita scripseram. Deinde vero in editione nostra Appiani, Vol. III. pag. 901. de eodem Suidae loco (voc. Νᾶῤς) loquens, professus sum videri mihi viros illos doctos, qui fragmentum istud *Appiani* esse, non *Arriani*, contendunt, praeter rationem indulgisse suae coniecturae. » Etenim » nec stylus (inquam) magnopere istius fragmenti *Appianum* auctorem prodit, nec argumentum alienum est ab *Arriani* instituto; quippe quem scriptorem in *Parthica* quam edidit *Historia*, » *Traiani res adversus Parthos gestas* persecutum esse Photius docet in Biblioth. Cod. CVIII. nec video quid obstat quo minus » fluvium in Fragmento illo memoratum, *Euphratem* intelligamus. « - Caeterum in Appiani editione, Tom. III. pag. 898 sq. certis rationibus evicimus, in citandis Appiani testimoniis non nisi Constantini *Collectaneis* usum esse Suidam.]

r) Vide Sect. III. not. ff.

s) Vide *ibid.* not. d.

t) Eius hac de re Admonitio legitur in editione HENR. STEPHANI post Praefationem Auctoris, pag. x. in *Tollii* autem edit. in fine libri, pag. 1228. his verbis: Τὸ προοίμιον μόνον τῆς Ἱταλικῆς τοῦ Ἀππιανοῦ Ἱστορίας τῇ παρούσῃ ἀνέταξα δέλτω. - - -

dex continetur, u) sectione praecedenti, distinctis quidem particulis, integrum exhibitum est, exceptis postremis verbis, quibus declaratur, in eo volumine, cuius fronti Elenchus ille praefixus erat, non nisi novem priores APPIANI libros fuisse comprehensos. x)

VIII. Ultimus ex Graecis scriptoribus, quem testem quodammodo de APPIANO nostro invocare possumus, GEORGIUS ille GEMISTUS sive PLETHO est, in philosophica historia ut Platonicae Philosophiae restaurator quidam acrisque defensor celebratus; qui paulo ante ea tempora, quo in Italia etiam innotescere coepit APPIANI *Romana Historia*, scilicet post seculi decimi quinti initium, omni scientiarum genere claruit. Is igitur PLETHO, sicut ex *Diodoro Siculo* atque *Plutarcho* Excerpta de gestis Graecorum post pugnam ad Mantineam; ex eodem *Diodoro*, de Assyriorum ac Medorum regno; ex *Dionysio Halicarnassaeo* aliisque alia Excerpta confecit: y) sic etiam ex APPIANI nostri *Syriaca Historia* amplum admodum *Excerptum* reliquit. z)

Δεῖ μέντοι τὴν μὲν ἀρχαιολογίαν τὴν Ῥωμαϊκὴν ἐκ τοῦ Διονυσίου λαμβάνειν. - - - τὰ δὲ μετὰ τοὺς μονάρχους, ἐκ τοῦ Διόγονος· τὰς δὲ κατὰ ἔθνος πράξεις, ἐκ τοῦ παρόντος ἈΠΠΙΑΝΟΥ. ἀφ' οὗ ἀναλεξάμενος ἔγωγε τῶν μὲν Ἑμφυλίων τὰ τοῦ Αὐγούστου καὶ Ἀντωνίου, καὶ ἐξ ἧς τούτοις τὰ Ῥωμαίους πρὸς Αἰγυπτίους ἄχρι Κλεοπάτρας γέγονενα· ἔτι δὲ τὰ Ἰουδαϊκὰ, καὶ τὰ Ποντικὰ, καὶ τὰ Δακικὰ, οἷς δὲ Τραϊανὸς ἐλαμπρύνατο, τὰ τε Ἰβηρικὰ, καὶ τὰ Ἀννιβαϊκὰ, τὰ τε Καρχηδονικὰ, καὶ τὰ Σικελικὰ, καὶ πρὸς τούτοις τὰ Μακεδονικὰ, καὶ τὰ Ἑλληνικὰ, καὶ πολλῶν καὶ ἄλλων ὄντων, τούτοις ἀρκεσθεῖς, ἐν δυσὶν αὐτὰ συνέθηκα τεύχεσιν.

u) Vide *Sect. III.* pag. 16 sq. ibidemque not. d.

x) Ὅμοῦ λόγοι κεβ'. ἐξ ὧν ἐν τῷ παρόντι βιβλίῳ εἰσὶν δ'. μόνοι. Quae verba tam in *Florentino Codice*, quam in *Augustano*, leguntur.

y) De quibus vide FABRICIUM in *Bibl. Graec.* Tom. X. pag. 741. num. 1. p. 744. num. VIII.

z) Ex APPIANI *Syriacis Excerptum* PLETHONIS de *Macedonibus Syriae Regibus* exstare inter *Codices Mss. Bibliothecae Caesareae Vindobonensis*, iam ex eius *Bibliothecae Catalogo* adnotaverat FABRICIUS, loco paulo admodum ante citato, pag. 744. not. z.

SECTIO V.

Recensentur Libri ex universa APPIANI Historia Romana hodie superstites.

De universo APPIANI opere, cuius singulos libros (*Sectione III.*) recensuimus, de quo eodem (*Sectione proxime praecedente*) varia Veterum Testimonia, quoad ea quidem adhuc ad nostram pervenire notitiam, collecta dedimus, dimidia fere pars iniuriâ temporum periit: *a*) ad nostram aetatem, praeter *Fragmenta* ea, aut *Excerpta*, de quibus proxime diximus, *b*) non nisi *undecim libri*, qui quidem vere APPIANI sint, cum unius libri *Epitome*, pervenerunt. Et EPITOME quidem, quam dixi, CELTICI est LIBRI, *sive Historiae Romano-Gallicae*, ab incerto auctore, eâdem fere ratione qua latinae LIVII librorum *Epitomae*, brevissime contracta. Reliqui autem Libri, qui, sive omni ex parte, sive majori saltem, integri ad nos pervenerunt, hi sunt: Liber *Ibericus*, *Annibalicus*, *Punicus*, *Illyricus*, *Syriacus*, *Mithridaticus*, denique *de Bellis Civilibus Libri V.* Quorum Librorum ut paulo uberiores aliquam notitiam

Cuius *Excerpti* planiorem notitiam nobiscum communicasse, atque etiam ex duobus *Caesareis* Codicibus enotatas sua opera manumque varias Lectiones, pro sua humanitate atque singulari Graecas literas iuvandi studio, ad nos transmisisse Virum Generosiss. ALOYS. EMERICUM A LOCCELLA, iam supra in *Epistola ad Lectorem* ostendimus. Est autem in utroque eorum Codicum *Excerpti* illius inscriptio huiusmodi: Πλήθους ἐκ τῶν ἈΠΙΑΝΟΥ ιστοριῶν περὶ τῶν κατὰ Συρίαν Μακεδονικῶν Βασιλείων. De ista scribendi nominis ratione per simplex π conf. supra *Seç. I.* not. *b.* & huius Sectionis notam *f.* in fine.

Seç. V. a) Non enim ex iis solum APPIANI Libris, qui consulto a quibusdam (quemadmodum ab *Anonymo* illo, qui selectos ediderat Scriptoris nostri libros) neglecti videri possunt, perierunt haud pauci; sed etiam horum ipsorum, quos prae caeteris conservare idem ille selectorum librorum editor studuerat, maior pars intercidit.

b) Vide *Seç. IV.* num. *IV.* & *V.*

cum Lectoribus nostris hoc loco communicemus, instituti ratio postulare videtur.

I. Est ergo primo *Liber IBERICUS s. HISPANICUS*, id est, *de rebus Romanorum in Hispania gestis*. Is in duas quasi partes distributus, primum ea, quae cum Carthaginienfibus in Hispania gessere Romani; tum, quae cum ipsis Hispanis, sive Iberis sive Celtiberis, exponit: c) ut uno hoc libro omnis Hispanica historia, inde a prima Amilcaris Barcae, Carthaginienfis, qui pater Annibalis fuit, in illam regionem facta irruptione, usque ad Hispaniam in Romanae provinciae formam redactam, continua serie perscripta sit. Quae ab eo tempore usque ad Caesarem Augustum gesta sunt, non nisi levi stilo percurruntur: nam de Sertorianis turbis, quod civile potius bellum quam cum Hispanis erat, similiterque de Iulii Caesaris Hispanico bello, commodiori loco copiosius dictum est; d) quae autem ab Augusto in Hispania sunt administrata, ea sine dubio in deperdito libro, quibus res gestae Caesarum continebantur, pertractavit Auctor.

II. *Historia ANNIBALICA*: quo libro expeditio ab Annibale in Italiam adversus Romanos suscepta, & quidquid per illos sedecim annos gestum est, quibus Italiam devastavit Poenus, adcurate perscribitur.

III. *Historia LIBYCA*, vel potius sola *PUNICA*, sive *Carthaginienfis* historia; nam, quae cum *Punica* coniunctim *Libyco libro* continebatur, *Numidica* intercidit. e) In hoc libro, initio ab origine urbis Carthaginis facto, prae-

e) Vide pag. 256. d.

d) De bello Sertoriano in Hispania gesto agitur Libro I. *de Bellis Civil.* p. 418 sqq. ad quem locum etiam ablegavit lectores suos Auctor in ipsa hac *Iberica* historia pag. 313. a. De Iulii Caesaris expeditione contra iuniorem Pompeium in Hispaniam suscepta, vide Lib. II. *de Bell. Civ.* p. 492 - 494.

e) Ex *Numidica* Historia Fragmenta duo exhibentur in *Excerptis* ab URSINO editis, p. 370. num. xxviii. & xxix. duoque alia in *Excerptis Valesianis* p. 560.

missaque strictissima bellorum omnium descriptione, quae Romanis cum Carthaginiensibus in Sicilia, in Hispania, in Italia, in ipsa Africa intercefferunt, ea ex professo persequitur Auctor, quae sunt in Africa adversus Carthaginienses gesta. Et quidem, quae primo Punico bello, Attilio Regulo duce, haud admodum feliciter administrata erant, leviter perstrictis; ea potissimum, quae secundo tertioque Punico bello, usque ad everfam a Romanis Carthaginem, Africamque in Provinciae formam redactam, gesta sunt, copiose exponuntur. Ibi cum reliqua narratio lectu dignissima, tum vero ultimae inprimis oppugnationis excidiique florentissimae urbis historia graphice ab Auctore nostro descripta est, atque eo etiam praeterea maxime memorabilis, quod unus Auctor APPIANUS ad nostram aetatem pervenerit, e quo historiae illius plenior notitiam repetere possimus. Brevissima quaedam verba de coloniis Romanis in Africam missis, ac de restituta per Augustum Carthagine, librum istum claudunt.

Ac mihi quidem hanc *Punicam* historiam legenti relegendaeque visum est nonnumquam, non satis integrum eum librum, paulo post exordium, ad nos pervenisse. De Attilii certe Reguli adversus Carthaginienses expeditione, cuius describendae proprius hoc libro locus erat, nimis quodammodo, pro ea quidem ratione quam caeteroquin in rebus huiusmodi exponendis sequi solet APPIANUS, stricta atque concisa videbatur narratio. f) Sed illam suspicionem non

f) Mihi sic plane videtur, universam illam Reguli Historiam, ab Epitomatore, nescio quo, in breve illud spatium, quod ea nunc apud Appianum occupat, esse redactam. Quidquid autem eius rei sit, quum in mentionem huius partis *Libri Punici* inciderim, iuvabit eadem occasione loco cuidam, librariorum socordia depravato, qui sub finem eiusdem historiae Reguli occurrit, medicinam adferre. Scilicet de hoc Regulo, quem cum legatis e suis popularibus (ὅν οἱ χεῖροις πρέσβειν, non πρέσβευσιν, quomodo monstrofe in editis omnibus libris legitur) Romam miserant Carthaginienses, legimus *Hist. Punic.* pag. 3. b. » Postquam is Romanos magistratus ad continuandum cum Poenis

solum auxit, verum etiam plane confirmavit, quod in *Iberica* Historia proficitur Auctor noster, de iis, quae a Tib. Sempronio Longo, ac post eum ab aliis Romanorum ducibus, dum in Hispania Scipiones bellum administrarent, circa Afri-

»bellum erat cohortatus, ἐπανῆλθεν εἰς λίμνην ἑτοιμος, reversus »est ad lacum paratus.« Ubi vocem λίμνην vitiosam esse, facile adparet; neque dubium est, eandem ex praecedenti pagina, ubi ea-bis occurrebat, per incogitantiam librarii, qui eam adhuc in animo habebat, in locum alterius cuiusdam nominis, quod sive sono sive scribendi formâ huic quodammodo vicinum erat, perperam esse traductam. Διμένα confidenter reponi iussit PALMERIUS, in *Exercitationibus in Auctores Graecos* p. 151. ac latine vertit, in portum reversus est ad omnia paratus. Sed sic, neque qua ratione portus adeo nude & abrupte hoc loco positus sit, intelligitur; neque in Graecis leguntur verba illa, ad omnia, sine quibus sensus omnino non constat emendationi versionique a Palmerio prolatae.

Longe ingeniosius, atque (ob literarum γ & β, itemque μ & β, prout lit. β in Mss. Codicibus, inde a nono seculo frequenter pingi solet, similitudinem) simplicius etiâ ac probabilius videri possit, si pro λίμνην legendum dicas Λιβύην, in *Africam reversus est*: quam eandem medicinam, ni etiam sic obstaret orbem illud ac desertum ἑτοιμος, huic loco se adlaturum fuisse, nuper mihi HEYNIUS, Vir Celeb. significavit, cuius & iam nunc praeclara in *Appianum* nostrum merita exstant, & plura quoque deinceps esse futura, confido. Atque ea quidem ratione antiquus latinus interpret PETR. CANDIDUS vel legisset hunc locum, vel saltem intellexisset, videri potest; quem locum ille, omisso vocabulo ἑτοιμος, sic interpretatus est: *Ita Carthaginem reversus, cavea clavis circumvallata inclusus, exstinguitur.* At vero, qui cum his latinis Graeca contulerit, is facile sibi persuadebit, interpretem nomen illud *Carthaginem*, ex sequenti voce Καρχηδόνιος expressisse, atque tria ea verba, de quibus nos quaerimus, εἰς λίμνην ἑτοιμος, sive quod ea in suo exemplari non legisset, sive quod non intellexisset, plane praeteriisse. Atqui ea verba, quae in *Augustano* etiam Codice, sicut in impressis, exhibentur, (nisi quod pro ἑτοιμος legatur ἑτοιμον) eo minus videntur negligenda, quo aptior sententia, si levissimam adferas mutationem, eamque omnino necessariam, iisdem continetur.

Mihi quidem nullum est dubium, quin ea huius loci sententia sit, quam (sicut aliorum plurimorum Auctoris nostri locorum

cam gesta sint, in ipso hoc Carthaginiensi libro a sese dictum esse; in quo libro tamen, prout eum quidem in exemplaribus hodie exstantibus legimus, nulla omnino mentio neque Sempronii illius, neque ullius alterius ducis Romani, qui post eum, ante Scipionem, in Africa vel circa Africam

senfum, qui vel librariorum culpâ, vel editorum, corrupti hodie leguntur) acute expressit doctissimus alter interpretes SIGISM. GELENIUS: *reversus est paratus ad supplicium*; nisi quod ex Msti Augustani praescripto melius ita verti videatur, *ad paratum supplicium, ad cruciatus eos qui illum* (Carthagine) *manebant*. Neque vero admodum obscurum videri debet, λῦμην ex λύμην esse corruptum; quo quidem nomine, id ipsum, quod volumus, significante, alibi etiam utitur Appianus. Sic enim *Civil. Lib. I. pag. 400. b.* coniunguntur λῦμαί καὶ θάνατος καὶ δημεύσεις, *cruciatus, caedes, ac proscriptiones*. Sic rursus in *Fragm. X.* apud URSINUM *pag. 351.* quod ex *Celtico* libro excerptum est, Κορνήλιος, inquit, Βριτόμαριν μόνον ἤγεν αἰχμάλωτον ἐπὶ λύμῃ. *Unum Britomarin captivum abduxit Cornelius, gravioribus cruciatibus reservatum*. Itemque verbo λυμαίνεσθαι, cum cruciati enecare, plus semel utitur idem Auctor noster; ut *Mithridat. p. 205. d.* *Ibid. p. 206. d.* Item de *Bellis Civil. Lib. I. p. 420. e.* ἀγρίως καὶ βαρβαρικῶς ἐλυμαίνετο πολλοῖς, *multos barbarica saevitia ex-cruciatos necavit*. Dicitur autem ἐς λύμην ἔτοιμον, fere ut ἐπὶ ἔργον ἔτοιμον, *Syriac. p. 92. e.* ἐπὶ θῆραν ἔτοιμον, *Civil. Lib. V. pag. 730. b.* Et sicubi alibi in impressis Appiani exemplaribus forma foeminina illius adiectivi diversa legitur, (ut τὴν πομπὴν οὐχ ἑτοιμὴν ἔχων, *Civil. Lib. II. pag. 432. c.* & *Mithrid. pag. 177. c.* ἑτοιμὴν ἔχων δύναμιν) vitiosa illa lectio est, ac pro ἑτοιμὴν, ex sermonis usu, & ex Codicis Augustani (in loco quidem ex *Civil. Lib. II. adlato*) praescripto, ἑτοιμον reponendum; sicut eodem Libro *p. 492. c.* in impressis quoque recte scriptum legitur γνῶμην ἑτοιμον, ac loco paulo ante citato θῆραν ἑτοιμον. Si quis tamen in nostro hoc loco, de quo disputavimus, vocem ἑτοιμος im primo casu retinendam duxerit, nolim pertinacius repugnare; quamquam praepositio εἰς commodius a verbo ἐπανῆλθεν pendere videtur, quam a nomine ἑτοιμος, verbo sine regimine relicto. -- [* Istis ita scriptis comperi deinde, manuscriptos Codices omnes, quotquot hodie supersunt, accusativum ἑτοιμον tueri; emendationem autem nostram, λύμην, auctoritate vetustissimi Codicis Vaticanani, qui hoc ipsum vocabulum agnoscit, confirmari; eiusdemque vocabuli haud dubium

aliquid gefferit, occurrit. g) De alia huius Libri lacuna, per adiectam in ipsis exemplaribus, cum manu exaratis, tum typis excusis, *notam* monetur lector. h) Est autem in eodem libro, in earum rerum historia, quae Censorino Cos. Carthaginem oppugnante, a Scipione minori gesta

vestigium in Bavarico Codice ipse reperi, in quo *λοιμὸν* scriptum, uisitatâ imperitis librariis confusione vocalium *oi* & *u*.]

g) Vide *Ibericam* historiam p. 262. b. ac confer *Punicam* p. 4. ubi a brevi commemoratione exordii belli *Punici* II. ac rerum in Hispania per id tempus gestarum, subito transitur ad P. Scipionis in Africam profectiorem, nullâ neque Sempronii, neque alius cuiusquam ducis Romani, qui ante Scipionis adventum aliquid adversus Africam vel tentaverit, vel suscepit, facti mentione. Atqui post Sempronium Longum, qui quidem Africae ipsius non adtigit oram, sed tamen Africam Provinciam fortitus erat, A. U. C. 536. atque in mandatis habuerat, ut in Africam transmitteret, (conf. LIVIUS Lib. XXI. cap. 17. & 50 seq.) variae a Romanis classibus in Africam expeditiones, ante Scipionis ex Hispania reditum, fuerant susceptae: a Cn. Servilio Cos. A. U. 537. (LIVIUS XXII. 31.) a L. Furio Praetore A. U. 538. (Liv. XXIII. 21.) a M. Valerio Messalla A. U. 544. (LIVIUS XXVII. 5.) a M. Laevinio Procos. A. U. 547. (Liv. XXVIII. 5.) Quibus expeditionibus quamquam parum effectum est adversus Carthaginenses; earum tamen mentionem aliquam utique in hac *Punica* historia iniicere debuit *Appianus*.

h) Ea lacuna est pag. 31. c. d. & quidem aliquanto maior videtur eo loco esse hiatus, quam ad marginem Codicum quorundam adnotatum legimus. Scilicet in Codice *Augustano* ad hunc locum in margine notatum est: *ἐνταῦθα λείπουνσι στίχοι ι'.* In *Florentino* Codice (cuius notitiam cum orbe literato communicavit BANDINIUS in *Catalogo Codicum Graecorum Biblioth. Laurentianae* Tom. II. col. 660.) spatium paucorum versuum vacuum reliquit librarius; ibidemque alia manu adscriptum est: *Ζήτει τὸ λείπον τοῦ καταβάτου· ὀλίγον γάρ ἐστι.* Ubi quidem quid sibi velit illud τοῦ καταβάτου, non valeo hariolari. [* τὸ κατάβατον ex mediae & infimae Graecitatis usu *paginam libri* dici, docuit Du Cange in Glossario, sub hoc ipso vocabulo.] In veteris versionis latinae editione *Moguntina* (an. 1522. in 4to. pag. 494.) & in *Lugdunensi* (an. 1551. in 16. p. 748.) ad eundem locum, exiguo relicto spatio, haec legitur adnotatio: *Desiderantur hic pauca quaedam de populi tumultu, atque Romanorum consul-*

sunt, locus lepide quodam modo depravatus, atque ita quidem, ut, qualis ille in impressis libris exhibetur, non possit non mancus etiam atque mutilus videri; sed is locus nullâ omnino lacunâ laborat, ac levi unius alteriusque literae immutatione & emendari & perfectae integritati suae restitui potest debetque, i)

ratione de Rebus Carthaginiensium; id quod ex sequentis orationis fragmento facile constare videtur. Sed in antiquioribus eiusdem versionis editionibus, quarum nobis duae ex instructissima Universitatis nostratis Bibliotheca ad manus sunt; altera *Veneta* an. 1477. altera partim *Regii* an. 1494. partim *Scandiani* an. 1495. impressa, hoc loco integra pagina, & in *Veneta* editione pars etiam praecedentis paginae, ad indicandam lacunam, vacua relicta est, atque ad marginem adnotatur: *Defectus unius folii: in quo tumultus populi contineri videbatur; deinde Romanorum consultatio de Rebus Carthaginiensium, ut patet ex fragmento orationis sequentis.* [* Eam ipsam lacunam deinde, vetusti Codicis Bavarici ope, quo Excerpta de Legationibus continentur, praeter spem nobis contigit ita expletam dare, ut nihil amplius desideretur. Vide Praefationem nostram in Appian. p. xxx - xxxii. & ipsam Appiani Historiam Punicam, cap. 56 - 59. p. 372 - 378. nostrae editionis.]

- i) Scilicet in eadem *Historia Punica*, p. 58. d. e. praeclare factum Scipionis posterioris ad Carthaginem, in cuius urbis oppugnatione ille tum sub Censorino Consule tribunus militabat, commemoraverat APPIANUS, eamque Scipionis mentionem his verbis concluderat: (pag. 58. extr. & 59. ineunte) καὶ τοῦτο πρῶτον αὐτὸν ἐπὶ δόξης ἐποίησεν, εὐβουλότερον τοῦ στρατηγοῦ φανέντα: quod eius factum primam comparavit illi gloriam, quum plus quam Consul sapere visus esset. Iam vero post ea verba, in editis APPIANI exemplaribus, proxime ac immediate leguntur haec, καὶ οὖν δὲ ἦν ἐπιστολή. καὶ τὸ Κηρωίνου στρατόπεδον ἐνόησε, σταθεμὺν ἐπὶ λίμνῃ σταθεροῦ καὶ βαρέος ὕδατος, καὶ ὑπὸ τείχεσι μεγίστοις, οὗ καταπλεόμενον ἐκ τῆς θαλάσσης. Quem locum ita interpretatus est doctissimus alioquin interpretes GELENIUS: *Communis autem erat epistola. Censorini castra tum laborabant morbis, ut stagnantibus aquis apposita, & a mari disclusa magnis aedificiis.*

In tribus vel quatuor prioribus verbis omnis inest difficultas: satis enim clara sunt, quae sequuntur, de morbis in Censorini

IV. Sequitur ILLYRICA historia, a PETRO CANDIDO e Vaticano Codice iam olim cum reliquis APPIANI libris, qui eo Codice continebantur, *latine* facta; sed a DAVIDE HOESCHELIO demum anno MDIC. ex ipso hoc *Augustano* Codice, cuius nobis usus concessus est, primum *Graece*, ac separatim quidem, (non amplius sedecim paginis

castris grassantibus, quippe quae ad paludem posita essent, cuius stagnante ac graveolentâ aquâ facile infici poterat aër; eoque etiam magis, quod murorum urbis altitudine, quibus subiecta erant illa Cenforini stativa, marinae *aurae* refrigerans prohiberetur *adflatus*. Nam, pro vitioso *καταπλεόμενον*, ex Cod. *Aug.* recipiendum esse *καταπνεόμενον*, vix opus est, ut moneamus; quam lectionem etiam CANDIDUS ex Vaticano, quo is usus est, Codice in versione latina expressit. Sed quamnam communem *epistolam* tam subito atque ex abrupto nobis hic narret APPIANUS, id quidem nulla ratione adparet: quod eo magis etiam mirum videri potest, quoniam lacunae nullum signum, (quae tamen, si ea verba caeteroquin sana essent, necessario proxime ante illa verba esset statuenda) in manuscriptis Codd. ad hunc locum conspicitur. Neque enim in *Augustano* Codice quidquam tale, vel in ipso contextu, vel ad marginem notatum aut indicatum, occurrit; neque CANDIDUS in suo exemplari ullam defectus suspensionem hoc loco viderat; qui quidem, quum ibi eadem plane verba, *καιὸς δ' ἦν ἐπιστολὴ*, continua serie cum reliquis legisset, commode etiam cum praecedentibus haec cohaerere putavit, ac latine hoc modo reddere conatus est: *exstat enim de hac re ipsius epistola*. Et CAROLUS STEPHANUS, ex cuius editione duae alterae APPIANI editiones expressae sunt, quum *Asterisco* hunc locum notaverit, tamen ne unius quidem literae vacuum spatium reliquit; adeoque per asteriscum illum non tam pro mutilo, quam alia ratione insigniter depravato, hunc locum declaravit: quod & frater eius ROBERTUS in Graecorum Scriptorum editionibus facere consueverat; de quo eius more videri potest eiusdem ROBERTI STEPHANI admonitio ad lectorem, editioni Dionysii Halicarnassensis subiecta.

Importunae voci *καιὸς*, quae caeteroquin neque cum nomine *ἐπιστολὴ*, neque cum alio quovis nomine foeminino, stare poterat, praesentem medicinam adfert idem, quem iam toties laudavi, *Augustanus* Codex, qui, pro *καιὸς*, legit *κυνός*. Quo adhibito remedio, toti desperato paene loco felicissima sanatio nullo

in forma quarta) *Augustae Vindellicorum* edita. Cuius libri cum in *Stephanorum APPIANI* editionibus non nisi breve fragmentum, exordium fere continens, Graece exstaret; ne in Batava quidem editione, quae anno MDCLXX. *Amstelodami* prodiit, & *Alexandri TOLLII* Editoris nomen prae se fert, integer liber est insertus: scilicet ne putidae negligentiae, quam in ea editione procuranda prodidit ille Editor, vel hoc etiam specimen deesset. *Illyrico* autem hoc libro, expositâ gentium earum, quae *Illyricarum* nomine comprehenduntur, origine, fede, priscaque historia, atque enarratis superioribus Romanorum adversus *Illyrios* bellis, *Caesaris Augusti* dehinc expeditio, ex propriis eiusdem *Commentariis* describitur; qua Expeditione *Dalmatia Illyriaque* omnis, quae sive olim Romanis subiecta defece-

negotio parata est. Nam ad vocem ἐπιστολὴ quod adinet, quae & ipsa corrupta est, eam quidem etiam Codex ille noster exhibet; sed nihil in msstis libris vulgatus est, quam figurarum τ & ς commutatio: qua ratione, cum apud alios, tum & apud ipsum Auctorem nostrum ἐπιστέλλω & ἐπιτέλλω saepius inter se perperam commutantur: velut cum de *Bellis Civil.* Lib. III. p. 557. a. in *Impressis* legitur ἐπέτελλε τῇ βουλῇ, pro quo recte Codex *August.* habet ἐπέστελλε τῇ βουλῇ. Igitur nemo, puto, harum rerum vel paulisper peritus dubitabit, in Graecis hoc loco, de quo quaerimus, mecum reponere: Κυνὸς δ' ἦν ἐπιστολὴ, καὶ τὸ Κηνωρίνου στρατόπεδον ἐνόςει, κ. τ. λ. *Exorta erat Canicula;* (aderat

Flagrantis atrox hora Caniculae.)

Itaque morbi grassabantur in *Censorini castris* &c. *Solis* ortus plerumque ἀνατολὴ dicitur, quamquam & μεθ' ἡλίου ἐπιστολὴν minime male apud Nostrum legatur, de *Bell. Civil.* V. p. 724. b. Sed in reliquorum siderum ortu inprimis proprius huic vocabulo ἐπιστολὴ locus est: adeoque κυνὸς ἐπιστολὴ est *Caniculae exortus*: quemadmodum etiam, ubi apud *APOLLONIUM RHODIUM*, *Argonaut.* Lib. II. v. 529. legitur:

Ἀντολίων προπάροιθε κυνὸς ῥέζουσι θυηλάς.

illae ἀνατολαὶ κυνὸς vulgari sermone a Scholiaste exponuntur per ἐπιστολὴν τοῦ κυνός. *Caniculae* autem exortum pro ipsis diebus *Canicularibus* dici, ita usitatum & Graecis & Romanis, ut nemini alienum videri debeat. Denique tota illa verborum constructio,

rat, sive ad id tempus libertatem suam vindicaverat, devicta est, Romanoque imperio subiecta. *k*)

V. SYRIACUS hunc excipit *Liber*; *l*) quo res a Romanis adversus Antiochum M. Syriae Regem, sive in Europa, sive in Asia gestas, copiose exponit APPIANUS; tum vero succedentium Syriae Regum breviter historiam persequitur, usque ad ultimum illum Antiochum, quem Pompeius, victo Tigraue, qui Syriam per quatuordecim annos tenuerat, precario regno spoliavit, Syriamque in Romanae provinciae formam redegit. Ut iustam libri mensuram compleret Auctor, *Romano-Syriacae* illi historiae praecedentium Seleucidarum Syriae Regum res gestas & fata usque ad Antiochum M. subiecit.

Qui vero Vir longe doctissimus, cuius alias auctoritas, apud me, sicuti debet, plurimum valet, APPIANUM nostrum conceptissimis verbis accusavit, quod in hoc *Syriaco libro PLUTARCHI compilatorem* sese prodiderit, atque etiam inepte Biographum illum *descripserit*; *m*) is certe (nisi

χυνὸς δ' ἦν ἐπιτολὴ, καὶ τὸ Κηνσωρίνου στρατόπεδον ἐνόσει, cum & aliàs admodum usitata, tum vero simillima ei est, qua utitur idem noster Auctor, *Bell. Civil. I. p. 358. a.* Θέρπος δ' ἦν ἡ δὴ, καὶ προγραφαὶ δημάρχων ἐς τὸ μέλλον. καὶ οἱ πλούσιοι . . . ἐνδηλοῖσάφως ἦσαν ἐσπουδακότες κ. τ. λ. Cum iam aestas atque tempus creandorum tribunorum plebis adesset; aperte operam dabant divites &c.

Quod si cui nimius etiam fortasse videar fuisse in adstruenda satis perspicua loci istius nostri emendatione, nos quidem non poenitebit, uno aut altero exemplo demonstrasse, quamquam multis errorum millibus Graeca APPIANI, quae in *impressis* Exemplaribus ad hunc diem leguntur, nostrâ operâ liberatum iri recipimus, non tamen eos nos esse, qui novaturiendi quodam pruritu, aut alia temeritate, ad vulgatas lectiones citra iustas causas loco suo movendas, cum aliisque commutandas, abripiamur.

k) De eodem *Illyrico Libro* conf. *Seç. III. num. xv.*

l) Vide *Seç. III. num. xii.*

m) IO. AUG. ERNESTI in *Dissert. de Fide Historica recte aestiman-*

forte aliud quid in mente habenti haec ei excidisse putanda sunt) vereor, ut umquam APPIANUM vel cum *Plutarcho* contulerit, vel etiam per se ipsum inspexerit. Ex PLUTARCHO in caeteris libris nihil sumsisse APPIANUM, deinceps demonstrabimus; n) sed in hoc *Syriaco* libro nihil magis ne sumere quidem potuisse, res paene ipsa loquitur; quoniam nullius vitam ex iis viris, quorum res gestae aut fata paulo copiosius hoc libro exponuntur, *Plutarchus* conscripsit. o) Sed nimirum *Parthicum* illum librum, qui falso a plerisque APPIANO tribui solet, in mente habuisse Vir doctissimus videtur.

VI. MITHRIDATICO libro grave illud ac tam diuturnum, quam varium atque multiplex, cum Pontico Mithridate a Romanis gestum bellum, feliciterque tandem, Pompeio duce, confectum, copiose adcurateque descriptum est. Eidem libro quasi epifodica historia *Piratici belli*, eodem Pompeio duce confecti, opportuno loco inseritur. In eo libro, qualis hodie cum in *manuscriptis* Codicibus, tum in *impressis* exstat, unum folium, quo finis illius con-

da, Lipsiae 1746. defensa, & recusa in *Opusculis Philologicis Criticis*, quae Lugd. Bat. 1764. multis locis emendata & aucta prodierunt. Ibi §. 47. pag. 98. edit. Lugd. de innocentissimo nostro Scriptore durum hoc ac nimis sane (praefiscine dixerim) iniquum legitur iudicium: APPIANUM omnes, qui diligenter intelligenterque legerunt, cognoverunt ineptum Graecorum, inprimisque PLUTARCHI compilatorem, quem etiam interdum ita descripsit, nominatim in *Syriacis*, ut aut non intellexisse aut festinantissime scripsisse appareat.

n) Vide Sect. VI.

o) Nam quae de Pompeio (p. 119.) itemque de Demetrio Poliorceta, Antigoni filio, (pag. 122.) brevissimis verbis commemorat APPIANUS, ea ex PLUTARCHO desumpta esse, frustra ac praecario aliquis dixerit; non esse autem e PLUTARCHO descripta, quisque se ipse condocere potest, qui nostrum Scriptorem cum Chaeronensi polygrapho conferre voluerit. Neque vero illam de amore Antiochi I. Seleuci Nicatoris filii, historiam, quam (pag. 126. med. & sq.) APPIANUS refert, ex eiusdem Plutarchi *Demetrio* (pag. 907.) descriptam putabit quisquis cum

tinebatur, perperam in frontem libri esse reiectum, iam supra est a nobis data occasione monitum. p)

VII. Sequitur CIVILIVM BELLORUM historia; cuius primo Libro intestinarum illarum turbarum enarratio, quibus lacerata diu ac tandem oppressa est Romanorum Respublica, a Gracchorum seditione usque ad Syllae obitum perducitur; primique triumviratus calamitatibus historia Sertoriani belli in Hispania gesti, motuumque a Spartaco in Italia excitatorum, subiicitur.

VIII. Secundus de BELLIS CIVILIBUS Liber, a Catilinae incipiens coniuratione, alterum triumviratum exponit, in Iuliique Caesaris caede definit.

IX. Tertius turbarum ab Antonio Octavianoque post mortem Caesaris excitatarum continet initium, ac novorum Triumvirorum gesta adversus Caesaris interfectores, usque ad Decimi Bruti interitum, exponit.

X. Quartus CIVILIVM BELLORUM Liber proscriptionum caediumque a Triumviris editarum horrendas scenas graphice depingit, ac bellum adversus reliquos Caesaris interfectores, M. Brutum Cassiumque, confectum refert.

XI. Quintus Liber Octaviani Antoniiue mutuas dissensiones enarrat, & in Sexti Pompeii, cum quo grave bellum Octavianus sustinuit, interitu finitur. Is liber in fine mutilus est; nam & extremi inter Octavianum Antoniumque dissidii pugnaeque Aetiacae enarratio, & devictae ab Octaviano Aegypti historia, de qua supra dictum est, q) desiderantur.

Appiani narratione Plutarchum contulerit. In eorum autem gratiam, quibus istam instituere collationem libuerit, hoc loco adnotare iuvabit, in illa APPIANI narratione pag. 126. c. pro ἐς τὸ πάθος αὐτὸ, legendum esse ἐς τὸ πάθος αὐτοῦ. Ibidem, e. pro ἐπιμελείας legendum ἐπιθυμίας. Pag. 127. c. pro προτιμότερον αὐτῷ θανάτου leg. προτιμώμενον αὐτῷ θανάτου. Pag. ead. e. pro τὴν ὁρμὴν leg. τὴν γνώμην: idque cum ex Augustani Codicis, tum ex Vaticanis, auctoritate.

p) Ad Scđ. III. num. xiv. not. ζ.

q) Scđ. III. num. xxi.

SECTIO VI.

Demonstratur: PARTHICUM LIBRUM, qui inter APPIANI Scripta legitur, NIHIL AD APPIANUM PERTINERE; FALSOQUE PLAGII CULPAM in Scriptorem nostrum esse collatam.

I. Exstat inter APPIANI opera cum in *impressis* libris, tum in *manuscriptis* cunctis Codicibus, qui quidem pleniorum aliquam collectionem librorum Scriptoris nostri superstitum continent, †) monstrum quoddam libelli, e PLUTARCHI *vitis Crassi Antonii*que miserrime confarcinati; quo *bellorum adversus Parthos*, a Crasso primum, tum ab Antonio gestorum, minime inter se apta atque cohaerens enarratio quaedam continetur. Atqui ad intelligendum, ab APPIANO nostro proficisci minime potuisse putidum illum, nescio cuius, plagiarii foetum, fatis superque esse debebat, hoc ipsum observasse, quod iam modo dixi; quod idem etiam a plerisque, qui APPIANUM tractarunt, observatum est: nimirum, e *Plutarcho*, atque admodum quidem puerili etiam ratione, compilatum esse eum libellum, ac neque dictionis colore, neque tota ratione, qua eius libri argumentum pertractatum est, quidquam cum APPIANI scriptis commune habere. Sed nescio, quo casu, quoque APPIANI infortunio, aut qua summorum quoque Virorum sive dormitatione, sive etiam obstinata quadam occaecatione, factum est, ut nihilo minus, quoniam scilicet in *manuscriptis* Codicibus ei libello nomen praefixum *Appiani* erat, hi puerilem istam ineptissimamque compilationem, pro PARTHICO eo LIBRO, qui ab APPIANO scriptus iam pridem intercidit, uno ore venditarint, totiusque illius flagitii culpam in gravissimum nostrum innocentissimumque Scriptorem non erubuerint conferre.

†) In *Augustano* Codice, in *Mediceo*, in duobus *Regiis Parisiensibus*, duobus *Vaticanis*, & *Venetis* duobus: quorum quidem Codicum nullus ante *Seculum decimum quartum*, plerique recentiori etiam aetate, conscripti sunt.

II. Ea res, dici vix potest, quantam nihil tale merito APPIANO conflaverit invidiam, quantumve ad deprimentam nobilissimi Scriptoris auctoritatem contulerit. Nam ex quo ipse APPIANI *Editor*, HENRICUS STEPHANUS, qui sane Scriptorem eum, cui patrocinium addixerat suum, non temere, neque incognitâ causâ diffamaturus debebat videri, non solum persuaderi sibi passus est, ut inconditum hunc atque informem libellum pro *Parthica* illa historia haberet, quam suo nomine APPIANUS edidisset; verum etiam singulari *Commentario* de professo conatus est ostendere, qualis fuerit ista, quae APPIANO peculiaris esse existimatur, alienorum Scriptorum usurpatio: a) ex eo igitur tempore, mirum non est, auctoritate STEPHANI deceptos multos in eandem de eo libello eiusque auctore sententiam ivisse. Ac STEPHANUS quidem non sane obtrectandi animo illud in auctorem, quem edebat, dixerat; potius eo magis in pretio habendum censuerat APPIANUM, quod eo potissimum modo & PLUTARCHUM & alios Scriptores excerpisset. Sed mox eam rem, prout nimirum illa, si modo vera esset, merebatur, in aliam partem interpretati sunt alii; ut per risum iam atque contemptum alienorum laborum fucum vocitarent APPIANUM: quae infamiae nota, gravissimi Scriptoris nomini iniusta, praeludente acerrimo eiusdem obtrectatore IOSEPHO SCALIGERO, b) mox com-

a) HENR. STEPHANUS in fine *Adnotationum in APPIANI Librum de Rebus a Romanis adversus Parthos gestis*, pag. 46.

b) IOS. SCALIGER in *Animadversionibus in Chronologica EUSEBII*, ad an. MMXXI. pag. 177. col. b. -- Quod quoniam SCALIGER a se impetrare potuit, ut eiusmodi plagii, tam puerili praesertim conatu commissi, bonum APPIANUM convictum declararet, iam minime mirum est, si alia praeterea multa, tam dura, quam iniuriosa, in eundem praeclarissimum Scriptorem ab homine supercilioso dicta legimus; cuius nota caeteroquin atra bilis est, ac iniuriarum torrens, quas in eos effundere solebat, quorum finistrum fidus ita tulerat, ut magno SCALIGERO displicerent. Igitur, quum de *Deliriis APPIANI*, (*Canon. Isagog. Lib. III. p. 346.*) de iis quae ab eodem balbutita, (*Animadvers. ad Eusebii*

muni doctorum virorum calculo comprobata est, atque

Chronol. ad an. DCCCXC. pag. 84.) quae *imperite* (ibid. ad an. MCMXCII. p. 168.) quae *portentose dicta* (ibid. ad an. MMXL. p. 212.) criminatur SCALIGER, & quae sunt eius generis alia APPIANO tributa elogia, lego; tum iratum quidem APPIANO SCALIGERUM fuisse, video: quo iure id factum sit, sine ira & studio mihi quaerere licet. Et quamquam a communi mortalium forte non exemptum inveni Scriptorem meum, quin hinc inde aliquid ita dixerit, ut curatius quodammodo, aut propius ad rei veritatem, dici potuisse videatur; tamen vel plane iniuriose, vel nimis saltem acerbe ac nimis confidenter de Scriptore nostro iudicasse SCALIGERUM reperio.

Nam ut ad quasdam ex obtreccionibus, in APPIANUM a vehementissimo adversario collatas, figillatim accedam: quis credat, universae historiae Romanae Scriptorem, qui regum Romanorum res gestas peculiari etiam Libro (ac summa quidem cum veracitatis laude, iudice PHOTIO) descripserat, qui idem in *Prooemio* operis sui (p. III. e.) disertis verbis dixerat, » *per* » *dimidiam partem priorum quinque seculorum*, intra quae Italiam fibi subiecerunt Romani, *penes Reges fuisse imperium*: « quis ergo credat, eundem Scriptorem alibi (de *Bellis Civ.* Lib. I. p. 412. c.) dicturum fuisse, *ultra quadringentos annos* regibus subiectos fuisse Romanos? Quis, nisi obtreccandi studio plane occaecatus, non videat, non delirasse eo loco APPIANUM, quod SCALIGERO (*Canon. Isagog.* Lib. III. p. 346.) dicere placuit; sed pro ἐξήκοντα ὀλυμπιάδας, quod citra ullum dubium scripserat APPIANUS, a festinante quodam librario ἐκατὸν illud, quod in lineis sequentibus his occurrit, vitiose etiam huc fuisse traductum? Qui si idem error eum quoque Codicem, quo *vetus Interpres* olim usus est, occupaverat; non tamen omnia exemplaria pervasit. Nam in *Augustano* quidem Codice itidem vitiose hic locus expressus est, quod in numero designando minime mirum videri debet; sed, alio errore, pro eodem ἐξήκοντα ibi εἴκοσι legitur.

Libro quarto de *Bellis Civilibus* historiam caedis Ciceronis, quae ad Formianum eius, prope *Caietam*, facta est, enucleate satis exposuit APPIANUS, atque etiam hoc diserte adiecit, (p. 600. a. b.) *se se, ut suis oculis quodammodo casum istum celebratissimi viri* (conf. ibid. p. 601. b.) *subiiceret, ipsum etiam locum eum, quo ea caedes patrata est, visitasse*. Iam cum in illis Appiani verbis, pro KAIHTHN vel KAHTHN (sic enim sine litera iota etiam scriptum hoc nomen invenitur in Codice *Diodori Siculi*, Lib. IV. conf. edit. *Wesselingii*, T. I. p. 300, not. a.) vitiose legatur

cum in aliorum scriptis, c) tum in GERARDI IO. VÖSSII

ΚΑΠΥΗΝ: quis non videat, quam pronus fuerit librariorum lapsus, in proprio nomine praesertim eo minus etiam mirandus, quamque levissimus ex ΚΑΗΤΗΝ in ΚΑΠΥΗΝ fuerit transitus? aut quis iam ferat *portentosam* (sic enim vere adpellaveris) SCALIGERI in illa APPIANI verba observationem? quum, *Locum*, inquit, ubi Cicero interfectus est, PLUTARCHUS Καίτης vocat. Nescio, an Καίτης, vel Καίτης legendum, ut apud EUSEBIUM. APPIANUS ex hac depravata PLUTARCHI lectione divinatur, prope Capuam interfectum esse.

Qui sibi eiusmodi lasciviam in nobilem Scriptorem permisit; nae is, mirum non est, si idem, ubi eius auctoris aliquod non nimis forte adcurate dictum ipsi stomachanti in manus incidit, illud *portentosum* esse clamavit; si, ubi a narratione alterius cuiusdam scriptoris, quem defendendum SCALIGER susceperat, paululum dissentire aliquid, quod APPIANUS habet, visum est, id eo ipso pro falso, minimeque audiendo, declaravit; denique si ei interdum usu venisse videtur, ut verbis quibusdam nostri Auctoris, quum sanum per se sensum satis plane funderent, contradicendi studio abreptus, eam sententiam subiiceret, in qua confutanda iactare se posset ipsius oratio. Cuius generis, de quo postremo loco dixi, unicum exemplum liceat adicere. In *Animadversionibus in Chronologica Eusebii* ad an. MDCCCCXCII. (p. 168. col. a.) haec scripsit SCALIGER: Reges quidam ὑπόφοροι (Romanis) erant; in quibus Herodem Magnum ponit APPIANUS, satis imperite. Nam nunquam Herodes Caesari tributarius fuit. Hoc si verum esset, eius clara exstarent in Iosepho indicia; ex cuius libris palam est, Herodem nihil minus, quam stipendiarium populi Romani aut tributarium Caesaris fuisse. In eiusmodi non semel lapsum APPIANUM deprehendimus. Quare audiendus non est. Eandem Scriptoris nostri reprehensionem paulo deinceps repetit ferox obtrectator, eodem loco, quo alienorum laborum fucum lepide, ut ipsi videbatur, APPIANUM nominavit. Iam vero ipsa auctoris verba si inspicias, quae hic confutasse sibi visus erat SCALIGER; (sunt autem Libro V. de Bellis Civil. p. 715. c. d.) nihil ibi videas de Herode sive populi Romani stipendiario, sive Caesaris tributario. Nihil amplius, quam hoc, dicit Appianus: »M. Antonium, quum in eo esset, ut in bellum proficisceretur Parthicum, pro ea auctoritate, qua apud Senatum valebat, qui, »quidquid ipse vel effecisset, vel effecturus esset, ratum fore »declaraverat, pro lubitu plures Asiae principes, & in his Herodem, Reges adpellasse: illud autem utique non fecit, (inquit

Commentariis de Historicis Graecis, itemque de Arte Histo-

Appianus) » nisi certam ab eis mercedem pactus : « ἐπὶ φόροις ἄρα τεταγμένοις. Quod ipsum, mutatis verbis, eadem sententiâ, de Herode IOSEPHUS tradit, *Antiq. Iudaic.* Lib. XIV. cap. 26. (edit. *Havercampi* cap. xiv. §. 4. Tom. I. pag. 727.) ubi, *Antonium*, dicit, *Herodi operam suam in ea re pollicitum esse*, τὰ μὲν κατὰ μνήμην τῆς Ἀντιπάτρου ξενίας, τὰ δὲ καὶ ὑπὸ χρημάτων, ὧν αὐτῷ Ἡρώδης ὑπέσχετο δώσειν, εἰ γένοιτο βασιλεὺς, καθὼς καὶ πρότερον, ὅτε Τετράρχης ἀπεδέδεικτο : partim *Antipatri recordatione*, cuius ipse usus fuerat hospitio, partim propter pecuniam, quam ei daturum se promittebat *Herodes*, si *Rex factus esset*, quemadmodum antea, cum *Tetrarcha factus fuerat*. Atque deinceps etiam, in bello Antonii cum Caesare, pecuniam atque frumentum ad Antonium misisse Herodem, discimus ex eodem IOSEPHO, Lib. XV. c. 10. (apud *Havercampum* cap. vi. §. 6. T. I. p. 758.) Neque vero aliena videri debet significatio illa, quam nomini φόροι eo *Appiani* loco convenire diximus; similiter enim, ut hoc utar, in alia quidem re, φόρους ἐρανίζεσθαι παρὰ τῶν μαθητῶν, vulgo etiam dici, pro ἐπὶ μισθῷ, ἐπὶ χρήμασιν διδάσκειν, POLLUX monuit, in *Onomastico* Lib. IV. cap. 6. §. 43. Denique si vel maxime ita interpretanda nitaris APPIANI verba, ea conditione, ut stipendium vel tributum sibi penderent; ne sic quidem quisquis non admodum fuerit calumniandi cupidus, vel inepti quidpiam vel falsi in illis Scriptoris verbis deprehenderit.

- c) CASPAR BARTHIUS, sicut ipse a *Iosepho Scaligero*, admodum etiam tum iuvenis, (cf. BAYLE art. *Barthius*, not. B.) maximi factus erat, ac velut divinum in primis ingenium celebratus; sic suo illi praeconi & admiratori hanc videtur referre gratiam voluisse, ut, quae illi temere interdum exciderant, ea honoris & officii causa non modo repeteret, ac circumferret, sed verbis etiam includeret. Nam quum alienorum laborum fucum APPIANUM adpellasset SCALIGER, atque alibi (*Can. Isagog.* Lib. III. p. 335.) monuisset studiosos, ut cum delectu tractarent illum auctorem; iam BARTHIUS distichon istud in *Appianum* confecit, quod FABRICIUS in *Biblioth. Gr.* adposuit:

Legas, monebo, cautior vagum auctorem;

clepit subinde versa dicta maiorum.

Idem, nullo omnino documento criminationem suam confirmare dignatus, atque etiam iniquissimo adeo loco, ubi illud haud sane absurdum APPIANI de Philosophorum genere quoddam iudicium (ex *Historia Mithridatica* p. 189.) adlaturus erat,

rica, in FABRICII *Bibliotheca Graeca*, d) ac tantum non in omnibus denique vel libris eis vel libellis, e quibus notitia aliqua Graecorum Auctorum peti solet, ita confidenter consignata, ut ne audiendi quidem visi sint rari nonnulli, qui ab ea culpa defendere APPIANUM conarentur. e)

Nostrium, veluti confecta res & convictus reus esset, *Exscriptoris aliorum Historici* titulo ornavit; (*Adversar. Lib. II. c. 12. p. 74.*) atque iterum alio loco, sed in eodem argumento, de toto hoc genere, inquit, inprimis pulcre APPIANUS; quamquam non negem ex alio quopiam, ut ei solitum. (*Adversar. Lib. XLIX. cap. 3. p. 2284.*) -- IOANNES RUALDUS, *Animadversione XX. in PLUTARCHUM* (ad calcem Tomi I. Edit. Paris. Operum PLUTARCHI p. 99. a.) PLUTARCHI *Compilatorem & in multis Exscriptorem* plane adpellare APPIANUM non dubitavit; & *Animadv. XXI. p. 101. a. APPIANUS*, inquit, *PLUTARCHUM syllabatum plerumque amat describere.* -- Eandem fere sententiam IO. AUG. ERNESTI calculo comprobata, iam supra vidimus, *Sectione V. not. m.*

d) VOSSIUS, de *Historicis Graecis* Lib. II. cap. 13. p. 223. & de *Arte Historica* cap. 22. FABRICIUS, *Bibl. Graec. Lib. IV. c. 12. T. III. p. 398.*

e) Retulit quidem FABRICIUS, loco iam modo citato, aequissimum FREINSHEMII iudicium, qui, in *Notis ad Flori Librum IV. cap. x. §. 4.* de auctore Parthici illius Libri loquens, *Exscriptorem Plutarchi* eum vocaverat, qui Appiani nomine circumfertur; cum Appianus (inquit) Plutarchi coetaneus, ne si voluisset quidem, furta tam insignia potuisset impune facere. Sed satis esse visum est FABRICIO, si illam FREINSHEMII suspicionem (sic eius gravissimi Viri verissimam sententiam adpellat) miro argumento ac parum solido niti, diceret. Neque magis audiendus eidem FABRICIO visus est FRANCISCUS BALDUINUS, qui, cum Libro I. de *Institut. Historiae* pag. 87. observasset, bene multa e Plutarchi Crasso in Appiani Parthicis reperiri; id factum, coniecerat, non ab ipso Appiano, qui Plutarchi fuerit aequalis, sed a librariis, ut supplerent aliquam in Appiani commentariis lacunam. -- Dubitandum saltem etiam atque etiam esse, ulla-ne ratione APPIANO tribui Parthicus ille Liber posset, monuerat ANDREAS SCHOTTUS, in *Commentario ad M. SENECAE RHETORIS Controversiarum Librum II. Controv. IX.* (p. 105. b. Edit. Paris. 1613. in fol.) Ubi quum, post PLUTARCHUM in Crasso, etiam ad APPIANUM in Parthicis provocasset, haec verba

III. Iam, quin APPIANUS *Parthicam Romanorum Historiam* ediderit, dubium vix ullum esse potest; atque de eo libro iam supra a nobis nonnulla commodo loco (*Sectione III. num. XIII.*) dicta sunt. Sed quod si haec, de quo nunc quaerimus, compilatio hac unâ de causâ, quod librario cuidam nomen eidem APPIANI praefigere placuit, pro genuino illo Scriptoris nostri *Parthico libro* habenda sit; cum reclamet refragereturque quidquid de toto APPIANI genere conscribendi historiam ex reliquis eiusdem Scriptoris libris, deperditorumque librorum fragmentis, compertum habemus: iam valere profecto iubeamus necesse est omnem Criticam Artem, ac pro meris sive somniis sive calumniis habeamus quaecumque a Viris doctrinâ ac sagacitate praestantibus de librorum quorundam *Πευδευρύπα-*

adiecit: *Si modo ille Liber APPIANI est, quod hic ex illo ad verbum transcriptus sit.* -- Sed iam multo antè hos omnes, atque etiam prius quam ipsius HENR. STEPHANI Editio APPIANI Annotationesque in hunc *Parthicum Librum* lucem vidissent, factis quidem praeclare, sed nemine aurem praebente, APPIANI nostri causam defenderat, ac putidum illud *plagii crimen*, nobilissimo Scriptori temere impactum, diluerat GUILIELMOS XYLANDER in *Annotationibus in Dionem Cassium*, Latinitate ab ipso donatum. Cuius verba ex REIMARI editione DIONIS, Tom. II. p. 1396.) operae pretium fuerit huc transcribere: „*Augarus* (inquit) a PLUTARCHO *Ariamnes* nominatur: ab „APPIANO *Acbarus*; cum tamen tota narratio (PLUTARCHI) „de Craffi bello Parthico interituque ad verbum ferme *Appiani* „*Parthico libro* sit inserta, non minor ea septem paginis. Quod „cum demirarer animadversum a me utriusque lectione, in eam, „veni cogitationem, *primam ac maiorem partem eius libri*, qui „fuit de rebus Parthicis ab Appiano conditus, intercidiſſe, ac a „quodam alio ex Plutarcho, quantum eius potuit fieri, *supple-* „*tum fuisse*. Nam profecto etiam haec, quae post finem ver- „borum Plutarchi Appiano intextorum sequuntur, minime cum „prioribus cohaerent: *deest enim omnis Parthica Historia a morte* „*Craffi usque ad Ventidii contra Labienum bellum*, quam haud „dubie diligenter Appianus persecutus fuerat, sed cum anteceden- „tibus periit. Quin immo reliqua etiam pars istius Parthici fere „*tota ex Antonio Plutarchi est descripta*. Id, etsi nonnihil alie-

φων ac *suppositiorum*, quos vocamus, ratione, qui celebrium Auctorum nomina mentiantur, passim disputata legimus.

IV. Sed quoniam, veluti coniuratione quadam contra APPIANUM facta, ita solet a plerisque plagii crimen eidem impingi, ut non solum *Plutarchum*, sed etiam alios saepe Scriptores, compilasse dicatur; de toto hoc genere accusationis video mihi esse hoc loco dicendum. Ac primo quidem, *Utrum omnino*, quum nono ab Urbe condita seculo universam Romanam historiam, inde ab origine gentis, conscribendam suscepit APPIANUS, earum rerum memoriam, quae ante ipsius aetatem gesta sunt, ex aliis Scriptoribus repetere debuerit, nec ne? de hoc quidem nulla, opinor, quaestio esse debet. f) *Quibus auctoribus usus sit?* &

» num ab hoc loco, tamen obiter commemorare volui; ut, si
 » qui haec nostra legentes fortassis eandem rem animadvertis-
 » sent, quid nos sentiremus, intelligerent, rudioresque dubita-
 » tione aliquantum solverentur. «

Cui acquissimae pariter verissimaeque XYLANDRI sententiae qui e recentioris memoriae scriptoribus accefferit, satis mirari non possum, me neminem adhuc praeter unum doctissimum DIONIS CASSII Editorem HERM. SAM. REIMARUM, reperisse. Is autem, postquam Xylandi verba, modo a nobis adposita, & ipse in Praefatione ad Dionem suum, §. 14. pag. xxii. retulerat, haec subiecit: *Vere omnino haec Xylander; nec dubito, illum alium, qui haec Plutarchi mutilo Appiani Parthico inserfit, fuisse librarium, qui ut vendere magis integrum Appianum posset carius, ex furto lucrum captarit.* In quo caetera perspecte ac praeclare REIMARUS; hoc minus adcurate, quod, Plutarchi narrationem mutilo Appiani Parthico insertam esse, dixit. Non enim mutilus Appiani Parthicus, sed nullus, ad nos pervenit: neque inserta Appiani Parthico libro sunt illa, quae PLUTARCHO debentur; sed ex his ipsis tota farrago *suppositi* illius Parthici libri corrasa atque consuta est, praeter Exordium libelli, quod nimirum ex ipsius APPIANI Syriaco libro (pag. 120.) repetivit Compiler.

f) Sunt tamen inter APPIANI obtrectatores, qui ita incaute hunc nostrum Scriptorem accusare sustinuerint, tamquam id ipsum, quod ex aliis Scriptoribus Historiam suam hausserit, ei vitio ver-

qua ratione scripta horum in usum converterit suum? id unice in hac tota disputatione quaeri cum ratione potest. Ac ad priorem quidem quod adinet quaestionem, *de Auctoribus*, quos secutus sit *Scriptor noster*; non nimis facile ad eam responderi posse, fateor: quoniam & parcissimus APPIANUS est in citandis suorum Auctorum nominibus, & longe etiam maxima pars antiquiorum illorum Scriptorum, e quibus citra dubium sua hausit Noster, iam dudum periit, ut, quibusnam prae caeteris usus sit, aut quid ex eorum quoque desumerit, frustra hodie quaeras. Quod si tamen ex iis Auctoribus, quos ab APPIANO per occasionem & velut in transitu advocatos reperimus, de caeteris licet coniecturam capere; summā cum veri specie colligetur, nonnisi probatissimos quosque ac vetustissimos Auctores, &, quoad fieri poterat, coaevos, in quaque historiae suae parte esse secutum. Atque id eo facilius, quisquis non praeoccupatum contra APPIANI auctoritatem ad hanc quaestionem animum adtulerit, sibi persuadebit; si illam ab omni adfectione alienam gravitatem, illamque sine humilitate simplicitatem, quae universam APPIANI scriptionem nobilitant, consideraverit; si porro illam summae veracitatis laudem cogitaverit, Scriptori nostro a PHOTIO tributam; denique si secum reputaverit, quam parum sit probabile, hominem literatum, qui primum Romae sub ipso Imperatorum conspectu in causis agendis fuisset versatus, qui dein in nobilissima provincia, eademque literarum studiis eo ipso tempore florentissima, ad praecipuam dignitatem fuisset evectus, tam parum parcere suae famae voluisse, ut, cum & nominis celebritate g) & muneris dignitate inter caeteros

tere voluissent. E quorum numero ne VOSSIUS quidem exemptus est, qui (*de Historicis Graecis* l. c.) ita scribit: *APPIANUM Scaliger vocat alienorum laborum fucum. Sane; multum Polybio debere, ac Plutarchum ad verbum exscribere solitum, viri docti iam diu observarunt.*

g) Certe nominis sui celebritatem (minime quidem gloriose, sed

conspicius esset, nunc miseram aliquam compilationem, ex proximo quoque & mediocri ac minoris ordinis scriptore, aut etiam ex nobilioris cuiusdam Scriptoris, sibi coevi, paulo ante in lucem editis voluminibus confarcinatam, pro *Historiarum Romanarum Corpore*, cuius ipse se *Auctorem* profiteretur, in vulgus edere non dubitasset.

V. Ac ne temere a nobis, aut nimio quodam in nostrum Scriptorem studio, dictum hoc videatur, quod de *Auctoribus ab APPIANO citatis* monuimus; haud abs re erit, seriem eorum Scriptorum, quotquot ab eodem citatos enotavimus, hoc loco adponere. Eos autem pro temporum ordine, in quorum temporum rebus gestis illi scriptores ab APPIANO citantur, collocare, commodissimum putavimus.

1. Igitur primum in *Celtico libro*, ubi Dorfonis cuiusdam, sacerdotis, tam felicem quam religiosam audaciam commemoravit, qui, obsesso a Gallis Capitolio, solenne sacrificium in Vestae templo peracturus, ex arce per medios hostes illaesus transierat, peractisque sacris in Capitolium rursus incolumis evaserat; ibi eius rei, cuius nullam apud alium scriptorem, qui hodie superfit, mentionem factam reperio, CASSIUM auctorem testatus est Appianus. *h*) Is autem sine dubio LUCIUS ille CASSIUS HEMINA est, quem A. GELLIUS quoque simpliciter CASSII nomine citavit. *i*) Is *quatuor libros Annalium* ediderat; &, quamquam longe posterior fuit iis temporibus ad quorum

ingenua illa simplicitate, quae in universo APPIANI opere per-lucet) in fine *Prooemii* cum aliis verbis, tum his ipsis indicare videtur, quum, *quinam autem sim*, inquit, *harum historiarum scriptor, multis notum est*. Τίς δὲ ἂν ταῦτα συνέγραφα, πολλοὶ μὲν ἴσασι. . . καὶ εἰ τῆ σπουδῇ καὶ τὰ λοιπὰ μαθεῖν, ἔστι μοι καὶ περὶ τούτου συγγραφὴ. Caetera autem qui volet (de vita mea) scire, ex *Commentariis nostris* de eo argumento scriptis poterit cognoscere.

h) In *Excerpto* apud VALESIIUM p. 557. ubi in Ms. quidem Καύσιος erat; quod recte utique a VALESIO in Κάσσιος mutatum videtur.

i) *Noët. Aulic. Lib. XVII. c. 21.*

historiam eo loco testis ab APPIANO advocatur, quum ineunte septimo demum post Urbem conditam seculo vixerit, erat tamen *ex antiquissimis*, qui exstarent, rerum Romanarum scriptoribus, eoque nomine & a PLINIO plus semel laudatus est, qui etiam disertis verbis *vetustissimum auctorem Annalium* eundem adpellavit. *k)*

2. De Alexandri M. rebus in Asia minori gestis, HIERONYMUM testem citavit. *l)* Is HIERONYMUS CARDIANUS est, qui proxime post Alexandri aetatem vixit, atque *Rerum ab Alexandro itemque a proximis eius successoribus gestarum Historiam* conscripserat. *m)*

3. In *Annibalica* Historia Q. FABII PICTOREM, aequalem temporibus illis scriptorem, citavit; quem eundem LIVIUS in eadem historia potissimum habuerat auctorem. *n)*

4. In historia excidii Carthaginis, POLYBIUM adfert auctorem. *o)*

5. In belli Numantini historia P. RUTILIUM RUFUM testem advocat, qui eo ipso bello tribunus sub Consule Scipione militaverat. *p)* Is autem doctus vir, & graecis literis eruditus, Romanam historiam Graeco sermone conscriptam ediderat. *q)*

k) PLINIUS *Hist. Nat.* Lib. XIII. c. XIII. §. 27. & Lib. XXIX. c. 1. §. 6. Conf. VOSSIUM, *de Historicis Latinis* L. I. c. 7. p. 26 sq.

l) Libro *Mithridat.* p. 175. d.

m) De eo vide VOSSIUM *de Hist. Graecis* L. I. cap. XI. p. 65 sq. De aetate autem ac persona eiusdem HIERONYMI praecipue constat ex DIODORO SICULO, Lib. XVIII. c. 42. & 50. & Lib. XIX. cap. 44.

n) APPIAN. *Annibal.* p. 329. b. LIVIUS Lib. XXII. cap. 7. & alibi. Eius FABII fidem historicam contra POLYBII reprehensiones peculiari commentatione defendit IOH. AUG. ERNESTI, quae *Opusculis* eius *Philologicis Criticis*, p. 102 sqq. inserta est.

o) Libro *Punico* p. 82. e.

p) APPIAN. *Hist. Iberica* p. 305. b. & ex eo SUIDAS v. Πουτίλιος.

q) Vide VOSSIUM *de Hist. Lat.* Lib. I. cap. 9. p. 37 sq. & *de Hist. Graec.* Lib. I. cap. 22. p. 141 sq.

6. In rerum *Gallicarum* historia, ubi de Caesaris bello cum Helvetiis ac Tigurinis agit Scriptor noster, eodem loco cladis illius ignominiaeque mentionem facit, quam superiore tempore A. U. 647. a Tigurinis passus erat L. Cassius Consul; ibique, quamquam & ipse CAESAR in *Commentariis* suis *r*) eiusdem rei eodem loco mentionem fecerat, tamen alium antiquiorem atque coevum, ut videtur, testem advocare maluit. In *Epitoma* certe libri *Celtici*, quae hodie superest, *s*) ubi de illa clade agitur, ad CLAUDII PAULI *Annales* (Παύλου τοῦ Κλαυδίου χρονικὰς Συναρτάξεις) provocatum videmus. Sed cum non nisi singulari quadam oblata occasione Scriptorem aliquem nominatim advocare soleat Appianus, suspicor, etiam eo loco ad singulare aliquod eius casus momentum, (forte, ubi de numero caesorum captorumque, de quo dissentirent scriptores, agebatur; *t*) aut quod ille *Annalium* Scriptor in eo ipso bello *u*) militasset) eum Auctorem fuisse a Nostro citatum; *x*) temere autem ab *Epitomatore* nomen illius Scriptoris, omissa ea re ad quam testimonio eiusdem usus APPIANUS erat, *Epitomae* huic fuisse insertum.

7. De Caesaris cum Crasso atque Pompeio conspiratione verba faciens APPIANUS, *Scriptorem eius temporis VAR-*

r) CAESAR de *Bell. Gall.* Lib. I. c. 12.

s) In APPIANI Operibus, pag. 755. c. d. eiusdem, quae semper a nobis citatur, *Henr. Stephani* Editionis.

t) Sic ubi de numero caesorum agitur in pugna Pharsalica, auctorem citat APPIANUS *Asinium Pollionem*, qui ei pugnae inter Caesaris duces interfuerat. De caesorum autem numero in aliis praeliis, CLAUDII *Annales* a LIVIO duobus locis citatos legimus. Lib. XXV. 39. & XXXIII. 10.

u) Simili occasione RUTILIUM RUFUM citaverat Noster; neque dispari admodum ratione POLYBIUM & Q. FABIUM PICTOREM; locis iam modo ad num. 3. 4. 5. indicatis.

x) CLAUDII quidem, *Annalium Auctoris*, cum apud alios Scriptores, tum saepe apud LIVIUM, ac saepissime apud A. GELLII mentio occurrit. Mihique *Livium* cum A. Gellio conferenti, vix dubium videbatur, quin CLAUDIUS ille, quem *Livius* citavit,

RONEM, ait, *Historiam illius conspirationis singulari libro esse complexum, eumque Librum inscripsisse, Τριτάρονον*, id est, *Tria Capita*, vel *Monstrum Triceps*, aut, quemadmodum GELENIUS interpretatus est, *Tricipitinam Historiam*. γ) Is autem Scriptor, utrum sit doctissimus ille Romanorum

quem is *Graecos Acilianos libros secutum esse, eosdemque ex Graeco in Latinum sermonem vertisse* ait, (Lib. XXV. cap. 39. XXXV. 14.) quem eundem idem *Livius* plus semel una cum *Valerio Antiate*, alio *Annalium* Scriptore, nominat, (Lib. XXV. 39. XXXIII. 10.) non diversus habendus fit ab eo, quem *A. Gellius* aliàs simpliciter *CLAUDIUM*, aliàs *Q. CLAUDIUM*, tum *CLAUDIUM QUADRIGARIUM*, aut etiam nude *QUADRIGARIUM* vocat; quem eundem idem *A. Gellius* quoque cum *Valerio Antiate* saepius coniungit; & quem *VELLEIUS PATERC.* Lib. II. cap. 9. sicut & *RUTILIUM*, & eundem, quem modo nominavi, *Valerium Antiatem*, *Sifennae* aequalem fecit. *Sifenna* autem, (quod ibidem *Velleius* testatur) bello Numantino (circa A. U. 620.) iuvenis fuerat; sed opus belli *Civilis Syllani* post aliquot annos (scil. quam illud civile bellum compositum fuerat) ab eo seniore editum est. Ex quo colligitur, *CLAUDIUM* hunc eo ipso tempore vixisse, in cuius temporis historia eum ab *Appiano* testem videmus fuisse advocatum. Quoniam autem superiori seculo vixerat *ACILIUS*, eius *Annales* *CLAUDIUS* non modo in *Latinum sermonem* transtulisse, sed ad sua etiam tempora continuasse, intelligendus est.

Neque vero lectio ea, quae in *APPIANI* exemplaribus vulgo exhibetur, cum *Claudius Paulus*, non *Quadrigarius* aut *Q. Claudius*, vocatur, nobis ob stare debet, quo minus eundem *Q. Claudium Quadrigarium* ibi ab *Appiano* indicatum fuisse putemus. Sed quoniam caeteroquin non solum inter tot auctores *Annalium Romanorum*, quorum nobis nomina conservata sunt, nulla omnino *Claudii PAULI* mentio fit, sed etiam in tota *Claudia* gente nullus umquam *PAULUS* cognomine memoratur; vix dubitandum est, quin corruptum *PAULI* illud nomen debeat haberi: quod etiam *VOSSIUS* iudicavit de *Historicis Latinis* Lib. I. c. 10. pag. 44. *Augustanus* quidem *Codex* hoc loco nullum adiumentum potest adferre, quum tota haec *Celtici Libri Epitoma* in eo *Codice* non contineatur. Videndum interim erit, an, pro *Παύλῳ τῷ Κλαυδίῳ*, in aliis *Codicibus Κοιντῷ Κλαυδίῳ*, aut alia quaedam huius loci emendatio, inveniatur.

γ) *Civil.* II. p. 433. a. Καί τις αὐτῶν τήνδε τὴν συμφροσύνην συγ-

αc πολυγραφώτατος M. TERENTIUS VARRO, an ab hoc
diversus, quum a nemine alio ex Veteribus scriptionis
eius mentionem factam reperiam, in medio relinquo. Il-
lud moneo, in *Augustano* Codice, quemadmodum & in
Impressis, hoc loco *Varronis* illius nomen per literam B,
Βάρρων, scriptum esse; quum alibi, ubi *Varronis Historici*
ac Philosophi, inter eos qui tertio Triumviratu in pro-
scriptorum numero fuerunt, mentionem fecit Noster, re-
cte Ουάρρων exhibeatur. ζ)

γραφῆς, ΒΑΡΡΩΝ, ἐν βιβλίῳ περιλαβὼν ἐπέγραφε ΤΡΙΚΑΡΑ-
NON. -- Τρικάρανον autem aliàs etiam nomen olim fuisse inve-
nitur Castelli cuiusdam in Argivorum ditione siti; quod castel-
lum Demosthenis aetate sibi vindicabant Phliaii. Vide DE-
MOSTENEM ὑπὲρ Μεγαλοπολιτῶν, Tom. I. Edit. REISKII pag.
206. & HARPOCRATIONEM ac SUIDAM in ea voce. Quare
quamquam vulgo Κάρνηον, caput, per » literam in media voce
scribitur; tamen nihil opus erat, scripturam illius nominis
apud Nostrom h. l. in Τρικάρνηον mutare; quod fecit FREINS-
HEMIUS in *Supplementis Livianis*, Lib. CIII. cap. 74. quem se-
cutus est REIMARUS ad DIONEM CASSIUM Tom. I. pag. 146.
not. 218. *Freinshemius* autem hac etiam parte aliter cepisse
Appiani verba, quam illa per se sonant, videtur, quod totam
istam *Varronis* scriptionem pro mera *Satyra* habuerit, non pro
Historia illius Triumviratus, cui historiae mordax ille titulus
fuerit inscriptus. *Tricipitem* illam *conspirationem*, inquit, *velut*
infernale monstrum Cerbereo rictu absorbentem omnia, M. VAR-
RONIS SATYRA, sub titulo TRICARENI, perstrinxit.

ζ) Ουάρρων δὲ ἦν φιλόσοφος τε καὶ ἱστορίας συγγραφεὺς, ἐστρατευ-
μένος τε καλῶς καὶ ἐστρατηγηκώς. κ. τ. λ. De *Bellis Civil.* Lib.
IV. p. 616. e. Similiter aliorum *Varronum* nomen apud Nostrom
Ουάρρων, non Βάρρων, scriptum reperitur. Vide *Librum H. sp.*
pag. 286. b. & *Annibalicum*, pag. 323. c. Neque vero silentio
praeterire debeo, a *Vaticano* Codice, e quo *Appianum* trans-
tulit CANDIDUS, hoc nostro loco nomen illud *Varronis* plane
abfuisse. *Interpres* certe, omisso *Scriptoris* nomine, quem dicit
Appianus, his verbis locum istum latine reddidit: *Horum igitur*
consensum uno libro reprehendens quidam, Tricipitium eos nun-
cupavit. pag. 90. edit. *Mogunt.* 1522. nec aliter antiqua *Venetæ*
habet anni 1477. Sed & saepe aliàs in illo *Romano* Codice unam
aut alteram vocem, nonnumquam etiam plures quasdam, fuisse

8. In earum rerum historia, quae sunt a Caesare in Gallia gestae, ipsius etiam *Caesaris Ephemeridas* sive *Diarium rerum a se gestarum* citavit APPIANUS. aa) Quod si in eodem argumento a PLUTARCHO quoque ad id, quod ea de re scripserit CAESAR, provocatum videmus; satis ta-

omissas, quantum quidem ex *latina Versione* colligere licet, (quae satis presse Graeca verba, quatenus eorum vim perceperrat Interpres, sequi solet) comperimus: atque hoc ipso quidem loco non solum nomen Βάρρων vel Ουάρρων, sed etiam alterum, συγγραφεὺς, simul cum eo abfuisse, ex eadem versione facile patet. -- [* Verumtamen, quum satis sit notum, nomina Romana a *Vau* literâ incipientia, apud Graecos scriptores, pro librariorum lubitu, promiscue ita scribi solere, ut pro latina litera *Vau* modo diphthongum *ou* ponant, modo *β* consonam, quam fere ut *F* pronunciare vulgo consueverant; ista in scribendo *Varronis* nomine differentia haud satis utique caussae est, cur dubitemus quin eo loco, de quo quaerimus, eundem *Marcum Terentium Varronem*, cuius nomen alibi Ουάρρων scribitur, dixerit Appianus. Neque vero adeo incommoda videtur doctissimi FREINSHEMII interpretatio huius loci, supra a nobis relata: quam eandem etiam in Adnotationibus nostris ad Appiani librum II. de Bellis Civilibus, cap. 9. probavimus. Satis quidem illi interpretationi convenit cum his, quae alioqui de VARRONIS scriptis novimus.]

aa) In *Excerpto* ex APPIANI libro *Celtico*, num. XVI. apud URSINUM p. 353 sq. [*in nostra editione Appiani, n. XVIII. T. I. Part. I. p. 90.] de internecino illo bello agitur, quo Usipetes & Tenchtheros, Germanas gentes, prostravit exstirpavitque Caesar; qua clade *quadraginta* non χιλιάδες, quod vitiose apud URSINUM legitur, sed *quadraginta μυριάδες* hostium perierunt; quemadmodum recte (cum Caesare de *Bello Gall.* IV. 15. & Plutarcho in *Caesare* pag. 718. f.) exhibetur in *Epitome Libri Celtici*, operibus APPIANI inserta p. 756. c. In eodem igitur *Fragmento*, postquam de gentium illarum Germanicarum clade dixerat, sic pergit APPIANUS: Κατὰνὰ τε ἐν Ρώμῃ, τῶν τις συγγραφεῶν φησὶ, γνῶμην ἐσνεγκεῖν, ἐκδοῦναι τοῖς βαρβάροις τὸν Καῖσαρα, ὡς ἐναγὲς ἔργον ἐς διαπρεσβευσάμενους ἐργασάμενον. Ὁ δὲ Καῖσαρ, ἐν ταῖς ἰδίαις Ἀναγραφαῖς τῶν ἐφημέρων ἔργων, φησὶ, τοὺς Οὐσιπίτας καὶ Ταγχερίας, κεινομένους ἐκπιῶν ἐς τὰ ἀρχαῖα σφῶν, φάναι, πρέσβεις ἐς τοὺς

men evidenter ex PLUTARCHI cum APPIANO collatione adparet, Nostrium Chaeronensi scriptori, neque hoc ipso loco, neque in tota Caesaris Gallica Historia, quidquam debere. bb) Vellem, aequae facile alia difficultas expediri

ἐκβαλόντας Σουήβους ἀπεσταλχέναι, καὶ τὰς ἀπο-
κρίσεις αὐτῶν ἀναμένειν. Καὶ ἐν ταῖςδε ταῖς διαπραξέ-
ουσιν ἐπιθέσθαι κ. τ. λ. Romae Catonem, ait non nemo ex illius
temporis Scriptoribus, (is Scriptor Tanusius Geminus est, cuius
nomen male in Plutarchi Exemplaribus Γανύσιος legitur,) cen-
suisse, barbaris tradendum esse Caesarem, ut qui nefarium facinus
adversus eos, qui per legationes cum ipso egissent, patrasset. CAE-
SAR autem ipse in DIARIO RERUM A SE GESTARUM scribit,
Usipetes atque Tenchtheros, quum ab eo iussi essent pristinas suas
sedes ocys repetere, dixisse: se ad Suevos, a quibus pa-
tria pulsus fuisset, misisse legatos, eorumque re-
sponsa exspectare: atque inter eas legationes de improviso
in Romanos impetum fecisse.

bb) Scilicet quoniam in eadem historia PLUTARCHUS quoque (pag.
718. f.) ad id provocavit, quod ea de re CAESAR ἐν ταῖς
Ἐφημερίδς scripserit; possit fortasse aliquis, praeiudicio eorum
imbutus, qui e Plutarcho plurima sua hausisse Appianum sta-
tuerunt, sibi persuadere, etiam hanc ipsam, de qua agimus,
verborum Caesaris citationem eidem Plutarcho debere Nostrium.
Sed, praeterquam quod plane precario, ac nulla omnino ratio-
ne, illud affirmaretur; quoniam, quae via ad Caesaris scripta
Plutarcho patuerat, eadem sane Appiano non minus erat aper-
ta; quisquis sive hunc ipsum, de quo quaerimus, Scriptoris
nostri locum, sive reliqua Fragmenta, ex eadem Gallica AP-
PIANI Historia (num. XIII. XIV. ac XV. apud Urfinum) vo-
luerit cum Plutarcho conferre, is facile se ipse docere poterit,
ne posse quidem ea, quae Appianus habet, e Plutarcho esse
depromta: siquidem in quoque illorum Fragmentorum mentio-
nem factam rerum quarundam aut momentorum deprehendimus,
quarum rerum ne vestigium quidem apud Plutarchum occurrit.
Quo pertinent ea, quae hoc ipso loco respondisse Caesari Ger-
manorum legati referuntur; tum, quae *Fragm. XV.* de collo-
quio Ariovisti cum Caesare; quae *Fragm. XIV.* de occasione qua
Ariovistus petiverat, ut a populo Romano rex & amicus ad-
pellaretur; denique quae *Fragm. XIII.* de muro a Caesare ad
intercludendum iter Helvetiis exstructo, itemque de legatione
Helvetiorum ad Caesarem, relatum ab APPIANO legimus.

posset, qua premi eundem hunc APPIANI locum, in quo versamur, video. cc)

cc) Scilicet illud importuni habere idem *Appiani* locus, in quo versamur, videri potest, quod, quae verba ex *ipsius Caesaris scripto se adtulisse* diserte professus est APPIANUS, ea in *Commentariis* quidem de *Bello Gallico*, eo loco, ubi de eadem legatione Germanicarum nationum agit CAESAR, frustra quaerantur. Nam pro eo, quod apud *Appianum* est, *Usipetes atque Tenchtheros Caesari dixisse, se ad Suevos, a quibus domibus pulsi fuissent, misisse legatos, eorumque responsa expectare*, apud CAESAREM, de *Bello Gall.* Lib. IV. cap. XI. ad verbum sic legimus: *Petebant (Usipetes atque Tenchtheri) sibi potestatem faceret (Caesar) in Ubios legatos mittendi; quorum si Principes ac Senatus sibi iurando fidem fecissent, ea conditione, quae a Caesare ferretur, se usuros ostendebant: ad has res conficiendas sibi tridui spatium daret.*

Iam hoc quidem non magnopere movere nos debet, quod in rerum, de quibus ibi agitur, expositione a *Caesare* discrepare videatur *Appianus*; neque eo nomine reprehendendum Scriptorem nostrum, putaverim. Primum enim, quin potuerit atque etiam debuerit adcuratus Scriptor, non modo integra manente, sed etiam postulante, rei veritate, nonnumquam ab eo paulisper recedere, quod in *Commentariis* suis ipse *Caesar* retulit; id quidem non facile dubitabit is, qui iudicium illud, per se etiam satis probabile, cogitaverit, quod de eorundem *Commentariorum* ratione auctoritateque, ab ASINIO POLLIONE latum, apud SÜETONIUM legimus, in *Iulio*, cap. LVI. Atque ubi de eiusmodi re praesertim agebatur, quae magnam *Caesari* invidiam conflagraverat, eumque in criminationem laesae iuris gentium sanctitatis adduxerat; ibi eo facilius fieri potuit, ut sui quodammodo purgandi causâ nonnulla paulo aliter, quam res habuerat, ipse exponeret: quemadmodum etiam initio eius *Fragmenti*, de quo hoc loco agimus, haud obscure innuit *Notster*, se in ea re non nimis fidere *Caesaris* narrationi, *sibi*que (alios procul dubio probatos Scriptores de eadem re conferenti) videri, postquam illam de equitatu *Caesaris* victoriam retulissent *Germani*, tum primum demum legatos ad *Caesarem* misisse; *Caesarem* vero, retentis legatis, eos esse adortum. Sed in ea parte narrationis, ubi quaeritur, *Caesari* quid dixerint legati *Germanorum*? ne pugnare quidem tam directa fronte cum *Caesare Appianus* putandus est, quin conciliari inter se ambo Scriptores,

9. In pugnae Pharfalicae descriptione, ubi de strategemate quodam agitur, quo in ea pugna usus erat Pom-

si id tanti videatur, facili quodum ratione possint. Nam in legationibus illis, quas plus semel intra paucos dies ad Caesarem miserunt Germanicae illae nationes, facile intelligitur, varios sermones ultro citroque cecidisse; Usipetesque illos ac Tenchtheros, ut solet esse leve & ad quodvis momentum mobile barbararum gentium ingenium, Caesari urgenti, neque moram patienti, iam hoc, iam illud respondere potuisse. Adeoque, ex illis colloquiis alia pars a *Caesare* in *Commentariis* suis relata esse, possit putari; alia ab alio Scriptore commemorata; quem secutus *Appianus* fuerit. Quemadmodum etiam *CASSIUS DIO*, in eadem historia, nihil memorat de sedibus in *Ubiorum* ditione capiendis; sed diserte scribit: » Germanos illos Caesari promississe, se in patriam suam regressuros, adeoque inducias petivisse. « ἐθέλονται οὐκ ἄδ' ἐπανήξειν ὑπὸ σπονδῶν, καὶ διαχωρῆν ἡτίσαντο. Lib. XXXIX, c. 47. Tom. I. Edit. *Reimari*. pag. 215.

Sed nimirum, quum ea potissimum sit loci huius, in quo versamur, difficultas, quod verba illa, quae tamquam a *Caesare* perscripta retulit *Appianus*, apud eundem *Caesarem* hodie non legantur; de hoc genere dissensionis, quae inter eos Scriptores intercedere videtur, quid tandem dicemus? -- Continuo ne arguamus Nostrum, quod negligentius inspexerit eum, quem citavit, auctorem? Humani aliquid pati *APPIANUM* potuisse, minime equidem negaverim. Sed, quatenus commoda ratio superest, illius negligentiae culpā adcuratum caeteroquin Scriptorem liberandi, nimis dura atque praepropera fuerit illa sententia, in istam partem pronunciata. An igitur ex alio quodam Scriptore, in quem negligentiae illius accusatio recidat, istam *Caesaris* citationem in suam Historiam transtulisse, dicamus *APPIANUM*? Facere illud quidem, citra gravem magnopere culpam, potuerat: sed non dissimulandum est, ita scribere Nostrum, tamquam ipse suis oculis id quod ex *Caesaris Ephemeridibus* refert, in eo libro, ad quem provocat, legisset. Quid ergo? An vitiose hunc totum locum expressum fuisse dicemus in eo Codice, e quo *Fragmenta* haec *Appiani* edidit *Ursinus*? Scatuisset sane vitiis Codicem illum, cum ex vitiosis illis lectionibus adparet, quas satis frequentes in impressis exemplaribus reliquit Editor; tum vero ex eiusdem Editoris *Notis*, quibus ille docet, infinitis in locis vitiosas msti lectiones a se

peius, ex *EPISTOLIS* CAESARIS locum quemdam adfert APPIANUS; quo, eiusdem rei mentionem faciens CAESAR,

esse emendatas. In quo quidem illud non optime fecit *Ursinus*, quod saepius omiserit docere lectorem suum, quid fuerit quod in Codice scriptum reperisset: quod eo magis etiam dolendum est, quoniam eundem Editorem, quum vitiis purgare Graeca, quae edebat, vellet, nonnumquam probas etiam Codicis lectiones loco movisse, aut, quae in vitio quidem cubabant, ea cum aliis aequè vitiosis commutasse, deprehendimus. Ac hoc quidem eodem loco, de quo quaerimus, mendo non caruerat Codex mstus; quum in illo, pro *ἐς τοὺς ἐκβαλόντας Σουήβους*, scriptum fuerit, *ἐς τὰς ἐκβαλόντας νήβους*, quod diserte ad eum locum monitum ab Editore legimus. Sed, quamquam forte de alia medicina eidem loco adferenda cogitare aliquis posset; equidem, ut dicam quod sentio, *Ursini* illam huius loci emendationem eo minus dubito ratam habere, quod & per se simplicissima, & *Dionis Cassii* verbis, paulo ante adlatis, quodammodo confirmata videatur.

Mihi, controversum istum Scriptoris nostri locum cum eo Fragmento conferenti, quod ex eiusdem Caesaris *Ephemeride* conceptissimis verbis adduxit SERVIVS in *Libro XI. Aeneidos* v. 743. (vide *Fragmenta* Caesaris, plerisque editionibus *Commentariorum* eiusdem subiecta, & confer *Rualdum, Observat. XXI. in Plutarchum*) cuius Fragmenti similiter nullum vestigium in his, qui ad nos pervenerunt, Caesaris *Commentariis* conspicitur; etiam atque etiam considerandum visum est, satisne certum atque evictum sit, (quod quidem praecise contendit *Davifus* ad illud Caesaris *Fragmentum*, in edit. *Oudendorpii* p. 998 sq.) nullam umquam Caesaris scriptionem, diversam ab eiusdem *Commentariis*, exstitisse, quae *Ephemeris* vel *Diarium* fuerit inscripta, quam & *Servius*, & *Appianus*, & fortasse etiam *Plutarchus* ob oculos habuerint? Qualis si exstitit *Caesaris Ephemeris*, mirum esse non debet, si nonnulla ei inserta fuerint, quae a *Commentariis*, qui hodie supersunt, absint; aut si alia paulo aliter, quam in iisdem *Commentariis*, fuerint exposita. Observare etiam licet, APPIANUM, ubi *Augusti* Caesaris *Commentarios* citat, (vide infra, num. XII.) eos non *Ἐφημερίδας* aut *ἰδίαις ἀναγραφὰς τῶν ἡμετέρων ἔργων* sed *ὑπομνήματα*, vocare; quemadmodum & apud STRABONEM (*Lib. IV. ineunte*, pag. 177.) superioris Caesaris *Commentarios* eodem nomine *ὑπομνήματων* citatos legimus.

suum de illo Pompeii instituto iudicium interposuerat, simile ei iudicio, quod ab eodem Caesare in *Commentariis de Bello Civili* reperitum hodieque legimus. dd) In eodem

dd) Suis praedixerat Pompeius, ut ad Caesaris incursum, neque se loco moverent, neque tela in hostem conicerent, sed impetum hostium praetentis hastis exciperent. Καὶ τότε τινὲς (inquit APPIANUS *de Bellis Civil.* Lib. II. pag. 477. b. c.) αὐτοῦ τὸ στρατήγημα ἐπαινοῦσιν, ὡς ἄριστον ἐν περικυκλώσει. Ὁ δὲ Καῖσαρ ἐν ταῖς Ἐπιστολαῖς καταμέμφεται τὰς τε γὰρ πληγὰς ὑπὸ τῆς βολῆς εὐτονωτέρας γίνεσθαι, καὶ τοὺς ἀνδρας ὑπὸ τοῦ δρόμου προθυμότερους. ἐστῶτας δ' ἀποφύχεσθαι τε, καὶ τοῖς ἐπιθέουσιν εὐβλήτους (sic enim cum Codice *August.* pro vitioso εὐκλήτους legendum esse, facile patet) δι' ἀτρεμίαν, οἷα σκοποῦς, εἶναι. ὃ καὶ τότε γενέσθαι τὸ γὰρ δέκατον τέλος σὺν αὐτῷ περιδραμεῖν τὰ λαὶὰ τοῦ Πομπηίου, ἔρημα ἰππέων γενόμενά, καὶ πανταχόθιν ἀτρεμοῦντας ἐς τὰ πλευρὰ ἰσακοντίζειν· μέχρι δορυβουμένοις ἐμπεσόντας βία τρέψασθαι, καὶ τῆς νίκης κατάρχει. Quae quidem accurate satis cum eis consentiunt, quae apud CAESAREM *de Bello Civili*, III. 92. leguntur; excepto quod apud APPIANUM, in fine loci adducti, initium victoriae a decima legione ortum dicat Caesar; quam laudem in *Commentariis* suis l. c. cap. 94. illis sex cohortibus tribuit, diversis a decima legione, quas contra equitatum Pompeii in quarta acie locaverat. (Confer CAESAREM, *ibid.* cap. 89. PLUTARCHUM, in *Pompeio*, pag. 656. a. & in *Caesare*, pag. 728. f. & 729. a. APPIANUM, p. 475. c.) Sed nimirum ne ad *Commentarios* quidem CAESARIS, verum ad *Epistolas* eiusdem, videmus provocasse APPIANUM. Neque vero mirum videri debet, (quemadmodum paulo ante iam monuimus) si vel in *Ephemeridibus* suis, vel in *Epistolis*, nonnulla aliter retulit Caesar, quam in *Commentariis* ab eodem perscripta leguntur; neque culpandus Appianus, si in rerum a Caesare gestarum narratione, quas ipse Caesar in *Commentariis* illis suis exposuit, eorundem *Commentariorum* fidem neque unice, & ne praecipue quidem, est secutus.

Exstitisse autem, ac in vulgus editas fuisse, CAESARIS *EPISTOLAS*, cum ad *Senatum*, tum ad *Familiares*, Suetonius testis est, cap. LVI. Qui quamquam dicit, ad *Familiares de domesticis* potissimum rebus scripsisse Caesarem; tamen facile cogitari potest, atque etiam ex *Fragmentis*, quae supersunt, illarum *Epistolarum* patet, rerum a Caesare publice gestarum haud raro quoque fuisse in eisdem mentionem factam. Quod autem lau-

argumento rursus a PLUTARCHO ad idem Caesaris iudicium provocatum videmus; sed ita, ut ne hoc quidem loco cum ulla veri specie suspicari aliquis possit, ab APPIANO PLUTARCHUM esse compilatum; atque ut dubium esse nullum debeat, quin Scriptor noster, quae de ea re ex CAESARE retulit, ea ex ipso fonte, ad quem provocavit, in suam historiam derivavit. *ee*)

10. In eiusdem Pharfalicae pugnae descriptione disertis etiam verbis testatum facit APPIANUS, *se PLURIUM SCRIPTORUM, & quidem ROMANORUM, id est, LATINORUM, narrationes inter se contulisse; atque eos secutum esse Auctores, quos prae caeteris fide dignissimos iudicasset.* *ff*)

dem illam facti victoriae initii, quam laudem in *Literis* ad Familiares, re nuperrime gesta, decumanis suis tribuerat, deinde in *Commentariis* suis, ab his in alios transtulerit CAESAR; eius rei probabilis etiam causa intelligitur: nimirum quod eo tempore, quo *Commentarios* suos edidit, post excitatam illam, ab eadem decima potissimum legione, cum acerbis in Caesarem comminationibus seditionem, (de qua vide Appianum, *Civil. Lib. II. pag. 485 - 487.*) alienatum ab illa legione, quam olim reliquis omnibus semper praetulerat, animum haberet. Ac nescio, an in ipsa ea ratione, qua sex illas cohortes laudat Caesar, (de *Bello Civ. III. 94.*) aliquid etiam adfectionis quodammodo perluceat; tamquam si contrariam aliquam sententiam, qua laus ea alii parti aciei Caesarianae tribui consuevisset, datâ operâ e mentibus legentium voluisset evellere.

ee) Apud PLUTARCHUM in *Caesare* pag. 729. b. & in *Pompeio* p. 656. c. eadem Caesaris sententia, exceptâ posteriori parte, quae apud APPIANUM est, nescio, ex *Commentariis*, an ex *Epistolis* CAESARIS, relata legitur. Eadem autem PLUTARCHI loca, & quidquid ille de Pharfalica pugna, sive in *Caesaris Vita*, sive in *Pompeii*, retulit, qui cum his contulerit, quae de eodem argumento late & enucleate APPIANUS habet; nae is valde ridiculus sit, si quidquam in tota illa Historiae suae parte e PLUTARCHO, non dico *transcripisse* APPIANUM, sed vel *quoquo modo in usum suum convertisse*, pertinacius adfirmet.

ff) Noster, de *Bellis Civil. Lib. II. pag. 471. c.* Στρατιὰ δ' ἦν, ὥς ἐμοὶ δοκεῖ, inquit, πολλῶν ἀμφίλογα εἰπόντων, ἱπομένον μάλι-

11. Ex illis autem *Latinis Scriptoribus*, quos ob oculos in ea parte Historiae suae habuit APPIANUS, non minimum tribuisse videtur ASINIO POLLIONI; quem quidem sub finem eiusdem descriptionis Pharsalicae pugnae nominatim etiam testem advocavit. gg) Is nobilissimus Scriptor, certatim plurimis suae proximaque aetatis scriptoribus laudatus, hh) *Historiarum Romanarum* septemdecim, ut SUIDAS ii) refert, Libros reliquerat; in quibus civile illud Caesaris Pompeiique bellum, in quo ipse sub Caesaris auspiciis ordines duxerat, in primis adcurate erat expositum. Quo minus mirum videri debet, si huius pariter Auctoris citationem, quem prae caeteris & consulere & sequi debebant quicumque aetate posteriores iisdem de rebus scri-

στα Ῥωμαίων τοῖς τὰ πιθανώτατα γράφουσι, κ. τ. λ. Et mox iterum *ibid.* d. e. Ὡς μὲν τοῖς τὰ πιθανώτατα λέγουσι δοκεῖ, μυριάδας ἐπὶ ἀνδρῶν Ἰταλῶν συμπετεῖν ἀλλήλοις ἐς μάχην. οἱ δ' ὀλιγωτέρους ἑξακισμυρίων φασίν. (sic recte Codex *August.* pro οἱ δ' ὀλιγωτέρους, ἑξακισμυρίους φασίν.) οἱ δ' ὑπερπαίροντες, τεσσαράκοντα μυριάδας γενέσθαι λέγουσι. In quibus postremis verbis, quoniam in toto eo loco non nisi de *Italicis* quaeritur, qui utraque in acie steterint; nescio, an vitiosum sit τεσσαράκοντα μυριάδας, qui numerus vix cuiquam in mentem poterat venire; videndumque puto, an pro τεσσαράκοντα forte τεσσαρκαίδεκα, aut alium quempiam numerum, ponere debuerint librarii.

gg) *Civil.* II. pag. 479. b. c. Οἱ μὲν ἐπαίροντες φασί, δυσμυρίους ἐπὶ πεντακισχιλίους (sic cum Cod. *August.* legendum est, pro ἀμφὶ πεντακισχιλίους.) Ἀσίνιος δὲ Πολλίων, ὑπὸ Καίσαρι τῆς μάχης ἐκείνης στρατηγῶν, ἑξακισχιλίους ἀναγράφει νεκροὺς εὐρεθῆναι τῶν Πομπηίου. Cum quo loco conferatur ille, quem paulo admodum ante, *nota ff.* citavimus.

hh) Hunc PLINIUS *Hist. Nat.* Lib. VII. cap. xxx. §. 31. principem oratorem & civem vocavit. Eidem VIRGILIUS *Eclogam quartam*, & HORATIUS *Oden I.* Libri II. inscripsit, quo loco & eiusdem *Historiam belli civilis* celebravit poëta. Alia de eodem Auctore testimonia, quorum pleni sunt tantum non omnes eius seculi scriptores, ex parte collegit VOSSIIUS de *Hist. Lat.* Lib. I. cap. xvii. pag. 80 sqq.

ii) SUIDAS, voce Ἀσίνιος.

bere adgressi sunt, communem cum PLUTARCHO habet APPIANUS. *kk*)

kk) PLUTARCHUS in *Pompeio* p. 657. e. Στρατιώτας δὲ μόνους ἑξα-
 χισχιλίους φησὶ πεσεῖν Ἀσίνιος Πολλίων, μεμαχημένος καίενον τὴν
 μάχην μετὰ Καίσαρος. Idem, in *Caesare* p. 730. a. b. ad eam-
 dem POLLIONIS auctoritatem provocans, simul ex eodem au-
 ctore alium locum refert: quem locum quum a SÜETONIO pari-
 ter (in *Iulio* cap. 30.) adlatum videamus; nescio, cur non ea-
 dem ratione hi, qui *Plutarchi* Compilatorem *Appianum* faciunt,
 etiam SÜETONIUM eam citationem PLUTARCHO suffuratum
 esse, contendant? Sed desinant hi tandem, PLUTARCHUM nobis
 obgannire; atque videant, Polygraphus ille, cuius scrinia com-
 pilasse APPIANUM calumniantur, satisne ipse per se cognitum
 habuerit aut etiam umquam inspexerit eum, quem citavit, au-
 ctorem? ASINIUM hunc POLLIONEM dico, quem idem ille PLU-
 TARCHUS, qui disertis verbis hunc auctorem testatus est, adeo
 ignorasse videtur, ut ne quidem, quo sermone conscripta fuerit
 eiusdem Historia, compertum habuerit. Nam *latine* conscriptas
 fuisse *ASINII Historias*, cum ex aliis rationibus constat, tum
 ex diserto VALERII MAXIMI testimonio, qui eo ipso loco,
 (Lib. VIII. c. XIII. in *Externis* §. 4.) ubi ad tertium *Librum*
Historiarum eius provocat, ASINIUM POLLIONEM non *minimam*
partem Romani styli adpellar: cui accedit Fragmentum illud, ex
 eiusdem *ASINII Historiis* a M. SENECA, *Suasoriâ* VI. (p. 41.
 Ed. Paris. 1613.) relatum, quo loco nihil esse in *Historiis* eius
disertius, idem SENECA adfirmavit. Atqui *Plutarchus*, ubi illa
 Caesaris verba ex *Afinio Pollione* retulit, quae ex eodem apud
Suetonium adlata legimus, ita pergit: Ταῦτά φησι Πολλίων Ἀσίν-
 νιος τὰ ῥήματα ῥωμαῖστὶ μὲν ἀναφθέγγεσθαι τὸν Καίσαρα παρὰ
 τὸν τότε χαίρον, ἑλληνιστὶ δ' ὑπ' αὐτοῦ γεγράφαι. Haec
 verba, ASINIUS POLLIO memorat, *Latine* Caesarem eo tem-
 pore dixisse, quae ipse (Afinius Pollio) *Graece* scripsit.

Cogitanti mihi quidem, ecqua ratione defendi PLUTARCHUS
 posset, (nollem enim is ego videri, qui ex inconsiderata *Plu-*
tarchi accusatione gloriam aliquam *Appiano* captem) venit in
 mentem, posse fortasse locum illum, sive prava scioli cuiusdam
 fedulitate, sive librariorum hallucinatione, esse corruptum; ut
 duo illa verba ῥωμαῖστὶ & ἑλληνιστὶ commutare invicem sedes
 suas fuerint coactae. Adeoque videndum putaveram, an hoc
 dixerit PLUTARCHUS: *Afinium Pollionem* Caesaris illa verba
Latine retulisse; sed simul hoc adnotasse, a *Caesare Graeco*

12. Denique & AUGUSTI CAESARIS Ἱστορίαι, id est, *Commentarios de Vita sua*, quorum *tredecim Libros* edi-

sermone ea fuisse prolata. Ac fieri quidem potuerat, ut *Graeca* illa verba, in *Graeca* potissimum regione tum versans, eloqueretur Caesar; quemadmodum etiam in ipsa Romana curia *Graece* adlocutus esse M. Brutum perhibetur, καὶ οὐδ' εἰ ἐκείνων, καὶ οὐδέ τινα; referente SÜETONIO, cap. 82. Sed huic rationi refragari omnino videtur ipse Suetonius, qui idem illud Caesaris dictum, de quo quaerimus, ex eodem Pollione non solum *Latine* retulit, sed etiam ita, ut diserte indicare videatur, totidem plane verbis, adeoque & *Latino sermone*, illud fuisse a Caesare pronunciatum. Sic enim SÜETONIUS: *Quod probabilius, inquit, facit ASINIUS POLLIO, - - hoc eum ad verbum dixisse referens: Hoc voluerunt: tantis rebus gestis C. Caesar condemnatus essem, &c.* Superest ergo, ut dicamus, numquam inspectam a PLUTARCHO, ac non nisi ex Graeco quodam Scriptore cognitam fuisse eam, ad quam provocavit, POLLIONIS *Romanam Historiam*: nisi forte *Graeca* quadam versione eius Libri usus sit, eaque deceptus, eodem sermone librum istum ab auctore fuisse conscriptum, putaverit. Atque hoc, quod de *Graeca POLLIONIS* versione dixi, probabile quodammodo ex SUIDA fieri possit videri; quum is (voce Πωλίον) *Asinium* quemdam *Pollionem*, genere *Trallianum*, adeoque *Graecum* hominem, praeter alia, scripsisse, dicit, περὶ τοῦ Ἐμφυλίου τῆς Ῥώμης πολέμου, ὃν ἐπολέμησαν Καίσαρ τε καὶ Πομπήιος. In qua relatione si quid veri inesset; cogitare possemus, ab illo *Tralliano Pollione* librum eum, quem *Romanus* ASINIUS POLLIO ediderat, in *Graecam* linguam fuisse conversum; atque *Graecum* illum interpretem a PLUTARCHO cum ipso Romano auctore fuisse permutatum. -- Sed fateor, quae de *Tralliano* illo *Pollione* apud SUIDAM leguntur, ita esse turbata ac suspecta omnia, ut vix ullam eorum rationem habere debeamus. Nam (ut ea taceam quae sunt a VOSSIO, de *Hist. Graecis* Lib. I. cap. 24. p. 154. & a KÜSTERO de erroribus eius loci adnotata) etiam illud turbatum atque contortum esse, quod eodem loco de *Timagenis schola* dicitur, in qua *Trallianus* ille *Pollio* *Timageni* successerit, facile sibi persuadebit quisquis ea conferre voluerit, quae de eodem *Timagene* atque *ASINIO POLLIONE Romano*, apud L. SENECAM de *Ira* Lib. III. cap. 23. atque apud M. SENECAM *Contror. XXXIV*, Lib. V. (pag. 217. *ext.*) leguntur.

derat, teste SÜETONIO, Cap. LXXXV. vel *Memoriam Vitae suae*, (quo nomine eosdem libros SERVIUS citavit in *Virgilii Eclogam IX. v. 47.*) aliquoties ab APPIANO nostro laudatos deprehendimus. Primum quidem in historia praelii Philippensis, quo Brutum Cassiumque Antonius ac Caesar debellarunt; ubi, *Caesarem*, ait APPIANUS, (*Civil. IV. p. 653. e.*) in *Commentariis suis hoc retulisse, se, quamquam morbo laboraret, somnio admonitum, cavisse ne eo die in castris maneret. ll*) Tum vero in *Illyrico Libro* eorundem *Commentariorum* his verbis mentionem fecit: *Ac ne in Commentariis quidem posterioris Caesaris, cui Augusto cognomen fuit, de vetustioribus Pannoniorum rebus quidquam reperi. . . . Non enim aliorum res gestas, sed suas dumtaxat, memoriae prodidit. mm*) Ad eosdem CAESARIS OCTAVIANI *Commentarios* provocavit Noster, ubi, relato Octaviani ad Perusiam cum Lucio Antonio colloquio, *Haec fere, ait, fuerunt utriusque verba, quoad ea quidem ex (Caesaris) Commentariis, e quibus sententiam eorum, quae utrimque dicta sunt, cognovi, in huius (Graeci) sermonis vim proprietatemque licuit transferre. nn*) Qui locus etiam eo potissimum notandus est, quod ex eodem discamus, *Orationes* eas, quibus hinc inde, non nimis tamen frequenter, *Historiam* APPIANI ornatam deprehendimus, non tam ex scriptoris ingenio fictas, quam ex earum rerum temporumque, de quibus agitur, monumentis ductas esse. Ac profecto, sicut nemo

ll) In eodem argumento, ne quid dissimulem, iterum apud PLUTARCHUM eosdem *Augusti Caesaris* *Commentarios* citatos video. Sed, utrum oculis suis umquam eos *Commentarios* usurpaverit, nec-ne *Chaeronensis scriptor*, non habeo dicere: *Alexandrinum* nostrum diligenter illos studioseque perlegisse, id quidem; quum duobus locis (vide not. mm. & praesertim not. nn.) ipse testatum faciat vir honestissimus ac minime gloriosus, non dubitare, opinor, debemus.

mm) Graeca apud HOESCHELIUM, p. 8 med. sic leguntur: Ἐν δὲ τοῖς Ὑπομνήμασι τοῦ δευτέρου Καίσαρος, τοῦ κληθέντος καὶ Σεβαστοῦ, παλαιότερον μὲν οὐδὲν, οὐδ' ἐν τοῖσδε περὶ Παιόνων εὗρον. . . . Οὐ γὰρ ἀλλοτρίας πράξεις ὁ Σεβαστὸς, ἀλλὰ τὰς ἑαυτοῦ συνε-

aequus & intelligens Scriptoris nostri lector fuerit, quin cum voluptate videat, admirabili quadam ratione, ac raro in primis pro ea aetate, qua scripsit APPIANUS, exemplo, in illis *Orationibus* omnem germanae ac masculae eloquentiae vim esse coniunctam, argumentorumque pondera non magis nervosâ gravitate, quam lucidâ simplicitate, expofita; sic etiam puto fore neminem, qui quidquam in iisdem *Orationibus* dixerit reperiri, quod ostentandi magis ingenii caussa scriptum, quam ad erudiendos lectores & ad adcuratam eis ac fructuosam rerum earum, de quibus agitur, notitiam adferendam adcommodatam debeat videri.

VI. In horum itaque Scriptorum numero, quos Auctores habuisse APPIANUM ex mentione eorumdem discimus, non sane ostentationis caussâ, sed velut aliud agendo, ubi res poscebat, a Scriptore nostro iniectâ; in illorum igitur numero Auctorum nullus est, quin vel aequalis fuerit eis temporibus, atque etiam ipse interfuerit rebus eis, de quibus agitur, vel saltem aetate proximus & antiquissimus auctor fuerit, qui eis de rebus scripsisset. Ac posset quidem, si id nunc agere nobis vacaret, longa dehinc disputatio institui de reliquis, quos, praeter hos ab ipso nominatim citatos, secutus esse Auctores APPIANUS putandus sit. oo) Sed illud quidem & altioris indaginis est, neque ad eam rem, cuius caussa potissimum haec tota pars

γραφεν. Latina, ex P. CANDIDI versione, exhibentur in *Henr. Stephani edit.* pag. 762. col. b.

- nn) Haec sine dubio sententia est verborum APPIANI, quae *Civil.* lib. V. p. 697. d. in hunc modum leguntur: Ταῦτα μὲν ἐλεξαν ἄλλήλοις, ὡς ἐκ τῶν Ὑπομνημάτων ἦν ἐς τὸ δυνατόν τῆσδε τῆς φανῆς μεταβαλεῖν, τεκμαιρομένοι (scil. ἐξ αὐτῶν τῶν Ὑπομνημάτων) τῆς γνώμης τῶν λελεγμένων. Quae verba, ad sensum, non male hoc modo expressisse GELENIUS videtur: *Haec propemodum utriusque verba in commentariis eorum temporum invenio. Vetus Interpres, suo more: Haec inter se locuti sunt, velut e commentariis quibusdam referentes elata voce, quoad licuit, quae dicturi fuerant ex animo prius meditati.* p. 370. ed. Mogunt.
- oo) De THUCYDIDE, quem *Civil.* II. p. 452. b. citatum legimus,

disputationis nostrae a nobis suscepta est, magnopere necessarium. Ex his ipsis interim, de quibus iam dictum est, Scriptoribus probabili admodum ratione *de Auctorum selectu*, quos in conscribendis Historiis suis secutus fuerit APPIANUS, iudicium ferre licebit. Illud unum praeterea hoc loco, ubi de *Auctoribus quos habuerit APPIANUS* quaerimus, ad conficiendum id, cuius causâ hanc instituimus quaestionem, debemus considerare: *IN ILLIS APPIANI LIBRIS, DE QUIBUS, QUIN GENUINI SINT, NULLUM DUBIUM EST, clara-ne vestigia aliqua deprehendantur, e quibus adpareat, etiam PLUTARCHO Auctore in suis Historiis usum esse Nostrium?* Ac non iam hoc quaero, *ad verbum-ne ac syllabatim*, quod a quibusdam Scriptori nostro obiectum vidimus, PLUTARCHUM, nusquam laudato eius nomine,

nihil dixi; quia ad huius auctoritatem non sane in aliqua historiae Romanae parte provocavit Noster, sed eo loco, ubi non nisi de usu nominis, *Epidamni*, agebatur; quo nomine a THUCYDIDE eandem urbem adpellatam refert Noster, quam Romani vulgo *DYRRACHIUM* vocabant. -- *Fragmentum XXVIII.* atque *XXIX.* apud URSINUM, p. 370 sq. quae ex *Numidico APPIANI Libro* decerpta sunt, ex *SALLUSTII Iugurthâ* sumta esse, ac partim ad verbum fere ex eodem translata, monuit *Ursinus*, in *Notis* ad ea *Fragmenta* pag. 125 sq. Quod quemadmodum minime male ab *Ursino* observatum videbitur ei, qui cum *Fragm. XXVIII. SALLUSTII Iugurtham* cap. 102. & cum *Fragm. XXIX. eundem ibid.* cap. 103. 105. & 108. contulerit; sic nemo facile fuerit, qui male in ea re APPIANUM fecisse, aut non satis probatum auctorem secutum esse, dicat. Sed ex ipso *Fragmento XVII.* tum vero maxime ex alio eiusdem *Numidici Libri Excerpto*, quod apud VALESIUM p. 561. his verbis legitur: *ὅτι Μέτελλος Βαγαιῶν ἀνῆρει τὴν βουλὴν ὅλην, κ. τ. λ.* (collato *Sallustio l. c.* cap. 69.) satis adparet, non unum *Sallustium* in ea parte *Historiarum* suarum auctorem habuisse *Appianum*. -- Caeterum de *Thucydide* atque *Sallustio* non abs re fuerit, hoc loco adferre, quae CAELIUS SECUNDUS CURIO, cum *Appianum* a GELENIO *Latinitate* donatum ederet, in *Epistola Dedicatoria* opportune annotavit; cum, *Certum est*, inquit, *APPIANUM Thucydidis ac Sallustii filum & rationem sibi proposuisse: atque utriusque religiosam dictionem, immortalemque velocitatem, imitari voluisse.*

in suorum librorum aliquo exscripserit APPIANUS? Quod quidem si ostendi posset; fateor, me non videre, quo pacto, qui id sibi permiserit, *plagii crimine* posset absolvi: quamquam, si modo non puerili quadam ratione id fecisse, si ita callide PLUTARCHI verba suis intexuisse, deprehenderetur APPIANUS, ut apte saltem cohaererent omnia, neque nimis facile discerni ab APPIANI stylo possent panni aliunde adfuti; tum sane plurimum adhuc abesse huiusmodi genus plagii videri deberet ab eo perquam puerili instituto, quo illud *Parthici Libri* monstrum in lucem editum videmus. Sed nimirum hanc de PLUTARCHO quaestionem, *utrum eo Auctore usus sit ALEXANDRINUS noster?* ita a nobis moveri intelligitur, ut, si *unius Plutarchi auctoritatem* subinde in *Historiis suis secutus esse* deprehen-

Ex T. LIVIO multa passim descripsisse Appianum contendit DUKERUS, ad Livii librum XXXVI. cap. 42. (Edit. Drakenb. Tom. IV. p. 1090.) ubi, cum emendationem quamdam auctoris sui proposuisset DUKERUS, *Confirmat, inquit, hanc coniecturam Appianus, qui sine dubio hoc quoque, ut alia, ex Livio descripsit.* Ac non vereor, ne magnam virorum doctorum reprehensionem incursum foret Appianus, si quam plurima ex Patavinis illis voluminibus in suas *Historias* transtulisse deprehenderetur. Sed, verum si quaeras; in vetustioribus rebus (qualis ea fuit, de qua ibi agitur, quae bello adversus Antiochum Man. Acilio Cos. A. U. 563. gesta est,) quae *Livianae* narrationi consentientia habet Appianus, ea non continuo ex ipsius Livii voluminibus, sed ex iisdem potius, aut consentientibus cum his, e quibus sua Livius hauserat, *Annalibus illorum temporum*, de quibus agitur, hausisse putandus est: quemadmodum etiam, ubi dissentit a Patavino Scriptore Alexandrinus noster, non hunc continuo erroris condemnandum perspete censuit eruditus Livii Editor, ARN. DRAKENBORCHIVS; sed in eis rebus potius existimandum esse, monuit, *alios Annales LIVIUM, alios APPIANUM esse secutum*; (Drakenb. ad Livium libr. XXXVII. cap. 30. §. 1. Tom. V. pag. 65. & ad libr. eumd. cap. 40. §. 8. pag. 87.) atque etiam alibi, (ad lib. XXXVIII. cap. 37. §. 6. Tom. V. pag. 229.) ubi cum Livio pugnare videbatur Appianus, conciliare inter se duos Scriptores idem Drakenborchius haud infelici conatu tentavit.

Pars II.

datur APPIANUS, pro *mediocri admodum & exiguae aucto-
ritatis* Scriptore habeam atque ipse denunciem Nostrium;
qui, cum e fonte haurire licuisset, proximo quoque rivo
fuiſſet contentus; atque ut porro, ſi in iis rebus, quae
ex eiusdem PLUTARCHI auctoritate in Historias ſuas trans-
tulſſe APPIANUS deprehendatur, *ne nomen quidem Scripto-
ris, SIBI AEQUALIS*, cui ſua debuerit, laudavit, non mi-
nus ultro equidem ſim conceſſurus, recte *alienorum laborum
fucum* fuiſſe a viris doctis adpellatum.

VII. Iam vero conſentaneum videri debebat, ut hi,
qui, e PLUTARCHO plurima ſua vel ad verbum deſcripſiſſe
APPIANUM, vel ſaltem in ſuum uſum convertiſſe, non de-
ſinunt clamare, exemplis nonnullis ſatis clariſ atque pla-
niſ accuſationem illam ſuam confirmarent. At aſſidue equi-
dem ea exempla atque teſtimonia apud accuſatores Scri-
ptoris huius requirens; non ſine ſumma admiratione, uni-
verſos, cognovi, adeo conſeſſum ſeſe reum habere, exi-
ſtimaviſſe, ut ne verbum quidem, ſive confirmandae accu-
ſationis cauſſa, ſive convincendi rei, adiiciendum puta-
rint. Nimirum omnes id ipſum, quod primum omnium in
quaefſtionem dubitationemque adduci debebat, pro con-
ſeſſo atque indubitato ſumſerant, *Parthicum illum Librum
ſatis ſuperque plagii arguere convincereque APPIANUM*. Quo
poſito, iam ſatis argumenti iſdem videbatur, ſi qua in
re narratio eiusdem in reliqua Historia cum eis, quae de
eadem re PLUTARCHUS habet, quodammodo conſenti-
ret; ut non amplius dubitandum eſſe iudicarent, quin in
ea re PLUTARCHO auctore uſus fuerit APPIANUS. Quod
genus argumentandi, atque mira ſane ratio quaefſtionem
hanc de *PLAGIO*, cuius reus agebatur APPIANUS, iudican-
di, quum mihi in eos magis iudices convenire videretur,
qui inſontem reum incognitâ & indiſcitâ cauſſâ condemna-
re ſecum decreviſſent, quam in hos, qui ſine ira & ſtu-
dio, ſic ut ratio & ius & aequitas poſtularer, quaefſtio-
nem illam inſtituerent; coepi ipſe cum APPIANO PLUTAR-
CHUM eis in locis, quibus de eiſdem rebus ambo ſcripto-

res agunt, sedulo conferre. Ac fieri quidem potest, ut fallar, ut nondum singula satis adcurate inspexerim pensitarimque; sed mihi ad hunc quidem diem, non modo lineam nullam, quam e *Plutarcho descripsisse* convinci APPIANUS possit; sed ne unicum quidem APPIANI locum, ex quam plurimis, quos studiose conquisivi, deprehendere contigit, de quo cum aliqua rationis aut veri specie adfirmari contendique possit, eum locum ex PLUTARCHO ab APPIANO in suam Historiam esse translatum, aut in ea re PLUTARCHI auctoritatem unice secutum esse Nostrum. Quare tantisper, donec nobis contrarium planis atque perspicuis documentis fuerit demonstratum, hoc pro certo atque perspecto sumere, ex communis iuris praescripto, licebit: In illis APPIANI libris, de quibus, quin genuini sint, nullum dubium est, vestigium nullum deprehendi, ex quo appareat, aut certa quadam ratione confirmari possit, PLUTARCHO auctore usquam in suis Historiis usum esse APPIANUM.

VIII. Haec cum sint de Auctoribus dicta, quos in describendis Historiis suis APPIANUS adhibuerit; nunc, quae de Ratione, qua horum scripta in usum converterit suum, monenda supersunt, ea paucis, quatenus ad id de quo quaeritur sufficiat, expediemus. Nimirum, quod si ex probatis illis & antiquis Romanae historiae fontibus, e quibus sua hausisse tantisper putandus erit APPIANUS, dum contrarium fuerit ostensum, longiora subinde loca ad verbum descripsisse deprehenderetur; si id commoda quadam ratione fecit, si luculento ordine, atque ita, ut apte cuncta cohaereant, res quasque digessit; non sane ob eam rem *FUCUS alienorum laborum*, per vituperium, vocari merebatur; sed cum melliferae potius *aviculae* ingenua ac solerti & laudabili assiduitate conferenda Scriptoris nostri industria videri debebat. Ac, quod nomina eorum Auctorum, quos excerpfit, non in quaque Historiarum suarum particula sigillatim & adcurate adscripserit; id nos quidem, quippe nostro quodam incommodo factum, qui scire averemus, quid ex quoque auctore desumptum fuisset, dolere posse-

mus: neque tamen idcirco culpandus magnopere APPIANUS fuerat futurus, nedum *plagii* arguendus; quippe qui ipse in *Praefatione* Operis sui non aliud sibi meritum tribuit, nisi id ipsum, quod illas rerum Romanarum Historias, ab aliis permultis, tam Graecis, quam Latinis scriptoribus expositas, in hunc potissimum ordinem, qui ipsi peculiarem aliquam & commoditatem & suavitatem utilitatemque videbatur Lectori adlaturus, digesserit. Atque ipsam illam admirabilem APPIANI artem, quam in ordinanda digerendaque amplissima universae Historiae Romanae materia demonstravit, luculentissimamque rationem, qua modicis quibusdam voluminibus infinitum paene argumentum inclusit, quisquis considerare ac paulo aequiore animo aestimare voluerit; nae is, dubium non est, quin, si vel omnes illi Auctores, e quibus suum opus congeffit APPIANUS, integri etiamnum nostris in manibus versarentur, nihilo secius iudicaturus esset, singularem quamdam gratiam ab omnibus Romanae historiae studiosis Scriptorem nostrum commeruisse.

IX. Iam vero, quod in antiquioribus Scriptoribus, sine reprehensione ac citra plagii culpam, facere potuerat APPIANUS, id eum ne in his quidem sibi permisisse facile ostendi potest. Nam primum, quum in eorum Auctorum numero, quibus APPIANUS usus est, POLYBIUS fuerit, de cuius Historiis magna pars ad nostram aetatem pervenit; (e quo eodem Scriptore Noster, si quidem ei solenne fuisset ex suis auctoribus maiores quasdam minoresve lacinias, non laudato auctoris nomine, suis historiis intexere, eadem ratione vel in primis multa in sua transferre scriinia debuerat;) ex eodem igitur POLYBIO nihil quidquam in ulla Historiarum suarum parte *ad verbum descripsisse* ALEXANDRINUS nosterprehenditur. Tum vero, quod ad eos APPIANI Auctores adtinet, quorum ad nos monumenta non pervenerunt; in illis non magis ei placuisse *rationem eam*, quae ei exprobrari solet, *ad verbum alios describendi*, neque eam rationem usquam ab hoc Scriptore, in iis quidem Li-

bris, qui vere ei tribuuntur, esse adhibitam; id quidem unumquemque studiosum eius lectorem ipse *stylus dictionis. que ac narrationis totius forma ac color* satis superque poterat condocere. Nam quod si variorum Auctorum varium stylum ac dicendi habitum suae immiscuisset intexuissetque narrationi; fieri plane non potuerat, quin simile quidpiam eius rei APPIANO accidisset quam de sua scriptione ZONARAS fatetur, cum in *Præfatione Annalium* suorum: *Dictionem*, inquit, *esse variam, nec per omnia sui similem, nemo miretur; aut culpet orationem, aut me eius auctorem. Cum enim historiam ex variis Scriptoribus, veluti stipem, colligere me oporteat; in multis, illorum & dictione & compositione utendum erit.* (Pag. 6. edit. Paris.) Atqui APPIANI stylus, dictionisque color & habitus, sicuti suus est Scriptori nostro atque proprius; quem quidem stylum a PLUTARCHO præsertim minime ei necesse erat mutuare, neque cum huius genere dicendi commutatum vel ipse APPIANUS voluisset, vel APPIANI lectores magnopere cupere debebant; sic, in omnibus Historiarum ipsius partibus, atque etiam in deperditorum Librorum Fragmentis, ita *aequabilis* ac per omnia, quoad rerum varietas tulit, *similis sui* deprehenditur, ut in iis quidem Libris, qui nemine dubitante APPIANUM auctorem habent, adtento cuivis lectori non possit non adparere, nihil usquam alieni, nihil in quo ille nativus atque proprius APPIANI dicendi color desideretur, esse admixtum.

X. Hisce, de *Fontibus, e quibus sua hausit APPIANUS*, itemque de *ratione, qua suis usus est Auctoribus*, præmissis; iam, ad evincendum luceque clarius patefaciendum id, cuius causâ potissimum illa a nobis præparata sunt, (scilicet, a cuiuslibet potius sive inepti Scioli temeritate, sive Librarii lucro inhiantis libidine, quam a gravissimi Scriptoris nostri erudita innocentissimaque manu, PARTHICI illius LIBRI COMPILATIONEM esse profectam,) nihil aliud denique superest, nisi ut ipsum illum libellum, cuius ob flagitium immerito APPIANO plagii crimen impactum est, propius quo-

dammodo cognoscendum Lectoribus nostris demus, atque totius illius *Compilationis formam rationemque* paulo enucleatius sub eorum adspectum ponamus. Quod brevissimis quidem, quoad fieri poterit, verbis, ad finem quum properet oratio, sumus facturi.

1. Primum igitur, *Exordium* quod adinet libelli; quum in quoque eorum Librorum, quo populi alicuius res, quas cum Romanis habuerunt, exposuit APPIANUS, ab hoc incipere constanter consueverit, quod ipsa etiam ratio postulabat, ut eius populi, de quo agebatur, prae-viam aliquam notitiam lectori adferret, ac de origine eius gentis, si quid de ea memoratu dignum dicendum haberet, de eius sedibus, de superioribus eiusdem fati, denique de statu, quo fuerit ille populus eo tempore, quo primum bellis misceri cum Romanis coepit, nonnulla in ipso cuiusque libri exordio exponeret; *Parthicus* hic liber unus est ex omnibus, qui APPIANO tribuitur, in quo ne vestigium quidem ullum earum rerum occurrat. Sed nimirum *Exordii* loco nihil aliud ibi legitur, nisi lacinia quaedam, ex *Syriaco* APPIANI libro, (pag. 120. a. b. c.) ubi in *Parthorum* mentionem ille inciderat, huc transcripta. Iam, quum APPIANUS, ubicumque ordinis aut perspicuitatis ratio postulabat, ut ea, de quibus alio loco dixerat vel dicturus erat, sive brevibus verbis repeteret, sive in transcurso tangeret, numquam non ad locum eum ablegaverit lectores suos, quo vel antea de ea re dixisset vel deinceps fusius esset dicturus; hoc loco nullum indicium adiecit compilator, ex quo suspicari posset lector, laciniam eam esse ad verbum ex APPIANI *Syriaco* descriptam. Ni-

pp) Cum in *Syriaco*, pag. 120. a. in *impressis* vitiose sic legatur, καὶ πρῶτος ἐκ τῶνδ' ἐπέμφθη Γαβίνιος μετὰ στρατιᾶς καὶ πολέμου ὁρμῶν, καὶ Μιθριδάτης μὲν κ. τ. λ. poterat quidem ille locus ex *Augustani* Codicis lectione, satis commode, ita emendari: ἐπέμφθη Γαβίνιος μετὰ στρατιᾶς. Καὶ πολεμεῖν αὐτὸν ὁρμῶν τε καὶ Μιθριδάτης μὲν κ. τ. λ. Sed ex hac *Parthica* *Compilatione* videtur locus ille sic restituendus: Καὶ Ἀρὰ πο-

mirum APPIANI stylo, qui in ipso compilationis illius initio conspicuus esset, capere lectores voluisse videtur callidus homo, ut ad APPIANUM auctorem referre hanc totam scriptionem ne dubitarent: verendum autem erat, ne non solum in dubitationem inciderent lectores, si scirent, ex alio APPIANI libro totum illud fragmentum esse ad verbum descriptum; sed etiam, ne quam maxime in eadem dubitatione confirmarentur, si ipsum locum *Syriaci* libri, unde illa lacinia decerpta est, inspexissent. Sed, ne non modo calliditatem suam, verum etiam rusticam plane imperitiam, iam inde ab initio suae compilationis proderet ineptus homo; initium totius libri, qui nullo modo cum fine praecedentis alicuius libri connexus erat, ecce, ab his verbis fecit mirus ille artifex: Μετὰ δὲ τοὺς ἐκ Πομπηίου κ. τ. λ. *Post eos autem &c.* Neque tamen incommodo lectorum APPIANI accidit, quod ea lacinia ex *Syriaco* libro in compilatione ista repetita sit; quoniam ex eadem laciniâ (quippe e meliori APPIANI Codice pluribus abhinc seculis transscripta) mendae nonnullae, quae vulgata Scriptoris nostri exemplaria in *Syriaco* Libro occuparunt, tolli commode possunt. pp)

2. *Sub finem* illius *Exordii*, post verba ἀσχολουμένων ἐτι: Ῥωμαίων ἐς τὰ ἐπ' ἀλλήλους ἐμφύλια, cum in *Syriaco* Libro illis verbis haec subiecta essent, ἀλλὰ τὰδε μὲν ἐντελὼς ἐν τῇ Παρθικῇ συγγραφῇ λέξω: horum loco, ut transitum sibi ad PLUTARCHI narrationem *de Crassi in Parthos expeditione* pararet compilator, haec verba adiecit: Καὶ ἐπραξαν μὲν

λεμεῖν αὐτὸν ὀρμῶντα: aut etiam, omisso verbo πολεμεῖν, legendum fuerit, καὶ ἐπὶ Ἀραβας αὐτὸν ὀρμῶντα Μιθριδ. κ. τ. λ.

Mox in verbis sequentibus nomen Parthorum regis rectius Ὀρόδης, ut est in *Parthico* Libro, quam Ἡρώδης scribetur.

Eadem pag. 120. b. post verba ἀντὶ Παρθυαίων ἐπὶ Ἀλεξάνδρειας, ex *Parthico* Libro, addendum videtur verbum ὀρμῆσαι. - *Ibid.* pro verbis, ἐπὶ τῷ ἀνευ ψηφίσματος ἐς Αἴγυπτον ἐμβαλεῖν, ex Codicis *Augustani* in *Parthico* Libro lectione, in *Syriaco* etiam, omisis verbis ἐπὶ τῷ, reponendum est ἀνευ ψηφίσματος ἐς Αἴγυπτον ἐμβαλάν.

οὐδὲν μέγα, ὃ τι καὶ ἄξιον λόγου, ληστεύουσι μᾶλλον ἢ πολεμοῦσιν ἐοικότες. Ἀλλὰ τὰδε μὲν ὕστερον γενόμενα τῇ Κράσσου κακοπραγίᾳ τε καὶ συμφορᾷ, προαγαγούσῃ αὐτοὺς (haec enim lectio, ex *Augustano* Codice, restituenda est homini, ubi, quae *Impressi* habent, prorsus turbata sunt) ἐς *Δράσας ἀμήχανον*, ὑπὸ Ἀντωνίου συνεστάλη. Quo adfumento, quod suo ex ingenio homo noster adiecit, & ignorantiae, & astutae simul impudentiae, nescio, utrius magis, sed utriusque certe satis luculentum documentum dedit. Dixerat scilicet in *Syriaca* Historia APPIANUS, » se ea, » quae *Crasso*, quae *Bibulo*, quae *Saxa*, Syriam provinciam administrantibus, a Parthis gesta sint, ea *copiose* & » *adcurate* (ἐντελῶς) in *Parthico* Libro esse expositurum. Atqui quae post Craffi interitum, *Bibulo* Syriae Proconsule, & praesertim, quae deinceps, *Saxa*, Antonii legato, eandem provinciam tenente, a *Parthis* adversus Romanos gesta sunt; de iis utique in *Parthico* Libro, pro instituta APPIANI ratione, proprius adcurate dicendi locus erat; eoque etiam magis, quod *Saxae* tempore Parthi, *Labieno* duce in Syriam irrumpentes, eiecto *Saxa*, eodemque in Cilicia profligato & occiso, ipsam Asiam usque ad Ioniam invaserant. (Cf. LIVII Epitomam CXXXVII. DIONEM CASSIUM, Lib. XLVIII. cap. 24 - 26. VELLEIUM PATERCULUM, Lib. II. c. 78.) Iam vero quum neque eorum, quae *Bibulo* Syriam administrante a Parthis gesta fuissent, neque *Saxae*, Syriae Praefecti, mentionem ullam apud PLUTARCHUM suum invenisset Compiler noster, neque vero aliunde quidquam de iis rebus cognitum haberet: non modo in ea parte compilationis suae, qua illarum rerum historia, ex APPIANI quidem consilio, exponi debebat, ne uno qui-

- 99) Qui illa Auctoris nostri loca conferre voluerint, eis hasce ex *Augustano* Codice enotatas Emendationes non ingratas spero futuras. Pag. 432. a. pro ἐπὶ μέντοι, lege, ἐπὶ μὲν τι, per ali-quod tempus. Ibid. c. πομπὴν οὐχ ἑτοιμὴν, lege, ἑτοιμον. Ibid. δρόμενος τρέψαι, lege, ἐπιτρέψαι. Ibid. e. φθόνῳ δ' αὐτὸν, lege, φθόνῳ δ' αὐτῶν. -- Pag. 433. a. τὰς χρείας ἀλλήλοις συνεράνιζον,

dem verbo vel *Bibulum* & *Saxam*, aut quid adversus hos gesserint Parthi, commemoravit; verum etiam multo ante cavere callidus homo voluit, ne illo loco aliquid earum rerum vel exspectarent vel quaerere lectores. Quo consilio, iam in eorum verborum locum, quibus promiserat APPIANUS, sese de rebus a Parthis adversus Romanos, sub *Bibulo*, atque dein sub *Saxa*, gestis in *Parthico* Libro accurate esse dicturum, Veterator noster non erubuit, haec potius verba, APPIANI menti atque consilio satis clare testificato ex adverso repugnantia, reponere: *sed nihil quidem magni, aut quod vel memoriâ dignum esset, gesserunt; quippe praedonibus magis, quam bellum gerentibus hostibus similes.* (Conf. que infra num. 5. observaturi sumus.)

3. Iam ab illo Exordio, quod partim ipsi APPIANO subreptum, partim etiam contra planam eius sententiam oppido adulteratum vidimus, ad *Craffi expeditionem contra Parthos*, cuius historiam e PLUTARCHO totam exscripsit, transiturus Compiler; quum ea, quae apud PLUTARCHUM praecefferant, in brevius contrahere vellet; turpiter rursus cum imperitiam suam inscitiamque, tum vero etiam negligentiam, prodidit. Primum enim, *Caesaris petitionem consulatus cum petitione Craffi & Pompeii*, quae in quintum annum post Caesaris petitionem inciderat, (quam eandem non minus PLUTARCHUS ipse in eadem *Vita Craffi*, p. 551. c. d. & *ibid.* e. f. quam APPIANUS *Civil.* II. pag. 432 sq. & *ibid.* p. 437. c. d. e. qq) satis accurate a Caesaris petitione distinxerat) confundens atque miscens homo noster, *Caesarem Pompeii & Craffi competitorem fecit.* (Vide p. 134 extr.) Deinde, quoniam PLUTARCHUS, de Caesaris

lege, συντάττει. -- Pag. 437. c. καὶ σπουδῆς ἐς ἅπαντα, lege, ἐς ἅπαντας. *Ibid.* Καίσαρι δ' ἐς ἡγεμονίαν, lege, ἐς τὴν ἡγεμονίαν. *Ibid.* d. pro corrupto ἐπιφισθῆναι, quod religiose e prioribus editionibus TOLLIVS etiam conservavit, lege, ἐπιφισθῆναι. *Ibid.* d. τῶν ἀμφ' αὐτοὺς ἐρίδες, lege, τῶν δ' ἀμφ' αὐτ. ἐρίδ. - Pag. 438. a. πολλά τε ἄλλα ἀπαίσια, adde, ἐγίγνετο. *Ibid.* pro Παρθύνῃ, lege, Παρθυῖνῃ.

petitione Consulatus & de priori Triumvirorum conspiratione verba faciens, *Ciceronem* cum Catulo & Catone nominaverat, tamquam viros qui libertatem reipubl. contra paucorum dominationem defendere solerent; nunc idem Compilerator noster, turbans alioque rapiens omnia, *Ciceronem*, ait, cum *Catone adversatum esse Pompeio Crassoque consulatum illum petentibus*. (Vide p. 135. a.) Istud autem neque a PLUTARCHO, neque ab APPIANO, nec ab alio quopiam Scriptore, umquam proditum est, atque etiam prorsus falsum esse satis adparet, quum constet, eo ipso tempore amicitiam Pompeii Crassique coluisse CICERONEM; qui etiam ipse scribit, se per id tempus, (ne scilicet vel Triumviros vel Senatum offenderet) *a curia & ab omni parte reipublicae sese subtraxisse*. Ad Q. Fratrem Lib. II. Epist. VI.

4. Post infelicem hunc, quem diximus, transitum, mox (pag. 135. lin. 3.) inde ab illis verbis, *Καὶ ἐπέδοσαν Καίσαρι μὲν ἄλλην πενταετίαν*, ipsissima PLUTARCHI verba, quae in *Vita Crassi* p. 552. c. leguntur, paulatim incipit adhibere Compilerator: qui, si impensius paulo callidus fuisset, aliquanto etiam ulterius potuerat APPIANI verbis uti; iis, quibus ipse Scriptor noster eandem provinciarum inter Pompeium Crassumque fortitionem, ac profectionem Crassi

rr) Sic, (ut statim ex principio huius Historiae exempla quaedam depromam) quod pag. 135. b. post verba, *ὡς μόλις*, omissa sint illa, quae PLUTARCHUS adiecit, *ἐν ἀλλοτρίοις καὶ πολλοῖς*, sine quibus sententia orationi vix constabat; id quidem, vereor, ne iniurius essem in Compileratorem huius libelli, si consulto ab eo factum esse iudicarem: sed per festinationem negligentiamque, sive ipsius Compileratoris, sive potius posteriorum librariorum, omissa illa verba putanda sunt. Eodem modo & alibi verba haec: *Τούτων ἦν Κάσσιος, ὁ ταμίης*: quae *Plutarchus* pag. 554. d. habet, quamquam ea in impressis Exemplaribus *Parthicae* huius compilationis (pag. 138. b.) frustra quaeras, non tamen ipsius primi Compileratoris culpâ omissa sunt, sed subsequenter alicuius librarii, negligentia; in *Augustano* autem Codice non minus, quam apud ipsum *Plutarchum*, leguntur. Iterum, ubi pag. 135. b. post verba *ἥκιστα κομπαστὴς* in impressis sequitur importunum verbum *ἦν*, quod apud *Plutar-*

ad bellum Parthis inferendum, exposuit. *Civil. Lib. II. p. 437 extr. & sq.* Tum vero, abhinc verbis οἱ τε γὰρ πολλοὶ Πομπηίων, quae eodem loco p. 135. a. proxime sequuntur, tota *Crassianae expeditionis Historia*, quae usque ad p. 155. e. perducitur, ex PLUTARCHO, (inde a pag. 552. d. usque ad finem *Vitae Crassi*, p. 565. b.) plane ad verbum transcripta est. Nam quamquam in hac eadem compilatione satis multa occurrunt, a PLUTARCHI verbis, prout ea in vulgatis huius Scriptoris exemplaribus leguntur, haud parum discrepantia; totum tamen discrimen non nisi in singulis vocibus aut brevibus phrasibus inest, quae librario- rum culpâ negligentiaque, mox in ipsa hac *Parthica* compilatione, rr) mox etiam in PLUTARCHI editionibus, sive omissae sunt, sive corruptae. Atque bonâ quidem PLUTARCHI fortunâ ita cecidit, ut plurimis in locis multo etiam emendatiora sint Compilationis huius exemplaria, quam ipsarum PLUTARCHI *Vitarum* editiones: quo fit, ut probae haud paucae lectiones, quae apud Plutarchum per librariorum editorumque negligentiam depravatae sunt, eodem legitimo domino ex Compilatoris nostri furto restitui postliminio possint debeantque. ss)

chum non invenitur; idem verbum ab *Augustano* etiam Codice recte abest. Pag. 156. a. post verba ἔρμηνε μὲν Πάρθοις ἐνίστασθαι, idem *Augustanus* Liber, quatuor verba, καὶ μέχρι Φοινίκης προῆλθε, quae eo loco apud *Plutarchum* pag. 929. c. inserta leguntur, eodem prorsus modo expressa habet. Eâdem p. 156. b. verbis αὐτὸς δὲ χαρίζομενος idem Codex recte, sicut *Plutarchus*, vocem Καίσαρι insertam exhibet. Eademque ratione saepius aliâs, emendatiorem istum Codicem si inspicias, nullum inter fragmentum hoc *Plutarchianum*, atque inter ipsa *Plutarchi* exemplaria, discrimen adparet.

- ss) Speciminis loco videamus, a media pagina 552. apud *Plutarchum*, qua initium huius fragmenti continetur, usque ad finem eiusdem paginae, quot sphalmata, quae *Plutarchi* exemplaria occuparunt, huius Compilationis ope tolli possint. Igitur primum, ubi apud *Plutarchum* pag. 552. c. est, Καίσαρι μὲν ἄλλην ἀπέδοσαν, lege ex hac *Parthica* compilatione, ἐπέδοσαν. *Ibid.* d. quum sit: Ἦν δὲ οὐκ ἀκούσιος ὁ κλέρος ἅπασιν, mihi

5. Ad finem perductâ Crassi historiâ, sequitur (inde a p. 155 extr.) *Parthicae huius Compilationis pars altera*, qua *Antonii bellum Parthicum* continetur. Ea pars incipit ab iis rebus, quae, cum Parthi, Labieno & Pacoro ducibus, Syriam totamque paene minorem Asiam occupassent, a *Ventidio*, *Antonii legato*, gesta sunt, dum ipse Antonius adhuc vel civilibus turbis distinebatur, vel voluptatibus cum Cleopatra indulgebat. Tum vero a pag. 157. d. usque ad finem totius libelli, *ipsius Antonii adversus Parthos expeditio* exponitur. Ac de huius quidem *Antonianae expeditionis historia* nihil aliud magnopere habeo quod moneam, nisi quod tota quanta e *PLUTARCHI Vita Antonii*, paucissimis hinc inde omissis vel contractis, aliis non nisi per librariorum errorem

paene nullum dubium est, quin, quod apud nostrum hominem (pag. 135. a.) legitur, ἀσπασίος, potius *Plutarcho* debeatur, eique auctori restituendum fit. *Ibid.* ad verba πολλὰ καὶ νεῦν καὶ μειρακίῳ, *HENR. STEPHANUS* monuit, ex *Parthico* Libro ibi καὶ νεῦν reponendum esse. Nescio tamen, an rectius retineatur καὶ νεῦν, *mira multa, ac iuvenilia*. *Ibid.* e. ΠΑΡΘΙΚΟΣ πόλεμος. Lege, cum nostro Compilatore, ΠΑΡΘΙΚΟΣ. *Ibid.* ὅτι πρὸς τοῦτο Κράσος ἐπτόνται, lege, cum nostro homine, ἐπτόντο. *Ibid.* f. pro συμπροσέμψαι, lege, συμπροπέμψαι. *Ibid.* in fine: σιωπῇ δὲ αὐτῶν προσιούσιν, lege cum compilatore, ex *Augustano Codice*, προῖούσιν. Quare, si eo potissimum consilio *H. Stephanus* operam illam suscepisset *Parthici* huius Libri cum *PLUTARCHI Crasso & Antonio* curatius conferendi, ut vidisset, quibus locis, quave ratione, ex hac Compilatione posset corrupti *Plutarchi* exemplaribus medela adferri; non nisi optime ac praeclare fuerat factururus. Nunc, quod illam collationem ita instituit, ut studiose interdum quaesierit, aut quaerendum esse monuerit, quo consilio quaedam *APPIANUS*, quem is sibi persuaferat esse huius compilationis auctorem, aliter, quam apud *PLUTARCHUM* leguntur, posuerit? atque uter istorum Auctorum uno alterove loco elegantiori dictione usus esse censendus sit? id vero non potest ingenio tanti Viri sagacitateque non indignum videri.

et) Prima verba huius posterioris partis *Compilationis Parthicae* (pag. 155 extr. usque ad pag. 156. a. lin. 4. Αἰωρουμένης δὲ - - - εἰς Ἀλεξάνδρειαν.) in *PLUTARCHI Antonio* pag. 927 extr. usque

mutatis, transcripta sit. *u*) Unum tamen exemplum infra adponere liceat, *uu*) e quo adpareat, quam *imperitâ* etiam *ineptâque scrupulositate* Antonii illa historia ex PLUTARCHO in hanc *Parthicae historiae compilationem* fuerit translata.

6. Sed de ea ratione, non nimis quidem callidâ, quae a *Crassianae* calamitatis narratione ad illam *Antonii* historiam progressus est homo noster, pauca quaedam monenda supersunt.

Primo enim, numquam in ullius rei vel hominis mentionem, praesertim eiusmodi personae, cuius primariae quaedam partes essent in ea re, de qua agebatur, incidit APPIANUS, quin, quantum satis est, doceat studiosum lectorem,

ad lin. 2. pag. 928. leguntur. Sequitur alia lacinia (pag. 156. lin. 4 - 10. *ἐπαγόντα δὲ Πάρθους - - - εἰς τὴν Ἰταλίαν.*) ex PLUTARCHO *ibid.* p. 929. b. c. desumpta. Iam illa verba Compilatoris nostri (pag. 156. lin. 10.) καὶ φίλος γενόμενος Καίσαρι καὶ Περμπήῳ τῷ Σικελίας ἄρχοντι, προύπεμπεν αὐθις εἰς Ἀσίαν Οὐεντίδιον κ. τ. λ. ex illis eiusdem PLUTARCHI *ibid.* pag. 930. c. d. (Ἀντώνιος δὲ μετὰ τὰς διαλύσεις Οὐεντίδιον μὲν εἰς Ἀσίαν προύπεμπε κ. τ. λ.) ducta sunt. Denique abhinc his verbis reliqua, quae sequuntur, usque ad finem huius Compilationis, ex eodem PLUTARCHO, *ibidem*, continua serie descripta sunt.

uu) Scilicet cum *Plutarchus* pag. 936. insigne aliquod documentum reverentiae ac benevolentiae attulisset, quae Antonii milites in imperatorem suum fuissent adfecti; *ibid.* c. haec verba idem scriptor adiecerat: Τούτου δὲ αἰτίαι πλείονες ἦσαν, ὥς προεῖρηκαμεν ἐν εὐγένεια, λόγου δυνάμει, κ. τ. λ. *Complures autem erant causae, quemadmodum iam supra docuimus, cur ita adfecti essent milites: nobilitas, eloquentia, simplicitas, crebra largaque munificentia, & in iocis ac colloquiis comitas.* Haec igitur verba qui cum iis contulerit, quae haud ita multo post initium *Vitae Antonii* pag. 917. c. d. e. apud eundem *Plutarchum* leguntur; is plane videbit, ad eum locum referenda esse verba illa ὥς προεῖρηκαμεν. Atqui quamvis neque eundem locum, neque alium quempiam, quo eadem Antonii dotes exponerentur, suae compilationi inseruisset Artifex noster; tamen *bona fide* iam eadem illa verba, ὥς προεῖρηκαμεν, quibus ad eum, quem dixi, locum lectores suos ablegaverat *Plutarchus*, simul cum reliquis verbis transcribere non dubitavit, p. 163. c.

quae aut qualis illa res sit? qui homo? & qua ratione, quibus caussis, factum sit, ut in eum locum statumque, quo quisque in historiae scenam primum inducitur, pervenerit? Sed in hac *Parthicae compilationis* parte plane contrarium eius rei factum videmus. Subito, ac velut de coelo delapsi, & *Labienus*, (p. 155 extr.) & mox *Antonius*, (p. 156. a.) inducuntur. Quis mortalium *Labienus* ille fuerit? quove casu vir *Romanus* eo devenerit, ut *Parthorum dux* & imperator contra Romanos eligeretur? quod mirum sane videri debebat legentibus; id ne uno quidem verbo monetur. Neque magis declaratur, qui factum sit, ut *Antonius* potius, quam quilibet alius Romanorum, bellum istud contra *Parthos* susceperit; ubi saltem uno verbo commonefaciendus erat lector de persona *ANTONII*, & de illa partitione imperii inter *Triumviros*, de qua *APPIANUS Civil. V. p. 709.* dixerat. — Qui vel summis labiis *APPIANI* historias degustavit, eum non poterit profecto proprius sensus non condocere, quam sit haec ratio, historiam aliquam ingrediendi, a luculenta eademque constantissima *APPIANI* ratione alienissima.

Deinde, quamquam ante dixerat Compiler noster, (vide supra, num. 2.) quae *Saxae* tempore gesta a *Parthis* sunt, ea tam exigui momenti esse, ut ne memoriâ quidem digna sint; tamen earundem rerum mentionem hoc loco brevissimam quidem, sed sane talem fecit, ex qua adpareat, non minimi momenti eas res fuisse; nam (p. 156. a.) ex *PLUTARCHO* suo nobis narrat, *Parthos*, *Labieno* duce, totam *Asiam*, inde ab *Euphrate* & *Syria* usque ad *Ioniam* & *Lydiam*, in potestatem suam redegisse. Sed nimirum nesciebat homo noster, illam ipsam *Parthorum* in *Asiam* expeditionem, *LABIENO* duce susceptam, esse eandem, quae *SAXA* *Syriam* tenente accidit. Iam vero, quamvis & *Labieni* & expeditionis ab eo cum *Parthorum* copiis adversus Romanos susceptae, hoc loco, ut dixi, mentio fiat; tamen id ipsum rursus plane aliter factum videmus, atque ratio ab *APPIANO* instituta postulabat. Nam cum non modo in *Syriaco* Libro, ut iam

saepius monuimus, ille professus sit, se *copiose & adcurate* ea de re in *Parthico Libro* verba facturum; verum etiam iterum, de *Bellis Civil.* Lib. V. p. 709. e. conceptis verbis sic scripserit: *quae autem LABIENUS & Parthi cum fecerint, tum vero passi sint, ea PARTHICUS LIBER declarabit*: nunc a Compilatore nostro vix, ac ne vix quidem, unum verbum amplius de *Labiено*, ac de his quae cum Parthico exercitu ille in Syria Asiaque gesserit, commemoratum legimus, quam iis ipsis locis APPIANUS commemoraverat, ubi promissit, se hoc loco copiosius atque enucleatius easdem res esse expositurum.

Denique, ipsum initium totius huius posterioris Partis Compilationis istius, Αἰωρουμένης δὲ Παρθικῆς στρατιᾶς - - φερόμενον ὑπ' αὐτῶν ἐς Ἀλεξάνδρειαν (pag. 155 extr. usque ad pag. 156. lin. 4.) quam *imperitissime absurdissimeque* e PLUTARCHO huc raptum, & quam *monstrose* (ut nullam plane medicinam valeas loco illi adferre) *distortum* sit; id ne ipse quidem elegantiarum illarum, quibus hinc inde in hac compilatione APPIANUS (si Deo placet) usus sit, Admirator, HENRICUS STEPHANUS, sibi potuit dissimulare: qui ad extremum non aliam rationem, nodum istum, quem ipse sibi nexerat, solvendi invenit, nisi ut ad quaestionem illam, quam sibi movet, *Unde autem profectum hunc errorem suspicabimur?* his verbis respondeat: *Ego certe ab eo ortum esse crediderim, cui APPIANUS ista ex Plutarcho excerpenda dederat, paulo longius, quam iussisset Appianus, progressio in his, quae ex eo excerpenda loco erant.* Sed tota STEPHANI adnotationio ad eum locum (p. 41. *Adnotationum* in ipsius *editione*; vel p. 264 sq. in *editione Tolliana*) perlegenda est, & cum ipso illo PLUTARCHI loco, unde haec transumpta sunt, conferenda; ut plane videas, quam turpiter pueriliterque hoc eodem loco Compiler noster sese prodiderit.

CONTENTORUM SUMMA CAPITULA.

Epistola ad Lectorem. pag. 3.

SECT. I. *APPIANI persona & aetas.* pag. 9.

SECT. II. *Quam Rationem secutus sit in conscribenda Romana Historia APPIANUS.* pag. 11.

SECT. III. *Recensetur series XXII. librorum, per quos olim distributa erat APPIANI Romana Historia.* pag. 15.

SECT. IV. *Testimonia de APPIANO, atque ex eius opere Excerpta ab aliis confecta.* pag. 29.

SECT. V. *Recensentur Libri ex universa APPIANI Historia Romana hodie superstites.* pag. 42.

SECT. VI. *Demonstratur, PARTHICUM LIBRUM, qui inter Appiani scripta hodie legitur, nihil ad APPIANUM pertinere; falsoque plagii culpam in Scriptorem nostrum fuisse collatam.* pag. 54.

In eadem Sectione, §. v. - IX. disputatur de
*Fontibus, e quibus sua hausit Appianus, itemque
de Ratione qua suis usus est auctoribus.*

II.

DE IMPRESSIS AC MANUSCRIPTIS
HISTORIARUM APPIANI CODICIBUS.*

CAPUT I.

*De antiqua Versione Latina Codicibusque Graecis
Vaticanis Historiarum Appiani.*

§. I. Notitia Literaria antiquae Versionis Appiani.

IAM inde a primo fere exordio renascentium in occidentalibus Europae partibus literarum, celebrari in Italia coeperunt Appiani Alexandrini Romanae Historiae. Medio namque seculo post C. N. quinto decimo, quum in Graecorum numero librorum, Nicolai V. Pont. Rom. auspiciis Romam deportatorum, Codex esset novem aut decem Historiarum Appiani libros continens; mox id egit summus ille literarum Patronus, ut, quemadmodum aliorum antiquitatis monumentorum, quibus Bibliotheca ipsius instructa erat, sic & Appianeus illius operis fructus cum hominibus bonarum literarum studiosis, procuranda latina versione, communicaretur. Id negotium PETRO CANDIDO DECEM-

[* Olim sic: *Commentationem Historico - Criticam De impressis ac manuscriptis Historiarum Appiani Alexandrini Codicibus, cum specimine novae Editionis, praefide Ioh. Schweighaeuser, Graec. & Orient. Liter. Prof. in Universitate Argentoratensi solenni Eruditorum examini subiicient, Ioh. Daniel Lenz capita tria priora d. XXV. Septemb. Ioh. Simon Herrenscheider caput quartum cum novae Editionis Specimine, die XXVI. Septembris MDCCCLXXXI. Nunc quidem Novae Editionis specimen, quoniam editio ipsa iam pridem in publicum prodit, consulto refecimus.*]

BRI a) datum; qui duabus partibus opus illud complexus est; quarum prima parte, ipsi Nicolao V. inscripta, adeoque ante annum MCDLV. edita, praeter *Prooemium Appiani*, *Libyca* eiusdem Historia, tum *Syriaca*, *Parthica*, (cui quidem falso *Appiani* nomen inscriptum esse, nuper b) demonstravimus) ac *Mithridatica* continebatur. Alteram partem, *libros quinque de Bellis Civilibus*, cum *Historia Illyrica & Gallicae historiae Epitomâ* complexam, c) mortuo demum Nicolao absolvit interpres, eandemque Alfonso, Arragonum & utriusque Siciliae regi, quem constat anno MCDLVIII. e vivis excessisse, dicavit. Tanta autem fuit huius latine redditu Appiani celebritas, ut, postquam calamo primum per aliquod tempus multiplicata fuerant eius exempla, d) dehinc, ex quo typis etiam coeperunt vulgari, *novem*, quoad equidem sciam, eiusdem *latini Appiani editiones* e) partim in Italia, partim in Germania, partim in Gallia,

a) Hunc eo tempore *Ministrum Nicolai Pontif. ab Epistolis* fuisse, VOLATERRANUS testis est, *Commentar. Urban.* Lib. XIII. pag. 150. Eundemque Mediolani deinde, praestanti eruditionis ac eloquentiae famâ, Graece Latineque docuisse, PAUL. IOVIUS commemorat, in *Elogiis virorum literis illustrium*, pag. 28.

b) *Exercitat. in Appianum*, Sect. VI.

c) In impressis autem exemplaribus, consilio an casu, nescio, sed in omnibus quas vidi editionibus, perperam pars *posterior*, *Historiam Bellorum Civilium* cum *Illyriâ* historiâ complectens, ante *priorem* partem exhibetur.

d) Illorum plura, quae in publicis Bibliothecis adhuc adservantur, in eisque nonnulla etiam membranacea exemplaria, apud MONTFAUCONIUM, in *Bibliotheca Bibliothecarum Mssorum*, passim commemorantur.

e) Primam editionem non *Romae*, sed *Venetis*, an. 1472. prodiisse, recte monuit MAITTAIRE *Annal. Typogr.* Tom. IV. pag. 313. neque enim in *specimine historico Typographiae Romanae*, Romae an. 1778. a. P. Franc. Xav. LAIRE edito, ad illum annum 1472. ullam Appiani *Romae* impressi mentionem factam videmus. Praeter reliquas editiones, sive *Maittairio* sive FABRICIO in *Biblioth. Graec.* commemoratas, ultima vice Appianus ex *Petr. Candidi* versione, *Lugduni* apud Seb. Gryphium forma 16ma, an. 1551.

prodierint priusquam primum suâ linguâ loquens Scriptor noster in lucem ederetur: ne de variis in varias recentioris aevi linguas ex eadem P. CANDINI interpretatione confectis conversionibus dicam. f)

§. II. *Conditio atque usus illius Versionis P. Candidi.*

Quod si ex tam saepius reperita huius *latini Appiani* editione liceret de pretio ipsius interpretationis iudicare; sane eam, si non optime, saltem fatis probabiliter, confectam pronunciares. Sed quamcumque fere libri evolvas paginam, mire frustratam expectationem tuam deprehendas. Nimirum infinitis in locis toto coelo ab auctoris sententia aberrat; plurimis in locis ita obscura & contorta atque intricata est haec versio, ut nihil aliud, nisi hoc, clarum esse videatur, interpretem hunc, cum quid ipse dixerit, tum

elegantibus typis excusus est. Equidem editione *Moguntina* 1529. in 4to, soleo uti, ex eademque, quam & vulgatissimam & commodissimam puto, paginas ubi opus erit citabo; neque tamen omitto quin splendidissimam & copiosissimis Adnotationibus marginalibus instructam *Venetam* editionem, an. 1477. (quam possidet publica Universitatis nostratis bibliotheca) quibusvis in locis, quae paululum dubitationis habent, cum *Moguntina* conferam.

De editione illa, quae partim *Regii*, partim *Scandiani* prodit, in cuius calce annus impressionis vitiose exhibetur M. CCCCLXV. IV. Iduum Ianuarii, monere in transitu liceat, tam recte, quam acute, coniecisse MAITTAIRIUM, cum sibi videri dixit, reponendum fuisse annum MCCCCXCV. (*Annal. Typ. Tom. IV. pag. 595.*) Potuerat cum certitudine ita pronunciare peritissimus Bibliographus, si amplius aliquid, quam frontem atque calcem voluminis, inspexisset: nam in fine prioris Partis, eodem volumine comprehensae, quae libros de *Bellis civilibus* continet, declaratur, illam partem absolutam esse Anno Domini M. cccc. LXXXVIII. die XXII. mensis Octobris.

f) Earum versionum notitiam aliquam *Fabricius* atque *Maittaireius* suppeditant. *Gallicam* versionem a *Claudio de SEYSSEL* ex *Candidi* Latina versione primum fuisse confectam, antequam Graecum exemplar nansciceretur, ipse profitetur interpres.

quid dicere ex mente Appiani debuerit, perinde nescivisse. g) Quod quum ita sit, perspecte tamen HENR. STEPHANUS, h) minime abiiciendum hunc interpretem, iudicavit; quandoquidem eius interpretatio ad investigandam veram Appiani lectionem saepenumero conferat. Certe, nisi ipsius Graeci exemplaris, quo usus est *Candidus*, usura concedatur novo Appiani editori; eo maioris momenti eidem interim haec *Candidi* versio esse debet, quo planius saepenumero, per ipsam Graeci sermonis imperitiam, lectiones exemplaris sui prodidit ac declaravit interpretes. Scilicet, quo minus bene *phrasium* Graeci sermonis ac *structurae* vim perceperat interpretes, eo clarius saepe singulorum *verborum* vestigia in eiusdem interpretatione perlucet.

§. III. *Codex P. CANDIDI in plurimis vitiosis Lectionibus cum Codd. Paris. & editis Appiani libris consentit.*

Pravarum Lectionum, quae propriae ac privatae sunt illius Codicis, e quo *Candidus* versionem suam confecit, nihil magnopere adinet specimina hoc loco proferre. Sed ut intelligatur quodammodo, quamnam ad classē aut

g) Excusare bonum *Candidum* PAULUS IOVIUS nititur, quum (*Elog.* pag. 28.) manci, inquit, passimque corrupti exemplaris Graeci vitio, vel laboriosus interpretes in eo opere se candidum praestare non potuit, quum alia multo felicius perscripserit. Sed quantumvis depravatum fuerit illud exemplar; facile tamen adparet, praecipuam causam peccatorum illorum, quae huic versioni merito obiiciuntur, in Graeci sermonis imperitia, qua laborabat interpretes, tractandorumque Codicum ea lingua scriptorum insuetudine, esse quaerendam. Quo magis mirum esse debet id, quod ipsum hunc interpretem, in *Epistola ad Alfonso regem*, de se Appiani historias legente videmus profiteri: *Ego medius fidius*, inquit, dum haec lego, non audire Romanorum gesta, ut haecenus consueveram, verum intelligere; nec intelligere tantum, sed interesse, mihi videor.

h) In *Praefatione* ad Appianum p. 2. eodem loco, quo non solum horridam atque rusticam hanc *Petri Candidi* versionem esse dixerat, sed etiam tam infidelem, ut multa non vertere, sed pervertere dicenda sit.

quasi familiam referendum illud exemplar sit; haud abs re fuerit, si monuero, in quam plurimis ex illis locis, ubi in vitio cubant editi Appiani Libri ac duo *Regii Parisenses Codices*, quibus usi sunt primi Editores, eisdem vitiis laborasse illum *P. Candidi Codicem*. Ac huius quidem inter illos Codices consensus, perpetuique fere vitiorum aut lacunarum contagii, sexcenta adferre specimina possem. Sed ex his, satis fuerit, si pauca quaedam, nullo magno pere delectu habito e schedis nostris enotata, cum Lectoribus nostris hoc loco communicarimus; e quibus de caeteris coniectura capi possit. i)

§. IV. *Specimina PROBARUM Lectionum, quas Petr. CANDIDI Versio suppeditat.*

Sed nec probatis Lectionibus caruit *P. Candidi* graecum exemplar; e quibus, quum in latina etiam versione satis

- i) *Historia Syriaca*, pag. 92. c. (*Henrici Stephani* editionem in citandis Appiani locis semper sequor, cuius editionis paginae ad marginem Amstelodamensis editionis ubique adnotatae sunt) In *Impressis* atque in *Codd. Regiis*, consentiente *Candido* pag. 557. (edit. Mogunt. 1529.) legitur: Ἀντίοχος . . . χρηματίας τοῖς Ῥοδίοις πρόσβεισι: ubi pro Ῥοδίοις necessario cum Codice *Augustano* Ῥωμαίοις legendum est; aut Ῥωμαίων, cum *PLETHONE* in *Excerptis ex Appiani historia Syriaca*. Conf. pag. 90 extr. & pag. 91 ineunte, atque adde quae locum eum, de quo agimus, proxime sequuntur, pag. 92. d.

Eadem *Hist. Syriacá* p. 95. e. *Impressi* cum utroque *Regio Msta* ita habent: καὶ ὁ Ἀππίος ἀπὸ τῶν Τεμπῶν τὸν Ἀντίοχον καὶ παρακαθήμενον ἰδὼν. Pro καὶ ponendum erat Λαρίσση, quam vocem & Codex *Augustanus*, & *Pletho* exhibent: Ἀντίοχον Λαρίσση παρακαθήμενον ἰδὼν. Eamque emendationem textui esse adferendam acute vidit alter Appiani Interpretes *Sigism. Gelenius*; qui rem, de qua eo loco agebatur, ex *Livii* libro XXXVI. c. 10. edoctus, locum nostrum his verbis Latine reddidit: Appius ubi ad *Tempe* pervenit; visis in propinquo castris *Antiochi*, *LARISSAM* obsidentis. Sed *Larissam* cum *Regg.* Codicibus hoc loco ignorans *Candidus*, pag. 561. Graeca cum his Latinis commutavit: Appius circa *Tempe* Antiochum cum exercitu confedissee videns.

clare eadem perluceant, vulgato graeco contextui passim, corruptis in locis, medela adferri possit. Et ex his quidem Lectionibus plerasque cum *Augustano* exemplari communes habuit *Candidi* liber: k) sunt autem & aliae, quae perspicua certissimaque ratione veram Appiani scri-

Ibid. pag. 104. c. post verba, quae Latine sic sonant: *Antiochus M. cognita clade, ad Myonnesum accepta, omnino perterritus est; Deum aliquem insidiari sibi existimans: omnia enim praeter opinionem sibi cadere; - - -* hoc modo pergunt *vulgata Graeca* exemplaria, cum *Codd. Regiis*: 'Ρωμαίων (adde μὲν ex *Cod. Aug. & Pleth.*) ἐν τῇ θαλάσῃ κρατούντων, ἐν ᾗ πολὺ προύχειν αὐτὸν (potius αὐτὸς, ut est in *August.* & apud *Pleth.*) ἐνόμιζε, τὸν Ἀντίβαν ἐς Παμφυλίαν κατακεκλειχότων. Pro τὸν Ἀντίβαν *Augustanus Codex & Pletho* exhibent 'Ροδίων δ' Ἀντίβαν, quam quidem pro genuina Appiani scriptura nemo dubitabit habere, qui & hiulcam hoc loco in *Vulgatis* orationem considerarit, & id quod ipse Auctor noster paulo ante pag. 100. c. dixerat, contulerit. Sed *Candidus* pag. 570. non magis, quam *Parisienses* Codices, illud nomen 'Ροδίων agnoscit.

Ibid. pag. 107. b. *Vulgati* cum *Regg. Codd.* sic: Ἀντιάχῳ δ' ἦν - - - ἡ φάλαγξ ἡ Μακεδόνων, ἄνδρες - - - ἐς τὸν Ἀλεξάνδρου καὶ Φιλίππου πρότερον ἐπικοσμούμενοι. *Candidus*, p. 572. *Antiocho* - - phalanx ex *Macedonibus* - - fuit, a *Philippo primo*, deinde ab *Alexandro* in ordinem posita. Vides, *Candidi* Graecum exemplar eodem in mendo cum duobus *Regiis* cubuisse. Nullum vero dubium esse potest, quin recipiendum sit nomen πρόπον, quod *August.* loco vocabuli πρότερον praestat; sed fortasse & hoc una cum illo fuerit retinendum; ut Appianus scripserit: ἐς τὸν Ἀλ. καὶ Φιλ. πρότερον τρόπον ἐπικοσμ. secundum pristinum *Alexandri & Philippi institutum instructi*. *LIVIVS XXXVII. 40. decem & sex millia peditum, more Macedonum armati.*

Ibid. paucis lineis interiectis, verba illa, ἐς δὲ τὰ πλευρὰ ἐκάστου μέρους δύο καὶ εἴχουσιν, mutila esse totiusque loci turbare sententiam, nemo non videt. Eodem autem modo *Candidus*, p. 573. in lateribus ab utraque parte duo & viginti. Scilicet post μέρους excidit vox ἐλέφαντες, ad sensum omnino necessaria, quam *August.* exhibet. Appiano convenit cum *Livio*, qui l. c. Haec acies, inquit, fuit in decem partes divisa; partes eas interpositis binis elephantis distinguebat. Ex ipsius tamen *Augu-*

pturam in eiusmodi locis ostendunt, ubi reliquos omnes, quos vidi, codices corruptos aut mutilos deprehendi. Cuius potissimum generis specimina nonnulla hoc loco protulisse iuvabit. 1)

flani Codicis lectione ambigua etiamnum quodammodo est oratio, ἐς δὲ τὰ πλευρὰ ἐκάστου μέρους, ἐλέφαντες δύο καὶ εἴκοσιν. Quare videndum, an & in ipso *Aug.* aliquid exciderit, scripseritque Appianus: ἐλέφαντες, ἀνὰ δύο, δύο καὶ εἴκοσιν.

Ibid. pag. 108. c. Πληγέντων γὰρ τῶν ἵππων ἀθρόως, καὶ τὰ ἄρματα ἐς τοὺς ἵππους περιφερόντων. Perspicuum est, veram esse Appiani scripturam, quam *Aug.* habet: ἐς τοὺς φίλους, in suos. *Candidi* autem Codex a vitiosa *Parisiensium* scriptura non recessit: *Vulneratis* (sic vetus interpres, p. 574.), *turmatim equis*, & *currus in equos deferentibus*.

Ibid. p. 115. d. Ante verba: Τὸ δ' ἐντεῦθεν ἀλόγως πάμπαν, exciderunt sex verba ad sententiam plane necessaria, quae nec *Candidus*, pag. 581. agnoscit. Ea *Augustanus* noster suppeditat: τὰδε μὲν καλῶς ἐπέπρακτο τῷ Μανίῳ: ubi quidem eodem vitio, quod saepius in Mssis nostris & in impressis occurrit, pro *Μαλλίῳ* (sic enim Graeci *Manlii* nomen in *Μάλλιος* flectere solebant) perperam *Μανίῳ* scriptum est.

- κ) Illius generis lectiones quasdam iam in *Exercitationibus in Appianum* adnotavimus. Sic *Libyc.* pag. 59. a. pro vitioso *καταπλήρομενον*, *Aug.* *καταπνέομενον*, & *Candidus*, p. 523. *perflarent*. (*Exercit.* p. 49.) *Hist. Syriac.* p. 127. c. pro corrupto *προτιμότερον*, *Aug.* *προτιμώμενον*, similiterque *Candidus*, p. 593. *ut mortem libens appetat*. Sic item in aliis multis veteri illi Interpreti cum optimo Augustano Codice Graeco recte convenit. En unum praeterea ex *Bellorum civilium* Historia locum: *Lib. IV.* pag. 597. b. in historia proscriptionis a Triumviris editae, *impressi* cum *tribus Regiis* Codd. haec habent: Ὁ δὲ λοιπὸς ὄμιλος, οἱ μὲν τὰς οἰκίας τῶν ἀναιρουμένων διήραζον, καὶ τὸ κέρδος αὐτοὺς ἀπὸ τῆς συναινέσεως τῶν παρόντων κακῶν ἐψυχαγώγει. *Candidus*, pag. 264. Ex reliqua autem *multitudine* quidam ad occisorum domos spoliandas accurrebant; quae utilitas a *consideratione* praesentium malorum eos avertebat. Vides, pro absurdo *συναινέσεως* interpretem legisse *συνέσεως*, quam lectionem, citra dubium genuinam *Augustanus* habet.

- ι) *Bell. Civil. Lib. II.* p. 465. e. Ἐδείμαιεν οὖν ὁ στρατὸς αὐτῷ, καὶ τὴν πᾶσαν ἡρωπεύον. In hac scriptura *Augustanus* cum *Regiis*

§. V. De Codicibus Msstis Appiani Vaticanis.

Graecum exemplar, quo in convertendo Appiano usus erat *Candidus*, ex Nicolai V. Pont. bibliotheca in *Vaticanam* tandem transisse videtur; in qua ad hunc diem duo *Codices Mssti Appiani* conspiciuntur, qui eadem serie eosdem *Appiani Libros*, quos latine convertit *Candidus*, & in his *Illyricum Librum integrum*, continent. Illorum Codicum notitiam aliquam benevolentiae Cel. BANDINI, Bibliothe-

Msstis consentit. Ex herbarum radicibus (cf. CAESAR de *Bell. Civ.* III. 48.) panem conficiebant Caesariani; sed non tam, opinor, *formidine compulsi*, quam *fame pressi*. Ita pronus est literae Δ in Δ transitus, tamque frequens in Msstis diphthongi $\epsilon\iota$ cum vocali ι commutatio, ut pro certissima emendatione corrupti loci ad marginem exempli mei editionis Stephanianae iam adnotavissem $\epsilon\lambda\iota\mu\kappa\iota\nu\epsilon\nu$, quum a *Candido* pag. 125. illam emendationem confirmatam viderem, his verbis: *exercitus quippe eius fame premebatur.*

Civil. Lib. III. pag. 531. a. Antonius, quum Dolabellae Syriam provinciam a populo decerni cuperet, quamquam tribunus pl. in comitiis malum augurium obnunciabat, tamen $\tau\acute{\alpha}\varsigma\ \kappa\epsilon\phi\alpha\lambda\acute{\alpha}\varsigma\ \epsilon\kappa\acute{\epsilon}\lambda\epsilon\upsilon\epsilon\ \chi\epsilon\iota\rho\omicron\tau\omicron\nu\epsilon\acute{\iota}\nu\ \pi\epsilon\rho\iota\ \tau\omicron\upsilon\ \Delta\omicron\lambda\omicron\beta\epsilon\lambda\lambda\alpha$. *Augustanus* cum *Regio Colbertino* $\phi\upsilon\lambda\alpha\kappa\acute{\alpha}\varsigma$; quod quidem nihilo melius est, quam $\kappa\epsilon\phi\alpha\lambda\acute{\alpha}\varsigma$, sed clariora verae lectionis vestigia continet, quam lectionem *Candidus* in suo exempl. invenit: $\tau\acute{\alpha}\varsigma\ \phi\upsilon\lambda\acute{\alpha}\varsigma\ \epsilon\kappa\acute{\epsilon}\lambda\epsilon\upsilon\epsilon\ \chi\epsilon\iota\rho\omicron\tau\omicron\nu\epsilon\acute{\iota}\nu$, *tribus de Dolabella sententiam iussit efferre.* (p. 193.) Quo loco Editor versionis Candidi in ea editione, quae Venetiis an. 1477. prodiit, vocabulum *tribus* (puto) pro numerali nomine habens, imperite in orâ libri haec verba adiecit: *malus sermo: vacat credo, tribus.*

Ibid. pag. 561. a. Cicero in oratione contra Antonium in Senatu habita, haec dicens inducitur: $\eta\gamma\epsilon\nu\ (\text{'Αντώνιος})\ \epsilon\kappa\ \beta\rho\epsilon\nu\tau\epsilon\sigma\iota\omicron\upsilon\ \kappa\alpha\iota\ \tau\omicron\nu\ \acute{\alpha}\lambda\lambda\omicron\nu\ \sigma\tau\rho\alpha\tau\omicron\nu\ \epsilon\varsigma\ \tau\eta\nu\ \pi\acute{o}\lambda\iota\nu$, $\acute{\alpha}\pi\alpha\nu\tau\alpha\ \sigma\upsilon\nu\tau\omicron\mu\acute{\omega}\tau\epsilon\rho\omicron\nu$, $\epsilon\phi\acute{\iota}\epsilon\mu\epsilon\nu\omicron\varsigma\ \acute{\omega}\nu\ \epsilon\pi\acute{\epsilon}\nu\theta\epsilon\iota\ \text{Καίσαρος}$. $\text{Καίσαρος}\ \delta\epsilon\ \alpha\upsilon\tau\omicron\nu\ \tau\omicron\upsilon\ \nu\acute{\epsilon}\omicron\upsilon$ &c. Corruptam esse Graecam phrasin, nemo non videt; neque *Augustanus* Codex laboranti loco ullam adfert medicinam; quam praesentem ex sui exemplaris praescripto exhibet *Candidus*, posteriora verba hoc modo exponens, p. 224. *cum ad ea adspiraret, quae Caesar concupisset; quae verba quisquis consideraverit, non dubitabit, hoc modo illum locum esse*

cae Laurentianae Mediceae Praefecti, acceptam refero; qui, quum proxima hieme Romae commoraretur, in ipsa Bibliotheca Varicana brevem illorum Mssorum recensio- nem nostri caussa confici curavit, & ad nos pro sua hu- manitate transmisit. Alter, *Codex Vaticanus CXXXIV.* bombycinus est, satis emendate, nitidis, sed iis minutissi- mis literarum ductibus, Seculo XIVto, ut videbatur Vi- ro docto, qui istam notitiam perscripsit, conscriptus. Al- ter, *Codex Vaticanus CXLII.* chartaceus, seculo XVto

restituendum: ἦγεν ἐκ Βρ. καὶ τὸν ἄλλον στρατὸν ἐς τὴν πόλιν ἅπαντα, συντομώτρων ἐφιέμενος ἂν ἐπὶ θείῃ Καίσαρ. Dixerat paulo ante de Antonio Cicero: cohortem regiam Brundusii sibi adscivit. Iam subiicit: reliquum omnem exercitum Brundusio ad Urbem duxit; viâ magis compendiariâ petens ea, quae Caesar concupierat. Scilicet Caesar regiam dignitatem non palam, sed furtim & per subdolas artes adfectaverat: Antonius bre- vissimâ viâ, apertâ vi, & infesta ipsi patriae signa inferens (ut est in *Philippica quinta*, cap. 8.) eandem ad se rapere conatus est.

Ibid. p. 570. a. ubi pugna Antonii cum Pansa & Hirtio ad Forum Gallorum inter Mutinam ac Bononiam commissâ expo- nitur, praeter alia, haec in vulgatis exemplis turbata legun- tur: οἱ δ' Ἀραιοί, περιειλημμένοι πάντοθεν, καὶ οὐδαμῶτε δια- δραμεῖν ἔχοντες, ἐκέλευον, εἰ παραγένοιτο, μὴ συνάπτει- σθαι σφίσι τῶν πόνων, id est: Legionis Martiae milites, circum- venti undique, nullo patente effugio, iusserunt; si adessent, abstinere a conflictu. Facile intelligitur, excidisse nomen, quo declaretur, quosnam tandem Martii a conflictu iusserint absti- nere. Illud nomen peropportune suppeaitat *Candidus*, p. 234. eos qui aderant, inquit, noviter electos (edit. Venet. nuper electos) nullam laboris partem subire admonent. Quod verba εἰ παραγένοιτο ita vel legerit vel interpretatus sit *Candidus*, tamquam scriptum esset οἱ παρεγένοιτο, id quidem nos morari minime debet, neque illa verba sollicitanda puto. Sed qui to- tum locum, in quo versamur, respexerit, eundemque cum *Candidi* versione contulerit, ei vix dubium esse poterit, quin scripserit Appianus, ἐκέλευον γὰρ ἡλυδάς, εἰ παραγένοιτο, μὴ συνάπτεισθαι σφίσι τῶν πόνων: praeceperunt, ut tirones, ubi ad- venissent, a conflictu abstererent. Pansa, alter Consulum, ex castris ad Mutinam in Italiam delectus habendi caussa profectus erat:

scriptus videbatur. *m*) Utro ex his exemplaribus usus sit antiquus Interpres, ac sit-ne alterum ex illis emendatius multo & castigatius, quam id e quo Versionem suam *Candidus* confecit, definire in praesentia non valeo. *n*) Sed uberiores eorum Codicum notitias, cum variarum Lectionum ex iisdem excerptarum speciminibus quibusdam, ab amicitia atque studio politissimorum eruditorumque Iuvenum, Cl. ADLERI Altonensis, BIRCHIIque Hafnienfis, qui studiorum causa Romae peregrinantur, propediem exspecto. *]

CAPUT II.

De Graeca Appiani Editione Parisiensi, itemque de Codicibus Manuscriptis Regiis. Mediceo. & Veneto S. Pauli.

§. I. Editionis Parisiensis brevis descriptio.

Medio demum seculo XVI. primum graece APPIANUS in lucem prodiiit. Ea editio hanc inscriptionem praefert: Ἀππιανοῦ Ἀλεξανδρέως Ῥωμαϊκῶν Κελτικῇ, Λιβυκῇ ἢ Καρχηδονικῇ, Ἰλλυρικῇ, Συριακῇ, Παρθικῇ, Μιθριδάτειος, Ἑμ-

(p. 568. d.) isque iam cum *tironibus*, quos saepius Appianus νεήλιδας, *Candidus* autem nuper electos adpellat, aderat. Eos autem magis impedimento, quam usui, sibi fore existimabant veterani, si pugnae illi sese immiscerent.

- m*) De aliis Codicibus *Vaticanis*, quibus *Hispanica* & *Hanniballica Appiani Historia* continetur, infra cap. III. §. II. dicitur.
- n*) *Stephanus GRADIUS*, qui superiori seculo Bibliothecae *Vaticanae* custos interpret fuerat, in *Praefatione* ad novam suam *Illyricae Historiae Appiani Versionem*, quae Ioh. LUCII libris de *Regno Dalmatiae & Croatiae* adiecta est, Codicem *Vaticanum* commemorat, quem a se cum *Dav. HOESCHELII* editione libri illius *Illyrici* collatum, atque illa haud paulo diligentior, & pluribus locis castigatior inventum esse, profitetur. Idem eodem loco alius *Msti Appiani* ex Bibliotheca *Vaticano-Palatina* meminit; cuius nullam mentionem in recensione Manuscriptorum a Cel. BANDINIO mecum communicata (in qua

Φυλίων ε'. *APPIANI ALEXANDRINI ROMANARUM HISTORIARUM* Celtica, Libya vel Carthiginienfis, Illyrica, Syriaca, Parthica, Mithridatica; Civilis, quinque libris distincta. Ex Bibliotheca Regia. Lutetiae, typis Regiis, cura ac diligentia Caroli Stephani. MDLI. Eâdem formâ, iisdemque nitidissimis typis, quibus Roberti Stephani Dionysius Halicarn. & Dio Cassius, expressus est Graecus iste Appianus. Nullum verbum praefandi causâ adiecit Editor. Appiani Libri eodem ordine, quo in inscriptione enumerati sunt, sese consequuntur. o) Accedunt in fine duae paginae, tribus columnis quaeque distincta, quibus praefixus titulus est: *Locorum, qui aliter, quam impressi sunt, in aliis codicibus leguntur, aut legendi videntur, annotationes.*

§. II. Editores Editionis Pariensis.

Qui in Titulo huius editionis memoratur CAROLUS STEPHANUS, frater erat Roberti, Henrici patruus; qui, quum Medicam artem ad id tempus Parisiis esset professus, scriptisque etiam de ea arte editis inclaruisset, p) fratri Roberto, cum is in eo esset, ut Genevam habitatum concederet, in administranda Regia Typographia succcessit. q)

tamen Codices Vaticanæ a Vaticano-Palatinis distinguuntur) factam reperio.

[* De Vaticanis istis Codicibus, aliisque nonnullis eiusdem Appiani Msstis libris, quos possidebat tunc Vaticana Bibliotheca, (quorum nonnulli dein, ut audio, Parisios translati sunt) conferenda sunt ea quae in Praefatione ad nostram Appiani editionem pag. xxv-xxix. diximus.]

o) Praemittitur autem Appiani Prooemium; cui subiecta illa Anonymi cuiusdam Aduotatio, qua de selectis Appiani libris, in duo volumina olim distributis, differitur. Celticae s. Gallicae Historiae non nisi Epitoma exhibetur; eadem, quae a Candido erat Latine conversa. Nec vero Illyrica Historia tota adest; sed breve eius Fragmentum, quo Exordium illius libri, ac ne illud quidem integrum, continetur.

p) Vide MAITTAIRE, in *Historia Stephanorum*, p. 174.

q) Quonam tempore Parisiis Genevam demigrarit Rob. Stephanus,

Quamvis autem non nisi *Carolus* Editorem inscriptio libri declaret; haud nullas tamen, neque postremas, partes in ea editione procuranda ipsius *ROBERTI STEPHANI* fuisse, filio huius *Henrico*, diserte illud testatum facienti, credere fas est. r)

§. III. *Duo Codices Manuscripti, ad eam adornandam Editionem adhibiti.*

Primam hanc Appiani graecam editionem quum corruptarum mutillarumque Lectionum incredibili multitudine intellexissem scatere, in quarum singulis minime probabile erat duos diversos Codices consensisse; facile inducebar, ut cogitarem, non nisi *unici Exemplaris* usum Editoribus fuisse concessum: s) illudque ipsum eo magis mihi persuaseram, cum quod de singulari illa diligentia non subierat dubitare, quam *Rob. Stephanus* (cuius auspiciis hanc prodiisse editionem cognoveram) ad libros a se editos ab operarum erratis purgandos adtulisse perhibetur; tum quod memineram id quod de eiusdem *Rob. Stephani* cautione in edendis eis Auctoribus, quorum non nisi unicum exemplar ipsi suppeteret, commemoratur, ea

non nimis quidem adcurate constat; sed hoc certe *Maittairius* (*Hist. Stephan.* p. 69 sq.) ostendit, eodem anno MDLI. quo Appiani editio illa procurata est, *Robertum Stephanum* adhuc, suo nomine, *Typis Regiis*, Iustini Martyris opera edidisse; atque etiam sub finem eiusdem anni Corderii libello, de corrupti sermonis emendatione, prid. Calend. Decemb. quo die Parisiis absoluta est eius libelli repetita editio, nomen suum cum titulo *Typographi Regii* subscripsisse.

- r) *Henr. Stephanus* in Epistola ad Lectorem, Annotationibus suis in Appianum a se editum praemissa: *Appianus*, inquit, *primum ROBERTI STEPHANI patris mei & patruj CAROLI STEPHANI opera* (etiamsi patruj tantum nomen frons libri praeferat) *in lucem prodiit Parisiis.* Idem, in Praefatione ad Lectorem, contextui Appiani praefixa: *Hinc factum est*, inquit, *ut quum Dionem pater meus Rob. Stephanus edidisset, APPIANUM postea patruus meus Carolus Stephanus, paucis post annis, patris mei auspiciis, sicut etiam ex eiusdem officina, in publicum emiseric.*

religione fuisse eruditum illum Typographum, ut omnes & singulas sui Codicis Lectiones, quamquam corruptissimas & facile emendandas, studio exhibuerit. t) Ac licet ad calcem huius eiusdem editionis diversae Lectiones ex alio Exemplari adferantur; satis tamen caussae mihi videbar habere, cur mihi persuaderem, si quod aliud diversum exemplar in manus Editorum incidit, illud non nisi absoluto iam opere, ac leviter quidem & negligentius, fuisse ab eis inspectum. u)

Sed ex quo *duos Parisienses Appiani Codices, utrumque hodie Regium, cum impresso exemplari conferendi potestas mihi otiumque datum est; cognovi demum, id quod in Editorum saltem laudem vellem secus possem adfirmare, Editionem illam Parisiensem ex his iisdem duobus Codicibus, inter se collatis, esse confectam. Eorum Codicum alter, quem literis R. a. (id est, Regium primum) designabo, hodie Codex Regius Graecus MDCLXXXI. numeratur, atque in Catalogo Codd. Mss. Biblioth. Reg. Fonteblandensis cognominatur, seculoque XVIto Christoph. Aweri manu exaratus proditur. x)* Alter, quem literis R. b. deno-

s) Quam sententiam quum in *Praefatione ad Exercitat. in Appianum* pag. 7. professus sim; quae ibi dicta sunt, ea ex hoc loco erunt corrigenda.

t) Id de Dionis Cassii quidem editione totidem verbis affirmavit *Reimar*, in *Praefat. ad Dionem*, §. 2. pag. ix. atque ita plerisque vulgo persuasum esse video. Sed vereor, ne paulo secus eam rem se habere deprehensus sit, si quis laborem denovo conferendi Codicem illum Dionis, quo *Robertus* usus est, fuisseperit.

u) Subinde etiam nata mihi suspicio erat, diversas illas lectiones non nisi ex ea varietate fortasse ductas esse, quae *ad marginem Mssorum* saepe adnotata deprehenditur.

x) Codex ille, quemadmodum paulo ante *Dionysii Halic. & Dionis Cassii* exemplaria, ex *Regia Bibliotheca*, quae eo tempore *Fonteblandi* (vel *Fonte Bliandi*) custodiebatur, cum *Stephanis* fuerat communicatus. Idem regium exemplar *Florentiâ* ad *Ludovicum XII.* Galliae regem, Reipublicae nomine, fuisse olim trans-

tabo, olim *Colbertinus* fuerat, hodie *Regius MDCLXXXII.* est; nec ipse seculo XVI. antiquior. y) Uterque pariter eosdem plane *Appiani* libros, quos *Parisiensis* Editio, cum eâdem *Celtici* libri Epitomâ, eodemque libri *Illyrici* fragmento, cum eâdem denique *Anonymi* de *selectis Appiani libris* Adnotatione, quae Prooemio Auctoris subiecta est, continet. Ordo quidem, quo hae res in illis Msstis sese excipiunt, paululum differt ab eo, quem Editores *Parisienses* tenuerunt: nam in utroque Msto post *Celticae* historiae Epitomen, *Syriaca* historia ponitur ante *Punicam*, tum *Illyricae* Fragmentum, *Parthica*, *Mithridatica*, de *Bellicis Civilibus Libri V.* In utroque autem exemplari praeterea inter *Celtici* libri Epitomen & *Syriacam* historiam inserta est illa alterius *Anonymi* de *XXII. Historiarum Appiani Li-*

missum, testis est *Claudius de Seyssel*, in Epistola ad Ludovicum XII. *Gallicae Versioni* historiarum *Appiani* praemissa.

- y) Hoc eodem exemplari, diu ante quam *Colberti* ornasset Bibliothecam, usus erat olim *Lazarus* ille *Bayfius*, qui de re *Vestiarum*, ac de re *Navali* veterum Graecorum ac Romanorum peculiare edidit libellos, pluraque similis argumenti partim scripsit, partim scripturus erat, ni morte fuisset praeventus. Is *Venetis*, qua in urbe circa an. 1530. Orator regis Galliae apud Rempubl. fuerat, Codicem illum Lutetiam adtulisse videtur. Nam in Epistola ad Franciscum I. Galliae regem, Libello de re *Navali* praefixa, profitetur, se, *Venetis* quum esset, e Graecorum Latinorumque monumentis, quidquid ad rem navalem pertineret, collegisse: quorum in Auctorum numero *Appianum* fuisse, nondum eo tempore typis vulgatum, ex eo constat, quod in eodem quem dixi libello, an. 1536. edito, complura loca ex hoc scriptore, adpositis ipsius auctoris Graecis verbis, adduxerit. Esse autem illa loca ex hoc ipso, quod dico, exemplari citata, non solum inde intellexi, quod lectiones nonnullae cum lectionibus huic msto propriis conveniunt, sed & quod in eodem exemplari omnia ea loca, quae passim in *Bayfi* libellis citantur, cum plurimis aliis similis argumenti, peculiaribus signis (velut, quae de re *navali* agunt, litera *N.* quae de *vestimenti* cuiusdam genere, literis *Vest.* quae de re *militari*, literis *Mil.* &c.) in margine denotata sunt. Eodem exemplari, forte quod commodato a *Bayfo* acceperit, usus est *Guil. Budaeus*; qui

bris Adnotatio, de qua alio loco dixi; γ) cui, nescio quo casu, quoque consilio, locum nullum Editores in Imprefsis concesserunt.

§. IV. *Conditio illorum Msstorum, atque Editionis ex iisdem confectae.*

Codex *Fonteblandensis* non modo elegantiori manu, verum etiam maiori fide ac diligentia, sed ex paulo depravariore exemplari, descriptus videtur. *Colbertini* codicis scriba insignem ubique negligentiam prodidit, ac praesertim in illud fatale librarium vitium, tantum non quavis occasione, incidit, ut, ubi aliquot verbis aut etiam lineis interiectis idem vocabulum recurrit, ibi omnia intermedia omiserit; α) sed hic ex castigatiori paulo emen-

etiam sua manu, eleganti scriptura, pallidiusculo colore, plura loca ex sua coniectura, satis saepe felici, in eodem emendavit; quarum emendationum specimina etiam nonnulla in Indice variarum lectionum ad calcem edit. Paris. literis *Bud.* notata adferuntur. Scilicet idem doctissimus *Budaeus*, quum in priorii *Commentariorum linguae Graecae* editione, quae an. 1529. prodierat, Graecos Appiani libros nondum cognitos habuisset, in altera dein eiusdem libri editione, quae post mortem eius an. 1548. ex ipsius *Budaei* schedis multo auctior prodit, frequentia Scriptoris nostri loca citavit. Denique non diversum videtur hoc exemplar ab illo esse, quod ex Catalogo Librorum Msstorum eruditi Praefidis *de Mesmes* in *Bibliotheca Bibliothecarum* Tom. II. pag. 1326. his verbis commemoravit *Montfauconius*: *Appianus Alexandrinus, Graec. in fol. sur papier.* Sane nisi hoc ipsum illud exemplar est; scire vehementer cuperem, quorsum illud evaserit.

γ) Exercitat. in Appian. Sect. III. not. *d.*

α) Eae lacunae, maximam partem, praesertim inde a medio fere Codice usque ad finem Lib. II. *de Bellis Civil.* ex Codice *Fonteblandensi* in margine huius Codicis completae sunt. Atque plurimis insuper locis, praeter illa quae a *Budaeo* sunt emendata, lectiones *Colbertini* huius Codicis ad eiusdem *Fonteblandensis* praescriptum, satis infelicitate saepius ac praeter rationem, mutatae sunt; quae quidem mutationes ab ipsis *Stephanis*, aut eorum iussu, cum *Appiani* editionem pararent,

datorique exemplari suum Appianum videtur descripsisse. Caeterum quemadmodum omnia eadem (tam *Appiani Libros*, librorumque sive *Excerpta* sive *Fragmenta*, quam duorum *Anonymorum* quas dixi *Adnotationes*) pariter uterque Codex, ac singula quidem eadem prorsus serie, continet; ita & in quam plurimis sive mutilis lectionibus, sive quovis modo corruptis, mire inter se ambo Codices consentiunt. b) Eiusmodi autem locorum in utroque exemplari pariter corruptorum tanta copia est, ut parum utique dixerim, si sexcentos & ultra esse dicam. Quibus eisdem in locis contagium lacunarum caeterarumque depravationum similiter etiam occupasse Editionis Parisinae exempla, id quidem neque mirandum magnopere est, neque vitio verti primis illis Editoribus ullo modo debet. Vellem, alia veriori graviorique culpa liberare eosdem Edi-

factae videntur. In *Fonteblandensi* exemplari multo rariores lacunae sunt: & quae in eo occurrunt, eas, paucis exceptis, cum illo communes habet *Colbertinus* Codex.

- b) Quare, quamquam non ex uno eodemque exemplari immediate, ut aiunt, ac proxime hi Codices descripti sunt; tamen ambo non nimis longe a *communi* pariterque corrupto fonte, e quo manarunt, remoti esse videntur.
- c) Ex tota omnino ratione, qua haec editio procurata est, facile intelligitur, neque *Robertum Stephanum*, utpote gravissimis turbis per ea ipsa tempora implicitum atque iactatum, neque *Carolus* fratrem, qui novus tunc ad eam administrandam provinciam vocatus, atque etiamnum fortasse Medicae artis occupationibus districtus erat, non eam curam ac diligentiam in hanc adornandam *Appiani* editionem contulisse, quae a *Stephanorum* nomine alioquin expectari solet.
- d) Ac promiscue quidem mox unius, mox alterius Codicis lectionem, prout quaeque magis probanda videbatur, selegerunt editores: sed tamen in priori parte operis, ab *Exordio* usque fere ad finem libri secundi *de Bellis civil.* exemplaris *Fonteblandensis* potissimum auctoritatem sunt secuti; in reliqua parte, *Colbertini* vestigiis (puto, quod in progressu operis intellexissent, complures probatiores lectiones eum offerre) pressius inhaeserunt.
- e) Specimina quaedam *pravarum mutilarumve lectionum*, quae ex

tores possem; quam culpam nimis saepe ab iis commissam esse, ex collatione eorundem Codicum, quos illi ante oculos habuerant, abunde intellexi. c) Scilicet, quamquam ad feligendas ex utroque Codice lectiones, quas in contextum reciperent, probatum plerumque iudicium adhiberunt; d) tamen incredibile est, quam multis in locis, in quibus differebant Codicum lectiones, operam dedisse videantur, ut eam seligerent lectionem *Appianoque* tribuerent, quae perspicue falsa ac corrupta erat, posthabita ac ne in *Indice* quidem *variarum Lectionum* indicata altera, quae vel citra omnem dubitationem tamquam vera in contextum recipienda fuerat, vel quae verae lectionis vestigia saltem clarissima ostendebat. Saepe etiam *ab utriusque exemplaris consentiente* atque proba scriptura, sive consilio, sive casu, temere certe ac praeter rationem, discessum est. e)

utriusque Codicis consensu in *vulgatum* contextum receptae sunt, supra cap. I. §. III. & IV. a nobis adlata sunt; alia nonnulla eiusdem generis deinceps Cap. IV. ubi de *Augustano* Codice dicitur, breviter commemorabuntur. En ex magno numero pauca quaedam eiusmodi locorum specimina, in quibus corrupta alterius *Msi* lectio nullo negotio ex altero potuerat emendari; aut ubi ab *utriusque Cod.* proba lectione temere discessum est.

Histor. Lybic. pag. 13. b. lectio mente cassa, ἐλκίζετο ἐς τὰς ἁλλὰς τροφάς, ex *R. a.* expressa est. Veram lectionem offerebat *R. b.* ἐλκίζετο ἐς τὰς τροφάς: *commeatus causa* praedas agebat, *commeatum* ex praeda sibi comparabat.

Ibid. pag. 19. a. Ναύαρχον . . ὁρμῶντα περὶ τὴν Ἀπόλλωνος ἄκραν. *R. b.* ὁρμῶντα dabit: quam scripturam *Henr. Stephanus* ex ingenio recepit. Commutandis inter se duobus illis verbis, ὁρμᾶν & ὁρμῆν, saepius hallucinati sunt Editores nostri.

Ibid. p. 22. d. Οὕτω μὲν οἱ διετετάχατο τῷ Σχιπίωνι. Nomen πεζοῖ, quod post οἱ excidit, suppeditare poterat idem *R. b.*

Ibid. p. 59. a. eo loco, cuius emendationem in *Exercit.* p. 49 sq. proposuimus, pro vitioso κοινὸς, *R. b.* perspicue κυνὸς habet, atque eodem modo in *R. a.* ex κοινὸς emendatum est.

Histor. Mithrid. p. 180. d. Πολλὰ καὶ αὐτῆς Ἰταλίας, ὅσα . . πολεμεῖν νῦν πόλεμον ἀπιστον. Illud πολεμεῖν in edit. *Parif.*
Pars II.

§. V. *De Codice Manuscripto Appiani Mediceo, itemque de Veneto SS. Ioh. & Pauli.*

Exstant praeterea in Italia duo manuscripta Appiani exemplaria, alterum Florentiae, alterum Venetiis, omnia eadem, quae Parisienses Codices habent, eadem prorsus se-

operarum erratum est, pro quo recte *Hent. Stephanus* πολεμεῖ posuit. Posteriora verba *Candidus* pag. 648. h. m. convertens: *indefinente vobiscum proelio decertant*, satis declarat, se in suo exemplari quidvis potius, quam ἄπιστον legisse. *Augustanus*: πολεμεῖ νῦν ὑμῖν πόλεμον ἄπιστον. Bene quidem, quod ὑμῖν inferat; sed postrema vox ex *R. b.* emendanda: πόλεμον ἄπειστον, irreconciliable bellum, nullas amplius σπόνδας admittens. Eadem voce & alibi, & hoc ipso libro *Mithrid.* pag. 217. c. usus est idem Appianus.

Civil. IV. p. 592. a. ἀδελφοί τε καὶ θεῖοι προγραφέντων, operarum vitio expressum poterat videri; nī ex *R. b.* receptum viderem. Recte vero *R. a.* προγραφόντων, proscribentium: conf. *Nostrium*, p. 595. d.

Ibid. p. 615. b. Proscriptus aliquis clam in Urbem ad suos redire tentans, haud procul a porta cum abesset, vidit armorum cohortem procurrere, καὶ πρὸς τὸ σύγκριμα τοῦ τόπου καταπλავεῖς, συγκεκρύφθαι . . . ἐν τάφῳ. Sic ex *R. a.* editum. At, pro συγκεκρύφθαι, verum indicare potuerat *R. b.* qui συνεκρύφθαι dat, ex συνεκρύφθῃ leviuscule corruptum. Pro σύγκριμα, *Aug.* συγκήρημα: unde συγκύρημα scripsisse Appianum intellexeram, quum eandem denique scripturam in *R. b.* perspicue expressam invenirem. Συγκύρημα autem non simpliciter est casus quidam, aut id quod accidit; sed momentum aut circumstantia, ut vulgo dicimus, cum alia re concurrens, ad eam rem de qua agitur accedens. Conf. *Nostrium* in Prooem. p. VIII. a. (Edit. Toll. p. 10 med.)

Ibid. p. 634. d. In Xanthi obsidione quidam adnexos restibus uncus eiacularantur in moenia, ac quoties uncus aliquis infixus haereret, εἰς αὐτοὺς ἀνίμων. Recte *R. a.* εἰς αὐτοὺς, se ipsos sursum trahebant. Ea quidem lectio ad calcem edit. *Parisi.* adnotata est.

Ibid. pag. 653. a. ἐσέπεμψε λόχους ὀρθίους. Sic male ex *R. b.* editum, neglecta vera lectione ὀρθίους, quam offerebat *R. a.* Ὀρθίους λόχους esse agmen longis ordinibus, exigua serierunt

rie continentia. *Florentino-Medicei Codicis*, qui seculo XV. scriptus perhibetur, notitia satis ampla in *MONTEFALCONII Bibliotheca Bibliothecarum manuscriptorum f)* reperitur; plenior etiam ampliorque *BANDINIUS V. Cl.* in *Catalogo Codicum Graecorum Bibliothecae Laurentianae de-*

latitudine, procedens, *Tactici* docent; *Aelianus* c. 29. *Arrianus* cap. 36. *Conf. Suidam* voc. ὕρσιος & voc. ἐπιχαίρων.

Ibid. p. 633. c. *Xanthiorum* urbs fossa latissimā altissimāque erat munita. Hanc fossam *Brutus* ἔχων βιαζόμενος. Sic sine sensu verba ex *R. a.* expressa. Quam pronum fuerat, ἔχων ex *R. b.* reponere! sic omnia plana fuissent. *Fossam illam vallo cinxit Brutus*. Quo opere incredibili celeritate perfecto, iam *Xanthii*, ut mox *Appianus* declarat, obsidione clausi tenebantur. Sed & saepe alias verbum illud χῶν fefellit Editores nostros. Eodem Libro, pag. 624. c. καὶ δεδιὼς (scil. *Cassius* ad *Laodiceam*) μὴ αὐτὸν ὁ Δολοβέλλας διαφύγοι, τὸν ἰσθμὸν ἔχων, διστάδιον ὄντα. Ibi neuter *Codex* mendosam istam scripturam praeferebat; sed illud sensu casum ἔχων in locum parcius detorti ἔχον, quod erat in *R. b.* substituere maluerunt Editores, quam alterius *Codicis R. a.* perspicuam ac verissimam lectionem, ἔχου, adoptare. Alibi (*Pun.* pag. 74. e.) iterum vitiose ἔχον pro ἔχου, consentientibus quidem mssis expressum est; sed mox eodem loco, ubi pro ἔχου δὲ uterque *Codex* alio errore ἔχει δὲ habet, illud in ἤρειδε mutaverunt Editores.

Civil. V. p. 693. e. *Codex R. a.* recte ἐπειράμην habebat; *R. b.* levi errore ἐπιράμην, ex quo praeter omnem rationem ἐπὶ Πάμην editum est.

Ibid. p. 720. a. Recte uterque *Regius* ἀνεδύτατο, id est, *capta navim* religavit; id perperam in ἀνεδύσατο mutatum est. Eadem pag. d. Πομπήιον ἐπὶ Μεσσήνην κατελήφει. At uterque *Reg.* recte περὶ dabat. Iterum p. 735. a. ἐπὶ δελφὸν ἐσπέραν: ubi uterque *Mstus* liber recte περὶ exhibebat. Idem vitium saepe aliàs commissum est. Sed huiusmodi exemplorum copia, non solum eorum, ubi ex altero *Codice* emendari prava alterius *Codicis* scriptura potuerat, verum etiam ubi in locum probae scripturae, in quam uterque *Codex* consentiebat, pravam posuerunt *Parisienses Editores*, iusti libri in molem posset cumulari. Plura autem hoc loco colligere, nec instituti nostri ratio postulat, nec libelli modus concedit.

f) Tom. I. pag. 377.

dit. g) Alterius exemplaris, quod & ipsum seculo XV. (sub finem eius seculi) a *Caesare Stratego* scriptum est, & *Venetis* in *Bibliotheca Dominicanorum SS. Iohannis & Pauli* servatur, MONTEFALCONIUS in *Palaeographia graeca* meminuit; h) sed eiusdem curatiorem paulo notitiam studio ac benevolentiae eruditi Iuvenis *Iohannis Pauli* BLESSING, Ulmenfis, qui *Venetis* hodie commoratur, acceptam refero. i) Ex *Mediceo* Codice, pro sua humanitate & literas iuvandi studio, Cel. BANDINIUS *Prooemium Appiani* & paginas aliquot ex *Libro III. de Bellis Civilibus*; k) ex *Veneto* Codice BLESSINGIUS idem *Prooemium Appiani*, cum impresso exemplari collatum, mecum communicavit. Quorum ex locorum collatione intellexi, emendatiores quidem paulo *Parisiensibus* esse *Italicos* illos Codices; l) caeterum in plerisque cum eisdem convenire, atque ad eandem cum his familiam esse referendos. Quum *Fonteblandensis* Codex *Florentiâ* olim fuerit a *Medicis* Luteriam transmissus, *Colbertinus* autem *Venetis* eodem pervenerit; cui rei illud accedit, quod uterque *Italicus* Codex paulo vetustior sit utroque *Parisiensi*; suspicatus eram, ex *Mediceo* fortasse *Fonteblandensem*, ex *Veneto* *SS. Ioh. & Pauli Colbertinum* fuisse transcriptum: sed ex collationum spe-

g) Tom. II. col. 659 sqq.

h) Pag. 82. Conf. ib. p. 96.

i) Ab hoc, ut cum ea in re, tum in alijs, bene de *Appiano* nostro vellet mereri, impetravit Vir mihi antiqua amicitia ac fide coniunctissimus *Christ. Fridr. SCHNURRER*, in *Acad. Tubing. Graecae & orientalium linguarum Professor*, cuius olim auditor *Blessingius* fuerat.

k) Is locus est, *Civil. III. p. 569. c. d.* usque ad p. 572. b. narrationem pugnae *Hirtii* ac *Pansae* cum *Antonio* inter *Mutinam* atque *Bononiam* complectens. Eundem locum simul ex alio *Mediceo* Codice, qui non nisi tres posteriores libros *de Bellis civil.* complectitur, nostri causâ, ut neque illius Codicis specimine careremus, idem Vir doctissimus conferendum curavit.

l) Inter probas tamen lectiones, quas ex illis Codicibus enotatas reperi, nulla est, quam non eandem, cum larga aliarum probatarum lectionum segete, suppeditet *Augustanum* exemplar.

ciminibus, quas ex illis nactus sum, nihil certi de ea re adhuc quidem audeo definire.

CAPUT III.

De Editionibus ac Codd. Mss. singulorum quorundam Appiani librorum, aut ex scriptis eius Excerptorum.

§. I. *HISPANICA & HANNIBALICA Appiani Historia, ab HENR. STEPHANO primum edita.*

Praeter alios *Historiarum Appiani* libros iamdiu deperditos, *Parisiensis* illa Editio (cum Regiis Codicibus & omnibus, quotquot hodie exstant, quae reliquos Appiani Libros continent, manuscriptis exemplaribus) caret *Libro Iberico* atque *Hannibalico*: quorum alter exsequebatur historiam rerum a Romanis in Hispania gestarum; alter belli ab Hannibale in ipsa Italia Romanis illati historiam exposnebat. Duo illi libri primum ab HENR. STEPHANO, Roberti filio, An. MDLVII. in forma octava in lucem editi atque *Historiæ ex Ctesia, Agatharchide & Memnone excerptis* subiecti sunt. m) Exemplar msrum, ex quo illos libros edidit Stephanus, ita mendosum misereque depravatum erat, ut de illo emendando atque de editione eorum Librorum ex illo Ms. adornanda diu prorsus desperaverit Editor. n) Tandem vero pertinaci studio ac labore, va-

m) Ἐκ τῶν Κτησίου, Ἀγαθαρχίδου, Μένωνος, ἱστορικῶν ἐκλογαί. Ἀππιανοῦ Ἱβερικὴ καὶ Ἀννιβαϊκὴ. Ex Ctesia, Agatharchide, Memnone excerptae historiae. Appiani Iberica. Item, de gestis Annibalis. Omnia nunc primum edita. Cum Henr. Stephani castigationibus. Ex officina Henr. Stephani Parisiensis typographi. An. M. D. LVII.. Idem libellus, an. 1594. eadem forma octava recusus prodit.

n) Multis atque gravibus verbis miseram conditionem illius exemplaris depinxit Stephanus in Praefatione huius editionis; atque iterum in fine Castigationum libello subiectarum p. 235. Quaecumque, inquit, corruptendae scripturae ratio ab ullo homine fingi aut excogitari potest, a nostro librario nequaquam praetermissam fuisse existimato.

ria *Appiani* loca inter se conferendo, reliquisque criticae artis praesidiis adhibitis, effecit, ut fatis emendatos eosdem libros, quoad quidem sine melioris cuiusdam Codicis subsidio fieri poterat, ederet. Potiorum ex iis emendationibus, quas graeco contextui adtulit Stephanus, rationem ipse reddidit in *Castigationibus*, quas ad calcem libelli adiecit, in quibus iisdem aliorum quorundam locorum emendationem ex coniectura proposuit. Sed sexcenta praeterea (quod in fine earumdem *Castigationum* proficitur) in contextu emendavit errata, de quorum singulis & valde longum ac taediosum & supervacaneum ei visum erat mentionem facere.

§. II. *Subsidia ad emendationem istorum Librorum quaerenda, Codices Vaticani, & Mediceus.*

Quamquam illo *Henr. Stephani* studio effectum est, ut minus vitiose editi sint hi duo *Appiani Libri*, quam illi, qui *Car. Stephani* editione continebantur; largam tamen emendationum messem, ex earum etiam numero, quae citra melioris codicis subsidium, ex sola criticae artis ratione, his iisdem Libris adferri possint, futuri editoris five diligentiae five ingenio reliquam fecit *H. Stephanus*. Quo accedit, quod ea loca, quorum ad emendationem necesse fuerat aliorum veterum Scriptorum loca conferre, plane intacta Stephanus reliquerit. Sed quoniam in denuo edendis libris, ex tam depravato codice primum vulgatis,

o) Video quidem, *Caelium Secundum Curionem*, qui Basileae an. 1554. *Gelenii* novam versionem Latinam *Appiani* edidit, Graecum exemplar habuisse *Hispanicae Appiani historiae*, cuius Latinam versionem versioni *Gelenii* adiecit; sed quorsum illud pervenerit exemplar, multum licet passim percontatus, non potui comperire.

p) Tom. II. col. 685. Est Codex xxvi. Plutei lxx.

q) Huius atque reliquorum *Vaticanorum Appiani Codicum* notitiam Cel. BANDINII humanitati me debere, iam supra monui cap. I. §. v. Sunt autem, praeter hunc, *Codices Palatino-Vaticani* LI, LXI, & LXX, eosdem *Appiani* libros continentes, sed

haud postrema novi editoris cura haec esse debet, ut meliora circumspiciat Mssta exemplaria, e quibus tutius, quam ex coniectura, emaculari corruptus textus possit; minime posthabendum illud subsidium duxi. Ac cis Alpes quidem nullum vestigium manuscripti cuiusquam Codicis, qui quidem hodie exstet, quo duo illi Appiani libri contineantur, deprehendere mihi contigit. o) Sed *Florentiae* in *Medicea* Bibliotheca servari Codicem membranaceum, seculo XV. nitide scriptum, qui eosdem libros complectitur, ex *BANDINII Catalogo* illius Bibliothecae constat. p) *Romae* item, in *Vaticana* Bibliotheca, praeter recentiores nonnullos ac minoris momenti Codices, qui in *Palatino-Vaticana* servantur, est *Codex Vaticanus CXLI*, membranaceus, Seculo XIII. conscriptus, qui *Appiani Prooemium*, eiusdemque historiam *IRERICAM* s. *Hispanicam*, *HANNIBALICAM*, & *Punicam* continet. q) Ex illo *Vaticano* antiquo exemplari *Varietatem Lestionum* diligentia doctorum Adolescentium *ADLERI BIRCHII*que, quorum promptissimum de *Appiano* nostro bene merendi studium iam supra r) laudavi, enotatam propediem exspecto. s)

§. III. *Excerpta ex Appiano de Legationibus. Bavaricum Exemplar Ms. illorum Excerptorum.*

Anno M. D. LXXXII. Antwerpiae ex officina Plantini inter *Excerpta de Legationibus* ex Polybio aliisque scripto-

ii seculo demum XVII. satis negligenter scripti. Est denique alius, *Ottobono-Vaticanus*, num. XLV. seculo XVI. haud male descriptus.

r) Vide Cap. I. §. v.

s) Illam ex antiquissimo exemplari, quod quidem de ulla parte *Historiarum Appiani* hodie superesse constat, excerptam lectionum *Varietatem* ubi obtinuerō; tum vero cognoscā, opus-ne etiam tum futurum sit, ut eiusdem, quem saepius iam officii ac honoris causa nominavi, *BANDINII V. Cl.* benevolentia abutar, qui exemplaris *Medicei* collationem se ad me, si ita videretur, transmittendam curaturum esse, mihi recepit. ---
[* De *Vaticani* codicis collatione vide Praefationem nostram ad

ribus selecta, similia *Excerpta ex Appiani novem prioribus Libris*, quorum librorum plerique interciderunt, ex *Fulvii Ursini Bibliotheca*, cum eiusdem *URSINI Notis*, in lucem prodierunt. t) Illa *Excerpta*, quae ad hunc diem nulli Editioni Appiani adiecta sunt, minime negligenda arbitror novo illius Scriptoris editori. Quorum in *Excerptorum* editione *Ursinus*, quum nonnisi uno eoque non satis emendato usus esset codice, multas quidem exemplaris sui mendas erudite ac feliciter fustulit, emendationumque suarum in *Notis* adiectis saepius reddidit rationem. Sed multos etiam errores intactos reliquit; multa item sic mutavit, ut vehementer dolendum sit, quod ipsam exemplaris manuscripti lectionem, quam mutandam putaverat, saepius non indicaverit lectoribus, quo possent ipsi per se iudicare, opusne omnino mutatione aliqua fuerit? aut anne commodior forte alia veriorque corrupto loco emendatio fuerit adferenda? Quo maiori studio equidem occasionem anquisivi, *Excerpta* illa ad verusti alicuius *Codicis manuscripti* fidem, si quis hodie exstaret, conferendi: neque irritum fore illud meum studium confido. Nam cum in SE-

Appian. p. xxviii. De BANDINII collatione, quam dein nactus sum, eorumdem Appiani librorum cum *Mediceo codice*, dixi in eadem Praefatione p. xxii seq.]

t) De illis *Excerptis* dixi in *Exercitat.* Sect. IV. §. v.

v) In *Catalogo Graecorum manuscriptorum Codicum Bibliothecae Serenissimi Bavariae Ducis* pag. 75. num. cciv. his verbis Codex ille commemoratur: *De Legationibus variarum gentium ad Romanos, ex diversis Historicis, Arriano, Appiano, Malchio Rhetore Philadelphiorum, & aliis. Chart. fol.* Eiusdem mentionem fecit Montfaucon in *Biblioth. Biblioth.* Tom. I. p. 591. Idem videtur Codex esse, e quo *Eclogas de Legationibus*, post *Ursinum*, edidit Dav. Hoeschelius, omissis illis quae ab *Ursino* iam edita fuerant. Hoeschelius certe in Praefatione declarat, illas suas *Eclogas* partim ex Serenissimi Maximiliani Boiorum Ducis Bibliotheca in lucem a se esse protractas. -- [* De illo *Bavarico Codice manuscripto Excerptorum de Legationibus*, (qui mox deinde ipsius Seren. Bavariae Electoris tunc imperantis iussu ad me transmissus est, dixi in Praefat. ad Appian. p. xxx - xxxi. & paulo

RENISSIMI ELECTORIS AC DUCIS BAVARIAE Bibliotheca Monachii exstet manuscriptum Exemplar, quo illa ipsa, de quibus quaerimus, ex Appiano *Excerpta* continentur; u) eius Codicis usum gratiose mihi concessum iri, spes mihi certa ostensa est.

§. IV. *Illyrica Appiani Historia.*

Exeunte seculo XVI. an. M. D. IC. Augustae Vindelicorum DAVIDES HOESCHELIUS *Illyricam* Appiani historiam ex eodem Codice msto Bibliothecae Augustanae, cuius usura nobis concessa est, *Graece* primus integram edidit. x) Satis emendate hic liber ex optimo illo Codice edi poterat. Sed & in hocce libello me iuvit, quod *illud ipsum Exemplar*, ex quo editus est, cum *Impresso* licuit conferre. Caeterum quum vel sic loca in eodem libro nonnulla parum sana occurrant, quibus medicinam ex aliorum Codicum collatione adferri posse speravi, misi ad eundem, quem supra (Cap. II. §. 5.) laudavi, BLESSINGIUM *Venetias* exemplum huius libelli manu mea ex Hoescheliana editione descriptum; quod exemplum ille, cum *Codice msto Bibliothecae S. Marci* y) ipsius studio collatum,

etiam uberius in Praefatione ad Polybium, Tomo II. editionis nostrae Polybii, p. xxiv - xxvii. Eiusdem etiam Codicis paulo superius mentionem feci in *Exercitat. in Appianum*, Sect. V. num. III. in his quae ad not. h. nunc primum adiecta sunt, p. 48.]

x) Appiani *Sophistae Alexandrini Illyrica*, quorum haecenus non nisi fragmentum exstabat, e Codd. Mss. Reipubl. Augustanae a Dav. Hoeschelio Aug. Graece nunc primum edita. Aug. Vindel. MDIC. Libellus non amplius novem foliis in forma quarta constans, Quod autem Codd. Mss. in multitudinis numero dicat Hoeschelius, id non ita interpretandum, tamquam pluribus huius libri exemplaribus Mss. usus sit; nihil aliud nisi hoc dicit, ex Bibliotheca CODICUM MANUSCRIPTORUM Reip. Augustanae illum libellum esse a se editum.

y) De illo Codice, qui cum *Augustano* potissimum exemplari convenire videtur, cap. IV. §. 4. ubi de *Augustano* agam, paucis monebo.

propediem ad me rediturum esse nuperrime mihi significavit. γ) Eiusdemque libri collationem cum alterutro ex *Vaticanis Mssis* se nostri causâ instituturum BIRCHIUS recepit.

§. V. *Excerpta Peiresciana ex Appiano.*

De *Excerptis περὶ Ἀπεριν καὶ Κανίας*, quae ex APPIANI novem prioribus Libris ab HENR. VALESIO, cum Polybii aliorumque Scriptorum de eodem argumento Fragmentis, Parisiis An. MDCXXXIV. ex *Codice Peiresciano*, adiectâ Latina versione *Valesii*que *Adnotationibus*, edita sunt, nihil habeo potissimum quod hoc loco commemorem. α) Adcurate atque emendate *Excerpta* illa a *Valesio* sunt edita; ac ubi ab Exemplaris manuscripti scriptura discessit Editor, ibi vel in margine vel in *Adnotationibus* lectionem Exemplaris indicavit. Quorsum evaserit ipse *Peirescianus Codex*, nec satis scio; nec illum, quoniam tam adcuratum Editorem nactus est, admodum requiro. Alium antiquum manuscriptum codicem, quo eadem *Excerpta* contineantur, non memini in ulla Codicum mssorum recensione memoratum legere.

γ) In eo labore, nostri causâ suscepto, quum *Marcianae Bibliothecae* doctissimi Custodis, Cel. Abb. IACOBI MORELLI, nec non VILLOISONII Viri Clar. consiliis atque operâ mirifice se adiutum praedicet *Blessingius*; eo nomine Viris humanissimis nos gratissima illius promeriti memoria obstrictos publice profitemur. -- [* Nec vero in *Illyrici libelli* cum *Veneto* illo codice collatione subfiterunt BLESSINGII in Appianum nostrum merita: sed eiusdem diligentissimi Viri benefico deinde reliquorum etiam *Appiani librorum*, eodem Codice comprehensorum, cum impresso Appiani exemplo Collatio ad me transmissa est. De quo in Praefat. ad Appian. pag. xx. dixi. Sed & WYTTENBACHII, Viri clarissimi, in Appiani *Historiam Illyricam* a nobis editam singulare meritum exstitit; quod grata mente praedicavi cum in introitu *Adnotationum* in eundem libellum, Vol. III. nostrae editionis, pag. 660 seq. tum in Praef. ad Appianum, p. xxix.]

α) De iisdem *Excerptis Peirescianis* in *Exercis. in Appianum*, Sect. IV. §. v. dictum est. -- [* De iisdem conferri potest Praefatio

§. VI. *Excerpta ex Syriaca Appiani Historia.*

Lectiones ex GEORGII GEMISTI s. PLETHONIS *Excerpto ex Syriaca Appiani Historia* ab erudito L. B. DE LOCELLA ex duobus Codicibus Mssis Bibliothecae Caesariae Vindobonensis ad me esse transmissas, iam in *Exercitationibus* dixi. b) In illis plurimae sunt Lectiones, quibus emendationes eae, quas ex *Augustano* Codice enotaveram, confirmantur; nonnullae etiam citra dubium non minus probae, & *Appiano* restituendae, quas in iis, quos equidem contuli, Codicibus non deprehendi. c)

§. VII. *Regius Codex, ex Appiani Libris de Bellis Civil. nonnulla continens.*

Codex Regius Graecus MDCXLII. seculo XVto nitide atque accurate exaratus, praeter plura Xenophontis, Platonis, aliorumque veterum Scriptorum opera, continet *Appiani* nonnulla: scilicet *Comparisonem Iulii Caesaris cum Alexandro M.* quae Librum secundum de *Bellis Civilibus*

nostra ad Polybium, Tomo secundo Historiarum Polybii praefixa, pag. xxvii seq.]

b) Sect. IV. §. viii. pag. 42. In Codice *Regio* MMLxxx. exhiberi *Excerpta ex Appiani Syriacis*, monetur in Catalogo Codicum Mssorum Bibliothecae Regiae. Ea *Excerpta* non dubito esse eadem, quae sunt a *Plethone* confecta. Eorundem *Excerptorum* exemplum exhibet Codex cxxciii. Bibliothecae *Barvaricae*.

c) Ex his eam lectionem hoc loco liceat commemorare, quam ad pag. 99. e. habet *Pletho*; ubi pro vitioso Φωνίδα recte Φόχαιαν legit. Monuerat *Wesselingius*, Vir doctissimus, ad *Diodorum* Sic. Tom. I. pag. 623. *PHOCIDEM & PHOCAEAM* ab *Appiano* confundi: sed illum *librariorum*, non *Appiani*, errorem esse, *Plethonis* hoc *Excerptum* docet: caeterum & vulgati *Appiani* libri idem iam docere potuerant, in quibus paulo deinceps pag. 102. b. Φόχαια recte expressum est. -- [* Eadem *Plethonis Excerpta* deinde etiam cum *Codice Bibliothecae Leidensis* nostram in gratiam a WYTTENBACHIO Viro clariss. esse collata, in Praefat. ad *Appian.* pag. xxx. cum ea qua par erat grati animi significatione commemoravi.]

claudit; d) & *Librum quartum de Bellis Civilibus*, non quidem integrum, (ut in *Catal. Biblioth. Reg.* proditum est) sed ne dimidium quidem; scilicet *Historiam potissimum proscriptionis a Triumviris, Antonio, Octaviano Lepidoque, editae e)*. Atque illa etiam *Appianeae*, liberalissime mecum ex *Regia Bibliotheca* communicato illo *Codice*, cum *Impressis* conferre mihi licuit; neque me operae in illam collationem impensae ullo modo debuit poenitere. f) Hunc *Codicem*, ubi ad eum provocare occasio dabitur, literis *R. c.* designabo.

CAPUT IV.

De duabus posterioribus Appiani Editionibus, & de Codice Ms. Augustano novae Editionis praecipuo subsidio.

§. I. *Henr. Stephani Editio Appiani, cum Gelenii Latina versione, ipsiusque Stephani Adnotationibus.*

Quadragesimo anno post quam Graece primum in lucem editus esset *Appianus*, *Parisiensem* illam *paris* patruique sui

d) Illi Fragmento haec inscriptio praefixa est: Παρεχβολὴ ἐκ τοῦ βιβλίου τοῦ Ἀππιανοῦ, οὗ ἡ ἐπιγραφὴ, Ῥωμαϊκῶν τε, Ἑμφυλίων β'. Σύγκρισις Ἀλεξάνδρου καὶ Καίσαρος. Eadem *Comparatio* etiam in *Codice MDCLXXII.* una cum pluribus *Plutarchi* scriptis continetur. Mirum vero est, quum *PLUTARCHI Comparatio Alexandri & Caesaris* interciderit, hanc *APPIANI Comparisonem* non solum inter reliqua huius auctoris scripta, sed & separatim passim, esse conservatam. Ea autem ubique *Appiano* nostro tribuitur; neque cuiquam in mentem venisse reperio, ut eandem *Plutarcho* auctori vellet vindicare; & si quis in eam incideret cogitationem, erroris facile posset convinci.

e) Incipit ab ipso libri quarti initio, ac definit in verbis καὶ περὶ Σικελίαν Πομπηίου. pag. 619. e.

f) Cum probatas plurimas *Codicis Augustani* lectiones eiusdem *Regii Codicis* auctoritate confirmatas deprehendi, tum alias nonnullas in eodem *Emendationes* inveni, quas nullus alius, quem vidi, *Codex* dabat. Velut p. 619. a. in lamentabili illa *Lepidi oratione*, pro κάτω δέ εἰμι τῶν προγραψάντων, quod

editionem repetiit HENR. STEPHANUS, &, quas seorsim iam olim iuvenis ipse ediderat, *Hispanicam atque Hannibalicam Appiani Historiam*, Latinamque totius operis interpretationem adiecit. *Genevae* altera haec Appiani editio, an. MDXCII. in fol. excusa est. Eis *Appiani libris*, quos *Parisiensis* complexa erat editio, *Latinam Versionem* illam, antiquâ longe doctiorem & accuratiorem elegantiorēque, quam SIGISM. GELENIUS g) paucis post annis quam Parisiis prodiisset Graecus Appianus confecerat, addidit *Henricus Stephanus*. *Hispaniensem atque Hannibalicam Historiam per Franc. Berroaldum* in Latinum sermonem converti curavit. Graeco fragmento *Illyricae Historiae antiquam Petri Candidi versionem* integri illius libelli iunxit. Denique suas *Adnota-*

vitiose *August.* & *tres Regii & Candidus* (p. 287.) in contextu habent, in *tertii* huius *Regii* margine adnotata vera lectio est: γρ'. προγραφήντων. (conf. *Civil.* Lib. V. pag. 743. e.) Et mox ibidem, pro δεδεμένω, quod itidem reliqui omnes habent, in ipso contextu idem Codex R. c. exhibet δεομένω: recte; nam id quidem orationis series & structura requirit, quae h. m. intelligenda est, χάρισαί μοι, ἐγγυμένω τὴν γυναῖκα ἀπαντήσιν ἐς Καίσαρα, ἢ δεομένω ἀπελθεῖν μετ' ἐκείνης. Probabile est autem, eo tempore sine singulari venia non licuisse Lepido Româ, nedum Italiâ, excedere.

- g) *Sigism. Gelenius*, nobilis Bohemus, optimis literis a puero innutritus, quum florenti fortuna potuisset in patria uti, maverat cum *Erasmio* vivere, atque *Basileae* sedes suas figere; ubi per triginta annos & amplius poliendis emendandisque antiquis auctoribus, qui ex *Frobeniana* officina in publicum mittebantur, operam suam tribuit. Is igitur cum has recens tunc editas *Appiani Romanas historias* in *Latinum* sermonem transferendas sumisset, non servilis imperitiae interpretis functus est vice; sed criticae artis usu diuturno pollens, ac cum Graecarum Romanarumque literarum, tum & historiarum potissimum Romanarum, haud vulgari cognitione imbutus, depravatis Graecis, quae in edito Appiano legebantur, medicam manum solerter atque caute adhibuit; infinita *Appiani* loca, misere in Graeco exemplari deformata, felicissime restituit; & in plerisque veram auctoris sententiam perspicuo ac terso sermone Latino expressit. Qua re effecit disertissimus interpres, ut, quamvis non omnia potuerit hariolari, atque etiam in eius-

tionem in quasdam Appiani historias, & in conciones per totum opus sparsas, h) adiecit.

§. II. *Conditio textus Appiani in hac H. Stephani Editione.*

Ad hanc adornandam alteram Appiani Editionem nullius manuscripti Exemplaris subsidio usus est Henr. Stephanus; quod eo magis mirari subit, cum, quod miserrime deformatum fuisse in superiori Editione nobilissimum Scriptorem non poterat ignorare, tum quod aliàs de sua in conquirendis

modi locis, quae satis sana erant, humani interdum aliquid passus sit, tamen dubitare possis, STEPHANI - ne, misere deformatum Graecum edentes Appianum? an GELNIUS probatiorem multo Latinum produciens in lucem, melius de nobilissimo Scriptore meruisse censendus sit?

Latina illa Gelenii versio, post obitum Gelenii in lucem primum prodiiit Basileae, an. M. D. LIIII. in fol. cura Caelii Secundi Curionis, qui & suam Hispanicæ Appiani Historiæ versionem, & Candidi versionem libri Illyrici addidit. Recusa est apud Ant. Gryphium. M. D. LXXVI. in 16mo.

Quum in Epistola ad Amerbachium, priori editioni praemissa, Curio dicat, Rob. Stephani exemplari usum esse Gelenium; putari possit, alterutrum eorum Codicum, quibus usus erat Robertus Stephanus (Colbertinum scil. Codicem, cuius possessor fortasse eo tempore Stephanus fuerat) fuisse cum Gelenio communicatum, ex eodemque codice plures ex illis Emendationibus, quas Gelenius corruptis Appiani locis in sua versione adtulit, fuisse ab interprete depromptas. Atque ego etiam in hanc eandem veneram cogitationem; sed ut eam iterum repudiarem, cum aliae rationes mihi suaserunt, tum plane persuasit collatio plurium lectionum ex illo Codice cum versione Gelenii instituta. Nam quod si in illo, quem dico, Codice Gelenius v. c. in Hist. Pun. pag. 59. a. vidisset lectionem *κυνδς* pro vitioso *καινδς*, si in Mithr. pag. 180. d. vidisset *πίλεμον ἀπειστον* pro *ἀπιστον*, si Civil. IV. pag. 633. c. vidisset *ἔχου* pro corrupto *ἔχων*, ut taceam plurimas alias eiusdem generis lectiones; dubitari non debet, quin eas probandas & in versione Latina fuisse sequendas praeclare visurus fuerit doctissimus ac sagacissimus ille interpres.

Quare ille Rob. Stephani Codex, quem Curio dixit, non alius

potissimum *veterum Codicum lectionibus cura ac diligentia* con-
sueverit gloriari. i) *Ac Hispanicum* quidem & *Hannibalicum*
Libros quod adinet, quum in prima illorum Librorum
editione pessima quaeque de lamentabili conditione exem-
plaris, quo ad illos edendos usus erat, dixisset; mirum
fane videri debet, cur intra trigessimum quintum annum,
ex quo illos primum ediderat, non operam dederit *Stepha-*
nus, ut istam suam priorem editionem, priusquam eam
repereret, cum emendatiori aliquo exemplari, quod non

intelligendus erit, nisi exemplum aliquod *editionis Parisiensis*,
quam *Roberti Stephani* auspiciis prodiisse noverat *Curio*. Quod
Gryphius in fronte repetitae suae editionis *versionis Gelenianae*
posuerit: *Appiani - - Libri XII. ex collatione Graecorum exem-*
plarum restituti & emendati; id, nisi unice ad fucum emtoribus
faciendum a bibliopola adiectum est, non aliter intelligi debet,
nisi quod interpret usus sit exemplo editionis *Parisensis*, in
qua editione procuranda duobus Graecis exemplaribus usi erant
Editores.

h) In librum *Parthicum*, *Ibericum* & *Annibalicum*, perpetuae sunt
Henr. Stephani Adnotationes; cum ex reliquis libris non nisi
Orationes, passim in eis occurrentes, suscepit illustrandas.
Quibus in Adnotationibus partim corrupta auctoris loca resti-
tuere studuit *H. Stephanus*, & ex his quidem non pauca satis
etiam feliciter restituit; plurima autem pars earumdem adno-
tationum levioris est momenti, ac nonnisi in verbosiori qua-
dam recensione & examine variae rationis versatur, qua in
convertendis eis locis, de quibus agitur, usi sunt interpretes.
Quod autem praeter librum *Ibericum* & *Annibalicum*, quos iam
olim cum eisdem Adnotationibus ediderat, nunc etiam *Par-*
thicum illum librum, falso Scriptori nostro tributum, prae cae-
teris selegerit perpetuo commentario illustrandum; ea re quam
parum bene de *Appiano* meritis sit *H. Stephanus*, immo quam
parum digne egerit gravitate illa ac iudicio, quae a tam erudito
ac perspicaci editore poterant expectari, monui in *Exercitat.*
in *Appian. Sect. VI. §. 11. p. 55. & §. x. not. ss. p. 92.*

i) Sic in Epistola ad Lectorem, priori editioni *Thucydidis* prae-
missa, *hoc tibi primum*, inquit, *persuade, me in conquirendis,*
more meo, veterum Codicum lectionibus curam ac diligentiam
quantam potuerim maximam adhibuisse.

difficile fuerat in Italia reperire, k) conferendam curarit; quo vidisset, quatenus ex emendationibus suis auctoritate meliorum Codicum confirmarentur, aut quatenus alia medicina posset eis locis, quos ipse sanare non potuerat, ex iisdem Codicibus adferri. Reliquos autem quod adtinet, *Appiani* libros, ex *Fonteblandensi* saltem atque altero *Parisiensi* Codice, quum saepe ac multum & *Fonte Bliaudi* & *Parisiis* versaretur *H. Stephanus*, ac multorum in illis locis doctorum virorum familiaritate uteretur, largam emendationum messem potuerat colligere, si tanti ei fuisset, emendatiorem *Appianum* edere. l) Neque vero idcirco nulla eiusdem *Stephani* in *Graecum Appiani contextum* merita exstare putanda sunt. Nam praeter Emendationes in Adnotationibus passim ex critica coniectura propositas, non solum operarum vitia, quae in *Parisina* editione commissa erant, haud pauca sustulit; verum etiam bene multas alias corruptas lectiones partim ex *Petri Candidi* versione, partim ex suo ingenio ac doctrina, sed plerumque praeunte sagacissimo *Sigism. Gelenio*, feliciter emendavit; nonnullas

k) *Carolus Sigonius*, quo familiariter usus est *Henr. Stephanus*, & cui eidem ipsorum horum priorum editionem inscripserat, ad *Livii* Lib. XXIII. cap. XI. scribit, se *Appiani historiam Annibalis manuscriptam* saepius apud *Ludov. Beccatellum* legisse.

l) Aliunde etiam fortasse potuerat *Henr. Stephanus*, si id curasset, subsidia *Appiano* suo, de quo mirifice iactat, quanta sint in eum *Stephanicae* stirpis merita, comparare. Certe *Dav. Hoeschelius*, sicut ex antiquo *Aug. Codice Thucydidis Excerpta Scholiorum*, quae in aliis editionibus desiderabantur, cum variae Lectionis Adnotatione ad *H. Stephanum* miserat, (vide *HOESHELII Catalog. Graecorum Codd. Mss. Bibl. Aug.* p. 45. num. LXXXVI. & *H. Stephani Epist. ad Lectorem*, posteriori *Thucydidis* editioni praemissam) sic vix dubium esse debet, quin idem Vir ad iuvandas *Graecas* literas miro candore atque studio semper paratus, si de consilio recudendi *Appiani* certior fuisset ab *H. Stephano* factus, lubens cum eo ex *Augustano* Codice non solum Emendationes in *Appianum*, sed & *Graecum* contextum libri *Illyrici*, fuerit communicaturus.

etiam probas lectiones, quas *Variarum Lectionum Index* ad calcem editionis *Parisiensis* exhibebat, in contextum recte reposuit. *m*) Sed iterum alia nonnulla, partim praeter rationem, partim plane infeliciter, ne indicatis quidem eis lectionibus quas locis suis moverat, mutavit. *n*) Tum vero non solum pleraque corrupta loca (prudenter id quidem, quoniam Codicum subsidio carebat) intacta reliquit, ne *Indice* quidem illo *variarum Lectionum*, e quo complura adhuc loca corrigi poterant, ex *Parisiensi* editione suae editioni adiecto; sed etiam *operarum errata*, quorum multa ex *Parif.* editione in suam propagavit, magno cumulo, longe maiori certe, quam sibi persuaderi facile patientur *Stephanicarum* editionum admiratores, auxit. *o*)

§. III. Editio Amstelodamensis, Alexandri Tollii.

Tertia editio, eademque *novissima* quam quidem ad hunc diem nactae sunt *Appiani Romanae Historiae*, *Amstelodami an. MDCLXX.* apud bibliopolas Ioh. a Waesberg & Ioh. a Sommeren, Graece & Latine, duabus partibus in forma *octava* prodiit. Ea editio ex *Henr. Stephani* editione ad ver-

m) Sic v. c. in *Hist. Punic.* pag. 1. a. *Henr. Stephanus* αὐτῆς pro αὐτοῖς, p. 3. b. τέλει pro πέλει, p. 3. d. ἀπείρητο pro ἀπῆρητο, p. 4. a. ἐπὶ Ῥωμαίους pro ἐπὶ Ῥωμαίοις, p. 9. d. ἐπικαρσίας pro ἐπὶ καρδίας, p. 19. a. ἑρμούντα pro ἑρμῶντα, p. 24. d. ἄρμων pro ἄρμου, *Syr.* p. 115. b. Τολιστοβίους pro τοῦς ληστοβίους, quod *Civil.* I. p. 349. d. contra Codicum fidem in *Parif.* edit. positum erat, μύσει pro μίσει, & id genus plura alia recte reposuit.

n) Sic *Punic.* pag. 26. c. idem *H. Stephanus* Θεὸν pro Θῶν. *Civ.* I. p. 349. a. συνερχόμενος pro στρατευόμενος, quod est in msstis & in edit. *Parif.* (conf. *Livius* II. 32.) *Ibid.* pag. 363. b. τῷ τε γὰρ δικάζειν pro τό τε &c. male posuit. Illud praeterea facile intelligitur, corruptas editionis *Parisiensis* lectiones ab *Henr. Stephano* saepe satis quidem docte aut ingeniose, sed ita, mutatas esse, ut alias verioresque emendationes suppeditare possent *Mssii* codices.

o) De *operarum erratis*, quorum non exiguus in hac *H. Stephani* editione numerus est, mox ad §. seq. verbulum adiciam.

bum expressa est: nam quod in fronte libri *Alexander* quidam *Tollius* p) perhibetur utrumque *Textum multis in locis emendasse & correxisse*, id non aliter intelligendum videtur, nisi quod ei homini negotium plagularum ab operarum erratis purgandarum fuerit commissum. In quo munere, a bibliopolis ipsi imposto, ita fideliter versatus est *Tollius*, ut, quoniam *Stephanicam* editionem repetitam voluerant bibliopolae, longe plurima quoque ex eis, quae operarum errore in illa editione peccata erant, a quovis licet tirone facile corrigenda, summa religione conservaverit, q) atque ut eosdem *Stephanicae* editionis errores non nimis magnâ copiâ propriorum erratorum, quantum ego quidem animadverti, auxerit. Ceterum editioni huic accessere *Excerpta ex Appiano*, a *Valesio* olim edita, cum ipsius *Valesii Adnotationibus*; at nomen *VALESII* adiacere, docereve Lectorem, quis primus ediderit illa *Excerpta*, aut quisnam auctor

p) Eum Traiectinum fuisse, fratrem *Iacobi & Cornelii Tolliorum*, Lugduniquae Batav. Philosophiam esse professum, docet *Ioecherus* in *Lexico Eruditorum*. Nihil praeterea de illo homine memoriae proditum mihi licuit reperire.

q) Itaque ne *Parisiensem* quidem editionem consuluit, neque per se vidit, v. c. in *Prooem.* pag. III. b. (*Toll.* p. IV. lin. 5.) pro vitioso Εὐξείνων, Εὐξείνων; *Punic.* p. 21. b. (*Toll.* p. 33. l. 16. a fin.) pro φράζειν, φράζειν; *Syriac.* p. 89. b. (*Toll.* 146. 5.) pro Ἠγισιάνακτα, Ἠγισιάνακτα; pag. 90. a. (*Toll.* 146. l. 3. a fin.) pro ἀγοράς τε, ἀγορᾶς τε; p. 130. a. (*Toll.* 209. l. 12. a fin.) pro ἐμπληθῆναι, ἐμπλησθῆναι; *Civil.* I. pag. 360. a. (*Toll.* 614. 19.) pro ἔρριψαν, ἔρριψαν; p. 387. b. (*Toll.* 652. 7.) pro ἐπιδημοῦντο, ἐπιδημοῦντα; *Civil.* II. pag. 470. b. (*Toll.* 770. 9.) pro τὸν αὐτὸν ἀναπειθόντων, τῶν αὐτ. ἀναπ. p. 503. c. (*Toll.* 819. 18.) pro ὑφ' ἀγνοίας, ὑπ' ἀγνοίας; pag. 550. c. (*Toll.* 894. 4.) pro ἀπιστουμένοις, ἀπιστουμένης; pag. 572. e. (*Toll.* 928 med.) pro ἐκεπεξιόνα, οὐκ ἐπεξιόντα fuisse reponendum, sexcentaque eiusdem generis alia, corrigenda fuisse, quae, cum in *Parisiensi* editione recte essent posita, in *Henrici* demum *Stephani* officinâ corrupta sunt. In *Hist. Syriac.* edit. *Henr. Steph.* pag. 90. a. (*Toll.* 146. l. 4. a fin.) καὶ τῇ Ἑλλάδι pro ἐν τῇ Ἑλλάδι; & pag. 96. d. (*Toll.* 157. l. 11.

esset illarum *Adnotationum*, non dignatus est Batavus editor. r) Alia ex *Appiano Excerpta*, multo etiam uberiora, iam pridem ab *URSINO* fuisse edita; *Illyricamque Appiani Historiam integram* iam ante septuagesimum annum fuisse ab *HOESCHELIO* in lucem emissam; id quidem perinde ignotum & inauditum novo illi *Appiani* editori videtur fuisse. s) *Henr. Stephani Adnotationes* textui *Appiani* subiecit, eisque selectas alias, oppido paucas, addidit aliorum doctorum *Virorum*; quorum quidem nomina addere, ut sciret lector, cuiusnam *Viri* legeret *adnotationem*, non nisi rarissime consultum duxit *Tollius*. Eas autem *adnotationes*, si non omnes, plerasque saltem, partim ex *Palmerii Exercitationibus*, partim ex *Rutgersii variis Lestionibus*, partim ex *Ios. Scaligeri scriptis*, excerptas esse intellexi. De *subsidiis ad emendandum Graecum contextum comparandis* non magis solli-

a fin.) μενομένην pro γενομένην, erratorum editioni *Amstelodamensi* propriorum sunt specimina.

r) Conf. not. sq. s. in fine.

s) Post mutilum *Illyrici* libri exordium, cui, sicut in *H. Stephani* editione, *Petri Candidi versio latina* totius libri adiecta est, haec eadem ipsissima verba ex *Henr. Stephani* editione repetere non erubuit *Amstelodamensis* editor: *Graecum exemplar*, *Lector*, unde *Illyrica transtulit Interpres*, nondum nacti sumus integrum; sed tantum eius fragmentum, quod & ipsum tibi exhibemus. Interea faciendum duximus, ut saltem *versionem* interpretis, qualem cumque ea esset, adiceremus. Longe melioris fideliorisque illius versionis *Illyricorum Appiani*, quae *Stephano Gradio* auctore quarto anno ante quam haec editio *Amstelodamensis* *Appiani* prodiret, in ipsa urbe *Amstelodamo* edita fuerat, ne mentionem quidem facere consultum duxit *Tollius*. Quod autem *Excerpta ex Appiano ab Ursino* edita adinet, de illis homini illi unum tamen verbum saltem fando fuisse auditum reperio. Scilicet famam acceperat *Tollius*, edita esse ex *Appiano Excerpta de Legationibus*; sed nimirum hoc praeterierat virum doctum, alia esse *Excerpta de Legationibus*, ab *URSINO* edita; alia *Excerpta περὶ Ἀπερῆς καὶ Καρίας*, a *VALESIO* in lucem emissam. Itaque illa cum his confundens, iisdem *Valesianis Excerptis*, quae *Parti alteri Appiani* sui adiecit, in ipsa *Inscriptione* illius *Partis*, nomen *Excerptorum de Legationibus* imposuit.

citus fuit novus editor, quam si nihil quidquam in eo genere desiderandum reliquisset *Stephanorum* diligentia.

§. IV. *Codex AUGUSTANUS, novae editionis Appiani praecipuum subsidium. Brevis notitia Codicis Veneti S. Marci.*

Augustanum Exemplar Manuscriptum, quo praecipuo novae Appiani editionis subsidio, ex Inclyti SENATUS REIPUBL. AUGUSTANAE indulgentia iam per octodecim menses ad hunc diem nobis licuit uti, non nimis quidem illud vetustum est, neque Seculo XVto multo esse antiquius pronunciare ausim. 1) Est spissum volumen, eâ formâ quam folio adpellare consuevimus; charta bombycina, polita, nitidissima; scriptura perspicua, fatis elegans, calamo, non penna, a Graeco homine exarata; rariora sunt scribendi compendia; literae passim maiusculae vel quadratae reliquis intersperfae. 2) Non ea ἀκριβεία liber ille scriptus est, quin & incogitantiae & inscitiae librarii fatis frequentia documenta in eo occurrant; immo nonnulla huius generis ita solennia illi homini fuerunt, ut nobis certo argumento esse possint, quae probatae lectiones aut quae locorum mutulorum complementa 3) in eo Codice reperiuntur, ea sane

1) Videtur ex illo Codicum Graecorum numero esse, quos circa an. MDXLV. *Venetius* de Antonio Eparcho, Episcopo Corcyraeo, octingentis ducatis emendos curavisse Ampl. Reipublicae Aug. Senatum, *Reiserus* refert in Epistola ad Duumviros Reipubl. Augustanae, *Indici Msstorum Bibliothecae Aug.* praefixa.

2) Sic saepe Θ pro ϑ, Δ pro δ, C pro σ vel ς, N pro ν positum est; saepissime & initio vocis & in medio & in fine υ per Y exprimitur. Praeterea pro litera β haud raro occurrit illa figura, inter μ & υ intermedia, quae saepe aliâs & librariorum & editores Graecorum librorum in errorem induxit.

3) Emendationum quae five mutilis, five alia ratione corruptis locis *Appiani* ex *Msto Augustano* adferri possunt, iam supra (Cap. I. §. 3. 4.) plura quaedam specimina adlata sunt. Illis si alia nonnulla etiam hoc loco addidero, gratum fortasse lectoribus quibusdam fecero. Igitur in *Hist. Mithr.* pag. 215. e. in *Aug. Cod.* est, τὴνδε προαγόρευσιν ἐρῶν. *Ibid.* 216. b. καὶ ἐς Ῥόμην ἐπεμπε τοὺς συγγραῖ. quod iam suspicatus erat *Car.*

non a librarii emendatione ingenioque esse profecta. Quo magis probatum emendatumque fuisse intelligitur illud exemplar, e quo *Augustanus* hic Codex descriptus est. Et quum innumeris probatissimis lectionibus differat idem *Augustanus* Codex a Codicibus *Parisiensibus*, cum quibus iisdem *Parisiensibus* mire consentiunt *Florentinus* & *Venetus* SS. *Ioh. & Pauli* & *Vaticanus Petri Candidi*; hinc adparet, ad *diversam* plane ab his *familiam* referendum esse *Augustanum* nostrum, & longe antiquius, certe emendatius fuisse exemplar, e quo *Augustanus* descriptus est, quam *communis* ille *fons*, e quo fluxerunt caetera omnia *Appiani* exemplaria, quae ad hunc diem supersunt. Sed dolendum est, ex superioribus etiam temporibus depravatas passim, aut mutilatas etiam fortasse, lectiones in *Augustanum* hunc Codicem, haud secus ac in caeteros recentiores *Appiani* codices, fuisse propagatas.

Augustanus ille Codex eadem omnia, quae erant in *Candidi* exemplari, exceptâ *Celtici* Libri Epitomâ, eâdemque serie cuncta, complectitur, a *Prooemio* *Appiani* & *Punica* historia usque ad *Illyricum* Librum, qui integer hoc volumine continetur, ipsumque volumen claudit. γ) *Au-*

Stephanus. Civil. I. p. 379. a. διὰ φθόρον τὸ πλῆθος. Civ. II. pag. 443. b. ἀνεκάλυπτε, τὰς πληγὰς εἶναι ξενίας σύμβολον. Civil. IV. p. 611. d. καὶ ἐναυάρχησεν Ἀντωνίῳ, διαλλαγὰς τε πολλάκις Ἀντωνίῳ καὶ Καίσαρι ἐς ἀλλ. ἐπορθμ. Ibid. p. 634. c. μόλις ἐς τὴν ἀγορὰν ἐγγὺς οὖσαν διέδραμον. Κἀνταῦθα τῶν μὲν συμπλεκόμενων σφίσι κρατοῦντες, τοξεύόμενοι δὲ χαλεπῶς &c. Sed liber fuerit conscribendus, si omnia huiusmodi exsequi vellem; quae in nova *Appiani* editione suis locis singula exponentur.

γ) Post librum *Punicum*, peculiari folio exhibetur Tabula Librorum hoc volumine comprehensorum, a Libro *Syriaco* usque ad *Illyricum*. Illud folium hanc habet inscriptionem:

Ἀππιανοῦ συγγραφείας, ῥωμαϊκῶν ἱστοριῶν βιβλίον δεῦτερον.

Tum sequitur:

Πίναξ ἐναργὲς τοῦ παρόντος βιβλίου.

Ἀππιανοῦ ῥωμαϊκῶν ἱστοριῶν, Συριακή. ι. ε. ἥς ἡ ἀρχή. Ἀντίοχος ὁ Σελεύκου τοῦ Ἀντίοχου, Σύρων καὶ Βαβυλωνίων.

gustano exemplari prae caeteris coniunctum atque adfinem esse *Venetum Codicem Bibliothecae S. Marci*; (cuius primam notitiam, cum serie librorum quos ille continet, VILLOISONII Viri Cel. benevolentiae debeo) ex *specimine Lectionum* illius Codicis e *Prooemio Appiani* a diligentissimo BLESSINGIO excerptarum, ad meque perhumaniter transmissarum, intellexi. ζ)

Τοῦ αὐτοῦ Ἀππιανοῦ ῥωμαϊκῶν Παρθική. ιβ'. ἢς ἡ ἀρχή, &c.

Τοῦ αὐτοῦ ῥωμαϊκῶν Μιθριδάτειος ιγ'. &c.

Τοῦ αὐτοῦ Ἀππιανοῦ ῥωμαϊκῶν ιδ'. Ἐμφυλίων πρώτη.

Et sic porro. Denique

Τοῦ αὐτοῦ ῥωμαϊκῶν ιδ'. Ἰλλυρική. ἡ ἀρχή. Ἰλλυριοῦς Ἕλληνες ἡγούνται.

Ceterum duas *Adnotationes Anonymorum* de XXII. itemque de *selectis Appiani libris*, non nisi a recentiori manu huic volumini adiectas esse, iam in *Exercitat. Sect. III. not. d. p. 16.* monui.

- ζ) Scriptus est ille Codex a Gedeone quodam, an. Chr. MCDXLI. --
[* Cuius integri codicis lectiones cum impresso Appiani exemplo collatas ab eodem BLESSINGIO ad me deinde transmissas esse supra commemoravi, in fine notae ζ. ad Cap. III. §. 4.]

CONTENTORUM SUMMA.

- CAP. I. De antiqua Versione Latina, Codicibusque Graecis Vaticanis Historiarum Appiani. pag. 97.
CAP. II. De Graeca Appiani Editione Parisiensi, itemque de Codicibus manuscriptis Regiis, Mediceo, & Veneto S. Pauli. pag. 106.
CAP. III. De Editionibus ac Codicibus manuscriptis singulorum quorundam Appiani Librorum, aut ex scriptis eius Excerptorum. pag. 117.
CAP. IV. De duabus posterioribus Appiani Editionibus, & de Codice manuscripto Augustano, novae Editionis praecipuo subsidio. pag. 124.

III.

EMENDATIONES ET OBSERVATIONES IN SUIDAM. [*]

P R A E F A T I O.

IN copia ista varietateque & Fragmentorum ex Graecis Scriptoribus & Animadversionum ex antiquis Scholiastis collectarum, quas in Lexico suo complexus est SUIDAS, fieri non potuit, quin multa, multis de caussis, vario atque vario modo depravata in isto Graecarum literarum thesauro ad nostram aetatem pervenirent. Quare vix ullus est Editor Graeci cuiuspiam Scriptoris, qui quidem cum cura aliqua suum tractaverit auctorem, & adnotationibus eum illustraverit, quin, sicut subinde a Suida remedium corruptis auctoris locis paratum acceperit, sic rursus ea, quae apud Suidam deformata vulgo leguntur, sive ex melioribus veterum auctorum exemplaribus restituendi, sive ex certa vel probabili coniectura corrigendi invenerit occasionem. Alii etiam ex professo in emendandis erroribus,

[* Commentatio ista in duos olim fasciculos distributa prodiit anno MDCCCLXXXIX, eo consilio scripta, (quod & titulus indicabat) ut *speciminis Academicæ loco* a duobus adolescentibus philosophiae & philologiae studiosis, *Phil. Jac. Heisch, & Joh. Dan. Wagner*, nostro sub praesidio, prior Fasciculus d. xvii. Iunii, alter die sequente, in publico Academiae & civium Academicorum confessu defenderetur. Pauca exempla nudo hoc titulo, *Emendationes & Observationes in Suidam*, conscripsit *Iohannes Schweighauser, Graecar. & Orient. Liter. Prof. Argent.* eodem tempore exteras in regiones missa sunt.]

quibus oblitum est utilissimum Grammatici opus, laudabile atque fructuosum posuere studium. In his *Ludolphus Küsterus*, doctissimus Suidae editor, immortaliter utique de isto opere promeruit. Nostra aetate, *Iohannis Toupii*, viri & Graecarum literarum in primis peritissimi & *κρίτικωτάτου*, eminuit in eodem genere cum exquisita diligentia, tum mira quaedam ac felicissima sagacitas. Nos illorum veluti coryphaeorum vestigia, quamquam non passibus aequis, tamen ut nostrarum patietur virium modulus, atque feret occasio, legentes; quae nobis, aliud quidem plerumque agentibus, in Suida occurrerunt, quae vel emendatione indigere vel animadversionem aliquam mereri visa sunt, sive brevibus commentationibus, sive paulo etiam longioribus quibusdam excursibus exposita, in lucem edere atque doctiorum subiicere iudicio, decrevimus. Caeterum quum in Poëtarum potissimum illustrandis Fragmentis versata sit Toupii industria; nostra haec opella intra eos maxime Suidae locos sese continebit, qui ad prosaicos Scriptores, & in his ad Historicos praesertim, pertinent: ac fere nonnisi ea comprehendet, quae vel olim in *APPIANO*, vel nunc in expoliendo *POLYBIO* occupati, (cuius primum Volumen nuperrime in lucem emissum est, alterum propediem prodibit, tum reliqua quatuor iusto tempore sequentur) * per eorum occasionem Fragmentorum, quae ex istis Scriptoribus ducta apud Suidam leguntur, observavimus passim adnotavimusque. Scriebam mense Maio, MDCCLXXXIX.

[* Nec mora fuit: nec interquievit, quamvis difficillimis temporibus, nostra industria. Eodem adhuc anno alterum *Polybii* volumen in lucem emissum est: & sexto post anno absolutum erat bono cum Deo totum opus, octo aut novem voluminibus constans; quorum priores quatuor *Graeca Polybii cum Latina nostra versione*, quatuor aut quinque reliqua (nam octavum in duas Partes, iustae quaeque molis, distributum est) *Commentarios nostros & Indices* complectitur.]

I.

VOLUSIUS PROSCRIPTUS, ISIACI HABITU
CELATUS EVADIT.

» **Α**ΓΕΙΡΕΙ, συνάγει. καὶ ἈΓΕΙΡΟΥΣΙ. Ὁ γὰρ τρόπος ἱερὸς
 » ἦν καὶ οὐδὲν ἑοικὼς τοῖς ἀγείρουσιν. καὶ αὐθις. Ὁ δὲ λα-
 » θεῖν θέλων, « &c. Iſtis Suidae verbis *Ludolphus Küſterus*
 hanc verſionem adiecit: » Ἀγείρει. Colligit. Et ἀγείρουσι.
 » Ille enim pecuniae colligendae mos ſacer erat, & nullo
 » modo ſimilis mendicantibus. Et rurfus: *Ille vero latere*
 » *volens* « &c. Satis adparet, ad verbum ἈΓΕΙΡΟΥΣΙ deſide-
 rari interpretationem ἐπαιτοῦσι, προſαιτοῦσι, aut
 aliam in eamdem ſententiam; ſive quod ex librariorum culpa
 intercidit, ſive quod ipſe Lexicographus, (quod ei inter-
 dum uſu venit) oblitus eſt eam adiicere. Scilicet, verbum
 ἀγείρειν, quod proprie colligere denotat, ſpecialim de men-
 dicantibus, ſtipemque petentibus & colligentibus uſurpari, do-
 cent ipſa exempla a Suida ad verbum ἀγείρουσι prolata;
 quibus alia addi poſſunt, ab Henrico Stephano in Graecae
 Linguae Theſauro ad idem verbum collecta. Quare etiam
 vocabulum ἀγύρτης, quod a verbo ἀγείρειν derivatum do-
 cent Grammatici, apud eumdem Suidam per πτωχὸς &
 ἐπαίτης, a) id eſt, mendicus, exponitur. Itaque quum
 proxime ante illa verba, de quibus dicere aggreſſi ſumus,
 legantur haec alia: » Ἀγείρας ὁ χωλός. « Küſterus, cum
 Aemilio Porto, ὁ πτωχὸς pro ὁ χωλός legendum ſu-
 ſpicatus erat. Quod tamen neceſſe non eſt. Poſteſt enim
 Ἀγείρας ὁ χωλός, *claudus ſtipem petens, claudus mendicans*;
 eſſe exemplum e Graeco quodam auctore prolatum, ad
 eamdem ſignificationem verbi ἀγείρειν pertinens, ad quam

a) Ibi quum vulgo coniuncta legantur verba ἐπαίτης φιλοκερδής,
 diſtinctione interpoſita ſeparanda haec duo eſſe monuit Hemſterh.
 ad Lucian. Tom. I. p. 236.

pertinent duo illa quae sequuntur. Quorum in primo verbum ἀγείρειν de vulgari mendico usurpatur, qui opponitur ei, qui Dei vel Deae nomine stipem petit. ὁ γὰρ τρόπος ἱερὸς ἦν, καὶ οὐδ' ἐν ἑοικὸς τοῖς ἀγείρουσιν. » Ille enim pecuniae colligendae mos sacer erat, & nullo modo similis mendicantibus. « Verba ista Latina debuerant a Küstero ea forma literarum excudenda curari, quam *currentem* vel *Italicam* vulgo vocamus, qua constanter aliàs perquam commodo consilio uti consuevit hic Editor in interpretatione locorum ex veteribus Scriptoribus prolatorum; quo facilius aliorum auctorum verba ab eis, quae de suo adposuit Suidas, discernere lectores. Sunt enim ista non ipsius Grammatici verba, ut Küsterus putasse videtur; sed sunt vetustioris cuiusdam auctoris, quae exempli loco a Suida proferuntur: quod & per se facile adparet, & confirmatur verbis καὶ αὐθις, quibus uti solet Grammaticus noster, ubi uni exemplo, ex auctore quodam adlato, aliud adiicit, sive eiusdem auctoris, sive etiam diversi.

Est autem alterum, quod adiicitur, Fragmentum suo argumento satis notabile, ut non pigeat totum hic adponere: » Ὁ δὲ λαθεῖν θέλων, ζυρεῖται τὴν κεφαλὴν καὶ τὸ γένειον, καὶ στολὴν Αἰγυπτίαν ἀναλαβὼν, ἣν οἱ τῆς Ἰσίδος θεραπευτῆρες ἤσθηνται, καὶ σεῖστρον ἐπισείων, καὶ πόλιν ἐκ πόλεως ἀμείβων, καὶ τῇ θεῷ ἀγείρων, καὶ ἀναγκάϊας τροφὰς, λιμοῦ φάρμακα, ἀγαπητῶς λαμβάνων. « Ille vero, latere volens, caput barbamque rasit, & Aegyptia veste assumpta, qualem Isidis cultores gestant, & sistrum quatiens, de urbe in urbem profectus est, Deae stipem colligens, b) & necessaria alimenta ad propulsandam famem libenti gratoque animo accipiens. « Cuiusnam auctoris sint ista verba, non habeo dicere. Virum, de quo agitur, & quidnam fuerit, quod ad istam personam suscipiendam illum commoverit, de

b) De usu sacerdotum Isidis & Idaeae Matris, stipem Deabus suis corrogandi, plura ad hunc locum tam opportune quam docte monuit eruditus Suidae editor.

quo nihil apud Küsterum adnotatum video, Appianus declarat in memorabili illa historia proscriptionis, a Triumviris, Antonio, Octaviano & Lepido institutae, quam libro quarto de Bellis Civilibus persecutus est. Scilicet ubi exempla nonnulla colligit eorum ex proscriptis, qui saevitiam Triumvirorum atque imminens supplicium, praeter spem, mira quadam ratione evaserunt, illud ipsum etiam exemplum, de quo agit Fragmentum nostrum, his verbis refert: c) Οὐολούσιος ἀγορανομῶν προεγράφη· καὶ φίλον ὀργιαστὴν τῆς Ἰσιδος ἔχων, ἤτησε τὴν στολὴν, καὶ τὰς ὀθόνας ἐνέδυ τὰς ποδιῆρεις, καὶ τὴν τοῦ κυνὸς κεφαλὴν ἐπέθετο, καὶ διήλθεν οὕτως ὀργιάζων αὐτῷ σχήματι ἐς Πομπήϊον. Id est: *Volusius, aedilis cum esset, proscriptus est. Is amicum habens, Isiacorum sacrorum sacerdotem, petito huius amictu, talarum vestem linteam induit, personamque imposuit, caninum caput referentem: atque ita pro Isiacō sacerdote se gerens, eodem habitu ad Pompeium usque evasit.* Consentit Valerius Maximus, hoc uno discrepans, quod pro Sexto Pompeio, qui Siciliam tunc cum classe & exercitu tenebat, M. Brutum ponit, in Macedonia atque Asia bellum contra Triumviro parantem. *M. Volusius, inquit, aedilis plebis proscriptus, assumpto Isiaci habitu, per itinera viasque publicas stipem petens, quisnam revera esset, occurrentes dignoscere passus non est. Eoque fallaciae genere relictus, in M. Bruti castra pervenit.* d)

Pari fere ratione Domitianus, ut auctor est Suetonius, e) bello Vitelliano, Isiaci celatus habitu, inter sacrificulos vanae superstitionis, cum se trans Tiberim ad condiscipuli sui matrem comite uno contulisset, ita latuit, ut, scrutantibus qui vestigia subsecuti erant, deprehendi non potuerit. Ad quem Suetonii locum nonnulla de Isiacorum habitu, scitu haud iniucunda, ex variis auctoribus congeffit Torrentius, cuius commentarius Graevianae insertus est editioni. Caeterum circa id ipsum tempus, quo arte ista usus Volusius supplicium a

c) Cap. 47. Lib. IV. de Bellis Civil,

d) Valerius Max. VII. 3, 8.

e) Suetonius in Domitiano cap. 1,

Triumviris intentatum effugit, Isiacis sacris, quae variâ fortunâ Romae adhuc fuerant culta, neque fere publica nisa erant auctoritate, f) nuperrime ab ipsis eisdem Triumviris, plebi puto gratificaturis, quae istarum superstitionum religione tenebatur, honos fuerat restitutus, templo Serapidi Isidique decreto, ut docet Cassius Dio, Historiarum Romanarum libro XLVII. cap. 15. Quo factum est, ut tanto facilius, qui Isiaci habitu incederet, ab inquisitoribus, irae & cupiditatis trium tyrannorum ministris, tutus maneret.

II.

HERACLIDES DECIPIT RHODIOS.

»ΑΝΑΔΕΞΑΣΘΑΙ. ὑπενεγκεῖν. ὑπομεῖναι. Πολύβιος—
 »Πάνυ γὰρ βουλευθῆναι τὸν Φίλιππον ἀναδέξασθαι, ἢ κα-
 »ταφανῇ γενέσθαι Ῥοδίοις τὴν ἐν τούτοις αὐτοῦ προαίρεσιν,
 »ἢ καὶ τὸν Ἡρακλείδην ἀπέλυσε τῆς ὑποψίας.« Haec Kü-
 sterus, superioris Suidae editoris Aemilii Porti vestigia
 secutus, Latine sic expressit: »Αναδέξασθαι. Sustinere,
 »Patienter expectare. Polybius: *Philippum enim omnino*
 »*patienter potius expectare voluisse, quam in his rebus consi-*
 »*lium suum Rhodiis manifestum fieri; quod etiam Heraclidem*
 »*suspensione liberavit.*« Iam primo quidem verbum ὑπομεῖ-
 ναι, quod verbo ὑπενεγκεῖν tamquam synonymum adiecit
 Suidas, perperam exposuerunt *patienter expectare*; quae
 notio non est huius loci, quoniam nullo modo convenit
 alteri verbo ὑπενεγκεῖν. Quare & ab ipsius verbi ἀναδέ-
 ξασθαι vi, quam hoc loco declaratam voluit Gramma-
 ticus, prorsus aberrarunt. Tum vero, turbatam esse Grae-
 cam orationem in priori Fragmenti parte, quamquam diffi-
 mularunt interpretes difficultatem, facile adparebat. Ex
 msstis Codicibus nullam lectionis varietatem ad hunc locum
 adfert Küsterus; qui, si diligentius eos inspexisset, forsan
 pretium operae fuerat laturus. Certe princeps Mediola-

f) Confer Io. Alb. Fabricii Adnotat. ad Dionem, XL. 47.

nenfis editio Suidae, quae ab illo editore, qui Aemilii Porti in ea consulenda negligentiam perstrinxit, diligentius debuerat perlustrari, paratam certissimamque offerebat medicinam, quam eamdem Aldina pariter exhibet editio: Πᾶν γὰρ βουληθῆναι τὸν Φίλιππον ἀναδέξασθαι. Etenim QUIDVIS *sustinere maluisse, vel QUIDVIS aequiore animo fuisse latutum Philippum, quam &c.* Sic etiam convenit interpretatio Grammatici, verbum ἀναδέξασθαι exponentis ὑπενεγκεῖν, ὑπομεῖναι: quo pacto Polybius lib. IV. c. 70. ἀναδέχεσθαι ταλαιπωρίας dixit, *subire molestias*; nec multum absimili sententia apud eundem, in Excerptis Valesianis, πᾶν ἀναδέχεσθαι est *omnia recipere, quamlibet conditionem inire.* g) Sic πᾶν ὑπομένειν, Polybius apud Suidam in προσ-
ανέχων.

Sed nec postrema pars Fragmenti vel mendo vel saltem difficultate vacat. Cum enim ait ἢ καὶ τὸν &c. nihil habet habet pronomen ἢ, ad quod referatur: nam ad vocabulum προαίρεσιν quidem nullo modo refertur, ad quod per errorem relatum a librariis effectumque videri potest. Itaque Isaacus Casaubonus, h) quem secuti sunt posteriores Polybii editores, pro ἢ posuit ἦ, *quare*: commodius quidem, sed nec id satis commode, quoniam sic verbum ἀπέ-
λυσεν casu recto caret, cui respondeat. Nisi igitur ante ista verba a Grammatico alia nonnulla praeterita sunt, videtur potius δ, rescribendum, quod & Küsterus cum Porto expressit: *quod (vel quae res) Heraclidem suspicione liberavit.* At quoniam apud eundem Suidam in vocab. ἀπέλυσεν, ubi repetitur posterior pars nostri Fragmenti, rursus & editiones omnes & scripti libri in eamdem lectionem ἢ καὶ consentiunt, non temere ab illa est discedendum: sed su-

g) Polyb. in Eclogis de Virtutibus & Vitiis, Tom. II. p. 1473. Polybii Gronoviani; Tom. III. p. 135. edit. Ernest. [* Nostr. edit. in Reliquiis libri XXXIX. cap. 1. segm. 6.]

h) In Fragmentis ex Suida collectis, pag. 1018. edit. ipsius Casauboni. (In edit. Gron. Tom. II. pag. 1528. num. 8. Edit. Ernest. Tom. III. p. 248.)

spicari nempe debebimus, nonnulla Polybii verba praetermissa apud Grammaticum esse, in quibus commemorabatur illa *Philippi epistola*, cuius potissimum ope (ut mox ex Polyaeo videbimus) Rhodios decepit Heraclides; atque ita pronomen illud ἡ in integra Polybii oratione ad vocabulum ἐπιστολῇ, quod praecedebat, relatum fuisse videtur.

Haec ad verba huius Fragmenti. Ad rem ipsam & argumentum quod adinet, monuerat Casaubonus, *Heraclidem*, de quo hic agitur, esse Tarentinum illum, unum ex ducibus Philippi, cuius opera (ut legimus in Excerptis ex Polybii libro XIII. cap. 2.) usus est Philippus ad naves Rhodiorum corrumpendas. Ac, verum si quaerimus, haud procul ab eis verbis, in quae definit caput secundum Excerptorum ex libro decimo tertio, locum olim suum obtinuerant illa, quae a Suida conservata vidimus. Erant autem duo etiamnum alia Fragmenta interiecta, quae pariter apud Suidam reperiuntur. Alterum in voce Πρυτάνεις, huiusmodi: Διαπιστοῦντες δὲ οἱ Πρυτάνεις ἤδη τῷ Φιλίππῳ διὰ τὴν περὶ τὰ Κρητικὰ κακοπραγμοσύνην, καὶ τὸν Ἡρακλείδην ὑπώπτευσον ἐγκάθετον εἶναι. Id est: Sed *Prytanes* (Rhodiorum magistratus) cum *Philippum* ob perfidiam, qua in rebus Creticis usus erat, suspectum iam haberent; (puta, quod rumore acceperant, eum Cretenses ad belli societatem adversus Rhodios sollicitasse;) *Heraclidem* quoque dolose ab eo submissum esse, suspicabantur. Tum sequebantur illa verba, quae in verbo Ἀπελογίζετο conservavit Lexicographus: Ὁ δὲ, εἰσελθὼν, ἀπελογίζετο τὰς αἰτίας, δι' ἃς πεφευγὼς εἶη τὸν Φίλιππον. Id est: Ille vero, ingressus, causas exposuit, cur *Philippum* fugisset. Denique, paucis interiectis, sequi debuerunt haec ipsa, quae ad verbum Ἀναδέξασθαι a Suida adnotata vidimus. Quorum trium Fragmentorum connexionem, quam dixi, perspecte iam olim *Henr. Valesius* indicavit in Fragmentis Polybii, quae Excerptis de Virtutibus & Vitiis adiecit hh) p. 201

hh) At in ipso tamen eo Fragmento, a quo haec egressa est dis-

sq. Quo loco non bene fecit Iac. Gronovius, quod in sua editione Polybii, ubi Fragmenta Polybiana exhibet a Valesio collecta, Tomo II. pag. 1555. quae opportune coniunxerat Valesius, ea rursus separavit: in quo eum, sicut in reliquis, editio Lipsiensis, quae Ernesti nomen in fronte gerit, pressio pede secuta est Tom. III. p. 279. [*]

Qui autem vel sic etiamnum supersunt in ista narratione hiatus, eos percommode ex Polyaei Strategematum libro V. suppleri posse monuit idem doctissimus Valesius in Notis ad Fragmenta Polybiana. i) Scilicet, ut mandatum Philippi de navibus Rhodiorum corrumpendis exsequeretur Heraclides, semet ipse nescio quomodo laceravit, quo nimirum σημεία ἀδικίας, (ut ait Polyaeus) id est, signa acceptae a Philippo iniuriae, posset ostentare: atque sic regiam egressus, ad aram supplex confugit, suisque lamentis Macedonibus etiam nonnullis persuasit, indigna se a rege esse passum. k) Hinc conscensa navi, Rhodum se contulit, a Philippo se indigne habitum conquestus, quod eum impedire voluisset, ne bellum Rhodiis inferret. Simul,

putatio, idem Valesius loc. cit. pag. 202 sq. & in Graecis verbis & in Latina versione a Polybii sententia (si quid video) prorsus aberravit. Nam quum errorem, qui in voce πάνυ commissus erat in Suidae editione Basileensi, & ex hac in Porti editionem migraverat, non animadvertisset; alio loco inesse errorem ratus, pro ἡ καταφανῆ γενέσθαι, posuit καὶ καταφ. γεν. & Latinam hanc versionem adiecit: *Philippum enim, aiebat, suum in ea re consilium ostendere Rhodiis maxime voluisse, quo Heraclides ab omni suspitione liberatus est.*

[* Nos tria ista Fragmenta rursus iuncta dedimus in Reliquiis libri XIII. Polybiani cap. 5.]

i) Polyaeus Strateg. V. 17. pag. 387 sq. edit. Is. Casaub. Ac perspicue suspicatus est Valesius, ex ipso Polybio Polyaeum istam historiam, quemadmodum & alias multas, quas libro suo inseruit, hausisse.

k) ὥστε ἦσαν τῶν Μαχεδόνων, οἷς εἰδοὺς τὰυτὰ μὴ δικάϊας. Adde πεπονηέναι, verbum ad supplendam sententiam necessarium, quod librariorum incuria intercidit apud Polyaeum.

quo facilius fidem inveniret, literas monstrat, Philippi manu ad Creteneses scriptas, in quibus de belli societate adversus Rhodios agebatur. Ad istas igitur literas respicere utique videntur verba Fragmenti illius, a quo haec disputandi occasionem cepimus. Scilicet, ut Rhodiis persuaderet veterator, se serio Philippo esse iratum, demonstrat illis, *quidvis potius passurum Philippum, quidvis aequiore animo laturum, quam ut ipsius consilia cum Cretensisibus communicata* (quae hisce literis, quas Heraclides regi subripuisset, aperirentur) *Rhodiorum ad notitiam pervenirent.* Rhodii, (sic pergit, praedicto loco, Polyaeus) his rebus persuasi, recipiunt Heraclidem, eumque sibi usui fore contra Philippum arbitrantur. Heraclides paulo post, nactus occasionem, navalibus Rhodiorum ignem immittit; quo incendio magna pars navium periit: ipse, fuga salutem petens, incolumis in Macedoniam ad Philippum est reversus.

III.

GERRAEI ARABIAE POPULUS.

» ἈΕΙΟΥΣΙ, ἀντὶ τοῦ παρακαλοῦσι, ἢ ἄξιον κρίνουσι.
 » Πολύβιος. Οἱ δὲ γεραῖοι ἄξιουσιν τὸν βασιλέα, μὴ καταλῦσαι τὰ παρὰ τῶν Θεῶν αὐτοῖς δεδομένα. τούτέστιν,
 » αἰδίον εἰρήνην καὶ ἐλευθερίαν. Ὁ δὲ, ἐρμηνευθείσης οἱ τῆς
 » ἐπιστολῆς, ἔφη συγχωρεῖν τοῖς ἄξιουμένοις. « Interpres:
 » Ἀξιουσιν, rogant, vel dignum iudicant. l) Polybius: *Seniores vero regem rogant, ne res a Diis datas sibi eriperet.*
 » Id est, aeternam pacem & libertatem. † *Ille vero, epistolā*
 » *per interpretem sibi explicatā, respondit, se postulatis illorum*
 » *annuere.* « — Quamquam diligenter Küsterus Fragmenta Polybiana, a Polybii editoribus collecta, inspexit; prae-
 teriit eum tamen medela huic loco iam olim ab If. Casaubono adlata; qui perspecte in Fragmentis Polybii ex Suida collectis Γεράριοι pro γεραῖοι reposuerat; m)

l) Rectius dixisset: » vel, aequum censent. «

m) Polyb. edit. Casaub. pag. 1014. Edit. Gronov. Tom. II. pag. 1523. num. 29. & 30. Edit. Ernest. Tom. III. pag. 242.

non *seniores* aliquos; sed *GERRAEOS* intelligens; populum, *Gerra* oppidum cum adiacente regione, ad finum *Perficum*, in *Felici* quae vocatur *Arabia*, incolentem. n) Simul vero in eiusdem Fragmenti interpretatione alia nonnulla ab eodem docto viro errata sunt. Primum levius illud, quod verba *τουτέστιν αἰδίων εἰρήνην καὶ ἐλευθερίαν*, quae haud dubie ex eodem Polybii loco duxit Suidas, pro ipsius Lexicographi verbis habuit, interpretationis causâ adiectis. Deinde, quod verba quae sequuntur, 'Ο δὲ ἐρμηνευθείσης οἱ &c. quae ad eandem rem pertinent, & continuo nexu cum superioribus cohaerent, novum esse Fragmentum, ex alio auctore aut ex alio saltem loco ductum, arbitratus est, illudque interposito eo signo, quod in talibus uti solet, a praecedentibus separavit. o)

Recte vero a Casaubono *GERRAEORUM* nomen Polybio apud Suidam esse restitutum, evincit aliud Fragmentum Polybianum ab eodem Suida ad vocem *Στακτὴ* conservatum, quod opportune priori illi proxime subiecit loco

n) Quidquid continentis inter utrumque maris Erythraei finum, *Perficum* & *Arabicum*, interiectum erat, ad *Felicem Arabiam* veteres Geographi referebant. Sed *Gerraeorum* regionem *Danvillius* in *Géographie ancienne* Tom. II. p. 226 - 228. *Desertae Arabiae* accensere maluit; soli magis naturam, quam veterum Scriptorum usum, secutus. Populi *Gerraeorum* apud complures auctores, *Agatharchidem*, *Diodorum Siculum*, *Strabonem*, *Plinium*, *Ptolemaeum*, aliosque, mentionem factam reperimus. Sed praecipue consulendus *Strabo* Lib. XVI. pag. 766. & 778. edit. If. Casauboni.

o) Eodem loco gravius etiam & paene ridicule erraverat superior Suidae editor, *Aemilius Portus*; qui verba *Πλάτωνος ἐπιγράμματα*, quae ad sequentem apud Suidam articulum (ubi de *Aeschinis Socratici Axiocho* agitur) margini a non nemine olim fuerant adscripta, ac temere deinde in contextum recepta sunt, in Graecis quidem sequenti illi articulo in fine adiecit, in Latina autem versione cum hoc nostro Fragmento coniunxit tali modo: »Ille vero epistolâ sibi per interpretem explicatâ, & »intellecâ, respondit, se postulatis ipsorum annuere. Haec autem »epistolâ *Platonis nomine* inscribitur.«

citato eruditus Polybii editor. Et in altero quidem hoc Fragmento apud Suidam recte Küsterus cum Casaubono (nescio, an manuscriptorum etiam Codicum auctoritatem secutus, quorum nullam certe mentionem fecit) Γερραίους, *Gerraeos*, expressit; quum ibidem superiores omnes Suidae editiones Γεραίους, simplici rursus litera ρ, at penacuta tamen voce, non ὀξύτων, ut in priori loco, dedissent. Quae scriptura, Γεραῖοι, quum apud Ptolemaeum pariter inveniatur; Samuel Bochartus, memor *Gerraeos* istos ab Eratosthene apud Strabonem origine *Chaldaeos* perhiberi e *Babylonia profugos*, p) hanc scripturam Γεραῖοι per ρ simplex propius accedere monuit ad vulgatum nomen *Ger*, quo apud Chaldaeos non minus, quam apud Hebraeos, *advenae* adpellantur. q) Potuerat adicere, ne Arabum quidem idioma ab eodem eiusdem vocabuli usu abhorrere. Sed de ista quidem nominis etymologia quidquid statueris; r) usus certe apud graecos latinosque Scriptores constans obtinuit, ut Γερραίους, *Gerraeos*, duplici litera ρ scriberent. Atque, ut ipsum Polybium eodem modo scripsisse credamus, suadet Stephani Byzantini auctoritas, apud quem duobus locis, ubi diser-

p) Strabo, Lib. XVI. p. 766. edit. Casaub. ἐν βαθεῖ κόλπῳ κεῖται πόλις Γέρρα, Χαλδαίων φυγάδων ἐκ Βαβυλῶνος, οἰκούντων τὴν ἑλμυρίδα. *In profundo sinu situm est oppidum Gerra, Chaldaeorum e Babylonia profugorum, qui loca falsa habitant.* Quorum verborum Strabonis si recordatus esset Lucas Holstenius in eruditis Notis ad Stephanum Byzantinum, ubi eadem verba recitantur, nimis quidem ab Epitomatore decurtata, Γέρρα πόλις Χαλδαίων, *Gerra, oppidum Chaldaeorum*; non monuisset » fuisse etiam Gerrha Arabiae Felicis oppidum, « quod respexisse Nicandrum ait in Alexipharmacis, *Gerraeorum thura* laudantem; sed vidisset, ipsum hoc oppidum, quod Stephanus dicit, cuius incolae origine Chaldaei erant, idem illud esse Arabiae Felicis, Nicandro aliisque Scriptoribus memoratum.

q) Bochartus in Geographiae Sacrae Parte I. Lib. IV. cap. 8.

r) Illam Bocharti rationem calculo suo probavit Wesfelingius ad Diodorum Siculum, Lib. III. cap. 42.

te ad Polybium provocatur, Γεppαῖοι, non Γεπαῖοι, scriptum legimus.^{s)} Multo enim curatius in propriis nominibus apud Stephanum Byzantinum, quam apud Suidam, conservatam esse genuinam veterum auctorum scripturam, facile animadvertere potuerit quisquis in hoc genere vel mediocriter est versatus: & in literarum praesertim duplicandarum ratione (codicum forlasse culpâ, quibus usus est) ita negligenter versatum Suidam videmus, ut, quamquam ad collocandos singulos Lexici sui articulos secundum literarum seriem, quibus quodque constat vocabulum, summam curam adhibuit, duplicatarum tamen literarum in serie articulorum nullam prorsus habuerit rationem. In Ptolemaei autem codicibus misere deformata esse plurima oppidorum populorumque nomina, fatis constat: at, Γεppα tamen & Γεppαῖος apud hunc etiam Geographum per duplicem literam ρ, in codice Palatino esse ferri, monuit editor Bertius.^{t)}

Sed, ut a verborum singularumque literarum consideratione ad res ipsas paulisper redeamus, ex collatis inter se fragmentis Polybianis, partim a Suida, partim a Stephano Byzantino conservatis, intelligimus, Polybium Historiarum libro decimo tertio iter ab Antiocho in Babylo-niam, indeque expeditionem in eam Arabiae partem, quae Persico finui adiacet, suscepam exposuisse, eaque occasione de ipsa Arabia, aut de ista saltem Arabiae parte, copiosius differuisse. Et ex ipsius quidem libri designatione, quo de his rebus egisse hunc Scriptorem Stephanus monet, collato reliquo eiusdem libri argumento, tempus etiam definire licet, quo istam expeditionem suscepit Antiochus. Totus enim ille liber XIII. Polybii versatus erat in exponendis rebus anni a Roma condita quingentesimi quinquagesimi, Marco Cornelio Cethego, Publio Sempronio Tuditano consulibus, quem annum quartum Olym-

s) Stephanus Byzant. in Χαττινία, & in Λάβαι.

t) Ptolemaeus in Geograph. Lib. VI. cap. 7. p. 177. edit. Bertii, Amstelod. 1618.

piadis CXLIII. numerat Polybius. Gesta igitur ea res est ab Antiocho biennio postquam pacatis rebus superioris Asiae, imperio omni a Tauro monte ad Baſtrianam usque partim recepto, partim confirmato, ex diuturna gravique bellorum mole, magna cum gloria victor domum reversus, *Magni* cognomen commeruerat; quem reditum Polybius libro XI. cap. 32. in rebus anni secundi Olympiadis CXLIII. a Roma condita DXLVIII. exposuit: rursusque biennio ante initam cum Philippo Macedoniae rege societatem adversus pupillum Aegypti regem, Ptolemaeum Epiphanem, Philopatoris filium; de qua societate agitur lib. XV. cap. 20. Cuius *expeditionis Antiochi in Arabiam* quum apud neminem, quod sciam, alium ex veteribus Scriptoribus conservata memoria sit; age, disiecta illa quidem ac mutila, nec non per se (uti vereor) non-nihil deformata membra, quae de ista Polybii narratione supersunt, colligamus, atque iunctim unum sub conspectum lectoribus subiiciamus. En igitur ipsa Fragmenta, quorum duo sunt geographica, tria historica.

*

Ι. Χαττηνία, υ) χώρα τρίτη Γερραίων. Πολύβιος 17'. Ἔστι δ' ἡ Χαττηνία τὰλλα μὲν λυπρὰ, κώμας δὲ καὶ πύργοις διεσκευάζεται διὰ τὸ εὐκαιρον x) τῶν Γερραίων· οὗτοι γὰρ

υ) *Attenen* vocat *Gerraeorum* regionem *Plinius* lib. VI. cap. 28. sect. 32. qui tamen ibidem, paulo ante, a *Gerraeis* distinguit *Chattenos*. *Attenen* ab Ἀττα κώμη *Ptolemaei* nomen habere, monuit *Harduinus* ad *Plin.* l. c.

x) Cum δια τὴν, non διὰ τὸ εὐκαιρον dent msti libri; poterat pariter διὰ τὴν εὐκαιρίαν corrigi, quoniam praesertim non tam facile τὸ & τὴν a librariis permutantur, quam in terminatione nominis confusio oriri poterat; ubi postremas literas superscribere praecedentibus & mire plerumque intricare vel decurtare solebant librarii. [* Sic *Polyb.* XI. 16, 6. msti dant τὴν δυσχρηστον. unde *Cas.* τὸ δυσχρηστον: nos cum *Ursino* τὴν δυσχρηστίαν, quo vocab. frequenter utitur *Polybius*. Parique ratione, in nostra *Polybii* editione (in *Reliquiis libri XIII. cap. 9.* ubi istas de *Arabia* eclogas collectas dedimus) vellem τὴν εὐκαι-

αὐτὴν νέμονται. Ἔστι δὲ τῆς Ἐρυθραίας θαλάσσης. γ) Id est: *Chattenia*, regio tertia *Gerraeorum*. Polybius XIII. Habet autem *Chattenia* caeteroquin sterile solum: vicis vero & turribus instructa est, propter *Gerraeorum*, qui eam incolunt, opulentiam. Est autem maris *Erythraei*. (Steph. Byz. in Χαττηνία.)

ρίαν, non τὸ εὐχαιρον, posuissim; quum τὸ εὐχαιρον nusquam apud Polybium ea notione, quae huius loci est, occurrat, εὐχαιρία vero (scil. ἡ τοῦ βίου εὐχαιρία) frequentissime; ut Index noster Graecus in Polybium, sive Lexicon Polybianum, hac voce num. 2. declarat.] Sed id quidem perinde est. Sive autem τὸ εὐχαιρον, sive τὴν εὐχαιρίαν legas; a sententia auctoris aberrasse videtur interpretes Stephani Abrahamus Berkelius, cum propter *Gerrhaeorum situs commoditatem* scripsit. Immo opulentia *Gerraeorum* frequentiam generaverat hominum; unde illorum regio, sterilis licet, vicis tamen erat frequentata: eademque opulentia turrium usum necessarium fecerat, quibus, si ita res ferret, in tuto collocarentur opes ac divitiae. Divitiarum, quibus abundabant *Gerraei*, documentum habemus in Fragmento quinto ex eodem Polybio ducto; quas divitias ex commercio sibi parasse hunc populum, ex Strabone discimus, locis paulo ante laudatis; (Lib. XVI. p. 766. & 778.) quum nimirum aromata aliasque pretiosas merces, ex fortunatioribus Arabiae partibus pedestri itinere quaesitas, mari in Babyloniam, & adverso Euphrate ad Syriae usque confinia transveherent distraherentque. Confer Diodorum Sic. III. 42. & Agartharchidem apud Photium pag. 746 sq. edit. Hoeschelii. Frequenter autem apud Polybium & nomen εὐχαιρίαν & verbum εὐχαιρεῖν ista notione opulentiae ac divitiarum occurrit.

- γ) Quod ad *Erythraeum mare* habitare *Gerraeos* ait, quos ad Persicum Sinum & Strabo & Plinius & Ptolemaeus ponunt, atque etiam Polybius in Fragmento quinto, quum *Tylon* insulam ex adverso sitam commemorat; id quidem turbare neminem debet: *Erythraei* namque maris cognomen non ad Arabicum modo sinum, sed ad omne mare quod Arabiam undique adluit, pertinebat; ut *Persicus* aequae sinus, atque is, quem *Arabicum* vulgo vocamus, *Erythraei maris* esse censeretur: quod & Strabo docet libro XVI. p. 765. & Plinius lib. VI. cap. 23. & sq. sect. 28. Qua tamen ex communione nominis, ad utrumque sinum pertinentis, vereor, ne magna subinde apud Scriptores orta sit confusio.

*

2. Λάβαι πόλις, ὡς Σάβαι, Χαττηνίας πόλις. Πολύβιος τρισκαίδεκάτῳ. τὸ ἐθνικὸν Λαβαῖος, ὡς Σαβαῖος. τῆς αὐτῆς χώρας ἀμφοτέραι· ἢ γὰρ Χαττηνία, τῶν Γεῤῥαίων ἐστὶ χώρα. ζ) Id est: *Labae oppidum, ut Sabae, oppidum Chatteniae. Polybius XIII. Gentile Labaeus, ut Sabaeus. Eiusdem regionis utrumque est oppidum: nam Chattenia regio est Gerraeorum. (Stephanus Byz. in Λάβαι.)*

*

3. Οἱ δὲ Γεῤῥαῖοι ἀξιοῦσι τὸν βασιλέα, μὴ καταλύειν τὰ παρὰ τῶν θεῶν αὐτοῖς δεδομένα, τοῦτ' ἐστὶν αἰδίων εἰρήνην καὶ ἐλευθερίαν. Ὁ δὲ, ἐρμηνευθείσης οἱ τῆς ἐπιστολῆς, ἔφη συγχωρεῖν τοῖς ἀξιουμένοις. *Gerraei vero Regem rogant, ne res a Diis sibi tributas (aeternam pacem dicebant & libertatem) everteret. Ille vero, per interpretem sibi explicatâ epistolâ respondit, se postulatis eorum adnuere. (Suidas in Ἀξιοῦσι.)*

*

4. Αὐτὸς μὲν παρήγγειλε, φείδεσθαι τῆς τῶν Χαττηνῶν χώρας. *Iussit ipse, ut parceretur Chattenorum regioni. (Steph. Byz. in Χαττηνία.)*

*

5. Κυρωθείσης δὲ τῆς ἐλευθερίας τοῖς Γεῤῥαίοις, ἐστεφάνωσαν παραχρῆμα τὸν Ἀντίοχον τὸν βασιλέα πεντακοσίοις

ζ) Hoc quale sit, ut *Sabae* oppidum, *Chatteniae* regionis atque *Gerraeorum* fuisse, dicatur, planius fortasse intelligeremus, si, quae de ista regione ac de variis *Gerraeorum* districtibus *Polybius* scripsit, integra ad nos pervenissent. Latissime patuit apud veteres Scriptores nomen *Sabaeorum*, & pluribus Arabiae nationibus tribuebatur; ac videtur interdum, quod uni istarum nationum conveniebat, ad aliam aut ad omnes fuisse relatum. Et de oppido *Saba* vel *Sabae*, Arabiae felicitis, minime in liquido res esse videtur. De Homonymia nominis *Sabaeorum*, quamquam multum abest ut in planum rem omnem deduxerit, multa tamen diligenter collegit & acute monuit *Bochartus* in *Geogr. Sacrae* Parte I. Lib. II. cap. 26, & Lib. IV. cap. 7. & 8.

ἀργυρίου ταλάντοις, χιλίοις δὲ λιβαντοῦ, καὶ διακοσίαις τῆς λεγομένης στακτῆς. Καὶ ἐποίησεν τὸν πλοῦν ὡς ἐπὶ Τύλον τὴν νῆσον, καὶ ἐποίησεν τὸν ἀπόπλουον ἐπὶ Σελευκείας. Ἦσαν δὲ τὰ ἀρώματα ἐν τῇ Ἐρυθρᾷ θαλάττῃ. α) *Libertate Ger- raeis confirmata, Antiochum regem illi statim quingentis argenti talentis, thuris mille, guttae autem, quam Statfen vocant, du- centis donarunt, coronae nomine. Rex vero inde in Tylum in- sulam navigavit; unde Seleuciam navibus est reversus. Erant autem illa aromata ad Erythraeum mare. (Suidas in Στακτῇ.)*

IV.

ΒΟΡΙΑΝΘΟΣ, VIRIATHUS.

» ΒΟΡΙΑΝΘΟΣ. Ὅτι βάρβαροί τινες κτείνουσι Βορίαν-
» θον τυραννήσαντα, ταύτῃ προσάγεσθαι τὸν τῶν Ῥωμαίων
» στρατηγὸν ἡγούμενοι ἐς εὖνοιαν. καὶ δὴ ἀφικόμενοι τῶν τοῦ
» Βοριάνθου αὐθεντῶν τινες, ἄλλα τῶν περὶ τὸν ἄνδρα πεπραγ-
» μένων ἠζίουσι παρὰ Σκιπίωνος κομίζεσθαι. ὁ δὲ Σκιπίων
» ἀποκρίνεται, μήδαμῶς εἶναι Ῥωμαίοις ἔννομον, ἐν ἐπαίῳ
» ποιεῖσθαι τὰς κατὰ τῶν στρατηγῶν τοῖς ἀρχομένοις ἐπι-
» χειρουμένας ἐπιβουλὰς. « Küsterus: » Βοριάνθος. Borian-
» thus. Barbari quidam Borianthum tyrannum interfecerunt,
» hac ratione putantes se ducis Romanorum benevolentiam sibi
» conciliaturos esse. Quidam igitur percussorum, Scipionem ad-
» euntes, caedis perpetratae praemia ab eo postularunt. Quibus
» Scipio respondit, non solere Romanos probare insidias, quas
» milites contra duces suos moliti essent. « — Posterior pars
huius fragmenti, inde a verbis Ὁ δὲ Σκιπίων, reperitur
apud eundem Suidam in Ἐπιβουλῇ: β) quod ἀποσπασ-

α) Postrema verba, Ἦσαν δὲ τὰ ἀρώματα &c. a Suida utique ad-
futa videntur; sed ex ipsius Polybii verbis, quae superius
alicubi fecerat, desumpta. *Erythraeum* autem *mare* hoc loco non,
ut supra in Fragmento primo, Persicus sinus, sed Oceanus
Arabiam a meridie adluens, una cum Arabico sinu, intelligi
debebit.

β) Secundum. literarum quidem seriem ad Ἐπιβολὴν ibi relatum
videri potest. Sic in fine legendum fuerit ἐπιβουλὰς, *adgressio-
nes, invasiones.* Sed praestat ἐπιβουλὰς, *insidias.* Et mox in ve-

μάτιον, licet non magis, quam maius illud fragmentum, quod retulimus, nomen Polybii praefixum habeat, Iſ. Caſaubonus inter Fragmenta Polybiana num. 60. retulit: monuitque ibidem Gronovius, multum augeri illud fragmentum ex hoc ipſo, in quibus verſamur, loco poſſe. Mirum autem proſecto debet videri, ne verbum quidem nec a Gronovio, nec a docto Suidae Editore, adiectum eſſe, ſive explicandi cauſſa, ſive ſaltem dubitationis ſignificandae. Certe inauditum in Romana hiſtoria monſtrum nominis *Borianthi*! — *VIRIATHUM* pone pro *Boriantho*, & *CAEPIONEM* pro *Scipione*: omnia in plano erunt. *Viriathum* illum Luſitanum, ex latrone ducem belli adverſus Romanos per complures annos feliciter geſti, ad extremum a ſuis, atque adeo a barbaris, interfectum eſſe, conſentiunt auctores. Caeterum plerique quidem caedem illam conſilio atque fraude Caepionis conſulis, corruptis *Viriathi* ſatellitibus, eſſe patratam conſirmit: *Livius Epir. Lib. LIV. Velleius Paterc. II. 1. Valerius Max. IX. 6. 4.* Auctor de *Viris Illuſtr. in Viriatho*. At cum auctore Fragmenti noſtri, quique ille ſit, ad verbum paene conſentit *Eutropius IV. 7, 16. Viriathus*, ait, *a ſuis interfectus eſt Cum interfectores eius praemium a Caepione Conſule peterent, reſponſum eſt, numquam Romanis placuiſſe, imperatorem a ſuis militibus interfici*. Neque vero ita pugnare haec ſententia cum illa ſuperiori videri debet, quin facile conciliari cum eadem poſſit; ita quidem, ut res ea fere ratione geſta cogitetur, quam *Appianus* exponit *Hiſtoriâ Romanorum Hispanienſi cap. 74*. Ad nomen quod adtinet *Viriathi*, illud apud Graecos Scriptores, *Appianum, Dionem Caſſium, Diodorum Siculum*, variis modis, Οὐρίαθος, Οὐρίαθος, Οὐρίαθρος, Οὐρίαθρος ſcriptum legitur. c)

teribus omnibus Suidae editionibus, uno verbo Ἐπίβοον interiecto, inferuntur haec verba: Ἐπιβουλὴ καὶ ἐπιβουλός. καὶ ἐπιβουλεύω σοι, δοτικῇ. ad quae verba, a Küſtero quidem omiſſa, pertinebat illud fragmentum.

c) Vide *Appiani Hiſt. Hiſpan. cap. 60. & Reimarum ad Dionem*

Sed quemadmodum Romanorum literam *V.* consonam in nominibus propriis ab aliis quidem librariis Graecis per diphthongum *Ov*, ab aliis vero per literam *B* expressam saepenumero videmus: *d*) sic in codice, e quo fragmentum nostrum in suum Lexicon Suidas transcripsit, *Βιρίαθος* vel *Βυρίαθος* scribi debuerat; ex quo, duarum litterarum mutatione, *υ* vel *ι* in *ο*, & *τ* in *ν*, inauditum nomen *Βορίανθος* est exortum. De permutatione vero haud infrequenti nominum *Σκιπίων* & *Καιπίων*, qui error in eiusdem Viriathi historia etiam Diodori Siculi codices occupavit, dixi ad Appiani Hist. Hispan. cap. 70. aliaque exempla congeffit Perizonius in Animadv. histor. cap. X. pag. 426. *e*) quem laudavit Wesseling. ad Diodorum Tom. II. pag. 524. Caeterum quod ad Polybium auctorem Fragmentum hoc retulit Casaubonus, id sicut confirmare nolum recte factum, sic nec negare ausim. Peculiari sane libro *Bellum Numantinum* scripsisse Polybium Tullius auctor est, ad Familiar. Lib. V. Ep. 12. In cuius libri introitu commodus locus erat breviter saltem perstringendi belli Viriathici, quoniam a Viriatho concitati arma ceperant Numantini, ut docet Appianus Hist. cap. 66. & 76. *]

V.

*ΟΥΡΒΙΟΣ, AN FULVIUS?

Aliud apud Suidam reperio ex Historia Romana portentum nominis, quod diu incassum me exercuit, neque

Tom. I. pag. 32 seq. ubi de varia nominis *Viriathi* scriptione laudantur interpretes ad Aurelium Viêt. de Viris Illustr. cap. 71, 1. & ad Silium Ital. X. 220. Apud Photium p. 626. edit. Hoeschelii, in Excerpto ex Diodori Siculi libro XXXII. ter deinceps *Υρίαθος* scribitur.

d) Sic apud eundem Suidam *Βαλεριανός*, *Valerianus*; *Βενεβεντός*, *Beneventum*; *Βήρος*, *Verus*; *Βιτέλλιος*, *Vitellius*; & sexcenta alia.

e) Pag. 435 seq. edit. ab Harlesio procuratae Altenburgi 1771.

[* Confer quae monuimus ad Fragmentum Historicum LXX. in edit. nostra Polybii, Tom. V. p. 74 sq.]

quidquam inde satis certi extundere adhuc quidem potui.
 » Ὁ ΤΡΒΙΟΣ· ὄνομα κύριον. ζήτει ἐν τῷ Πραξικοπήσας. «
 Id est: » Urbius, Nomen proprium. Quaere in voce Πρα-
 » ξικοπήσας. « Ad ipsum autem hoc verbum Πραξικοπή-
 » σας, haec leguntur: » Ὁ δὲ Οὐρβιος πραξικοπήσας νυκτὸς
 » κατέλαβε τὸ μέρος τῆς ἀκροπόλεως, καὶ τοὺς Ῥωμαίους
 » εἰσήγαγε. « Id est: » Urbius autem, proditorum opera
 » usus, partem arcis noctu occupavit, & Romanos in eam in-
 » troduxit. « — Et hoc pariter Fragmentum, licet sine au-
 ctoris nomine adferatur apud Suidam, inter Fragmenta
 Polybiana num. 112. retulit Casaubonus; idemque & in
 Commentario ad Polyb. lib. I. cap. 18. (coniecturâ uni-
 ce ex usu verbi πραξικοπεῖν ductâ) satis compertum se
 habere ait, Fragmentum hoc e Polybio esse petitum. Ac
 sane non solum praecedens Fragm. quod apud Suidam ad
 idem verbum πραξικοπήσας adfertur, ex Polybio est lib.
 I. cap. 18. f) verum etiam alterum illud, quod nostrum
 Fragm. proxime excipit, ex eodem Polybio (ut Küste-
 rus, non ad hunc quidem locum, sed ad Ἐξηνδραποδισ-
 μένον, monuit) scil. ex Excerptis Peirescianis p. 21. edit.
 Vales. decerptum est. g) Neque in nostro Fragmento quid-
 quam inest, quod dictionis Polybianae colori repugnare
 videatur.

Sed quis intelligendus sit ille *Urbius*, Οὐρβιος, altum
 est cum apud Casaubonum tum apud Küsterum silentium.
 Cogitaveram *Vibius*, Οὐίβιος, praesertim quum haud in-
 frequenter, in Polybianis quidem codicibus, invenerim
 literarum ι & ρ permutationem, librariorum incuriâ ad-
 missam. Sed in Romana Historia *Vibium* nullum reperire
 mihi contigit, ad quem ea res, de qua in Fragm. nostro
 agitur, referri posset. Proximum erat de *Fulvio* cogitare,
 quod quidem nomen promiscue Φολούιος, Φουλούιος &
 Φούλβιος a Graecis librariis efferri solet. Et ex Φούλ-

f) Non cap. 19. ut Küsterus ait.

g) In Polybio Gronoviano Tom. II. p. 1376. Edit. Ernesti Tom.
 III. p. 19. [Nobis, Polyb. VIII. 11, 3.]

βιος quidem si intercidisse *literam initialem* statuamus, nihil sumemus, nisi quod satis frequenter nominibus propriis in codicibus mssis accidisse videmus: qua de re exempla nonnulla collegimus ad Appiani Hist. Annibal. cap. 36. quibus facile plura adiici possunt. Restat, ut literam λ in ρ corruptam fuisse suspicemur: quae literae sicut ex dialecti usu interdum inter se permutantur, h) sic & a librariis passim perperam confusae reperiuntur. i) Quibus ita sumtis, coniectura haud improbabili (donec certius aliquid aut verisimilius adferatur) colligere licebit, agi de M. Fulvio Consule, A. U. DLXV. Samen Cephalleniae oppidum capiente; qua de re Livius XXXVIII. 29. nullā quidem proditiōis mentione factā, his verbis exponit: *Romani NOCTE per ARCEM, quam Cyatidem vocant, muro superato, in forum pervenerunt. Samaci postquam captam urbis partem ab hostibus senserunt, cum coniugibus & liberis in maiorem confugerunt arcem. Sic τὸ μέρος τῆς ἀκροπόλεως, arcis pars illa, quam a Romanis captam graecus Scriptor dicit, fuerit eadem, quam Cyatidem Livius vocat & a*

h) Qua de permutatione conferri potest Lucianus in Iudicio Vocalium cap. 4. Tom. I. pag. 86. edit. Hemsterhus. tum Scholiastes Aristophanis in Plutum v. 1. &, quem ad eum locum Hemsterhusius laudavit, Henricus Stephanus in Animadv. in Lib. de Dialectis p. 57. Apud Lucianum autem loco citato cum vulgo edatur ἐπολέμει μέχρι ὥν τὸ Λάμβδα τῷ Ρῶ διαμφισβητοῦν περὶ τῆς κισσῆρας καὶ κεφαλαγίας, recte nuperrime quidem monuit doctus Interpres Gallicus, pro κεφαλαγίας cum Regio Codice scribendum esse κεφαλαργίας: sed eam lectionem, ex Codice Vossiano etiam adnotatam, in margine reliquit Hemsterhusius.

i) De illa literarum λ & ρ librariis solenni confusione monuit Gisb. Koen, ad Gregorii Corinthi Episc. libellum περὶ Διαλέκτων p. 124. & Reiskius ad Polybium, Tom. IV. Animadversionum in Graecos auctores p. 722. Eodem modo in Appiani Codicibus πλὴν & πρὶν, & in Polybianis παρὴν & πάλιν permutata a librariis vidimus. Quae permutatio facile nostro in loco accidere potuit, postquam capite truncatum atque deformatum semel fuerat nomen.

maiori arce distinctam facit. Quod satis convenit cum Graeco: nam si pars arcis capta est ab hostibus, consentaneum est, reliquam partem ab hac fuisse muro ac munitione separatam, & tutum adhuc perfugium potuisse civibus praestare.

VI.

VERBUM ἘΠΙΣΤΑΘΜΕΤΕΣΘΑΙ.

» ἘΠΙΣΤΑΘΜΕΤΟΜΕΝΟΙ. κρίνοντες. ὑπονοοῦντες. Οἱ
 » δὲ Φωκεῖς, τὰ μὲν ὑπὸ τῶν ἀπολειφθέντων Ῥωμαίων ἐν
 » ταῖς ναυσὶν ἐπισταθμεύμενοι, τὰ δὲ τὰς ἐπιταγὰς δυσ-
 » χερῶς φέροντες, ἐστασίαζον. » Küsterus: » Ἐπισταθμεύ-
 » μενοι. Iudicantes. Suspicientes. *Phocenses, partim quidem*
 » *ex iis Romanis, qui in navibus relictī fuerant, de reliquis*
 » *iudicium facientes, partim vero imperia eorum iniquo animo*
 » *ferentes, seditionem excitarunt.* » Ista si ita scripsit Suidas,
 non minus hallucinatus Grammaticus graecus est, quam
 latinus huius loci interpres. Vim verbi σταθμᾶσθαι cum
 significatione satis obvia verbi σταθμεύειν & ἐπισταθμεύειν
 misere confudit Graeculus, quisquis fuit, qui istam inter-
 pretationem κρίνοντες, ὑπονοοῦντες, verbo ἐπισταθμεύ-
 μενοι adiecit. Quod si alter articulus, qui hunc proxime
 excipit in Lexico nostro, ab ipsius Suidae manu est pro-
 fectus; superior ille vel saltem absurda ista & alienissima
 interpretatio ab imperito sciolo intrusa debet videri. Nam
 mox satis adposite Ἐπισταθμεύμενοι exponitur εἰς τοὺς
 αὐτῶν οἴκους δεχόμενοι, quamquam nec hoc vim illius
 verbi prorsus exhaurit: adferturque locus nescio cuius
 auctoris: Ἐπισταθμευομένους τε ὑπ' αὐτῶν καὶ διαρπαζο-
 μένους. Sed hoc rursus loco cum a vi verborum ex anti-
 quo Scriptore prolatorum, tum ab ipsius graeci Gram-
 matici interpretatione, plurimum aberravit interpres la-
 tinus, articulum istum ita ponens: » Ἐπισταθμεύμενοι.
 » Qui in domos a quibusdam recipiuntur. Qui hospitio
 » excipiuntur. *Hospitio ab illis exceptos & spoliatos.* » Me-
 liora iam olim dederat Henricus Stephanus, in Thesauro

linguae Graecae T. I. col. 1740. verba ista ἐπισταθμευο-
 μένους ὑπ' αὐτῶν recte exponens, quibus, ut hospitia iis
 praeberent, impositum erat; seu a quibus ad stativa ibi habenda
 designati erant. Pariterque, in superiori Fragmento, ver-
 ba illa, τὰ μὲν ὑπὸ τῶν ἀπολειφθέντων Ῥωμαίων ἐν ταῖς
 ναυσὶν ἐπισταθμευόμενοι, idem Stephanus perspecte his la-
 tinis verbis interpretatus erat, partim quod hospitio recipere
 iussi essent relictos in navibus Romanos; seu, quod relictis in
 nave [rectius dixisset cum navibus vel cum classe] Romanis
 mansiones apud eos designatae essent. Poterat brevius dicere:
 quod stativis essent ab illis gravati.

Ipsam autem hoc Fragmentum, de quo verba facere
 exorsus sum, quamquam absque auctoris nomine profer-
 tur apud Grammaticum, tamen non dubitabo cum Henr.
 Valesio ad Polybium auctorem referre. k) Ductum autem
 est ex eadem parte Historiarum Polybii, ex qua excerpta
 est Ecloga XVIII. de Legationibus: & brevi intervallo
 verba ista, a Grammatico conservata, praecefferant apud
 Polybium narrationem de Phocaeensium legatione ad Se-
 leucum Antiochi filium, quae in praedicta Ecloga expo-
 nitur. Fragmentum nostrum opportune illustrat Livius
 XXXVII. 9. l) ita quidem, ut simul connexio eiusdem
 fragmenti cum illa Legatione satis adpareat, intelligaturque
 quid sit quod ex Polybii narratione interciderit. Inter haec,
 inquit, Phocaeae seditio orta, quibusdam ad Antiochum mul-
 titudinis animos avocantibus. Gravia hiberna navium erant;
 [hoc est, quod Polybius dicit τὰ μὲν ὑπὸ τῶν ἀπολειφθέν-
 των Ῥωμαίων ἐν ταῖς ναυσὶν ἐπισταθμευόμενοι.] grave iri-

k) Vide Valesii Fragmenta Polybiana post Excerpta de Virt. &
 Vit. p. 214. In editione Gronov. Polybii Tom. II. p. 1562.
 num. 26. (edit. Ernest. Tom. III. p. 288.) [* Conf. in nostra
 Polybii editione Reliquias Libri XXI. cap. 4.]

l) Satis notum est, in illorum temporum historia Livium presso
 fere pede Polybium esse secutum; ita tamen, ut, quae res
 ad externos populos magis quam ad Romanos pertinerent, vel
 praeterierit, vel in brevius contraxerit.

butum, quod togae quingentae imperatae erant, cum quingentis tunicis: [Polybius: τὰ δὲ τὰς ἐπιταγὰς δυσχερῶς φέροντες. Alia, quae apud eundem Polybium sequebantur, non excerptit Grammaticus.] gravis etiam inopia frumenti; propter quam naves quoque & praesidium Romanum excessit. Tum vero liberata metu factio erat, quae plebem in concionibus ad Antiochum trahebat. Senatus & optimates in Romana societate perstandum censebant: defectionis auctores plus apud multitudinem valuerunt. Lege nunc legationem illam XVIII. ex Polybio excerptam; & plana erunt omnia, neque dubitabis, Fragmentum nostrum ex eadem Polybii narratione fuisse depromptum.

Sed vim illius verbi ἐπισταθμεύεσθαι & graecum Grammaticum & latinum interpretem pariter fugisse, eo magis etiam mirum videri debet, quod vocabulum etiam ab eodem verbo derivatum, ἀνεπιστάθμευτος, in quo eadem notio manifeste inest, plus semel in eodem Lexico occurrat. Sic in ἌΝΕΠΙΣΤΑΘΜΕΥΤΟΥΣ. Πολύβιος. Συγχαρεῖν τὸν βασιλέα Φίλιππον θασίους ἀφρουρήτους, ἀφορολογήτους, ἀνεπισταθμεύτους. Ubi recte etiam vocabulum hoc exponitur σταθμὸν vel σταθμὰ μὴ δεχομένους, id est, ut perspicite Guil. Budaeus in Comment. Gr. Ling. pag. 472. (ed. Rob. Steph.) & cum eo Hen. Stephanus interpretatur, *immunes ab hospitibus praebendis exercitui vel principis comitatu*: quamquam hoc loco intelligi hospitia putarim, non tam *comitatu principis*, quam *militibus & exercitui praebenda*. Quod autem apud Suidam eodem loco ad σταθμὸν μὴ δεχομένους adiicitur ἦτοι ἀγγαρείαν, rursus res aliena miscetur. Nam licet vocabulum ἀγγαρεία latiore quadam notione denotet ἀνάγκην ἀκούσιον, καὶ ἐκ βίας γινομένην ὑπηρεσίαν, necessitatem invitae impositam, & ministerium vi impositum, ut est apud eundem Suidam in Ἀγγαρεία; tamen satis notum est peculiare illud genus ministerii vi impositi, quod Ἀγγαρείας, Angariae vocabulo proprie designatur, scilicet, *quum quis ad currendum, baiulandum, vel iumenta cursoribus publicis praebenda, adigi-*

tur. Itaque in Pandectis Iuris, ubi de Excusatione munerum agitur, diserte distinctum ἀγγαρείας onus ab ἐπισταθεία videmus. m) Quare quum fragmentum illud Polybianum apud Suidam in Ἀνεπισταθμεύτους latine sic reddiderit interpres: *Regem Philippum Thasii concedere immunitatem a praesidiis, tributis, angariis*: pro angariis rectius dixisset *hospitii praebendi necessitate*. Quod si vero quaerat aliquis, quidnam igitur differat inter ἀφρουρήτους & ἀνεπισταθμεύτους, praefertim quoniam ἐπισταθμείαν militum intelligimus, quae videri possit haud procul a φρουρᾷ, id est *praesidio militum*, abesse? respondebimus, minus esse ἐπισταθμείαν, sive *adsignationem σταθμῶν*, id est, *stativorum*, quam φρουράν. *Praesidium* perpetuum; *stativa* ad tempus sunt, sive brevius, (puta, reficiendi militis causā ex itineris molestia;) sive longius, veluti hibernandi causa, quo pertinet exemplum illud, quod in superiori Fragmento de Phocaenis vidimus. Tum *praesidium*, urbi nuper in potestatem redactae impositum, pertinet ad cives in obsequio tenendos; *stativa*, militibus in urbe quadam adsignata, possunt quidem, si callide id agere voluerit imperator, revera eandem vim habere, quam habet praesidium; atque ideo maxime suspectum illud institutum est civitati, quae fidei regis vel populi extranei ea conditione sese tradidit, ut libera maneret suisque iuribus uteretur: sed nomine tamen, atque etiam ipsum per se, non nisi ad militum pertinet commoditatem; & molestiam quidem creare civibus potest, libertati illorum ob stare non debet.

Sed ut ad idem Fragmentum *de Thasii & Philippo* red-

m) Lib. L. tit. v. num. 10. *Angariorum praestatio*, [haec est ἀγγαρεία] & *recipiendi hospitis necessitas* [ea est ἐπισταθεία] & *militi & liberalium artium professoribus, inter caetera (onera) remissa sunt*. Rursusque ibid. n. 11. distinguuntur *praediorum collatio, viae sternendae angariorumve exhibitio, hospitis suscipiendi munus*. Quae loca ab Henr. Stephano in Indice Thesauri Gr. linguae voce Ἀγγαρεία laudata sunt.

eamus; eadem fere verba, quae in voce Ἀνεπισταθμεύ-
τους habet Suidas, reperta videmus in ἈΣΤΑΘΜΕΥ-
ΤΟΥΣ. » Συγχωρεῖν τὸν βασιλέα εἶναι θασίους ἀφρουρή-
» τους, ἀφορολογήτους, ἀνεπισταθμεύτους, καὶ νό-
» μοις χρῆσθαι τοῖς ἰδίοις. « Ubi, quamquam in verbis Po-
lybrianis, sicuti in superiori fragmento legitur vocabulum
ἀνεπισταθμεύτους, dubium tamen movere debet vocab.
ἀσταθμεύτους in titulo positum, & in legitima serie
literarum ante ἀστάθμητος suam sedem occupans; ita qui-
dem, ut videri utique debeat, Grammaticum nostrum si-
ve in ipso Polybii contextu, siue in ora libri pro varie-
tate lectionis, invenisse vocab. ἀσταθμεύτους, eadem
quidem notione quam habet alterum ἀνεπισταθμεύτους.
Neque vero Analogia respuit illud ipsum vocabulum;
quod etiam ex Plutarcho Budaeus in Comment. Gr. Ling.
pag. 471. hac notione citavit, ut sit *immunitatem habens*
ἀπὸ τῶν ἐπισταθμεῶν.

Iam vero rursus idem locus Polybianus, immutatis
quidem nonnullis, sed multo caeteroquin plenior apud
eundem nostrum legitur Grammaticum in ἈΦΡΟΥΡΗ-
ΤΟΥΣ, hoc modo: » Θάσιοι εἶπον πρὸς Μητρόδωρον, τὸν
» Φιλίππου στρατηγὸν, παραδοῦναι τὴν πόλιν, εἰ διατη-
» ρήσει αὐτοὺς ἀφρουρήτους, ἀφορολογήτους, ἀνεπισταθμεύ-
» τους, νόμοις χρῆσθαι τοῖς ἰδίοις. ἐπισημνηναμένων δὲ μετὰ
» κραυγῆς πάντα τὰ ρηθέντα, παρήγαγον τὸν Φίλιππον εἰς
» τὴν πόλιν. « Qui locus apud Küsterum latine his verbis
redditur: » *Thasii ad Metrodorum ducem Philippi dixerunt, se*
» *urbem dedituros ea conditione, ut immunes sint a praesidiis,*
» *tributis, & angariis, suisque legibus vivant. Cum autem om-*
» *nia dicta clamore confirmassent, Philippum in urbem introdu-*
» *xerunt.* « Quae verba mendo atque turbis non vacare,
fatis adparet. Primum enim ista, νόμοις χρῆσθαι τοῖς
ἰδίοις, secundum graeci sermonis genium stare non pos-
sunt cum eis quae praecedunt, εἰ διατηρήσει αὐτοὺς ἀφρου-
ρήτους. Nam, si his respondere velimus illa, dicendum fue-
rat νόμοις χρῆσάμενους (vel χρωμένους) τοῖς ἰδίοις.

Contra vero recte stat verbum infinitum χρῆσθαι eo loco, ubi, quemadmodum in vocabulo Ἀσταθμεύτους apud Suidam, praecesserunt verba συγχωρεῖν τὸν βασιλέα, εἶναι Θεσίους ἀφρουρήτους — καὶ νόμοις χρῆσθαι &c. aut etiam absque coniunctione καὶ, si in praecedentibus omittatur verbum εἶναι, quemadmodum legitur in vocab. Ἀνεπισταθμεύτους. Sic enim fuerit συγχωρεῖν τὸν βασιλέα Φίλιππον, Θεσίους ἀφρουρήτους — νόμοις χρῆσθαι τοῖς ἰδίοις. quamquam haec concisior loquendi formula non tam convenit stylo Polybii, quam altera illa εἶναι Θεσίους ἀφρουρ. — καὶ νόμοις χρῆσθαι. Deinde vero quae sequuntur, ἐπισημνημένων δὲ μετὰ κραυγῆς &c. plane cum prioribus non cohaerent. Ἐπισημαινεσθαι, frequentatum in primis Polybio verbum, est cum plausu & adprobatione excipere dicta alicuius, adplaudere dicenti. Itaque, » Thasii, inquit, » dicebant Metrodoro, — — & dicta sua omnia plausu excipiebant. « Id quidem dicunt verba ista, prouti apud Suidam vulgo leguntur: quod quam fit inconcinnum, non opus est, ut explanemus. Quod si esset ἐπισημνημένου, ut ad Metrodorum referretur hoc verbum, probantem ea quae Thasii dixerant; satis cohaereret oratio, ac ferri utcumque posset: quamquam maior videtur esse vis graecae dictionis, praesertim quum addatur μετὰ κραυγῆς, quam ut de legato Philippi commode usurpari posset: neque etiam illud satis commodum videtur, quod ait πάντα τὰ ρηθέντα, quandoquidem non multa neque varia sunt, sed brevia atque ad eandem rei summam pertinentia, quae a Thasiis dicta referuntur.

Opem hinc nullam fert Livius, apud quem Thasiorum, a Philippo iniuriâ adfectorum, nonnisi in transcurso fit mentio, libro XXXI. 31. & XXXIII. 30. & 35. Sed mihi, tria ista loca, quae ex Suida n) retuli, & inter sese, & cum brevi Excerpto, quod inter Eclogas Valesianas legitur, conferenti, visum est, posse ratione quadam satis probabili intelligi, quonam fere modo Iniuriam Thasii a

n) In Ἀφρουρήτους, in Ἀνεπισταθμεύτους, & in Ἀσταθμεύτους.

Philippo factam exposuerit Polybius. Scilicet postquam Historiarum libro decimo quinto, ut legimus in Excerptis de Virtutibus & Vitiis, o) dixerat: Φίλιππος κατὰ τὸν ἀνάπλουον ἕτερον ἐφ' ἑτέρῳ παρασπόνδημα μεταχειριζόμενος, προσέσχε περὶ μέσον ἡμέρας πρὸς τὴν τῶν Θασίων πόλιν, καὶ ταύτην φιλίαν οὔσαν ἐξηνδραποδίσατο. id est, Valefio interprete: *Philippus, per reditum, alios subinde atque alios contra foederis leges violans, circa meridiem Thasum appulit; eamque, licet amicam ac sociam, in servitutem redegit: his praemissis, rationem exposuit, qua perfidiam illam adversus Thasios exsecutus est Philippus. Scilicet Metrodorum legatum in urbem misit, qui cum Thasis de deditioe ageret. p)* Tum vero sequebantur verba, quae Suidas recitavit in Ἀφρουρήτους. Sed in ipso illo loco apud eundem Suidam post verbum ἀνεπισταθμεύτους hiatus utique inesse censendus est, inde ortus, quod librarius, verborum similitudine deceptus, ex uno versu in alium inferiorem aberraverit. Verba autem, quae ibi interciderunt, sunt ea ipsa, quae duobus aliis locis ab eodem Suida referuntur;

o) Pag. 65. edit. Valef. In edit. Gronov. Tom. II. pag. 1404. In edit. Ernest. Tom. III. pag. 52. [* Vide *Reliquias Libri XV. Polybiani a nobis collectas*, cap. 24. Tom. III. pag. 541. ubi quidem lin. 7. eiusdem paginae, ante verba τὴν τῶν Θασίων, operarum nostrarum errore, tria verba omissa sunt, μέσον ἡμέρας πρὸς, de quibus supplendis in Adnotat. ad l. c. Tom. VII. p. 216. monuimus.]

p) Suspiciari etiam licet, post verba προσέσχε περὶ μέσον ἡμέρας πρὸς τὴν τῶν Θασίων πόλιν, progressum statim esse Polybium ad exponendam rationem, quam iniit Philippus ut Thasios specie amicitiae deciperet. Nam quoniam ita particulatim hanc rem narrare adgressus est Scriptor, ut horam etiam diei, qua advenit Philippus, notaverit; videtur continuo ad ea, quae ibi instituit, particulatim pariter persequenda transiisse. Adeoque intelligendum fuerit, verba illa, καὶ ταύτην φιλίαν οὔσαν ἐξηνδραποδίσατο, vel ex fine narrationis, omissis eis, quae interiecta erant, fuisse ab Excerptore superioribus adiecta, vel omnem reliquam narrationem, quae apud Polybium sequebatur, in breviam ista verba fuisse ab illo contractam.

paucis verbis exceptis, quae ex facili coniectura licet sup-
plere. Itaque totum locum tali quodam modo restituendum
putaverim: Θάσιοι εἶπον πρὸς Μητρόδωρον, τὸν Φιλίππου
στρατηγὸν, παραδοῦναι τὴν πόλιν, εἰ διατηρήσει αὐτοὺς
ἀφρουρήτους, ἀφορολογήτους, ἀνεπισταθμεύτους,
νόμοις χρησαμένους *q*) τοῖς ἰδίοις. [Καὶ ἀπεκρίνατο ὁ
Μητρόδωρος:] Συγχωρεῖν τὸν βασιλέα, εἶναι Θάσιους ἀφρου-
ρήτους, ἀφορολογήτους, ἀσταθμεύτους, *γ*) καὶ νόμοις
χρηῆσθαι τοῖς ἰδίοις. Ἐπισημνημαμένων δὲ μετὰ κραυγῆς πán-
των *ς*) τὰ ῥηθέντα, παρήγαγον τὸν Φίλιππον εἰς τὴν πόλιν.
Post haec denique narraverat Polybius, Philippum ni-
hilominus contra fidem datam praesidium Thasiis impo-
suisse, ut partim ex Excerpto Valesiano, partim ex Eclo-
ga ix. de Legationibus adparet.

VII.

ἘΠΙΤΡΙΒΕΙΝ. CONCITARE, INSTIGARE,
SÓLICITARE.

»ἘΠΙΤΡΙΒΕΙΝ. ἐντριβῆς γένοιτο. ἔμπειρος ὑπάρξῃ. ἢ
»παρορμηθεῖν. σημαίνει δὲ καὶ ἀπολεσθεῖν. « — Ἐπι-
»τριβεῖν. Exercitatus fiat, peritus evadat. Vel incitetur.
»Item perdatur. «

»ἘΠΙΤΡΙΒΟΜΕΝΟΙ. ἐπερχόμενοι. « Küsterus: »Ἐπι-
»τριβόμενοι. Qui conteruntur. «

Ad ista verba repetere ea fere liceat, quae ad Appiani

q) Χρησαμένους vel χρητομένους hoc loco, ut supra docui, scri-
bendum omnino videtur pro χρηῆσθαι. Et in his ipsis verbis
librarium in isto fragmento, quod ad vocem Ἀφρουρήτους re-
fertur, aberrasse puto ad verba similia, quae post aliquot versus
sequebantur.

γ) Ἀσταθμεύτους, ut est apud Suidam in hac voce, commode
hoc loco variationis caussa scribere pro ἀνεπισταθμεύτους potuit
Polybius.

ς) πάντων puto scribendum pro vulgato πάντα, ut sententia
sit: Cuius (scil. Metrodori) verba quum omnes laeta adcla-
matione exceperent.

Historiam Romanorum Punicam cap. 50. (pag. 364, 32.) olim adnotavimus. Scilicet, praediſto loco apud Appianum, 1) legati Carthaginiensium, post Hannibalis cladem ad Scipionem victorem missi, in miserabili illa oratione, qua supplices pacem a Romanis, quibuscumque legibus dare vellent, petunt, primum deprecantur culpam, anno superiori in Romanos, post ictum cum Scipione foedus, a Poenis admissam; quum per id ipsum tempus, quo ad solenne accipiendum iuramentum & sancendam pacem legati Poenorum Romam, Romanorum legati Carthaginem erant profecti, plebs Carthaginiensis commeatum Scipionis, vento Carthaginem delatum, diripuit, moxque deinde advenientes Romam legatos Romanos prehensura erat, ni eos Hanno Magnus, & Hasdrubal Haedus (iisdem qui nunc ad Scipionem missi sunt) furori multitudinis eripuissent. Illam itaque culpam in plebem conferentes, & in perditos nonnullos plebis instigatores, dicunt: Εἰςὶ δ' αἱ πόλεις ἐπὶ τὸ χεῖρον εὐεπίστρεπτοι, καὶ τὸ πρὸς χάριν αἰεὶ παρὰ τοῖς πλήθεσιν ἐπικρατεῖ. Id est: *Omnis autem populus facile in deterius convertitur: & quidquid ad gratiam dicitur, id apud multitudinem valet plurimum. Quod & nos (sic pergunt) experti sumus, qui in ordinem cogere cohibereque plebem non potuimus, propter nonnullos, qui & domi nos calumniantur, & apud vos etiam libere loquendi facultatem ademerunt.* Tum, paucis interiectis: Ἀλλ' εἰ τῷ καὶ τὸ πεισθῆναι τοῖς ἐπιτίβουσιν ἀδίκημα εἶναι δοκεῖ, τὸν λιμὸν ἐπίδεσθε, καὶ τὴν ἀνάγκην, ἣ γέγονεν ἡμῖν ὑπὸ τοῦ πάθους. *Quod si cui vero etiam hoc ipsum in crimine videtur ponendum, quod concitatoribus illis paruit multitudo; famem, quaesio, spectate, necessitatemque ab illo malo nobis incumbentem.* Eodem deinde libro, cap. 55. 2) postquam narravit Appianus, *Quum conditiones a Scipione propositas, quas accipiendas esse censebant optimates Poenorum, pertinaciter repudiaret multitudo, minasque intentaret eis, qui istis con-*

1) Pag. 27 sq. editionis Henr. Stephani.

2) Pag. 31. edit. Henr. Stephani.

ditionibus pacem suadebant, placuisse ad extremum, ut ipse Hannibal in consilium vocaretur; his, inquam, expositis haec verba subiicit Scriptor: ὁ δ' ἦκε, καὶ, τῶν μετρίων δεδιότων μὴ φιλοπόλεμος ἀνὴρ ἐπιτρέψῃ τὸ πλῆθος, πάντῃ σεμνῶς ἐκέλευε τὴν εἰρήνην δέχεσθαι. Id est: Venit ille: &, quum moderati ex civibus timerent, ne vir bellicosus populum concitaret, gravi oratione pacem suavit. Ad ista igitur Appiani loca iam olim monuimus, verbum ἐπιτρέβειν nihil aliud ibi denotare posse, nisi incitare, concitare, instigare. Simulque provocavimus ad Excerpta ex Historia Macedonica eiusdem Scriptoris, x) ubi pariter haec phrasis occurrit, τοῖς ἐπιτρέβουσιν ἐς τὸν πόλεμον ὑμᾶς, qui ad bellum vos concitant.

Tum vero de isto verbi huius usu hasce observationes ibidem adiecimus: » Quam significationem, rariorem quidem utique, silentio non praeterierunt veteres Lexicographi. Certe quum apud Hesychium legimus: Ἐπιτρέβόμενοι ἐπερόμενοι: & Ἐπέτριψαν ἦραν: haec interpretamenta si inter se conferamus, probabile sit admodum, » altero loco ἐπαιρόμενοι scribi debuisse, altero ἐπῆραν. » Ἐπαίρειν autem pariter incitare, stimulare, significat. y) » Et quum eandem vocem Ἐπιτρέβόμενοι apud Suidam » per ἐπερχόμενοι expositam videmus; rursus hoc ipsum » ἐπερχόμενοι (quod, quid huc faciat, nemo facile dixerit) ex eodem verbo ἐπαιρόμενοι esse corruptum, satis » indicare videtur alia glossa, apud eundem Suidam oc-

x) Tomo I. nostrae editionis pag. 525. 12. Conservatum est illud fragmentum in Eclogis de Legationibus ex Appiano excerptis, quae, neglectae a superioribus Editoribus, primum a nobis cum caeteris Historiarum Appiani Reliquiis coniunctae sunt. Rursus vero apud eundem Scriptorem in Historia Bellor. Civil. V. 19. legimus: Τότε δὴ γυναικὸς τι παθοῦσα ἡ Φουλβία, τὸν Δεύχιον ἐπέτριβεν ἐς τὴν διαφοράν. Tunc Fulvia, muliebri quodam affectu commota, Lucium concitavit ad discordiam.

y) Apud eundem Hesychium Ἐπαίρας exponitur ἐπεγείρας. Et mox deinde Ἐπαῖραι vel Ἐπαῖραι, προτρέψασθαι. Et Ἐπῆρην, ἀνέπεισεν. Sic apud Suidam Ἐπάρας· πείσας. Et Ἐπῆρας· ἀνέπεισας.

»currens: Ἐπιτριβεῖν παρορμηθεῖν. quandoquidem idem
 »sonant παρορμῶν & ἐπαίρειν. Auctorum loca, unde glos-
 »sae istae in Glossaria translatae sint, doctioribus investi-
 »ganda pandendaque relinquo.»

Iam contra nostram illam suspensionem de interpretatio-
 ne, quam verbo ἐπιτριβόμενοι adiecit Suidas, dubitatio-
 nem iniicere, scripturamque ἐπερχόμενοι defendere
 aliquis poterit, eamdem Suidae glossam cum alia Hesy-
 chiana conferens, qua ἐπιτριβεται per ἐπιφέρεται ex-
 ponitur. Quod qui nobis voluerit opponere, videri qui-
 dem is poterit, rei obscurae ex aequae obscura lucem fir-
 mitatemque velle conciliare. At habebit tamen, quo se
 tueri quodammodo possit. Nam quamquam a neutro ex
 nostris Grammaticis, neque etiam a doctis viris, qui Le-
 xica ista suis adnotationibus illustrarunt, exemplum ul-
 lum vel locus ullus ex graeco Scriptore adfertur, neque
 vero aliunde perspicuum aliquod exemplum nobis quidem
 innotuit, ubi verbo ἐπιτριβεῖν vel ἐπιτριβεσθαι notio ali-
 qua eiusmodi subiecta sit: tamen ex illis Suidae & He-
 sychii interpretationibus inter se collatis colligi posse vi-
 detur, verbum illud ἐπιτριβεῖν, de quo quaerimus, apud
 veteres nonnullos scriptores eodem modo fuisse usurpa-
 tum, quo cognata verba ἐντριβεῖν & προστριβεῖν: quae si
 adiecta habent nomina κακὸν, βλασφημίαν, κόνδυλον, πλη-
 γὰς, τιμωρίαν aut similia; ζ) idem sonant quod ἐπάγειν,
 ἐπιφέρειν, id est, incutere, infligere, inferre, impingere, in-
 gerere. Atque ita, si ἐπιτριβόμενοι idem esse velimus ac
 ἐπερχόμενοι, & ἐπιτριβεται idem quod ἐπιφέρεται, intelli-
 gi debebit, nomen aliquod ex eorum genere, quae pau-
 lo ante adtulimus, in casu recto adiectum verbo fuisse
 apud eos scriptores, e quibus exempla illa a Grammaticis
 enotata sunt: v. c. *malum illatum; crimen alicui impactum*
& quasi adfrictum vel infriectum; pugnus incussus; poena infli-
cta. Quid autem spectarit Küsterus, quum illud ἐπερχό-

ζ) Plura huc facientia exempla collegit Henr. Stephanus in The-
 sauro Gr. linguae, ubi de praedictis verbis agit,

μενοι apud Suidam reddidit qui conteruntur, difficile dictu fuerit. Puto, non nisi ipsum verbum ἐπιτριβόμενοι ita latine redditum voluisse interpretem; verbi autem ἐπερχόμενοι interpretationem omisisse, quum nullam, quae locum hic habere posset, inveniret. Neque quidquam lucis adfundit id, quod hoc loco Aem. Portus habet: »Ἐπι-»τριβόμενοι. Invadentes. Attriti. Contriti. α

Sed ut redeam ad illam significationem verbi ἐπιτρίβειν, de qua dicere ingressus sum; eadem rursus obtinet in alio Appiani loco, ubi tamen ipsum verbum, per unius cuiusdam librarii & primi Editoris culpam, corruptum fuerat atque obscuratum. Scilicet in Historia Mithridatica cap. 16. a) ubi, Pelopidam, Mithridatis legatum, castris Romanorum excedere iussu esse, narravit Scriptor, eique editum, ut, nisi rex iussa fecisset, non amplius rediret; haec deinde vulgo legebantur verba: Οὕτω μὲν ἀπεκρίναντο. καὶ ἀπὸντι φυλακὴν συνέπεμψαν, ἵνα μὴ τίνα ἐπιτρέψειε παροδῶν. Sed illud verbum ἐπιτρέψειε ex uno Regio codice in Appiani orationem erat investum; alter Regius & probatiores reliqui Codices omnes in ἐπιτρέψειε consentiunt; quod, uti par erat, auctori in editione nostra restituimus. Itaque sententia est: Hoc responsum ei dederunt: utque abiit, custodiam cum eo miserunt, ne quos in via concitaret vel sollicitaret. Et aliàs quidem pariter confusa inter sese atque perperam a librariis permutata reperiri verba τρίψαι & τρέψαι, horumque composita, passim monuerunt viri docti, & in his Wesselingius ad Diodorum Siculum T. II. pag. 6. Quo pertinet & ipsum hoc verbum ἐπιτρέψαι apud Hesychium: nam cum ibi ἐπιτρέψαι non solum exponitur ἐπιτροπήν δοῦναι, sed etiam ἀπολέσαι, satis adparet, notionem τοῦ ἀπολέσαι non ad ἐπιτρέψαι pertinere, sed ad ἐπιτρίψαι, cuius verbi usus iste est tritissimus.

Similem verborum ἐπιτρέπειν & ἐπιτρίβειν permutatio-

a) Vol. I. Pars. II. pag. 663. nostrae edit. Editionis H. Stephani pag. 184.

nem Polybianos codices lib. IV. cap. 84. invasisse, & olim & nuper etiam adhuc eram suspicatus. Narrat ibi Polybius, Appellem, Philippi Macedoniae Regis olim tutorem, deinde subdolum perfidumque amicum atque ministrum, Aratos Achaeos, patrem & filium, Philippi amicos, calumniatum esse apud regem, hos in causa esse perhibentem, quod Eleorum populus a Philippo esset alienatus. Tum sic pergit: Καθ' ὃν γὰρ καιρὸν Ἀμφίδαμον ἐξ Ὀλυμπίας εἰς Ἑλίαν ἀπέστειλε, τούτους, ἔφη, κατ' ἰδίαν λαβόντας ἐπιτρέψαι τὸν ἄνθρωπον, καὶ λέγειν, ὅτι κατ' οὐδένα τρόπον συμφέρει τοῖς Πελοποννησίοις τὸ γενέσθαι Φίλιππον Ἑλείων κύριον. Id est: Quo enim tempore Amphidamum *b)* Philippus Olympia Elidem misisset, Aratos privatim convenisse hominem & in aliam traduxisse sententiam; (sic verbum ἐπιτρέψαι interpretatus est If. Casaubonus) cum dicerent, nullo modo expedire Peloponnesiis, ut Eleos Philippus in potestate haberet. Satis adparet, If. Casaubonum corruptum putasse verbum ἐπιτρέψαι, & ἐπιστρέψαι substitutum maluisse, quod verbum in versione sua expressit: atque etiam in notis marginalibus ad exemplum impressum Polybii, quod Oxoniae in Bibliotheca Bodleiana conservatur, diserte adscripsit: » melius ἐπιστρέψαι vel πρό- » τρέψαι. «

Sed Reiskius, in eruditissimis Animadversionibus in Polybium, *c)* verbum ἐπιτρέψαι h. l. defendendum suscipiens, primum quidem, ait, hortandi notione illud accipi posse, si cum codice Peiresciano, cuius scripturam ad istum locum expromsit Valesius, *d)* omit-

b) Is praetor fuerat Eleorum, & bello captus a Philippo in Olympiam erat abductus. Deinde eundem Philippus sine pretio domum dimisit, addito mandato, ut (quemadmodum ipse spem fecerat regi) cives suos, multis magnisque promissis nomine Philippi factis, ad societatem cum rege ineundam permoveret. Confer Polyb. IV. 75. & initium cap. 84.

c) Vol. IV. Animadversionum ad Graecos auctores p. 362 sq.

d) Valesius in Notis ad Excerpta de Virtutibus & Vitiis p. 123. In Polybii edit. Gronov. Tom. III. p. 382. (Ernest. Tom. III.

tamus coniunctionem καὶ ante λέγειν, ut ἐπιτρέψαι τὸν ἄνθρωπον λέγειν sit *adhortatos esse hominem ut diceret*. Sed illius notionis, verbo ἐπιτρέπειν subiectae, quam apud Scriptores Historiae Byzantinae crebrius occurrere ait, e) ex omni antiquitate non nisi unicum exemplum, quod proferret, invenit vir doctissimus, ex Fragmento Dionis Cassii petiit, quod in Codice Peiresciano inter Eclogas de Virtutibus & Vitiis conservatum est; ubi haec verba leguntur: f) ὁ δὲ ἀρκεῖσθαι ἱκανοῖς οὖσι τοῖς οἰκείοις πρὸς εὐδαιμονίαν ἐπέτρεπεν. quae sic interpretatus est Henr. Valesius: *Cineas vero praesenti rerum statu, ut qui ad felicitatem sufficeret, contentum esse illum* (Pyrrhum Macedoniae Regem, Italiae bellum illaturum) *iubebat*. Ac fane, si vera illa scriptura est; (de qua dubitavit Reimarus, g) προέτρεπεν scribendum ratus;) verbum ἐπιτρέπειν isto loco apud Dionem ea fere notione, quam expressit Valesius, *iubendi, hortandi, commendandi alicui aliquid, utique fuerit capiendum*. Eademque notione verbum illud ἐπιτρέψαι in praedicto Polybii loco cepisse videtur Valesius, quum lectionem codicis Peiresciani, quam supra regulimus, optimam sibi videri testatus est. At videns Reiskius, in codicibus omnibus Polybianis verbum λέγειν non ab ἐπιτρέψαι pendere, sed cum hoc verbo per particulam καὶ coniungi; intelligensque fortasse, ipsam illam sententiam, *hortatos esse hominem ut diceret*, non satis convenire

p. 325.) Quod autem ἐπιτρέψαι ibi apud Valesium, non ἐπιτρέψαι, legitur, id operarum errore factum videri, recte monuit Reiskius loc. cit.

e) In Du-Cangii tamen Glossario mediae & infimae Graecitatis, quod ad Scriptores Historiae Byzantinae in primis adcommo- datum est, ille verbi ἐπιτρέπειν usus non est adnotatus.

f) In Excerptis Valesianis p. 589. In edit. Reimari Historiarum Dionis Tom. I. p. 18. num. xxxviii.

g) Reimarus loc. cit. & in Indice Graecitatis ad Dionem. Suspi- cari autem licet, nisi a librariis corruptum sit illud verbum, saltem Epitomatori fortasse deberi, non ab ipsius Dionis manu esse profectum.

istī loco; dimissa ratione a Valesio proposita, vulgatae lectioni ait suam constare videri rationem, ita quidem, ut ἐπιτρέψαι idem sit ac ἐπιστρέψαι καὶ διαφθεῖραι, ad aliam mentem & in partem suam traduxisse, corrupisse. Atque, » Rarissimi, ait, huius usus verbi ἐπιτρέπειν pro τρέπειν τήν » τινος δianoian ἐπὶ γνώμην ἄλλην καὶ ἐφ' ἑαυτὸν, aliquem » corrumpere oratione, ad aliam mentem traducere, occurrit » apud Appianum pag. 181, 9. (edit. H. Steph.) ἀπιδόντι » φυλακὴν συνέπεμψαν, ἵνα μὴ τινὰς ἐπιτρέψειε παρο- » δεύων, addiderunt abeuntī custodes vel observatores, ne quos » obiter corrumpere, «

Igitur quemadmodum in hoc Appiani loco, ex quo insolium istum verbi ἐπιτρέπειν usum probare conatus est vir doctissimus, per errorem, ut supra demonstravimus, irrepfit ipsum illud verbum ἐπιτρέψειε, in cuius locum ἐπιτρίψειε erat restituendum; sic proclive erat, ut suspicaremur, apud Polybium pariter scripturam ἐπιτρέψαι ex ἐπιτρίψαι esse detortam. Neque tamen citra dubitationem quidem id adfirmare ausim. Nam quum vis verbi ἐπιτρίβειν in eis quidem exemplis, quae ex Appiano protulimus, non tam in trahendo ad suas partes, quam in concitando, irritando, stimulando sita sit, quam vim & Suidae interpretatio, atque etiam Hesychianae glossae (ni fallit nostra coniectura) confirmant; non tam concitandus atque stimulandus ab Aratis Amphidamus erat, quam comprimendus atque retinendus, ne Philippi mandata, quae iubens atque ultro susceperat ille homo, ad Eleos deferret. Itaque videndum est, an verior sit Casauboni coniectura, quae & Ernestii calculo comprobata est; ut ἐπιστρέψαι τὸν ἄνθρωπον scriptum a Polybio statuamus, hac sententia, inhibuisse, retinuisse hominem Aratos, & in aliam sententiam conatos esse eum traducere. Permutatio autem verborum τρέψαι & στρέψαι in solennibus quam maxime est librariorum erroribus. *]

[* In editione tamen nostra Polybii, IV. 84, 8. non dubitavimus quin ἐπιστρέψαι corrigeremus.]

Iam priusquam verbum ἐπιτίβειν dimittam, aliam adhuc phrasin, qua de morbo usurpatum legimus, ἐπιτίβειν τὴν νόσον, notatam velim. Huius φράσεως exemplum ex Chrysostomo adferens Henr. Stephanus, δικασταὶ αὐτοὶ τὸν χειμῶνα ἐπιτείνουσι, καὶ τὴν νόσον ἐπιτίβουσι, postrema verba ita interpretatur, *morbum infligunt seu invehunt*. De qua interpretatione, quum ipsum auctoris locum, unde exemplum illud ductum est, non habeam in promptu, ne satis quidem valeo iudicare; sed ex ipsis tamen adiunctis (scilicet ex verbo ἐπιτείνουσι, quod huic ibi respondet, quod & ipsum aliàs de morbo usurpatur, hac notione, *intendere, augere vim morbi*) colligi posse videtur, verba τὴν νόσον ἐπιτίβουσι non exponenda fuisse, *morbum infligunt, vel invehunt, sed morbi vim augment*. Certe hac notione phrasis illa manifeste accipienda apud Appianum est, qui duobus locis libri V. de Bellis Civilibus eandem usurpavit. Scilicet cap. 59. (pag. 706. ed. H. Steph.) de Fulvia, M. Antonii uxore, haec legimus: Τενομένων δὲ τούτων, ἀγγέλλεται Φουλβία τεθνεῶσα· λεγομένη μὲν ἐπὶ ταῖς Ἀντωνίου μέμφεσιν ἀθυμῆσαι καὶ ἐς τὴν νόσον ἐμπεσεῖν, νομιζομένη δὲ καὶ τὴν νόσον ἐκοῦσα ἐπιτίβει διὰ τὴν ὀργὴν Ἀντωνίου. νοσοῦσάν τε γὰρ αὐτὴν ἀπολελοίπει, καὶ οὐδὲ ἀπολείπων ἑώρακει. Id est: *Dum haec geruntur, nunciatur mors Fulviae, quae in morbum quidem incidisse dicebatur ex aegritudine, qua animum eius adfecissent Antonii reprehensiones; sed sponte etiam auxisse (vel irritasse) putabatur vim morbi, propter Antonii iram, qui aegrotam illam deseruerat, ac discedens ne inviserat quidem*. Quo loco, certe non modo auctoris sententiam non satis expressit superior interpres, minime indoctus caeteroquin nec indifertus, Sigismundus Gelenius, sed & multum ab ea aberravit, cum verba illa λεγομένη μὲν & seqq. usque ἐπιτίβειν tali modo est interpretatus: *quae dicebatur, Antonii querelas aegre ferens, ultro sibi morbum accivisse*. Eadem fere verba repetuntur cap. 62. ὅτι πρὸς τὴν ὀργὴν Ἀντωνίου δυσχεράνασά τε νοσήσειεν, καὶ τὴν

νόσον ἐπιτρίψειν ὑπὸ τῆς δυσθυμίας. Neque valde aliena videtur haec verbi ἐπιτρίψειν significatio ab ea, de qua superius diximus: utrobique enim a *fricando terendoque ducta* est *irritandi, concitandi, acuendi, stimulandi*, notio.

VIII.

ἙΡΓΑΣΤΙΚΟΨ.

»ἙΡΓΑΣΤΙΚΟΨ. Πολύβιος· Ἰδίως δὲ τῶν πολιτικῶν
»καὶ τῆς τῶν ἐργαστικῶν κατασκευῆς. « Küsterus: »Ἑργα-
»στικός. Opifex. Operarius. Polybius: [*Congesta in fo-*
»*rum*] *supellectile & civium & opificum.* « — Scilicet apud
Polybium Lib. X. cap. 16. in historia captae a Scipione
Carthaginis Novae in Hispania, verba haec leguntur,
ἀθροισθείσης εἰς τὴν ἀγορὰν — τῆς τῶν πολιτικῶν καὶ τῶν
ἐργαστικῶν κατασκευῆς. Quem locum cum ante oculos
non habuisset Aemilius Portus, mire se torserat in ver-
tendis illis verbis a Suida recitatis. Küsterus, cum Gronovio,
ad praedictum Polybii locum ablegans lectorem,
difficultatem dissimulavit, quae in verbis, prouti a Sui-
da proferuntur, inest. Gronovius autem, in Notis ad Fra-
gmenta Polybiana a Casaubono ex Suida collecta num.
LXIX. a) aut abiiciendum apud Suidam verbum ἰδίως ait,
aut intelligendum, hoc modo scripisse Suidam: Ἑργαστι-
κός, ἰδίως. Πολύβιος· τῶν πολιτικῶν &c. ut nempe moneat
Lexicographus, *propria & naturali significatione* accipi isto
Polybii loco vocabulum ἐργαστικός. At nusquam, quod
sciam, verbum ἰδίως hoc modo usurpavit Suidas; neque
aliam vim metaphoricam vocabuli ἐργαστικός, ab illa
naturali distinctam, videmus. Immo vero, si de nativa &
propria vocabuli origine loquuntur Grammatici, κυρίως
(non ἰδίως) accipi vocabulum dicunt: ἰδίως vero *peculia-*
rem potius ac *singularem* vocabuli usum indicaverit.*] Mi-

a) Tomo III. Polybii Gronoviani p. 458. (Edit. Ernest. Tom. III. p. 316.)

[* Sic v. c. idem Suidas, voc. Ἀλαζών, in fine monet: ἰδίως δὲ (id est, *figillatim* vero) ἀλαζόνας τοὺς ψεύστας ἐκάλουν: quae

hi igitur probabile fit, ita scripsisse Grammaticum nostrum: »Ἐργαστικός. ἰδιώτης. Πολύβιος· τῆς τῶν πολιτικῶν &c.« Scilicet Polybius, verba faciens de Carthaginis Novae in Hispania incolis, qui, capta per Scipionem urbe, in Romanorum pervenerunt potestatem, distinguit inter τοὺς πολιτικούς & τοὺς ἐργαστικούς, quos eosdem cap. seq. χειροτέχνους dicit. Illi sunt cives nobiliores & cultiores, ac praecipue qui rempublicam administraverant; hi sunt ignobiliores & rudiores de plebe opifices.

IX.

ΚΑΤΑΒΟΛΗ΄.

Quae ad hoc vocabulum apud Suidam adnotata leguntur, ea tribus articulis vulgo distincta exhibentur. In his mire nonnulla confusa sunt; alia emendatione quadam indigent; ad alia animadvertisse nonnihil iuvabit. Sunt autem tres articuli huiusmodi:

I. Primus. »ΚΑΤΑΒΟΛΗ΄. περιοδικὴ λήψις πυρετοῦ. »Τῶν δὲ Μακεδόνων ἐκ καταβολῆς συνερισάντων τοῖς βαρβάροις, εὐθέως ἐκκλίναντες ἔφευγον.« Quibus verbis hanc latinam interpretationem adiecit Küsterus: »Καταβολή. »Febris per certa temporis intervalla in orbem rediens. »[Et ἐκ καταβολῆς, denuo, de integro.] Macedonibus autem pugnam cum Barbaris integrantibus, confestim ex acie fungere coeperunt.«

II. Alter. »ΚΑΤΑΒΟΛΗ΄. Δημοσθένους Δ΄. Φιλιππικῶν. »Ὡς περ περίοδος, ἢ καταβολὴ πυρετοῦ. »Ἐν ταῖς περιοδικαῖς νόσοις λέγεται τις καὶ καταβολή, διὰ τὸ ἐν ἀποδείξει δειγμένῳ προϊέναι χρόνῳ καθάπερ οἱ ἐρανισταὶ τὰς καταβολὰς ποιοῦνται τῶν χρημάτων.« Küsterus: »Καταβολή. »Demosthenes Philippica IX. Quemadmodum febris statis temporibus in orbem rediens. De morbis periodicis enim dicitur etiam καταβολή, quod statō tempore in orbem

verba ex Schol. Aristoph. ad Nubes 102. ducta sunt. Et frequens est ille usus vocis ἰδίως apud Grammaticos.]

»redeant: sicut erantistae [stato tempore] symbolas suas
»conferre solent.] «

III. Tertius. »ΚΑΤΑΒΟΛΗ'. καινούργησις. Ἐκ καταβο-
»λῆς πεντήκοντα ναῦς ναυπηγήσασθαι. πεντήκοντα δὲ ὑπαρ-
»χουσῶν κατελθεῖν ἐκ τῶν νεωρίων. Πολύβιος. Οἱ δὲ πει-
»ραταί, δεασάμενοι τὸν ἐπίπλουν τῶν Ῥωμαϊκῶν πλοίων, ἐκ
»καταβολῆς ἐποιοῦντο τὴν ἀναχώρησιν. Λέγεται δὲ καὶ θυ-
»σία, περίοδος, τελετή. « Interpres: »Καταβολή. Novi ope-
»ris fundamentum. *A fundamento quinquaginta naves aedifi-*
»*cari [iussit:] cum iam ante quinquaginta paratae essent, quae*
»*ex navalibus in mare deduci poterant.* Polybius: *Piratae ve-*
»*ro, conspicati classis Romanae adventum, cursu retro converso*
»*se receperunt.* Dicitur etiam καταβολή sacrificium, circui-
»tus, initiorum ritus. «

Iam quod de *confusione* dixi, quae in his obtinet, id qui-
dem in promptu est. Adparet enim, interpretationem *περιο-*
δική λῆψις πυρετοῦ, quae est articulo primo, pertinere ad
Articulum II. & ad exemplum ex Demosthene prolatum.
Fragmentum autem illud: *Τῶν δὲ Μακεδόνων &c.* quod eo-
dem artic. I. recitatur, utique ad artic. III. videtur refe-
rendum, & verba *ἐκ καταβολῆς* eandem prorsus ibi vim
habere videntur, quam habent in fragmento illo, *Οἱ δὲ*
πειραταί &c. quod artic. III. adfertur: quae Küsteri pari-
ter fuit sententia. b) Nisi fortasse verba *ἐκ καταβολῆς* ex
illa phrasi explicanda putemus, *καταβάλλειν τὰς σαρίσσας*,
qua saepius Polybius utitur, potissimum, ubi de Macedo-
nicae phalangis pugna verba facit, veluti V. 85. XI. 13
sq. XVII. 20. Quam phrasin Is. Casaubonus in Dedicac-

- b) Eiusmodi confusiones, quae admodum sunt frequentes in hoc
Lexico, duplici via irreperere potuisse, iam pridem docti viri
monuerunt: partim, quod ea, quae ab ipso primo collectore
harum glossarum, Suida, in margine fortasse reliquis iam col-
lectis erant adiecta, iniquo loco a librariis deinde in contextum
inlata sunt; partim, quod eis, quae ab eodem Suida collecta
erant, alia deinde ab aliis sunt adiecta, mox consentientia eis,
quae ille notaverat, mox eisdem repugnantia.

tionē Polybii ad Henricum IV. (T. III. operum edit. Ernesti p. 671.) his verbis exponit: » Est autem *καταβολή*, » *hastae* (quae in itinere super humerum posita fertur aut » erecta) *aptatio ad inferendum ictum*, & *protenfio*.« Poterat brevius dicere, *hastae demissio* ac *protenfio*. Sed prior sententia potior videtur; ut phrasin ἐκ καταβολῆς eādem notatione accipiendam h. l. statuamus, quae in reliquis exemplis obtinet, quae paulo inferius adferuntur. *]

De *Emendationibus* nonnullis, quibus verba prolata indigere videntur, deinceps videbimus, ubi in enodanda vi vocabuli, de quo agitur, ad ipsa loca, in quibus nonnihil parum emendate positum putamus, perveniemus.

Duas igitur potissimum notiones, vocabulo *καταβολή* subiectas, declarat Grammaticus noster, & exemplis ex veteribus auctoribus prolatis confirmat. Nam quae in fine adiiciuntur interpretationes, λέγεται δὲ καὶ δυσία, περίοδος, τελετή, hae quidem ex Hesychio c) aut alio quodam glossatore postmodum Suidae adfutae videntur. Ac praepostere inter *δυσία* & *τελετή*, quae pro parallelis, ut aiunt Grammatici, ac fere synonymis habenda sunt, medium interferitur nomen *περίοδος*, cuius diversa prorsus vis est; nempe ea, quae initio articuli I. apud Suidam adnotata, & articulo II. exemplo ex Demosthene prolato confirmata, uberiusque deinde exposita est. De duabas autem reliquis interpretationibus, *δυσία* & *τελετή*, quas easdem pariter apud Hesychium legimus, difficile quo-

[* Nam verbum quidem *καταβάλλειν*, adiecto nomine τὰς σαρίσσας, utique eā notione, quam interpretatus Casaubonus est, saepius apud Polybium occurrit; dictio vero ista, ἐκ καταβολῆς, nunquam aliter nisi ita ut a *fundamento*, a *prima origine*, ab *initio*, significet. Vide loca in Lexico Polybiano (voc. *Καταβάλλω* & voc. *Καταβολή*) a nobis indicata.]

c) Apud Hesychium in *καταβολή*, vel potius forma Ionica *κατηβολή*, (ut ex serie literarum adparet) hae adferuntur vocabuli illius interpretationes: τὸ ἐπιβάλλον. . . καὶ ἡ τοῦ πυρετοῦ περίοδος. καὶ ὁρμή. καὶ μερίς. καὶ ἱερὰ νόσος. καὶ τέλος τῶν χρεῶν. τὸ καθῆκον. *δυσία*, *τελετή*.

dammodo dictu est; quandoquidem nec locus ullus veteris scriptoris adfertur, ubi tali quadam notione usurpetur vocabulum *καταβολή*, neque ex derivatione evidens utique est notionis illius ratio. Nam proclive quidem erat, ut cum Salmasio, quem laudavit doctus Hefychii editor, *d*) de phrasi *καταβάλλειν ἱερεῖα* cogitaremus: at ea phrasis non sigillatim *maſtare hoſtias* denotat, sed etiam, *quodvis animal* (sive comedendi caussa, sive etiam ex venandi voluptate) *caedere, conficere, sternere*: *] quod vero idem Salmasius perhibet, *καταβόλους* sigillatim dictos esse *viſtimarios* vel *conſectores viſtimarum*, id unde arripuerit, mihi non liquet. Tum vero etiam adiectum nomen *τελετή* videtur indicare, ſignificationem iſtam vocabuli *καταβολή*, ubi illud aequivalet nominibus *θύσια* vel *τελετή*, non tam a *caesa* vel *proſtrata hoſtia*, quam ab alia notione verbo *καταβάλλειν* ſubieſta derivari debere. Ac videri quidem debet a *deponendo* potius derivanda, quod Deo *munus offeratur, deponaturque*: qua ratione *καταβολή*, vulgo etiam, *penſio, ſolutio* (puta, *mercedis, tributū, debiti, ſymbolae*) dicitur: e) eademque, ratione, ἀπὸ τοῦ καταβάλλειν, *καταβολήν* denotare τὴν *δέσιν ἢ τοὶ δόσιν* monuit Eufſtathius ad Iliados Ψ. v. 125. Sed rem, ni fallor confectam dabunt ea, quae ex Athenaeo, *f*) ut perſpecte Küſterus monuit, protulit Sui-

d) Salmasius ad Scriptores Historiae Auguſtae Tom. I. p. 142.

[* Sic v. c. apud Athenaeum in Plutarchi ſtorici verbis, IV. 150. f. *θύματα καταβάλλεſθαι ταύρων καὶ συῶν καὶ προβάτων τε καὶ λοιπῶν κτηνῶν*, de animalibus ponitur unice *in cibi uſum caeſis*. Plura loca, quibus *καταβάλλειν* generatim *ſternere, caedere, occidere* ſignificat, ex Polybio collegimus in Lexico Polybiano, p. 325. col. 2.]

e) Quo etiam pertinent nonnullae ex Hefychii interpretationibus ſupra adlatis; ſcilicet, *τέλος τῶν χρεῶν*, id eſt *ſolutio debiti*; tum, ex metonymia, *τὸ ἐπιβάλλον, pars contingens vel rata*; quam quisque confert; *τὸ καθῆκον*, quae interpretatio eodem videtur reſpicere; denique *μερίς, portio*.

f) Athenaeus Deipnoſoph. Epit. Lib. II. p. 40. d. e.

das in voce τελετή : g) ex quibus satis adparet, a *pensione* sive *collatione sumtuum*, qui in *maiora* quaedam ac *mysteriosa sacrificia* impendebantur, *sacra* eiusmodi καταβολὰς fuisse nominata: nam de *sumtibus in commune collatis* frequentari consuevit & verbum καταβάλλειν & nomen καταβολή, quemadmodum etiam in eodem Suidae loco, de quo suscepta est haec tota disputatio, articulo II. legimus: οἱ ἐρανισταὶ τὰς καταβολὰς ποιοῦνται τῶν χρημάτων.

Accedamus ad illas vocis καταβολή significationes, de quibus uberiori quadam ratione egit Grammaticus noster. Primum ergo ait: »Καταβολή. περιοδικὴ λήψις πυρετοῦ.« id est: *prehensio sive impetus febris, ex intervallo rediens*. Ad quam interpretationem, ut initio monui, & locus ille Demosthenis pertinet, & reliqua, quae artic. II. leguntur; quae quidem omnia, ad verbum, ex Harpocratonis Lexico decem Oratorum transcripta sunt. Quanam vero sit *nona* ista *Philippica*, cuius adfertur fragmentum, neque a Küstero ad Suidam, neque ad Harpocratonem ab editoribus video adnotatum. Quatuor tantum ex Demosthenis orationibus hodie *Philippicarum* nomine vulgo insigniri notum est, quum undecim vel duodecim eiusdem Oratoris Philippicae apud veteres scriptores passim laudentur. Sed pridem docuerunt viri docti, caeteras hodieque pariter supereffe, alias autem inscriptiones in fronte gerere. Sic monuit Fabricius, in Bibl. Graeca Tom. I. pag. 924. quam Dionysius Halicarnassensis *nonam* numerat Demosthenis Philippicam, eandem esse, quae hodie περὶ τῶν ἐν Χερρόνῳ inscribitur. h) At in hac quidem frustra quae-

g) Nempe ibi haec legimus: Τελετή. θυσία μυστηριάδης. ἡ μεγίστη καὶ τιμιωτέρα. ἀπὸ τῶν γενομένων εἰς αὐτὰς δαπανημάτων. τελεῖν γὰρ φασὶν τὸ δαπανᾶν. Id est, interprete Küstero: »Τελετή. »Sacrificium mysticum, sive [sacrificium] maximum & valde »solenne. [Sic dictum] a sumtibus, qui in id impendebantur. »Τελεῖν enim est sumtus facere, vel impendere.«

h) Scilicet apud Dionysium Halicarnassensem, in Epist. ad Am-
Pars II.

siveris verba illa, quae ex nona Philippica laudat cum Harpocrate Suidas: sed leguntur illa verba in ea oratione, quae *tertia Philippica* hodie numeratur p. 118. edit. Reiskii, i) Ibi scilicet Orator civibus suis, caeterisque Graeciae populis, crescentem semper Philippi potentiam & ulterius in dies progredientem oppressionem Graeca-

maeum de Demosthene & Aristotele, cap. x. (Tom. IV. operum ex edit. Reiskii pag. 738.) in Graeco quidem contextu *nona Philippica* illa ipsa, quam Fabricius dicit, numeratur. Sed turbatum aliquid esse in numeris, quibus ibi orationes Philippicae insigniuntur, satis adparet.

- i) In edit. Hieron. Wolfii an. 1572. est pag. 47. Eademque orationem Andreas Schottus, in Latina versione praedictae Epistolae Dionysii Halicarn. pariter *nonam Philippicam*, ut Harpocratio, numerat; quum secundum vulgatam Graeci contextus scripturam *decima* haec sit. Neque vero hoc uno loco *nonam* hanc numerat Harpocratio; sed & saepius alibi. Sic, exempli causa, quae verba in voc. Ἔθνος ex *nona Philippica* laudat, ea in eadem nostra *Philippica tertia*, brevi intervallo ante haec verba, de quibus nunc quaerimus, leguntur, pag. 117. edit. Reiskii. Eademque ratione, quae *decima Philippica* numeratur apud Harpocratem in Καθ' ἡκοντα, hodie vulgo in Demosthenis editionibus *quarta* est; (vide Demosth. Reiskii p. 141. 11.) quae apud Dionysium, ex vulgata Graeca scriptura, *undecima* vocatur. Pariter, retrogrediendo, quam *octavam* vocat Harpocratio (vocab. Εἰσφρήσειν, Καβύλη &c.) illa est περὶ τῶν ἐν Χερρόνῳ, quae *nona* vulgo ponitur apud Dionysium: & sic porro. Quod autem eadem illa *tertia Philippica*, quam apud Harpocratem & Suidam *nonam* numerari diximus, tamen rursus apud eosdem in Ἐχῖνος *quinta* nominatur; (quod & Reiskius monuit in Apparatu ad Demosth. Tom. II. p. 261.) id quidem errori librariorum utique est tribuendum. Nam, quam *quintam* aliàs numerat Harpocratio, velut in Ἐκδεξάμενος & Ἐπικυρεῖα, ea est, quae hodie περὶ Εἰρήνης inscribitur. Praeter loca vero supra iam adlata, plura sunt alia apud eundem Harpocratem, verbi causa in Εὐφραῖος, in Λευκάς, &c. ubi, quam ille *nonam* adpellat, nostra *tertia* est: quae loca collecta habes in Elencho Scriptorum ab Harpocrate laudatorum, apud Fabricium in Bibliotheca Graeca Tom. IV. pag. 596.

rum civitatum otiose atque secure spectantibus, neque quidquam contra molientibus, male sanum torporem, imprudentissimamque negligentiam exprobrans: Quisque, ait, nostrum, dum alius perit, tempus illud sibi in lucro positum persuasus est: quod ad servandos Graecos pertineat, nemo cogitat, nemo quidquam agit. Tum his verbis pergit: Ἐπεὶ, ὅτι γε, ὥσπερ περίοδος ἢ καταβολὴ πυρετοῦ ἢ τινος ἄλλου κακοῦ, καὶ τῷ πάνυ πόρρω δοκοῦντι νῦν ἀφεστάναι προσέρχεται, οὐδεὶς ἀγνοεῖ δῆπου. Quae verba ita interpretatus est Hier. Wolfius: *Atqui eum [Philippum puta] tamquam conversionem atque accessionem febris, aut alterius mali, etiam in illum qui sibi procul a periculo nunc abesse videtur, invasurum, nemo est qui nesciat.*

Iam, sicut in his Demosthenis verbis vocabula περίοδος & καταβολὴ fere pro synonymis usurpantur: sic & ipsum nomen καταβολὴ Suidas interpretatur περιδικὴ λῆψις πυρετοῦ, atque etiam, uberioris declarationis caussa, ex Harpocrate rationem addit, unde istam notionem hoc vocabulum videri possit accepisse. Ἐν ταῖς περιδικαῖς νόσοις, ait, λέγεται τις καταβολὴ, κ) διὰ τὸ ἐν ἀποδεδειγμένῳ προϊέναι χρόνῳ. [videtur utique περιίέναι scripsisse, quod & Küsterus in versione latina expressit, *quod stato tempore in orbem redeant:*] καθάπερ οἱ ἐρανισταὶ τὰς καταβολὰς ποιοῦνται τῶν χρημάτων. sicut erantistae [stato tempore] symbolas suas conferunt. Ad quae verba monuit Küsterus, erantistas, (id est, collatiorum conviviorum, quae statis temporibus celebrabantur, sodales) singulis mensibus symbolam suam in arcam communem contulisse; atque adeo vocabulum καταβολὴ, quod proprie ipsam depositionem vel collationem pecuniae significat, per metaphoram ab isto more ductam dici de re, quae statis tem-

κ) Sic legendum, λέγεται τις καταβολή, ut editum est apud Harpocratem; non, ut vulgo apud Suidam, λέγεται τις καὶ καταβολή, perperam abundante coniunctione: qui error ante praepositionem κατὰ frequenter committi solet a librariis.

poribus in orbem redit. Et haec quidem utique est Grammaticorum nostrorum, Suidae Harpocratonisque, sententia. Sed, quam illa frigida sit & ieiuna, quamque mira ista atque dura sive metaphora sive metonymia, per se, nobis tacentibus, facile patet. Neque minus mira alienaque eadem interpretatio videbitur, si eam cum Demosthenis loco, ad quem illa adfertur, conferamus.

Nempe manifeste atque disertissimis verbis Orator periculum, Atheniensibus a Philippo imminens, cum *malo inopinato* confert, quod *subito* irruit, quo *tempore longissime ab illo remotum te putas*. Atqui periodica accessio febris pleurumque non inopinata est; saltem non ita, ut eam longissime a te abesse arbiteris. Et, verum si quaerimus, licet vocabulum *καταβολή* de *accessione* vel *impetu febris* aliorumque morborum periodicorum, veluti epilepsiae, fuerit usurpatum; ^{l)} tamen in illa significatione, neque ex propria quadam vi vocis, neque ex translata, respectus ullus inesse videtur ipsius *periodicae revolutionis*, sive *circuitus*, quem servat morbus: sed quaelibet *accessio*, quaelibet *invasio* morbi, etiam prima omnium, aut maxime inopinata, *καταβολή* audit; sive *παρὰ τὸ καταβάλλειν τὸν πυρέττοντα*, ^{m)} id est, quod impetus morbi *deiciat* at-

^{l)} Quo pertinet etiam, quod vocabulum *καταβολή* Galenus in Γλωσσῶν τῶν Ἱπποκράτους ἐξηγήσει, id est, in Lexico Hippocratico, (laudatus a Foessio in Oeconom. Hippocr. pag. 326. & ab Iungermannno ad Polluc. I. 16.) exposuit *περιοδικαῖς ἀρχαῖς παροξυσμῶν*. Atque eodem modo intelligenda Glossa Hesychiana, ubi *καταβολή*, vel potius forma poetica *καταβολή*, (ut ex literarum serie fit manifestum) exponitur ἡ *περιοδικὴ νόσος*: quibus verbis non utique denotatur totus decursus morbi periodici, sed quilibet *paroxysmus morbi ex intervallo recurrens*. De epilepsiae vero pariter ac de febris *paroxysmo* usurpatum esse vocabulum, diserte docet idem Hesychius in *καταβολή*, ubi inter alias interpretationes hanc posuit, *ἐκ τῆς νόσου*.

^{m)} Quae est Hieron. Wolfii sententia, in Adnotat. ad tertiam Philippicam, pag. 55.

que *prosteruat* eum, qui ab illo corripitur; five potius, quod in eum veluti *coelitus demittatur*, & cum impetu in eum incidat atque irruat. Nempe eâdem prorsus ratione de eis, qui a Deo corripî putantur, in quos *divinus* veluti *spiritus subito demittitur atque invadit*, usurpatum idem vocabulum legimus; n) ut *καταβολὴ θεοῦ* idem fere sit, quod *κάθοδος θεοῦ*, *ἐπιθειασμός*, *ἐπίπρεια*, *κίνησις ἐκ θεοῦ*. Itaque *καταβολὴ πυρετοῦ* idem prorsus fuerit, quod *εἰσβολὴ πυρετοῦ*, quod vocabulum non minus, quam alterum, in hac re frequentatur, & pariter *accessionem*, *invasionem*, *impetum febris* denotat, nulla ratione habita peridici recursus. Atque eodem pertinere utique videtur Hesychniana illa interpretatio, *καὶ ὁρμή: ο*) five per se positum hoc vocabulum statuamus; quemadmodum in Albertina editione, distinctione maiori interiecta, a praecedentibus separatur; five cum praecedentibus iunctum malimus, quod in superioribus editionibus commodius factum videtur, ut sit ἡ τοῦ πυρετοῦ περίοδος καὶ ὁρμή.

Sed quid tandem ad rationem suam verbis Demosthenis servandam tuendamque, ut de *accessione inopinata febris* dixisse intelligatur, profecimus, quod a nomine *καταβολὴ* illam *circuitus* notionem, quam ei cum Harpocrate Suidas tribuit, sumus amoliti? quandoquidem ipsum vocabulum *περίοδος* diserte adiectum videmus; cuius vis, cum ex usu sermonis, tum ex ipsa vocis originatione in *circuitu* & in *accessione statis temporibus redeunte* proprie sita esse videtur.

Ad hanc obiectionem equidem non ausim cum Reiskio respondere, p) » fieri posse, ut duo illa vocabula *περίοδος* » ἢ non oratori, sed Scholiastae cuidam, debeantur. « Nam

n) Apud Pollucem in Onomastico, Lib. I. num. 16. Confer Salmasium loco supra citato; nempe, ad Scriptores Hist. Aug. Tom. I. p. 142.

o) Vide supra not. c. pag. 175.

p) Appar. ad Demosth. Tom. II. pag. 252.

eadem verba non modo idem Harpocracion in vocabulo *Περίοδος* repetit, sed & Aristides, q) quem laudat ipse Reiskius, & Chrysostomus in Homilia 26. in II. Epist. ad Corinth. pag. 738. citatus a Valesio ad Harpocracionem pag. 63. Sed nimirum idem vocabulum *περίοδος*, quamvis proprie *circuitum* denoter, tamen ex usu sermonis ipsam etiam *invasionem*, ipsum *impetum morbi ex intervallo redeuntem* significat; ita quidem, ut, qui illo vocabulo ista notione utitur, non tam de *circuitu* cogitet, quo revolvitur morbus, quam de *ipso morbo obrepente irruenteque*. r) Denique, si vel maxime urgere quis velit nativam vocabuli *περίοδος* notionem; putari poterit id spectasse Orator, ut innueret, iam olim aliquando timorem Philippi invasisse Athenienses, & aliquantisper illos tenuisse: qui, si nunc nihil prorsus mali ab illo sibi imminere putent, meminerint, sicut febris interdum in eum, qui prorsus ab illa se liberatum & longissime eam a se abesse sibi persuasit, subito redit, eumque inopinantem rursus corripit; sic Philippum subito in hos, qui longissime eum a se abesse putant, irruere solere. Sed, quidquid sit: quoniam tamen in illo vocabulo *περίοδος* aliquid inest, quod reditum ex circuitu, adeoque non prorsus inopinatum, significare possit; per aliquam veluti gradationem sermonis alterum nomen, *καταβολή*, adiecit orator, a quo nomine notio illa accessoria prorsus seiuncta est.

Altera notio vocabulo *Καταβολή* subiecta, quam profert Suidas, & pluribus etiam exemplis illustrat, illa est,

g) De Dict. Civ. pag. 186.

r) Quo pertinet illa Hesychii interpretatio: *Περίοδος. τὸ ἐκ διαλειμμάτων ἐπιπεσὸν νόσημα*. Nam sic, non *ὄνημα*, scribi debuisse, manifestum est. Eadem ratio est verbi *περιέρχασθαι*, in illa phrasi *τοῦτο περιῆλθεν εἰς αὐτὸν*, quae proprie quidem ac vi originis de ea re dicitur, quae veluti *ex circuitu* ad aliquem *redit*, sed ex usu sermonis frequentatur pariter de re quae *prima* etiam *vice* ad aliquem *pervenit*; verbi causa, de regno quod ad successorem devolvitur.

quam interpretatione καινούργησις declarat, id est, *novi operis molitio*. Scilicet istam notionem inesse vult Grammaticus illi nomini in phrasi ἐκ καταβολῆς, ad quam phrasin spectant omnia adlata exempla. Sed illa quidem notio non nisi secundaria est, & partim metonymica, partim metaphorica. Scilicet ex phrasi καταβάλλειν (vel καταβάλλεσθαι) θεμέλια, *fundamenta ponere vel iacere*, quam & alibi legimus & in Epistola ad Hebraeos VI. 1. s) orta est notio generalis verbo καταβάλλεσθαι subiecta, *fundare, instituire, incipere*. Sic Polyb. X. 24. [*] de Ecbatanis, regiā quondam Medorum, ait, τὰ βασιλεία -- μεγάλην ἐμφαίνοντα τὴν τῶν ἐξ ἀρχῆς καταβαλλομένων εὐκαιρίαν. Id est, *tantam regia illa prae se fert magnificentiam, ut, quanta rerum omnium copia abundaverint, quā initio eam fundaverunt, facile sit aestimatu*. Et Callimachus:

Ἀρσινόης, ᾧ ξεῖνε, γάμον καταβάλλομ' αἰεθεῖν.
Arsinoës nuptias, hospes, canere ordior. t)

Atque hinc pariter nomen καταβολή & fundamentum notat, & cuiusque rei *foundationem, primam molitionem vel institutionem atque initium*. Sic frequens in sacris scripturis phrasis πρὸ καταβολῆς κόσμου, Ioh. XVII. 24. & alibi ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, Matth. XIII. 35. pro qua phrasi graecus Psalmorum interpret Ps. LXXVII. 2. ἀπ' ἀρχῆς posuit. Hinc item καταβολὴ ἱερῶν ἀγώνων apud Pindarum, u) *sacrorum certaminum initium*. Et Polybius XIII. 4. [*] κα-

s) Ibi ex aliis auctoribus loca nonnulla collegit Wetstenius: quibus addi potest id, quod Henr. Stephanus adfert ex Themistio in VI. Physicor. ὅτε τὰ θεμέλια κατεβάλλετο, ἐγένετο οἰκία.

[* Polyb. X. 27, 9. nostrae edit.]

t) Apud Scholiasten Pindari, ad Nemeenf. Oden II. v. 5.

u) Loco modo citato: ubi Scholiastes, τὴν καταβολὴν, inquit, τούτῃστι τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν θεμέλιον τῶν ἱερῶν ἀγώνων ἀπὸ τοῦ Διὸς πιποῖνται. Ὅτι δὲ καταβολὰς ἔλεγον τὰς ἀρχὰς οὐ-
 τινοςοῦν ἔπους, Καλλίμαχος φησὶν Ἀρσινόης κ. τ. λ. Μετῆκται δὲ ἡ λέξις ἀπὸ τῶν τὰς οἰκίας κατασκευαζόντων καὶ βαλλόντων τοὺς θεμελίους.

[* Polyb. XIII. 6, 2. nostr. edit.]

ταβολὴν ἐποίητο, ait, καὶ θεμέλιον ὑπεβάλλετο πολυχρονίου τυραννίδος, initium fecit, fundamentumque posuit diuturnae tyrannidis. Similiter Iosephus de Bello Iud. II. 17, 2. τοῦτο δ' ἦν τοῦ πρὸς Ῥωμαίους πολέμου καταβολή. Haec erat belli cum Romanis fundamentum atque primum initium.

Itaque ἐκ καταβολῆς primum de rebus dicitur, quae de novo, ac veluti a primo fundamento construuntur. Sic de navibus, ἐκ καταβολῆς ναυπηγεῖν σκάφη, Polyb. I. 36. novas (veluti e fundamento, e carina) exstruere naves. Quo & pertinet fragmentum a Suida ex eodem fortasse Polybio prolatum, ἐκ καταβολῆς πεντήκοντα ναῦς ναυπηγήσασθαι. x) Quae verba bene habent, subintelligendo ἐψηφίσαντο, decreverunt, aut aliquid simile. Sed quae sequuntur, πεντήκοντα δὲ ὑπαρχουσῶν κατελθεῖν ἐκ τῶν νεωρίων, a librariis sunt corrupta. Nil huc facit κατελθεῖν, pro quo κατέλκειν haud dubie rescribendum. καθέλκειν ναῦς, naves in mare deducere vel demittere, apud Polybium habemus I. 21. & καθέλκειν τριήρεις saepius apud Demosthenem, cuius loca huc spectantia Reiskius in Indice collegit. [*] Sed vel sic etiamnum laborat oratio, & vel accusativus πάσας intercidiſſe ad verbum καθέλκειν putandus est, vel ὑπαρχουσῶν in ὑπαρχούσας mutandum; nisi leviori etiam medicinâ πεντήκοντα τῶν ὑπαρχουσῶν scriptum malueris, quae mihi ratio potior videtur, hac sententia, quinquaginta de eis, quas iam haberent, ex navalibus in mare deducendas.

Tum vero ἐκ καταβολῆς ποιῶ vel ποιῶμαι τι significat incipio aliquid facere, nunc primum, vel nunc demum hoc facio. Quae notio in illo obtinet exemplo: Οἱ δὲ πειραταί, δεασάμενοι τὸν ἐπίπλουν τῶν Ῥωμαϊκῶν πλοίων, ἐκ

x) Ac videtur nomen Πολύβιος, quod post haec verba ponitur, non tam ad sequens Fragmentum, quam ad ipsum hoc quod praecessit, referendum; a quo etiam in antiquis Suidae editionibus non nisi minimâ distinctione interiectâ separatum est.

[* Conf. Lexicon nostrum Polybianum, voc. Καθέλκειν & Καθέλκειν.]

καταβολῆς ἐποιοῦντο τὴν ἀναχώρησιν. *Piratae, ubi Romanas naves viderunt advenientes, TUM DEMUM sese recipere coeperunt.* Parique modo primum illud Fragmentum, a Suida recitatum, videtur accipiendum: Τῶν δὲ Μακεδόνων ἐκ καταβολῆς συνερισάντων τοῖς βαρβάροις, εὐθέως ἐκκλίναντες ἔφευγον. id est: *postquam vero Macedones impressionem in barbaros facere coeperunt, atque ita novi veluti certaminis initium est factum, tum protinus fugam illi capeffiverunt.* Puta, contra mercenarios aut contra levem armaturam fortiter pugnasse barbaros; ubi vero res ad Macedonas pervenit, horum vim non sustinuisse. [*] Caeterum, quod ibi legitur, verbum *συνερισάντων*, haud satis emendate scriptum esse perspekte vidit Valesius in fragmentis Polybianis, & *συνερείσαντων* correxit: de cuius emendationis veritate non est, quod dubitemus. Nam *συνερίζω*, quod apud Suidam recte exponitur *φιλονεικῶ*, id est, *rixor, contendo*, non eam sane vim habet, quam locus iste requirit; ubi de *valida impressione* phalangis Macedonicae agitur, quae barbaros in fugam compulit. Apud Polybium V. 84. de pugna elephantum legimus, *ὀλίγα τινὰ (θηρία) συνήρισε τοῖς ἐναντίοις.* id est: *nonnulli impressionem fecerunt, magno nisu coorti sunt in adversarios:* ubi unus quidem Augustanus codex pariter *συνήρισε* habet, sed caeteri in *συνήρισε* consentiunt. Moxque rursus ibidem legimus: *βίᾳ διεπιδόμενα (τὰ θηρία) περὶ τῆς χώρας, quanta maxima vi pollent, continentur, de statione inter se contententes.* Similiter in pugna navali apud Diodorum Siculum XIII. 46. *ὁπότε δὲ συνερείσειαν αἱ ναῦς, quoties naves inter se collisissent, vel impressione factâ alia in aliam esset impulsâ:* ubi quidem eodem errore, librariis solenni, pariter codex unus *συνερισάντων*

[* Iterum iterumque perpensis deinde duobus istis fragmentis, non modo suspicari coepi, sed plane mihi persuasi, utrobique scripturam istam, ἐκ καταβολῆς, vitiosis ex Codicibus in Suidae Lexicon esse propagatam, cum ἐκ μεταβολῆς scriptum opportunisset, i. e. *converso agmine, conversione factâ.* Vide notas nostras ad Polyb. I. 36, 8. & Fragm. Polyb. Tom. V. pag. 91 seq. nostrae edit. num. 83. & 84.]

habet. Sic & ad Hesychium, ubi *συνερίσαντα* exponitur *συνάψαντα*, recte monuerunt viri docti, *συνερείσαντα* fuisse scribendum.

Liceat his alium usum nominis *καταβολή*, in cuius expositione versamur, subiungere, non valde dissimilem illi, quo *fundamenti* notione accipitur: hunc dico usum, quo ad *hominum ortum* atque ad *generis originem* transfertur idem vocabulum. Veluti apud Plutarchum in libello Πό-
τερον Ὑδωρ ἢ Πῦρ χρησιμώτερον. pag. 956. ἐξ ἀρχῆς καὶ ἅμα τῇ πρώτῃ καταβολῇ τῶν ἀνθρώπων, γ) *ab initio & a prima statim origine hominum*: & apud Arrianum in Dissertationibus Epicteti Lib. I. cap. 13. *Mancipium! non ferēs fratrem tuum, qui genus a Iove ducens, ὥσπερ υἱὸς ἐκ τῶν αὐτῶν σπερμάτων γέγονε, καὶ τῆς αὐτῆς ἀνωθεν καταβολῆς*: ut *filius ex eisdem tecum seminibus procreatus est, & ex eadem coelesti origine*. [*] Ac potest quidem ista dictio ab eadem illa, de qua supra dictum est, *θεμέλιον καταβάλλεσθαι*, *fundamentum iacere*, derivata translataque videri; praesertim cum, vulgatissima nominis transmutatione, in omnium fere populorum idiomatibus *domum* pro *familia* dictum videamus. Quo fere respectu Euripides in Hercule furente ζ) dixit:

Ὅταν δὲ κρηπίς μὴ καταβληθῇ γένους
ὀρθῶς, ἀνάγκη δυστυχεῖν τοὺς ἐκγόνους.

Id est: *Ubi fundamentum generis non iactum est recte, necesse est infelicem esse prolem*. Sed ista, quam nunc dico, acceptio nominis *καταβολή* ex alia potius ῥῆσει proniori alveo derivata est: ex ea nempe, qua *καταβάλλειν σπέρμα*, & *καταβολὴν σπέρματος*, proprie de *semine in terram sparso*, translate vero de *prolis generatione* Graeci usurparunt; cuius locutionis in utramque partem exempla bene multa collegit Wetstenius ad Epist. ad Hebraeos XI. 11. Nec ab-

γ) Quem locum laudavit Wetstenius ad Matth. XIII. 35.

[* Vide Epicteti Dissert. I. 13, 3. & ad eum locum cum ab Uptono tum a nobis notata.]

ζ) Vers. 1264 sq. edit. Musgr. Tom. III.

horret ab eodem usu sermo Romanorum: quo pertinet *Hercules Iovis saty editus*, apud Ciceronem de Officiis I. 32. & *caritas generis humani, nata a primo saty, quo a procreatoribus nati diliguntur*, apud eundem de Finibus Bonorum. V. 23. & *ex hominum pecudumve conceptu & saty orta ostenta*, de Divinat. I. 42. Atque ita etiam illa πρώτη καταβολή τῶν ἀνθρώπων apud Plutarchum, loco supra citato, propius quodammodo ad verbum *primus saty vel prima saty hominum* poterat latine dici; & τῆς αὐτῆς ἀνωθεν καταβολῆς, apud Epictetum, ex eadem de coelo satyone.

X.

ΣΑΜΒΥΚΗ. SAMBUCA.

» ΣΑΜΒΥΚΑΙ. ὄργανα μουσικὰ τρίγωνα, ἐν οἷς τοὺς ἰάμβους ἤδον. — ἔστι δὲ εἶδος κιθάρας τριγώνου. Οἱ δὲ προσεβόηθουν ἐπὶ τὸ διατείχισμα, καὶ πρὸς τοὺς ἀπὸ τοῦ λιμένος, ἀπὸ τῶν ὑπερείδοντων ἐπὶ τὸ τεῖχος τὰς σαμβύκας. « Küsterus: »Sambucæ, instrumenta musica triquetra, quibus Iambos canebant. — Est autem genus citharæ triquetrae. « Ad posteriora vero verba, quum versionem Latinam non adscripsisset editor, in subiecta adnotatione ait: »Fragmentum hoc est calx absque arena, cuius proinde versionem consulto omisi. « — Nec tamen adeo difficile videtur, si non certâ atque invictâ ratione, tamen insigni cum specie veri, turbatum refingere locum. Post verba ἀπὸ τοῦ λιμένος, per oscitantiam, librarius aliquis duo verba ἀπὸ τοῦ repetierat; unde, quum semel turbata esset oratio, facile novæ oriabantur turbæ. Corrige καὶ πρὸς τοὺς ἀπὸ τοῦ λιμένος ἐπερείδοντας ἐπὶ τὸ τεῖχος τὰς σαμβύκας. & verte: » Illi vero ad defendendum murum adcurrerunt, adversus eos, qui a portu sambucas ad murum applicabant. « a) Ac satis

α) A qua sententia non multum abit *Aemilii Porti* interpretatio, nisi quod in postrema parte a vero paulisper aberravit. » Alii vero (ait) ad opem ferendum accurrebant ad interiectam mu-

adparet, Fragmentum hoc, quod Polybianum esse videtur, non spectare ad illam notionem primitivam vocabuli *σαμβύκη*, de qua dicere ingressus erat Suidas, monens instrumentum musicum triquetrum notari; *b*) sed ad alteram, quae post praedictum fragmentum his verbis exponitur: *Σάμβυκες, εἶδος μηχανήματος πολιορκητικοῦ, ὡς φησι Πολύβιος.* id est: »Sambyces, genus machinae, quae »ad oppugnandas urbes adhibetur, ut ait Polybius. «

Structuram, atque usum huius machinae, quae a similitudine illius instrumenti musici nomen invenit, Polybius docuit in Marcelli rebus ad Syracusas gestis, Historiarum Lib. VIII. cap. 5. 6. 7. ad cuius praescriptum figuram satis commode delineatam dedit Iustus Lipsius, Poliorceter. Lib. I. Dialog. 6. *c*)

Recteque ibidem monuit idem Lipsius, apud veteres scriptores, qui quidem ante Vegetium scripserunt, non nisi in maritimarum urbium oppugnatione mentionem huius machinae fieri; ubi scilicet navibus, in quibus erecta stabat machina, aditus ad ipsa moenia patebat. Sic certe & Appianus in Rhodi oppugnatione, a Mithridate suscepta, *σαμβύκην, μηχανήμα μέγιστον ἐπὶ δύο νεῶν φερό-*

»nitionem, & ad eos qui *veniebant* a portu, ab illis qui *Sam-*
»bucas supra murum *iam collocabant, ut eum quassarent ac de-*
»molirentur. «

b) Illud cum *Harpa* nostra rectissime conferri, post Turnebum *Ad-*
versarior. XX. 1. monuit Marcellus Donatus ad Livii librum
XXXIX. cap. 6. in edit. Drakenb. & in Gruteri *Thesaurō*
Critico Tom. VI. Part. II. pag. 78.

c) Est etiam apud *Ritonem* (quem hoc nomine laudat Athenaeus
in *Deipnosoph.* XIV. pag. 634. a. edit. Casaub.) in *Κατα-*
σκευαῖς πολεμικῶν ὑργάνων καταπελτικῶν, quae in *veteribus Ma-*
thematicis Lutetiae an. 1693. editae sunt, *Sambucae* descriptio:
quae tamen & differt a Polybiana, & nobis quidem, cum ob
ipsius argumenti rationem a nostra cognitione remotioris, tum
& librariorum fortasse culpā, obscurior est; quum praesertim
ipsius schematis delineatio, ad quam refertur, tam in edito
libro, quam in msto Codice quem possidet Bibliotheca Aca-
miae nostratis, desideretur,

μενον, commemorat; d) & Athenaeus ille Mechanicus, cuius libellus περὶ Μηχανημάτων inter *Veteres Mathematicos* Parisiis A. 1693. editus est, postquam de Helepoli aliisque machinis ad urbium oppugnationem spectantibus verba fecit, satis perspicue indicat, quas machinas *Sambucas* vulgo vocant, eas e navibus semper erectas esse. e) Itaque in Fragmento illo, quod ex Suida retulimus, a portu ad murum adplicantur *Sambucae*. Verbum autem ὑπερείδειν, cuius vis in fulciendo, suffulciendo, inest, locum utique obtinere ibidem non posse videtur: sed, quod saepissime factum deprehendimus, ut initiales syllabae ἐπ & ὑπ perperam inter se permutatae sint, (quoniam scripturae compendium, quo vocalis ε connecti a librariis cum litera π solet, eandem fere speciem refert, quam habent iunctae literae υπ) idem accidisse hoc loco probabile est. Habet autem phrasis ἐπερείδειν ἐπὶ τὸ τεῖχος eandem vim, & paulo etiam maiorem, quam habet προσερείδειν τῷ τείχει, qua Polybius alibi utitur in urbium oppugnationibus, cum de scalis muro adplicandis, tum de ipsis sambucis. f)

Quod autem Suidas, ubi a primitiva vocabuli σαμβύκη significatione ad alteram hanc translata notionem progreditur, alia subito utitur forma nominis, & quum antea σαμβύκαι scripserit, nunc σάμβυκες scribit, tamquam a singulari σάμβυξ, id mirum utique debet videri; quandoquidem & apud Polybium, g) ad quem provocat Grammaticus, αἱ σαμβύκαι, τῆς σαμβύκης, τῇ σαμβύκῃ, τὰς σαμβύκας legimus, & constanter eandem formam apud caeteros pariter scriptores frequentatam videmus. At est tamen apud Polybium in eadem historia oppugnationis Sy-

d) Historia Mithridatica cap. 26 seq.

e) Pag. 7. Αἱ δὲ ἐκ τῶν πλοίων μηχαναὶ, ἅς τινες σαμβύκας προσαγορεύουσι, οὐκ ἔχουσι τι ἄξιον γραφῆς, διὰ τὸ πᾶσιν εὐγνώστους εἶναι.

f) Vide Polybium VIII. 5. IX. 18. [Conf. Lexic. Polyb. voc. Προσερείδειν.]

g) Lib. VIII. cap. 5. 6. 7.

racusarum, in qua saepius idem vocabulum repetitur, unus locus, quo non solum in editis omnibus, sed & in quatuor, quos vidi, manu exaratis libris, τὰς λεγομένας σάμβυκας scribitur, cum accentu in antepenultima, [*] quod indicium est tertiae declinationis, cuius primus casus in plurali numero fuerit σάμβυκες. Nisi quid igitur ab iis librariis turbatum est, qui Lexicon Grammatici nostri descripserunt; suspicari licebit, in eodem codice Polybiano, ex quo illa apud Suidam glossa derivata est, iam eandem scripturam σάμβυκας, pro σαμβύκας, eo quo dixi loco obtinuisse, atque inde a Grammatico nominativum σάμβυκες esse formatum. Turbatum autem apud Suidam in hac regione aliquid esse, iam supra docuimus, cum moneremus, fragmentum illud, de *sambuca a portu ad murum admota*, perperam adfuturum esse illi articulo, qui de instrumento musico agit. Ac fortasse monuerat hoc loco Grammaticus, nomen istud apud Polybium non solum eâ formâ, quae est primae declinationis, sed & alterâ inveniri, quae tertiae est. *h*) Nescio vero, an illud quoque adnotari hoc loco mereatur, quod in superiori fragmento pro τὰς σαμβύκας (quod Küsterus, nihil de correctione monens, edidit) veteres editiones τοὺς σαμβύκας dederint: ubi quidem Portus monuerat, aut τὰς σαμβύκας esse scribendum, aut τοὺς σάμβυκας; scilicet tamquam a singulari ὁ σάμβυξ.

[* Polyb. VIII. 6, 2. quem ad locum vide quae a nobis notata sunt; ubi simul ad VIII. 7, 8. & ad V. 37, 10. provocavimus, quibus locis in eadem scripturam libri mssti consentiunt.]

h) Attamen *HERO* ille, cuius habemus *De repellenda Obsidione* libellum, (inter veteres Mathematicos editum) non σάμβυκας, sed σαμβύκας, videtur legisse. In illo enim libello, ubi tota ista Polybii narratio verbotenus inserta exhibetur, (p. 326.) mendose quidem expressum est τὰς λεγομένας σαμβύκας; sed eiusmodi est mendum five librarii, five typothetae, ex quo saltem intelligatur, nomen primae declinationis, non tertiae, dari debuisse.

Sed quidquid huius rei sit, aliam eiusdem vocabuli significationem adnotasse iuvabit, quam silentio prorsus praeteriit Grammaticus noster; nisi forte in ipsa illa scriptura *σάμβυκες*, pro *σαμβύκαι*, latere suspicemur aliquid huc spectans, quod a librariis neglectum fuerit atque mutilatum. Scilicet Lib. V. Historiar. Polybii cap. 37. narratur, Cleomenem, Spartanorum olim regem, Alexandriae tunc in aula Ptolemaei Philopatoris exulem, quum in portus crepidine obambulare, adpellentem in portu vidisse Nicagoram Messenium, ex eoque quaesivisse, quo consilio advenisset? i) Illum respondisse: *equos advehens veni*. Tum reposuisse Cleomenem: *Ἐβουλόμην ἂν σε καὶ λῆαν, ἀντὶ τῶν ἱππῶν κιναίδους ἄγειν καὶ σάμβυκας*. Sic enim cum accentu in antepenultima, non *σαμβύκας* penacuta, non solum in quatuor prioribus Polybii editio-nibus, sed in omnibus codicibus (quorum quatuor ipsi contulimus, ex tribus vero lectiones discrepantes excerptas habemus) scriptum legitur; a qua scriptura temere discessum est in editione Lipsiensis Ernestina. Hoc igitur dixit Cleomenes: *Quam vellem, loco equorum cinaedos ac sambucistrias potius advexisses! In his enim is, qui nunc rex est, studium omne suum ponit. Quo loco σάμβυξ, si veram statuamus istam scripturam, k) vel σαμβύκη, (quod eo-*

- i) *Τί παρὲν*. Sic scribendum cum Cod. Mediceo; non, ut vulgo, *τί παρήει*.
- k) Non enim pertinaciter quidem contendam, veram esse istam scripturam; praesertim, quum apud alium nullum auctorem eadem forma *σάμβυξ* reperiatur: sed in re dubia discedi non debuit a consentiente Codicum scriptura. Caeterum, si vera fuerit illa forma *σάμβυξ*, non videtur idcirco necessario differre significatio duorum nominum *σάμβυξ* & *σαμβύκη*, licet usus sermonis differentiam aliquam potuerit invehere. -- [* Vocabulum *Σάμβυξ* primâ origine proprium fuisse nomen viri qui instrumentum istud invenerit, ex Scamonis Mitylenaei libro *περὶ Εὐρημάτων* adnotavit Athenaeus, XIV. 637. b. Caeterum, facile credas, ab eiusdem inventoris nomine ipsum etiam instrumentum, quod *σαμβύκη* vulgo vocabatur, *σάμβυκα* (a recto casu *σάμβυξ*) a nonnullis fuisse denominatum. Denique nil mirum est, eadem vo-

dem redire videtur,) non tam *Sambucam*, instrumentum musicum, quam *Sambucistriam*, quae pulsat sambucam, ut perspecte vidit Casaubonus, denotare consentaneum est. Cum quo convenit, quod apud Plautum in *Sticho* legimus *Act. II. Sc. 2. v. 56* sq.

— — — — *fidicinas, tibicinas,*

sambucas advexit secum formâ eximiâ. — —

Nam quod *Sambucinas* ibi vulgo editur, id contra veterum Editionum & contra Codicum manuscriptorum (quoad quidem sciam) fidem est factum. Metri-ne ratio mutationem eiusmodi requirat, cum *u* in *Sambuca* longum esse constet ex *Persii v. 95. Satyr. V.*

Sambucam citius caloni aptaveris alto:

definiendum illis relinquimus, quibus Plautinum metrum magis, quam nobis, exploratum est. Nobis quidem ipsum metrum etiam *Sambucas* flagitare videtur. Eamdem autem veterem scripturam, iam pridem defenderat *Ioh. Bapt. Pius*, in *Annotationibus posterioribus cap. 3. Tomo I. Thefauri Critici Iani Gruteri pag. 393. & Marcellus Donatus ad Livii lib. XXXIX. 6. in eodem Thes. Critico Tom. VI. Part. II. pag. 78. [*]*

cabula, ἡ *σαμβύκη*, & ὁ vel ἡ *σάμβυξ*, quae instrumentum significabant, per metonymiam interdum de iis etiam hominibus, qui instrumentum pulabant, fuisse usurpata. Simillimâ quidem ratione vernaculo etiam sermone, verbi causâ, *un bon violon* dicimus, eum hominem intelligentes, qui instrumento, cui proprie id nomen, scite solerterque utitur.]

[* De Graecorum usu, quod ad quantitatem syllabae *βυ* in vocabulis de quibus quaerimus attinet, haud satis constat. Apud *Athenaeum*, IV. 175. d. habemus quidem versum senarium *Philemonis*,

σὺ γ' οὐδὲ *σαμβυκίστριαν*. — — —

Ex quo tamen, quoniam syllaba *βυ* in tertia versus iambici sede posita est, ubi perinde & spondeo pedi & iambo locus erat, de quantitate illius syllabae iudicari non potest. Apud eundem *Athenaeum*, XIV. 636. b. *σαμβύκαι* in nominativo plurali penacute scribitur: quae si vera scriptura, non producta syllaba *βυ*, sed correpta intelligi debet. Caeterum facile mihi

Ad eandem vero significationem vocabuli *σάμβουξ* & *σαμβύκη* manifeste adludere videtur iocus ille M. Marcelli, quum sinistro rerum suarum ad Syracusas successui ipse irridens, dixit: *ταῖς μὲν ναυσὶν αὐτοῦ κυαθίζειν ἐκ θαλάττης Ἀρχιμήδην· τὰς δὲ σαμβύκας*, (sic ibi, penacuta voce, omnes scribunt Codices) *ῥαπιζομένας*, ὥσπερ *ἐκσπόνδους*, μετ' αἰσχύνῃς ἐκπεπτωκένας. l) *Navibus suis Archimedem potum infundere ex mari*; m) *sambucas vero, veluti ad societatem computationis non pertinentes, ignominiose verberibus esse eiectas*. Quod frigide dictum & sine ullo sale foret, nisi ea esset vocabuli *Sambuca* ambiguitas, ut non

persuadeo, in huiusmodi vocabulis, quae non sunt Graecae originis, vocalem per se apud Graecos ancipitem promiscue ab aliis corripī potuisse, ab aliis produci.]

2) Polyb. VIII. 7. [* In nostra edit. vide Reliquias libri VIII. cap. 8. num. 6. & conf. quae ad eum locum notavimus, Tom. VI. pag. 455 sq. Quibus adde quae de verbo *ῥαπιζομένας* ad Athen. XIV. 634. monuimus.] Quod autem apud Athenaeum, Polybii verba referentem, Deipnosoph. lib. XIV. pag. 634. b. pro verbis ὥσπερ ἐκσπόνδους, quae sunt apud Polybium, ἐκ πόντου legitur; id vel interpretationis loco ab Athenaeo ita scriptum fuerit, vel ex memoria recitatum: nisi utramque dictionem coniunctam apud Polybium malis, ὥσπερ ἐκσπόνδους ἐκ πόντου μετ' αἰσχύνῃς ἐκπεπτωκένας. Certe, exquisitius illud & significantius vocabulum ἐκσπόνδους Polybio h. l. eripi, aegre equidem patiar.

m) Namque, ut Livius ait Lib. XXIV. cap. 34. quae propius subibant naves, in eas, tollenone super murum eminente, ferrea manus firmæ catenae inligata quum iniecta prorae esset, gravi libramento plumbi recellente ad solum, suspensâ prorâ navim in pappim stangebatur: dein, remissa subito, veluti ex muro cadentem navim cum ingenti trepidatione nautarum ita undae adfligebat, ut etiamsi recta reciderat, aliquantum aquae acciperet. Et significantius etiam Polybius, loco citato: *τινὰ μὲν τῶν πλοίων πλάγια κατέπιπτε, τινὰ δὲ καὶ κατεστρέφετο. τὰ δὲ πλείστα, τῆς πύρας ἀφ' ὧνους ῥιφείσης, ῥαπιζόμενα, πλήρη θαλάττης ἐγίγνετο καὶ παραχῆς*. Id est: Pars navium oblique decidebat, ac nonnullae etiam prorsus subvertebantur; pleraeque vero, prorâ ex alto deiectâ, mari immersae, aquâ ac tumultu complebantur.

Pars II.

modo bellicam machinam & instrumentum nusicum, sed etiam puellam sambucâ canentem, denotaret.

XI.

RHODIORUM LEGATIO AD ANTIOCHUM.

»ΣΥΝΕΠΙΣΧΥΣΑΣ. συναγωνισάμενος. Δύναμιν παρασχῶν κωλύειν τὸν Ἀντίοχον παραπλεῖν, οὐκ ἀπεχθείας ἡχάριν, ἀλλ' ὑφορώμενος μὴ Φιλίππῳ συνεπισχύσας ἐμπόδιον γένηται τῇ τῶν Ἑλλήνων ἐλευθερίᾳ. — Küsterus, fere cum Aemilio Porto: » Συνεπισχύσας. Copiis aliquem adiuvans. Vires cum aliquo coniungens. Copiis datis iussit cum Antiocho praeternavigaturo obsistere, non odio vel inimicitia adductus, sed quia metuebat, ne coniunctis cum Philippo viribus impedimento esset Graecorum libertati. Misere hic locus in veteribus editionibus fuerat deformatus, quum & in titulo, & in Fragmento, quod tacito auctoris nomine adfertur, συνεπισχύσας legeretur; quod in συνεπισχύσας (verbum Polybio frequentatum) mutandum esse, post If. Casaubonum n) Aem. Portus monuit; quos secutus est Henr. Valesius, qui in Fragmentis Polybianis o) συνεπισχύσας edere non cunctatus est: atque id ipsum denique ex Parisiensibus Msstis Küsterus Suidae restituit. Sed ne sic quidem perfanatus locus est. Primum enim, quod verba δύναμιν παρασχῶν cum sequentibus copulant, ac si verba essent auctoris eiusdem cuius sunt ea quae sequuntur, male faciunt; quum satis adpareat, nihil esse aliud, nisi interpretationem a grammatico adiectam ad alterum interpretamentum συναγωνισάμενος, quo planius vis verbi συνεπισχύσας declaretur. Igitur hoc modo distinguenda verba erant: Συνεπισχύσας. συναγωνισάμενος. δύναμιν παρασχῶν. Κωλύειν τὸν Ἀντίοχον &c. Atque ita

n) In Fragmentis Polybianis, ad calcem Polybii, p. 1028. In edit. Gronov. Tom. II. p. 1540. Edit. Ern. Tom. III. p. 262.

o) Ad calcem Excerptorum de Virt. & Vitiis pag. 218. In Polyb. Ern. Tom. III. p. 291. Edit. Gronov. Tom. II. p. 1564.

quidem distinctam orationem in Suidae codice msto, qui est in Collegio Corporis Christi Cantabrigiensi, invenit Iac. Gronovius; quemadmodum ille in ora exempli suae editionis Polybii adnotavit, quod ex Bibliotheca Universitatis Lugdunensis, cum reliquo copioso Adparatu Gronoviano ad Polybium, nobiscum communicavit Ill. Ruhnkenius.

Quod autem in eodem codice msto pro *κωλύειν* scriptum esse Gronovius ait *κωλύει δὲ*, id sententiam quidem, quae in verbo infinito *κωλύειν* suspensa haeret, haud absurde complet, & per se commodum videri poterat; ni res, de qua agitur in illo ipso Fragmento, a Suida adlato, refragaretur. Scilicet quemadmodum colore styli Polybiani, qui ex verbis istis quamvis abruptis satis perlucet, commotus Casaubonus, pariterque Valesius, perspete fragmentum hoc ad Polybium auctorem retulerunt: sic Livius, Polybianarum Historiarum (in rebus praesertim Philippi & Antiochi) perpetuus interpret, declarat nobis, quid sit, de quo agebatur apud Polybium eo loco, unde verba ista decerpfit Suidas. *Multa egregia Rhodii (sic apud Livium legimus lib. XXXIII. cap. 20.) pro fide erga populum Romanum, proque universo nomine Graecorum, terra marique ausi sunt: nihil magnificentius, quam quod ea tempestate, non territi tanta mole imminentis belli, legatos ad regem [Antiochum] miserunt Nephelida: (promontorium Ciliciae est;) si eo non contineret copias suas, SE OBVIAM ITUROS; NON AB ODIO ULLO, SED NE CONIUNGI CUM PHILIPPO PATERENTUR, ET IMPEDIMENTO ESSE ROMANIS LIBERANTIBUS GRAECIAM.* Quibus ex verbis Romani Scriptoris, si quidem ea cum aliis Polybianae Historiae Reliquiis conferamus, intelligitur, in decimo octavo Polybii libro, paulo ante ea quae in Excerptis Peirescianis de obitu & de laudibus Attali leguntur, p) se-

p) Excerpt. de Virt. & Vitiis ex edit. Valesii pag. 101. Edit. Gron. Tom. II. p. 1428. Edit. Ern. Tom. III. p. 80. Eadem Livius persequitur eodem libro XXXIII. cap. 21.

dem suam habuisse Fragmentum nostrum: (*) in quo tenendum est verbum *καλύειν*, quidquid tandem fuerit quod in oratione olim integra apud Polybium illi responderit; q) tum vero adparet, verbum *ὑφορώμενος*, perperam in singulari numero positum, cum *ὑφορώμενοι* in plurali esse mutandum.

XII.

ΣΥΝΝΟΜΟΙ ΛΙΘΟΙ.

»ΣΥΝΝΟΜΩΝ. *μεγάλων. ὁμοίων. Ἐξηριθμήσατο τοὺς*
 »ΔΟΜΟΥΣ. *ἦν γὰρ ἐκ συννόμων λίθων ὠκοδομημένος. ὥστε*
 »*καὶ λίαν εὐσυλλόγιστον εἶναι τὴν ἀπὸ γῆς τῶν ἐπάλλξεων*
 »*ἀπόστασιν.*« — Küsterus: »*Συννόμων. Magnorum. Si-*
 »*milium. (Caesorum. Quadratorum. Epithetum lapidum)*
 »*Numeravit domos, quae ex caesis lapidibus aedificatae erant:*
 »*ita ut pinnarum distantia a terra ratione facili colligi posset.*«
 Quod vocabulum *συννόμων* per *μεγάλων* interpretatus est Grammaticus noster, id ex accidenti, ut aiunt, id est, pro ratione adiunctorum atque nexus orationis, in quo usurpatur illud vocabulum, verum esse poterat. *Σύννομοι λίθοι* sunt *lapides quadrati*, maiores praesertim, ad eandem legem atque mensuram *caesi*, adeoque inter se aequales. De qua notione, voci illi subiecta, recte Küsterus in notis ad hunc locum, provocavit ad ea, quae ad Strabonis Lib. XVII. p. 817. monuerat H. Casaubonus. Sed quas *domos* narrat interpretes, *ex caesis lapidibus aedificatas*, eas & Suidas ignorat, & auctor Anonymus, cuius verba recitavit Lexicographus: ac facile adparet, a sententia Graecorum verborum longissime hoc loco aberrasse cum Aemilio Porto doctissimum Küsterum. Nempe *ὅμοιοι*, quos numeravit, quisquis sit, de quo ibi agit Scriptor cuius hoc fragmentum est, quorum e numero facile erat alti-

[* Vide in nostra editione Polybii *Reliquias libri XVIII. cap. 24. segm. 11.* & Adnotat. ad eundem locum, Tom. VII. p. 379.]

q) Puta *δεδοχθαι Ῥωδιούς*, decrevisse Rhodios, aut aliquid simile.

rudinem aedificii colligere, non sunt *domus*: sed *δόμοι λίθων*, *ordines* sunt atque *series* sive *strata lapidum*, ex quibus murus erat exstructus. Quam significationem nomini isti vindicavit Iac. Gronovius ad Herodotum I. 179. & Wesselingius ad Diodorum Siculum I. 64. Idemque nomen eadem notione occurrit in illo Demetrii Phalerei dicto, r) quod a Polybio relatum in Excerptis ex Historiarum Libro X. cap. 22. vulgo non satis emendate his verbis legebatur: Καθάπερ ἐν οἰκοδομίαις, ἐὰν κατὰ μίαν πλίνθον θῆς, καὶ καθ' ἓνα δεσμὸν, καὶ καθ' ἓνα δόμον ἐπιμελείας τύχη τὸ παραρῥαγὲν, οὕτως ἐν στρατοπέδῳ τὸ κατ' ἄνδρα καὶ κατὰ λόχον ἀκριβοῦς, ὅλην ποιεῖ τὴν δύναμιν ἰσχυράν. Verbum θῆς perspectae emendationi Is. Casauboni debetur, cum perperam θεις esset scriptum. Sed quae sequuntur quatuor verba, καὶ καθ' ἓνα δεσμὸν, temere ab eodem doctissimo Polybii editore sunt inventa; quum plerique libri δόμον, alii vero nonnulli δεσμὸν, quae illius est interpretatio, dedissent. s) Quod autem paulo post sequitur παραρῥαγὲν, id quin mendosum sit, vix dubitari potest. Etenim non agitur ibi de *sarciendo* eo, quod *ruptum* sit, sed de *novo aedificio solide atque firmiter exstruendo*. At pleraque tamen scripta exempla, quorum magnum numerum ad hunc locum consulere nobis licuit, in παραρῥαγὲν consentiunt. Duo vero παραγὲν habent, & in eorum altero litera δ superscripta est literae γ. Denique in alio παρατιθὲν scribitur; quod a vero proxime abest. Omnino enim παραπεθὲν legendum videtur, ut haec sit sententia: *Sicut in aedificiis,*

r) Demetrium Phalereum, praeter alia scripta, *libros duos Στρατηγικῶν* reliquisse docet Diogenes Laërtius V. 80. Quibus ex Libris ῥῆσιν illam retulisse videtur Polybius: quod notandum ad Fabricii Bibl. Gr. Tom. II. p. 768.

s) Unus Codex Augustanus δόμον in contextu, & δεσμὸν in ora libri habet; ex quo clarius etiam adparet, quo pacto in alios irrepperit δεσμὸν. Nullus autem Codex utramque phrasin in contextu coniungit.

si singuli lateres rite fuerint dispositi, & prout novus ordo adponitur, debita cura fuerit adhibita: sic in exercitu, ubi & viritim, & manipulatim, singula bene fuerint procurata, universum corpus firmitatem ac robur habebit. []*

Sed, ut ad Suidam redeamus, & ad Fragmentum ab illo prolatum: quodnam sit aedificium, de quo agitur, cum ex aliis adiunctis, tum ex pinnis sive propugnaculis, (ἐπάλξεων) quae ibi commemorantur, haud aegre intelligitur. Quaerebatur de *altitudine turris*; cui, puta, obsidente urbem hoste alia turris erat opponenda; t) quare mensura adcurate fuit capienda. Erat autem turris illa ex quadratis lapidibus, ad eandem mensuram caesis, exstructa. Is igitur, qui ad explorandum erat missus, mensurata in imo altitudine unius ordinis lapidum, deinde, inito numero subductaque summa *singulorum ordinum* sive stratorum, *facili ratione totius turris ab imo ad propugnacula altitudinem colligebat. [*]*

[* Vide Polybium nostrum, X. 22, 7. & Adnotat. Tom. VI. pag. 635 - 638.]

2) Si ὁχοδομημένον scriptum esset, in neutro genere; posset *murus* (τὸ τεῖχος) intelligi, ad quem scalae essent adplicandae: de quarum iusta mensura capienda sedulo monuerunt veteres Tactici, & ipse etiam Polybius lib. V. cap. 97 extr. & sq. & IX. 18. Sed ὁχοδομημένος ad nihil aliud referri posse videtur, nisi ad nomen ὁ πύργος, *turris*, ex praecedentibus verbis, quae a Lexicographo praetermissa sunt, subintelligendum.

[* Vide *Spicilegium Reliquiarum ex Polybii libro Octavo*, Tom. V. nostrae edit. pag. 32 sq.]

IV.

NOVUS FASCICULUS

EMENDATIONUM ET OBSERVATIONUM

IN SUIDAM

a LUD. KÜSTERO editum.

TOMO I. p. 13. Ἀβροδιαίτη. In editione Mediolanensi est Ἀβροδιαίτα: quam scripturam deferere non debuerant posteriores; mentionem saltem illius facere debebat Küsterus.

Pag. 20. Ἀγάθουσα. πόλις Σικελίας, ὡς Πολύβιος. Haec sunt e Stephano Byz. h. v. excerpta. Vide Polybii Reliquias lib. IX. cap. 27, 10. & ad eum locum notata.

Pag. 35. lin. 8 extr. In voc. Ἀγωγή. — ἐφ' οὗ σημεινομένου ὁ ὀριζόμενος οὕτω τὴν γένεσιν, κέχρηται τῷ τῆς ἀγωγῆς ὀνόματι. Ille ὀριζόμενος, Aristoteles est; qui τὴν γένεσιν ita definivit, ut eam diceret ἀγωγὴν εἰς οὐσίαν, Topicor. lib. VI. cap. 2. Verba autem Suidae ducta sunt ex Alexandri Aphrod. Comment. in sextum librum Topicorum; cuius ipsius verba adposuit Budaeus in Comment. Ling. Graec. p. 371. edit. Rob. Stephani.

Pag. 36. sub med. Ἀγωνάρεχαι. — Καὶ παροιμία· Ἀγὼν οὐ δέχεται σκήψεις. — Ἀγὼν πρόφασιν οὐκ ἀναμένει. Adagium illud in animo habens Polybius, lib. VI. c. 24, 7. αἶτ, τῆς πολεμικῆς χρείας οὐκ ἐπιδεχομένης πρόφασιν. Alia auctorum loca adnotavit Berglerus ad Alciph. p. 190.

Pag. 71. lin. penult. Ὅτι Χάρμος ὁ Συρακούσιος &c. Temere in Latina versione Epicharmus Syracusius ponitur. Conf. Suidam, Tom. III. voc. Χάρμος, & Athen. I. 4. a.

Pag. 79. Ἀκας, ποιητῆς τραγωδίας. Conf. infra, voc. Σάκας: & vide Animadversiones nostras ad Athen. XIII. 610. c.

Pag. 81. l. 12. Ἀκέραιοις τε καὶ οὐ προσδεχομένοις ἐπιγινόμενοι, τῆς γῆς ἐκράτουν. Utique Ἀκέραιοί τε videtur legendum. Quum recentes viribus adgressi essent hostes nec opinantes, nec impetum ipsorum sustinentes, regione potiti sunt.

Pag. 86. l. 2. In voc. Ἀκμαῖος. — ἀκμαϊότατος καιρὸς, ὁ πρωϊνός. Videtur respicere Polybii locum, III. 102. 1. At ibi ὁ ἀκμαϊότατος καιρὸς τῆς ἡμέρας, si quid video, non est matutinum tempus, sed meridianum; quo scilicet maxime hinc inde per agros dispersi erant pabulatores. Atque ita etiam diserte Gregorius Nazianzanus (referente Henr. Stephano, Thes. Tom. I. col. 275. b.) ait: μεσημβρία, τὸ τοῦ φωτὸς ἀκμαϊότατον.

Pag. 104. l. 9. In voc. Ἀλεξάνδρος ὁ Φιλίππου, sub fin. ὄμβρου καταρράγენტος. Scribe ὄμβρου πολλοῦ καταρράγენტος cum Codice msto Parisino, eodem quem Lud. Küsterus Parisiis olim contulerat, quem ille in Notis suis lit. A. insignivit. Quo ex Codice paucas quasdam lectiones, speciminis loco, nobiscum communicavit Godofr. Schweighaeuser.

Ibid. l. 10. ὑπὸ Κασάνδρου τοῦ ἰδίου φάρμακον δεξάμενος. Scribe, ὑπὸ Κασ. τοῦ ἰδίου στρατηγοῦ φαρμ. δεξ. cum eodem optimo Cod. msto, immo vero etiam cum edit. Aldina & Frob.

Pag. 119. l. 13 extr. In voc. Ἀλογία. — ἐξ αὐτῆς, οἶον ἐπαρρηλύθεισαν. Laudare debebat Küsterus doctam certissimamque emendationem, ab Isaaco Casaubono (in sua editione Polybii, pag. 1017 extr.) huic loco tacite adlatam, ἐξ αὐτῆς οἶον ἐπαρρηλύθεισαν: id est, statim velut attoniti, solutis corporis & animi viribus silentio defixi stabant. Vide Lexicon nostrum Polybianum, pag. 438. num. 3. Qua adlata emendatione, sana & integra est quae sequitur oratio: neque ad ista verba, οὐκ ἔτι συνέβαινε γίγνε-

σθαι τὴν ἀλογίαν, quidquam amplius desideratur. Nempe ἀλογία hic non, ut imperite Suidas interpretatur, ἀταξίαν valet, sed ἀφωνίαν, silentium, ex stupore illo (qui verbo παρελύθησαν indicabatur) natum. Totum locum vide in Polybio nostro, lib. XXXVI. cap. 5. vs. 3 - 5. & confer Appiani Historiam Punicam, cap. 91 extr. nostrae editionis: nec fere ullus supererit dubitandi locus. Solummodo in fine eclogae, ad ista οἱ δὲ πρὸς τὰς πύλας τῆς πόλεως desideratur verbum ἔδραμον, currebant, aut aliud quoddam eamdem in sententiam.

Pag. 131. Ἄμα κνέφε' ὄρθρου. Distinctione interpositā separandum a superioribus erat vocabulum ὄρθρου, quod est istorum interpretamentum. Sed vitiosa haud dubie scriptura est Ἄμα κνέφε'. Ἄμα κνέφεις corrigebat Vossius, ad Hesych. v. Κνέφας: quod invito viro docto excidit: non enim cum genitivo casu construitur vocula ἄμα. Aut Ἄμα κνέφει oportebat: (coll. Suid. in Κνέφει) aut Ἄμα κνέφα, quod est apud Xenoph. Cyropaed. IV. 2. 15. ubi κνέφας cave cum Zeunio βαθείαν ἐσπέραν intelligas, sed primo diluculo: quod ex proxime praecedentibus fit manifestum; ait enim, postquam nox ingruit, — — quum expediti & celeriter iter facerent, consequens erat ut multum viae emetirentur; itaque, ἄμα κνέφα, primo diluculo, ante lucem, ad Hyrcanorum castra pervenerunt.

Pag. 140. l. 12. Ἀμίλκας, ὁ καὶ Φαβέας, Καρχηδονίων στρατηγὸς &c. Sic rursus infra sub lit. Φ. Tom. III. pag. 572. Φαβέας, ὁ καὶ Ἀμίλκας, Καρχηδονίων στρατηγός. Ζήτει περὶ τούτου ἐν τῷ Ἀμίλκας. Idemque Amilcar Phabeas, Suidam si audias, aut certe vulgatam si sequareis apud Suidam scripturam, Hannibalis illius pater fuit, qui bello cum Romanis gesto nobilitatus est. Sic enim paulo post legitur, τούτου τοῦ Ἀμίλκου παῖδα γεγενῆσθαι φασιν Ἀννίβαν &c. At dubitari vix potest, multis modis corrupta haec esse. Et quidem, primo, quod ait Ἀμίλκας ὁ καὶ Φαβέας, utrumque nomen vitiosum est, & totus articulus non huius erat loci. Nec enim Φαβέας scriptum oportuit,

quamquam eodem modo apud Zonaram etiam vulgo scribitur, IX. 27. cuius verba in Notis ad Appiani Punic. cap. 97. adposuimus: sed aut Φαμέας oportebat, ut est apud eundem Suidam, hac ipsa voce; cuius eclogam istam, ex Polybio (ut videtur) decerptam, exhibuimus in Reliquiis libri XXXVI. Polybiani, cap. 6. quem ad locum confer quae a nobis adnotata sunt in Polybii nostri Tom. VIII. Part. I. p. 138 sq. aut Φακαίας, ut constanter apud Appianum, Punic. cap. 97. & 100. Nec vero *Amilcar* nomen illi Phameae vel Phamaeae fuit, sed *Himilcon*: quod cum ex Appiano, tum ex Zonara constat. Nam de eodem homine hic agi vix dubitabis, si Suidae verba, de quibus quaerimus, cum istis Appiani (Pun. cap. 100.) contuleris, καὶ Φακαίας, ὁ ἱππαρχος ὁ τῶν Λιβύων, νέος τε ὂν ἔτι καὶ θρασύτερος ἐς μάχας, καὶ ἵπποις χρώμενος μικροῖς καὶ ταχέσι, &c. Igitur ea quae h. l. apud Suidam leguntur, quae desinunt in verbis ἵππεὺς ἀγαθοὶ καὶ πολυμήδεις, infra sub litera *Iota* hoc modo poni debuerant, Ἱμίλκων ὁ καὶ Φαμέας, Καρχηδονίων στρατηγός, &c. Et habent haec colorem ita prorsus Polybianum, ut recte haud dubie facturus fuisset, si eandem eclogam, eo quo dixi modo correctam, in Reliquiis ex tricesimo sexto libro Polybiano, initio capituli sexti, proxime ante istam, τὰς προφυλακὰς βλέπων ὁ Φαμέας &c. posuisset. Deinde vero illa, quae eodem hoc loco apud Suidam subiiciuntur, τούτου τοῦ Ἀμίλκων παῖδα &c. capite truncata esse adparet: quippe praeponendus erat titulus huiusmodi, Ἀμίλκας ὁ Βάρκας, aut Ἀμ. ὁ Βάρκας ἐπικαλούμενος.

Pag. 162. med. Ἀναδέξασθαι. — — Πολύβιος. Πάνυ γὰρ βουλευθῆναι τὸν Φίλιππον ἀναδέξασθαι &c. Corrige Πᾶν γὰρ ex edit. Mediolan. De tota autem ecloga vide Polybium nostrum, XIII. 5, 3. & ad eum locum notata, Tom. VII. pag. 147 sq.

Pag. 163. med. in voc. Ἀναδρομή. — οὕτω παρ' ὀλίγον σφάλλεται τὰ μέγιστα τῶν πραγμάτων ἀγομένων ἀκρισῖα. Corrige ἡγουμένων (vel potius τῶν ἡγουμένων)

ἀκρισίᾳ. Vide Polybium nostrum, Tom. V. pag. 78 seq. num. XIV.

Pag. 168. l. 3. Ἀναλαμβάνειν. ἐπὶ τοῦ ἀνέχειν. Post ἀναλαμβάνειν, cum superioribus omnibus editionibus, inferre vocem αἰτιατικῇ, temere a Küstero omiffam. Pro ἀνέχειν autem, ἀμπέχειν lege cum Henr. Stephano, Thes. II. 560. a.

Pag. 170. l. 4 ext. Φιλύλλιος Αἰγεί. Corrige Αὔγη. Vide Animadv. ad Athenaeum, III. 110. f.

Pag. 172. Ἀνανεωσάμενος. &c. Conf. Suid. in Προσανεωσαμ. & vide Spicilegium nostrum Reliquiarum ex Polybii libro octavo, Tom. V. pag. 33 sq. num. II.

Pag. 180. l. 17. in voc. Ἀνασεῖν. — ὁ δὲ τοὺς Συρακουσίους ἐρεθίζων. Rescribe cum Valesio ἀνασείων. Vide Polybium nostrum, Tom. V. pag. 73. num. LXVI. & ibi not.

Pag. 187. l. 17. in voc. Ἄνδρα τὸν φύσει. — καὶ τὸ εἰς τὰς μάχας προσπεσόν &c. Immo προπεσόν.

Pag. 196. l. 5 ext. in voc. Ἀνεννόντων. — Πολύβιος· Πάγων δὲ ἦσαν τούτων οἱ στρατηγοὶ ἀνεννόνται. Uberius habes Fragm. infra, in Στρατηγία, quod nos posuimus in Reliquiis libri XI. nostri Polybii, cap. 8, 1 - 3.

Pag. 215. l. 4 sq. in voc. Ἀνθρώπος. — τὸ δὲ τῶν ἀνθρώπων γένος καὶ προσδεδοξοποιημένον. Vide Polyb. lib. XVII. cap. 15. segm. 15 sq. & Añnotationes nostras, Tom. VII. pag. 332. cum quibus conferenda sunt quae ad Epicteti Differt. lib. I. cap. 28. vs. 27. monuimus.

Pag. 239. l. 18. in voc. Ἀξιωμένου. — Οἱ δὲ γεραιοὶ ἀξιούσι &c. Perſpecte Οἱ δὲ Γέρρατοι correxit Casaubonus. Vide Polyb. lib. XIII. cap. 9.

Pag. 250. in voc. Ἀπαίρε. — καὶ Ἀπαίρειν, ἀντὶ τοῦ παραγενέσθαι. Vide quae ad Polyb. IX. 6, 2. notavimus.

Pag. 257. Ἀπέστησεν. — Πολύβιος· Ἐκεῖνον γὰρ οὔτε σκότος &c. Vide Polybium nostrum, Tom. V. p. 80. num. XXII. & XXIII.

Pag. 289. Ἀποπεπιστευκότες. — Ἡδη πάντα ἀναπεπτώ-

κασί &c. In adlato testimonio, de quo interpretando desperaverat Küsterus, corrige ἀναπεπτάκασι, aperuerunt: & omnia plana erunt. Vide notata ad Polyb. III. 71, 2.

Pag. 309. l. 10. in voc. Ἄρατος στρατηγός, in ipso fine. κοινῇ δὲ καὶ κατὰ πολεμικῆς ἐνίων συντάξεως ἄπρακτοι. Recte μετὰ πολεμ. editiones omnes ante Küsterum, quem admodum apud Polybium legitur, IV. 8, 9.

Pag. 326. sub fin. Ἀριστόνικος Ἀλεξανδρεὺς, γραμματικός. &c. De eodem conf. Tom. III. pag. 224. lin. 22 seq. unde discimus, fuisse hunc Ptolemaei Grammatici filium, & Romae docuisse. Nescio vero an idem sit *Aristonicus*, qui in Athenaei Epit. lib. I. p. 20. d. nominatur.

Pag. 328. post med. in voc. Ἀριστοφάνης. — ἅπερ δὲ πεπράχαμεν Ἀριστοφάνους δράματα, ταῦτα Ἀχαρνεῖς, Βάτραχοι, Εἰρήνη, &c. Verte: quae autem tractavimus Aristophanis dramata, haec sunt: &c. Ista notio, ex usu sequioris Graecitatis, subiecta erat verbo πεπράχαμεν, quod verbum suspectum habuerat Küsterus, nec quid significare hoc loco posset exputare valuerat. Vide Epicteti loca, in Indice nostro Graecitatis Epicteteae indicata. Ac potissimum quidem usurpatur id verbum de libellis, qui in scholis tractantur: quod ipsum perapte convenit ei loco, quem Suidas ex nescio quo auctore excerpfit.

Pag. 402. Ἀχέων. μετοχή &c. Σοφοκλῆς. Κρυπτᾷ τ' ἀχέων ἐν ἡβᾷ &c. Est ex Sophoclis Electra, vs. 159. edit. Brunck. & ex Scholiis vetustis ad eundem locum.

Pag. 423. l. 1. Καὶ βάσταγμα δῆλον ἐγένετο. † Διότι μέγα τὸ βάσταγμα &c. Oratio sic distinguenda: καὶ βάσταγμα. Δῆλον ἐγένετο διότι μέγα τὸ βάσταγμα &c. Vide Reliquias ex Polybii lib. XXXVI. 4, 7. & Adnotationes nostras, Tom. VIII. Part. I. pag. 138.

Pag. 450. Βῶλις. ὄνομα κύριον. Πολύβιος. Ὁ δὲ Ἀχαιὺς προσδεξάμενος — τὸν Βῶλιν &c. Ad ista verba, haec adnotavit KÜSTERUS: »Scribendum est τὸν Βῶλον, ut legitur »infra, v. Ἐκτενῶς, ubi fragmentum hoc repetitur.« — Immo recte habebat τὸν Βῶλιν: & errorem suum tacite

ipse correxit Vir doctus loco inferiore, ubi pro Βῶλον; quod erat in superioribus editionibus, Βῶλιν scripsit, monens esse fragm. ductum ex Polybii libro VIII. cap. 16. Vide Reliquias libri Octavi Polybii cap. 21. segm. 1. ex nostra edit. & omnino totam istam narrationem, quae eodem libro cap. 17. & seqq. exponitur.

Pag. 464. Γαλααδῆτις. χῶρα. Haud dubie Γαλααδῆτις scriptum oportebat.

Pag. 516. l. 8. in voc. Δαῖτας. — Καὶ οἷους Ἡσίοδος παρ-
εσάγει &c. Verba sic distinguenda erant. Καί· Οἷους Ἡσίο-
δος &c. Polybii verba sunt lib. V. cap. 2, 6.

Pag. 518. l. 5. Δεδοξοπεποιημένον. — τὸ δὲ τῶν ἀνθρώπων
γένος &c. Vide quae supra ad pag. 215. lin. 4 sq. notavimus.

Ead. pag. sub fin. Δεκαρχίαι &c. Ut apud Harpocrat. scribitur, sic & Suidam Δεκαδαρχίαι (non Δεκαρχίαι) scripsisse, ex ipsa literarum serie intelligitur. Sicigitur etiam mox deinde δεκαδαρχίας corrigendum. Denique pro δεκ-
άρχην, quod sequitur, aut δεκαδαρχίας legendum, ut apud Harpocrat. aut (quod equidem malim) δεκαδαρχίαν.

Pag. 557. Διαλαβών. — Ὁ δὲ διαλαβὼν τὰς ὁδοὺς φυ-
λακαῖς. Est ex Polyb. IV. 67, 8. de quo iam Gronovius monuerat.

Pag. 568. Διατατικώτερον. Vide Polybii Fragmenta;
Tom. V. nostrae editionis Polybii, p. 83 sq. num. 83.

Pag. 571 med. in voc. Διάφοροι. Ἐστρέβλωσαν δὲ πολλοὺς
&c. Est ex Polyb. IV. 18, 8. ubi vide, & confer nostras
Adnotat. T. VI. pag. 28 sq.

Pag. 585. l. 5 extr. in voce Δικαιοπραγεῖν. — Καὶ μηδὲν
δικαιοπραγεῖν &c. Vide Polybium nostrum, VIII. 28, 9.
& ad eum locum notata.

Pag. 606. in voc. Διφαλαγγία. — καὶ διφαλαγ-
γίαι, αἱ δύο φαλαγγαρχίαι. Corrige, καὶ Διφαλαγ-
γαρχίαι, αἱ δύο &c. Vide Aeliani Tactici cap. 8. &
Arriani Tact. pag. 31.

Pag. 637. l. 20. in voc. Δυσωπεῖσθαι. — καὶ οὐδὲν ἐπὶ
τῶν ὅλων οὐχ ὑφορόμενον. Haud dubie οὐδὲν ἐστὶ τῶν ὅλων

corrigendum. Ista confusione vocularum ἐπὶ & ἔτι nihil frequentius.

Pag. 638. l. 6. in voc. Δυσποτμότερον. — ἐν ταῖς πολυχρονίαις ἀρρώστιας. πολυχρονίοις scriptum oportebat. Vide Lexicon nostrum Polybianum hac voce.

Pag. 651. Αἰμιλία. — διδ τοῦ πρὸ τοῦ χρόνου ἀνακεχωρηκίας αὐτῆς. Recte διδ τὸν πρὸ τοῦ χρόνον ed. Mediol. ut in Excerpt. Vales. ex Polyb. XXXII. 12, 7. Operarum errore in ed. Ald. τὸν πρὸ τοῦ χρόνου legebatur, quod Basileensis editor imperite in τοῦ πρὸ τοῦ χρόνου mutavit; unde ea scriptura dein in editionem Porti & in Küsterianam propagata est.

Pag. 668. Ἐγκάθετος. δόλιος. κατάσκοπος. Exemplum huius significatus habes T. III. in voce Πρυτάνεις.

Pag. 670. Ἐγκείται. ἐπικείται. — τῶν Δαρεικῶν κατ' ὀλίγον τοὺς ἐγκειμένους [τοῖς ἐγκειμένοις corrige] μεθεῖς. Aureos nonnullos subinde humi spargens eis qui ipsum insequabantur.

Pag. 675. Ἐγγυον. — καὶ Ἐγγυος, ὁ ἐγγυητής. Conf. Hesych. h. v. & Polyb. V. 27, 1.

Pag. 679. Ἐδικαίεν. — Ἀππιανός· Σύφαξ δὲ &c. Vide Appiani Punica, cap. 17.

Pag. 731. Ἐμφασις. ἐνδειξις. Πολύβιος, &c. Vide Polyb. XII. 13, 2. cum nostris Adnot. & Lexicon Polyb. voc. Τέγος.

Pag. 743. Ἐνεργόν. — Πολύβιος· Οἱ δὲ ἐξαναστάντες &c. Vide Polyb. VIII. 16, 7. nostrae edit. (olim cap. 11.)

Pag. 764. Ἐξεκέκλητο. — Ταχὺ δὲ ἐξεκέκλητο &c. Est ex Polyb. IV. 37, 4.

Pag. 767. Ἐξερῶ. ἐξώσω. Conf. Interpp. Hesychii ad hoc verbum.

Pag. 774. Ἐξοδία. ἢ ἔξοδος. Πολύβιος· Τὸ μὲν οὖν πρῶτον &c. Vide Polybium nostrum, VIII. 26, 1. (olim c. 19.)

Pag. 775. Ἐξ ὁμολόγου. — Διὰ τὰς ἐξ ὁμολόγου καὶ συστάδην μάχας &c. In Polybianis Fragmentis retulimus, num. 54. T. V. nostri Polybii, p. 86. Certe eodem pror-

Ius modo τὰς ἐξ ὁμολόγου καὶ συστάδην μάχας dixit idem Scriptor, XI. 32, 7.

Pag. 783. Ἐπαγωγή. πειρασμός. ἢ ζημία, αἰχμαλωσία. Vide Varietatem lectionis & Adnotationes nostras ad Polyb. V. 27, 5.

Pag. 803. Ἐπιβολή. ἢ εἰσφορά. Ὁ δὲ Σκιπίων --- ἐπιχειρουμένας ἐπιβουλὰς. Eodem modo ἐπιβουλὰς scribitur supra, in voce Βορίανθος, recte: ac satis quidem adpareret, ad vocem Ἐπιβουλή, non Ἐπιβολή, spectare hoc fragmentum. Vide superiores nostras *Emendationes & Observat.* in *Suidam*, num. IV. notā b.

Pag. 822. Ἐπίνειον. — Πολύβιος· Οἱ Ῥωμαῖοι &c. Vide Polybii Fragm. 67. Tom. V. nostrae edit. pag. 73. ibique notata.

Pag. 830. Ἐπίστασις. — Πολύβιος· Ὁ δὲ Ἀσδρούβας πέφυκεν ἡμῖν ἄξιος ἐπιστάσεως εἶναι καὶ ζήλου. Ex Polyb. XI. 2, 4. ubi quidem πέφυκεν legitur, rectius quam πέφυκεν.

Pag. 905. in voce Εὐρεσιλόγος. Πολύβιος· — μὴ δόξω τισὶν ὑμῶν οὐκ ἀναγκαίων εὐρεσιλογεῖν. Monuerat Aemil. Porcius, ἀναγκαίως legendum videri. KÜSTERUS vero: »Puto, ait, addita praepositione περὶ legendum esse, περὶ οὐκ ἀναγκαίων.« — Error ex Aldina Suidae editione propagatus erat. Principem Mediolanensem si diligentius inspexisset Küsterus, οὐκ ἀναγκαίως ibi scriptum repturus erat: nam scripturae compendium, quod in vocabuli fine editio illa habet, nihil aliud nisi terminationem *ως* significat. Quod deinde, (*Eadem pag.* 905.) post Εὐρήσεται, ponitur vocabulum Εὐρεσιλογίας, absque interpretamento, nulloque testimonio adiecto; id vocabulum superioribus istis, οὐκ ἀναγκαίως εὐρεσιλογεῖν, proxime subiici debuerat; quo intelligeretur, eundem Polybium isto substantivo nomine eadem notione usum esse atque verbo εὐρεσιλογεῖν. Duclta est vocabuli illius adnotatio ex nono Excerpto de Legationibus: ubi quidem Εὐρεσιλογίας ediderat Urfinus, nos autem ex vetere codice Bavarico veram scripturam Εὐρεσιλογίας restituumus, Polyb.

XVIII. 29, 3. quem ad locum vide Adnot. nostras. T. VII. pag. 385. & conf. Wesseling. ad Diodor. Sicul. lib. I. cap. 37 sub fin. quem in Lexico nostro Polybiano (ad voc. εὐρεσιλογία) laudavimus.

Pag. 916. Εὐφυῶ. — Πολύβιος. Ὁ δὲ ἦν ὑπηρετικὸν σκεῦος &c. Vide Excerpta Valesiana ex Polybio, pag. 61. In nostra Polybii editione, XIII. 5, 7.

Pag. 918. Ἐφεδρεία. — Παρὰ Ῥωμαίοις θάνατος &c. Vide Polyb. I. 17, 11. & conf. Suidam in Πρόστιμον.

Pag. 926. Ἐφ' ᾧ. — Πολύβιος. Ὁ δὲ Μάρκος &c. Vide Reliquias ex Polybii lib. IX. cap. 27, 11. ubi pro πορθεῖν τε Βρεττανήν, quod habent omnes Suidae editiones, πορθεῖν τὴν Βρεττ. correximus cum Urfino in Polybii Fragmentis, post Excerpta de Legationib. pag. 256. Et pro ὥς ἂν ἐκ τῆς πολ. posuimus ὧν ἂν, quod idem Urfinus ex nescio quo veteri codice commendaverat.

TOMO II. EDITIONIS KÜSTERI.

Pag. 6. in voce Ζηλοτυπία. Καὶ Πολύβιος λέγει. Τοῖς γὰρ πλεῖστοις ὑπερεργόνει τις ζῆλος &c. Corrige ὑπεργόνει ex superiore loco, voc. Ἀλαζονεία. Posuimus hoc fragm. in Reliquiis ex Polybii lib. XI. cap. 8, 4.

Pag. 11. Ζιβύτης, ὄνομα κύριον. Solennis permutatio vocalium υ & οι. Ζιβοίτης scribe. Vide Adnot. ad Polyb. IV. 50, 1.

Pag. 54. Ἠλίκον. — Ὅτι Φάβιος ἐνετέλλετο &c. Est ex Polyb. III. 94, 9. Quod autem, ut alia multa, sic & hoc fragmentum a vocula Ὅτι inchoavit Lexicographus, id indicio est, non ex ipso Polybio haec talia ab illo descripta fuisse, sed ex Constantini Porphyrogeneti Excerptis.

Pag. 94. Ἰδισμα. λόγισμα. Ad haec KÜSTERUS adnotavit: »A verbo εἶδω, τὸ γινώσκω; unde aor. 2. ἶδον.« — Immo vero corrigendum; Ἰγδισμα. λόγισμα. de quo iam H. Stephanus in Indice Thef. monuerat. Conf. Iungerm. ad Polluc. IV. 101.

Pag. 140. Ἰππαφέσεων. — Πολύβιος. Περὶ ἀπλήσιόν τι &c.

Et haesitationem nostram professi sumus, & coniecturam proposuimus, in Polybii Fragmentis, Tom. V. pag. 90. num. 76.

Pag. 150. Ἰσηγορεῖ, ἐπίσης λέγει.

Ἰσολογεῖ. Πολύβιος· Οὔσης δημοκρατίας &c.

Satis adparet, tali quodam modo edi ista ac suppleri debuisse. Ἰσηγορεῖ. ἐπίσης λέγει, ἰσολογεῖ. [καὶ Ἰσηγορία.] Πολύβιος· Οὔσης δημοκρ. Polybii fragmentum posuimus in Reliquiis libri IX. cap. 10.

Pag. 219. Καθαρισιώτερα. λαμπρότερα. Καθαρισιώτερα ταῦθ' ὑπάρχει καὶ πολυτελέστερα. Desunt quinque postrema verba editioni Mediolanensi; sed exhibet ea Aldina Suidae editio. Sunt autem ex Polybio ducta. Vide Polyb. XI. 9, 5. ibique pro καθαριώτερα, quod ex Casauboni editione tenuimus, corrige καθαρειώτερα. Conf. Adnot. nostras ad eundem locum, & ad Athen. II. 65. d. & VIII. 359. a.

Pag. 221. Καθεστῶτα. — ἤρξαντο τὰ καθεστῶτα κινεῖν. Polybii verba sunt, II. 21, 13.

Pag. 224. Καθιζόμενοι. καθιστάμενοι. Πολύβιος· Πάντες μὲν γὰρ οἱ βασιλεῖς &c. Unde interpretationem καθιστάμενοι arripuerit Küsterus, exputare non potui. Nihil quidem ille ad hunc locum adnotavit: superiores autem Suidae editiones omnes καθαλάμενοι dabant: recte: quod commode Aemil. Portus his verbis interpretatus est: Qui pervenerunt eo quo volebant: qui scopum attigerunt: qui facti sunt votorum compotes. Parique modo paulo ante apud eundem Suidam legitur: Καθήκετο. καθήλατο. Cui gemina Hesi- chius habet. De Fragmento Polybiano vide Polybium nostrum, Tom. V. pag. 91. num. 81.

Pag. 225. Καθυφεῖντο. — Πολλοὶ δὲ καθυφεῖντο ἑαυτοὺς &c. In edit. Mediol. Ald. & Bas. legitur Πολλοὶ δὲ καὶ καθυφεῖντο &c. prorsus ut apud Polyb. III. 60, 4. Particula καὶ primum in Porti editione temere omissa erat: inde etiam in Küsteriana desideratur.

Pag. 238. Κανθήλιος. — καὶ Πολύβιος· Ἐν γὰρ τοῖς ἐπι- δεδεμένοις &c. Vide Spicilegium Reliquiarum ex Polybii li-

bro VIII. Tomo V. nostrae edit. pag. 35. num. 111. & ibid. not. i. Pro Ἐν γὰρ τοῖς nondum nos poenitet Σὺν γὰρ τοῖς ibi correxisse.

Pag. 274. Κατεξαναστάντες τοῦ μέλλοντος &c. Vide Polybii Fragmenta, p. 69. num. 53. ibique notata.

Pag. 303. Κέστρος. ξένον ἦν τοῦτο τὸ εὖρημα &c. Vide Reliquias ex Polybii libro XXVII. cap. 9. cum nostris ad illum locum adnotatis. Ibi pro σπιθαμαίαν, σπιθαμαῖον scripsimus: & pro κάλων, quod vocab. ter sic apud Suidam vulgo legitur, ubique κώλων posuimus, prae-eunte Lipsio.

Pag. 315. Κινδυνεύει &c. Pro eo quod sic vulgo scribitur, οὕτως τῆς ἐπιχειρήσεως, οὐκ ἀξιοῦντες ἐν ἀνδρὶς εὐγενοῦς ψυχῇ κινδυνεύειν τὸ κοινόν. post ἐπιχειρήσεως maiori distinctione interpositâ, ab istis verbis, Οὐκ ἀξιοῦντες, novi fragmenti initium indicandum erat.

Pag. 347. Κόορτις. — Ἄθρους ἄγων ἐκ τῆς παρεμβολῆς ἐπὶ τέτταρας κόορτις. Polybii verba sunt, ex lib. XI. cap. 33, 1.

Pag. 361. Κωθωνίσαι. — κωθωνιζόμενος ἐφ' ἡμέρας. Recte ἀφ' ἡμέρας habent superiores editiones, quemadmodum etiam apud eundem Suidam in Δεινοκράτης, & in Excerpto Valesiano ex Polyb. XXIV. 5, 9.

Pag. 433. Δεύκιος, Δημαράτου τοῦ Κορινθίου υἱός. — — — εἰς τοῦτο ἦλθε παραδοχῆς, ὥστε συνδιοικεῖν καὶ συγχειρίζει τῷ Μαρκίῳ τὰ κατὰ τὴν βασιλείαν. De verbo συγχειρίζειν commodè monuit Küsterus, sicut in Excerpto Valesiano, (ex Polyb. VI. cap. 2, 14. nostrae edit.) sic idem verbum in duobus etiam codicibus msstis Suidae a se esse repertum. De συνδιοικεῖν vero nihil monuit: atqui hoc nec Peirescianus codex, nec superiores Suidae editiones, nec mssti codices Suidae agnoscunt; sed ab Aemil. Porto ex coniectura commendatum, suo arbitratu tacite in contextum recepit Küsterus. At nulla necessitas urgebat, ut a librorum scriptura discederetur, quae satis perspicue sic accipienda, quasi dixisset auctor, ὥστε συνοικεῖν τῷ Μαρκίῳ, καὶ συγχειρίζειν αὐτῷ τὰ κατὰ τὴν βασιλείαν:

id est, ut cum Marcio unà habitaret, & regni negotia cum eodem administraret.

Pag. 464. Λοιμεύεται. — — δυσκρασία αέρος καὶ τροπὴ, λοιμικὴ κατάστασις λέγεται. Vide Polyb. I. 19, 1.

Pag. 506. Μασανάσσης. — — ἐγένετο καὶ δυναμικώτατος. Scribe ἐγένετο δὲ καὶ δυναμ. cum superioribus Suidae editionibus & Excerptis Valesianis.

Pag. 509. Μάτρεις. ὄνομα κύριον. Vide Athen. lib. II. pag. 44. c. d.

Ead. pag. Μάτρωνος. ὄνομα κύριον. Μάτρων scriptum oportuit; ut intelligeretur *Matron* ille *Parodus*. cuius frequens apud Athenaeum mentio. Sed forrasse sic scripserat Lexicographus: Μάτρων, Μάτρωνος, ut vox posterior genitivum casum nominis indicaret.

Pag. 515. Μεγαλορρήμονος. καὶ μεγαλορρήμοσύνη. Exemplum posterioris vocabuli habes infra, in voc. Σεμονομυθοῦσιν.

Pag. 670. Οἰνωθήσεσθε μὲν, οὐ μέθυσεσθε δέ. Corrige: Οἰνωθήσεσθαι μὲν, οὐ μεθυσθήσεσθαι δέ. Vide supra, in Ἀπράγμων, & Laërtium VII. 118. a Küstero ibi laudatum.

Pag. 679. Ὅλος καὶ πᾶς. Ἦν δὲ ὅλος καὶ πᾶς πρὸς τὸ πολεμεῖν. καὶ, πρὸς τὸ παραβάλλεσθαι καὶ διακινδυνεύειν ὅλος καὶ πᾶς ἦν. Non καὶ πρὸς τὸ παραβαλλ. sed ἢ πρὸς τὸ παραβ. habent superiores editiones: a quibus cur discefferit Küsterus, nullam causam video, quum praesertim nullius codicis msti auctoritatem invocaverit. Prius exemplum, cuius eadem cum altero sententia est, suo nomine adposuisse Lexicographus videtur, vulgari verbo πολεμεῖν utens; alterum exemplum, quod a priori non differt nisi exquisitoribus verbis παραβάλλεσθαι & διακινδυνεύειν, ductum est ex Polyb. III. 94, 10. Perperam autem apud Suidam h. l. πρὸς τὸ πολ. & πρὸς τὸ παραβ. Pro quo, non modo apud Polybium, sed & apud eundem Suidam in voce Παραβάλλ. recte πρὸς τῷ παραβάλλεσθαι scribitur. Pari igitur ratione etiam πρὸς τῷ πολεμεῖν scriptum oportebat.

TOMO III. SUIDAE EX EDITIONE KÜSTERI.

Pag. 9. Παλιλογία. ταυτολογία. Sic & Hesychius: apud quem quidem rectius Παλιλλογία scribitur, literâ λ in medio geminatâ.

Pag. 31. Παρακατεῖχον. — — παρακατεῖχον ὡς συνάξοντες τὸν δῆμον. In versione, *tempus terebant, ut populum convocaturi*. Rectius, *retinuerunt, detinuerunt eos*. Conf. Lexicon Polyb. in Παρακατέχειν.

Pag. 49. Παρεῖτο. — — καὶ παρεῖτο, διελύετο. Conf. quae ad Polyb. XVI. 8, 6. notavimus.

Pag. 53. Πάρμη. Τῇ δυνάμει τῆς πάρμης καὶ τῶν Διβυστικῶν βурсῶν ἀντεῖχον ἐρρωμένως οἱ Ῥωμαῖοι. Vide Reliquias ex Polybii lib. XXIX. cap. 6, 1, ubi probavimus Lipsii emendationem, Διβυστικῶν.

Pag. 55. Παρῶναι. εἶδη πλοίων. Ὁ δὲ ἔπλει παρόπλους ποισάμενος τοὺς Σιδητῶν παρῶνας. Vide Polybii Fragm. Tom. V. pag. 72 sq. num. 95. ubi παράπλους correximus, haud dubiâ (ut nobis videbatur) coniecturâ.

Pag. 96. Περίστασις. — — — πολὺ τε διαφέρειν δοκῶν τῶν ἄλλων. Corrige πολὺ τι, quemadmodum non modo apud Polybium scribitur, III. 98, 2. sed & apud ipsum Suidam in edd. Mediol. Ald. & Basil.

Pag. 154. Πόπλιος Σκιπίων, Λευκίου κατὰ φύσιν υἱός, &c. Λευκίου corrige: sic Latinum nomen *Lucius* efferre consueverunt Graeci, & in his Polybius, e quo ista ducta sunt: sic vero etiam scribitur in Suidae editione Mediol. & Aldina; quae scriptura primum in edit. Basil. temere mutata est.

Pag. 161. Ποτάμων Ἀλεξανδρεὺς, φιλόσοφος, γεγωνὺς πρὸ Αὐγούστου, καὶ μετ' αὐτόν. Difficultas, quam istis verbis inesse haud immerito monuerunt viri docti, (vide Bruckeri Histor. Crit. Philos. Tom. II. pag. 194.) facillimo negotio ita levâri posse videtur, si pro μετ' αὐτόν legendum μετ' αὐτοῦ statuas, ut hoc dixerit Suidas, *vixisse Potamonem ante Augustum & cum eo*: id est, *floruisse quidem iam*

ante Augusti aetatem, verum etiam per sat longum adhuc tempus sub Augusti imperio.

Pag. 176. Πρόβατα. πάντα τὰ τετράποδα. His subiici debebant ista, quae nunc praeposita sunt: καὶ παροιμία· Προβάτων οὐδὲν ἔφελες, &c.

Pag. 200. Προσκαθῆσθαι. — — πάντας εἰς ἑκπληξιν ἤγαγε τοὺς φοινικούς. hoc omnes caedis avidos terrore affecit. Immo vero τοὺς Φοινικούς: Ποῖνος omnes.

Pag. 213. Προυσίας βασιλεὺς. — — ἐπιστήσας τὴν δύναμιν ἐπὶ τὴν Νικηφόριον. Sic perperam editio Küsteri. ἐπὶ τὸν Νικηφόριον, edit. Ald. & Basil. non melius, sed tamen paulo propius vero. Recte ἐπὶ τὸ Νικηφόριον edit. Mediol.

Pag. 221. Πτερίνης. — — ποτὲ δὲ κάλαμοι, καὶ πτέρεις. Nescio casu — ne, an consulto, hoc sic a Küstero fit positum. Superiores certe Suidae editiones omnes καὶ πτέρεις dabant, quemadmodum in optimis quibusque codicibus Polybianis scribitur. Vide Polyb. III. 71, 4. & ad eum locum notata.

Pag. 247. Πυρφόρος, ᾧ ἐχρήσατο Πεισίστρατος &c. Vide Reliquias ex Polybii lib. XXI. cap. 5. ubi pro eo quod vulgo legebatur κοντοὶ προτείναντες τοῖς κύμασιν εἰς θάλασσαν, certa de coniectura τοῖς κέρασιν correximus. Verbum vero ἐκταράττεσθαι, quod in ἐπαράττεσθαι mutavimus, locum suum tueri fortasse potuerat.

Pag. 250. Ῥαδιουργός. In fine illius capitis, ubi legitur καὶ συλλήβδην διὰ τὰς εἰς αὐτοὺς ἀθεσίας, praepositionem διὰ, cum abesset a superioribus Suidae editionibus pariter atque a msstis codicibus, tacite inferuit Küsterus. Vetus istud mendum erat, quod optimos etiam ac vetustissimos Polybii codices invaserat: at non tam διὰ τὰς — — ἀθεσίας, quam ταῖς — — ἀθεσίαις corrigi debuit. Vide notata nostra ad Polyb. IV. 29, 4. Nec vero illa mutatione opus erat, quam eidem loco idem Küsterus adtulit, quod pro εἰς αὐτοὺς (quam in scripturam superiores omnes Suidae editiones cum Polybianis codicibus

consentiebant) εἰς αὐτοὺς scripsit. εἰς αὐτοὺς idem valet ac εἰς ἑαυτοὺς, quod idem sonat ac εἰς ἀλλήλους.

Pag. 413. Συστήσας. — συστήσας ἱππεῖς πεντακοσίους, δυναμένους ἔτι πονεῖν. Videri nobis ἐπιπονεῖν scriptum oportuisse, professi sumus in Polybii Fragm. p. 98. n. 122. Quod verbum ἐπιπονεῖν, quum nullo adducto veteris scriptoris testimonio positum esset in Henr. Stephani Thesaurο, auctoritate Xenophontis (ex Laced. 2, 5. Hellen. 6, 1. 4.) nuper firmavit doctissimus Schneider in Lexico Graeco critico.

Pag. 453. Τετραποδιτί. ποσὶ, καὶ χερσίν. Οἱ δὲ τετραποδιτὶ τρόπον τινὰ προσπλεζάμενοι, ἐβιάζοντο. Ad haec KÜSTERUS adnotavit: »Malim, τετραποδιστί.» — At nil mutatu opus: vide Polyb. V. 60, 7. unde ductum illud testimonium. In more hoc habuit Lexicographus noster, ut veterum auctorum testimonia, in quibus oratio obliqua quodammodo aut infinita esset, a verbis Οἱ δὲ inciperet; quo scilicet oratio recta prodiret, & verbum in indicativo modo poneretur, atque ita magis perspicua redderetur dictionis ratio.

Pag. 499. Τρέχειν τὴν ἐσχάτην. Ἐὰν τὸ δὴ λεγόμενον ἔς. Polybii verba sunt: vide Reliquias libri XVIII. 35, 6. & quae ad eum locum notavimus Tom. VII. pag. 397.

Pag. 555. Ὑποκαθέζεσθαι. — ἐνέδραν ὑποκαθέσθαι ἐπὶ τοῖς λαίοις. Proprium editionis Küsterianae erratum est istud ὑποκαθέσθαι, pro quo ὑποκαθέζεσθαι (uti consentaneum erat) scribitur in superioribus editionibus. Conf. Lexicon nostrum Polybianum, voce Ὑποκαθέσθαι, p. 636 sq.

Pag. 556. Ὑποκρούειν. Vide Adnotat. ad Polyb. XVII. 4, 3.

Pag. 572. Φαβέας: & pag. 577. Φαμέας. Vide quae supra ad Suidae Tom. I. pag. 140. diximus.

Pag. 643. Φύλαρχος, Ἀθηναῖος. — καὶ ἕως τοῦ θανάτου Κλεωνύμου τοῦ Λακεδαιμονίου ἔς. Κλεομένους corrige: & in Latina versione, ad mortem usque Cleomenis

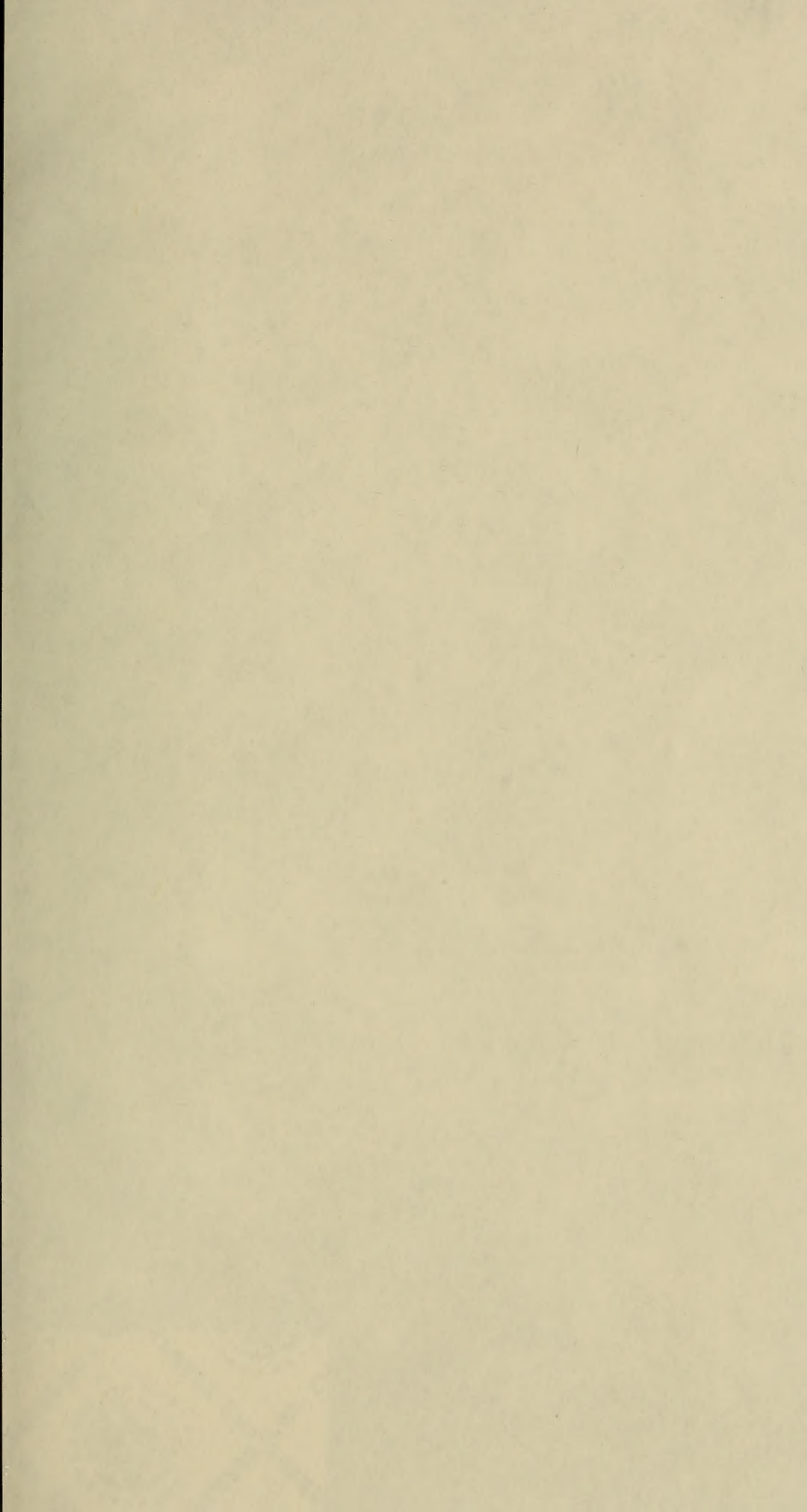
Lacedaemonii: de quo vide Indicem nostrum Historicum & Geograph. in Polybium.

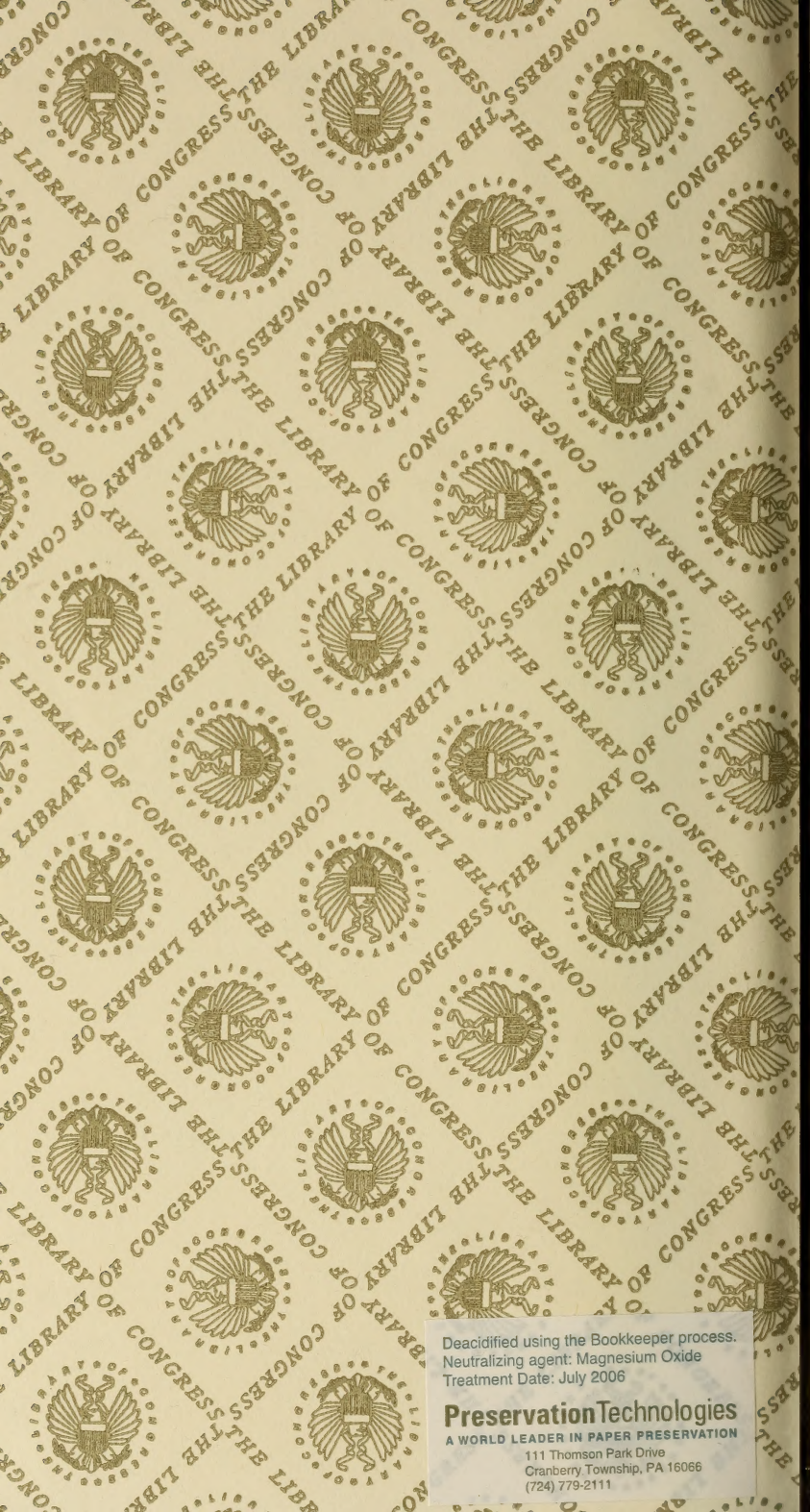
Pag. 662. Χαίρων, Λακεδαιμόνιος. De toto hoc capite vide Polybii Reliquias ex libro XXV. cap. 8. cum nostris Adnotatis, Tom. VII. pag. 566 sq.

Pag. 678. Χορηγία. Δόσις. καὶ Πολύβιος. Μὴ οἶον &c. Ista in hunc modum haud dubie scripserat Suidas: Χορηγία, Δόσις. καὶ Χορήγιον. Πολύβιος. Μὴ οἶον &c. Conf. Lexicon nostrum Polybianum, voce Χορηγεῖον.

COMMENTATIONUM CONSPECTUS.

- I. Exercitationes in Appiani Alexandrini Romanas Historias. pag. 3.
- II. De impressis ac manuscriptis Historiarum Appiani Codicibus. pag. 97.
- III. Emendationes & Observationes in Suidam. pag. 135.
- IV. Novus Fasciculus Emendationum & Observationum in Suidam. pag. 199.

Deacidified using the Bookkeeper process.
Neutralizing agent: Magnesium Oxide
Treatment Date: July 2006

PreservationTechnologies

A WORLD LEADER IN PAPER PRESERVATION

111 Thomson Park Drive
Cranberry Township, PA 16066
(724) 779-2111

WERT
BOOKBINDING
Grantville, Pa.
March - April 1989
Went Quality Bound

